

ԵՐԻԽ
ԱՄՐԻԱ
ՌԵԱՄԻԿ

ԵՐԵԲ
ԸՆԿԵՐ

«ՀԱՅԱՍՏԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ»
ԵՐԵՎԱՆ 1972

Ռուս. քարգմ. Շ. ԹԱԹԵՆՅԱՆ

«Երեք ընկեր»-ը (1938) Ռեմարկի երրորդ վեպն է, զբաղած երկրորդ համաշխարհային պատերազմից առաջ, վեպում Ռեմարկը պատմում է իր բարեկամ-հասակակիցների ճակատագրերի մասին՝ 1929—1933 թթ. համաշխարհային տնտեսական ճգնաժամի տարիներին:

Э. М. Ремарк

Три товарища

(На армянском языке)

Издательство «Айастан»

Ереван, 1972

Արուսյրի նման դեղնավուն երկինքը դեռ չէր պղտորվել ծխով և հատկապես ուժեղ էր լուսավորված ֆաբրիկայի տանիքներից այն կողմ: Ահա ուր որ է պետք է դուրս գար արեգակը: Ես նայեցի ժամացույցին. դեռ ութը չկար: Քառորդ ժամ շուտ էի եկել սովորականից:

Ես բացեցի դարպասը և նախապատրաստեցի բննականայնապես ուղմայր: Այս ժամերին սովորաբար առաջին մեքենաներն արդեն մոտենում էին բենդին վերցնելու:

Մեկ էլ թիկունքիցս չսեցի մի խղիվոց ու տնքտնքոց. կարծես դետնի տակ պտտեցնում էին մի ժանգոտված սրտոտակ: Կանգ առա ու ահանջ դրեցի: Հետո բակի միջով դնացի դեպի արհեստանոցը և դուռը կիսաբաց արեցի: Կիսախավար շենքում գայթեկով թափառում էր մի տուրվական: Ուրվականը կրում էր կեղտոտ, սպիտակ գլխաշոր, կապույտ գոգնոց, փափուկ, հաստ կոշիկներ և լայնլայն շարժումներով ետ ու առաջ էր տանում ավելը. ուրվականը կլիներ ամենաքիչը իննսուն կիլոգրամ: Դա մեր հավաքարարուհի Մաթիլդա Շտոսսն էր:

Մի տրոշ ժամանակ ես դիտում էի նրան: Գետաձիու նազանքով նա ետ ու առաջ էր անում ավտոմոբիլների ռադիատորներ՝ միջև և խուլ ձայնով երգում հավատարիմ հուսարին նվիրված մի երգ: Պատուհանի մոտ սեղանին դրված էր կոնյակի երկու շիշ: Մեկի մեջ համարյա լրան էր մնացել: Նախորդ օրը, երեկոյան, այն լիքն էր:

— Բայց ֆրաու Շտոսս...— ասացի ես:

Երբ ընդհատվեց: Ավելի ընկավ հատակին: Երանավետ ժպիտը մարեց: Հիմա արդեն ես էի ուրվականի դերում:

— Հիսուս քեզ Քրիստոս,— կակազելով մրմնջաց Մաթիլդան և վրաս շոնց կարմրած աչքերը:— Այսքան վաղ ես ձեզ չէի սպասում:

— Հասկանում եմ: Հը, փնչպե՞ս էր: Հավանեցի՞ք:

— Ի՞նչ խոսք, բայց ես այնքան անհարմար եմ զգում,— նա սրբեց բերանը:— Ծառ ուղղակի փեկքս թռցրել եմ:

— Այդ արդեն չափազանցություն է: Դուք միայն հարժած եք: Մահու չափ հարժած:

Ֆրաու Շտոտսը դժվարությամբ էր հավասարակշռությունը պահպանում: Նրա բեղիկները դողդողում էին, և մոտերը պառավ բույի կոպերի նման թարթվում: Բայց աստիճանաբար նրան հաջողվեց մի քիչ ուշքի գալ: Նա վ՛: ականորեն առաջ եկավ:

— Պարոն Լոկամպ, մարդը ընդամենը մարդ է: Սկզբում ես միայն հոտ քաշեցի, հետո մի կում արեցի. ախր իմ ստամոքսը կարգին չէ, իսկ հետո էլ, երևում է, սատանան ինձ գայթակղեց: Պետք չէր պառավ կնոջը մոգորության մեջ քաշել և շշերը թողնել սեղանին:

Առաջին անգամը չէր, որ ես նրան բռնացնում էի այդ վիճակում: Ամեն առավոտ նա երկու ժամով գալիս էր արհեստանոցը հավաքելու. ուղածիդ չափ փող թողնեիր, նա ձեռք չէր տա: Բայց օդին նրա համար նույնն էր, ինչ որ ճարպը առնեսի համար:

Ես բարձրացրի շիշը:

— Դե, իհարկե, հաճախորդների կոնյակին դուք ձեռք չեք տվել, այլ գոռ եք տվել լավ տեսակին, որը պարոն Կեստերը պահում է իր համար:

Մաթիլդայի հողմահարված դեմքի վրա մի քմծիծաղ առկայ-
ծեց:

— Ինչ որ ճիշտ է՝ ճիշտ է, դրանից ես գլուխ հանում եմ: Բայց, պարոն Լոկամպ, դուք հո ինձ, անօգնական այրուս, չեք մատնի:

Ես գլուխ օրորեցի:

— Այսօր՝ ոչ:

Նա շրջազգեստի վեր քաշած փեշերը ցած թողեց:

— Որ փղպղես է, ծղկեմ: Թե չէ պարոն Կեստերը կգա, և այն ժամանակ էնպես մի բան վսկսվի, որ...

Ես մոտեցա պահարանին ու բաց արեցի:

— Մաթիլդա:

Նա ոտքերը քստքստացնելով, շտապեց մի կողմ: Ես վեր լարձրացրեցի շագանակագույն քառակյուղի շիշը:

Նա բողոքով ձեռքերը թափահարեց:

— Այդ ես չեմ, ագնավուծյամբ եմ երդվում: Դրան ես ձեռք չեմ տվել:

— Գիտեմ,— պատասխանեցի ու մի լիքը գավաթ լցրեցի.— իսկ ձեզ ծանոթ է այս խմիչքը:

— Այն էլ ինչպե՞ս,— նա լիզեց շրթունքները.— Ռոմ է: Հնացրած, թոնդ, յամայական:

— Ըփշտ է: Ահա մի գավաթ խմեցեք:

— Ծ՛ս,— նա, օրորվելով, ետ-ետ գնաց:— Պարոն Լոկամպ, դա արդեն չափից դուրս է: Դուք շարձարում եք ինձ մարմանդ կրակով: Պառավ Շտոսսը գաղտագողի չակել է ձեր կոնյակը, իսկ դուք դեռ նրան ոտմ էլ եք հրամցնում: Դուք պարգևակն սուրբ եք, ահա թե ինչ: Ո՛չ, ավելի լավ է սատկեմ, քան թե խմեմ:

— Ահա թե ի՞նչ,— ասացի ես և ձևացրի, թե սխառաստվում եմ ոտմը նորից տեղը դնել:

— Դե որ այդպես է,— նա շտապեց համոզական գավաթը.— Քանի որ տալիս եմ՝ պետք է վերցնել: Նույնիսկ այն դեպքում, երբ կարգին չգիտես էլ, թե ինչու եմ տալիս: Ձեր կենացը: Գուցե այսօր ձեր ծննդյան օ՞րն է:

— Հենց էդ է որ կա, Մաթիլդա, դուք գլխի ընկաք:

— Իսկապե՞ս: Ըջաբի՞տ,— նա ամուր բռնեց իմ ձեռքն ու թափահարեց:— Ամբողջ սրտով երջանկություն եմ ցանկանում: Մեկ էլ՝ որքան կարելի է շատ փող: Պարոն Լոկամպ,— նա աչստեղ սրբեց քերանը.— Ես այնպես հուզվեցի, որ հարկավոր է մի հատ էլ գցել: Ախր, ես ձեզ սիրում եմ, ինչպես հարազատ որդուս:

— Հիանալի է:

Ես նրա համար մի գավաթ էլ լցրեցի: Նա մի շնչով խմեց այն և բարի ցանկություններ տեղալով, սուրս եկավ արհեստանոցից:

Ես շշերը հավաքեցի ու նստեցի սեղանի առաջ: Արևի մի գունատ ճառագայթ, թափանցելով պատուհանից, լուսավորում էր իմ ձեռքերը: Համեմատյան դեպս մի տարօրինակ զգացում ես ունենում րո ծննդյան օրը, եթե ամբաստում մի առանձին նշանակություն չես տալիս դրան: Երեսուն տարի... Կար մի ժամանակ, երբ ինձ թվում

էր, թե ես ոչ մի կերպ չեմ հասնի քսան տարեկանին, այնքան էի շտապում հասնում մարդ դառնալ: Իսկ հետո...

Արկղիկից հանեցի փոստային թղթի մի թերթիկ ու սկսեցի մտաբերել: Մանկություն, դպրոց... Այդ ամենն այնքա՛ն հեռու են մնացել, որ թվում է, թե բոլորովին չեն էլ եղել: Իսկական կյանքը սկսվեց միայն 1916 թվականին: Հենց այդ ժամանակ էլ ես դարձա նորակույտիկ: Բարալիկ, լուռը, տասնութամյա պատանիս, պառկում ու վեր էի թռչում գորանոցի ետևում գտնվող հին վարելահողերի վրա՝ բեղավոր մի ենթասպայի հրամանով: Առաջին փսկ երեկոներից մեկի ժամանակ մայրս ինձ վերադարձնեց՝ փնձ ալյուրով: Նա հարկադրված եղավ մի ամբողջ ժամ սպասել: Ես սխալ էի կապել ուսապարկս և որպես պատիժ պարտավոր էի ազատ ժամիս մաքրել արտաքինը: Մայրս ուզում էր օգնել ինձ, բայց նրան թույլ չտվեցին: Նա վաց էր լինում, իսկ ես այնքան էի հոգնել, որ անմիջապես քնեցի, հենց տը նստեցի նրա կողքին:

1917 թվական: Ֆլանդրիա: Ես ու Միդենդորֆը գինու մառանից մի շիշ վարմիր գինի առանք: Ուզում էինք մի քիչ քեֆ անել: Բայց չստացվեց: Լուսադեմին անգլիացիք փոթորկալից վրա՜կ բաց արեցին: Կեսօրին Կեստերը վերավորվեց: Մայերն ու Պետերսը սպանվեցին երեկոյան: Իսկ գիշերվա դեմ, երբ հույս ունեինք հանգրտանալու և այդ շիշը բացեցինք, սկսվեց գազալին դրոշմ: Հեղձուցիլ ամպերը սողոսկեցին դեպի ֆլանդալաները: Ճիշտ է, մենք ժամանակին հագանք մեր հակագազերը, բայց Միդենդորֆի դիմակը պատռվեց: Երբ նա նկատեց այդ, արդեն ուշ էր: Մինչ նա կպոկեր դիմակն ու մեկ ուրիշը կփնտրեր, ահագին գազ վուլ տվեց, ու նրա բերանից՝ սկսեց արթոն գալ: Նա մեռավ հաջորդ առավոտյան: Դեմքը կանաչել էր ու սևացել, իսկ վիզն ամբողջապես քրքրվել էր: Միդենդորֆն ուղղակի պատառոտել էր իր վիզը, որպեսզի շնչելու հնար ունենար:

1918: Այդ արդեն հոսսիտալումն էր: Երկու օր առաջ ժամանեց վերավորների մի նոր խումբ: Ծանր վերավորներ էին: Սպիտակ վերակապերով կապված վերքեր: Տնքոցներ: Ամբողջ օրը գնում ու գալիս էին օպերացիոն անդրիկ սալակները: Երբեմն նրանք վերադառնում էին դատարկ: Իմ կողքին պառկած էր Իոզեֆ Շտոլը: Նրա ոտքերն արդեն չկային, բայց ինքը դեռ չդիտեր այդ: Նա չէր վարող այդ սեանեկ, քանի որ այնտեղ, ուր ոտքերը պետք է լինեին, ջցված էր մետաղաբորեից սարքված մի վարկաս, որը ծածկված

էր վերմակով: Ասենք, նա չէր էլ հավատա դրան, քանի տր նրա ոտքերը դեռ ցավում էին: Մի գիշերում մեր հիվանդասրահում երկու հոգի մեռան: Մեկը մեռավ շատ դժվարությամբ, երկար շարձարանքներից հետո:

1919, Նորից տանն եմ: Հեղափոխություն: Քաղց: Փողոցից ամբողջ ժամանակ լսվում է գնդացիների տկտկոց: Զինվորները կւմում են գինվորների դեմ: Ընկերները՝ ընկերների դեմ:

1920, հռուսթյուն: Գնդակահարեցի՛ն Կարլ Բրեգերին: Կեստերն ու Լենցը ձերբակալված են: Մայրս հիվանդանոցումն է: Քաղցկեղի վերջին ստադիա:

1921, Ես աշխատում էի փնչ-որ բան մտաբերել: Եվ արդեն չէի կարողանում հիշել: Այդ թվականը պարզապես դուրս էր ընկել իմ հիշողությունից: 1922-ին ես աշխատում էի Թյուրինգի ճանապարհի շինարարության վրա: 1923-ին վարում էի ռետինե իրերի դրժարանի ռեկլամի բաժինը: Դա փնֆլյացիայի ժամանակաշրջանն էր: Մեկ ամսում ես վաստակում էի երկու հարյուր միլիարդ մարկ: Փողը տալիս էին օրեկան երկու անգամ և ամեն անգամ վես ժամ ընդմիջում էինք ստանում, որպեսզի հասցնեինք վազել խանութներն ու որևէ բան առնել, մինչև դռլարի կուրսի հերթական հայտարարությունը, քանի որ դրանից հետո փողը դարձյալ փիսով չափ արժեքազրկվում էր:

Ի՞նչ եղավ հետո: Ինչե՞ր պատահեցին հետագա տարիներին: Ես մի կողմ դրեցի մատիտը: Միտք չունեի այլևս որևէ բան մտաբերել: Ես արդեն ամեն ինչ բավական ճշգրիտ չէի էլ հիշում: Ամեն ինչ չափից դուրս խճողված էր: Վերջին անգամ ես իմ ծննդյան օրը սո՛նեցի «Ինտերնացիոնալ» սրճարանում: Ես ամբողջ մի տարի ախտեղ աշխատում էի որպես դաշնակահար: Հետո նորից հանդիպեցի Կեստերին ու Լենցին: Եվ ահա ես ախտեղ եմ՝ «Ավրեմայում», «Կեստեր և ընկ.» ավտովերանորոգման արհեստանոցում: «Ընկ.»-ի տակ նկատի էինք առնվում ես ու Լենցը, շնայած որ իրականում արհեստանոցը պատկանում էր միայն Կեստերին: Նա մեր դպրոցական ընկերն էր, հետո մեր վաշտի հրամանատարը: Ավելի ուշ նա դարձավ օդաչու, որոշ ժամանակ ուսանող էր, այնուհետև մասնակցում էր ավտո մրցավաղճերում որպես վարորդ և, վերջապես, գնեց այդ արհեստանոցը: Ակզբում նրան միացավ Լենցը, որը մինչև այդ մի քանի տարի թափառում էր հարավային Ուեբրիկայում, իսկ հետո էլ՝ ես:

Գրպանիցս մի սիգարետ հանեցի։ Ճիշտն ասած, ես կարող էի լիովին գոհ լինել Վատ չէի ապրում, աշխատանք ունեի, ուժեղ էի, դիմացկուն և, փնչպես ասում են, լիովին քաջառողջ։ Բայց և այնպես ավելի լավ կլիներ երկար-թարակ շմտմտալ։ Հատկապես, երբ մեռնակեսս։ Եվ այն էլ՝ երեկոները։ Թե չէ մեկ էլ տեսար՝ անցյալը հառնում է ու վրադ չռում Դր մեռած աչքերը։ Բայց նման դեպքերի համար գոյություն ունի օդին։

Դարպասը ճռնչաց։ Ես պատռեցի փմ կյանքի թվականներով թերթիկն ու նետեցի սեղանի տակ, զամբյուղի մեջ։ Գուռը բացվեց։ Շեմքին կանգնած էր Գոտֆրիդ Լենցը՝ նիհար, բարձրահասակ, մի ամբողջ խուրձ հարդազույն մազեր գլխին, և մի ջրով, որը հավանաբար նախատեսված էր բոթորովին այլ մարդու համար։

— Ռոբեր, — քլավեց նա, — այ դու ծերոսկ ցմփոր, Հապառաքի, և կանգնել փնչպես պահանջվում է։ Քո պետերը կամենում են խոսել քեզ հետ։

— Տե՛ր փմ աստված, — ես վեր կացա տեղիցս — Իսկ ես հուսով էի, թե դուք չեք հիշի... խնայեցեք ինձ, տղամենի։

— Մի տես, թե փնչ է ուզում սիրտը, — Գոտֆրիդը սեղանին դրեց մի փաթեթ, որի մեջ ինչ-որ բան զոնգաց։ Եվ անմիջապես ներս մտավ Կետերը։ Լենցը կանգնեց փմ դիմաց։

— Ռոբերի Այսօր ո՞վ է քեզ հանդիպել առաջինը։

Ես զոռ սվի հիշողությունս։

— Մի պառաված պարուհի։

— Մո՛ւրբ Մովսես... Ինչպիսի՞ վատ նախանշան։ Բայց դա համընկնում է քո բախտի փերաբերյալ գուշակության հետ։ Երեկ ես կազմել եմ այն։ Դու ծնվել ես Աղեղնավորի նշանի տակ և, հետևաբար, անկալուն ես, ինչպես քամու տակ ընկած եղեգը, քո վրա կազդեն Սաստուրդի փնչ-որ կառնածների տրեգուններ, իսկ այս տարի նաև Յուպիտերը։ Եվ քանի որ Օտտոն ու ես փոխադրվում ենք քո հոբն ու մորը, ես քեզ նախ և առաջ պաշտպանության մի միջոց եմ հանձնում։ Ընդունիր այս Թալիսմանը։ Մի ահդամ սա փնձ նվիրեց ինկերի մի ծոռունի։ Նա ուներ երկնագույն արյուն, տափակաթաթուկուն, ոչիւներ և վանխագուշակեղու փնակություն։ «Ծերմակամորթ օտարերկրացի, — ասաց նա փնձ։ — Սա կրել Կես Թագավորներ, սրա մեջ ամփոփված են արևի, լուսնի ու երկրի ուժերը, էլ չենք խոսում մյուս մասեր մոլորակների մասին։ Օդու համար մի արծաթ դուլար տուր և կարող ես կրել սա»։ Որպեսզի Կերան-

կայծիկն էստաֆետը շոնդհատվի, ես թաշիսմանը փոխանցում եմ քեզ: Սա քեզ կպահպանի և փախուստի վամանի թշնամական Յուսիտերին:— Լենցն իմ վզին վախեց բարակ շղթայով մի փոքրիկ, սև ֆիգուր:— Այսպես: Սա այն դժբախտությունների դեմ, որ սպառնում են ի վերուստ: Իսկ առօրյա շարժումների համար ահա քեզ Օտտոյի նվերը: Վեց շիշ ում, որի տարիքը երկու անգամ ավելի է քոնից:

Փաթեթը բանալով, Լենցը մեկը մյուսի ետևից վաղորդյան արևով լուսավորված աղանիսների դրեց շշերը: Նրանք չհայլին էին տալիս դիզին սաթի մաման:

— Հրաշալի տեսարան է, — ասացի ես:— Որտեղի՞ց ես սրանք ձարել, Օտտո:

Կեստերը ծիծաղեց:

— Դա հեշտ բան չէր: Հարկ վիճի երկար-բարակ պատմել: Սկսելի լավ է ասա, թե փնչպե՞ս ես զգում: Ինչպես երեսուն տարեկան:

Ես ձեռքս թափ տվի:

— Զգիտեմ, ասես միաժամանակ և՛ տասնվեց տարեկան չինեմ և՛ հիսուն: Իսկ ավելի ճիշտ՝ սովորականի նման:

— Եվ դու այդ անվանում ես, տվտրակա՞ն, — առարկեց Լենցը:— Ախր, դրանից լավ բան չէր կարող լինել: Այդ նշանակում է, որ դու քմահաճոքեն քեզ ես ենթարկել ժամանակը և կապրես ամբողջ երկու կյանք:

Կեստերը նայեց ինձ:

— Դու նրան թող, Գոտֆրիդ, — ասաց նա:— Մենդյան օրերը ծանր են անդրադառնում հոգեկան կացության վրա: Հատկապես առավոտյան կողմերը: Նա դեռ խելքի կզա:

Լենցը աչքերը կիցեց:

— Մարդս տրքան քիչ է հոգ տանում իր հոգեվիճակի մասին, այնքան շատ արժե նա, Ռոբբի: Այդ քեզ գոնե մի փոքր մխիթարում է:

— Ու, — ասացի ես, — բոլորովին չի մխիթարում: Եթե մարդը ինչ-որ բան արժե, ասա նա միայն հուշարձան է փնջի իր համար: Իսկ իմ կարծիքով, դա հոգեհեցուցիչ է և ձանձրալի:

— Ախր, Օտտո, նա փիլիսոփայում է, — ասաց Լենցը, — դա նշանակում է, որ նա արդեն փրկված է: Ճակատագրական պահն անցավ: Մենդյան օրվա այն նակատագրական լուպեն, երբ մարդ

սեռեռուն կերպով նայում է ինքն իր աչքերին ու նկատում, թե ինչպիսի մի խղճուկ ճուտիկ է ինքը։ Դե հիմա վարելի է հանդիստ սըրտով աշխատանքի անցնել և յուզել հին կադիլյակի փոքրտիքը...

Մենք աշխատեցինք մինչև մթնշաղը։ Հետո լվացվեցինք ու հագուստներս փոխեցինք։ Լենցն ագահությամբ նայեց շշերի շարքին։

— Իսկ դրանցից մեկի վիզը չլուրենք։

— Թող Ռոբբին որոշի,— ասաց Կեստերը։— Մինչև իսկ անվայել բան է, Գոտֆրիդ, աչքպիսի անշնորհք ակնարկներ անել նրան, ով նվեր է ասացել։

— Ավելի անվայել է, երբ նվերը տվողներին ստիպում են ծարավից մեռնել,— առարկեց Լենցն ու մի շիշ բաց արեց։

Բուրմունքը տարածվեց արհեստանոցով մեկ։

— Սո՛ւրբ Մովսես,— ասաց Գոտֆրիդը։

Մենք սկսեցինք հոտոտել։

— Հեթաթյախն բուրմունք է, Օտտո։ Պետք է դիմել ամենաբարձր պոեզիային՝ արժանավոր մի համեմատություն գտնելու համար։

— Այո, աչքպիսի ոռմը չափից դուրս լավ բան է մեր այս մոռյալ սարայի համար,— վճռեց վեցը։— Գիտե՞ք ինչ, գնանք քաղաքից դուրս որե՛ղ ընթրելու և շիշն էլ հետներս վերցնենք։ Այնտեղ, բնության գրկում մենք դա քամոն վտանք։

— Հիմա՛նալի է։

Մենք մի կողմ հեցինք կադիլյակը, որով դադղված էինք ամբողջ օրը։ Նրա մոտ կանգնած էր անիվների վրա տեղադրված մի շատ տաքօրինակ առարկա։ Դա Օտտո Կեստերի մրցավազքային մեքենան էր՝ մեր արհեստանոցի հպարտությունը։

Մի անգամ ածուրդի ժամանակ Կեստերը շնչին գնով առավ բարձր թափքով, ծանրաշարժ, սայլահման մի թան։ Ներկա գտնվող մասնագետները առանց տատանվելու հայտարարեցին, որ դա հիանալի նմուշ կլինի երանսպորտի պատմության թանգարանի համար։ Կանացի վերարկունների ֆաբրիկայի տեր և ավտոմրցավազքային սպորտի սիրահար Բովիսը Օտտոյին խորհուրդ տվեց այն ձևափոխել-դարձնել կարի մեքենա։ Բայց Կեստերը ո՛չ ոքի ուշադրություն չէր դարձնում։ Նա մեքենան մաս-մաս քանդեց՝

կարծես գրպանի ժամացույց լինե՞ր, և մի քանի ամիս շարունակ գրառվեց նրանով, երբեմն մինչև ուշ գիշեր մնալով արհեստանոցում: Եվ ահա նա մի անգամ փր ավտոմոբիլով հայտնվեց այն խորտկարանի մոտ, ուր մենք սովորաբար նստում էինք երեկոնե-րու: Բուլվիսը քիչ էր մնում ծիծաղից սրայթեր՝ նրան այնքան ղվար-նայլի թվաց այդ, Հանոսն կատակի, նա Օտտոյին առաջարկեց գրադ թռնել, Երկու հարյուր մարկ էր դնում քսանի դիմաց, եթե Կեստերը ռուբնայր գրադ բռնել նրա մրցավազքային նոր մեքենայի հետ. աւարածութունը որոշվեց տասը կիլոմետր. և մի կիլոմետր էլ Օտ-տոյի մեքենայի համար, որպեսզի այն թափ առնե՞ր: Նրանք ձեռք-ձեռքի խփեցին: Չորս կողմը ծիծաղում էին, նախապես ճաշակե-լով զվարճալի տեսարանի հոտն ու համը: Բայց Օտտոն ավելի հե-ռու գնաց. նա հրաժարվեց իր մեքենային տրված մի կիլոմետրա-նոց արտոնութունից և առաջարկեց գրազի գումարը բարձրացնել մինչև հազար մարկ՝ հազարի դեմ: Զարմացած Բուլվիսը հարցրեց, թե արդյոք հարկավոր չէ՞ նրան տանել հոգեբուժարան, Պատաս-խանի փոխարեն Կեստերը գործի գցեց մոտորը: Երկուսն էլ միա-ժամանակ տեղներից պոկվեցին: Բուլվիսը վերադարձավ կես ժամից և այնքան էլ ցնցված, որ կարծես ծովային օձի էր հանգիսել: Նա վսիլայն գրեց չեկը, իսկ հետո տխրեց գրել մի տարիչ չեկ էլ. ուզում էր չենց տեղն ու տեղը ձեռք բերել այդ մեքենան:

Կեստերը նրա վրա ծիծաղեց, Հիմա նա ոչ մի գնով չի ծախի այդ մեքենան: Բայց տրբա՛ն էլ որ մեքենայի ծածուկ հատկութուն-նիւր սքանչելի էին, նրա արտաքին տեսքը սարսափելի էր: Ամեն-օրյա օգտագործման համար մենք դրել էինք ամենահնամոգայիկ մի թափը, ավելի հնամոգայիկը չէր կարելի ճարել: Լաքը խոնաացել էր: Թեքերի վրա քերծվածքներ կային, իսկ մեքենայի վերին մասը, ժուռայել էր հավանորեն ամենաքիչը մի տասը տարի: Հասկանալի է, որ մենք կարող էինք մեքենայի տեսքն ավելի լավացնել, բայց հիմեր տանեինք այդ շանիւու համար:

Մեքենան անվանել էինք «Կառլ»: «Կառլ» — խճուղիների ուր-վականին էին անվանում:

Մեր «Կառլը» փնջացնելով սողաց խճուղու երկայնքով:

— Օտտո, — առաջի ևս, — մի գոհ է մտտենում:

Դտեւում անհամբերությամբ ազդանշան էր տալիս ծանրանիստ

մի բյուրիկ, նա արագորեն հասնում էր մեզ, Անա արդեն ռադիո-տորները հավասարվեցին, Ղեկի առջև նստած տղամարդն արհամարհանքով նայեց մեզ: Նրա հայացքը սահեց-անցավ մեր մաշկած, քրքրված «Կառլի» վրայով: Հետո նա դեմքը շրջեց ու իսկույն մոռացավ մեզ:

Մի քանի վայրկյանից նա պարզեց, որ «Կառլը» գնում է իր հետ համընթաց, նա ավելի հարմար նստեց, զարմացած նայեց մեզ ու գազը ավելացրեց: Բայց «Կառլը» հետ չէր մնում: Փոքրիկ և արագասրաց, նա սուրում էր ներկելով ու լաքով շողշողացող հըսկայի մոտով, ինչպես թերյորը դոգի վողթով:

Տղամարդն ավելի ամուր բռնեց դեկը: Նա դեռևս ոչինչ չէր կասկածում և ծաղրանքով ծավռում էր շրթունքները: Այժմ նա բացահայտորեն ուզում էր մեզ ցույց տալ, թե ինչի է ընդունակ իր սայլակը, նա այնպես սեղմեց ակտերատորը, որ այն խլացուցիչ ձկնկաց՝ ինչպես արտույտների մի մեծ երամ՝ ամառային չուի ժամանակ: Ասես կախարդանքով, բյուրիկին էր ծեփվել անճոռնի ու աննշան «Կառլը»: Բյուրիկի տերը ապշած մեր վրա էր շուկ աչքերը: Նա չէր հասկանում, թե ինչպես անգամ հարյուր կիլոմետր արագության դեպքում էլ չէր կարողանում կտրվել մեր հնամոզային սայլակից: Նա թերահավատորեն նայեց սպիտակետրին, ասես գործիքը վարող էր փրեն փաբել: Հետո լրիվ գազ տվեց:

Այժմ մեքենաներն իրար կողքի սլանում էին ուղիղ ու երկար ճանապարհով: Մի քանի հարյուր մետր առջևում երևաց մի քեռնատար, որն անտանների դղրդյոսնով գալիս էր մեզ ընդառաջ: Բյուրիկը ստիպված էր ճանապարհը նրան գիշել և այսպիսով ետ մնաց: Հագիվ էր մա նորից հավասարվել «Կառլին», երբ դիմացից սլացավ մի ավտոդիակառք, պսակների ժապավենները ծածանելով. նա նորից ստիպված էր ետ ընկնել: Հետո ճանապարհը մաքրվեց:

Մինչ այդ բյուրիկ վարողը կորցրեց իր ամբողջ մեծամտութունը: Գրգռված արուսայտությամբ շրթունքները սեղմած, նա նրստել էր դեկին խոնարհված, ամբողջովին տարված մրցավազքային տենդով: Հանկարծ պարզվեց, որ նրա պատիվը կախված է այն բանից, թե արդյո՞ք նա կկարողանա ետ թողնել այդ լակոտին: Իսկ մենք նստած էինք մեր տեղերում լիովին անտարբեր արտահայտությամբ: Կարծես այդ րոտորը մեզ չէր վերաբերում: Մեզ համար բյուրիկ ուղղակի գոյութիւն էլ չունի: Կեստերը հանգիստ նայում էր ճանապարհին, ես ձանձրույթով հայացքս հռեւ էի տարածու-

թյան մեջ, իսկ լենցը, շնայած որ մինչ այդ արդեն վեր էր ածվել յարված ջղերի մի կծիկի, հանեց լրագիրն ու խորասուզվեց նրա մեջ, ասես թե նրա համար դրանից ավելի կարեւոր ոչինչ չկար աշխարհում:

Մի քանի րոպե անց Կեստերը մեղ աչքով արեց: «Կառն» ան-Ֆիկատտերիորեն պակասեցնում էր արագութիւնը, և բյուրիլը սկսեց կամայ-կամաց առաջ անցնել մեզանից: Մեր կողքով սուրացին-անյան նրա լայն շողշողուն թեւերը, խլացուցիչ աղմուկով մեր երե-սին խփեց երկնագույն ծուխը: Աստիճանաբար բյուրիլը մեզանից կտրվեց մոտ քսան մետր: Եվ այն ժամանակ, ինչպես և մենք սորսում էինք, պատուհանից երևաց վարորդի դեմքը, որ հաղթողի թաղահայտ արտահայտութեամբ քմծիծաղ էր տալիս: Նա հաշ-վում էր, որ արդեն հաղթանակել է:

Բայց նա այդքանով չսահմանափակվեց: Նա չկարողացավ իրեն զրկել պարտվողին ծաղրերու հաճույքից և ձեռքը թափահա-րկւով, հրավիրեց մեղ հասնել իրեն: Նրա այդ ժեստը ընդգծված կերպով արհամարհական էր և ինքնավստահ:

— Օտտո,— կոչ անողի տունով արտասանեց լենցը:

Բայց այդ ավելորդ էր: Նույն ակնթարթին «Կառն» նետվեց առաջ: Կոմպրեսորը սուլեց: Մեզ թափահարող ձեռքն անմիջապես անհայտացավ: «Կառն» հետեւեց հրավերին. նա հասնում էր: Նա հասնում էր անզուսպ կերպով. հասնում էր և ահա այստեղ էր, որ մենք առաջին անգամ ուշադրութիւն դարձրինք օտար մեքենայի վրա: Միամիտ-հարցական արտահայտութեամբ մենք նայեցինք դե-պի մոտ նստած մարդուն: Մեզ հետաքրքրում էր, թե նա ինչու է մեկ ձեռքով անում: Բայց նա ջղախորհեց դեմքը շրջած նախում էր օրիշ մի կողմ, իսկ «Կառն»՝ հաղթանակ տարած աղբի այդ կո-յարնդիւր աշտ մռաշ էր սլանում լրիվ փազով, ցեխածեփ կողերը ցնցերով:

— Հիանալի է կատարված, Օտտո,— ասաց լենցը Կեստե-րին:— Ընթրիքից առաջ մենք փշաքրինք այդ ջահելի խորթակը: Այդպիսի մրցավազքերի համար էր հենց, որ մենք «Կառն» ասիքը չէինք փոխում: Բավական էր, որ նա ճանապարհի վրա ձորնար, երբ անմիջապես մեկն ու մեկը ուզում էր նրանից առաջ անցնել: Որոշ ավտոմոբիլիստների վրա նա այնպես էր ազդում, ինչպես վերավոր ազդավր կատունների ոհմակի վրա: Նա ամենա-խաղաղ ընտանեկան ավտոմեքենաներին գրգռում էր, մինչև անգամ

մորուքավոր, հաստ պարոններին համակում էր մրցավազքի տենդը, երբ նրանք տեսնում էին, թե ինչպես է իրենց առաջ պար գալիս այդ խարխուլ մեքենան։ Ով կարող էր կատակածել, որ այդ ծիծաղելի արտաքինի տակ թաքնված է մրցավազքային մեքենայի հզոր սիրտը։

Լենցը հավատացնում էր, որ «Կառլը» դաստիարակում է մարդկանց։ Իբր թե նա ներարկում է հարգանք դեպի ստեղծագործական նախաձեռնությունը, որը միշտ էլ թաքնված է չինում աննշան արտաքինի տակ։ Արդպես էր ասում Լենցը, որն ինքն իրեն անվանում էր վերջին ուսմանտիկ։

Մենք կանգ առանք մի փոքրիկ պանդոկի առջև և դուրս եկանք մեքենայից։ Երեկոն գեղեցիկ էր ու հանդարտ։ Նոր հերկած դաշտերի ակոսները թլվում էին մանիշակագույն, իսկ նրանց հզորն առկայծում էին ոսկեգույն-շաքանակագույն երանգներով։ Ամպերը վիթխարի ֆլամինգոներ հիշեցնելով, չողում էին խակ խնձորի պես կանաչ երկնքով, շրջապատելով նորալուսնի նեղլիկ մանգաղը։ Կաղնու թփերն իրենց գրկի մեջ էին ամփոփել մթնշաղն տախն-որ անբառ մի երազանք։ Նրանք հուզիչ կերպով մերկ էին, բայց արդեն լեցուն մի հույսով, որը պահված էր նրանց բողբոջների մեջ։ Փոքրիկ պանդոկից գալիս էր տապակած լյարդի ու սոխարածի հոտ։ Մեր սրտերն ավելի արագ սկսեցին բաբախել։

Լենցը նետվեց դեպի շինությունը, այդ հրապուրիչ բուրմունքներին ընդառաջ։

— Հիմա ձեր բերանի ջուրը կգնա, ախպիսի տապակած վարտոֆիլ կա այստեղ։ Շուտ արեք, թե չէ ամենահամով բաժները կուտեն առանց մեզ։

Այդ պահին աղմուկով մոտ գերովեց մի ուրիշ մեքենա էլ։ Մենք անշարժացանք, ասես մեխվեցինք տեղներս։ Դա նույն բյուրկն էր։ Նա կտրուկ կերպով արգելակեց «Կառլի» մոտ։

— Պահո՛ւ,— ասաց Լենցը։— Արդեն շատ անգամ էր պատահել, որ այսպիսի առիթներով սուրուդմիոցի մեջ մտնեինք։

Տղամարդը դուրս եկավ։ Նա բարձրահասակ էր, հուժկու, ուղտի բրդից գործված բաճկոնակով։ Թշնամանքով խեթելով «Կառլին» նա հանեց դեղին, մեծ ձեռնոցներն ու մոտեցավ մեզ։

— Ի՞նչ դրոշմանիչի է ձեր մեքենան,— հարցրեց նա քացախի նման թթու ծամածռությամբ դառնալով Կեստերին, որն ամենից ավելի էր նրան մոտ կանգնած։

Մենք մի որոշ ժամանակ լռում էինք: Տարակույս չկար, որ նա մեզ քնում է այն ավտոմեխանիկների տեղը, ովքեր վերականգնում հագուստներով զգեստավորված դուրս են գալիս ուրիշի մեքենայով պոսնելու:

— Կարծեմ, դուք ինչ-որ բան ասացիք,— վերջապես կաս-
կածով հարցրեց Օտտոն: Նրա տոնը ցույց էր տալիս, որ հարկ է հնարավորին չափ քաղաքավարի լինել:

Տղամարդը սթարմրեց:

— Ես հարցրեցի այս մեքենայի մասին,— փնթփնթոցով հայ-
տարարեց նա:

Լենցը շտկվեց: Նրա մեծ քիթը ցնցվեց: Քաղաքավարության հարցում նա ծայրաստիճան պահանջկոտ էր բոլոր նրանց հանդեպ, ովքեր շփվում էին իր հետ: Բայց անսպասելիորեն, մինչ նա բե-
րանը բաց կաներ, բացվեց բյուրեղի երկրորդ դռնակը: Դուրս սահեց մի նեղլիկ ոտք, մի բարակ ծունկ: Հայտնվեց մի աղջիկ ու դան-
դաղորեն ուղղվեց դեպի մեզ:

Մենք ապշած իրար նայեցինք: Մինչ այդ չէինք էլ նկատել, որ մեքենայում էլի ինչ-որ մեկը նստած է: Լենցն անմիջապես փո-
խեց իր դիրքավորումը: Նա լայնորեն ժպտաց, և նրա պնդենոտ դեմքն ամբողջովին հավելեց այդ ժպիտի մեջ: Մենք նույնպես մե-
կից ժպտացինք, չգիտես, թե ինչու:

Հաստիկը զարմանքով մեզ էր նայում: Նա իրեն անվատահ էր դպում և բացեփռաց չէր իմանում, թե ինչ անի: Վերջապես ներկա-
յացրեց իրեն՝ գլխի թեթևակի շարժումով արտասանելով. «Բին-
դինգ», իր սեփական ազգանունից կառչելով, ինչպես փրկության
իարիսխեց:

Աղջիկը մոտեցավ մեզ: Մենք ափելի սիրալիր դարձանք:

— Դե, ցույց տուր նրա՛նց մեքենան, Օտտո,— ասաց Լենցը,
մի արագ հայացք ձգելով Կեստերի վրա:

— Ի՛նչ կա որ, խնդրեմ,— պատասխանեց Օտտոն,— ժպտա-
ջով միայն աչքերով:

— Այո, ես սիրով կնայեի,— Բինդինգն արդեն հաշտվողաբար
էր խոսում,— դա դիվային արագություն ունի: Հենց այնպես, խաղ
ու սլարով, ինձանից կտրվեց ու առաջ անցավ:

Նրանք երկուսով մոտեցան մեքենային, և Կեստերը բաց արեց
«Կառլի» մոտորի կափարիչը:

Աղջիկը նրանց հետ շօնաց: Բարեկազմ ու լուակյաց, նա կանգ-

նած էր մթնշաղի մեջ, իմ ու լենցի կողքին: Ծա սպասում էի, որ Գոտֆրիդը կօգտվի իրադրությունից և ռումբի նման կպայթի: Չէ՞ որ նա այդպիսի րեպրում վարպետ էր: Բայց հիմա կարծես խոսելը մոռացել էր: Սովորաբար նա ճկնկում էր ցախաբլուրի նման, իսկ հիմա ասես վանական լինեիր, որ լռելու ուխտ էր արել և տեղից չէր շարժվում:

— Ներեցեք խնդրեմ,— ասացի վերջապես,— մենք չնկատեցինք, որ դուք նստած էիք մեքենայում, թե չէ այդպիսի շարունակ չէինք անի:

Աղջիկը նայեց ինձ:

— Իսկ ինչո՞ւ չէ,— առարկեց նա հանգստությամբ ու անսպասելիորեն ցածր, կրծքային ձայնով:— Չէ՞ որ դրա մեջ ոչ մի վատ բան չկար:

— Վատ բան չկար, բայց մենք այնքան էլ ազնիվ չեղանք: Չէ՞ որ մեր մեքենան զարգացնում է մեկ ժամում մոտ երկու հարյուր կիլոմետր արագությամբ:

Նա մի փոքր առաջ թեքվեց և ձեռքերը խցկեց վերարկուի գրուպաների:

— Երկու հարյուր կիլոմետր:

— Ավելի ճշգրիտ՝ 189,2 պաշտոնական խրոնոմետրի համաձայն,— հաստատորեն վրա տվեց լենցը:

Աղջիկը ծիծաղեց:

— Իսկ մենք վարժում էինք վաթսուն՝ ամենաշատը յոթանասուն:

— Ահա տեսնո՞ւմ եք,— ասացի ես:— Դուք հո չէի՞ք վարող այդ իմանալ:

— Ոչ,— պատասխանեց նա,— իսկապես որ մենք այդ չէինք կարող իմանալ: Մենք կարծում էինք, որ բյուրիկը երկու անգամ ավելի արագընթաց է, քան ձեր մեքենան:

— Բանն էլ հենց այդ է:— Ծա ոտքի շարժումով մի կողմ նետեցի իմ առաջ քնկած կոտրված ճյուղը:— Իսկ մենք չափից դուրս մեծ առավելություն ունեինք: Եվ պարոն Բինդինգը հավանորեն կարգին չարացել էր մեր վրա:

Նա ծիծաղեց:

— Իհարկե, բայց շուտ անցավ նրա շարունակությունը: Չէ՞ որ հարկավոր է գիտենալ մեակ պարտվել: Այլ կերպ՝ ապրել չի ընդի:

— Հատկանալի է...

Եվ փոխացավ մի լռություն։ Ես նայեցի Լենցին։ Բայց վերջինս
ռոմանտիկը միայն քմծիծաղ էր տալիս ու քիթը վեր ցցում, թող-
նելով ինձ բախտի քմահաճույթին։

Կեչիներն էին աղմկում։ Տան հսկում կշկշաց մի հավ։

— Հիանալի եղանակ է,— ասացի ես վերջապես՝ լռությունը
խախտելու համար։

— Այո՛, հիասքանչ,— պատասխանեց աղջիկը։

— Եվ այնպես փափուկ,— ավելացրեց Լենցը։

— Պարզապես անկրկնեքի փափուկ,— ավարտեցի ես։

Մի նոր դադար ծայր առավ։

Աղջիկը հավանորեն մեզ դնում էր կարգին բաց-բերանների
տեղ։ Բայց ես հակառակ ըրտր ճիգերիս՝ չկարողացա որևէ այլ
բան մտածել։ Լենցը սկսեց հոտոտել։

— Ծփած խնձորե՞ն՛ը,— ասաց նա զգացված։— Կարծեմ, այս-
տեղ լյարդի հետ միասին տալիս են նաև եփած խնձորներ։ Այ, դա-
շատ նրբին խորտիկ է։

— Անկասկած,— հաստատեցի ես, մտքումս անիծելով թե՛
ներան և թե՛ ինձ։

Կեստերն ու Բինդինգը վերադարձան։ Այդ մի քանի րոպեի
լնթացքում Բինդինգը բուրբուռվին այլ մարդ էր դարձել։ Ամեն ինչից
երևում էր, որ նա մեկն է ավտոմոբիլային այն մուլագարներից,
որոնք ապրում են լիակատար երանությու՜ն, երբ հանդիպում են
ույնպիսի մի մասնագետի, որի հետ կարելի է խոսել։

— Բուրբ միասին չընթրե՞նք,— հարցրեց նա։

— Ի՞նչ խոսք,— պատասխանեց Լենցը։

Մտա՛նք պանդոկ, Դոան մեջ, գլխի շարժումով ցույց տալով
աղջկան, Գոտֆրիդն աչքով արեց ինձ։

— Ի՛սկ գիտե՞ս, որ նա լիուլի վարձատրում է քեզ այն հան-
դիսման փոխարեն, որ դու ունեցել ես պառավ պարուհու հետ։

Ես թոթվեցի ուսերս։

— Կարող է պատահել։ Բայց ինչո՞ւ էիր դու թողել, որ ես մե-
նակս թոթվեմ։

Նա ծիծաղեց։

— Վերջապես պետք է, որ դու էլ երբևէ սովորես այդ բանը,
մանկիկս։

—Ոչ մի ցանկություն չունեմ էլի մի նոր բան սովորելու,—
ասացի ես։

Մենք հետևեցինք մյուսներին։ Նրանք արդեն նստել էին սեղանի շուրջը։ Պանդոկի տիրուհին մատուցել էր լյարդ և տապակած կարտոֆիլ։ Որպես նախաբան նա սեղանին դրեց մի շիշ հացի օղի։ Պարզվեց, որ Բինդինզը անգոսպնչի շատախոսն է, տեղովը ջրվեժ։ Ինչե՞ր միայն ասես, որ նա չգիտեր ավտոմեքենաների մասին։ Իսկ երբ նա իմացավ, որ Կեստերը մասնակցել է մրցավազքերի, նրա համակրանքն Օտտոյի նկատմամբ անցավ ամեն մի սահման։

Ես ավելի ուշադիր զննեցի Բինդինզին։ Նա ծանրամարմին էր, բարձրահասակ, կրամիր այտերով և խիտ հոնքերով։ Մի փոքր պարծենկոտ էր, մի քիչ էլ աղմկաբար և, հավանաբար բարենոգի, ինչպես բոլոր այն մարդիկ, որոնք կյանքում հաշոդակ են լինում։ Ես պատկերացնում էի, թե ինչպես երեկոները նախքան պառկելը նա շրջորեն, արժանապատվությամբ և հարգանքով ինքն իրեն ուսումնասիրում է հայելու մեջ։

Աղջիկը նստած էր իմ ու լենցի միջև։ Նա վերարկուն հանել էր և մնացել անզբիտկան մոխրափուլյն կոստյումով։ Վզին կրում էր ամազոնուհու կրծքակալ հիշեցնող մի գլխաշոր։ Համարի լույսի տակ նրա շագանակագույն մետաքսանման մազերը փայլին էին տալիս դեղին տաթի նման։ Շատ ուղիղ ուսերը մի փոքր թեքված էին դեպի առաջ, ձեռքերը նեղ էին, մատները բարակ, մի տեսակ շոր։ Խոշոր աչքերը նուրբ ու գունատ դեմքին տալիս էին կրքի և ուժի արտահայտություն։ Ինչպես ինձ թվաց, նա շատ բավն էր, սակայն դա ինձ համար նշանակություն չուներ։

Բայց դրա փոխարեն լենցը տոբից գլուխ կրակ էր կտրել։ Նա քորորոտվին կերպարանափոխվել էր։ Նրա ճակատին ընկած մազափունջը հաղթականորեն շողշողում էր, ինչպես կրոնիկ ծաղիած արտ։ Նա ժայթքեցնում էր սրամտությունների ամբողջ շատըրվաններ և Բինդինզի հետ միասին պարզապես թագավորում սեղանի շուրջը։ Իսկ ես նստած էի լուռ ու միայն օտեպ-ստեպ էի հիշեցնում իմ գոյությունը, այն էլ մեկն ու մեկի որևէ ուտելիք մատուցելու կամ սիգար հրամցնելու համար։ Մեկ էլ բաժակ-բաժակի էի զարկում Բինդինզի հետ։ Այդ աս անում էի բավական հաճախ։ Լենցը հանկարծ ձեռքը զարկեց ճակատին։

— Իսկ ո՞ւմ։ Ռոբերտ, ապա գնա բեր մեր այն ումը, որ ճարել ենք ծննդյան օրվա առթիվ։

— Ծննդյան օրվա՞ն: Ո՞ւմ ծննդյան օրն է այսօր,— հարցրեց, աղչիկը:

— Իմ,— պատասխանեցի ես:— Այդ պատճառով այսօր ամբողջ օրը ինձ հալածում են:

— Հալածո՞ւմ: Նշանակում է չեք ուզում, որ ձեզ շնորհավորեն:

— Ինչո՞ւ չէ: Շնորհավորելը՝ դա բոլորովին այլ բան է:

— Դե այդ դեպքում ցանկանում եմ ձեզ առնել տեսակ բարիք:

Մի ակնթարթ ես բռնել էի աղջկա ձեռքն իմի մեջ և զգում էի նրա տաք ձեռքսեղմումը: Հետո ես դուրս եկա, որ ումը բերեմ: Վիթխարի ու լուռ գիշերը շրջապատել էր սուները: Մեր մեքենայի կաշվե նստատեղիները խոնավ էին: Ես կանգ առա ու նայեցի հորիզոնին. այնտեղ բոցկլտում էր քաղաքի կարմիր հրացուքը: Ես մեծ հաճույքով ավելի շատ կմնայի, բայց կենցն առդեն կանչում էր ինձ:

Պարզվեց, որ Բինդինգի համար ումը շատ է թունդ: Դա երևաց. արդեն երկրորդ գավաթից հետո: Օրորվելով նա դուրս եկավ այգին: Ես ու կենցը վեր կացանք ու մոտեցանք վաճառասեղանին: Կենցը մի շիշ ջին պահանջեց:

— Սքանչելի աղջիկ է, չէ՞,— ասաց նա:

— Զգիտեմ, Գոտֆրիդ, պատասխանեցի ես:— Առանձնապես աչքս չի կպել:

Մի որոշ ժամանակ նա նայեց ինձ իր երկնագույն աչքերով. իսկ հետո թափահարեց շիկահեր գլուխը:

— Եվ ինչի՞ համար ես դու ապրում, ասա միայն, մաճկիկս:

— Ես էլ հենց այդ մտազենայի իմանալ,— պատասխանեցի ես: Նա ծիծաղեց:

— Մի տես, թե սիրտն ի՞նչ է ուզում: Այդ փոփոխությունը դուրսովյա՞մք չի տրվում: Բայց ես նախ կուզենա՞յի իմանալ, թե ի՞նչ առնչություն ունի նա ավտոմոբիլային այդ հաստիկ տեղեկագրի հետ:

Գոտֆրիդը փնաց այգի՝ Բինդինգի հետևից: Հետո նրանք երկուսով վերադարձան վաճառասեղանի մոտ: Ինչպես երևում էր, նա հաջողակ տեղեկություններ էր ստացել և հրճվելով, որ ճանապարհըն ազատ է, բռնեց կերպով խնամում ու քնքշաթովում էր նրան: Նրանք միասին էլի մի շիշ ջին խմեցին ու մի ժամ լանցած, արդեն խոռոսւմ էին «դու»-ով: Լավ տրամադրություն պահերին կենցը

այնպես էր կարողանում զբաղեցնել շրջապատող մարդկանց, որ անհնար էր լինում որևէ բան նրան մերժելու: Ասենք, նա ինքն էլ նման պահերին չէր կարողանում որևէ բանից իրեն զրկել: Նա արդեն նվաճել էր Բինդինգին և շուտով նրանք երկուսով տաղավարում նստած երգում էին զինվորական երգեր: Իսկ աղջկան վերջին ուսմանտիկն այդ միջոցին բոլորովին մոռացել էր:

Պանդոկի դահլիճում մնացինք երեքով: Անսպասելիորին լուսթյուն տիրեց: Համալսարանի տնօրենը էր շվաքվալդյան ժամացույցը: Տիրուհին հավաքում էր վաճառասեղանը և մայրական հայացքով նայում մեզ: Վառարանի առաջ մեկնվել էր մի շագանակագույն որսի շուն: Ժամանակ առ ժամանակ նա քնի մեջ կլանչում էր՝ կամաց, կաղկանձուն ու խղճալի ծայնով: Լուսամտտի ետևում խշտացնելով սողում էր քամի: Նրա ծայրը խլանում էր զինվորական երգի պատանդիկների մեջ և ինձ թվում էր, թե պանդոկի փոքրիկ սենյակը մեզ հետ միասին բարձրանում է վեր, վեր, ճոճվելով լողում գիշերի մեջ, անցնում տարիների ու հիշողությունների միջով:

Ինչ-որ տարօրինակ մի տրամադրություն էր տիրում: Կարծես ժամանակը կանգ էր առել: Ժամանակն արդեն գետ չէր, որ հոսում է խավարից ու թափվում փավարի գիրկը, այլ ծով էր, որի մեջ հուշիկ մի լուսթյամբ անդադարձել էր կյանքը: Ես բարձրացրի գավաթս: Նրա մեջ շողշողում էր ռոմը: Ես հիշեցի այն գրությունը, որ կազմում էի վաղ առավոտյան արհեստանոցում: Այն ժամանակ ես մի փոքր թախծում էի: Հիմա այդ անցել էր: Ինձ համար արդեն ոչինչ նշանակություն չունեին: Ապրիլ, քանի դեռ ապրում ես: Նայեցի Կեստերին: Նա խոսում էր աղքատ հետ: Ես լսում էի, բայց առանձին բառեր չէի ջոկում: Զգացի գինարուքի արյունը տաքացնող այն առանձին շուշը, որը սիրում էի, քանի որ նրա լույսի տակ ամենն, ինչ որ անորոշ է և անհայտ, թվում էր խորհրդավոր մի արկած: Այդում լենցն ու Բինդինգը երգում էին արագոնյան անտառի սակրավորի մասին: Իմ կողքին հենում էր անծանոթ աղքատ ծայրը: Նա խոսում էր հանդարտ ու դանդաղորեն, ցածր, մի փոքր խապտոտ հուզիչ ձայնով: Ես մինչև հասակը պարպեցի իմ գավաթը:

Բինդինգն ու լենցը վերադարձան: Նրանք մի փոքր զգաստացել էին թարմ օդի մեջ: Մենք պատրաստվեցինք վերադառնալ: Ես աղջկան մատուցեցի նրա վերարկուն: Նա կանգնած էր իմ առաջ՝

սահուն շարժումներով ուղղելով ուսերը, գլուխը հտ գցած, բերանը փսաքաց՝ հազիվ նկատելի մի ժպիտից, որը ոչ ոքի չէր հասցնելած, այլ ուղղված էր ինչ-որ մի տեղ՝ դեպի առաստաղը։ Մի ահլըն-թարթ ես վերարկոն վայր իջեցրի։ Ինչպես էր, որ այդ ամբողջ ժամանակ ես ոչինչ չէի նկատում։ Մի՞թե քնած էի։ Միանգամից ես հասկացա կենցի հիացմունքը։

Աղջիկը թեթևակի շրջվեց իմ կողմն ու հարցական նայեց։ Ես նորից բարձրացրի վերարկոն ու նայեցի Բինդինգին, որը կանգնած էր սեղանի մոտ՝ դեռևս ալակարմիր դեմքով ու մի փոքր ապականման աչքերով։

— Դուք ենթադրում եք, թե նա կարող է մեքենան վարել,— հարցրի ես։

— Հուսով եմ։

Ես դեռ շարունակում էի նայել աղջկան։

— Եթե չի կարելի նրան վստահել, ապա մեզանից որևէ մեկը լզնա ձեզ հետ։

Նա հանեց պուդրայի տուփն ու բաց արեց։

— Յույս կտանի, — ասաց նա։ — Նա մինչև անգամ խմբուց հետո ավելի լավ է վարում։

— Ավելի լավ և, հավանորեն, ավելի անզգույշ, — առարկեցի ես։

Նա նայեց ինձ փոքրիկ հայելու վրայից։

— Հուսով եմ, որ ամեն ինչ բարեհաջող կլինի, ասացի ես։

Իմ տափնայները չափազանցված էին, քանի որ Բինդինգը բավական լավ էր պահում իրեն։ Բայց ես ուզում էի էլի չգիտես թե ինչ նստածեղեն, որպեսզի աղջիկը մի քիչ էլ մնար։

— Թույլ կտա՞ք վաղը զանգահարել ձեզ, իմանալու համար, թե արդյոք ամեն ինչ կարգի՞ն է, — հարցրի ես։

Նա միանգամից չարտասխանեց։

— Զե՛ որ մենք որոշակի պատասխանատվություն ենք կրում, քանի որ ինքներս հնարեցինք այս վերուխումը, — շարունակեցի աս, — հատկապես ես, իմ ծննդյան օրով։

Նա ծիծաղեց։

— Դե ի՞նչ կա որ, խնդրեմ, իմ հեռախոսն է՝ վեստեն 27—96։

Հենց որ դուրս եկանք, ես անմիջապես գրեցի համարը։ Մենք նայեցինք, թե ինչպես մեկնեց Բինդինգը, և հրաժեշտի համար էլի մեկական զավաթ խմեցինք։ Հետո գործի գցեցինք մեր «Կառլը»։

Նա սլացաւ մարտյան թեթեակի մառախուղի միջով: Մեր շնչառութիւնը արագացաւ էր, քաղաքը շարժւում էր մեզ ընդառաջ, շողշողալով ու օրորվելով և, ինչպես լուսավորված նախշում մի նավ, մառախուղի ալիքների միջից մեր դիմաց հառնեց Ֆրեդի պանդուկը: Մենք խարխսի գցեցինք: Հալած ոսկու նման հոսեց կռնյակը, ջինը շողշողում էր ծովակնի նման, իսկ ումը դա ինքը մարմնացած կյանքն էր: Քարի նման անշարժ նստել էինք վաճառասեղանի առջև՝ բարձր աթոռների վրա, մեր շուրջը կոհակվում էր երաժշտութիւնը, և իրականութիւնն այնքան լուսավոր էր ու ուժեղ. այն ամբողջովին լցնում էր մեզ մի նոր ուժով, մոռացնել տալիս մեզ սպասող վարձու սենյակների ամբողջ խղճուկ անհուսալիութիւնը, և մեր հուզահատեցուցիչ գոյութիւնը: Պանդուկի վաճառասեղանը կապիտանական մի կամրջակ էր կյանքի նավի վրա և մենք աղմուկով սլանում էինք ապագային ընդառաջ:

II

Հաջորդ օրը կիրակի էր: Ես երկար քնեցի և արթնացա միայն այն ժամանակ, երբ արևը լուսավորեց իմ անկողինը: Արագ վեր թռչելով, բաց արեցի լուսամուտը: Առավոտը զով էր և թափանցիկութեան աստիճան պարզ: Սպիրտայրոցը դրեցի աթոռակի վրա ու սկսեցի օրոնել սուրճի տոպրը: Իմ տանտիրուհին՝ Ֆրաու Զալեսկին, թույլ էր տվել ինձ սենյակում սուրճ եփել: Ինքը եփում էր չափից դուրս ջրիկ: Դա ինձ չէր բավարարում, հատկապես առավոտները, խմելուց հետո: Ահա արդեն երկու տարի էր, ինչ ես ապրում էի Ֆրաու Զալեսկու պանսիոնատում: Այդ փողոցն ինձ դուր էր գալիս: Այստեղ միշտ մի որևէ բան տեղի էր ունենում, քանի որ մեկը մյուսին մոտիկ էին գտնվում պրոֆիթուրանների տունը, «Ինտերնացիոնալ» կաֆեն և փրկութեան բանակի հավաքատեղին: Բացի այդ, մեր տան առջև գտնվում էր հին գերեզմանոցը, ուր վաղուց ի վեր ոչ ոքի չէին թաղում: Այնտեղ շատ ծառեր կային, ճիշտ այնպես, ինչպես զբոսայգում և խաղաղ գիշերներին կարող էր թվալ, թե ապրում ես քաղաքից դուրս: Բայց լուսիւնը վրա էր հասնում շատ ուշ, որովհետև գերեզմանատան կողքին գտնվում էր աղմկալից հրապարակը իր փողոցային թատրոնով, կարուսեյներով ու ճոճանակներով: Գերեզմանատան հարևանութիւնը շատ ձեռնտու էր

Ֆրաու Զարեակուն։ Վկայակոչելով լավ օրն ու հաճելի տեսարանը, նա պահանջում էր ավելի բարձր քնակարանավարձ։ Ամեն անգամ նա ասում էր միևնույն բանը։

— Դուք միայն մտածեցե՞ք, պարոններ, թե ի՞նչ դիրք ունի։

Ես հազնվեցի առանց շտապելու։ Այդ ինձ թույլ տվեց զգալ, որ կիրակի է։ Հվացվեցի, թափառեցի սենյակում, լրագիր վարդապետի, սուրճ եփեցի և լուսամուտի մոտ կանգնած նայում էի, թե ինչպես են փողոցը ջրում, ականջ դրեցի գերեզմանատան բարձր ծառերի վրա երգող թռչունների ձայներին։ Թվում էր, այդ հենց փոսեր աստծու արծաթե փոքրիկ սրինգների թնքուչ հնչյուններն են, որ ուղեկցում են վարուսելի հրապարակից լավող երգահանի մեղամաղձոտ մրթմրթոցին... Ես ընտրում էի շապիկ ու գուլպաներ, և ընտրում այնքան երկար, որ կարծես մի քսան անգամ ասվելին ունեի, քան կար իրականում։ Ես դատարկեցի իմ գրպանների պարունակությունը. մանր փող, գրչահատ, սիգարետներ, բանալիներ... և համեկարժ երեկվա երկտողը՝ աղջկա անոսնով և հեռախոսի համարով։ Պատրիցիա խոլման։ Տարօրինակ անուն է՝ Պատրիցիա։ Երկտողը դրեցի սեղանին, Միթե այդ պատահել է ընդամենը երեկ։ Որքան վաղուց է այժմ թվում։ Համարյա թե այն մոռացվել էր ֆինարբուքի կապույտ մշուշի մեջ։ Բայց և այնպես, որքան տարօրինակ է. երբ խմում ես, շատ արագ ես կենտրոնանում, բայց դրա փոխարեն երեկոյից մինչև առավոտ աֆսպիսի տարածություններ են առաջանում, որոնք կարծես տարիներ են տևում։

Ես գրովյունը խցկեցի գրքերի կույտի տակ։ Զանգահարել։ Ի՞նչ կա որ, կարելի է... Բայց միգուցե չաթժե։ Զէ՛ որ հաջորդ օրն ամեն ինչ միանգամայն այլ կերպ կերևա, ոչ բոլորովին այնպես, ինչպես պատկերացվում էր անցած երեկոյան։ Վերջ ի վերջո ես լիովին գոհ էի իմ վիճակով։ Իմ կյանքի վերջին տարիները շատ էին իրարանցումով լի։ «Միայն թե ոչինչ սրտին մոտիկ չընդունեի,— ասում էր Կեստերը,— որովհետև այն, ինչ ընդունես, կուղենաս ուժով պահել, իսկ ուժով պահել տշինչ չի կարելի»։

Այդ պահին հարեան սենյակում սկսվեց կիրակնօրյա առավոտյան սովորական աղմուկ-աղաղակը։ Ես որոնում էի իմ շլապան, որն, ինչպես երևում էր, նախորդ օրը մոռացել էի փնջ-որ տեղ, և մի որոշ ժամանակ ակամայից ականջ էի դնում։ Այնտեղ կատաղորեն միմյանց վրա էին հարձակվում խասսե ամուսինները։ Նրանք արդեն հինգ տարի էր, ինչ ապրում էին այստեղ՝ մի փոքրիկ սեն-

յակում: Վատ մարդիկ չէին: Եթե ունենային երեք սենյականոց մի բնակարան՝ խոհանոցով, ուր տիրութուն աներ կ'իներ, դրան ալեւաքրած նաև մի երեխա, ապա հավանորեն նրանց ամուսնությունը կհամարվեր երջանիկ: Բայց բնակարանի համար փող էր հարկավոր: Եվ ո՞վ կարող էր թույլ տալ իրեն երեխա ունենալ այդպիսի անհանգիստ մի ժամանակ: Ահա և նրանք երկուսով նեղվում էին. կինը հիստերիկ էր դարձել, իսկ ամուսինը ապրում էր մշտական ահ ու դողի մեջ. նա վախենում էր կորցնել աշխատանքը: Նրա համար դա կլիներ ամեն ինչի վերջը: Խասսեն քառասունհինգ տարեկան էր: Եթե գործազուրկ դառնար, ոչ ոք նրան նոր աշխատանք չէր տա և այդ կնշանակեր կարիքով լեցուն մի կյանք՝ առանց լույսի մի հատիկ շողի: Առաջներում մարդիկ զահավիժում էին մի տնտես, աստիճանաբար, և միշտ դեռ ինչ-որ հնարավորություն էր մնում նորից բարձրանալու համար, իսկ այժմ աշխատանքից ամեն մի հեռացման ետևում սեին էր տալիս հավիտենական գործազրկության անդունդը:

Ես ուզում էի սուսուփուս գնալ, բայց լսվեց մի թակոց և ոտքը շեմին խփելով ներս մտավ Խասսեն: Նա փլվեց աթոռի վրա: — Ես այլևս չեմ կարող տանել այս:

Ըստ էության նա բարի մարդ էր, կորավուն ուսերով և փոքրիկ բեղերով: Համեստ, բարեխիղճ ծառայող էր: Բայց հենց նրա նմանների համար էր հիմա հատկապես խիստ դժվար: Համեստությունն ու բարեխիղճությունը վարձատրվում են միայն վնասներով: Նման բաները կյանքում սովորաբար օգտագործվում են, ապա մի կողմ շարտվում: Խասսեն ձեռքերը բարձրացրեց:

— Հապա մի մտածեցեք, մեզ մոտ նորից երկու հոգու ազատեցին: Ըստ հերթականության հաջորդը ես եմ, այ կտեսնեք:

Այդպիսի ահի ու սարսափի մեջ նա ապրում էր մշտապես, յուրաքանչյուր ամսվա մեկից սկսած մինչև հաջորդ ամսվա մեկը: Ես նրա համար մի գավաթ օդի լցրեցի: Նա ամբողջ մարմնով դողդողում էր: Մի գեղեցիկ օր նա ընկնելու է, այդ ակններ և էր: Նա այլևս ուրիշ ոչ մի բանի մասին չէր խոսում:

— Եվ ամբողջ ժամանակ այդ հանդիմանությունները, — շշմշակեց նա:

Հավանորեն կինը նրան հանդիմանության էր կապել այն բանի համար, որ նա փչացրել է իր կյանքը: Դա քառասուներկու տարեկան մի կին էր, մի փոքր խաղիված, գույները կորցրած, բայց

ի՞նչ խոսք, ոչ այնքան ընկած որքան ամուսինը: Այդ կնոջը հալածում էր վերահաս ծերութիւնը սարսափելով:

Միջամտե՛րն աննպատակ կլինե՛ր:

— Իսկոյնք, Խասսե, — ասացի ես, — մնացե՛ք այստեղ՝ որքան կամենում եք: Ես պետք է գնամ: Հագուստեղէնի պահարանում վոնյակ կա, միփուցե այն ավելի դուր գա ձեզ: Ահա ռոմ: Ահա լրագրե՛ր: Իսկ հետո, գիտե՛ք ինչ: Վերցրե՛ք ձեր կնոջն ու երեկոյան դուրս եկե՛ք այս որջից: Գոնե կինո գնացե՛ք: Այդ ձեզ վրա ավելի թանկ չի նստի, քան, ասենք, երկու ժամ սրճարանում անցկացնելը: Բայց դրա փոխարեն մեծ բավականութիւն կստանաք: Այսօր կարեւորը մոռացութեան տալն է: Եվ շտատանվել: — Ինչ-որ խղճաւի խայթ զգարով, ես թեթեւակի խփեցի նրա ուսին: Ասենք, կինոն միշտ էլ պիտանի բան է: Կինոյում ամեն մարդ էլ կարող է ինքն իրեն երազանքներին հանձնել:

Հարեան սենյակի դուռը կրնիք վրա բաց էր թողնված: Լսվում էին կնոջ հեկեկոցները: Ես քալեցի միջանցքով: Հաջորդ դուռը կիսաբաց էր: Այնտեղ ականջ էին դնում: Այնտեղից կոսմետիկայի թանձր բուրմունք էր գալիս: Դա անձնական քարտուղարուհի է՞նա Բենիգի սենյակն էր: Նա հագնվում էր իր ռոճիկի համեմատ չափազանց շքեղ, քայց շաքաթական մի անգամ շեֆը նրան թելադրում էր մի՛նչև առաւիտ: Այդպիսի դեպքերում հաջորդ օրվա առավոտյան նրա տրամադրութիւնը չափազանց վատ էր լինում: Բայց ամեն օր նա գնում էր պարեմ: Ասում էր, որ եթե պարը չլինի, ապա մարդ չի ուզենա ապրել: Նա երկու մտերիմ ունեւոր: Մեկը սիրում էր նրան ու նրա համար ծաղիկներ էր բերում: Մյուսին փնքն էր սիրում և փողեր էր տալիս նրան:

Նրա կողքին ապրում էր ռոտմիտոր գրաֆ Օւլովը: Մի ռուս էմիգրանտ, որ քելներ էր, կինոնկարահանումների ստատիստ, պարերի վարձու զուլգ, ճերմակած քունքերով մի ֆրանսու: Նա հիանալի կիթառ էր նվագում: Ամեն երեկո աղոթում էր Կազանի աստվածամորը, նրանից խնդրելով մետրոդոտելի պաշտոն միջին մի հյուրանոցում: Իսկ երբ խմում էր, դառնում էր լալկանի մեկը:

Հաջորդ դուռը ֆրանս Բենդերինն էր՝ ծովեր երեխաների ապաստարանի բուժքոչը: Նա հիսուն տարեկան կլինելու: Ամուսինը ապահովել էր պատերազմում: Երկու երեխաները մեռել էին 1918

թվականին, սովից: Նա ունեւր մի շալ կատու: Դա նրա միակ հարստութիւնն էր:

Նրա կողքին Մուլլերն էր՝ թռչակի անցած մի գանձապահ, որը Ֆիլատելիստների միութեան քարտուղարն էր: Դրոշմանիշների կենդանի հավաքածու և ուրիշ ոչինչ: Երջանի՛կ մարդ:

Եւ թակեցի վերջին դուռը:

— Նո՛ւ, Գեորգ, — հարցրի ես, — դարձյա՛լ: Ոչ մի նորութիւն:

Գեորգ Բլոկը գլուխն օրորեց: Նա երկրորդ կուրսի ուսանող էր: Որպեսզի այդ երկու կուրսը կարողանա լսել, նա երկու տարի աշխատել էր հանքերում: Բայց նա իր խնայած փողերը համարյա լրիվ ծախսել էր, ու հիմա ունեւր այնքան, որ հաղիվ թե երկու ամիս կբավականացնէր: Հանքերը վերադառնալ նա չէր կարող: Հիմա այնտեղ չափից դուրս շատ գործազուրկ հանքափորներ կային: Ապարդշուն կերպով ջանում էր թեկուզ որեւէ աշխատանք ստանալ: Մի շաբաթ նա տարածեց մարգարիների Փաբրիկայի ռեկլամային թերթիկները: Բայց Փաբրիկան սնանկացավ: Շուտով նա դարձավ շրջիկ լրագրավաճառ և թեթեացած շունչ քաշեց: Բայց մի երեք օր անց, վաղ առավոտյան նրան կանգնեցրին ձեռագծաստի գլխարկներով երկու ջահել, խլեցին թերթերը, պատառոտեցին ու խստիվ կարգադրեցին, որ նա այլեւս չհամարձակվի հափշտակել ուրիշի աշխատանքը: Նրանց մօտ առանց այն էլ շատ անգործներ կային: Բայց և այնպես, հաջորդ առավոտյան նա նորից դուրս եկավ, շնայած որ ստիպված էր վճարել պատառոտված լրագրերի արժեքը: Նրան գետին գլորեց ինչ-որ մի հեծանվորդ: Լրագրերը թռան ցեխի մեջ: Այդ նրա վրա նստեց ևս երկու մարդ: Գնաց երրորդ անգամ և վերադարձավ պատառոտված կոստյումով և ջարդված դիմքով: Այս անգամ նա անձնատուր եղավ: Հուսահատված, Գեորգն այժմ ամբողջ օրերով նստում էր սենյակում և խելագարի նման բերանացի անում, կարծես թե այդ որեւէ նշանակութիւն կարող էր ունենալ: Ուտում էր օրեկան մի անգամ: Մինչդեռ բոլորովին նշանակութիւն չունեւր, կվերջացնի՞ դասընթացը, թե ոչ: Նույնիսկ քըն-նութիւնները հանձնելու դեպքում անգամ, նա աշխատանք ստանալու հույս կարող էր ունենալ ոչ ավելի վաղ, քան մի տասը տարուց:

Եւ նրա ձեռքը խցկեցի մի տուփի սիգարետ:

— Թթիւ այդ գործի վրա, Գեորգ: Եւ էլ եմ թքել ժամանակին: Զէ՛ որ հետագայում, երբ որ ուզենաս, կարող ես նորից սկսել:

Նա գլուխն օրորեց:

— Ո՛ր, հանքերից հետո ես համոզվեցի. եթե ամեն օր չպարպես, լիովին դուրս կընկնես հունից: Երկրորդ անգամ իմ մեջ էլ ուժ չեմ գտնի:

Ես նայեցի ցցված ականջներով գունատ դեմքին, կարճատես աչքերին, ներս ընկած կրծքով վտիտ կազմվածքին: Ո՛վ անեծք...

— Դե, ողջ մնաս, Զորջի:— Ես հիշեցի, որ նա էլ արդեն ծնողներ չունի:

Ահա խոհանոցը: Պատին խրտվիլակ՝ վայրի վարազի գլուխ, մի ժառանգութուն, որ մնացել էր հանդուցյալ Զալեսկուց: Կողքը, նախասրահում հեռախոսն էր: Այստեղ կիսախավար է: Գազի և վատորակ յուղի հոտ է գալիս: Ահա մուտքի դուռը, որի վրա՝ զանգի մոտ, բաղմամթիվ այցեստոմսեր կան: Նրանց մեջ է նաև իմը՝ «Ռոբերտ Լոկամպ, փիլիսոփայության ուսանող, Երկու երկար զանգ»: Իմ այցեստոմսը դեղնել էր և կեղտոտվել: Փիլիսոփայության ուսանող... Մի տեսեք, տեսե՛ք: Այդ շատ վաղուցվա բան էր: Ես աստիճաններով փչա «Խնտերնացիոնալ» սրճարանը:

Սրճարանն իրենից ներկայացնում էր մեծ, մթին, ծխախոտի ծխով հագեցված, աղիքի նման երկար մի դահլիճ, բաղմամթիվ կից սենյակներով: Առջևում վաճառասեղանի կողքին դրված էր դաշնամուրը: Նա լարից ընկած էր, մի քանի լարեր վտրված էին, և շատ ստեղների վրա ռսկեր թիթեղիկներ չկային: Բայց ես սիրում էի այդ հիանալի, վաստակաշատ երաժշտական արկղը: Իմ կյանքի մի ամբողջ տարին կապված էր այդ գործիքի հետ, երբ ես այստեղ աշխատում էի որպես նվագող:

Սրճարանի կողքի սենյակներում ասց էին կացնում իրենց հավաքույթները անասնավաճառները. երբեմն այնտեղ հավաքվում էին բալագանների ու կարուսեղների տերերը: Դահլիճի մուտքի մոտ նստում էին պոռնիկները:

Սրճարանը դատարկ էր: Միայն տափաղաթաթ քեֆներ Ալոիսն էր կանգնած վաճառասեղանի մոտ: Նա հարցրեց.

— Սովորականի նման:

Ես գլխով արեցի: Նա ինձ համար բերեց մի բաժակ պորտվեյն՝ կիսով չափ ռոմ խառնած: Ես նստեցի փոքրիկ սեղանի առջև և, ոչ մի բան չմտածելով, հայացքս հառեցի դեպի տարածության մի անորոշ կետի: Պատուհանից ներս էր ընկել արևի թեք մի ճառագայթ: Այն լուսավորում էր դարակներին դրված շշերը: Շերտիբրենդին շողշողում էր հակինթի նման: Պանդոկատիրոջ կատուն

նստել էր դաշնամուրի վրա ու մոմռացնում էր: Ես անշտապ ծխում էի սիգարետս: Այստեղ օդը քուն էր բերում մարդու վրա: Ինքնատիպ էր երեկվա աղջկա ձայնը: Ցածր, մի փոքր խռպուտ, կտրուկ, բայց և այնպես փաղաքուշ:

— Տուր ինձ հապա, ժուռնալները մի նայեմ, Ալիս,— ասացի ես:

Դուռը ճռնաց: Ներս մտավ Ռոզան, գերեզմանոցի պոռնիկը, «Երկաթե մադլան» մականունով: Նրան այդպես էին անվանել բացառիկ դիմացկունություն համար: Ռոզան մի բաժակ շոկոլադե խնդրեց, Այդ շոսյուրթյունը նա թույլ էր տալիս իրեն ամեն կիրակի առավոտ, որից հետո ուղևորվում էր Բուրդորֆ՝ իր երեխային այցելելու:

— Բարև, Ռոբերի:

— Բարև, Ռոզա, ինչպե՞ս է ապրում փոքրիկը:

— Ա՜յ, էս է, ուր որ է, գնում եմ նրան տեսնելու, մի նայի՛ր, թե ի՞նչ եմ առնում նրա համար:

Նա քաց արեց փաթեթը, որի մեջ դրված էր մի կարմրաթուշ տիկնիկ և մատով սեղմեց տիկնիկի փորը. «Մա-մա» ծվծվաց տիկնիկը: Ռոզայի դեմքն ամբողջովին փայլ ու շող դարձավ:

— Հիանալի թան է,— ասացի ես:

— Հապա մի նայի՛ր:— Նա տիկնիկին պառկեցրեց:— Չրելսկոցով փակվեցին տիկնիկի կոպերը:

— Սքանչելի է, Ռոզա:

Նա բավարարված էր և նորից տիկնիկին խնամքով փաթաթեց:

— Այո, դու այդպիսի գործերից գրուիս հանում ես, Ռոբերտ: Դու դեռ լավ ամուսին կդառնաս:

— Չէ, չէ մի,— հայտնեցի ես կասկածանքս:

Ռոզան շատ էր կապված իր «երեխայի հետ: Մի քանի ամիս առաջ, քանի դեռ աղջիկը ման գալ չէր կարողանում, Ռոզան պահում էր նրան իր մոտ, սենյակում: Չնայած իր արհեստին, այդ հաջողվում էր նրան, որովհետև կողքը մի փոքրանոց փարս: Երբ նա երեկոները կավալեր էր բերում, ապա որևէ պատրվակով նրան խնդրում էր դռան մոտ մի փոքր սպասել, իսկ ինքը վազում էր սենյակ և մանկական սայլակը երեխայով միասին քշում դեպի փոքրամոտոցը, փակում այնտեղ ու նոր ներս թողնում հյուրին: Բայց դեկտեմբեր ամսին շատ հաճախ էր հարկ լինում փոքրիկին տաք սենյակից ցուրտ փոքրամոտոց քշել: Նա մրսել էր, հաճախ լալիս էր

և հենց այն պահերին, երբ Ռոզան այցելու էր ընդունում: Ահա թե ինչպես նրանք ստիպված եղան բաժանվել իրարից, որքան էլ որ այդ ծանր էր մոր համար: Ռոզան նրան տեղավորել էր մի շատ թանկ ապաստարանում: Այնտեղ նրան ընդունում էին որպես հարգարժան այրու: Հակառակ գեպքում, ինչ խոսք, երեխային չէին ընդունի:

Ռոզան վեր կացավ:

— Ուրեմն, ուրբաթ օրը կգա՞ս:

Ես գլխով արեցի:

Նա նայեց ինձ:

— Դու հո գիտե՞ս, թե բանն ինչու՞մն է:

— Ինչպե՞ս չէ:

Ես ամենաշնչին պատկերացում անգամ չունեի, թե խոսքն ինչի մասին է, բայց չէի ուզում հարցնել: Դրան ես վարժեցրել էի փնձ այն մի տարվա ընթացքում, ինչ աշխատում էի այստեղ որպես դաշնակահար: Այդպես ավելի հարմար էր: Դա նույնքան սովորական էր, որքան այն, որ ես բոլոր աղջիկների հետ խոսում էի «գուռ»-ով: Այլ կերպ, պարզապես չէր կարելի:

— Դե, հաջողութուն քեզ, Ռոբերտ:

— Հաջողութուն քեզ, Ռո՛զա:

Ես մի քիչ էլ նստեցի: Սակայն այս անգամ, մի տեսակ չէր ստացվում, չէր ստեղծվում սովորական այն ծուլը հանգիստը, հանուն որի կիրակի օրերը գալիս էի «Ինտերնացիոնալ» կաֆեն: Ես մի քառակուսի էլ խմեցի, փաղաքեցի կատվին ու գնացի:

Ամբողջ օրն աննպատակ թրև էի գալիս: Զիմանալով, թե ինչ նախաձեռնեի, ոչ մի տեղ երկար չէի մնում: Երեկոյան դեմ գնացի մեր արհեստանոցը: Կեստերն այնտեղ էր: Նա զբաղված էր կադրիլյակով, որը վերջերս էինք քնել, որպես հնարք: Իսկ այժմ հիմնական վերանորոգման էինք ենթարկել, և Կեստերը վերջին փայլն ու շուքն էր տալիս նրան: Դրանում գործնական հաշիվ կար: Հուսով էինք, նրանից կարգին վաստակել: Ճիշտն ասած, ես կասկածում էի, թե այդ մեզ կհաջողվի: Դժվար ժամանակներում մարդիկ գերադասում են գնել փոքրիկ մեքենաներ, ոչ թե այդպիսի մի դիլիժանս:

— Զէ, Օտտո, մենք չենք կարողանա սա սաղացնել,— ասացի ես:

Բայց Կեստերը հավատացած էր:

— Այդ միշին մեքենաներն է, որ դժվար է սաղացնելը,— հայտարարեց նա:— Մտախիտ եմ ամենաէթաններն ու ամենաթանկերը: Միշտ լինում են փող ոսնեցող մարդիկ: Կամ այնպիսիները, որոնք ուզում են հարուստ երևալ:

— Որտե՞ղ է Գոտֆրիդը,— հարցրի ես:

— Ինչ-որ քաղաքական ժողովի է գնացել:

— Խելքը թոցրեկ է: Ի՞նչ գործ ունի այնտեղ:

Կեստերը ծիծաղեց:

— Այդ նա ինքն էլ չի իմանում: Ամենից հավանականն այն է, որ գարունը նրա արյունը արթնացրել է: Այդպիսի դեպքերում նրան սովորաբար որևէ նորություն է հարկավոր լինում:

— Չնարավոր է,— ասացի ես:— Թող ես քեզ օգնեմ:

Մենք գրադվեցինք մեքենայով, մինչև որ մուխը վրա հասավ:

— Դե բավական է,— ասաց Կեստերը:

Ելացվեցինք:

— Իսկ դու գիտե՞ս, թե ես ինչ ունեմ այստեղ,— հարցրեց Օտտոն, շրխակացնելով դրամապանակը:

— Ի՞նչ:

— Երկու տոմս բոքսի համար: Չե՞ս գա հետս:

Ես տատանվում էի: Նա զարմանքով նայեց ինձ:

— Ստիլինգը փախելու է Ոսկերի հետ: Լավ մարտ է լինելու:

— Գոտֆրիդին վերցրու հետդ,— առաջարկեցի ես և հենց ինքս իմ աչքին ծիծաղելի թվացի հրաժարվելուս համար: Բայց գնալու ցանկություն չունեի, շնայած որ լգիտեի էլ, թե ինչու:

— Երեկոյի համար դու ինչ-որ ծրագիր ունեւ,— հարցրեց նա:

— Չէ:

Նա նայեց ինձ:

— Կգնամ տուն,— ասացի ես:— Նամակներ կգրեմ և նման բաներ: Չէ՞ որ երբեք դրանով էլ պետք է զբաղվել:

— Դու էդ ի՞նչ է, հիվանդ ես,— հարցրեց նա մտահոգ:

— Ի՞նչ ես ասում. ամենեին: Հավանորեն գարոսնն իմ արյունն էլ է պղտորել:

— Դե լա՛վ, ինչպես կուգես:

Ես քարշ եկա դեպի տուն: Բայց իմ սենյակում նստած, նորից չէի իմանում, թե ինչով զբաղվեմ: Անվճռականություն մեջ քայլում էի ետ ու առաջ, Հիմա արդեն չէի հասկանում, թե իսկապես ի՞նչը

քաշեց ինձ դեպի տունը: Վերջապես դուրս եկա միջանցք՝ Գեորգին հանդիպելու և դեմ առա ֆրաու Զալեսկուն:

— Այ թե ինչ,— զարմացած հարցրեց նա,— դուք այստե՞ղ:

— Չեմ համարձակվում հերքել,— պատասխանեցի ես մի փոքր զրգոված տոնով:

Նա սպիտակ գանգուրներով գլուխն օրորեց:

— Քեֆ չե՞ք անում: Իրավ, որ հրաշք է:

Գեորգի մոտ երկար շմեացի: Մի քառորդ ժամից վերադարձա իմ սենյակը: Մտածեցի. արդյոք չիմե՞լ: Բայց խմելու ցանկություն էլ չունեի: Նստեցի լուսամուտի մոտ ու սկսեցի դիտել փողոցը:

Մթնշաղը չղջիկի թևերով տարածվել էր գերեզմանոցի վրա: Պրոֆմիտթյունների տան ետևում հրկիները կանաչ էր, ինչպես խակ խնձորը: Լաստերները վառվեցին, բայց մթությունը դեռ վրա չէր հասել, և թվում էր, թե նրանք մրսում են: Խառնրտեցի գրքերս, իսկ հետո ձեռքս առա հեռախոսի համարով այն երկտողը: Վերջի վերջո, ինչո՞ւ չզանգահարել: Չէ՞ որ ես համարյա թե խոստացել եմ: Ասենք, նա կարող է հիմա տանը չլինի էլ:

Ես դուրս եկա նախասրահ, վերցրի հեռախոսը և ասացի համարը: Միմիջև կապասի պատասխանին, զգացի, թե ինչպես է խոսափողի սև խոռոչից փափուկ ալիքի նման վեր բարձրանում սպասումը: Աղջիկը տանն էր: Եվ երբ նրա ցածր, ասես այն աշխարհից եկող փոքր-ինչ խռպոտ ձայնը հասավ այստեղ՝ ֆրաու Զալեսկու միջանցքն ու հանկարծ հնչեց վայրի վարազների զլխների տակ, այրված յուղի բուրմունքի և ամանների շիկչիկոցի մեջ, հնչեց կամացուկ ու անշտապ այնպես, կարծես նա մտածում էր ամեն մի բառն արտատանելիս, անսպասելիորեն փմ անբավարարվածության զգացողությունը վերացավ: Փոխանակ միայն հարցնելու, թե ինչպես է նա տեղ հասել, ես նրա հետ պայմանավորվեցի վաղը չէ մյուս օրը հանդիպելու մասին և միայն դրանից հետո խոսափողը կտխեցի: Եվ միանգամից զգացի, որ շուրջս այլևս ամեն ինչ այնքան անիմաստ չի թվում: «Խեղճ թոցրել եմ»,— մտածեցի ես ու գլուխս օրորեցի: Հետո նորից խոսափողը վերցրի ու զանգահարեցի Կեստեբին:

— Տոմսերը դեռ մո՞տդ են, Օտտո:

— Այո:

— Դե, ուրեմն, շատ լավ է: Ես քեզ հետ կգամ բռնցքամարտի:

Հետո մենք էլի մի քիչ Թափառեցինք գիշերային քաղաքով մեկ: Փողոցները լուսավոր էին ու ամայի: Շողշողում էին ցուցափեղկերը: Յուցափեղկերում անիմաստ կերպով վառվում էր լույսը: Դրանցից մեկում դրված էին ներկված դեմքերով մոմն մերկ տիկնիկներ: Նրանք նայում էին հերկիմաստ ու բարորազուրկ հայացքներով: Մեկ ուրիշ ցուցափեղկում փայլում էին Թանկարժեք փրեր: Հետո մի խանութ կար, այնպես ողողված սպիտակ լույսով, որ կարծես տաճար լիներ: Յուցափեղկերում փրփրին էր տալիս գուլնգուլն, շողշողուն մետաքսը: Կինոյի մուտքի մոտ ծալապատիկ նստած էին դոսնատ ու քաղցած մարդիկ: Իսկ նրանց կողքին շողշողում էր մթերային խանութի ցուցափեղկը: Այդ ցուցափեղկում բարձրանում էին պահածոների բանկանների ամբողջ աշտարակներ, դարսված էին բամբակով փաթաթված թոշնոզ խճճորներ, յուղոտ սաքերի ողկույղներ վախված էին, ինչպես սպիտակեղենը սրարանից, փայլում էին խռզապոփստի քնքուշ-դեղնավուն և վարդափուլն շերտիկները, հացի վրո շագանակագույն բոբոններն ու նրանց կողքին ապխտած երշիկներն ու երիկամուկների պաշտնետները:

Մենք նստեցինք զբոսապուրակում, մի նստարանի վրա: Օդը սառն էր: Լուսինը խոշոր, սպիտակ մի ճրագի նման կախված էր շենքերի վրա: Կես գիշերը վաղուց էր անցել: Ոչ հեռվում, սալահատակի վրա, բանվորները մի վրան էին վանգնեցրել: Այնտեղ վերանորոգում էին տրամվայի ռելսերը: Ձշշոմ էին զոդիչ ապարատները և կայծերի խուրձերը ցայտում էին մարդկանց խոնարհված կերպարանքների վրա: Հենց այստեղ էլ, դաշտային խոհանոցներ հիշեցնելով, ծխում էին ասֆալտի կաթսաները:

Մենք նստած էինք, ամեն մեկս իր մտքերի հետ:

— Եվ այս կիրակին այսպես, մի տեսակ, զարմանալի է, չէ՞, Օտտո:

Կեստերը գլխով արեց:

— Վերջի վերջո ուրախանում ես, երբ այն արդեն անցնում է,— ասացի ես մտախոհ:

Կեստերը ուսերը թոթվեց:

— Երևում է այնպես ես վարժվում աշխատանքի մեջ մեջք ծռելուն, որ ազատության մի փոքրիկ բաժինը ինչ-որ կերպ խանգարում է:

Ես օձիքս թարթացրի:

— Եւ իսկապես, ի՞նչն է խանգարում մեզ ապրել, Օտտո:
Նա ժպտալով նայեց ինձ:

— Առաջ կար մի այնպիսի բան, որ խանգարում էր, Ռոբբի:

— Ճիշտ է,— համաձայնեցի ես,— բայց և այնպես:

Ավտոգենի բռնկումը ասֆալտի վրա կանաչ ճառագայթների
խորձ նետեց: Ռեյսերի վրա սարքված, ներսից լուսավորված այդ
վրանը թվում էր մի փոքրիկ, հարմարավուն տնակ:

— Ի՞նչ ես կարծում, երկուշաբթի կվերջացնե՞նք կադիլյա-
կը,— հարցրեցի ես:

— Հնարավոր է,— պատասխանեց Կեստերը:— Իսկ ինչո՞ւ
մտածեցիր այդ մասին:

— Դե, հենց այնպես:

Մենք վեր կացանք:

— Այսօր մի տեսակ, քեֆս տեղը չի, Օտտո,— ասացի ես:

— Ամենքի հետ էլ պատահում է,— պատասխանեց Կեստե-
րը:— Քարի փշեր, Ռոբբի:

— Քեզ նույնպես, Օտտո:

Հետո ես էլի մի քիչ նստեցի տանը: Իմ բունն փնձ հանկարծ
բոլորովին դադարեց դուր գալ: Կուսամփոփը զզվեի էր, լույսը չա-
փից դուրս վառ, բազկաթոռները մաշված, լինողեռումն անհուսա-
լիորեն տաղտկալի, լվացարանը, մահճակալը, և նրա գլխավերևում
Վաթերլոոյի ճակատամարտը պատկերող նկարը. չէ որ այստեղ
հնարավոր չէ մի կարգին մարդու հրավիրել,— մտածում էի ես:
Իսկ կնոջ՝ առավել ես: Լավագույն դեպքում որեւէ պոռնիկի ռեն-
տերնացիոնալից»:

III

Երկուշաբթի առավոտյան նստած էինք մեր արհեստանոցի
բակում և նախաճաշում էինք: Կադիլյակը պատրաստ էր: Լենցը
ձեռքին բռնել էր մի թերթ թուղթ և հանդիսավորությամբ մեզ էր
նայում: Նա համարվում էր ռեկլամային բաժնի վարիչը և հենց նոր
ինձ ու Կեստերին վարդափայտ մեքենայի վաճառքի հայտարարության
իր կազմած տեքստը: Այն սկսվում էր հետևյալ խոսքերով՝ «Ար-
ձակուրդ հարավում՝ շքեղ ըմպելիներով» և ընդհանրապես իրենից
ներկայացնում էր չիբիկական բանաստեղծության ու հիմնի միջին
ինչ-որ բան:

Ժս ու Կեստերը մի որոշ ժամանակ լռեցինք, Հարկ էր գոնե մի փոքր սթապիվել գոնազեղ ֆանտազիայի այդ ջրվեժից հետո:

Լենցը ենթադրում էր, թե մեզ պարզապես գետնով է տվել:

— Հը, ի՞նչ կասե՞ք, սրանում կա և պոեզիա, և գրոհ— ճիշտ չե՞մ ասում,— հպարտորեն ասաց նա:— Մեր գործարար դարում հարկավոր է ողմանտիկ լինել, դրա մեջ է ամբողջ գաղտնիքը: Հակասությունները հրապուրում են:

— Բայց ոչ այն գեպքերում, երբ խոսքը փողի մասին է լինում,— առարկեցի ես:

— Ավտոմոբիլները նրա համար չեն առնում, որ փող հետ գցեն, տղաս,— արհամարհանքով բացատրեց Գոտֆրիդը:— Այլ առնում են, որպեսզի փող ծախսեն և հենց այդտեղից էլ սկսվում է ողմանտիկան, համենայն գեպս, գործնական մարդու համար: Իսկ մարդկանց մեծ մասի համար ողմանտիկան հենց դրանով էլ սահմանափակվում է: Դու ի՞նչ կարծիքի ես, Օտտո:

— Դիտե՛ս ինչ...— զգույշ սկսեց Կեստերը:

— Էլ ինչ կարիք կա երկար-բարակ խոսելու,— ընդհատեցի նրան ես:— Այսպիսի ռեկլամով կարելի է վաճառել բոստարանի ուղեգրեր կամ կանանց համար քսուկներ, բայց ոչ թե ավտոմոբիլներ:

Լենցը պատրաստվեց առարկել:

— Մի բույն սպասիր,— շարունակեցի ես:— Դու հավանորեն մեզ գնում ես մանրախնդիր մարդկանց տեղ, Գոտֆրիդ: Դրա համար էլ ես առաջարկում եմ հարցնել Յուլյին: Նա ժողովրդի ձայնն է:

Յուլյը մեր միակ ծառայողն էր, տասնհրազամյա մի պատանի, որը համարվում էր աշակերտի նման մի քանի: Նա սպասարկում էր բեռնիկի ամփարասյունը, մեզ համար նախաճաշ էր բերում և երեկոները հավաքում արհեստանոցը: Յուլյը ցածրահասակ էր, դեմքն ամբողջովին պեպեններով ծածկված և աչքի էր ընկնում այնպիսի լոշտակ ականջներով, որոնց նմանը ես իմ կյանքում երբևէ չէի տեսել: Կեստերը հավատացնում էր, որ եթե Յուլյն ինքնաթիռից ընկնի, չի վնասվի: Այդպիսի ականջներով նա կարող է հանգիստ ու սահուն ճախրել և ապահով վայրէջք կատարել: Կանչեցինք նրան: Լենցը նրա համար կարդաց հայտարարությունը:

— Այդպիսի մի մեքենան քեզ կհետաքրքրե՞ր, Յուլյ,— հարցրեց Կեստերը:

— Մեքենա՞,— հարցրեց Յուպը:

Նա ծիծաղեցի:

— Հասկանալի է, մեքենա,— մըթմըթաց Գոտֆրիդը:— Իսկ ի՞նչ է, քո կարծիքով խոսքն այստեղ ձիո՞ւ մասին է:

— Իսկ նա հաստատուն արադություն ունի՞: Իսկ ինչպե՞ս է ղեկավարվում բոունցքային լիսեռը: Հիդրավլիկական արգելակներ ունի՞,— տեղեկացավ անհողդողդ Յուպը:

— Ոչխար, չէ որ դա մեր կադիլլակն է,— պոռթկաց Լենցը:

— Չի կարող պատահել,— առարկեց Յուպը, ամբողջ դեմքով իսկ քմծիծաղ տալով:

— Առ քեզ, Գոտֆրիդ,— ասաց Կեստերը,— ահա նա՝ ժամանակակից ռոմանտիկան:

— Կորիւր քո պոմպի մոտ, Յուպ: Քսաներորդ դարի անիծյալ զավակ:

Բարկացած Լենցը գնաց արհեստանոց այն հաստատուն մտադրությամբ, որ պահպանի հայտարարութեան բանաստեղծական ավյուներ և միայն թե այն մի փոքր ամրապնդի տեխնիկական որոշ տեղեկութուններով:

Մի քանի րոպեից անսպասելիորեն դարպասի մեջ երևաց ավադ տեսուչ Բարվիզը: Մենք նրան դիմավորեցինք մեծագույն հարգանքով: Նա «Ֆենիքս» ընկերության ինժեներն էր ու փորձագետը, շատ ազդեցիկ մի մարդ, որի միջոցով կարելի էր վերանորոգման պատվերներ ստանալ: Մենք նրա հետ լավագույն հարաբերություններ էինք հաստատել: Որպես ինժեներ, նա ինքը սատանան էր, և ոչ մի բանով նրան չէր կարելի խաբել, մոլորեցնել, բայց, լինելով թիթեռների սիրահար, մոմից փափուկ էր: Նա մի մեծ հավաքածու ուներ և մի անգամ մենք նրան նվիրեցինք գիշերային մի խոշոր թիթեռ, որը ներս էր թռել մեր արհեստանոցը: Բարդիզը մինչև իսկ հիացմունքից գունատվեց, և չափից դուրս հանդիսավոր էր այն պահը, երբ մենք նրան մատուցեցինք այդ արարածը: Պարզվեց, որ դա «մեռած գլուխ է» շատ հազվագյուտ մի նմուշ, որը և պակասում էր նրա հավաքածուում: Նա երբեք այդ չէր մոռանում, և մեզ համար վերանորոգման արտավերներ էր ճարում, որտեղից որ կարողանում էր: Իսկ մենք նրա համար որսում էինք ամեն մի միջատանման բան, ինչ ընկնում էր ձեռքներս:

— Մի գավաթ վերմո՞ւտ, պարոն Բարզիգ,— հարցրեց Լեն-
ցը, որի խնւրհն արդեն գլուխն էր եկել:

— Մինչև երեկո ես ոչ մի սպիրտային թան չեմ խմում,— պա-
տասխանեց Բարզիգը:— Դա իմ մոտ երկաթե սկզբունք է:

— Ակզբունքները հարկավոր է խախտել, թե չէ, էլ ի՞նչ բա-
վականութուն կարող են նրանք՝ պատճառել,— հայտարարեց Գոտ-
ֆրիդը և նրա համար մի գավաթ լցրեց:

— Խմենք «Աիրամարգի աչքի» և «Մարգարիտների» վերահաս
ժաղկման կենացը:

Բարզիգը երկար շտատանվեց:

— Երբ որ դուք այդպես վրա եք տալիս ինձ, այլևս չեմ կարո-
ղանում հրաժարվել,— ասաց նա գավաթը վերցնելով:— Բայց քա-
նի որ այդպես է, եկեք բաժակ խփենք «Եղան աչքի» համար էլ:—
Նա ամոթխած ժպտաց, կարծես ինչ-որ երկիմաստ բան ասած լի-
նեի կանանց հասցեին:

— Գիտե՞ք, վերջերս ես մի նոր տարբերակ եմ հայտնագոր-
ծել, խոզանամազե բեղիկներով:

— Սատանան տանի,— ասաց Լենցը:— Այ թե լա՛վ է, հա՛:
Նշանակում է դուք առաջին հայտնագործողն եք և ձեր անունը
կմտնի բնական գիտութունների պատմության մեջ:

Մենք մեկական գավաթ էլ խմեցինք խոզանամազե բեղիկնե-
րով այդ նոր տեսակի պատվին: Բարզիգը բերանը սրբեց:

— Իսկ ես ձեզ մոտ եմ եկել լավ լուրով: Կարող եք գնալ
Ֆորդի ետևից: Դիրեկցիան համաձայնվել է վերանորոգումը հանձ-
նարարել ձեզ:

— Սքանչելի է,— ասաց Կեստերը,— դա մեզ համար իսկը
ժամանակին է: Իսկ ի՞նչ վիճակումն է մեր նախահաշիվը:

— Նույնպես հաստատվել է:

— Առանց կրճատումների՞:

Բարզիգը մի աչքը կկոցեց:

— Սկզբում պարոններն այնքան էլ համաձայն չէին, բայց
վերջ փ վերջո...

— Մի հատ էլ, «Ֆենիքս» ապահովագրական ընկերություն
կենացը,— քաջականչեց Լենցը՝ գավաթները լցնելով:

Բարզիգը վեր կացավ ու սկսեց հրաժեշտ տալ:

— Հապա մի երեկապե՞ք,— ասաց նա, մի պահ կանգնե-
լով:— Բայց ես այնպես այն կիներ, որ գտնվում էր Ֆորդի մեջ, մի

քանի օր առաջ մեռավ: Մինչդեռ ընդամենը կտրվածքներ էր ստացել, Հավանորեն արյան մեծ կորուստ է եղել:

— Նա քանի՞ տարեկան էր, — հարցրեց Կեստերը:

— Երեսունչորս, — պատասխանեց Բարգիզը: — Եվ հղիության շորորոդ ամսոսման էր: Ապահովագրված էր քսան հազար մարկով:

Մենք անմիջապես ուղևորվեցինք մեքենայի ետևից, որը պատկանում էր հացեղենի խանութի տիրոջը: Նա երեկոյան ճանապարհ գնալիս մի փոքր խմած է եղել և մեքենան խփել է պատին: Բայց առժեռ էր միայն կինը: Իսկ իր վրա նույնիսկ շանգովածք էլ չկար: Մենք նրա հետ հանդիպեցինք գարաժում, երբ պատրաստվում էինք դուրս գլորել մեքենան: Մի որոշ ժամանակ նա լուռ նայում էր մեզ. մի փոքր ուռած, կորացած, կարճ վզով, նա կանգնել էր գլուխը փոքր-ինչ առաջ խոնարհած: Նրա դեմքն անառողջ մոխրագույն էր, ինչպես բոլոր հացթուխներինը և կիսախավարում կանգնած, հիշեցնում էր ալյուրի մի խոշոր ու տխուր որդի: Նա դանդաղորեն մոտեցավ մեզ:

— Ե՞րբ պատրաստ կլինի, — հարցրեց նա:

— Մոտավորապես երեք շաբաթից, — պատասխանեց Կեստերը:

Հացագործը ցույց տվեց մեքենայի վերնամասը:

— Սա էլ է մտնում, այնպես չէ՞:

— Որպես ի՞նչ, — հարցրեց Օտտոն: — Վերնամասը վնասված չի:

Հացագործը մի անհամբեր շարժում կատարեց:

— Ի՞նչ խոսք, այդպես է: Բայց հո կարելի՞ է մի նոր վերնամաս պատրաստել, Ձեզ համար սա քաֆալկան խոշոր պատվեր է: Կարծում եմ, որ մենք միմյանց հասկանում ենք:

— Ու, — պատասխանեց Կեստերը:

Նա հիասթափ հասկանում էր հացագործին: Այդ սուբյեկտը ցանկանում էր անվճար կերպով ստանալ մի նոր վերնամաս, որի համար ապահովագրական ընկերությունը չէր վճարում, նա ցանկանում էր մաքսանոնեզորեն այն մտցնել վերանորոգման մեջ: Որոշ ժամանակ մենք նրա հետ վիճեցինք: Նա սպառնաց, որ կհամի այն բանին, որպեսզի պատվերը մեզանից ետ վերցնեն և հանձնեն մեկ ուրիշ, ավելի զիջողամիտ արհեստանոցի: Վերջ ի վերջո

Կեստերը զիջեց, Նա այդ բանը չէր անի, եթե մենք աշխատանք ունենայինք:

— Ըհ, տեսա՞ք, հենց սկզբից էլ պետք է համաձայնվեիք, — մի ծուռ քմիծաղով նկատեց հացագործը: Մոտ օրերս ես կանցնեմ և անհրաժեշտ նյութերը կընտրեմ: Կցանկանալի բաց-դարչնագույն, գերադասում եմ մեղմ գույները:

Մենք դուրս եկանք: Ծանապարհին լենցը ուշադրութուն դարձրեց ֆորդի նստատեղի վրա: Նրա վրա խոշոր տև բծեր կային:

— Սա նրա հանգուցյալ կնոջ արյունն է: Իսկ նա առևտուր էր անում նոր փերնամասի համար, «Բաց-դարչնագույն, մեղմ գույներ...»: Այ, դա տղա է, հա: Զեմ զարմանա, եթե նրան հաջողվի ապահովագրական ընկերությունից ստանալ երկու հանգուցյալի համար: Զէ՞ որ նրա կինը հղի էր:

Կեստերը ուսերը թոթվեց:

Նա համբանորեն մտածում էր, թե մեկը մյուսի հետ առնչություն չունի:

— Հնարավոր է, — ասաց լենցը, — Ասում են, թե կան մաթդիկ, որոնց այդ միջին իսկ մխիթարում է վշտի պահին: Համենայն դեպս նա մեզ ուղիղ հիստան մարկի չափ խաբեց:

Շուտով, կեսօրից հետո, մի վաշելուչ սրատճառաբանությամբ ես գնացի տուն: Ժամը հինգին էր պայմանավորված Պատրիցիա ինքնանի հետ հանդիպումը, բայց արհեստանոցում ես այդ մասին ոչինչ չասացի: Ոչ նրա համար, որ պատրաստվում էի թաքցնել, այլ, որովհետև, չգիտեմ ինչու, այդ բավական անհավանական էր թվում:

Նա ինձ հետ տեսակցություն էր նշանակել մի սրճարանում: Ըս այնտեղ երբեք չէի եղել և միայն գիտեի, որ դա մի փոքրիկ ու շատ էլեգանտ սրճարան է: Ոչ մի վատ բան չկասկածելով, ես մտա այնտեղ և հազիվ էի ոտքս շեմից ներս դրել, վախեցած ետ-ետ գնացի: Ամբողջ շենքը լի էր աղմուկով զրուցող կանանցով: Ըս ընկել էի կանացի տիպիկ մի հրուշակարան:

Ինձ մեծ դժվարությամբ հաջողվեց մոտենալ հենց նոր ազատված փոքրիկ սեղանին: Ըս շուրջս նայեցի, զգալով, որ իմ տեղը չեմ ընկել: Ինձանից բացի միայն երկու տղամարդ կային, նրանք էլ ինձ դուր չեկան:

— Առ՛ւրճ, թե՛յ, շոկոյա՛դ,— հարցրեց մատուցողը և անձեռոցիկով սեղանից իմ կոստյումի վրա սրբեց-գցեց քաղցրեղենի մի քանի փշրանքներ:

— Մի մեծ գալփաթ կոնյակ,— պահանջեցի ես:

Դրա հետ մեկտեղ նա բերեց մի խումբ տիկնանց, որոնց առաջնորդում էր ատլետիկ կազմվածքով, ջայլամի փետուրներով զարդարված շլյապա կրող, հասակն առած մի կին:

— Ահա խնդրեմ, շորս տեղ,— ասաց մատուցողը,— ցույց տալով իմ սեղանը:

— Ստուպ,— բացականչեցի ես,— սեղանը զբաղված է, իմ մոտ պետք է գան:

— Պարոն, այդպես չի կարելի,— առարկեց մատուցողը:— Մեղ մոտ այս ժամերին չի թույլատրվում տեղերը զբաղեցնել:

Ես նայեցի նրան: Հետո նայեցի ատլետիկ տիկնոջը, որն ընդհուպ մոտեցել էր սեղանին և կառչել ավտոի թիկնատեղից: Նրա դեմքը տեսնելով, ես հրաժարվեցի հետագա դիմադրությունից: Նույնիսկ թնդանովները չէին կարողանա տատանել սեղանը գրավելու այդ անձնավորության վճռականությունը:

— Այդ դեպքում չէի՞ք կարող ինձ համար էլի մի կոնյակ բերել, մրթմրթացի մատուցողին:

— Ներեցեք, պարոն: Դարձյա՛լ մեծ բաժին:

— Այո:

— Լսում եմ,— նա գլուխ տվեց:— Ախր այս սեղանը վեց անձի համար է, պարոն,— ասաց նա ներողութուն հայցողի տոնով:

— Դե լավ, միայն թե կոնյակ բերեք ինձ համար:

Ինչպես երևում էր, ատլետիկ անձնավորությունը պատկանում էր հանուն ժուժկայության պայքարող ընկերությանը: Նա աչքերն ախպես շուրջ իմ գալփաթի վրա, որ կարծես դա հոտած ձուկ լինելու, նրան չարացնելու համար ես մի հատ էլ պատվիրեցի և ուղիղ նայեցի նրան: Այդ ամբողջ պատմությունը հանկարծ իմ ծիծաղը շարժեց: Ինչո՞ւ եմ ես այստեղ ընկել: Իմ ինչի՞ն է պետք այդ աղջիկը: Այստեղ, այս իրարանցումի ու աղմուկի մեջ ես ընդհանրապես նրան չեմ էլ կարողանա հանաչել: Վրդովված կուլ տվեցի իմ կոնյակը:

— Սալլուտ,— հնչեց մի ձայն իմ թիկունքում:

Ես վեր թռա: Նա կանգնել ու ծիծաղում էր:

— Իսկ դուք արդեն հենց միանգամից սկսում եք:

Ես սեղանին դրեցի գավաթը, որը դեռ շարունակում էի ձեռքումս պահել: Անսպասելիորեն շփոթություն էր լիքել վրաս: Աղ-, ջրկա տեսքը քողորովին ափսոսանք էր, ինչպես ես հիշում էի նրան: Կարկանդակներ ծամող ախ գիրացած տիկնանց ամբոխի մեջ նա երևում էր իբրև բարեկազմ, տառը, շողշողուն, ինքնավստահ ու անմատչելի մի ամազոնուհի: «Ես ու նա ոչինչ ընդհանուր չենք կարող ունենալ»,— մտածեցի ես ուսասցի:

— Որտեղի՞ց այդպես՝ իսկական տեսիլքի նման երևացիք: Ախր ես ամբողջ ժամանակ դուան կողմն էի նայում:

Նա գլխի շարժումով ցույց տվեց դեպի աջ՝ ինչ-որ տեղ:

— Այնտեղ մեկ ուրիշ մուտք էլ կա: Բայց ես ուշացա: Դուք արդեն վաղո՞ւց եք սպասում:

— Իսկի էլ չէ: Մի երկու-երեք թուպից ոչ ավելի: Ես էլ նոր եկա:

Իմ սեղանի շուրջը նստած կամպանիան սկզբել էր: Ես իմ ծոծրակին զգում էի շորս մատրոնաների քննախույզ հայացքները:

— Մենք այստե՞ղ ենք մնալու,— հարցրի ես:

Աղչիկն արագորեն աչքի անցրեց սեղանը: Շրթոնքները ցընցվեցին ժպիտից: Նա ուրախ նայեց ինձ:

— Վախենում եմ բոլոր սրճարանները միատեսակ լինեն:

Ես գլուխս օրորեցի:

— Դատարկներն ավելի լավն են լինում: Իսկ սա պարզապես սառտանի հաստատություն է, այստեղ դադարում ես քեզ լիարժեք մարդ զգալ: Ավելի լավ է որե՛կ պանդուկ գնանք:

— Պանդուկ, Մի՞թե կան պանդուկներ, որոնք օրը ցերեկով բաց են լինում:

— Ես մեկը գիտեմ,— պատասխանեցի:— Եվ այնտեղ լիակատար հանգստություն է: Եթե դուք չեք առարկում...

— Դե ի՞նչ կա տր, հա՛նուն քաղմազանություն...

Նայեցի նրան: Այդ պահին ես չէի հասկանում, թե նա ինչը նկատի ունի: Ես իրոնիայի դեմ ոչինչ չունեմ, եթե միայն իմ դեմ չի լինում ուղղված: Բայց իմ խիղճը հանգիստ էր:

— Ուրեմն, գնանք,— ասաց նա:

Ես կանչեցի մատուցողին:

— Երեք գավաթ կոնյակ,— բղավեց այդ սատանի բվեճն այնպիսի ձայնով, որ կարծես հաշիվ էր տեղակայացնում արդեն գերեզմանոցում գտնվող հաճախորդին:— Երեք մարկ երեսուն:

Աղջիկը շրջվեց:

— Երեք գավաթ Վոնյակ երեք ռոպեո՞ւմ: Բավական աշխույժ տեմպ է:

— Երկուսը ես խմել եմ դեռ երեկ:

— Ինչ ստախոսն է,— շշմեաց ատլետիկ անձնավորությունն իմ ետևից: Նա շատ հրկար էր լռել:

Ես շրջվեցի ու գլուխ տվեցի:

— Երջանիկ ծնունդ, տիկին,— և արագ հեռացա:

— Դուք վիճե՞լ էիք,— հարցրեց աղջիկը փողոցում:

— Առանձնապես ոչ մի բան չէր եղել: Պարզապես ես վախելու չէի տպավորություն չեմ թողնում սոբիդ տիկինների վրա:

— Ես էլ,— պատասխանեց նա:

Նայեցի նրան: Նա ինձ թվում էր ոտիշ աշխարհից լույս ընկած մի արարած: Ես ամենևին չէի կարողանում ինքս ինձ պատկերացնել թե ո՞վ է նա և ինչպես է ապրում:

Պանդուկում ես հաստատուն հող զգացի ոտքերիս՝ տակ: Երբ մենք ներս մտանք, պանդուկապան Ֆրեդը վաճառատների առջև կանգնած սրբում էր կոնյակի մեծ գավաթները: Նա բարեկց ինձ այնպես, ասես կյանքում առաջին անգամ էր տեսնում և կարծես մի քանի օր առաջ ինքը չէր ինձ քարշ տվել տուն: Նա հիանալի դպրոց էր անցել և վիթխարի փորձ ուներ:

Դահլիճը դատարկ էր: Միայն սեղաններից մեկի մոտ, սովորականի նման նստած էր Վալենտին Լաուզերը: Ես նրան ճանաչում էի դեռևս պատերազմի ժամանակներից, մենք միևնույն վաշտից էինք: Մի անգամ փոթորկալի կրակի տակով ինձ առաջավոր դիրքեր հասցրեց մի նամակ. նա կարծել էր, թե նամակը մոռցիս է: Գիտե՞ր, որ շատ եմ սպասում նամակի, որովհետև մորս պետք է վիրահատեին: Բայց սխալվել էր: Դա ռեկլամային թերթիկ էր սաղավարտների ինչ-որ պատահառի մասին, որ սրատրուստում էին կոպիտ հյուսած կտորով: Վերադարձին նա ոտքից վիրավորվեց:

Պատերազմից հետո, շուտով Վալենտինը ժառանգություն ստացավ: Այդ ժամանակից ի վեր խմում ու վատնում էր այն... Նա մի գլուխ պնդում էր, թե պարտավոր է հանդիսավորությունք նշել իր երջանկությունը, որ պատերազմի ժամանակ կենդանի է մնացել: Բոլորովին նրա վեջը չէր, որ այդ ժամանակից անցել է մի քանի տարի: Նա հայտարարում էր, որ անհնար է այդպիսի մի երջանկու-

թյուն գերագնահատելը, որքան էլ նշես, դարձյալ քիչ է։ Նա այն մարդկանցից էր, որոնք արտասովոր սուր էին հիշում պատերազմը։ Մենք ամենքս շատ բան արդեն մոռացել էինք, իսկ նա հիշում էր ու հիշում ամեն մի օրը, ամեն մի ժամը։

Նկատեցի, որ նա արդեն մի փոքր խմած է։ Նա նստած էր անկյունում, ինքն իր մեջ խորասուզված, ամեն ինչից անջատված։ Ես ձեռքս բարձրացրի։

— Սալուտ, Վալենտին։

Նա սթափվեց ու գլխով արեց։

— Սալուտ, Ռորբի։

Մենք նստեցինք մի անկյունում, սեղանի շուրջը։ Պանդոկապանը մոտեցավ։

— Ի՞նչ կկամենա՞յիք խմել,— հարցրի աղջկան։

— Ես կխմեի մի գալաթ մարտինի,— պատասխանեց նա,— դառն մարտինի։

— Ֆրեդը այդ գործի մասնագետ է,— հայտարարեցի ես։

Ֆրեդը իրեն թուլլ տվեց ժպտալ։

— Իսկ ինձ՝ սովորականի նման,— ատացի ես։

Պանդոկում գտվ էր և կիտախավար։ Թափված ջինի յու կոնյակի հոտ էր գալիս։ Դա գեհեռու և հացի տոփալ բուրմունքն էր հիշեցնում։ Առաստաղից կախված էր առաքատանավի փառսե մի մոդել։ Վաճառասեղանի ետևում պատը պատառված էր պղնձի թիթեղով։ Միայնակ լապտերի մեղմ լույսը նրա վրա էր նետում կարմիր փայլեր, ասես արտացոլելով այնտեղ գետնի տակ վառվող ինչ-որ բոցեր։ Դահլիճում վառվում էին միայն ձուլածո աշտարակների մեջ դրված երկու լապտեր՝ մեկը Վալենտինի, իսկ մյուսը մեր սեղանի վերևում։ Նրանց մագաղաթի դեղին լուսամփոփները պատրաստված էին աշխարհագրական հին քարտեզներից, թվում էր, թե աշխարհի նեղլիկ պատառիկներ են այդպես լուսավորված։

Ես մի քիչ շփոթվել էի ու չգիտեի, թե ինչից սկսեմ զրույցը։ ԶԷ՝ որ բոլորովին չէի ճանաչում այդ աղջկան և որքան ավելի շատ էի նայում նրան, այնքան ավելի օտար էր թվում նա ինձ։ Վաղուց էր, ինչ որևէ մեկը հետ, այ, այսպես, երկուսով չէի եղել, փորձ չունեի։ Ես սովոր էի շփվել տղամարդկանց հետ։ Սրճարանում ես ինձ փառ էի զգում, որովհետև ամենտեղ շատ աղմկալից էր, իսկ այստեղ ես հանկարծ զգացի, որ շափից դուրս լուռ է։ Այդ լուռ-թյան ուղիղ առում ամեն մի բառը հատուկ կշիռ էր ստանում, դժ-

վար էր անկաշկանդ խոսելը: Հանկարծ ես ցանկություն զգացի նորից վերադառնալ սրճարան:

Ֆրեդը գավաթներ բերեց: Մենք խմեցինք: Ռոմը թունդ էր ու թարմ: Նա իր համով արեն էր հիշեցնում: Նրանում մարդու սրբ-տապնդող ինչ-որ բան կար: Ես գավաթս պարպեցի և անմիջապես մեկնեցի Ֆրեդին:

— Ձեզ այստեղ դո՞ւր է գալիս,— հարցրի ես:

Աղջիկը գլխով արեց:

— Այստեղ մի՞թե ավելի լավ չէ, քան հրուշակարանում:

— Ես տանել չեմ կարող հրուշակարանները,— ասաց նա:

— Եթե այդպես է, էլ ինչո՞ւ էր պետք հանդիպել հատկապես այնտեղ,— զարմացած հարցրի ես:

— Զգիտեմ:— Նա հանեց գլխարկը:— Պարպապես ես ուրիշ տեղ չգտա:

— Ավելի լավ, որ այստեղ ձեզ դուր է գալիս: Մենք հաճախ ենք այստեղ լինում: Երեկոներն այս բույնը մեզ համար հարազատ տան նման մի բան է դառնում:

Նա ժիծադեց:

— Դա թերևս տխուր է:

— Ոչ,— ասացի ես,— դա սազում է ժամանակի ոգուն:

Ֆրեդը երկրորդ գավաթը բերեց ինձ համար: Նա գավաթի կող-քին դրեց հավայական կանաչ մի սիգար:

— Պարոն Հաուզերից:

Վալենտինը իր անկյոսնից գլխով արեց ինձ ու բարձրացրեց գավաթը:

— Տասնյոթ թվականի հուլիսի երեսունմեկը, Ռոբբի,— իր թանձր բասով բացականչեց նա:

Ի պատասխան, ես նույնպես գլխով արեցի ու դավաթս բարձ-րացրի:

Նա անպայման պետք է մեկն ու մեկի հետ կենաց խմի: Պա-տահել է, երբ երեկոյան պահերին նրան տեսել եմ որեւէ տեղ, առհնձ, մի պանդուկում, լուսնին կամ յասամանի թփին դիմելով խմելիս: Այդպիսի պահերին նա մտաբերում է դիրքերում անցկաց-րած հատկապես ծանր օրերից մեկն ու մեկը և շնորհակալ էր լի-նում, որ ինքն այդտեղ է և կարող է այ, այդպես նստել:

— Նա իմ բարեկամն է,— ասացի աղջկան:— Ռազմաճակա-տային ընկերս: Միակը իմ ճանաչած բոլոր մարդկանցից, որ կա-

րողացել է մեծ դժբախտութիւնից իր համար փոքրիկ մի երջանկոթիւն ստեղծել, նա չգիտէ, թե ինչպէս կարող է գործածել իր կլանքը, դրա համար էլ պարզապէս ռաւախանում է, որ դեռ ապրում է:

Նա մտածկոտ նայեց ինձ, կույսի շքեղ մի ճառագայթ ընկաւ ճակատի ու բերանի վրա:

— Դա ես շատ լավ եմ հասկանում,— ասաց նա:

Նայեցի նրան:

— Դուք այդ շէք կարող հասկանալ, Դուք շափից դուրս ջահել եք:

Նա ժպտաց, Թեթևակի մի ժպիտ՝ միայն աչքերով, նրա դեմքն այդ պահին համարժա չփոխվեց, միայն լուսավորվեց, ասես ներսից ցոլքեր ընկան նրա դեմքին:

— Չափից դուրս ջահել եմ,— ասաց նա:— Դա այն չէ, ինչ հարկավոր էր ասել: Ես գտնում եմ, որ չի կարելի չափից դուրս ջահել լինել, Չափից դուրս միայն ծեր կարելի է լինել:

Մի քանի ակնթարթ. ես լռեցի:

— Դրան կարելի է շատ առարկել,— պատասխանեցի ես ու գլխով օտարեցի Յրեդին, որպեսզի նա էլի ինչ-որ բան բերի ինձ համար:

Աղջիկն իրեն պահում էր սրարդ ու վստահ. նրա կողքին ես ինձ զգում էի հաստազուխ անտաշի մեկը: Ես շատ էի ուզում թեթևորեն ու հաճելի կատակախոսել, մի այնպիսի իսկական խոսակցութիւն վարել, որպիսին սովորաբար հետո ես մտածում, երբ մեռակ ես մնում:

Վենցը կարողանում էր այդպէս խոսել, իսկ ինձ մոտ միշտ այդ ստացվում էր անշնորհք, ծանր Դոտֆրիդը ոչ առանց հիմքի ասում էր, որ որպէս զրոյցակից ես գտնվում եմ մտաւարարական փոստային շինութիւնի մակարդակին:

Բարեբախտաբար, Յրեդը գլխի ընկնող մարդ էր: Նա ինձ համար թերեց ոչ թե փոքրիկ բաժակով, այլ միանգամից մի մեծ դավաթ: Որպեսզի շարունակ ետ ու առաջ շփազվզի և որպեսզի շնորհատվի, թե որքան շատ եմ խմում ես: Իսկ ինձ խմել անհրաժեշտ էր, հակառակ դեպքում չէի կարողանա հաղթահարել վրաս իջած այդ փայտյա ծանրութիւնը:

— Զէի՞ք ցանկանա մի գավաթ էլ մարութինի,— հարցրի աղջրկան:

— Իսկ դուք այդ ի՞նչ եք խմում:

— Ռում:

Ես նախօրէի իմ գաւաթին:

— Անցյալ անգամ էլ դուք դրանից էիք խմում:

— Այո, — պատասխանեցի ես: — Ամենից արժելի հաճախ ես ռում եմ խմում:

Նա գլուխը օրորեց:

— Չեմ կարող պատկերացնել, թե դա՛ կարող է համեղ լինել:

— Եթե կուզեք իմանալ, ես էլ շփոտեմ, համե՞ղ է, թե ոչ, — սխառախանեցի ես:

Նա նայեց ինձ:

— Այդ դեպքում էլ ինչո՞ւ եք խմում:

Ուրախանալով, որ մի նյութ գտնւեց, որի շուրջը խոսել կարող եմ, ես սխառախանեցի:

— Համեն ի՞նչ նշանակութիւն ունի Ռումը, չէ որ հասարակ իմիչք չէ, այլ ավելի շուտ մի բարեկամ է, որի հետ քեզ միշտ թեթեւ ես զգում: Ռումը վերափոխում է աշխարհը: Դրա համար ես ռում խմում: — Ես մի կողմ հրեցի գաւաթս: — Բայց դուք թույլ կտա՞ք, ձեզ համար մի բաժակ էլ մարտինի պատփրել:

— Ավելի լավ է՝ մի բաժակ ռում, — ասաց նա, — ես էլ կուգենայի փորձել:

— Կալ, պատասխանեցի: — Բայց ոչ սրանից: Սկսելու համար թերեւս սա շաիից ավելի թոնդ լինի: Բեր կոկտեյլ բակկարդի, — լողալեցի Ֆրեդին:

Ֆրեդը գաւաթները բերեց ու մատուցեց մի սոփսե աղը դրած նոշ և սուրճի բոված հատիկներ:

— Ամբողջ շիշն ախտեղ թող, — ասացի ես:

Աստիճանաբար ամեն ինչ դարձավ պարզ ու շոշափելի: Անվտանգութեան անցնում էր, բառերն իրենք-իրենց էին ծնւում, և ես այլևս այնպես ուշադրութեամբ չէի հետևում իմ խոսքերին: Ես շարունակում էի փմել և զգում էի, թե ինչպես ինձ գետնից կտրելով, վրա է հասնում մի մեծ, փաղաքուշ աղիք, ինչպես իրիկնամուտի այդ դատարկ ժամը լցւում է պատկերներով և առօրյայի անտարբեր գորշ տարածութիւնների վրա, լռիկ շարժումներով վերըստին ծագում են երազանքների թափանցիկ երամները: Պանդոկի

պատերը ետ-ետ գնացին, և նա արդեն պանդուկ չէր, նա աշխարհի մի փոքրիկ անկյունն էր, ծածոսկ մի անկյուն, կիսախաղար մի թաքստոց, որի շուրջը փոթորկվում էր քաոսի հավերժական ճակատամարտը, իսկ ներսում, անվտանգության մեջ պատապարվել էինք մենք՝ տարօրինակորեն միմյանց հանդիպած, քշված-բերված այստեղ խավար ու անիմանալի ժամանակների հեռունքից:

Լեղիկը նստած էր .աթոռի վրա կուշ եկած, օտար ու խորհրդավոր, կարծես նա այստեղ էր բերվել ինչ-որ ուրիշ մի կյանքից: Ես խոսում էի ու լսում իմ ձայնը, բայց թվում էր, թե այդ ես չեմ, թե այդ մեկ ուրիշն է խոսում, բայց այնպիսի մեկը, որպիսին կուգենայի ինքս լինել: Բառերը, որ ես արտասանում էի, արդեն ճշմարտություններ չէին, այլ վեր էին կացել իրենց սեղեկից, միմյանցից առաջ խցկվելով ձգտում էին ուրիշ, ավելի վառ ու գունագեղ երկրներ, քան այն վայրերը, ուր անցել էր մանրիկ գեպքերով իմ կյանքը. ես գիտեի, որ ճիշտ չեմ խոսում, որ փշում եմ ու հորինում, բայց այդ նշանակութուն շուներ ինձ համար, չէ՞ որ ճշմարտությունն այնքան անգույն էր ու անհուսալի: Եվ իսկական կյանքը միայն երազանքն ու նրա շողարձակումները զգալու մեջ էր:

Պանդուկի պղնձե պատտառի վրա հորհրատին էր տալիս կրակը: Ժամանակ առ ժամանակ վալենտինը բարձրացնում էր իր գավաթը և քթի տակ մրթմրթում ինչ-որ թիվ: Դրսից մեզ էր հասնում փողոցի խլացած ճողփյունը, որն ընդհատվում էր ավտոմեքենաների աղղանշաններից, որ հնչում էին գիշատիչ թռչունի կենչյունների նման: Երբ որեւէ մեկը դուռը բաց էր անում, փողոցն ինչ-որ թան էր ճշում մեզ: Ճշում էր փնչպես մրթմրթան, նախանձոտ մի պառավ:

Արդեն մթնել էր, երբ Պատրիցիա Նովանին ես տուն ուղեկցեցի: Դանդաղորեն վերադառնում էի: Հանդարձ ես ինձ զգացի միայնակ ու ամալացած: Երկնքից թարակ անձրև էր մաղում: Ես կանգ առա մի ցուցափեղկի առաջ: Նոր միայն նկատեցի, որ չափից դուրս շատ եմ խմել: Չի կարելի ասել, թե ճոճվում էի, բայց այդ զգում էի որոշակի: Ես միանգամից շոգեցի: Արձակեցի վերարկուս և շլապաս քաշեցի ծոծրակիս:

— Սատանան տանի, էլի ի՞նչ էր խելթիս փել: Ինչե՞ր միայն չասացի նրան:

Ես մինչև անգամ չէի համարձակվում ամեն ինչ ճշգրիտ մտաբերել։ Ես արդեն ամեն ինչ մոռացել էի, և դա ամենից վատթարն էր։ Այժմ, այստեղ ավտոբուսի ցնցումներին ենթարկված, ցուրտ փողոցում, միաճեղքյան մեջ ամեն ինչ երևում էր բոլորովին այլ կերպ, քան աջնտեղ, պանդոկի կիսախավարում։ Անիծում էի ինքս ինձ։ Այ թե լավ տպավորություն պետք է թողած ընկել այն աղջկա վրա։ Զե՛ որ հավանորեն նա արդեն նկատեց։ Ախր նա խնքը համարյա ոչինչ չիմեց։ Եվ հրաժեշտ տալիս էլ մի տեսակ տարօրինակ նայեց ինձ։

— Տե՛ր իմ աստված,— ևս թափով շրջվեցի։ Ու տեղն ու տեղը ընդհարվեցի մի կարճ ու հաստիկ մարդու հետ։

— Դե՛,— բացակտնեցի ես կատաղած։

— Աչքերդ լայն բաց արա, դո՛ւ, հարգե խրտվիլակ,— հաչեց վրաս հաստիկը։

Ես աչքերս շոռեցի նրա վրա։

— Ի՛նչ է, դուք մարդ չե՞ք տեսել,— շարունակեց նա ճրղճրղոցը։

Դա շատ հարմար մի առիթ էր ինձ համար։

— Մարդ տեսել եմ,— պատասխանեցի ես,— բայց գարեջրի զբոսնող տակառների շէի հանդիպել։

Հաստիկը երկար-բարակ լմտածեց։ Նա հնդուհավի նման փրքվել էր։

— Գիտե՞ք ինչ,— փնջացրեց նա,— ճամփա ընկեք դեպի գազանանոց։ Մտազբաղ կենդուրուն ի՞նչ գործ ունի փողոցում։

Ես հասկացա, որ իմ առջև առաջնակարգ մի հայհոյող է կանգնած։ Զնայած իմ նողկալի տրամադրությունը, ինձ անհրաժեշտ էր արժանապատվությունս պահպանել։

— Գնա քո ճանապարհով,— օրապակաս խելագար,— ասացի ևս և ձեռքս բարձրացրի, ասես բարի ճանապարհ էի մաղթում նրան։

Նա շհետևեց իմ կողին։

— Խնդրիր, որ քո ուղեղը քնտռեն, բորբոսնած պալիան,— հաչեց նա։

Ես նրան պատասխանեցի «այրասերված տափակաթաթ» բառերով։ Նա ինձ կռնեց թուլեց, իսկ ես նրան դիակներ լողացնող գործազուրկ Ալն ժամանակ նա համարյա թե հարգանքով բնութագրեց ինձ. «խեցճետիներն էր կրծած կովի գլուխ»։ Իսկ ես, վերջ

տալու համար, բղավեցի. «Բիֆշտեքսների թափառող գերեզմանոց»։
Նրա դեմքը անապասներիորեն լուսավորվեց։

— Բիֆշտեքսների թափառող գերեզմանոց, Հիանալի է,—
ասաց նա,— այդ մեկը ես դեռևս չէի իմանում։ Մտքնում եմ իմ
ռեպերտուարի մեջ։ Ցտեսություն...— նա շլապան բարձրացրեց և
մենք միմյանց նկատմամբ հարգանքով լցված, բաժանվեցինք։

Այդ ընդակռիվն ինձ թարմացրեց։ Բայց զրգուկածուխունս
դեռ չէր անցել։ Այն ուժեղանում էր այնքան ավելի, որքան շատ ես
զգաստանում էի։ Ինքս իմ աչքին առես մի թաց, ճշորած երեսսը-
բիչ լինեի։ Աստիճանաբար ես սկսեցի բարկանալ արդեն ո՛չ միայն
ինձ վրա։ Ըս բարկանում էի ամեն ինչի, ինչպես նաև աղքատ վրա։
Ախր, այդ նրա պատճառով էր, որ խմեցի։ Ըս օձիքս բարձրացրի
լավ, նա ինչ ուղում է, թող իմ մասին մտածի։ Հիմա արդեն իմ
վեջը չի։ Համենայն դեպս նա միանգամից հասկացել է, թե ում հետ
գործ ունի։ Իսկ իմ կարծիքով, թող ամեն ինչ գրողի՝ ծոցը զնա-
ինչ-որ եղել է՝ եղել է։ Միևնույնն է, որևէ բան փոխելն այլևս հնա-
րավոր չէ։ Եթե կուզես իմանալ՝ այդպես ավելի լավ է։

Ըս վերադարձա պանդոկ և այժմ արդեն խմեցի ինչպես հար-
կըն էր։

IV

Օրերը տաքացան և մի քանի օր շարունակ անձրև եկավ։ Հե-
տո պարզեց, արևն սկսեց այրել։ Ուրաթ օրը արհեստանոց գալով
ես բակում տեսա Մաթիլդա Շտոսսին։ Նա կանգնել էր ավելը թեա-
տակին, հուզված, կոկորդիլոսի դեմքով։

— Հապա մի նայեցեք, պարոն կոկամպ, որքան հոյակապ է։
Եվ, ախր, ամեն անգամ սա կարծես թե մաքուր հրաշք լինի։

Ըս ապշած կանգ առա։ Բենդինի ամբարասյան կողքին գտնվող
հին տալորենին մի գիշերվա ընթացքում ծաղկել էր։

Ամբողջ ձմեռը վանգնած էր ծուռտիկ ու մերկ։ Մենք նրա վրա
կախ էինք տալիս հին ավտոդռոբեր, ճյուղերին հագցնում էինք մե-
քենայի յուղի դաստարկ քանկաները, որպեսզի լորանան։ Նրա վրա
շատ հարմար էր կախել ամեն ինչ, սկսած մեքենան սրբերու փա-
լասներից, վերջացրած մոտորների կափարիչներով։ մի քանի օր
առաջ նրա վրա ծածանվում էին մեր նոր լվացած բանվորական
կապույտ շաբլարները։ Դեռ յոթնեկ ոչ մի քան հնարավոր չէր նկա-

տել, և ահա, մի գիշերվա ընթացքում այսպիսի կախարդական փոփոխություն։ Նա վեր էր ածվել սպիտակավարդագույն, շողշողացող մի ամպի, պայծառ ծաղիկներից կազմված մի ամպի, կարծես թե թիթեռնիկների մի երամ, մոլորվելով թռել-եկել էր մեր կեղտոտ բակը...

— Եվ ինչպիսի՞ բուրմունք է,— ասաց Մաթիլդա Շոտսսը, երազանքով փակելով աչքերը։— Հրաշալի է, իսկը ձեր ոռմի նման։

Ես ոչ մի բուրմունք չէի զգում, բայց միանգամից հասկացա, թե ինչու՞մ է բանը։

— Ոչ, ավելի շուտ սա հիշեցնում է բուրմունքը ա՛յն կոնյակի, որը հաճախորդների համար է պահվում,— հայտարարեցի ես։ Նա եռանդագին կերպով առարկեց։

— Պարո՛ն լոկամպ, դուք հավանորեն մրսած եք կամ գուցե ձեր քթի մեջ ավելորդ միս կա։ Այժմ համարյա թե ամեն մարդ քթի մեջ ավելորդ միս ունի։ Ոչ, պառավ Շոտսսը որսի շան հոտառություն ունի։ Դուք նրան կարող եք հավատալ։ Սա ոռմ է, հնացրած ոռմ։

— Դե որ էդպես է, լավ, Մաթիլդա...

Ես նրա համար մի գավաթ ոռմ ըցրեցի և գնացի դեպի բենզինի ամբարասյունը։ Յուպն արդեն նստած էր այնտեղ։ Նրա առաջ, պահածոյի ժանգոտ տուփի մեջ ցցված էին ծաղկած ճյուղեր։

— Սա ի՞նչ է նշանակում,— հարցրեցի ես զարմացած։

— Սա կանանց համար է,— հայտարարեց Յուպը։— Երբ նրանք բենզին են վերցնում, ապա ձրիաբար ստանում են մի փոքրիկ ճյուղ։ Սա ոսկի ծառ է, պարոն լոկամպ, եթե այսպիսի մի ծառ լուսնենալինք, ապա պետք է հատումը տնկե՛ինք։

— Բայց դու կարգի՞ն գործնական տղա ես։

Նա քթի տակ ժպտաց։ Արևը լուսավորել էր նրա ականջները այնպես, որ նրանք նմանվում էին եկեղեցու լուսամուտի ստապեկ ապակեկարներին։

— Ինձ արդեն երկու անգամ լուսանկարել են,— հայտնեց նա,— ծառի ֆոնի վրա։

— Տես, հա, դու դեռ կարող ես կի՞նոսասող էլ դառնալ,— ասացի ես և մոտեցա զննման փոսին։ Այնտեղից, ֆորդի տակից, դուրս էր գալիս լենցը։

— Ռոբբի,— ասաց նա,— գիտե՞ս, թե ինչ միտք եկավ գլու-

խըս: Մենք պետք է գոնե մի անգամ անհանգստանալինք այն աղ-
ջըկա համար, որը Բինդինգի հետ էր:

Ես նայեցի նրան:

— Դու ի՞նչ նկատի ունես:

— Հենց այն, ինչ-որ ասացի: Դե, ի՞նչ ես աչքերդ վրաս չոնչի:

— Չեմ չոնչի:

— Ոչ միայն չոնչի ես, այլ և ապշելի: Եվ մարդ իմանա, թե իս-
կապես, ի՞նչ էր այդ աղջկա անունը: Պատ... Իսկ ինչպե՞ս էր շա-
րունակութունը:

— Չգիտեմ,— պատասխանեցի ես:

Նա քարծրացավ տեղից ու մեջքը շտկեց:

— Այդ դո՞ւ չգիտես: Բայց չէ որ դու նրա հասցեն գրեցիր:
Ինքս այդ տեսա:

— Ես այն թերթիկը կորցրեցի:

— Կորցրեցի:— Նա հրկու ձեռքով բռնեց իր դեղին մագերը:—
Բա դրա՞ համար էր, որ այն ժամանակ մի ամբողջ ժամ ես Բին-
դինգի հետ քարշ եկա այգում: Կորցրեցի: Բայց, գուցե, Օտտոն հի-
շո՞ւմ է:

— Օտտոն էլ ոչինչ չի հիշում:

Նա նայեց ինձ:

— Թշվառ դիվետանու Քեզ համար ավելի վատ: Մի՞թե դու
չգիտես, որ նա հրաշալի աղջիկ էր: Ախր, տեր իմ աստված,— նա
աչքերը հառեց երկինք:— Հարյուր տարին մի անգամ մարդ փր
ճանապարհին հանդիպում է մի արժեքավոր բան, իսկ այս թանձ-
րամիտ հաստազուսմը կորցնում է հասցեն:

— Նա ինձ ամենևին էլ այդպիսի արտակարգ բան չթվաց:

— Որովհետև դու էլ ես,— հայտարարեց նա:— Դժո՞ւմ, որը
ոչ մի ավելի լավ քան չգիտի, բացի «Ինտերնացիոնալ» սրճարանի
բոլորից: Է՛ի, դու դաշնակահար: Կրկնում եմ, հասկացիր, դա մի
երջանիկ պատահականություն էր, բացառիկ երջանիկ պատահա-
կանություն էր այդ աղջիկը: Դու, իհարկե, դրանից ոչինչ չես հաս-
կանում: Գոնե նրա աչքերին նայեցի՞ր: Հասկանալի է, չէ: Չէ՞ որ
դու բաժակիդ մեջն էիր նայում:

— Ձայնդ կտրիր,— ընդհատեցի ես նրան, որովհետև բաժակի
մասին խոսելով, նա դիպավ վերավոր տեղիս:

— Իսկ ձեռքերը,— շարունակեց նա, ջղադրություն չդարձնե-
լով ինձ վրա:— Բարակ, երկարուկ, ինչպես մոսկատո՞ւնը: Կարող

ես հավատալ, որ դրանից Գոտֆրիդը մի բան հասկանում է։ Սո՛ւրբ Մովսես, կյանքումդ մի իսկական աղջիկ ես հանդիպում, գեղեցիկ, անմիջական և, որ կարևորն է, մթնոլորտ ստեղծող։ Այստեղ նա դադար առավ։— Դու գոնե ընդհանրապես գիտե՞ս, թե ինչ է նշանակում մթնոլորտ։

— Օդ, որը մղում են բալոնների մեջ,— մրթմրթալով պատասխանեցի ես։

— Իհա՛րկե, — ասաց նա արհամարհալից խղճահարությանը։— Իհա՛րկե, օ՞դ։ Ատմոսֆերան, դա լուսապսակ է։ Ծառագայթում, տաքոգիծուն, խորհրդավորություն։ Այդ այն է, ինչ որ կանացի գեղեցկությունը հաղորդում է՝ իսկական կյանք, կենդանի հոգի։ Է՛հ, ինչ ասես։ Ախր, քո մթնոլորտն այդ ումի շոգիացումներն են։

— Դե ձայնդ կտրիր, թե չէ ես որևէ բանով կհասցնեմ քո գանգին,— մռնչացի ես։

Բայց Գոտֆրիդը շարունակեց խոսել, և ես նրան ձեռք չընտվեցի։ Ձէ՞ որ նա տշինչ չգիտեր պատահածի մասին և չգիտեր, որ իր ամեն մի խոսքը սրի նման վնասում է ինձ։ Հատկապես, երբ նա խոսում էր հարեքտոլոթյան մասին։ Սա արդեն քիչ էր մնում հաշտվելի դրա հետ և կարողանում էի շատ լավ միտքարել ինձ. բայց հիմա նա նորից ամեն ինչ իմ ներսում տակն ու վրա արեց։ Նա զովաբանում, հա գովաբանում էր այդ աղջկան, և ես շուտով զգացի, որ անվերադարձ կորցնում եմ մի ինչ—որ շատ նշանակալից քառ։

Տրամադրությունս փչացած, ժամը վեցին ես գնացի «Ինտերնացիոնալ» սրճարանը։ Վաղուց ի վեր այն իմ ապաստանն էր։ Վեցը վերստին հաստատեց այդ բանը։ Ի զարմանս իմ, ես ընկա մեծ կերովսումի իրարանցման մեջ։ Վաճառասեղանի վրա աչքի էին ընկնում տոթթերն ու պիրոգները, և տափակաթիթ Ալո-խը սլանոմ էր դեպի ետևի սենյակը, զրնգացնելով մատուցարանի վրա դարսված սրճամասները։

Սա տեղումս սառեցի մնացի։ Սուրճ ամբողջ սրճարաններով։ Երևի ախտեղ մի մեծ խոսմը է քեֆ անում, և հաղթածներն ալդեն թավալվում են սեղանների տակ։

Բայց սրճարանի տներն ամեն ինչ բացատրեց ինձ։ Պարզվեց, որ ետևի սենյակում այսօր հանդիսավոր կերպով ճանապարհ է

զգուժ կիլիկին՝ Ռոզայի ընկերուհուն, Ես ձեռքս ճակատիս զարկեցի։ Ամեն ինչ հասկանալի է. ախր, ես էլ եմ հրավիրված, Եվ այն էլ որպէս միակ տղամարդը, մի բան, որի մասին, այնպէս բազմա-նշանակալից ասաց Ռոզան. արվամու կիլիկին, որը նույնպէս ներկա էր այնտեղ, հաշվի մեջ էր մտնում։ Ես հասցրեցի վազ տալ ու գնել մի ծաղկեփոսնջ, անանաս, մի շխկշխկան խաղալիք, և շոկոլատի սալիկ։

Ռոզան ինձ դիմաւորեց ագնակիրի տիկնոջ ժպտով։ Սև դե-կոտեի շրջագոգեստով նա նստած էր սեղանի գլխաւերէն։ Նրա ոսկի ատամները շողշողում էին, Ես տեղեկացա, թէ ինչպե՞ս է դգում իրեն փոքրիկը և նրան հանձնեցի շխկշխկան ու շոկոլատը։ Ռոզան փայլեց։

Անանասն ու ծաղիկները ես մատուցեցի կիլիկին։

— Նա միշտ եղել և մնում է խակական կավալեր,— ասաց Ռո-զան։— Իսկ այժմ, Ռոբբի, նստիր մեզ հետ։

Կիլիկին Ռոզայի լավագույն ընկերուհին էր։ Նա փայլուն կարիե-րա էր ձեռք բերել։ Հասել էր այն բանին, որը ամեն մի փոքրիկ պոռնիկի երազանքն է՝ նա հյուրանոցի տիկին էր։ Հյուրանոցի տի-կինը մայիսի վրա քարշ չի գալիս, այլ ապրում է հյուրանոցում և այնտեղ ծանոթութուններ ստեղծում։ Պոռնիկների մեծ մասի հա-մար դա անմատչելի բան է։ Նրանք ոչ փող են ունենում, ոչ էլ հա-գուստեղեն, որպէսզի մի որոշ ժամանակ հաճախորդի սպասելիս յուր գնան։ Իսկ կիլիկին, շնայած առավելապէս գալառական հյուրա-նոցներում էր ապրում, բայց և այնպէս մի քանի տարվա ընթաց-քում հաւաքել էր մոտ շորս հազար մարկ։ Այժմ նա պատրաստվում էր մարդի գնալ։ Նրա ապագա ամուսինը վերանորոգման մի փոքրիկ արհեստանոց ուներ։ Գլխուր կիլիկի անցյալի մասին, բայց այդ նրա համար նշանակութուն չուներ։ Ապագայի համար նա կարող էր շանհանգստանալ։ Երբ այդ տեսակ աղբիկներից մեկն ամուսնանում էր, նրա վրա կարելի էր հույս դնել։ Այդպիսին արդեն ամեն ինչ փորձած էր լինում և ամեն ինչից ձանձրացած։ Նա հավատարիմ կին էր դառնում։ Կիլիկի հարսանիքը նշանակված էր Երկուշաբթի։ Այսօր Ռոզան հրաժեշտի ընթրիք էր տալիս նրա պատմին։ Բոլո-րը հավաքվել էին, որպէսզի վերջին անգամ լինեն կիլիկի հետ։ Հար-սանիքից հետո արդեն նրան չի կարելի այստեղ գալ։

Ռոզան ինձ համար մի գալաթ սուրճ լցրեց։ Արդիսը ներս վա-

ղեց, վրան քիշմիշ, նուշ ու կանաչ ցուկատ ցանած, մի վիթխարի պիրոգ բերելով մոզան ինձ համար մի մեծ կտոր կտրեց:

Ես գիտեի, թե ինչպես է հարկավոր վարվել: Գիտակի արտահայտութեամբ մի պատահ կծելով, ես դեմքիս ձեացրեցի մեծագույն ղարմանքի արտահայտութեան,

— Սատանան տանի: Բայց սա, հավանորեն գնված չէ:

— Ի՛նքս եմ թիռել,— ասաց երջանկացած Ռոզան: Նա հոյակապ խոհարարուհի էր և սիրում էր, երբ իրեն հենց այդպիսին էլ համարում էին: Պիրոգներ ու գուլյաշներ պատրաստելու գործում նրա հետ ոչ ոք չէր կարողանում մրցել: Զուր չէ, որ նա չեխուհի էր:

Ես նայեցի շուրջս: Ահա նստած են նրանք մի սեղանի շուրջ. սոներ աստծու պարտեզների աշխատավորները, որ անսխալ կերպով ճանաչում են մարդկանց, սիրո քաջամարտիկները: Գեղեցկուհի վալլին, որից վերջերս մի գիշեր ավտոմոբիլային մի զբոսանքի ժամանակ գողացել էին բեռառվմանի մորթուց վզնոցը, մի ոտանի ձիգի, որ քարշ էր գալիս պրոտեզով, բայց որը դեռևս գտնում էր իրեն սիրողներ, անզգամ Ֆրիցցին, որը սիրում է տափակաթափ Ալոիսին, չնայած որ վաղուց կարող էր սեփական բնակարան ունենալ և ապրել ունեւոր մի սիրեկանի հաշվին, կարմրաթուշ Մարգոն, որը միշտ զբոսնում է աղախնու հազուստներով և այդպիսով որսում է ճշգրանտ հաճախորդներ, և ամենակրտսերը՝ միշտ ժպտադեմ ու քեփիսիկ Մարիոնը: Ահա Կրիկն, որ չի վարող տղամարդ համարվել, որովհետև կրում է կանացի զգեստներ, այսերը ներկում է ու ջրթուղիները կարմրացնում, Միմին, որի համար ավելի ու ավելի է դժվարանում մաթիեի վրա քարշ գալը: Նա արդեն քառասունհինգ տարեկան է և երակները ուռել են: Եվ էլի զանազան պանդոկներից ու ռեստորաններից մի քանի աղջիկներ, որոնց ես չէի ճանաչում, վերջապես, որպես երկրորդ պատվավոր հյուրը բազմել է Կոռոհի, աղհներ, սառեցրած խնձորի նման խորշոմած «մամաշան» դիշերային բոլոր այդ ճամփորդուհիների սրտակիցը, խրատատուն ու միսթարողը, «մամաշան», որը նիկոբայշտրասսեի անկյունում վաճառում է տաք նրբերշիկներ, այսպիսով ծառայում է որպես գիշերային բուֆետ ու փող մանրացնող դրամարկը և ֆրանկֆուրտյան նրբերշիկներից բացի թաքուն վաճառում է նաև սիգարետներ ու պրեզերվատիվներ և փող է պարտք տալիս:

Ես գիտեի, թե ինչպես պետք է ինձ պահել: Գործերի մասին

ոչ մի խոսք, ոչ մի երկիրմաստ ականարկ. հարկավոր էր մոռանալ մոռագայի անսովոր ընդունակությունները, որոնց համար արժանացել է «երկաթե մադյան» մականվանը, մոռանալ սիրային այն զրույցները, որ Ֆրիցցին էր ունենում անասնավաճառ Ստեփան Գրիգորյայտի հետ, մոռանալ թե Կիկին ինչպես է լուսադեմին պարում զամբյուղի շուրջը: Այստեղ վարվող զրույցները սաղական կլինեին ուզածդ կանացի հասարակության համար:

— Ամե՛ն ինչ արդեն նախապատրաստված է, կիկի,— հարցրի ես:

Նա գլխով արեց.

— Ես վաղուց էի օժիտ պատրաստել:

— Հոյակապ օժիտ է,— ասաց Ռոզան.— Ամեն ինչ տեղը տեղին, ընդհուպ մինչև վերջին հաշվազարդ ծածկոցը:

— Իսկ ինչի՞ են պետք այդ հաշվազարդ ծածկոցները,— հարցրեցի ես:

— Ինչե՞ր ես ասում, Ռոբբի,— Ռոզան այնպիսի հանդիմանանքով նայեց ինձ, որ ես շտապեցի ինքս մտաբերել: Ձեռքով գործած հաշվազարդ ծածկոցները, որ գցում են բազմոցների ու բազկաթոռների վրա, քաղքենիական հարմարավետության խորհրդանիշ են, ամուսնության կորուսյալ դրախտի խորհրդանիշը: Զէ՛ որ նրանցից ոչ մեկն իր խառնվածքով պոռնիկ չէր. նրանցից յուրաքանչյուրն այդ բանին էր հատել քաղքենիական խաղաղ գոյության խորտակման պատճառով: Նրանց թաքուն երսզանքը ամուսնական անկողինն էր և ոչ թե անբարոյականությունը: Բայց նրանցից ոչ մեկը ոչ մի դեպքում այդ չէր խոստովանի:

Նստեցի դաշնամուրի մոտ: Ռոզան արդեն վաղուց էր սպասում դրան: Բոլոր այդ տեսակի աղջիկների նման նա սիրում էր երաժշտությունը: Հրաժեշտի համար ես նորից նվագեցի այն երգերը, որ սիրում էին նա ու կիկին: Նախ «Կույսի աղոթքը»: Անունը կարծես թե արնքան էլ հարմար չէր հատկապես այստեղ, բայց չէ որ մի խրոխտ սերգ էր միայն բաղմաթիվ աղմկալից ակորդներով: Հետո «Թռչնակի երեկոյան երգը», «Լուսաբացը ալպերում», «Նրբ մեռնում է սերը», «Առլենկինի միլիոնները» և վերջում՝ «Կուզենայի հայրենիքս վերադառնալ»: Սա Ռոզայի սիրած երգն էր: Զէ՛ որ պոռնիկները, ամենախստակյաց ու սենտիմենտալ արարածներն էին: Ամենքը համերաշխորեն երգում էին, Կիկին կրկնում էր մյուսների հետ:

Լիլին սկսեց պատրաստվել: Նա պետք է գնար իր փեսացուի
հետևից:

Ռոզան սրտագին համբուրեց նրան:

— Հաջողութուն քեզ, Լիլի: Տես, հա՛, սիրտդ պինդ պահի...

Նա գնաց նվերներով ծանրաբեռնված: Եվ թող անիծյալ լի-
նհամ, նրա դեմքը բողբոջվին ուրիշ էր դառել: Կարծես հալթվել էին
այն խիստ գծերը, որոնք երևան են գալիս յուրաքանչյուրի մոտ,
ով գործ է ունեցել մարդկային ստորության հետ: Նրա դեմքն ավե-
լի փափուկ արտահայտություն էր ընդունել: Իսկապես որ այնտեղ
չահել աղջկան հատուկ ինչ-որ բան էր երևան եկել:

Մենք դուրս եկանք փողոց և Լիլիի հետևենք էինք թա-
փահարում: Հանկարծ Միմին սկսեց բարձրաձայն լաց լինել: Նա
էլ է մի ժամանակ ամուսնացած եղել: Նրա ամուսինը դեռևս պա-
տերազմի ժամանակ մեռել էր թոքերի բորբոքումից: Եթե զոհված
լիներ ռազմաճակատում, ապա Միմին մի փոքր թոշակ կստանար
և ստիպված չէր լինի քարշ գալ փողոցում:

Ռոզան թփթփացրեց նրա ուսին:

— Դե-դե, Միմի, ծիպլիպիտեք մի՛ թափի: Գնանք, մի-մի
կում էլ սուրճ խմենք:

Ամբողջ հասարակությունը վերադարձավ արդեն կիսախավար-
«ինտերնացիոնալը», ինչպես հավերի խումբը՝ հավանոց: Բայց
նախկին տրամադրությունն այլևս չվերադարձավ:

— Հրաժեշտի մի բան նվագիր մեզ համար,— ասաց Ռո-
զան:— Որպեսզի սրտապնդվենք:

— Լավ,— պատասխանեցի ես:— Եկեք միասին զլենք «Հին-
ընկերների ֆալերզը»:

Հետո ես էլ հրաժեշտ տվի: Ռոզան հասցրեց իմ ձեռքը խըց-
կել մի կապոց պիրոգ: Ես դա տվեցի «մամաշայի» տղային, որն
արդեն տեղավորում էր գիշերվա սոսիսկիի կաթսան:

Մտաւում էի, թե ինչ ձեռնարկել: Ոչ մի տեպքում պանդոկ չէի
ուղում գնալ, կինո՝ նույնպես: Միգուցե արհեստանո՞ց գնամ: Ես
անվճռականորեն նայեցի ժամացույցին: Արդեն ութն է, Կեստերը,
պետք է որ վերադարձած լինի: Նրա ներկայությամբ Լենցը չի կա-
րողանա ժամերով խոսել այն աղջկա մասին: Ես գնացի արհեստա-
նոց:

Այնտեղ լույս էր վառվում: Եվ ոչ միայն շենքը, այլև ամբողջ-
բակը ողողված էր լույսով: Կեստերից բացի ոչ ոք չկար:

— Ի՞նչ է կատարվում այստեղ, Օտտո,— հարցրի ես։— Մի՞թե գու ծախել ես կադիլյակը։

Կեստերը ծիծաղեց։

— Ոչ, Գոտֆրիդն է մի փոքր հրավառովթյուն սարքել։

Կադիլյակի երկու ռուսարձակներն էլ վառված էին։ Մեքենան այնպես էր կանգնած, որ յուրսի խուրձերը նրա պատուհանների միջով ընկնում էին ուղիղ ծաղկած սալորենու վրա։ Եվ սալորենու ճերմակը թվում էր կախարդական, Եվ նրա շուրջն այնպես էր աղմըկում մթությունը, որ կարծես ծովի ալեբախություն լիներ մզընշաղի մեջ։

— Հոյակա՜պ է,— ասացի ես։— Իսկ որտե՞ղ է նա։

— Գնաց ուտելու մի բան բերի։

— Փայլուն միտք է,— ասացի ես։— Գլխապառույտի պես մի բան ունեմ։ Բայց կարող է պատահել, որ դա քաղցածությունից է։ Կեստերը գլխով արեց։

— Ուտելու միշտ էլ օգտակար է։ Սա հիմնական օրենքն է բուր հին ռազմիկների։ Ես էլ այսօր շշմեցուցիչ մի բան եմ հնարել։ «Կառլին» ցուցակագրել եմ տվել մրցավազքի համար։

— Ի՞նչ,— հարցրի ես,— մի՞թե՞ վեցերորդի համար։

Նա գլխով արեց։

— Սատանան տանի, Օտտո, բայց այնտեղ ճարպիկ մրցավազքայիններ շատ կլինեն։

Նա նորից գլխով արեց։

— Սպորտային մեքենաների գծով մասնակցում է Բրաունյուլլերը։

Ես սկսեցի թևերս վեր քշտել։

— Դե քանի որ այդպես է, ուրեմն գործի անցնենք, Օտտո։ Մեր սիրելիի համար էլ մի լավ յուղե բաղնիք սարքենք։

— Կանգ առ,— բղավեց վերջին ռոմանտիկը, որ այդ պահին ներս մտավ։— Նախ եկեք ինքներս մի բան ընդունենք։

Նա սկսեց ընթրիքի փաթեթները բանալ։ Սեղանին հայտնվեցին պանիր, հաց, քաղի նման սրինդ ապխտած երշիկ, շալոտ։ Այդ ամենի վրա մենք խմում էին լավ սառեցրած գարեջուր։ Ուտում էինք ինչպես կուտեր լավ սովածացած հնձվորների մի արտել։ Հետո ձեռնամուխ եղանք «Կառլին»։ Երկու ժամ մենք զբաղվեցինք նրանով, ստուգեցինք և յուղեցինք առանցքակալները։ Հետո ես ու լենցը մի անգամ էլ ընթրեցինք։

Գոտֆրիդը հրավառությանը միացրեց նաև ֆորդին, Վթարի ժամանակ նրա լուսարձակներից մեկը պատահաբար անվնաս էր մնացել: Հիմա այն ցցված էր դեպի վեր ծոված շրջանակի մեջ և շքեղ նայում էր դեպի երկինք:

Վենցը գոհ էր:

— Ահա այսպես, իսկ հիմա, Ռոբերի, շշեռը բեր և մենք հանդիսավորությամբ կնշենք «ծաղկող ծառի տոներ»:

Ես սեղանին դրեցի կոնյակ, ջին և երկու բաժակ:

— Իսկ քեզ համար,— հարցրեց Գոտֆրիդը:

— Ես չեմ խմում:

— Ռնչո՞ւ Այդ ի՞նչ նորությունն է:

— Նրա համար, որ այդ անիծված հարբեցողությունն՝ արդեն ոչ մի բավականություն չի պատճառում ինձ:

Լենցը մի որոշ ժամանակ նայում էր ինձ:

— Մեր երեխայի խելքն փնչոր այնքան էլ տեղը չի, Օտտո,— ասաց նա քիչ անց:

— Ձեռք քաշի նրանից, քանի որ չի ուզում,— պատասխանեց Կեստերը:

Լենցն իր համար մի չիքը գավաթ լցրեց:

— Վերջին ժամանակներս տղան փոքր-ինչ խելքը թոցրել է:

— Դրանից ավելի վատ դեպքեր էլ են պատահում:

Մեր դիմացը, ֆաբրիկայի տանիքի ետևից դուրս եկավ խոշոր, կարմիր լուսինը: Մենք էլի մի փոքր լռեցինք, հետո ես հարցրեցի.

— Լսիր, Գոտֆրիդ, կարծեմ, դու սիրո հարցերում լավատեղյակ ես, այնպես չէ՞:

— Լավատեղյակ՞, Սիրո հարցերում ես ուղղակի գրոսմայստեր եմ,— համեստորեն պատասխանեց Լենցը:

— Շատ լավ: Դե ուրեմն, ես կուզենայի իմանալ, թե այդպիսի դեպքերում մարդիկ մի՞շտ են իրենց հիմարաբար պահում:

— Այսինքն, ինչպե՞ս թե հիմարաբար:

— Դե, ասենք, այնպես, ասես կիսահարբած լինեն, Ասլե-պակաս խոսում են, ասում՝ ինչ խելքներին փչի ու դեռ սուտ խոսում: Լենցը հռհռաց:

— Բայց, մանկիկս, ախր սերը ինքը հենց խաբուսթյուն է, հրաշալի մի խաբեություն, որ հորինել է մեր մայրիկ-բնութունը: Նայիր այս սալորենուն: Չէ՞ որ սա էլ է խաբում: Ձեանում է անհամեմատ ավելի գեղեցիկ, քան հետո կլինի: Չէ՞ որ զգվելի կլի-

ներ, եթե սերը թեկուզ ամենափոքրիկ շափով ընդհանուր բան ունենար ճշմարտության հետ: Փառք աստծո, այդ անփօյլ բարոյախոսները չեն կարողանում ամեն ինչ ենթարկել իրենց:

Ես վեր կացա:

— Նշանակում է, դու այն կարծիքին ես, որ առանց մի որոշ խաբեության չի կարող սեր լինել:

— Ընդհանրապես չի լինում, մանկիկա:

— Լավ, բայց այդ միջոցին մարդ կարող է շատ ծիծաղելի երևալ:

Աննցը քմծիծաղ տվեց:

— Նկատի ունեցիր, տղաս, որ երբեք, երբեք և երբեք կնոջը ծիծաղելի չի թվա նա, ով որևէ բան անում է հանուն նրա: Թեկուզ այդ լինի ամենագոհիկ կատակերգությունը: Արա, ինչ ուզում ես. գլխի վրա կանգնիր, դուրս տուր ամենահիմար անհեթեթությունները, գոռոզացիր փրամարգի նման, երգեր երգիր նրա լուսամուտի տակ, բայց միայն մի բանից զգուշացիր. գործնական մի եղիր, լրջմիտ մի եղիր:

Ես միանգամից աշխուժացա:

— Իսկ դու ի՞նչ կարծիքի ես այդ մասին, Օտտո:

Կեստերը ծիծաղեց.

— Թերևս այդ ճշմարիտ է:

Նա վեր կացավ և մոտենալով «Կառլին» բաց արեց նրա մոտորի ծածկոցը:

Ես մի շիշ ոտմ հանեցի ու էլի մի բաժակ դրեցի սեղանին: Օտտոն գործի գցեց մեքենան: Մոտորը շնչում էր զուսպ ու խոր: Լենցը բարձրացավ, նստեց լուսամուտի գոգին, ոտքերը վեր քաշեց ու սկսեց նայել դեպի բակ: Ես նստեցի նրա կողքին:

— Իսկ քեզ երբեք պատահե՞լ է հարթել, երբ եղել ես մենաթորեց հետ:

— Բավական հաճախ է պատահել,— պատասխանեց նա առանց շարժվելու:

— Հետո՞:

Նա խեթ-խեթ նայեց ինձ:

— Դու նկատի ունես, եթե ինչ-որ հիմարություն ան արել: Երբեք ներողություն չխնդրես, մանկիկա: Զխոսել, Մադիկներ ուղարկել: Առանց նամակի: Միայն ծաղիկներ: Նրանք ամեն ինչ մոռացնել կտան: Նույնիսկ գերեզմանը:

Ես նայեցի նրան, նա անշարժ էր: Աչքերում առկայծում էին մեր բակը ողողող սպիտակ լույսի անդրադարձումները: Մոտորը դեռ շարունակում էր աշխատել կամացուկ գոմալով: Թվում էր, թե մեր ցածում գետինը դողում է:

— Այ, հիմա ես կկարողանամ համզիստ խմել,— ասացի ես և բաց արի շիշը:

Կեստերը անջատեց մոտորը: Հետո նա դարձավ լենցին:

— Լուսինն արդեն բավականաչափ լուսավորում է, որպեսզի հնարավոր չլինի գավաթները տեսնել: Գոտֆրիդ, անջատիր այս հրավառությունը: Մանավանդ ֆորդինը: Այս բանն ինձ հիշեցնում է շեղահայաց լուսարձակները, հիշեցնում է պատերազմը: Շատ մեայլ բան էր, երբ գիշերային թռիչքի պահին այսպիսի սողունները կառչում էին ինքնավթիռից:

— Իսկ ինձ սրանք հիշեցնում են... ասենք, այդ միևնույն է, թե ինչ,— նա վեր կացավ ու լուսարձակներն անջատեց:

Լուսինն արդեն բարձրացել էր ֆարթիկայի տանիքի ետևից: Նա ավելի ու ավելի պայծառ էր դառնում և այժմ մի մեծ լապտերի նման կախվել էր սալորենու ճյուղերից: Այս ճյուղերը կամացուկ հոճվում էին, օրորվելով վթեթև քամուց:

— Հրաշք բան է,— մի փոքր անց խոսեց լենցը,— Ինչո՞ւ են հուշարձաններ կառնեցնում զանազան մարդկանց և ինչո՞ւ հուշարձան չկանգնեցնել լուսնի կամ ծաղկող ծառի համար:

Ես վաղ վերադարձա տուն: Երբ միջանցքի դուռը բացեցի՝ լրսուլից երաժշտության ձայն: Նվագում էր քարտուղարուհի էռնա Բենիգի պատեֆոնը: Երգում էր կանացի մի մեղմ ու մաքուր ձայն: Հետո զրնգաց խլացած ջութակների ձայնը և բանջոյի պիցցիկատուն: Եվ նորից խորաթափանց, փաղաքոջ, ասես երջանկով ջայռնից խեղդվող այն ձայնը: Ես ականջ դրեցի՝ աշխատելով քառերը ջուկել: Կնոջ կամացուկ այդ երգը անսովոր հուղիչ էր հնչում այսուհեղ, միթե՞ն միջանցքում, ֆրաու Բենդերի կարի մեքենայի և խասսե լյնտանիքի սնդուկների գլխավերևում...

Ես նայեցի վարագույնի խրտվիլակին: Լսվում էր, թե ինչպես է աղախինը խոհանոցում չրխկացնում ամանեղենը:

«Ինչպե՞ս կարող էի ապրել առանց քեզ»... Երգում էր ձայնը լոնդամենը մի քանի քայլ այն կողմ, դռան ետևից:

Ծն ուսերս թոթվեցի ու մտա իմ սենյակը:

Շատ մոտիկից լսվում էր շարացած լեզվակովի աղմուկ: Եվ արդեն մի քանի րոպեից լսվեց դռան թակոց և հասսսեն ներս եկավ:

— Չե՞մ խանգարի,— հոդնած հարցրեց նա:

— Բոլորովին,— պատասխանեցի ես,— խմել ուզո՞ւմ եք:

— Ոչ, ամբելի լավ է առանց դրա. շարժե՛ս Ծն միայն վնաստեմ, նա բուժ հայացքով սևեռուն նայում էր իր առաջ՝ տարածու-թյան մեջ:

— Ձեզ համար լավ է,— ասաց նա,— դուք մենակ եք:

— Դատարկ բան,— առարկեցի .ես:— Երբ ամբողջ ժամա-նակ ահա այսպես միայնակ ցցված ես, դա էլ մի բան չի, հավա-տացեք ինձ:

Նա կծկված նստել էր բազկաթոռին: Աչքերն ասես ապակյա էին դարձել: Նրանցում անդրադարձվել էր փողոցային լսալսերի լույսը, որը թափանցել էր սենյակի փխսխավարը: Նրա նիհարիկ ուսերը կախ էին ընկել:

— Ծն այլ կերպ էի պատկերացնում կյանքը,— ասաց նա մի փոքր անց:

— Մենք բոլորս այդպես ենք...— սկսեցի ես:

Մի կես ժամից նա գնաց կնոջ հետ հաշտվելու: Ծն նրան տոնեցի մի քանի լրագրեր և կես շիշ Կյուրասսոյի լիկյոր, որ անհիշելի ժա-մանակներից մնացել էր փմ պահարանում. մի անտառելի քաղցր, անպետք բան էր, բայց նրա համար դա էլ լավ էր, միևնույն է, նա դրանից ոչինչ չի հասկանում:

Նա դուրս գնաց կամացուկ, անձախն, ասես ստվեր լիներ, կար-ծես պարզապես մարեց: Ծն դռեղ նրա ետևից կողպեցի: Բայց հենց այդ նույն ակնթարթին միջանցքից, ասես գույնզգույն մետաքսե շրջագգեստից առաջացրած մեղմ մի շրջլուն, ներս ճախրեց բանդո-յի հնչյուններով փոքր-փնչ խեղդված երգի մի պատառիկ, «Խնչպես կարող էի ապրել առանց քեզ»:

Նստեցի լուսամտի առաջ: Գրեզմամոցը ողորդված էր չուսնի կասլտավուն լույսով: Լուսային ռեկլամների խայտաբղետ փնջերն ընկել էին ծառերի կատարներին, և մթնթյան միջից, փայլփլեղով, նշմարվում էին գրեզմանաքարերը: Նրանք լոտո էին և ամենեին ոչ սարսափիչ: Նրանց մոտով սուրում էին ավտոմեքենաները, որոնց լույսերը վազում էին մաշված դամբանագրերի վրայով:

Ես երկար ժամանակ այդպես նստեցի, միտք անելով հաղար ու մի բանի մասին: Հիշում էի, թե փնչպիտի՞ն էինք մենք այն ժամանակ, երբ նոր էինք վերադարձել պատերազմից. երիտասարդ էինք ու հավատենքս կորցրած, ինչպես քանդված հանքախորշից դուրս եկած հանքափորներ: Մենք ուզում էինք կուրվ տալ այն ամենի դեմ, ինչ որ բնորոշում էր մեր անցյալը. ընդդեմ ստի և եսասիրության, շահամոլության ու դաժանության. մենք կոպտացել էինք և ոչ ոքի չէինք հավատում, բացի մեր մերձավորագույն ընկերոջից, չէինք հավատում ոչ մի բանի, բացի այն ուժերից, որոնք մեզ հրեք չէին խաբել. երկնքից, ծխախոտից, ծառերից, հացից ու հողից. բայց ի՞նչ դուրս եկավ այդ բոլորից: Ամեն ինչ փող էկավ, կեղծվեց ու մոռացվեց: Իսկ նրանց համար, ովքեր չկարողացան մոռացության տալ, մնացին անօգնականությունը, հուսահատությունը, անտարբերությունն ու օղին: Անցավ մարդկային ու փաղափաքազանքների ժամանակը: Գործամոլներն էին հաղթանակում: Մահու հոգիները, թշվառությունը:

«Ձեզ համար լավ է, դուք միայնակ եք», — ասաց Խասսեն: Ի՞նչ կա որ, իսկապես էլ ամեն ինչ հիանալի է. ով միայնակ է, նա երբեք չի լքվի: Բայց երբեմն երեկոները այդ արհեստականորեն բարձրացված շինվածքը փող էր գալիս ու կյանքը վեր էր ածվում սրբնթաց կերպով հոսող հեկեկացող մի մեղեդու, վայրենի թախծի, ցանկությունների, վշտի ու հույսերի մրրկի: Պոկվեչ, հեռանալ այս անիմաստ բեմացումից, այս հավերժական շարժանկալի անմիտ պտույտներից, միայն թե հեռանալ, իսկ թե դեպի ուր՝ այդ միլենույն է: Օհ, այդ խղճուկ երազանքն այն մասին, որ թեկուզ մի շնչին տաքություն ունենաս, եթե հնար չինի այն ամփոփել երկու ձեռքի ու վրադ խոնարհված մի դեմքի մեջ: Կամ գուցե այդ է՛լ է ինքնախաբեկություն, հեռացում, փախուստ: Արդյոք լինո՞ւմ է վերջապես միայնակությունից բացի էլի ինչ-որ ուրիշ մի բան:

Առանմուտը փակեցի: Ոչ, ուրիշ ոչինչ չի լինում: Այդ ամենի համար չափից դուրս քիչ հող կա ոտքի տակ:

- Բայց և այնպես, հաջորդ օրը ես շատ վաղ դուրս եկա և արհեստանոցի հանապարհին արթնացրի ծաղկի փոքրիկ կրպակի վա-

ճառողին: Մի փունջ վարդ ընտրեցի և պատվիրեցի անմիջապես ուղարկել, իսկ ինձ փոքր-ինչ տարօրինակ էի զգում, երբ քարտի վրա դանդաղորեն գրում էի հասցեն: Պատրիցիա նույնպես:

V

Կեստերը, հազնեղով իր ամենահին կոստյումը, գնաց ֆինանսների վարչություն: Նա ուզում էր հասնել այն բանին, որ մեր հարկը իջեցնեն, իսկ ու լենցը մնացինք արհեստանոցում:

— Ի զե՛ն, Գոտֆրիդ,— ասացի ես:— Գրոհելու ենք հաստիկ կադիլյակի վրա:

Նախորդ օրը երեկոյան հրապարակվել էր մեր հայտարարությունը: Նշանակում է մենք կարող էինք գնորդների սպասել, եթե նրանք ընդհանրապես չիտեղու էին: Ահհրաժեշտ էր մեքենան նախապատրաստել:

Նախ վացինք լաքով պատած արտաքին մասերը: Մեքենան շողշողաց և, մի հարյուր մարկի չափ, ավելի թանկ տեսք ընդունեց: Հետո մոտորի մեջ լցրեցինք մեր ձեռքի տակ եղած ամենաթանձր յուղը: Մխոցներն արդեն մի երեկելի բան չէին և մի թեթև թխկթխկում էին: Թանձր յուղի շնորհիվ այդ շեղբացվում էր, և մոտորն աշխատում էր զարմանալի անաղմուկ: Արագոմթյան տուփերն ու դիֆերը նույնպես յուղեցինք: Թանձր յուղով, որպեսզի նրանք էլ բոլորովին ձայն չհանեն:

Հետո մեքենան դուրս քշեցինք: Մոտերքում ճանապարհը շատ վատ էր սալահատակաված: Քշեցինք աջ ճանապարհով ժամում հիսուն կիլոմետր արագությամբ: Շաստիները դզրդում էին: Մենք բալուններից բաց թողեցինք մեկ քառորդ միլիոնրորտի չափ օդ և նորից քշեցինք: Այդպես ավելի լավ հղավ: Մենք ևս մի քառորդ մեթոնորտի չափ օդ բաց թողեցինք: Այժմ արդեն ոչ մի բան չէր ցրեցվում:

Վերադարձանք, յուղեցինք կափարիչը, որ ճռնչում էր, մի քանի ուստինե անջատիչներ հարմարեցրինք նրան, ռադիատորի մեջ սաք ջուր լցրեցինք, որպեսզի մոտորը միանգամից սկսի աշխատել, սլովեններիզատորով մի փոքր նավթ ցողեցինք մեքենայի տակ և այնտեղ էլ փայլ առաջացավ: Այդ բոլորից հետո Գոտֆրիդ լենցը ձեռքերը երկինք կարկառեց:

— Վրա հասիր, օրհնյալ զնորդ, վրա հասիր, դրամապանակի դու տիրալիր տնոր, Մենք սպասում ենք քեզ, ինչպես փեսացուն նորահարսին:

Բայց հարսնացուն ստիպում էր իրեն սպասել, Այդ պատճառով էլ մենք զննման փոսի վրա զորքեցիներ հացափործի մարտակառն ու սկսեցինք հանել նրա առաջին առանցքակալը: Մի քանի ժամ մենք խաղաղ աշխատում էինք, համարյա թե չէինք խոսում: Հետո լսեցինք ինչպես Յուսրբ բնիկին աճարասյան մոտից սկսեց բարձրաձայն սուլել «էյ, ո՞վ է այնտեղ բակից դուրս գալիս» երգը...

Ես դուրս եկա զննման փոսից ու նայեցի լուսամուտից դուրս: Նա ուներ պատկառելի մի բուրժուաշի արտաքին:

— Հապա մի նայիր, Գոտֆրիդ,— շնչացի ես,— մի՞թե նա է հարսնացուն:

— Դա կամկածից դուրս է,— անմիջապես արձագանքեց լենցը:— Բավական է դեմքին նայել, նա դեռ ոչ ոքի չի տեսել և արդեն հավատ չունի: Մարշ դեպի գրոհ: Ես կմնամ պահեստում: Օգնության կհասնեմ, եթե ինքդ գրոհս չհանես: Հիշիր, թե ինչ ձևեր գիտեմ աս:

— Հավ:

Դուրս եկա բակ:

Մարդը ինձ դիմավորեց սև աչքերի խելացի հայացքով: Ես ներկայացա:

— Առկամալ:

— Բլյումենտալ:

Ներկայանալը, Գոտֆրիդի առաջին միջոցն էր: Նա պնդում էր, որ դրանով արդեն միանգամից մտեմիկ մթնոլորտ է ստեղծվում: Նրա միջոցներից երկրորդը կայանում է զրույցի սկզբում ծայր աստիճան զուսպ լինելու մեջ. նախ մի լավ լսել զնորդին, այն հաշվով, որսպեսզի հարկ եղած տեղը միջամտես ամենահարմար պահին:

— Դուք վագիլյակի համա՞ր եք եկել, պարոն Բլյումենտալ,— հարցրի ես:

Բլյումենտալը լռելով արեց:

— Ահա նա,— ասացի ես՝ ցույց տալով մեքենան:

— Տեսնում եմ,— պատասխանեց Բլյումենտալը:

Ես արագ նայեցի նրան: «Պի՛նդ կաց, — մտածեցի, — սա մի խորամանկ սառանա է»:

Մինք անցկացանք բակի միջով: Ես դռնակը բացեցի և գործի գցեցի մոտորը: Հետո լռեցի, որպեսզի Բլյումենտալին ժամանակ տամ մեքենան զննելու: Նա, ի՛նչ խոսք, քննադատելու որևէ բան կգտնի, հենց այդ ժամանակ էլ ես կմիջամտեմ:

Բայց Բլյումենտալը ոչ մի բան չէր զննում: Զէր էլ քննադատում: Նա էլ էր արձանացած լուռ ու մոմեղ կանգնած մնացել: Ինձ ուրիշ ոչինչ չէր մնում անել, եթե ոչ վարվել հենց այնպես՝ ենթադրաբար:

Սկսեցի այն բանից, որ անշտապ ու հանգամանորեն նկարագրեցի մեր կադրիլակն այնպես, ինչպես մայրն իր զավակին, և այդ ընթացքում փորձեցի պարզել, թե իմ ունկնդիրը որևէ բան հասկանո՞ւմ է մեքենայից: Եթե նա լավագիտակ մարդ է, ապա հարկավոր է ավելի մանրամասնորեն ծավալվել մոտորի և շասսի մասին, իսկ եթե ոչինչ չի հասկանում, գլխավորապես հենվել հարմարությունների ու զանազան զիզիթիզիների վրա:

Բայց նա դեռևս ոչ մի ֆանով չէր մատնում իրեն: Նա միայն լսում էր: Իսկ ես շարունակում էի խոսել, և արդեն ինքս իմ աչքին փուլիկի նման մի բան էի դառել:

— Ձեզ, ըստ էության, ի՞նչ նպատակով է հարկավոր մեքենան: Քաղաքի՞ թե հեռավոր ուղևորությանների համար, — հարցրի ես վերջապես, որպեսզի նրանում որևէ հենակետ գտնեմ:

— Ինչպես որ պատահի, — հայտարարեց Բլյումենտալը:

— Ա՛խ, ահա թե ինչ: Դուք ինքնե՞րդ պետք է վարեք, թե՞ վարորդ ունեք:

— Նայած հանգամանքներին:

Նայած հանգամանքներին: Այս սուբյեկտը պատասխանում է թուփակի նման: Նա հավանորեն պատկանում էր լռակյաց վանականների եղբայրությանը:

Ինչ-որ կերպ նրան աշխուժացնելու նպատակով, ես փորձեցի դրդել որևէ բան փորձելու: Սովորաբար դա գնորդներին դարձնում է ավելի մարդամոտ:

Ես վախենում էի, թե նա պարզապես աչքիս առաջ կարող է քնել:

— Վերնամասը բացվում ու փակվում է այսպիսի մեքենայի

համար բացառիկ դուրսվեցամբ,— ասացի ես,— Ահա փորձեցեք ինքներդ բանալ։ Դուք այդ կարող եք մի ձեռքով անել։

Բայց Բլյումենտալը գտավ, որ դրանում ոչ մի անհրաժեշտություն չկա։ Նա առանց այդ էլ դա տեսնում է։ Ես շրխկոցով վրա էլի բերում դռները, ցնցում էի բռնակները։

— Ահա, տեսնո՞ւմ եք, ոչ մի բան չի շարժվում։ Ամեն բան հուսալիորեն ամրացված է։ Ինքներդ փորձեցեք...

Բլյումենտալը ոչինչ չէր ստուգում։ Նրա համար ամեն ինչ ինքնըստինքյան պարզ էր ու հասկանալի։ Սատանան տանի, պինդ բռնեցին էր։

Ես նրան ցույց տվեցի կողքի ապակիները։

— Բարձրացվում և իջեցվում են ապշեցուցիչ թեթևությամբ։ Կարելի է ամրացնել ցանկացած դեպքում վրա։

Նա մինչև իսկ չշարժվեց էլ։

— Ըստ որում չարդվող ապակի է,— ավելացրեցի ես, արդեն տկակով հուսահատվելով։— Դա անգնահատելի մի առաքելություն է։ Ահա այժմ մեր արհեստանոցում վերանորոգվում է ֆորդ...— Ես ուսումնասիրեցի, թե ինչպես է զոհվել հացագործի կինը, և մինչև իսկ չափազանցեցի այդ պատմությունը, մոր հետ միասին սպառնալով նաև մանկանը։

Բայց Բլյումենտալի հոգին վարժեա անկիզբի մի պահարան լինելու։

— Այժմ բոլոր մեքենաների վրա էլ չարդվող ապակիներ են ընդունվում,— ընդհատեց նա ինձ։— Դրանում առաջնություն ունի չկա։

— Սերիական թողարկման ոչ մի մեքենա չարդվող ապակի չի ունենում,— առարկեցի ես փառաբանելով մի վճռականությամբ։— Լավագույն դեպքում որոշ մոդելների մեջ միայն քամահաց ապակիներ, բայց կողքի ապակիները ոչ մի դեպքում։ Ես սեղմեցի ուղղանշանը և անցա ներքին սարքավորումների դուրահարմարության նկարագրությանը. ապրանքամասը, նստատեղերը, դործիքների արկղերը, զրպանը. ես ոչ մի մանրամասնություն բաց չէի թողնում, ընդհուպ մինչև բոցհանիչը, որպեսզի այդպիսով հնարավորություն ունենամ մի սխալը հրամցնել նրան, և այսպիսով նրան փոքր-ինչ կակղեցնեմ իմ հանդեպ, բայց նա այդ էլ մերժեց։

— Շնորհակալ եմ, չեմ ծխում,— ասաց նա և ձանձրությի այնպիսի մի արտահայտությամբ նայեց ինձ, որ ես անսպասելիորեն

մի սոսկալի կասկած զգացի. զուցե նա բոլորովին էլ մեզ մոտ չի ուզեցել գալ, այլ ընկել է այստեղ պատահաբար. զուցե նախապատրաստվել էր գնել օղակներ նետելու ինչ-որ մեքենա կամ, ասենք ռադիոընդունիչ, և այստեղ ցցվել-մնացել է միայն անվճռականությունից ոտքից ոտք փոխվելով, մինչև որ կորոշի տեղից շարժվել:

— Եկեք փորձի համար քշենք, պարոն Բլյումենտալ,— արդեն վերջնականապես հալից ընկնելով, առաջարկեցի ես:

— Փորձի համար քշել,— հարցրեց նա այնպես, կարծես թե նրան առաջարկեցի լողանալ:

— Դե, իհարկե, քշենք: Չէ՞ որ դուք ինքներդ պետք է համոզվեք, թե ինչի է ընդունակ մեր մեքենան: Նա պարզապես ձուլվում է ճանապարհի հետ, ասես ռելսերի վրայով է գնում: Եվ մոտորն այնպես է քաշում, որ կարծես այս ծանր թափքը փետուրից էլ թեթև էինի:

— Ա՛հ, այդ փորձնական քշելը,— նա արհամարհանքով ձեռքը թափ տվեց,— Փորձնական քշելը ոչինչ ցույց չի տալիս: Մեքենայի թերությունները երևան են գալիս միայն հետազայում:

«Բա ի՞նչ էիր կարծում, այ դու լուգունն սատանա,— շարացած մտածեցի ես,— ի՞նչ է, ուզում ես, որ ես քո քիթը խցկեի փերու-թյունների մե՞ջ»:

— Չեք ուզում՝ հարկավոր չէ,— ասացի ես և հրաժեշտ տվեցի իմ վերջին հույսին: Պարզ երևում էր, որ այդ սուբյեկտը գնելու ցանկություն չունի:

Բայց այստեղ նա անսպասելիորեն շրջվեց, նայեց ուղիղ իմ աչքերին և ցածր ձայնով, կտրուկ ու շատ արագ հարցրեց.

— Ի՞նչ արժե մեքենան:

— Յոթ հազար մարկ,— պատասխանեցի ես առանց աչքս թարթելու, կարծես ատճանակից կրակեցի: Ես հաստատ մի բան գիտեի. նրան մի արկնթաղթ անգամ չպետք է թվա, թե ես ծանր ու թեթև եմ անում: Հապաղման ամեն մի ակնթարթը վարող էր մեզ վրա մի հազար մարկ նստել, որը նա կկորոզանա սակարկել:— Յոթ հազար մարկը վերջնական գինն է,— կրկնեցի ես վստահորեն ու մտածեցի. «Եթե այժմ դու առաջարկես հինգ հազար, ապա կըստանաս մեքենան»:

Բայց Բլյումենտալը ոչինչ չառարկեց: Նա միայն կարճ փրնչացրեց:

— Չափից դուրս թանկ է:

— Անշուշտ,— ասացի ես, մտածելով, որ այժմ արդեն իսկ ապես որ ոչ մի բանի վրա չի կարելի հույս դնել:

— Ինչո՞ւ անշուշտ,— հարցրեց Բլյումենտալը, անապասելիորեն, համարյա թե մարդկային նորմալ տոնով:

— Պարտն Բլյումենտալ,— ասացի ես:— Իսկ մեր ժամանակներում ձեզ պատահե՞լ է այնպիսի մեկը, որը մի ուրիշ ձևով արձագանքեր, երբ նրան հայտնում են գինը:

Նա ուշադրությամբ փայեց ինձ, Հետո նրա դեմքով անցավ ժպիտ հիշեցնող ինչ-որ բան:

— Այդ ճիշտ է: Բայց համեմայն դեպս մեքենան չափից դուրս թանկ արժե:

Ես ականջներիս չէի հավատում: Ահա, վերջապես այն, ինչին սպասում էի՝ իսկական տոնը: Մահագրգռված գնորդին քնորոշող տոնը: Կամ գուցե սա դարձյա՞լ ինչ-որ մի նոր սատանայական հղանակ էր:

Այդ պահին դարպասով ներս մտավ չափազանց էլեգանտ մի ֆրանտ, նա գրպանից հանեց լրագիրը, աչքի անցկացրեց, հետո նայեց տան համարին ու քայլեց դեպի փնձ:

— Այստե՞ղ է վաճառվում կադիլյակը:

Ես գլխով արեցի և հարմար խոսք չգտնելով՝ աչքերս լռեցի ֆրանտի բամբուկե գեղին ձեռնափայտի ու կաշվե ձեռնոցների վրա:

— Կարո՞ղ եմ արդյոք տեսնել այն,— շարունակեց նա անշարժ դեմքով:

— Մեքենան գտնվում է այստեղ,— ասացի ես:— Բայց եղբ, սիրալիր, մի փոքր սպասեցեք, ես հիմա զբաղված եմ: Անցեք, խնդրեմ, մի փոքր ժամանակ շենքը:

Ֆրանտը մի որոշ ժամանակ ականջ դրեց մոտորի աշխատանքին, դեմքի նախ քննադատական, ապա և գոհ արտահայտությամբ, հետո թույլ տվեց ուղեկցել իրեն արհեստանոց:

— Ապուշ,— մոլտացի ես նրա վրա և ջտապեցի վերադառնալ Բլյումենտալի մոտ:

— Եթե դուք գոնե մեկ անգամ զբոսնեք այս մեքենայով, ապա այլ կերպ կվերաբերեք դնին,— ասացի ես:— Դուք կարող եք այս մեքենան փորձել որքան սիրտներդ ուզի: Եթե թույլ կտաք, եթե ձեզ համար այդպես ավելի հարմար կլինի, ապա ես երեկոյան կանցնեմ ձեզ մոտ, որպեսզի փորձնական ուղևորությոն կատարենք:

Բայց անխթանութիւն տառապանումն անցել էր: Բլլումենտալը նորից վեր էր ածվել գրաւորտե մի հուշարձանի:

— Դե լսավ,— ասաց նա:— Իմ ժամանակն է, ես գնամ: Եթե ցանկանամ փորձի համար ձեր մեքենան քշել, կզանգահարեմ ձեզ:

Ես տեսա, որ այլևս ոչինչ չի մնում անելու: Այս մարդուն չի կարելի խոսքերով համոզել:

— Վսվ,— ասացի ես:— Բայց չե՞ք տա արդյոք ձեր հեռախոսի համարը, որպեսզի ես կարողանամ ձեզ զանգահարել, եթե էլի որեւէ մեկը հետաքրքրվի մեքենայով:

Բլլումենտալը, մի տեսակ, տարօրինակ հայացքով նայեց ինձ:

— Ամեն ոք, ով ստակ հետաքրքրվում է, դեռևս գնորդ չէ:

Նա գրպանից դուրս քաշեց իր խոշոր ծխախոտատուփն ու մեկնեց ինձ: Պարզվեց, որ նա այնուամենայնիվ, ծխում է: Եվ այն էլ «Կորոնա-կորոնա» սիգարետներ. նշանակում է նա փողը բեռներով է գտնում: Ես մի սիգար վերցրեցի: Նա տիրալիք սեղանեց իմ ձեռքն ու գնաց: Ետևից նայելով, ես նրան լուռ, քայց հիմնավորապես անիծում էի: Հետո վերադարձա արհեստանոց:

— Հը, ի՞նչ եղավ,— դիմավորեց ինձ Ֆրանսուը, որը հենց ինքը՝ Գոտֆրիդ Լենցն էր:— Լա՛վ էի կատարում իմ դերը: Տեսնում էի, որ դու տանջվում ես, քե ես էլ որոշեցի օգնել քեզ: Լավ էր, որ Օտտոն հազուտանեալ փոխել էր այստեղ, Ֆինանսների վարչության գնալուց առաջ: Տեսա, որ այնտեղ կախված է նրա լավ վրաստումը, մի բոստում վրաս քաշեցի, լուսամուտից դուրս թռա ու դարպասից ներս եկա, պատկառելի մի գնորդի տեսքով: Շատ լավ էի ամեն ինչ դասավորել, չէ՞:

— Ապուշի պես էի ամեն ինչ արել,— առարկեցի ես:— Իսկ նա ավելի խորամանկն էր, քան մենք երկուսս միասին վերցրած: Նայիր հապա այս սիգարետին: Հաստը մեկ ու կես մարկ արժե: Դու վախեցրիր մի միլիոնատիրոջ:

Գոտֆրիդը ձեռքիցս վերցրեց սիգարետը, հոտ քաշեց, ասպա վառեց:

— Ես վախեցրի մի ժուլիկի, այ թե ում: Միլիոնատերերն այսպիսի սիգարետներ չեն ծխում: Նրանք գնում են այն սիգարետներից, որոնց հաստը արժե կես պֆեննինգ:

— Դատարկ քաներ են,— պատասխանեցի ես:— Ժուլիկն իրեն Բլլումենտալ չի անվանի: Ժողովրդ կներկայանա դրա՞ Բլլումենտալ կամ դրա նման մի քան:

— Նա վզկերադառնա,— ասաց կենցըր, ինչպես միշտ, հույսով
լեցունե և սիգարի ծոպը փչեց դեմքիս:

— Նա ալլեա չի վերադառնա,— համոզված առարկեցի ես:—
Սակայն այդ որտե՞ղ ես դու ճարել բամբուկե ձեռնափայտն ու
ձեռնոցները:

— Փոխարինաբար եմ վերցրել: Դիմացի՝ Բենն և ընկերակցուն
խանութից: Այնտեղ ես մի ծանոթ վաճառողուհի ունեմ: Իսկ ձեռ-
նափայտը ես թերևս պահեմ ինձ: Այն ինձ դուր է գալիս,— և փնջն
իրենից գոհ՝ նա սկսեց թափահարել հաստ ձեռնափայտը:

— Գո՛տՖրիդ,— ասացի ես:— Դու պարապ տեղը կորչում ես
այստեղ: Գիտե՞ս ինչ. գնա թատրոն, էստրադա: Քո տեղն այն-
տեղ է:

— Ձեզ զանգահարել են,— ասաց Յրիդան, ֆրաու Ջալեսկու
չլդիկ աղախինը, երբ ցերեկը կարճ ժամանակով վազեցի տուն:
Ես դարձա նրան:

— Ծ՞րբ:

— Մի կես ժամ առաջ: Եվ կին էր զանգողը:

— Ի՞նչ էր ասում:

— Որ ուզում է մի անգամ էլ երեկոյան զանգահարել: Միայն
թե ես տեղն ու տեղն ասացի, որ հազիվ թե արժե այդ անել: Ասա-
ցի, որ դուք երեկոները երբեք տանը չեք ընկում:

Ես աչքերս շոքի նրա վրա:

— Ի՞նչ: Դուք հենց այդպես էլ ասացի՞ք: Աստված իմ, գոնե
մեկն ու մեկը ձեզ սովորեցնեք հեռախոսով խոսել:

— Ես հեռախոսով խոսել փմանում եմ,— անամոթաբար հայ-
տարարեց Յրիդան:— Զե՞ որ դուք իսկապես երեկոները տանը չեք
լինում:

— Դա ձեր գործը չէ,— բարկացա ես:— Հաջորդ անգամ գու-
ցե դուք սկսեք պատմել, որ իմ գուպաները ծա՞կ են:

— Իսկ ինչո՞ւ չէ, կարող եմ,— խաչթեց Յրիդան, վրաս չու-
ռով իր կարմրած, քորքոքված աչքերը: Ես ու նա վաղեմի թշնա-
միներ էինք: Մեծագույն հաճույքով կբռնեի նրան ու գլխիվայր
կխցկեի սուսով լի կաթսան, բայց ինձ զսպեցի, ձեռքս զրպանս
տարա, մի մարկ դրեցի նրա քուռն ու հաշտվողաբար հարցրեցի:

— Այդ կինն փր անունը չտվե՞ց:

— Ոչ,— ասաց Ֆրիդան:

— Իսկ ինչպիսին էր նրա ձայնը: Փոքր-ինչ խռպոտ էր, ցածր և կարծես թե մի քիչ էլ խղզված, հա՛:

— Չեմ հիշում,— հայտարարեց Ֆրիդան այնպիսի անտարբերությամբ, որ կարծես թե ես նրան այն մարկը չէի տվել:

— Ինչ գեղեցիկ մատանի ունեք, ուղղակի սքանչելի է,— ասացի ես:— Դե աշխատեցեք ավելի լավ մտադրել, դուցե համենայն դեպս հիշո՞ւմ եք:

— Ոչ,— պատասխանեց Ֆրիդան, պարզապես շարախնդու-թյունից շողշողալով:

— Դե որ այդպես է՝ զնա կախվիր, սատանի պոչ,— ֆշշաց-րեցի ես և գնացի, առանց նրա կողմը շրջվելու:

Երեկոյան տուն եկա ուղիղ ժամը վեցին: Դուռը բանալով մի անսովոր պատկեր տեսա: Միջանցքում կանգնած էր փոքրիկ երե-խաների ապաստանի քույր Ֆրաու Բենդերը, իսկ նրա շուրջը խմբ-վել էին մեր բնակարանի քույր կանայք:

— Հապա մի փկեք այստեղ,— կանչեց Ֆրաու Զալեակին:

Պարզվեց, որ այդ հավաքույթի պատճառը, ոտքից գլուխ ժա-պավեններով զարդարված մի փոքրիկ երեխա էր: Ֆրաու Բենդերը նրան բերել էր մանկական սայլակով: Դա ամենասովորական մի երեխա էր, բայց բոլոր կանայք նրա վրա էին խոնարհվել ան-գուսպ հրճվանքի աֆսիսի մի արտահայտությամբ, որ կարծես դա ըույս աշխարհ եկած առաջին երեխան էր: Նրանք բոլորը կը-կըլում էին ու զոսնդոսում, մատները շրխկացնում փոքրիկ ար-արածի քթի տակ և շրթունքները խոզովակաձև սեղմում: Մինչև իսկ էճնա Բենիգը իր ճապոնական վիշապազարդ խալաթով մաս-նակցում էր պլատոնական մայրության այդ օրգիային:

— Միթե՞ սա մի սքանչելի արարած չէ,— խանդաղատանքից հալվելով հարցրեց Ֆրաու Զալեակին:

— Այդ մասին որե՛հ հաստատ բան կարելի է ասել մի քսան-երեսուն տարի հետո,— պատասխանեցի ես՝ աչքս զցած հեռախո-սին: Միայն թե ինձ չկանչեին այնքան ժամանակ, քանի այստեղ էր այս ամբողջ հավաքածուն:

— Ախր դուք մի լավ նայեցեք նրան,— պահանջեց ինձանից Ֆրաու Խասսեն:

Ծս նախնայի, Սովորական երեխա էր: Ոչ մի արտակարգ բան նրանում չէր կարելի նշմարել: Արտակարգը գոցեց միայն այն էր, որ ապշեցուցիչ փոքրիկ էին նրա ձեռքերը և մեկ էլ այն գիտակցությունը, որ խնդր էլ մի ժամանակ եղել ևս այդքան պստիկ:

— Խղճո՞ւկ ճիճու,— ասացի ես:— Նա դեռ չի էլ կասկածում, թե ինչը են ասասում իրեն: Կուզենա՞յի իմանալ, թե ինչպիսի՞ պատերազմի կհասնի նա:

— Դաժա՛ն մարդ,— ասաց Ֆրանու Զախակին:— Մի՞թե դուք զգացմունքներ չունեք:

— Ես մինչև անգամ չափից ավելի շատ զգացմունքներ ունեմ,— առարկեցի ես:— Հակառակ դեպքում այդպիսի մտքեր չէի ունենա:— Այս խոսքերով ևս նահանջեցի դեպի իմ սենյակը:

Մի տասը ռուբլից հեռախոսը զանգահարեց: Լսեցի, որ ինձ են կանչում և դուրս եկա: Ի՞նչ խոսք, որ ամբողջ հասարակությունը դեռևս այնտեղ էր ու շրջեց նաև այն ժամանակ, երբ ևս ականջս լսափողին սեղմելով լսեցի Պատրիցիա Խոլմանի ձայնը, որն ինձ շնորհակալություն էր հայտնում ծաղիկների համար: Վերջապես մանկիկը, որը, ինչպես երևում էր ամենախելացին էր այդ կամպանիայում, ձանձրացավ այդ ամբողջ կապկաճին կատակերգությունից և հանկարծ սկսեց բարձրաձայն լալ:

— Ներեցե՛ք,— հուսահատորեն ասացի ևս խոսափողի մեջ:— Ոչինչ չեմ լսում, այստեղ մի երեխա ինքն փրեն կտրատում է, բայց նա իմը չէ:

Բռնոր կանայք երեխային հանգստացնելու համար ֆշշացնում էին, ասես օձերի մի ամբողջ բույն լինելու: Բայց նրանք միայն մի բանի հասան. երեխան ավելի բարձրացրեց ձայնը: Եվ նոր միայն նկատեցի, որ դա իրոք, արտակարգ մի մանուկ է. նրա թոքերը հավանորեն հասնում էին մինչև ազդրերը. այլ կերպ հնարավոր չէր բացատրել նրա ձայնի աչպիսի ցնցող հնչողությունը: Ես ընկա շատ դժվարին վիճակի մեջ, աչքերով կատաղի հայացքներ էի նետում մայրության այդ ներկայացման վրա, իսկ բերանով փորձում էի խոսափողի մեջ արտասանել պիտալի խոսքեր. քունքերիցս մինչև քիթս ևս չի էի ահեղ մի կատաղության, և քթիցս մինչև կզակս՝ գարնանաչին արևոտ կեսօրով: Հետո ինքս էլ չէի հասկանում, թե ինձ ինչպես հաջողվեց պայմանավորվել մյուս օրը երեկոյան հանդիպելու մասին:

— Դուք այստեղ պետք է սարքավորած լինեիք ձայն լծա-
փանցող հեռախոսային մի խցիկ,— ասացի ես ֆրաու Զալեսկուն-
սիայց նա խոսքի տակ շմեաց.

— Այդ ինչո՞ւ հանկարծ եկաք այդ մտքին,— աչքերը փայ-
լեցնելով հարցրեց նա,— մի՞թե դուք ստիպված եք լինում այդ-
քան գաղտնիք թաքցնելու:

Ես լռեցի ու հեռացաւ: Զի կարելի կուի՞ տալ մայրական վրդով-
ված զգացմունքների դեմ: Նրանց կողմն էին ամբողջ աշխարհի բա-
րոյագետները:

Երեկոյան որոշել էինք հանդիպել Գոտֆրիդի մոտ: Մի փոք-
րիկ պանդուկում ընթերցուց հետո ես դիմեցի դեպի նրա տունը: Ծա-
նապարհին, տղամարդկանց հագուստեղենի ամենաէլեգանտ խա-
նուքներից մեկում առաջիկա հանդիսավոր առիթի համար գնեցի
մի նոր, շքեղ փողկապ: Դեռես ցնցված էի այն մտքից, թե որքան
հեշտ անցավ ամեն բան և երդվել էի հաջորդ օրը լինել լուրջ, ինչ-
պես թաղման բլուրոյի գրասենյակի դիրեկտոր:

Գոտֆրիդի յոթն ինքնորոտիկության մի տեսարժան քան էր: Նրա
պատերին կախված էին Հարավային Ամերիկացից բերած հիշա-
տակներ: Խաչտաբղետ խսիրներ, մի քանի դիմակներ, մարդու շո-
րացած գլուխ, տարօրինակ ձևի կավե սափորներ, նիզակներ և
ամենագլխավոր հարստութունը՝ լուսամեկարների մի հոյակապ հա-
վաքածու, որը մի ամբողջ պատ էր զբաղեցնում: Հնդկուհիներ՝ և
կրեոլուհիներ՝ արտակարգ բարեկազմ, անբռնազբոսիկ դիրքերով
նկարված գեղեցիկ, թուփ ու քնքուշ գազանիկներ:

Բացի լենցից ու Կեստերից, այնտեղ էին նաև Բրաումյուսլերն
ու Դրաուն:

Թեո Բրաումյուսլերը կարմիր պղնձի գույնի արեակառ ճաղա-
տով տեղավորվել էր բազմոցի մոպեաքայի վրա ու հիացմունքով
դիտում էր Գոտֆրիդի լուսամեկարների կուլեկցիան: Թեոն ավտո-
մորիլային մի ֆաբրիկայի բաժնետեր էր և Կեստերի վաղեմի ըն-
կերը: Վեցին նա մասնակցելու էր այն մրցավազքին, որին Օտտոն
գրել էր տվել նաև մեր «Կառլին»:

Ֆերդինանդ Դրաուն ծանր ու մեծ քազմել էր սեղանի մոտ՝ իր
փիթիսարի զանգվածով, ուռած և արդեն բավականաչափ խմած:
Ինձ տեսնելով, նա իր փիթիսարի թաթով ինձ դեպի իրեն քաշեց:

— միոքքի,— ասաց նա խաղաղութիւն ձայնով,— Ինչո՞ւ ես եկել
այստեղ, Կրօնականներս մոտ, Դու այստեղ անելիք չունես: Գնա:
Փրկվիր: Դու դեռես կարող ես փրկվել:

Ես նայեցի լենցին: Նա ինձ աչքով արեց:

— Ֆերդինանդի կատարն արդեն շատ է տաքացել: Երկու օր
շարունակ նա խմում է մի թանկագին հանգուցյալուհու հաշմին:
Պորտեն ծախեց և դրամը միանգամից կանխիկ ստացավ:

Ֆերդինանդ Գրաունն նկարիչ էր: Սակայն նա վաղուց արդեն
քաղցից մեռած կլիներ, եթե մի յուրահատուկ մասնագիտացման
շանցներու Մեռածների լուսանկարներից հանգուցյալի հարազատնե-
րի պատվերով նա զարմանալիորեն նման դիմանկարներ էր նկա-
րում: Դրանով էլ նա կերակրվում էր և այն էլ ոչ վատ: Նրա բնա-
նկարները, որոնք իսկապես սքանչելի էին, ոչ ոք չէր առնում: Այս
ամենը նրա մտածողութեանը սովորաբար հոռետես երանգ էր հա-
ղորդում:

— Այս անգամ պատվերը մի պանդոկապանից էր,— ասաց
նա:— Մի պանդոկապան, որի քացախի ու ճարպերի առևտուր
անող մորաքույրն էր մեռել:

— Լսիր, Ֆերդինանդ,— միջամտեց լենցը:— Դու այդպիսի
խիստ արտահայտութիւններ չպետք է գործածես: Չէ՞ որ քեզ կե-
րակրում է մարդկային լավագույն հատկութիւններից մեկը. հա-
կումը դեպի հարգանքն ու երկյուղածութիւնը:

— Դատարկ քան է,— առարկեց Գրաունն:— Ինձ կերակրում է
մեղքի գիտակցութիւնը:— Մեռածների հիշատակի հանդեպ երկյու-
ղածութիւնը ոչ այլ ինչ է, եթե ոչ նրանց հանդեպ մեղքի գիտակ-
ցութիւն: Մարդիկ աշխատում են հատուցել այն շարիքի փոխա-
րեն, որ արել են հանգուցյալի հանդեպ նրա կենդանութեան օրոք:—
Նա ձեռքը դանդաղորեն քսեց ալիւր դեմքին:— Կարո՞ղ ես պատ-
կերացնել, թե իմ պանդոկապանը քանի անգամ է ցանկացել, որ-
պեսզի իր մորաքույրը սատկի, դրա փոխարեն, ա՛ժմ պատվիրում
է նրա պորտեն ամենաքնքուշ գույներով և կախել է տալիս իր
բազմոցի գլխավերեւում: Այդ նրան հաճելի է: Երկյուղածութիւն:
Մարդս իր բարոսթեան շնչին պաշարների մասին սովորաբար հիշում
է միայն այն ժամանակ, երբ արդեն չափից դուրս ուզ է: Եվ այդ
դեպքում նա հուզվում է այն մտքից, թե որքան ազնվաբարո կարող
էր լինել ինքն ու սկսում է իրեն քարեգործ համարել: Առաքինու-
թիւն, բարութիւն, ազնվութիւն...

— Նա Թափահարեց իր վիթխարի թափը։— Այդ հատկությունները գերադասում ես միշտ ուրիշների մոտ տեսնել, որպեսզի հենց այդ ուրիշներին էլ քթից բռնած ման ածես։

Լենցը քմծիծաղ տվեց։

— Դու, Ֆերդինանդ, սասանում ես մարդկային հասարակության հիմքերը։

— Մարդկային հասարակության հիմքերը հանդիսանում են շահատիրությունը, վախն ու ծախվածությունը, — առարկեց Գրանն։— Մարդս չար է, բայց նա սիրում է բարությունը... Եթե միայն այն անում են ուրիշները։— Նա իր գավաթը մեկնեց Լենցին։— Այդպես, իսկ այժմ լցրու ինձ համար և ամբողջ երեկո մի շաղակրատիր, թող, որ ուրիշներն էլ մի խոսք ասեն։

Ես լոք տվի, անցա քաղմոցի վրայով, որպեսզի մոտենամ Կեստերին։ Անսպասելիորեն գլոխս մի նոր միտք էր եկել։

— Օտտո, մի լավություն արա խնձ։ Վաղը երեկոյան վաղիլյակը հարկավոր է խնձ։

Բրաունյուլլերը խոդեց կրեոլ պարուհուն ուսումնասիրելը, որը հազիվ թե որևէ բան ուներ հաջին։

— Իսկ մի՞թե դու արդեն սովորել ես մեքենան աշ ու ձախ թեքել, — հետաքրքրվեց նա։— Ես միշտ կարծում էի, թե դու իմանում ես միայն ուղիղ գծով քշել, այն էլ, երբ քո փոխարեն որևէ ուրիշն է դեկը պահում։

— Դու դեռ սուս կաց, Թեո, — առարկեցի ես։— Ամսի վեցին մրցավազում մենք քո հախից կգանք։

Բրաունյուլլերը ժիծաղից ուղղակի խեղդվեց։

— Դե, ի՞նչ կասես, Օտտո, — հարցրեցի ես լարված։

— Մեքենան անպահովագրված չէ, Ռոբեր, — ասաց Կեստերը։

— Ես կսողամ խիռնիքի պես ու ջլակը կհնչեցնեմ գյուղական ավտոբուսի նման։ Եվ ընդամենը մի քանի կիլոմետր քաղաքում։

Օտտոն այնպես կկոցեց աչքերը, որ նրանք համարյա թե կորան կոպերի տակ, և ժպտաց։

— Ասվ, Ռոբեր, չեմ առարկում։

— Այդ ի՞նչ է, երեի մեքենան քեզ հարկավոր է քո նոր փող-վապի՞ համար, — հարցրեց վրա հասած Լենցը։

— Ձայնդ կտրի, — պատասխանեցի ես և մի կողմ հրեցի նրան։

Քայց նա ձեռ չէր քաշում:

— Հապա մի ցույց տուր, մանկիկա,— նա շոշափեց փողկապի մետաքսե գործվածքը:— Հոյակա՛յ է: Մեր մանկիկը դառնում է մի թունդ պճնամուլ: Կարծես թե պատրաստվում ես հարսնատեսի գնալ:

— Այսօր, օյինքազ-տրանսֆորմատորի մեկը, չես կարող ինձ բարկացնել,— ասացի ես:

— Հարսնատե՞ս,— Ֆերդինանդ Գրաուն գլուխը բարձրացրեց:— Իսկ ինչո՞ւ նա իր համար հարսնացու չընտրի,— աշխուժացած դարձավ նա ինձ:— Հենց այդպես էլ արա, Ռոբբի: Դա քեզ սազում է: Սկիռ համար որոշ միամատություն հարկավոր է: Դու այդ ունես: Պահպանիր այդ: Դա աստծո շնորհ է: Այն մի անգամ կորցնելուց հետո այլևս չես կարողանա վերադարձնել:

— Այս ամենը շափեց դուրս սրտիդ մոտ մի ընդունիր,— քմծիծաղ տվեց Լենցը:— Հիմար ծնվելն ամոթալի չէ, ամոթ է որպես հիմար մեռնելը:

— Վեբր, Գոտֆրիդ,— Գրաուն փր հզոր թաթի մի շարժումով նրան մի կողմ քշեց:— Քո մասին աքսռեղ խոսք լինել չի կարող, այ դու գումակաթն ումանալի: Քեզ համար ափսոսալու հարկ չի լինի:

— Դուրս տուր, Ֆերդինանդ, արտահայտվիր,— ասաց Լենցը,— արտահայտվել՝ նշանակում է սիրող թեթևացնել:

— Դու սիմուլյանտ ես, ճոռոմ պիտուլյանտի մեկը,— հայտարարեց Գրաուն:

— Մենք բոլորս ձեք այդպիսին,— քմծիծաղ տվեց Լենցը:

— Մենք ամենքս ապրում ենք միայն պատրանքներով ու պարտքերով:

— Այդպես է որ կա,— ասաց Գրաուն, իր թավ, փրչոտ հոնքերը բարձրացնելով և հերթով մեզ բռնորիս նայելով:— Պատրանքներն անցյալի, իսկ պարտքերն ապագայի հաշվին:— Հետո նա նորից դեպի փնձ շրջեց,— Ռոբբի, ես խոսեցի միամտաբան մասին: Միայն նախանձները կարող են այն հիմարություն անվանել: Մի նեղանա նրանցից: Այդ ոչ թե թերություն է, այլ ընդհակառակը, շնորհ:

Լենցը փորձեց ինչ-որ բան ասել, բայց Ֆերդինանդը արդեն նորից սկսեց:

— Ախր դու գիտես, թե ինչ նկատի ունեմ ես. կասկածանքնե-

րից և ուշտրախնտելի գենտութունից չբզկտված հասարակ, պարզ հոգին: Պարցիֆալը հիմարի մեկն էր: Եթե նա խելացի լիներ, ապա չէր նվաճի սուրբ Գրաարի գավաթը: Միայն հիմարն է կյանքում հաղթանակում, խելացին, չափից դուրս շատ խոշորդոտներ է տեսնում և դեռևս որևէ բան չակսած՝ կորցնում է ինքնավստահությունը: Դժվարին ժամանակներում միամտությունն ամենաթանկագին գանձն է, դա մի կախարդական թիկնոց է, որ ծածկում է այն վտանգները, որոնց հիպնոսվածի նման դեմ է առնում խելոքը:— Նա մի կում արեց և ինձ նայեց երկնքի պատառիկներ հիշեցնող իր խոշոր երկնագույն աչքերով, որոնք վառվում էին նրա ամբողջովին խորշոմներով պատված դեմքի վրա:— Երբեք մի ձգտիր չափից դուրս բան իմանալ, Ռոբերտ: Որքան քիչ ես իմանում, այնքան պարզ է դառնում կրանքը: Գիտությունը մարդուս դարձնում է ազատ, բայց դժբախտ: Ավելի լավ է խմենք միամտության, հիմարության և այն ամենի վեհացը, որ կապված է նրանց հետ: Աիրո, ապագայի հանդեպ հավատի, հանուն երջանկության երազանքների, խմենք սքանչելի հիմարության, կորցրած դրախտի վեհացը:

Նա նստած էր ծանրացած ու վիթխարի, ասես հանկարծակիորեն խորասուզվել էր ինքն իր մեջ, իր արբածության մեջ, որպես անխոստովանելի թախծի մենապետ մի բռնու: Նրա կյանքը փշրված էր, և նա գիտեր, տր աչքես չի կարողանա կարգի բերել այն... Նա ապրում էր իր մեծ ստուգիաբանում և նրա տնտեսուհին դարձեց էր նրա կենակցուհին:

Դա մի խստասիրտ ու կռպիտ կին էր, իսկ Գրաուն, ընդհակառակը, շնայած հզոր կազմվածքին՝ շատ էր զգայուն ու չէր կարողանում իր զգացմունքներին խղիւխել: Նա ոչ մի կերպ չէր կարողանում կտրել կապերն այդ կնոջ հետ, ասեմք, հաշվառեն այժմ արդեն այդ նրա համար միևնույնն էր: Նա բոլորել էր քառասուներկու տարին:

Չնայած փտեռի, ուր առ բոլորը գինարբուքից է, բայց մի տեսակ վատ էի զգում, երբ նրան տեսնում էի այդպես: Նա մեզ հետ քիչ էր հանդիպում և խմում էր մենակ՝ իր արհեստանոցում: Իսկ դա շատ արագ է տանում դեպի կործանում:

Ակնթարթաբար մի ժպիտ փայլեց նրա դեմքին: Նա իմ ձեռքը տվեց գավաթը:

— Խմիր, Մոբբերտ: Եվ փրկվիր: Հիշիր այն փոքրը, ինչ ասացի բեզ:

— Լավ, Ֆերդինանդ:

Էնքը լարեց պատեֆոնը: Նա ուներ նեգրական երգերի հավաքածու: Դրանից մի քանիսը նվագեց. Միսիսիպիի մասին, բամբակ հավաքողների, տոթակեզ գիշերների և արևադարձային երկնագույն գետերի մասին:

VI

Պատրիցիա Խոլմանն ապրում էր մի մեծ, դեղին տան մեջ, որը փողոցից բաժանված էր ծաղկանոցի նեղլիկ մի շերտով: Շքամուտքը լուսավորված էր լապտերով: Ես կանգնեցրի կադիլյակը: Լապտերի թարթող լույսի տակ, Վեքենայի սև լաքը փայլելում էր՝ այն նմանեցնելով հզոր, սև մի փղի:

Ես կարգին դուգվել էի. փողկապից բացի, գնել էի նոր շլապա ու ձեռնոցներ, հագել էի Լենցի երկար վերարկուն, որը շոտլանդական նուրբ բրդից մի հոյակապ, մոխրագույն վերարկու էր: Այդպես հանդերձվորված, ես ցանկանում էի ինչ գնով էլ լինի ցրել առաջին հանդիպման տպավորությունը, երբ հարբած էի:

Ես հնչեցրի շլակը: Եվ միանգամից, հրթիռի նման վառվեցին աստիճանների վրայի լույսերը՝ առաջինից մինչև հինգերորդ հարկը: Կիֆտը դռդոց: Այն խելում էր՝ ասես շողշողոտ մի մատուցարան՝ երկնքից: Պատրիցիա Խոլմանը դուռը բացեց և արագ ցած վազեց աստիճաններով: Նա հագել էր շագանակագույն, մորթե ժակետ և շագանակագույն նեղ յուգլա:

— Հալլո,— նա ձեռքը մեկնեց ինձ:— Ես այնպես ուրախ եմ, որ դուրս եկա: Ամբողջ օրը տանն էի մնացել:

Նրա ձեռքսեղմումը, ավելի ամուր, քան կարող էի սպասել, դուր եկավ ինձ: Ես տանել չէի վարողանում սատկած ձկան նման վող թույլ ձեռքերով մարդկանց:

— Ինչո՞ւ դուք այդ մապին ավելի շուտ չասացիք ինձ,— հարցրի ես,— ես դեռևս ցերեկը կարող էի ձեր հոռից գալ:

— Միթե դուք այդքան շատ ազատ ժամանակ ունեք:

— Ոչ այնքան էլ շատ, բայց ես որևէ կերպ կազատվեի:

Նա խոր հոգոց քաշեց:

— Ինչ հրաշալի օդ է, գարնան հոտ է գալիս:

— Եթե ուզում եք, մենք վարող ենք լիովին շնչել թարմ օդը,— ասացի ես:— Դնանք քաղաքից դուրս՝ ես մեքենա ունեմ: Այդ ասե-

լիս ես անսկզբորեն ցուցց տվեցի կարիւլյակն այնպես, կարծես թե դա ինչ-որ մի հին ֆորդիկ լիներ:

— Կարիւլյակ,— նա զարմանքով նայեց ինձ:— Ձեր սեփականն է:

— Այս երեկո՝ իմը: Իսկ ընդհանրապես այն պատկանում է մեր արհեստանոցին: Մենք սա կարգին նորոգել ենք և հույս ունենք դրա շնորհիվ այնքան վաստակել, ինչքան երբեք դեռևս չի հաջողվել մեր կյանքում:

Ես լայն բաց արեցի դռնակը:

— Սկզբում չգնանք ձեռքում ընթրելու: Ի՞նչ եք կարծում:

— Գնանք ընթրելու, քայց ինչո՞ւ, անպայման ձեռքում:

Ես շվարած նայեցի նրան: Դա միակ վայելուչ ռեստորանն էր, որը ես գիտեի:

— Անկեղծ ասած,— ասացի ես,— ոչ մի ավելի լավ բան չգիտեմ: Եվ հետո, կարծում եմ, որ կարիւլյակն ինչ-որ բան պարտավորեցնում է:

Նա ծիծաղեց:

— Ձեռքում միշտ ձանձրալի և փքուն հասարակութուն է լինում: Գնանք մեկ ուրիշ տեղ:

Ես կանգնած էի անսկզբականության մեջ: Վայելուչ մնալու իմ երազանքը ցնդում էր մշուշի նման:

— Այդ դեպքում ինքներդ ասացեք, թե ուր գնանք,— ասացի ես:— Մյուս ռեստորաններում, ուր ես երբեմն լինում եմ, հավաքվում են կոպիտ մարդիկ: Իմ կարծիքով նրանք ձեզ համար հարմար չեն:

— Ինչո՞ւ եք այդպես կարծում,— նա արագ նայեց ինձ,— եկեք փորձենք:

— Հապ,— ես փճուկանորեն փոխեցի ամբողջ ծրագիրս:— Եթե դուք վախկոտներից չեք, այդ գեպքում, ահա թե ինչ. եկեք գնանք Ալֆրեդի մոտ:

— Ալֆրեդն: Այդ անհամեմատ հաճելի է հնչում,— պատասխանեց նա:— Իսկ այսօր երեկոյան ես ոչնչից չեմ վախենում:

— Ալֆրեդը գարեջրատան տիրոջ անունն է,— ասացի ես,— կենցիկ լավ ընկերը:

Նա ծիծաղեց:

— Իմ կարծիքով, կենցն ամենուրեք ընկերներ ունի:

Ես գլխով արեցի:

— Նա հեշտովթյամբ է ճարում ընկերներ,— պատասխանեցի ես։— Դուք կարող էիք այդ նկատել Բինդինգի օրինակով։

— Ազնիվ խոսք, այդ ճշմարիտ է,— պատասխանեց նա,— նրանք կայծակնային արագովթյամբ մտերմացան։

Մենք մեկնեցինք։

Ալֆոնսը ծանրամարմին ու հանգիստ մի մարդ էր։ Դուրս ցրցված այտուկներով։ Փոքրիկ աչքեր։ Շապիկի թևերը միշտ վեր քշտած։ Ասես գորիլայի ձեռքերով։ Նա ինքն էր կատարում դուրս վաճառողի դերը և իր հաստատության վրանքը վրանդում էր բոլոր նրանց, ովքեր իր սրտովը չէին, մինչև անգամ «Հավատարմություն հայրենիքին» սպորտային միությունն անդամներին։ Առանձնապես գլխացավանք պատճառող հյուրերի համար նա վաճառանդանի տակ մուրճ էր պահում։ Գարեջրատունը շատ հարմար դիրք ուներ, գտնվում էր հիվանդանոցի կողքին և այդպիսով նա տնտեսում էր տրանսպորտի ծախսերը։

Մազմզոտ թափով Ալֆոնսը սրբեց եղևնու փայտից պատրաստված սեղանը։

— Գարեջու՞ր,— հարցրեց նա։

— Օղի և ուտելու մի բան,— ասացի ես։

— Իսկ դամայի համա՞ր,— հարցրեց Ալֆոնսը։

— Դաման էլ է օղի ցանկանում,— ասաց Պատրիցիա խուճամանը։

— Ուժեղ է ասված,— նկատեց Ալֆոնսը։— Կարող եմ առաջարկել խոզի կոտլետներ ֆիլու կաղամբով։

— Խոզը դո՞ւ ես մոլթեւ,— հարցրի ես։

— Բա իհարկե։

— Բայց հավանորեն դաման կցանկանա մի ավելի թեթև բան։

— Այդ արդեն անտեղի էք ասում,— առարկեց Ալֆոնսը։— Դուք նախ մի նայեցե՛ք, ֆե փնչպիսի՞ կոտլետներ են դրանք։

Նա մատուցողին խնդրեց մի բաժին ցուլց տալ մեզ։

— Հրաշալի փուղ էր,— ասաց նա։— Մեղադարկիր։ Երկու հատ առաջին մեղապ։

— Դե, այդ դեպքում, իհարկե, միտք չունի դիմադրելը,— բացականչեց Պատրիցիա խուճամանը։ Նրա ինքնավստահ տոնը ինձ

զարմացրեց. կարելի էր կասկածել, թե նա երկար տարիներ հաճախել է այդ պանդոկը:

Ալֆոնսը աչքով արեց:

— Նշանակում է երկու բաժին:

Պատրիցիան գլխով արեց:

— Վա՛յ: Կ'նամ տւ փնքս 'իմ ձեռքով ընտրեմ:

Նա շարժեց դեպի խոհանոցը:

— Տեսնում եմ, որ զուր էի անհանգստանում, թե այստեղ ձեզ դուր չի գա, — ասացի ես: — Դուք ակնթարթաբար նվաճեցիք նրան՝ Ալֆոնսին: Ինքը զնաց ընտրե՞լու կոտրեւորները: Սովորաբար այդ նա անում է միայն մշտական հաճախորդների համար:

Ալֆոնսը վերադարձավ:

— Ես ձեզ համար ալիւլացրի նաև թարմ երշիկներ:

— Վատ մտահղացում չէ, — ասացի ես:

Ալֆոնսը բարյացակամորեն նայեց մեզ: Բերեցին օղին: Երեք գավաթ: Մեկը Ալֆոնսի համար:

— Դե, ի՞նչ կա որ, եկեք բաժակներս չրսկացնենք, — ասաց նա: — Թող մեր զավակները հարուստ ծնողներ ունենան:

Մենք մի շնչով դատարկեցինք գավաթները: Պատրիցիան էլ օղին խմեց մի շնչով:

— Թունդ է, թունդ է, — ասաց Ալֆոնսը և ոտքերը քստքստացնելով մոտեցավ իր վաճառասեղանին:

— Օղին ձեզ դո՞ւր է գալիս, — հարցրի ես:

Նա չէր լսել:

— Մի փոքր թունդ է: Բայց ես հո չէի՝ կարող խայտառարկել Ալֆոնսի առաջ:

Կոտրեւորները ջատ լավն էին: Ես կերա երկու մեծ բաժին, Պատրիցիան էլ էր ուտում մի անպիսի փոքր բաժնով, որ ես չէի կարծում, թե նա կարող է ունենալ: Ինձ շատ էին դուր գալիս նրա իրեն պահելու պարզ և անպաճուճ ձևերը: Առանց որևէ ձևավանդության ու կոտրատվելու, նա բաժակը շրխկացրեց Ալֆոնսի բաժակի հետ և երկրորդ անգամ խմեց:

Ալֆոնսը աննկատելի աչքով արեց ինձ. լիքը թե շիտակ աղջիկ է: Իսկ Ալֆոնսը այդպիսի փաներից հասկանում էր: Ոչ թե հասկանում էր մարդու կոպտութանց վամ գեղեցկությունից, այլ պարզապես իմանում էր, թե ինչպես պետք է ճշտորեն որոշել նրա էությունը:

— Եթե ձեր բախտը բերի, հիմա դուք կիմանաք Ալֆոնսի գըլ-
խավոր թուլությունը,— ասացի ես։

— Այ, դա հետաքրքիր կլինի,— պատասխանեց նա,— ինձ
այնպես է թվում, որ նա թուլություններ չունի։

— Ունի,— ես ցույց տվեցի նրա վաճառասեղանի վողբին
դրված փոքրիկ սեղանը,— ահա...

— Ի՞նչ է, Պատեֆոն։

— Ոչ, պատեֆոն չէ։ Նրա թուլությունը խմբակային երգեցո-
ղությունն է։ Ոչ մի պար, ոչ մի կլասիկ երաժշտություն, միայն
խմբերգեր. տղամարդկանց կամ խառը երգչախմբեր։ Տեսնո՞ւմ
եք, որքան պլաստիկաներ ունի։ Բոլորը համատարած խմբերգե-
րն են։ Նայեցեք, ահա նա նորից գալիս է դեպի մեզ։

— Համե՞ղ է,— հարցրեց Ալֆոնսը։

— Ինչպես տանը, մայրիկի մոտ,— պատասխանեցի ես։

— Դամախի՞ն էլ արդյոք դուր եկավ։

— Կյանքումս այսպիսի կոտլետներ չեմ կրել,— համարձա-
կորեն հայտարարեց դաման։

Ալֆոնսը քաջարարված գլխով արեց։

— Հիմա մի նոր պլաստիկա մկնվագեմ ձեզ համար։ Այ թե-
կզարմանաք։

Նա մոտեցավ պատեֆոնին։ Լավեց ասեղի ֆշողը և դահլիճը-
լցվեց տղամարդկանց երգչախմբի հզոր հնչյուններով։ Ուժեղ ձայ-
ներ կատարում էին «Անտառի լռությունը»։ Դա սարսափելի աղ-
մրկածայն մի լռություն էր։

Հենց առաջին իսկ տակտերից բոլորը լռեցին։ Ալֆոնսը կա-
րող էր վտանգավոր դառնալ, եթե որեւէ մեկը երկչուդածություն
հանդես չբերեր նրա երգչախմբերի նկատմամբ։ Նա կանգնած էր
վաճառասեղանի մոտ, իր մաքմզոտ ձեռքերով հենված նրան։ Երա-
ժշտությունը կերպարանափոխել էր նրա դեմքը։ Նա դարձել էր
երազող, որքան որ երազող կարող էր դառնալ գորիլլան։ Խմբերգա-
լին երաժշտությունը նրա վրա աննկարագրելի տպավորություն էր
թողնում։ Ունկնդրելիս նա դառնում էր հեզ, որպես մի նորածին
եղջիկ։ Եթե որեւէ տաք մի կովի պահին հանկարծ հնչում էր տղա-
մարդկանց երգչախմբի ձայնը, Ալֆոնսը ինչպես կախարդական ձեռ-
նափայտի շարժումից՝ դադարում էր վռվել, սկսում էր ականջ դնել
և անմիջապես պատրաստ էր լինում հաշտվելու։ Առաջնորդում, երբ
նա ավելի տաքարյուն էր, կրնք մշտապես պահում էր նրա սիրած

պլաստինկաները: Եթե գործը վտանգավոր ընթացք էր ստանում և նա դուրս էր գալիս վաճառասեղանի հտեկից՝ մուրճը ձեռքին, նրա կինը պլաստինկայի վրա էր դնում ասեղով մեմբրանը: Լսելով երգեցողութունը, Ալֆոնսը հանգստանում էր և վայր էր թողնում մուրճը բռնած ձեռքը: Այժմ արդեն դրա կարիքը չէր զգացվում: Ալֆոնսը ծերացել էր, նրա կրքերը իջել էին, իսկ կինը մեռել էր: Կնոջ պորտրեն, որը նրան նվիրել էր Ֆերդինանդ Գրատեն և դրա համար ձրի սեղան էր ստանում ալատեղ, կախված էր վաճառասեղանի գլխավերևում:

Ձայնաթիթեղը վերադառավ: Ալֆոնսը մոտեցավ մեզ:

— Հրաշարի է, — ասացի հաս:

— Հատկապես առաջին տենորը, — ավելացրեց Պատրիցիա խոլմանը:

— Ծիշտ է, — նկատեց Ալֆոնսը, առաջին անգամ աշխուժանալով, — դուք հասկանում եք: Առաջին տենորը քարձր մակարդակ ունի:

Մենք հրաժեշտ տվեցինք նրան:

— Ողջունիր Գոտֆրիդին, — ասաց նա, — ասա, թող մի անգամ հաջողացնի երևալ:

Մենք կանգնել էինք փողոցում: Տան առջևի լապտերներն անհանգիստ լույս էին նետում հին, ճյուղաշատ ծառի վրա, և ստվերները խաղում էին նրա կատարին: Ծյուղերի վրա նուրբ աղվամազի նման արդեն նշմարվում էր կանաչը և անընդհատ առկայծող, աղոտ լույսի տակ ծառը թվում էր անսովոր կերպով բարձր ու հզոր: Նրա պսակը կորչում էր խնդրո տեղ՝ մթնվյալ մեջ և վիթխարի երկարոսկ ձեռքի նման անշափելի մի թախիծով ձգվել էր դեպի երկինք:

Պատրիցիան թեթևակի կծկվեց:

— Դուք մրսո՞ւմ եք, — հարցրի հաս:

Ուսերը բարձրացնելով, նա ձեռքերը թաքցրեց բրդյա ժակետի թևքերի մեջ:

— Հիմա վանցնի: Այնտեղ շատ շոգ էր:

— Դուք չափից դուրս թեթեւ եք հագնված, — ասացի հաս: Երեկոները դեռևս ցուրտ են:

Նա գլուխն օրորեց:

— Ծանր հագուստներ չեմ սիրում: Ուզում եմ, որպեսզի վերջապես տաքերն ընկնեն: Տանեկ չեմ կարողանում ցուրտը: Հատկապես քաղաքում:

— Կարդիլյատկի մեջ տաք է,— ասացի ես:— Տաք պրեդ էլ եմ վերցրել:

Ես նրան օգնեցի նստել մեքենայի մեջ և ծնկները ծածկեցի պլևդով:

Նա պլեդը ավելի վեր քաշեց:

— Այ շատ լավ է, հիանալի է, Իսկ ցուրտը մարդու հոգին թախիծով է լցնում:

— Ոչ միայն ցուրտը:— Ես նստեցի ղեկի առաջ:— Մի փոքր պրոսնե՞նք:

Նա գլխով արեց:

— Հաճույքով:

— Ո՞ւր գնանք:

— Հենց այնպես, դանդաղ քշենք փողոցներով: Միևնույն է, թե ուր:

— Հավ:

Ես գործի գցեցի մոտորը, և մենք դանդաղ ու աննպատակ առաջ շարժվեցինք քաղաքով: Երեկոյան ամենաաշխույժ երթևեկության պահն էր: Մոտորն աշխատում էր համարյա անձայն, և մենք անաղմուկ շարժվում էինք մեքենաների հոսանքի միջով: Թվում էր, թե մեր կադիլյակը մի նավ է, որ անձայն սահում է կյանքի խայտաբղետ ջրանցքներով: Հողալով անցնում էին փողոցները, վառ չուսավորված շքամոտքները, լապտերների շարքերը, իրիկնային իրավանդության քաղցրահուն, փափուկ հուզաթափավորությունը, լուսավորված գիշերի քնքշաթով տենդը և այդ ամենի վերևում, տանիքների եզրերի արանքներում կապտագույն-մոխրավուն մեծ երկինքը, որի վրա քաղաքը նետում էր հրաթուղի:

Աղջիկը լռիկ նստել էր իմ կողքին. լույսն ու ստվերները թափանցելով ապակու միջով, սահում էին նրա դեմքի վրայով: Երբեմն նայում էի նրան. Ես նորից էի հիշում այն երեկոն, երբ առաջին անգամ տեսա նրան: Նրա դեմքն ավելի լուրջ էր դարձել և ինձ թվում էր ավելի օտարոտի, քան ընթրիքի ժամանակ, բայց շատ գեղեցիկ. այդ դեմքը դեռևս այն ժամանակ էր ինձ ապշեց-

քել և այլևս հանգիստ չէր տալիս: Նրա մեջ ինչ-որ բան կար այն խորհրդավոր լռովթյունից, որը յուրահատուկ է բնությանը՝ ծառին ու ամպին, կենդանիներին, իսկ երբեմն էլ կանանց:

Մենք շարժվում էինք քաղաքի ծայրամասային մի լուռ փողոցով: Քամին ուժգնացավ և թվում էր, թե նա քշում տանում է գիշերը: Մեծ հրապարակի շուրջը շարված էին տնակները, որ կարծես ննջում էին փոքրիկ այգիների մեջ: Ես կանգնեցրի մեքենան:

Պատրիցիա խոլմանը այնպես ծմբկոտվեց, որ վարժես թե քնից էր արթնանում:

— Ինչ լավ է,— ասաց նա,— եթե ես մեքենա ունենայի, ամեն գիշեր փոքրիկ զբոսանքներ կկատարեի, դանդաղորեն կշրջեի: Ամեն ինչ այնքան անճշմարտանման է թվում, երբ այսպես, անաղմուկ սահում ես փողոցներով: Ամեն ինչ իրական է, բայց և միևնույն ժամանակ կարծես երազումն ես տեսնում: Այն ժամանակ երեկոն էր ոչ ոքի կարիքը չէիր զգա...

Ես հանեցի սիգարետի տուփը:

— Իսկ ընդհանրապես, մարդ ուզում է, չէ՞, որպեսզի երեկոններ ինչ-որ մեկը լինի մոտը, ճիշտ է:

Նա գլխով արեց:

— Երեկոները, այո... Երբ վրա է հասնում մթնոլթյունը... Դա տարօրինակ բան է:

Ես քաց արեցի տուփը:

— Ամերիկյան սիգարետներ են: Ձեզ դուր գալի՞ս են:

— Այո, մյուսներից ավելի:

Ես նրան կրակ ամպի: Լուցկու բոցը տաքուկ ու մոտիկ, ակընթարթի ընթացքում լուսավորեց նրա դեմքն ու իմ ձեռքերը և հանկարծ գլխովս մի տալոթինակ միտք անցավ, իբր մենք վաղուց արդեն պատկանում ենք միմյանց:

Ես ապակին խռցրի, որպեսզի ծովաը դուրս գա:

— Ուզո՞ւմ եք մի փոքր քշել,— հարցրեցի ես:— Դա ձեզ բավականով յուր մրավադի:

Նա շրջվեց դեպի ինձ:

— Իհարկե, ուզում եմ. միայն թե չգիտեմ:

— Բոլորովին չգիտեք:

— Ոչ, ինձ երբեք չեն սովորեցրել:

Դրանում ես ինչ-որ շանս տեսա ինձ համար:

— Բինդինգը կարող էր վաղուց ի վեր սովորեցնել ձեզ,—
սացի ես:

Նա ծիծաղեց:

— Բինդինգը չափից դուրս է սիրահարված փր մեքենային՝
Ոչ ոքի չի թողնի ձեռք տալ:

— Դա պարզապես հիմարությունն է,— հայտարարեցի ես,
ուրախանալով, որ այն հաստիկին խոցելու առիթ ունեմ:— Դուք
անմիջապես ինքներդ կքշեք: Եկեք փորձենք:

Կեստերի բոլոր նախազգուշությունները հօդս ցնդեցին: Ես
դունակը բացեցի ու դուրս սողացի, որսկազի նրան թողնեմ ղեկի
մոտ: Նա փրար անցավ:

— Բայց չէ՞ որ ես իսկապես չեմ իմանում վարել:

— Դա ճիշտ չէ,— առարկեցի ես,— իմանում եք, բայց այդ
դիմի չեք ընկնում:

Ես նրան ցույց տվեցի, թե ինչպես պետք է փոփոխել արա-
դությունները, և արգելակներն փնչապես սեղմել:— Ահա, սացի ես,
լաքատրություններս ավարտելով,— իսկ այժմ շարժվենք:

— Մի բոպե,— նա ցույց տվեց դանդաղորեն փողոցով անց-
նող մի մենավոր ավտոբուս:— Սրան Կաջ չթողնե՛նք:

— Ոչ մի դեպքում:

Ես շտապ միացրի արագությունն ու իջեցրի արգելակի պե-
դալը:

Պատրիցիան ջղաձգորեն կառչեց ղեկանիվից, լարված նայելով
իր առջև:

— Աստված իմ, մենք չափից դուրս արագ ենք գնում:

Ես նայեցի սպիդիոմետրին:

— Գործիքը ցույց է տալիս մեկ ժամում ուղիղ քսանհինգ կի-
լոմետր: Իսկ իրականում այդ միայն քսան է: Վատ տեմպ չէ ստա-
յերի համար:

— Իսկ ինձ թվում է ռոթսուն կիլոմետրից ավել:

Մի քանի բոպեից ակզբնական վախը հաղթահարված էր: Հայն
և ուղիղ փողոցով մենք իջնում էինք ցած: Կադիլյակը մի փոքր
ծուռ ու մուռ էր դնում, այնպես, որ կարծես թե նրա մոտորի մեջ
լցրել էին ոչ թե բենզին, այլ կոնյակ: Երբեմն անիվները համար-
յա դիպչում էին սֆայերին, Բայց աստիճանաբար գործը կարգի ըն-
կավ, և ամեն ինչ ստացվեց այնպես, ինչպես սպասում էի. մեքե-

նայումն էին գտնվում հրահանգիչը և աշակերտուհին: Ես որոշեցի օգտվել իմ առավելություններից:

— Ուշագրավություն,— ասացի ես:— Ահա մի ոստիկան:

— Կա՞նք առնել:

— Դրա համար արդեն ուշ է:

— Իսկ ի՞նչ կլինի, եթե ես բռնվեմ: Չէ՞ որ վարորդի իրավունք չունեմ:

— Այդ դեպքում մեզ երկուսիս էլ բանտ կնստեցնեն:

— Աստված իմ, որքան սարսափելի է,— վախենալով, նա փորձեց ոտքով շոշափել արգելակը:

— Գազ տվեք,— հրամայեցի ես:— Գազ: Ավելի ուժգին սեղմեցեք: Հարկավոր է արագ ու հպարտ տեսքով սլանալ նրա մոտով: Կկտրվե՞լու եմ օրհնքի դեմ պայքարելու լավագույն միջոցն է:

Ոստիկանը մեզ վրա ուշագրավություն չդարձրեց: Աղչիկը թեթեւօք մնալով շոշափեց:

— Մի՞նչ և հիմա ես չգիտեի, որ կարգավորող ոստիկանները նմանվում են հրաշունչ վիրապենների,— ասաց նա, երբ մենք մի քանի հարյուր մետր հեռացանք:

— Նրանք կնմանվեն դրան, եթե մեքենայով նրանց խփես:— Ես դանդաղ ձգեցի ձեռքի արգելակը:— Ահա մի հիանալի ամալի փողոց: Շրջվենք այդ կողմը: Այստեղ կարելի է կարգին վարժություններ կատարել: Նախ կսովորենք տեղից պոկվելն ու կանգնելը: Տեղից առաջին արագություն վերցնելով, Պատրիցիան մի քանի անգամ մոտորը հանգրեց: Նա քանդեց ժակետի կոճակները:

— Ես մի տեսակ շոգեցի: Բայց պետք է սովորել:

Ուշադիր ու սկզբնականությամբ լի նա հետևում էր այն առնչությունին, ինչ ես ցույց էի տալիս: Հետո նա մի քանի դարձումներ կատարեց, ամեն անգամ հուզումնալից, կարճ բացականչություններ անելով: Հանդիպակաց մեքենաների լուսարձակները նրանում արթնացնում էին ահավոր վախ և նույնպիսի հպարտություն, երբ մենք էին ետևում: Շուտով սարքավորումների լապտերներով լուսավորված այդ փոքրիկ տարածության մեջ ծնունդ առավ ընկերակազմության զգացմունքը, որն արագորեն հաստատվում է գործնական աշխատանքների լինթացքում, և երբ մի կես ժամից հետո ես նորից նստեցի դեկի առջև ու նրան տուն տարա, մենք այնպիսի մտերմություն էինք զգում միմյանց հանդեպ, որ կարծես միմյանց պատմել էինք մեր կյանքի ամբողջ պատմությունը:

Նիկողայ՝ շտրասսեից ոչ հեռու եւ նորից մեքենան կանգնեցրիւ։ Մեր գլխավորեւում շողշողում էին կինոտեկլամի կարմիր լույսերը։ Փողոցի ասֆալտը՝ կարմիր գունաթափ կտորի պէս շողշողում էր փայլատ անդրադարձումներով։ Մայթի կողքին մի ահագին տեղ փայլում էր սեպտույր մի բան։ Ինչ-որ մեկը յաջ էր թափել։

— Այդպէս,— ասացի ես,— այժմ մենք լիակատար իրավունք ունենք մեկ-մեկ զավաթ կոնծերու, Բայց թե որտե՞ղ։

Պատրիցիա խոլմանը մի բոպեալափ մտմտաց։

— Եթե նորից գնանք այն սիրելի պանդոկը, որ փոքրիկ առա-գաստանավ ունի,— առաջարկեց նա։

Ակնթարթաբար մի ուժգին անհանգստութիւն համակեց ինձ։ Գլուխս կկտրեի, եթե այժմ այնտեղ նստած չլինեիր վերջին ռուման-տիկը։ Ես նախապէս պատկերացնում էի, թե ինչպիսի աբսուրդա-հայտութիւն կընդունի Նրա դեմքը։

— Ա՛խ, ասացի ես հապճեպ,— ի՞նչ մի առանձին բան կա այնտեղ, Կան շատ ավելի հետաքրքրական վայրեր...

— Զգիտեմ... ինձ այնտեղ շատ դուր եկավ։

— Ըշմարի՛տ,— հարցրեցի ես զարմացած։— Զեզ այնտեղ դո՛ւր եկավ։

— Այո,— պատասխանեց նա ծիծաղելով։— Եվ մինչև իսկ՝ շատ...

«Այ թե ինչ,— մտածեցի ես,— իսկ ես էլ հայհոյում եմ ինքս ինձ դրա համար»։ Ես մի անդամ էլ փորձեցի համոզել նրան։

— Բայց իմ կարծիքով, այժմ այնտեղ լեպի-լեցուն կլինի։

— Կարելի է մոտենալ ու նայել։

— Այո, այդ կարելի է։

Ես մտմտում էի, թե ինչպէս անել։

Երբ մոտեցանք, ես արագ դուրս եկա մեքենայից։

— Մի վազեմ-նայեմ։ Անմիջապէս կվերադառնամ։

Պանդուկում ոչ մի ծանոթ չկար, Վալենտինից բացի։

— Ասա խնդրեմ, Գոտֆրիդը արդեն եղե՞լ է այստեղ։

Վալենտինը զլխով արեց։

— Նա գնաց Օտտոյի հետ։ Մի կէս ժամ առաջ։

— Ահառո, ասացի ես բացահայտ թեթևությամբ,— շատ էի ուզում նրանց տեսնել։

Ես վերադարձա դեպի մեքենան։

— Փորձենք,— հայտարարեցի ես,— Բարեբախտաբար այսօր այնքան էլ սարսափելի չէ:

Համենայն դեպս զգուշութեան համար ես կադիլյակը կանգնեցրի փողոցի անկյունում, ամենամոթ տեղում:

Մենք մի տասը ռուպե էլ չէինք նստել, երբ վաճառասեղանի մոտ հայտնվեց ինքցի հարդագույն բաշը: «Անեծք,— մտածեցի ես,— կարծես մեզ էր սպասում: Ավելի լավ Վլեններ, եթե այս պատահեր մի քանի շաբաթ հետո»:

Թիվում էր, թե Գոտֆրիդը մտադիր է անմիջապես գնալ: Ես ինձ արդեն փրկված էի համարում, բայց հանկարծ նկատեցի, որ Վալենտինը նրան ինձ է մատնացույց անում: Ինձ տեղն է, պատժվում եմ խաբեույս համար: Գոտֆրիդի դեմքը, երբ նա տեսավ մեզ, կարող էր միմիկայի մի հոյակապ օրինակ լինել դիտողունակութեամբ օժտված կինոդերասանի համար: Նրա աչքերն այնպես դուրս պըրծան, ինչպես միսուլ-ձվածեղի դեղնուցները, և ես վախեցա, որ նրա ներքին ծնոտը կպոկվի: Աստուհ, որ պանդուկում կինոռեժիսոր չկար: Գրազ կգամ, որ նա անմիջապես պալմանագիր կկնքեր լենցի հետ: Նրան կարեքի էր օգտագործել, օրինակ մի ֆիլմում, ուր նապաղեկյալ ժողովրդի առջև աղիքների միջից հանկարծակի դուրս է լողում ծովալին մի օձ:

Գոտֆրիդն արագորեն տիրապետեց ինքն իրեն: Ես նրա վրա մի հայացք նետեցի, աղերսելով չքվել: Նա ինձ պատասխանեց մի ստոր քմծիծաղով, պիջակն ուղղեց և մոտեցավ մեզ:

Ես գիտեի, թե ինչ է ինձ սպասում և ժամանակ չկորցնելով, իսկույն հարձակման անցա:

— 'Ի ու արդեն ֆրոյլայն Բոմբլատին ուղեկցեցի՞ր տուն,— հարցրեցի ես, տրպեսզի միանգամից չեզոքացնեմ նրան:

— Այո,— պատասխանեց նա, առանց աչքն իսկ թարթելու, ոչ մի բանով զգացնել չտալով, թե մինչ այդ ոչինչ չգիտեր ֆրոյլայն Բոմբլատի գոյության մասին:— Նա քեզ ողջույն ուղարկեց և խնդրեց, որպեսզի վաղն առավոտյան ավելի վաղ զանգահարես իրեն:

Դա վատ հակահարված չէր: Ես գլխով արեցի:

— Այո, կզանգահարեմ: Հուսով եմ, որ այնուամենայնիվ կգնի մեքենան:

Ինչը քիչ էր մեղում, որ դարձյալ բերանը բանա, քայց հս

նրա ոտքին խփեցի և ամպեա արտահայտիչ նախեցի դեմքին, որ նա, քմծիծաղ տալով, լռեց:

Մենք մի քանի գավաթ խմեցինք: Վախենալով, որ կարող եմ հարբել ու բերանիցս ավերորդ քաներ քաց թողնել, ես խմում էի միայն Սայդկար կոկտեյլ չիմոնի խոշոր կտորներով:

Գոտֆրիդը հիմնալի տրամադրության մեջ էր:

— Հենց քիչ առաջ անցա քո տունը, — ասաց նա, — մտածում էի միասին զրոսնենք: Հետո գնացի Լոնա-պարկը: Այնտեղ սարքել են հոյակապ կարուսեյ ու ամերիկյան բլուրներ: Եկեք գնանք տխտեղ, — նա նախեց Պատրիցիային:

— Անմիջապես գնանք, — բացականչեց նա. — Աշխարհում ամեն բանից ավելի սիրոսմ եմ կարուսեյը:

— Գնանք, — ասացի ես: Ես ուզում էի դուրս գալ պանդոկից, Մաքուր օդում ամեն ինչ ավելի պարզ ու հասարակ կդառնար:

Երգահոնահարները հանդիսանում են Լոնա-պարկի առաջավոր փորպոստները: Քնքուշ մեղանխուլիկ հնչյուններ: Երգահոնների մաշված թավիշն ծածկոցների վրա կարելի էր տեսնել թութակ կամ մահուդե կարմիր բաճկոնակը հագին ցրտից սառած վապիկ: Վաճառողների բարձրագույն աղաղակներ: Նրանք վաճառում են հախճապակին փակցնող լուծոլթ, ապակի կտրելու ավաստ, տանկական մեղր, փուլիկներ ու կոստյումի կտորներ: Սառը-կապտավուն լույս և կարքիդի լսմպերի սուր հոտ: Գուշակողներ, աստղագուշակներ, կարկանդակ վաճառող կրպակներ, ճոճամակույկներ, ատրակցիոն պավիլյոններ: Եվ, վերջապես, խլացուցիչ երաժշտություն, խայտափղետություն ու փայլ, և ահա կարուսեյների պալատների նմանվող լուսավորված, պատվող աշտարակները:

— Առաջ, բարեկամներս, — քամուց ծածանվող մազերով լենցը նետվեց դեպի «Ամերիկյան բլուրները», — ամենամեծ նվազախումբն այստեղ էր: Ոսկեզօծված որմնախորշերից դուրս էին գալիս վեցակաճ փողհարներ: Շրթունքներին սեղմած փողերը թափահարելով, նրանք թնդացնում էին օդը ականջ ծակող հնչյուններով, ապա շրջվելով տարբեր կողմեր՝ անհետանում էին: Դա հոյակապ մի քան էր:

Մենք նստեցինք կարապի գլխով գոնդոլի մեջ և սլացանք դեպի վեր ու վար: Ողջ աշխարհը կայծկլտում էր ու սահում, թեքվում

էր և գլորվում սև թունելի մեջ, որով մենք սլանում էինք թմբուկներին զարկերի թնդունների տակ, որպեսզի նորից, անմիջապես հայտնվեինք վերևում, ուր մեզ դիմավորում էին փողերի հնչյուններն ու լույսերի փայլերը:

— Դե, անցնենք առաջ, — Գոտֆրիդը նետվեց դեպի դիրիժաբլներով ու ինքնաթիռներով «Թռչող կարուսել»: Մենք նստեցինք օդապարիկ և երեք շրջան կատարեցինք:

Բոլորովին շնչակտուր եղած, մենք նորից հայտնվեցինք գետնի վրա:

— Իսկ հիմա դեպի սատանի շարխը, — հայտարարեց Լենցը:

Դա մի մեծ ու ողորկ շրջան էր, որը պատվում էր հետզհետե աճող արագությամբ: Հարկավոր էր պահվել նրա վրա: Շրջանի վրա տեղավորվեցին քսան մարդ, նրանց մեջ նաև Գոտֆրիդը: Խենթի մեծան նա որոր-մուրը շարժամանք էր անում ոտքերով, ու հանդիսանում էր ծափահարում էին նրան: Մնացած ամենքն արդեն քշվել-պոկվել էին, իսկ նա և էլի ինչ-որ մի խոհարարուհի մնացել էին: Խոհարարուհին մի այնպիսի հետույք ուներ, որ կարծես քեռնակեր ձի լիներ: Երբ շրջանն սկսեց ավելի արագ պտտվել, փորամանկ խոհարարուհին ավելի մոտիկ նստեց շրջանի կենտրոնին, իսկ Գոտֆրիդը շարունակում էր նրա շուրջը պտտվել: Վերջ ի վերջո վերջին բռնանտիկն ուժից ընկավ. նա գլորվեց խոհարարուհու գիրկն ու երկուսով միասին գլուխկոնծի տալով շրջանից պոկվեցին ու մի կողմ թռան: Լենցը վերադարձավ մեր մոտ իր խաղընկերուհու հետ թևանցուկ և նրան անմիջապես հարգանքներ արտահայտեց: Լինան շփոթված ժպտում էր: Լենցը հարցրեց, թե արդյոք նա չի՞ ցանկանում որևէ բան խմել: Լինան հայտարարեց, որ գարեջուրը լավ է ծարավ կտրուր: Նրանք միասին անհայտացան մոտակա վրանում:

— Իսկ մե՞նք... Ո՛ւր գնանք հիմա, — հարցրեց Պատրիցիա խոլմանը: Նրա աչքերը փայլում էին:

— Ուրվականների լաբիրինթոսը, — ասացի ես, մատնացույց անելով խոշոր, վրանաման տաղավարը:

Լաբիրինթոսի միջոցով անցնող ուղին լի էր անակնկալներով: Հաղվել էինք մի քանի քայլ արել, երբ մեր ոտքերի տակ հատակը տատանվեց, մթնոթյան մեջ ինչ-որ մեկի ձեռքերը շոշափեցին մեզ, անկյուններից դուրս նայեցին սարսափելի մոկվածներ, ուրվականները ոռնացին, մենք ծիծաղում էինք, բայց հանկարծ Պատրիցիան ետ ցատկեց, վախենալով կանաչ լույսով լուսավորված գանգից: Մի

ականթարթի ընթացքում ես նրան գրկել էի, զգալով նրա շնչառությունը, մետաքսե մազերը դիպան շրթունքներինս. բայց մի վայրկյանից նա նորից ծիծաղեց, և ես բաց թողեցի նրան:

Ես բաց թողեցի նրան, բայց իմ ներսում ինչ-որ մի բան շէր վարողանում նրանից բաժանվելու: Մենք արդեն վաղուց էինք դուրս եկել լաբիրինթոսից, բայց ես դեռ էլի զգում էի նրա ուսը, փափուկ մազերը, դեղձի բուրմունք ունեցող նրա մաշկը... Ես աշխատում էի շնայել նրան: Նա միանգամից ուրիշ էր դարձել ինձ համար:

Վենցը սպասում էր մեզ: Նա մենակ էր:

— Լինան ո՞ւր է,— հարցրեցի ես:

— Գարեջուր է ներմղում,— պատասխանեց նա, գլխի շարժումով ցույց տալով գյուղական տնով սարքված վրանը:— Ինչ-որ դարբնի հետ միասին:

— Ընդունիր քիմ ցավակցությունները:

— Այդ ամենը դատարկ բան է: Արի, ավելի լավ է, զբաղվենք մի տղամարդավայել, լուրջ գործով:

Մենք ուղղվեցինք դեպի արև պալիլոնը, ուր կեռիկների վրա նետում էին գուտապերլյա օղակներ: Այստեղ տեսակ-տեսակ մըր-ցանակներ կային:

— Այդպես,— ասաց Վենցը Պատրիցիային դառնալով և շրվյապան դեպի ծոծրակը մղելով:— Այս ըոպեիս մենք ձեզ համար մի լավ օժիտ ձեռք կբերենք:

Նա առաջինը տկսեց և մի արթնացուցիչ ժամացույց շահեց: Նրանից հետո օղակ նետեցի ես և շահեցի մի թավշյա արջուկ: Պալիլիոնի տներն աղմուկով և հանդիսավորությամբ մեզ հանձնեց նրկու մրցանակներն էլ, որպեսզի նորանոր հաճախորդների հրապուրի:

— Ես դեռ քեզ կստիպեմ լռել,— քմծիծաղ սովեց Գոտֆրիդն ու տեղն ու տեղը մի մատուցարան շահեց:

— Մի տես, թե բախտները ոնց է բերում,— ասաց պալիլիոնի տերը՝ մեզ հանձնելով իրերը:

Խեղճը չգիտեր, թե ինչ է ապաստւմ իրեն: Ձեռքի նռնակ նետելու մեջ Վենցն առաջինն էր վաշտում, իսկ ձմռանը, երբ գործ քիչ ունեինք, մենք ամիսներ շարունակ վարժվում էինք՝ զլխարկներս նետելով ամեն տեսակ կեռիկների վրա: Այդ բանի հետ համեմատած գուտապերլյա օղակները մեզ թվում էին մանկական զվարճալիք: Առանց դժվարության Գոտֆրիդը տիրացավ հաջորդ

առարկային՝ մի բյուրեղապակյա ծաղկամանի։ Պալիլիոնի տները լոռայայն մեզ հանձնեց մեր որսն ու ստուգեց իր կեռիկները։ Լենցը նշան բռնեց, օղակը նետեց և ստացավ մի սուրճի սերվիզ, արժեքավոր երկրորդ պարզեք։ Մեր շուրջն իրար գլխի էր թափվել հանդիսականների ամբողջը։ Ես արագորեն դարձյալ երեք օղակ նետեցի կեռիկի վրա։ Արդյունքը. ոսկյա շրջանակի մեջ դրված զղջացող Մազդադինան։

Պալիլիոնի տիրոջ դեմքն այնպես էր ձգվել, որ ասես գտնվում էր ատամնաբույժի մոտ ընդունելության։ Նա հրաժարվեց մեզ նոր օղակներ տալ։ Մենք արդեն վճռեցինք լնդհատել խաղը, բայց հանդիսատեսներն աղմուկ բարձրացրին, տիրոջից պահանջելով, որ նա չխանգարի մեզ զվարճանալ։ Ամենից ավելի վիճան էր աղմկում, որ իր դարձնի հետ միասին հայտնվել էր այստեղ անսպասելիորեն։

— Յղակը անհաջող նետեց թույլատրվում է, այնպես չէ՞,— կէլլաց նա,— բայց մի՞թե դիպուկ նետելն արգելված է։

Դարձինը հավանաբար տվող ձայնով դուրդաց։

— Կավ,— ասաց Լենցը,— ամենքս էլի մեկ անգամ։

Ես առաջինը նետեցի։ Կլացվելու թաս, սափորի և օճառի ամանի հետ միասին։ Հետո Լենցը պատրաստվեց։ Նա հինգ օղակ վերցրեց։ Զորս հատը անսովոր արագությամբ նա նետեց միևնույն կեռիկի վրա։ Նախքան հինգերորդը նետելը նա մի պահ դիտավորյալ ընդմիջում տվեց և սիգար հանեց։ Երեք տղամարդ պատրաստակամորեն նրան մատուցեցին վառված բուցկիներ։ Դարձինը թիֆիացրեց նրա ուսին։ Լինան ծայրահեղ հուզմունքով համակված, ծամում էր թաշկինակի ծայրը։ Լենցը նշան բռնեց և մի թեթև շարժումով վերջին օղակը նետեց նախորդ շորսի վրա։ Թնդաց խլացուցիչ աղմուկը։ Լենցին ընկավ գլխավոր մրցանակը՝ մանկական սայլակ՝ վարդագույն առյուծով ու ժանյակազարդ ծածկոցով։ Մեր գլխին անծթեր տեղադրվ, տները դեպի մեզ գլորեց սայլակը։ Մենք նրան բռնեցինք մեր ողջ ռազմավարն ու շարժվեցինք դեպի հաջորդ պալիլիոնը։ Սայլակը հրում էր Լինան։ Այդ կապակցությամբ դարձինն այնպիսի սրամտություններ էր անում, որ ես ու Պատրիցիան ստիպված եղանք մի փոքր հետ ընկնել։ Հաջորդ պալիլիոնում օղակները նետում էին գինով լի շշերի վրա։ Եթե օղակն ընկնում էր շշի վզին, շիշը տրվում էր որպես շահում։ Մենք վեց շիշ վերցրինք, Լենցը նայեց պիտակներին և շշերը նվիրեց դարձին։

Մի հաստ էլ արդարփախ պատկերիտեմ կար, քայց նրա տեղը վտանգի հոտն առել էր, այնպես, որ երբ մոտեցանք, նա հայտարարեց, որ պատկերիտեմ փակ է։ Դարբինը նկատելով զարեջրի շշեր, ուզում էր աղմկել, քայց մենք հրաժարվեցինք մեր մտադրությունից. պատկերիտեմ տեղը մի ձեռքանի էր։

Մի ամբողջ շքախմբի ուղեկցությամբ մենք մոտեցանք կադիլակին։

— Ի՞նչ անենք,— գլուխը քորելով հարցրեց ինքս,— Ամենից լավ կլինի սայլակը կապենք ետեից ու բուքսիթ վերցնենք։

— Իհարկե,— ասացի ես։— Միայն թե այն դեպքում դու պետք է նստես նրա մեջ ու վարես այն, թե չէ, մեկ էլ տեսար՝ շուռ եկավ։

Պատրիցիա խոլմանը բողբոջեց, նա վախեցավ մտածելով, որ վեհեր կարող է իսկապես նստել սայլակի մեջ։

— Կառվ,— ասաց ինքս,— այդ դեպքում եկեք իրերը տեսակավորենք։ Այս երկու արջուկներն էլ անպայման դուք պետք է վերցնեք։ Պատեֆոնի պլաստիկաները նույնպես։ Իսկ թավա՞ն։

Աղջիկը գլուխը տարողներեց։

— Այդ դեպքում այն անցնում է արհեստանոցի տիրապետության տակ,— ասաց Գոտֆրիդը։— Վերցրու աճ, Ռոբերտ, չէ՞ որ դու ձվածեղի հին մասնագետ ես։ Իսկ սուրճի սերվի՞դը։

Աղջիկը գլխի շարժումով ցույց տվեց ինչա՞յի կողմը։ Խոհարարուհին կարմրեց, Գոտֆրիդը սերվիդը մաս-մաս հանձնեց նրան, ասես պարզեւտրեղով ինչ-որ մրցանակով։ Հետո նա սայլակի միջից հանեց լվացվելու թասը։

— Կերամիկա է։ Նվիրենք այս պարոն դարբնին, այնպես չէ՞, ինչպես նաև արթնաքուցիչը։ Դարբինները խորն են քնում։

Սա Գոտֆրիդին տվեցի ծաղկամանը, Նա այն հանձնեց ինչա՞յին։ Հուզմունքից կակաբելով ինչան փորձեց հրաժարվել։ Նա հայացքը շէր պոկում զրդաքող Մարգարիտայից։ Նա վախենում էր, որ եթե ծաղկամանը վերցնի, ապա նկարը կստանա դարբինը։

— Ախր ես շատ եմ պաշտում արվեստը,— թոթովեց նա։— Իր ազահույթյան մեջ հուզվի՞չ՝ նա կանգնած էր մեր առջև և կծոտում էր կարմիր մատները։

— Հարգելի Ֆրոյլա՛ն, ի՞նչ պասեք դուք այդ կապակցությունամբ,— վեհապանծորեն շրջվելով դեպի Պատրիցիա խոլմանը, հարցրեց ինքս։

Պատրիցիան նկարը վերցրեց և հանձնեց ինչա՞յին։

— Սա շատ գեղեցիկ նկար է,— ասաց նա:

— Կախիր մահճակալիդ վրա ու ներշնչիր,— ավելացրեց ինքը:

Խոհարարուհին համշտակեց նկարը: Նրա աչքերը խոնավացան: Շնորհակալության զգացմունքների առատութունից, նա սկսեց զկուտալ:

— Իսկ այժմ քո հերթն է,— մտախոհ պատասխանեց ինքը. դառնալով դեպի մանկական սալլաեր:

Լինայի աչքերը վերստին վառվեցին ազահությունից:

Դարբինը նկատեց, որ իբր լթե մարդս երբեք չի փմանում, թե ի՞նչ կարող է տևեցնել մեջ պետք գալ իրեն: Այդ ասելիս նա այնպես հռչակեց, որ գետնին գցեց մի շիշ գինի: Բայց ինքը վճռեց, որ նրան արդեն հերիք է:

— Սպասեցեք, ես այստեղ ինչ-որ մի բան եմ նկատել,— ասաց նա և անհայտացավ: Մի քանի րոպեից եկավ ու քշեց-տարավ սալլակը:— Ամեն ինչ կարգին է,— ասաց նա, վերադառնալով առանց սալլակի:

Մենք նստեցինք կադիլյակը:

— Ընծաներով ողողեցին, կարծես ծննդյան տոն լիներ,— ասաց իննան, հրաժեշտի համար մեզ մեկներով իր կարմիր թաթը: Նա կանգնած էր իր տնեցվածքի մեջ ու շողշողում էր երջանկությունից:

Դարբինը մեզ մի կողմ ականջեց:

— Լսեցեք,— ասաց նա,— եթե ձեզ հարկավոր կլինի մեկն ու մեկին քոթակել, իմ հասցեն իմացեք. Լեքսից շտրասսե տասնվեց, ետևարակը, երկրորդ հարկ, ձախ դուռը, Եթե ձեր դեմ մի քանի մարդ լինի, ես հետս կլինեցնեմ մեր տղաներին:

— Պայմանավորվեցինք,— պատասխանեցինք մենք ու մեկնեցինք:

Անցնելով Լուսնա-ապարկը և թեքվելով անկյունը մենք տեսանք մեր սալլակը, և նրա մեջ մի իսկական մանկիկի: Մոտը կանգնած էր գոմատ, շիրիմառնքից դեռևս գլուխը կորցրած մի կին:

— Կա՞մ է, չէ՞,— ասաց Գոտֆրիդը:

— Արջուկներն էլ տարեք նրան,— բացականչեց Պատրիցիան:— Այնտեղ է նրանց իսկական տեղը:

— Գուցե մե՞կը,— ասաց ինքը:— Մյուսը պետք է մնա ձեզ:

— Ոչ, երկուսն էլ տարեք:

— Լաւ!— Լենցը դուրս թռաւ մեքենայից, կնոջ ձեռքը խցկեց թափշյա գազանիկները և ուշքի գալու հնարավորութուն չտալով նրան, ափսոսանքով, կարծես թե հետապնդում էին,— Ահա,— ասաց նա, շունչը տեղը բերելով,— իսկ հիմա ես վատ եմ պզտում հենց իմ ազնվավթյունից։ Իջեցրեք ինձ «Ինտերնացիոնալում»։ Սա անպայման պետք է կոնյակ խմեմ։

Սա Լենցին իջեցրի, ապա Պատրիցիային տուն տարաւ։ Ամեն ինչ թողորովին այլ էր, քան անցյալ անգամ։ Նա կանգնած էր դռան մեջ և դեմքի վրա խաղում էր լապտերի թրթռուն լույսը։ Հոգակապ էր Շատ էի ուզում նրա հետ մնալ։

— Բարի գիշեր,— ասացի ես,— հանգիստ քուն ձեզ։

— Բարի գիշեր։

Սա նայում էի նրա հետևից, մինչև որ աստիճանների վրա լույսը մարեց։ Հետո նստեցի կադելյական տւ գնացի։ Մի տարօրինակ պոստամոնք էր իշխոսմ վրաս։ Այդ ամենն այնքան նման չէր այլ երեկոներին, երբ մեկ էլ հանկարծ խելքդ թոցնում ես որևէ աղջկա համար։ Ավելի շատ քնքշանք կար իմ հոգում, ցանկանում էի բոլորովին ազատ զգալ ինձ։ Ինչ-որ քշվել-գնալ... Միևնույնն է, թե ուր...

Սա մեկնեցի Լենցի մոտ «Ինտերնացիոնալ»։ Այնտեղ համարյա թե դատարկ էր։ Մի անկյունում նստել էր Ֆրիցցին, իր մտերմի՜ մատուցող Ալոիսի հետ, նրանք վիճում էին ինչ-որ բանի շուրջը։ Գոտֆրիդը նստել էր Միմիի ու Վալիի հետ, բազմոցին, վաճառասեղանի մոտ։ Նա շատ նրբակիրթ էր պահում ինքն իրեն մինչև իսկ ինքն ու պատալ Միմիի հետ։

Շուտով աղջիկները գնացին։ Նրանք պետք է աշխատեին, իսկական աշխատանքի ժամանակը վրա էր հասել։ Միմին տնքտընքում ու հոգոց էր հանում, գանգատվելով իր սկզբորոգից։ Սա նըստեցի Գոտֆրիդի կողքին։

— Միանգամից սկսիր խոսել,— ասացի ես։

— Ի՞նչ ասեմ, մանկիկա։ Դու ամեն ինչ միանգամայն ճիշտ ես անում,— պատասխանեց նա, զարմացնելով ինձ։

Սա ավելի թեթև զգացի, այն բանի համար, որ նա այդպես պարզ է մտածում։

— Կարող էիր ավելի շուտ թեկուզ մի բառ արտասանել,— ասացի ես։ Նա ձեռքը թափահարեց։

— Դատարկ բան է։

Եւ ոռմ պատվիրեցի: Հետո նրան ասացի.

— Գիտե՞ս, ախր ես ոչ մի պատկերացում չունեմ, թե ով է նա և ընդհանրապես: Զգիտեմ, թե ի՞նչ կապ ունի նա Բիւրդինգի հետ: Ի դեպ, այն ժամանակ նա քեզ որեւէ բան ասաց:

Նա նայեց փնձ:

— Այդ քեզ անհանգստացնո՞ւմ էր:

— Ոչ:

— Ես այդպես էլ մտածում էի: Ի միջի այլոց, վերարկուն շատ է սաղում քեզ:

Ժաւարմբեցի:

— Կարմրելու բան չկա: Դու բացարձակապես ճիշտ ես: Շատ կուզեմաքի ինքս էլ կարողանալ այդպես...

Ես մի փոքր լռեցի:

— Գոտֆրիդ, բայց ինչո՞ւ,— հարցրեցի ես վերջապես:

Նա նայեց փնձ:

— Որովհետեւ մնացած ամեն ինչ աղտողովթիւն է, Ռոբբի: Որովհետեւ մեր ժամանակներում մի քան արժեքող ոչինչ չկա: Հիշիր, թե երեկ ի՞նչ ասաց քեզ Ֆերդինանդը: Հանդուցալների համար աղովթող այդ ֆերունի հաստլիկն այնքան էլ սխալ չէ: Ահա, իսկ հիմա նստիր այս արկղիկի մոտ ու մի քանի քինովորական հին երգ նվագիր:

Ես նվագեցի «Երեք շուշանները» և «Արագոնյան անտառը»: Ես հիշում էի, թե որտեղ ենք երգել մենք այդ երգերը, և ինձ թիւում էր, թե այստեղ՝ այս դատարկ սրճարանում նրանք հնչում են մի տեսակ անկշիռ...

VII

Երկու օր անց Կեստերը շնչակտուր դուրս թռավ արհեստանոցից.

— Ռոբբի, քո Բլյումենտալը զանգահարեց: Տասնմեկին դու պետք է կադիլլակով գնաս նրա մոտ: Նա ցանկանում է փորձնական զրոսանք կատարել: Ախ, եթե միայն այդ գործը եփվեր:

— Իսկ ի՞նչ ասացի ես ձեզ,— լսվեց լենցի ձայնը զննափուսից, որի վրա կանգնած էր ֆորդը:

— Ես ասում էի, որ նա նորից կհայտնվի: Միշտ լսեցեք Գոտֆրիդին:

— Զայնդ կտրի,— իրադրութիւնը լուրջ է,— բղավեցի նրա վրա:— Օտտո, որքա՞ն կարող եմ զիջել նրան:

— Ամենաշատը երկու հազար: Ամենաթայրահեղը՝ երկու հազար երկու հարյուր: Եթե ուրիշ ոչ մի կերպ հնարավոր չլինի՝ երկու հազար հինգ հարյուր: Եթե տեսնես, որ քո առաջ խնկարար է կանգնած՝ երկուս ու վեց հարյուր: Բայց այդ դեպքում նրան ասա, որ մենք կանխօճենք իրեն հուր հավիտյան:

— Լավ:

Մենք փայլեցրինք մեքենան աներևակայության աստիճան: Ես նստեցի ղեկի առաջ: Կեստերը ձեռքը դրեց ուսիս:

— Ռոբերի, հիշիր, որ զինվոր ես եղել և քիչ փորձանք չես տեսել՝ մինչև արյանդ վերջին կաթիլը պաշտպանիր մեր արհեստանոցի պատիվը: Մեզի, բայց ձեռքդ մի հանիր Բլյումենտալի դրամապանակից:

— Ամեն ինչ կարվի,— ժպտացի ես:

Լենցն ինչ-որ մի մեղալ հանեց իր գրպանից:

— Զեռք տուր իմ թաղիսմանին, Ռոբերի:

— Խնդրեմ:

Ես ձեռք տվեցի մեղալին:

Գոտֆրիդը կախարդանքի խոսքեր ասաց:

— Աբրակադաբրա, ով մեծ Շիվա, օրհնիր այս վախկոտին, տուր նրան ուժ ու քաջութիւն: Կամ ավելի լավ կլինի, գիտե՞ս ինչ, վախիսմանը վերցրու հետդ: Իսկ այժմ երեք անգամ թքիր:

— Ամեն ինչ կարգին է,— ասացի ես, թքեցի նրա ոտքի տակ ու մեկնեցի: Յուպը հուզված ողջույն տվեց ինձ բենզինի ուտինե խողովակով:

Ճանապարհին ես քեցի մի քանի փունջ մեխակ և, ինչպես ինձ թվաց, վարպետորեն տեղավորեցի թափքի պատերին ամրացրած բլուրեղապակե վազերի մեջ: Դա նախապատրաստված էր ֆրաու Բլյումենտալի համար:

Յափոք, Բլյումենտալն ինձ ընդունեց ոչ թե բնակարանում, այլ գրասենյակում: Ես ստիպված եղա մեկ քառորդ ժամ սպասել: «Գիտե՞մ այդ կատակները, թանկագինս,— մտածեցի ես,— դրանով դու ինձ շեմ կակղեցնի: Ընդունարանում ես խոսքի թռնվեցի լավիկ սղագրուհու հետ և, նրան կաշառելով մերակիցս հանած մեխակով, սկսեցի մանրամասնութիւններ դուրս կորզել նրա տիրոջ ու ֆիրմայի մասին: Տրակտատեղենի արտադրութիւն, վաճառքը լավ է,

գրասենյակում ինը մարդ էա, ուժեղագուրն մրցակցութուն «Մեյեր և որդի» ֆիրմայի կողմից: Մեյերի որդին զբոսնում է երկտեղանի վարմիր էսսեկսով: Ահա թե ինչ հասցրեցի իմանալ, մինչև Բլյումենտալը կկարգադրեր կանչել ինձ:

Նա հենց ակզբից փորձեց ինձ դաթի քաշել:

— Երիտասարդդ,— ասաց նա,— ես ժամանակ քիչ ունեմ: Այն գինը, որը ասել եք ինձ, ձեր անիրականանալի երազանքն է: Ուրեմըն, ձեռքերդ ձեր խղճին դրեցեք, ի՞նչ արժե մեքենան:

— Յոթ հազար,— պատասխանեցի ես:

Նա կտրոսկ շրջվեց:

— Այդ դեպքում ոչինչ դուրս չի գա:

— Պարոն Բլյումենտալ,— ասացի ես,— Մեկ անգամ էլ նայեցեք մեքենան...

— Կարիք չկա,— կտրեց նա ինձ:— Զէ՛ որ ես վաղուց չէ, ինչ մանրամասնորեն նայեցի...

— Նայել էլ կա՝ նայել էլ,— նկատեցի ես:— Զեղ հարկավոր է դետալները նայել: Լաքայատված է առաջնակարգ կերպով, «Յոլ և Ռուբեկ» ֆիրմայի կողմից, ինքնարժեքը երկու հարյուր հիսուն մարկ է: Ռետինն նոր կոմպլեքս, գինը ըստ գնացուցակի վեց հարյուր մարկ: Ահա ձեզ արդեն ութ հարյուր հիսուն մարկ: Նստատեղիների երեսքաշը ամենանուրբ կորդը...

Նա բացասական շարժում արեց ձեռքով: Ես նորից սկսեցի: Առաջարկեցի նրան նայել գործիքների հիսնալի համաքածուն, կաշվե հոյակապ վերնամասը, քրոմած ռադիատորը, ուլտրաժամանակակից բամպերները, որոնց զուլգն արժե վաթսուն մարկ: Կադիլյակը քաշում էր ինձ, ինչպես մայրը երեխային, և ես փորձում էի Բլյումենտալին համոզել, ինձ հետ միասին գնալ մեքենայի մոտ: Ես գիտեի, որ Անթեյի նման, գետնին կանգնելով, ուժերի նոր լիցք կստանամ: Երբ ցույց ես տալիս ապրանքի լավագույն կողմերը, ապա գնի հանդեպ վերացական սարսափը նկատելիորեն պակասում է:

Բայց Բլյումենտալն իր ուժը լսով էր զգում գրասենյակի մոտ: Նա ակնոցը հանեց և միայն այդ ժամանակ պետք եղածին պես իր ձեռքն առավ ինձ: Մենք մարտնչում էինք, ինչպես վագրը վիշապօձի հետ: Վիշապօձը Բլյումենտալն էր: Ես չհասցրեցի նույնիսկ աչքըս ճակել, երբ նա արդեն հինգ հարյուր մարկ սակարկել էր իր օգտին:

Իմ ուռքերը դողացին։ Ես ձեռքս գրպանս տարա և ամուր սեղ-
մեցի Գոտֆրիդի թալիսմանը։

— Պարոն Բլյումենտալ,— ասացի նա, նկատելիորեն շնչա-
կտուր լինելով,— արդեն ժամը մեկն է, ի՞նչ խոսք, ձեր ճաշելու
ժամանակն է։

Ամեն զեռով ես ձգտում էի դուրս գալ այս սենյակից, ուր գնե-
լու հալչում էին ձրուների նման։

— Ես ճաշում եմ միայն ժամը երկուսին,— սառը պատաս-
խանեց նա։— Բայց գիտե՞ք ինչ։ Մենք այժմ կարող ենք փորձնա-
կան զրոսանք կատարել։

Ես թեթևացած շունչ քաշեցի։

— Հետո կշարունակենք մեր զրույցը,— ավելացրեց նա։

Նորից իմ շունչը կտրվեց։

Մենք մեկնեցինք դեպի նրա տունը։ Ի զարմանս իմ, հայտնվե-
լով մեքենայում, նա հանկարծ միանգամայն կերպարանափոխվեց
ու պատմեց ինձ մի հնագույն անեկդոտ Ֆրանց-Իոսիֆ կայսեր մա-
սին։ Ես դրան պատասխանեցի տրամամայի ուղեկցորդի մասին մի
անեկդոտով. այն ժամանակ նա ինձ պատմեց մոլորված սաքսո-
նացու, իսկ ես շոտլանդացի սիրահարված զուլգի մասին... Միայն
նրա տան շքամուտքի մոտ մենք նորից լրջացանք։ Նա ինձ խնդրեց
սպասել, իսկ ինքը գնաց կնոջ ետևից։

— Իմ թանկագին հասարակ կադիլյակ,— ասացի ու փոփոխաց-
րի ռադիատորը։— Այդ բոլոր անեկդոտների տակ, անկասկած,
թաքնված է մի փնչ-որ նոր, սատանական նպատակ։ Բայց դու մի
հուզվիր, մենք քեզ կտեղավորենք նրա գարաժում։ Նա քեզ կգնի.
Էթե հրեան ետ է վերադառնում, ուրեմն կգնի։ Երբ քրիստոնյան է
վերադառնում, նշանակում է դեռ երկար ժամանակ չի գնի։ Նա
սլահանջում է մի կես դյուծին փորձնական զրոսանք, որպեսզի
տաքսու փողեր տնտեսի, և այդ բոլորից հետո հանկարծ հիշում
է, որ մեքենայի փոխաբեմն իրեն հարկավոր է ձեռք բերել խոհա-
նոցի կահույք։ Ոչ, ոչ, հրեաները լավն են, նրանք գիտեն, թե ինչ
են ուզում։ Բայց երբևէ եմ, իմ թանկագին հասարակ. եթե ես այդ
իսկ, անհնազանդ հոգա Մաքքավեի սերունդին թեկուզ մեկ հարյուր
մարկ գիշեմ, ապա կյանքումս երբեք ալլեա ձեռք չեմ տա օդուն։

Հայտնվեց ֆրաու Բլյումենտալը։ Ես հիշեցի էնցի բոլոր դա-
ռերը և ակնթարթաբար մարտիկից վերածվեցի կավալերի։ Այդ
նկատելով, Բլյումենտալը նենգորեն քմծիծաղ տվեց։ Դա մի եր-

կաթն մարդ էր, նա պետք է տշ թե տրիկոտածեղեն, այլ երկաթեղեն վաճառեր:

Ես հոգացի, որ նրա կիներ նստի փմ կողքին, իսկ ինքը ետևի նստաստեղի վրա:

— Դեպի ո՞ւր թույլ կտաք քշել, տիկին,— հարցրեցի նա ամենաքաղցր ձայնով:

— Ուր որ կամենաք,— պատասխանեց նա, մայրական ժպիտով:

Ես սկսեցի շատախոսել: Ինչպիսի երանություն է զրուցել այդպիսի պարզահոգի մարդու հետ: Ես խոսում էի կամաց. Բլյումենտալը կարող էր լսել միայն նախադասությունների առանձին պատասխանները: Այդպես ես փնձ ալելի ազատ էի զգում: Բայց և այնպես նա նստած էր փմ թիկունքում և այդ ինքնըստինքյան բավական անախորժ էր:

Մենք կանգ առանք: Ես դուրս եկա մեքենայից և նայեցի իմ հակառակորդի աչքերին:

— Պարոն Բլյումենտալ, դուք պետք է համաձայնեք, որ մեքենան գործում է իդեալական:

— Թեկուզ իդեալական, բայց թե դրանից ի՞նչ օգուտ, երիտասարդ,— առարկեց նա ինձ, անհասկանալի մի սիրալիրությամբ:— Ախր, հարկերը խժոռում են ամեն փնչ: Այս մեքենայի հարկը չափից դուրս շատ է: Ես այդ եմ ասում ձեզ:

— Պարոն Բլյումենտալ,— ասացի ես, աշխատելով տոնաշփոխել,— դուք գործնական մարդ եք, ձեզ հետ ես կարող եմ խոսել անխեղժորեն: Այդ ոչ թե հարկ է, այլ՝ պահումներ: Ասացեք ինքներդ, ի՞նչ է հարկավոր այսօր գործերը վարելու համար: Դուք այդ գիտեք. ոչ թե կապիտալ, ինչպես առաջնորդում, այլ վարկ: Այ, թե ինչ է հարկավոր: Հարկավոր է իմանալ իրեն դրսևորել: Կադիլյակը վայելուչ և արագընթաց մեքենա է, հարմարավետ, բայց ոչ հնամոգայիկ: Բուրժուական ողջամիտ կյանքի սկզբնավորման արտահայտություն՝ ձեր ֆիրմայի համար կենդանի ռեկլամ:

Չվարթանալով, Բլյումենտալը դարձավ կնոջը:

— Նա հրեայի զբոս ոտնի, հը՞: Երիտասարդ,— ասաց նա հետո,— մեր օրերում վայելչության լավագույն նշաններն են պատառոտված կոստյումն ու արվտքուտով երթևեկները. այ դա ռեկլամ է: Եթե մենք միասին ունենայինք այնքան լիող, որքան հարկավոր է վճարել մեր մոտով ալացող այս թուրք էլեգանտ տեղերով

մեքենաները ձեռք բերելու համար, ապա կկարողանայինք թեթեւորտով գնալ հանգստի: Այդ ևս եմ ձեզ ասում: Մտերմաբար:

Ես անվատահորեն նայեցի նրան: Ինչու՞նա աղպիս հանկարծ դարձավ սիրալիր: Գուցե կնոջ ներկայութիւնը չափավորում է նրա մարտական ավելումը: Ես որոշեցի բաց թողնել իմ գլխավոր լիցքը:

— Ախր, աղպիսի կադիլյակը մի որեւէ էստեկսի թայը չի, այնպես չէ՞, տիկին: «Մեյեր և որդի» ֆիրմայի կրտսեր տերը, օրինակ էսսեկսով է շրջում, իսկ ես ձրի էլ չեմ վերցնի աչք ծակող այդ վառ-կարմիր դրանդուլետը...

Բլյումենտալը փնշացրեց, և ևս արագ ավելացրի.

— Ի միջի այլոց, տիկին, պաստառի գույնը շատ է սազում ձեր դեմքին: մեղմ, կապույտ կոբալտը, շիկահերի համար...

Հանկարծ Բլյումենտալի դեմքը հալվեց մի լայն ժպտի մեջ: Կարծես մի ամբողջ անտառ լիքը կապիկներ քրքջացին:

— «Մեյեր և որդի»... Լավ է: Այ, դա լավ է,— տնքում էր նա,— և դեռ վրան էլ ավելացրած դատարկաբանութիւնը կոբալտի ու շեկ դեմքի մասին...

Ես աչքերիս չհամատալով նայեցի նրան. նա ծիծաղում էր ամբողջ հոգով: Ոչ մի վայրկյան չկորցնելով, ես խփեցի հենց բարին:

— Պարոն Բլյումենտալ, թույլ տվեք ինձ որոշ բան ճշտել. կնոջ համար այդ դատարկ բան չէ: Դրանք կոմպլիմենտներ են, որոնք ցավոք մեր խղճով օրերում լսվում են ավելի ու ավելի հազվադեպ: Կի՞նը ձեզ համար մետաղյա կահույք չէ: Նա ծաղիկ է: Նա յի ուզում գործարարութիւն, նրան հարկավոր են լուսավոր, սիրելի խոսքեր: Ավելի լավ է ամեն օր նրան ասել որեւէ հաճելի բան, քան ողջ կյանքում մոռալորեն արշունք-քրտինք մտած աշխատել նրա համար: Այդ ե՛ս եմ ձեզ ասում: Նույնպես մտերմաբար: Ի դեպ ես ոչ մի կոմպլիմենտ չեմ արել, այլ հիշեցրել եմ ֆիզիկայի տարրական օրենքներից մեկը. կապույտ գույնը սազում է շեկավունի հետ:

— Լավ ես մոնչում դու, առում,— ասաց Բլյումենտալը,— Լտեցե՛ք, պարոն Լոկասպ: Գիտեմ, որ կարող եմ հեշտութեամբ մի հազար մարդի չափ էլ նվազեցնել գինը...

Ես մի քալ արեցի դեպի հետ: Ճենգ սատանա,— մտածեցի,— ահա հարվածը, որին սպասում էի: Ես արդէն պատկերացրի, որ պետք է շարունակեմ Եպիկուրի ժողովուրդ գառան աչքերով նայեցի Բլյումենտալին:

— Բայց, հայրիկ,— ասաց նրան կինը:

— Թող, մամա,— պատասխանեց նա:— Եվ այդպես, ես կարող էի... Բայց ես այդ չեմ անի: Ինձ, որպես գործի մարդու, զվարճալի էր նայել, թե ինչպես եք դուք աշխատում: Ասենք թերևս մի փոքր ավելի է ֆանտազիան, բայց և այնպես... «Մեկեր և որդի» ֆիլմայի մասին վատ շտապվեց: Ձեր մայրը հրեաուհի՞ է:

— Ոչ:

— Դուք աշխատե՞լ եք պատրաստի հագուստեղենի խանութում:

— Այո՛:

— Ահա, տեսնո՞ւմ եք, որտեղից է ոճը: Ո՞ր բնագավառում:

— Հոգեկան,— ասացի ես,— ես պետք է դառնայի դպրոցական ուսուցիչ:

— Պարոն Նոկամպ,— ասաց Բլյումենտալը,— պատիվ և հարգանք ձեզ: Եթե անգործ մնաք, գանգահարեք ինձ:

Նա շեկը գրեց և տվեց ինձ: Ես աչքերիս շէլ հավատում: Կանխավճար: Հրաշք:

— Պարոն Բլյումենտալ,— ասացի ես ընկճված,— թույլ տվեք ինձ անվճար կերպով մեքենային ավելացնել երկու հատ բյուրեղապակե մոխրաման և մի առաջնակարգ ռետինե գորգ:

— Լավ,— համաձայնեց նա,— ահա և ծերուկ Բլյումենտալին էլ նվեր հասավ:

Հետո նա լինձ հրավիրեց հաշորդ օրը ընթրիքի: Ֆրաու Բլյումենտալը մայրաքար ժպտում էր ինձ:

— Լցնած ձուկ է լինելու,— ասաց նա:

— Դա նրբահամ բան է,— հայտարարեցի ես:— Այն դեպքում ես վաղը մեքենան կբերեմ: Վաղ առավոտ մենք այն կգրանցենք:

Միծեռնակի նման ես թռա արհեստանոց: Բայց լենցն ու Կեստերը գնացել էին ճաշելու: Ստիպված էի հաղթական բացականչությույնս զսպել: Միայն Յուպն էր տեղում:

— Մախեցի՞ք,— հարցրեց նա:

— Իսկ դու պետք է ամեն բան իմանա՞ս, թոկից փախածի մեկը,— ասացի ես:— Ահա քեզ երեք մարկ: Քեզ համար մի սավառնակ պատրաստիր դրանով:

— Նշանակում է ծախել եք,— ժպտաց Յուպը:

— Ես այժմ գնում եմ ճաշելու,— ասացի ես։— Բայց վաճառե՞լ, եթե մինչև իմ վերադարձը դու նրանց թեկուզ մի հատիկ խոսք ասես։

— Պարոն լոկամպ,— հավատացրեց նա ինձ դրամը վեր-վեր նետելով,— ես համար եմ գերեզմանի նման։

— Ես էլ հավատացի քեզ,— ասացի ու գազ տվեցի։

Երբ վերադարձա արհեստանոցի բակը, Յուպը ինչ-որ նշաններ արեց ինձ։

— Խնչ է պատահել,— հարցրի ես։— Դու բերնիցդ խոսք ես թոցրել։

— Խնչ եք ասում, պարոն լոկամպ։ Գերեզման,— նա ժուպ-տաց,— միայն թե... Այն տիպն է եկել... Ֆորդի համար։

Կադիլլակը թողեցի բակում ու մտա արհեստանոց։ Այնտեղ տեսա հացագործին, որը խոնարհվել էր գուլների նմուշների ալբոմի վրա։ Նա հագել էր գոտիով վանդակավոր մի վերարկու, թե-վին կապել սգո սև ժապավեն։ Նրա կողքին կանգնել էր սև, ժիր աչիկներով, մազերը նոսրացած ճագարի մորթիով եղրակարած և կոճակներն արձակված փերարկուով մի բավիկ կին, հագին լաքե կոշիկներ, որոնք, ինչպես պարզ երևում էր, ոտքերին փոքր էին։ Սևաշյա տիկնոջը դուր էր գալիս վառ-կարմիրը, բայց հացագործը դեռևս սգի մեջ էր և կարմիր գույնը կասկածանք էր առաջացնում նրա մեջ։ Նա առաջարկեց մեղմ դարչնա-մոխրագույնը։

— Բան հնարեց,— ֆշշացրեց կինը։— Ֆորդը պետք է ներկ-վի աչքի ընկնող գույնով, հակառակ դեպքում բանի նման չի լինի։

Երբ հացագործը խորասուզվում էր ալբոմի մեջ, կինը մեզ էր ուղարկում դավադիր հայացքներ, ուսերն էր թոթվում, բերանը ծուռում և աչքով էր անում։ Մի խոսքով, նա իրեն բավականին ժիր էր պահում։ Վերջ ի վերջո նրանք կանգ առան կանաչավուն երանգի վրա, որը հափորուկի գույն էր։ Այդպիսի թափքի համար տիկնոջը պետք էր բաց գույնի բացովի վերնամաս։ Բայց այստեղ հացագործը ցույց տվեց իր բնավորությունը. նրա սուզը որևէ կերպ պետք է արտահայտվեր, և նա պնդեց, որ սև կաշվի վերնա-մաս լինի։ Ըստ որում նա շահեց։ Վերնամասը մենք ձրի էինք սլատրաստում նրա համար, իսկ կաշին բրեզենտից ավելի թանկ էր։

Նրանք դուրս եկան արհեստանոցից, բայց բակում կանգ առան. կադիլլակը տեսնելուն պես սևաշյան գնդակի նման սլա-ցավ դեպի այն։

— Հապա մի նայիր, Պուպսիկ, այ սա մեքենա է, հա: Ուղղակի սքանչելի է: Շատ է դուր գալիս ինձ:

Հաջորդ ակնթարթին նա բաց արեց դռնակը ու իրեն գցեց նստատեղի վրա, հրճվանքից աչքերը կկոցելով:

— Այ, սա նստատեղի է: Հոյակապ է: Իսկական բազկաթոռ է: Սա քո ֆորդի թայը չէ:

— Լավ, գնանք,— անբավականությամբ մրթմրթաց Պուպսիկը:

Լենցը հրեց ինձ. իբր թե՝ առաջ դեպի թշնամին և աշխատիր հացագործի վզին փաթաթել մեքենան: Ես Գոտֆրիդին շափեցի արհամարհական հայացքով և լռեցի: Նա ավելի ուժգին հրեց ինձ: Ես շրջվեցի:

Հացագործը դժվարությամբ իր սևուկ մարդարիտը կորզեց մեքենայից և գնաց նրա հետ, փոքր-ինչ կռացած, և բացահայտորեն տրամադրությունը գցած:

Մենք նայում էինք նրա հետևից:

— Արագ վճիռներ կայացնող մարդ է,— ասացի ես:— Մեքենան վերանորոգեց, նոր կին վերցրեց... Կեցցե:

— Այո,— նկատեց Կեստերը,— Այդ կինը նրան դեռ շատ տրախտություն կստանա:

Հենց որ նրանք անկյունն անցան, Գոտֆրիդը հարձակվեց վրաս:

— Այդ ի՞նչ է, Ռոբբի, խելքդ բոլորովի՞ն ես թոցրել: Այդպիսի առիթը ձեռքիցդ բաց թողնել, Չէ՞ որ դա առաջին դասարանի դպրոցականին վայել մի խնդիր էր:

— Ենթասպա Լենց,— պատասխանեցի ես:— Կանգնել զգաստ, երբ խոսում եք ավագների հետ: Ձեր կարծիքով ես բազմակնություն կողմնակի՞ց եմ և մեքենան կարող եմ երկու անգամ մարդու տա՞լ:

Արժեք այդ վիթխարի պահին տեսնել Գոտֆրիդին: Զարմանքից նրա աչքերը խոշորացան ավսեսների նման:

— Սրբազան բաների հետ կատակ մի արա,— կակազելով ասաց նա: Ես մինչև իսկ չնայեցի նրա վրա ու դարձա Կեստերին:

— Օտտո, հրաժեշտ տուր մեր զավակին, կադիլյակին: Նա այլևս մեզ չի պատկանում: Սրանից հետո նա կշողշողա հանուն փոխանների ֆաբրիկայի տիրոջ փառքի: Հուսով եմ, որ քա վատ

շի ապրի այնտեղ: Ընդհատ է, ոչ այնքան հերոսական կլինի նրա կյանքը, փնչպես մեզ մոտ, քայքայվելի ապահով կլինի:

Ես հանեցի չեկը: Լենցը քիչ էր մնում մեշտեղից կիսվելու:

— Բայց ախր... վճարված չէ: Դեռևս փող չկա... խռպոտ ձայնով շշնջաց նա:

— Իսկ դուք, դեզնակտուց ճուտիկներ, գուշակեցեք,— ասացի ես, թափահարելով չեկը,— որքա՞ն կստանանք մենք:

— Չորս,— փակ աչքերով բղավեց Լենցը:

— Չորս ու հինգ հարյուր,— ասաց Կեստերը:

— Հինգ,— բենզինասյան մոտից լսվեց Յուպի բացականչութիւնը:

— Հինգ ու հինգ հարյուր,— որոտացի ես:

Լենցը ձեռքիցս խեց չեկը:

— Այդ անհնարին է: Չեկը անկասկած վճարու՞նակ չէ:

— Պարոն Լենց,— ասացի ես արժանապատվութեամբ,— Այս չեկը նույնքան հուսալի է, որքան որ հուսալի եք դուք: Իմ բարեկամ Բլյումենտալը ի վիճակի է վճարել քսան անգամ ավելի շատ: Իմ բարեկամը, հասկանո՞ւմ եք արդյոք, որի մոտ վաղը երեկոյան ես կուտեմ հիանալի պատրաստված ձուկ: Թող այդ օրինակ ծառայի ձեզ: Բարեկամութիւն հաստատել, կանխավճար ստանալ և հրավիրվել ընթրիքի. ահա թե ի՞նչ է նշանակում իմանալ վաճառել: Այդպես, իսկ այժմ՝ ազատ եք:

Գոտֆրիդը դժվարութեամբ էր կարողանում ինքն իրեն տիրապետել: Նա մի վերջին փորձ արեց.

— Իսկ լրագրին տված իմ հայտարարութիւնը, իսկ իմ թաղիսմանը՝

Ես մեղալը խցկեցի նրա ձեռքը:

— Առ, վերցրու քո շնային ժետոնը: Բոլորովին մոռացել էի նրա գոյութիւնը:

— Ռոբբի, դու մեքենան վաճառել ես անբասիր կերպով,— ասաց Կեստերը:— Փառք աստծո, որ մենք ազատվեցինք այդ ծանրակառքից: Ստացված փողը մեզ շատ պետք կգա:

— Հիսուն մարկ որպէս կանխավճար կտա՞ն ինձ,— հարցրեցի ես:

— Հարյուր, դու արժանի ես:

— Գուցե միաժամանակ կանխավճարի հաշվին դու վերցնես

նան իմ մոխրագույն վերարկո՞ւն,— աչքով թանելով հորցրեց Քոստ-
Ֆրիդը:

— Գուցե դու ցանկանում ես հիվանդանոց ընկնել, այ դու
խղճուկ, անտակոթ Թափթփուկ,— հարցրեցի ես նրան իմ հերթին:

— Տղերք, շաբաշ, Այսօր բավական է,— առաջարկեց Կես-
տերը,— բավական փաստակել ենք մի օրվա ընթացքում: Զի կա-
րելի փորձության ենթարկել աստծուն: Վերցնենք «Կառլին» և
փորձի համար քշենք: Մրցավազքը քթներիս տակ է:

Յուպը վաղուց արդեն մոռացել էր բենզինասյունը: Նա հուզ-
ված ձեռքերն էր շփում:

— Պարոն Կեստեր, նշանակում է, ես այստեղ մնալու եմ որ-
պես տիրոջը փոխարինո՞ղ:

— Ոչ, Յուպ,— ժիծաղելով ասաց Օտտոն,— կմեկնես մեզ
հետ:

— Ամենից առաջ մենք մեկնեցինք բանկ և հանձնեցինք չեկը:
Լենցը շհանգստացավ, մինչև որ շհամոզվեց, որ չեկն իսկական է:
Իսկ հետո հուպ տվինք, և այն էլ այնպես, որ մեքենայի արտա-
ժայթքման խողովակից կայծեր դուրս ցայտեցին:

VIII

Ես կանգնած էի իմ տանտիրուհու առաջ:

— Հողե՞հ է ընկել, ինչ է,— հարցնում էր Ֆրաու Զալեսկին:

— Ոչ մի հրդեհ,— պասատխանեցի ես:— Պարզապես ցան-
կանում եմ վճարել բնակարանի համար:

Մինչև ժամկետը դեռ երեք օր փառ և Ֆրաու Զալեսկին քիչ էր
մնում զարմանքից վայր ընկնել:

— Այստեղ ինչ-որ բան կա,— կասկածանքով նկատեց նա:

— Ամեն ինչ բացարձակապես կարգին է,— ասացի ես:—
Կարելի՞ է այսօր երեկոյան վերցնել ձեր դիպակե բազկաթոռ-
ները:

Ճակատամարտի պատրաստ, նա ձեռքերը կանթեց իր հաստ-
լիկ ազդրերին:

— Էդ է որ կա: Զեզ ալլես դուր չի՞ գալիս ձեր սենյակը:

— Դուր է գալիս: Բայց ձեր դիպակե բազկաթոռներն
ավելի:

Ես նրան հայտնեցի, որ հավանորեն ինձ կայցելի հորաքրոջս

աղջիկը և այդ պատճառով էլ նշանական այն ժամանակին ավելի վայելուչ տեսք տալու նա անպակաս հռչակեց, որ կուրծքը թափով վեր ու վար արեց:

— Հորաքրոջ աղջիկը, — արհամարհանքով կրկնեց նա: — Եվ մեր պետք է գա այդ հորաքրոջ աղջիկը:

— Դեռ հայտնի չէ, կգա՞ նա, թե չէ, — ասացի ես, — բայց եթե գա, ապա, քիչ խոսք, որ շուտ կգա... Վաղը երեկոյան, յնթրիքին: Ի միջի այլոց, ֆրաու Զալեսկի, այդ ինչո՞ւ աշխարհումս չեն կարող հորաքրոջ աղջիկներ լինել:

— Լինում են, իհարկե, — պատասխանեց նա, — բայց նրանց համար փոխարինաբար բազկաթոռներ չեն վերցնում:

— Իսկ ես վերցնում եմ, — ասացի ես հաստատուն կերպով, — իմ մեջ ազգակցական զգացմունքները շատ ուժեղ են զարկացած:

— Ինպե՞ս չէ: Գուք բոլորդ էլ թիփիլիսներ եք: Բոլորդ մեկ մարդու նման: Կարող եք դիպակե բազկաթոռները վերցնել:

— Շնորհակալ եմ: Վաղն ամեն ինչ ետ կբերեմ: Գորզն էլ:

— Գորզը, — նա շրջվեց: — Այստեղ ո՞վ ասաց գորզի մասին քեկուզ մի բառ:

— Ես: Եվ դուք էլ: Այ, հենց հիմա:

Նա վրդովված նայեց ինձ:

— Առանց դրա չի կարելի, — ասացի ես: — Զէ՞ որ բազկաթոռները դրված են նրա վրա:

— Պարոն Լոկամպ, — վեհաշուքորեն արտասանեց ֆրաու Զալեսկին: — Չափից դուրս հեռուն մի գնացեք: Չափավորութունում են ինչում, ինչպես ասում էր հանգուցյալը Զալեսկին: Ձեզ էլ է անհրաժեշտ յուրացնել այդ:

Ես գիտեի, որ հանգուցյալ Զալեսկին, շնայած այդ նշանաբանին, մի անգամ այնպես է խմել, որ մեռել է: Ինքը՝ ֆրաու Զալեսկին է հաճախ պատմել նրա մահվան մասին: Բայց բանն այդ չէր: Նա օգտագործում է իր ամուսնուն, ինչպես ոմանք Աստվածաշունչը՝ մեղքերումներ անելու համար: Եվ որքան շատ էր մամանակ անցնում դադաղում նրա պառկելուց հետո, այնքան հաճախ էր կիներ հիշում նրա ասույթները: Այժմ ամուսինը նրան սլետք էր գալիս ամեն մի առիթով՝ ինչպեսև Աստվածաշունչը:

Ես կարգի բերեցի ու զարդարեցի իմ սենյակը: Ցերեկը հեռա-
խոսով խոսեցի Պատրիցիա Խումանի հետ: Նա հիվանդացել էր,
և ես համարյա մի շաբաթ նրան չէի տեսել: Մենք պայմանավոր-
վեցինք հանդիպել ժամը ութին:

Դիպակե բազկաթոռներն ու գորգն ինձ թվում էին շքեղ,
բայց լուսավորութունը փշացնում էր ամեն բան: Իմ կողքին ապ-
րում էին Խասսե ամուսինները: Ես թակեցի նրանց դուռը, որպեսզի
ժամանակավորապես խնդրեմ սեղանի լամպը: Ֆրաու Խասսեն հոգ-
նած նստած էր զուսամուտի մոտ: Ամուսինը դեռ չէր եկել: Վախենա-
լով, որ իրեն կարող են կրճատել, նա ամեն օր կամավոր մեկ-
երկու ժամ ավելի էր նստում աշխատանքի տեղում: Նրա կինը
ինչ-որ բանով հիշեցնում էր հիվանդ թռչունի: Աղավաղված, պա-
ռավող դիմագծերի մեջ դեռ դրսևորվում էր հիասթափված ու
տխուր երեխայի քնքուշ դեմքը:

Ես հայտնեցի իմ խնդիրը: Նա աշխուժացավ և ինձ տվեց
լամպը:

— Այո,— ասաց նա հոգոց քաշելով,— երբ մտածում ես, որ
ժամանակին...

Ես գիտեի այդ պատմությունը: Խոսքն այն մասին էր, թե
ինչպես կդասավորեր նա կյանքը, եթե Խասսեի հետ շամուսնա-
նար: Ես այդ պատմությունը գիտեի նաև Խասսեի շարադրանքով:
Խոսքը դարձյալ այն մասին էր, թե ինչպես կդասավորվեր նրա
բախտը, եթե նա մնացած լիներ ամուրի: Հավանորեն սա աշ-
խարհում ամենատարածված պատմությունն էր: Եվ ամենաանհու-
սալի:

Ես մի լուպեաշափ լսեցի նրան, ասացի մի քանի ոչ մի բան-
չնշանակող նախադասութուններ և ուղղվեցի էռնա Բենիգի մոտ,
որպեսզի վերցնեմ նրա պատեֆոնը:

Ֆրաու Խասսեն էռնայի մասին արտահայտվում էր միայն որ-
պես «կողքը ապրող անձնավորություն»: Նա արհամարհում էր
նրան, որովհետև նախանձում էր: Իսկ ես վերաբերում էի նրան
բավական լավ: Էռնան իր համար ինչ-որ պատրանքներ չէր հորի-
նում և գիտեր, որ հարկավոր է հնարավորին չափ ամուր բռնել
կյանքից, որպեսզի թեկուզ մի փոքրիկ պատառ պոկել, այսպես
կոչված, երջանկությունից: Նա գիտեր մաե, որ այդ երջանկությամբ
համար ստիպված են լինում վճարել կրկնապատիկ ու եռապա-

տիկ: Երջանկությունը աշխարհում ամենաանորոշ ու ամենաթանկ բանն է:

Նոնան ծունկ շոբեց ճամպուրակի առջև և հանեց մի քանի պլաստիկաներ:

— Ֆոկստրոտներ՝ ր. եք տեղում,— հարցրեց նա:

— Ոչ,— պատասխանեցի ես:— Ես չեմ պարում:

Նա իմ վրա հառեց զարմացած աչքերը:

— Չե՞ք պարում: Ներեցեք, այդ դեպքում ի՞նչ եք անում, երբ որևէ կնոջ հետ տեղ եք գնում:

— Խմիչքների պար եմ սարքում կոկորդոսու: Վատ չի ստացվում:

Նա գլուխը օրորեց:

— Այն տղամարդուն, որը պարել չի իմանում, ես միանգամից պաշտոնաթող կանեի:

— Ձեր սկզբունքները չափազանց խիստ են,— առարկեցի ես:— Բայց չէ՞ որ ուրիշ պլաստիկաներ էլ ունեք: Վերջերս ես լսեցի մի շատ հաճելի կանացի ձայն.... Ինչ-որ հավայական երաժշտության նման մի բան...

— Օ, դա հիանալի պլաստիկա է՝ ռենչպես էի կարողանում առանց բեզ ապրելու: Ա՜յդ եք ասում:

— Ծիշտ է. Խ՛նչ ասես, որ չի գալիս այդ երգ հորինողների ղլուխը: Ինձ թվում է, թե նրանցից բացի աշխարհում այլևս ուրիշ տոմանտիկներ չկան:

Նա ծիծաղեց:

— Կարող է պատահել և այդպես: Առաջներում ոտանավորներ էին գրում ալբոմների մեջ, իսկ այժմ միմյանց պլաստիկաներ են նվիրում: Պատեֆոնն էլ ալբոմի նման մի բան է: Եթե ցանկանում ես որևէ բան հիշել, ապա պետք է միայն դնես անհրաժեշտ պլաստիկան և ամեն ինչ կենդանանում է աչքերիդ առաջ:

Ես նայեցի հատակին բարձրացած պլաստիկաների կույտին:

— Եթե սրանցով դատելու լինենք, նոնա, ապա դուք մի ամբողջ դեզ հիշողություններ ունեք:

Նա ոտքի ելավ ու ճակատից ետ գցեց շիկահեր մազերը:

— Այո,— ասաց նա և ոտքով մի կողմ հրեց պլաստիկա-

ների կույտը,— բայց ինձ համար ավելի հաճելի կլինե՞ր մեկը, իսկականն ու մեկը...

Ես բացեցի ընթրիքի համար կատարած գնումներս ու պատ-
րաստեցի, ինչպես կարող էի. խոհանոցից օգնութեան սպասելու
բան չկար: Ֆրիդայի հետ իմ փոխհարաբերություններն այնքան էլ
լավ չէին դասավորվել: Նա որևէ բան զուցե անե՞ր: Բայց ես յուր
գնացի առանց օգնութեան էլ: Շուտով իմ սենյակը կերպարանա-
փոխվեց անճանաչելիության աստիճան. այն ամբողջապես շողշո-
ղում էր: Ես նայում էի բազկաթոռներին, լամպին, պատրաստ-
ված սեղանին և իմ ներսում բարձրանում էր անհանգիստ սպասո-
ղականության զգացումը:

Ես դուրս եկա տանից, չնայած որ իմ տրամադրության տակ
դեռևս մեկ ժամից ավելի կար: Քամին փչում էր երկարաստե բռն-
կումներով՝ շրջանցելով շենքերի անկյունները: Արդեն վառվում
էին լապտերները: Շենքերի միջև կախվել էր ծովի նման կապույտ
մթնշաղը: «Ինտերնացիոնալը» լուզում էր նրա միջով, ինչպես
առագաստները հավաքած ռազմանավ: Ես որոշեցի մի ըրպեով
անցնել այնտեղ:

— Հուպ, Ռոբերտը,— ուրախացավ Ռոզան:

— Իսկ դու ինչո՞ւ ես այստեղ,— հարցրեցի ես:— Միթե՞ ժա-
մանակը չէ, որ սկսես քո շուրջանցը:

— Մի փոքր վաղ է դեռ:

— Սնաղմուկ մեզ մոտեցավ Ալոիսը:

— Ռո՞մ,— հարցրեց նա:

— Եռակի բաժին,— պատասխանեցի ես:

— Շատ թունդ ես բռնում գործը,— նկատեց Ռոզան:

— Ուզում եմ մի փոքր լիցքավորվել,— ասացի ես ու խմե-
ցի ռոմը:

— Կնվագե՞ս,— հարցրեց Ռոզան:

Ես զլուփս օրորեցի:

— Այսօր ցանկություն չունեմ, Ռոզա: Ուժեղ քամի է փողո-
ցում: Ինչպե՞ս է քո փոքրիկը:

Նա ժպտաց, մերկացնելով իր բոլոր ոսկյա ատամները:

— Լավ է: Թող որ սրանից հետո էլ այդպես լինի: Վաղը դար-
ձյալ կայցելեմ նրան: Այս շաբաթ վատ շվաստակեցի. ծեր այժմը
ռզկոտվել են, գարոռներ նրանց զգեստն է խփել: Ահա վաղը աղջկաս
համար մի նոր վերարկու եմ տանելու: Կարմիր բրդից:

— Կարճի՞ր գուճա՞ր մոդայի վերջին աղաղակն է:

— Դու որքան նրբակիրթ կավալեր ես, Ռո՛բբի:

— Տես, շտապվե՛ս: Արի մի-մի հատ խմենք: Անխոսնի օղի, ցանկանա՞մ ես:

Նա գլխով արեց: Մենք միմյանց զարկեցինք գավաթները:

— Ասա՛, Ռո՛զա, ի՞նչ ես մտածում դու սիրո մասին,— հարցրեցի ես:— Զե՛ որ այդ գործերից դու լավ ես հասկանում:

Նա սկսեց զրնգուն ծիծաղել:

— Վերջ տուր այդ մասին խոսելը,— ասաց նա վերջապես հանդարտվելով:— Սե՛ր, Օ՜, իմ Արթուր: Երբ հիշում եմ այդ նրիկային, հիմա էլ եմ զգում, որ ծնկներս թուլանում են: Իսկ եթե լուրջ ես հարցնում, ահա թե ինչ կասեմ քեզ. մի սիրո համար մարդկային կյանքը չափից գուրս շատ է ձգձգվում: Պարզապես չափից գուրս երկար: Արթուրն այդ բանը ինձ ասաց, երբ փախավ ինձանից: Եվ այդ ճշմարիտ է: Սերը հրաշալի բան է: Բայց միշտ երկուսից մեկը սկսում է ձանձրանալ: Իսկ մյուսը մնում է ձեռնունայն... Սառում-մնում է և խնչ-որ բանի սպասում... Սպասում է խենթի նման...

— Պա՛րզ է,— ասացի ես,— բայց ախր առանց սիրո մարդը մեկ է, թե արձակուրդ ստացած մեռել:

— Իսկ դու վարվիր ինձ նման,— մի երեխա ձեռք քնի քեզ համար: Էն ժամանակ կիմանաս թե ում սիրես և հոգիդ էլ հանգիստ կլինի:

— Վատ չի մտածված,— ասացի ես:— Մենակ հենց էդ էր պակասում ինձ:

Ռոզան երազանքով գլուխը օրորեց:

— Ա՛խ, ոնց էր իմ Արթուրն ինձ ջարդում, բայց էլի, եթե հիմա ծոծրակին թեքած իր կռաելովով մտնի էստեղ... Աստվա՛ծ իմ: Հենց միայն մտածում եմ էդ մասին թե չէ՝ ամբողջովին դողդողում եմ:

— Դե արի խմենք Արթուրի կենացը:

Ռոզան ծիծաղեց:

— Թող ապրի իր համար էդ անառակը:

Մենք խմեցինք:

— Ցտեսություն, Ռոզա: Հաջող երեկո եմ ցանկանում:

— Շնորհակալ եմ: Ցտեսություն, Ռոբբի:

Շքամուտքի դուռը շրխկաց:

— Ալլո,— ասաց Պատրիցիա Խոլմանը,— ի՞նչ մտածկոտ է ձեր տեսքը:

— Ոչ, բոլորովին էլ ոչ: Իսկ ինչպե՞ս եք դուք ապրում: Ապաքինվե՞լ եք: Ի՞նչ էր պատահել ձեզ:

— Առանձնապես ոչինչ: Մրսեւ էի, մի փոքր տաքություն ունեցաւ:

Նա ամենեւին էլ հիվանդի կամ հյուծվածի տեսք չուներ: Ընդհակառակը, դեռ երբեք նրա աչքերն ինձ այդքան խոշոր ու շողարձակ չէին թվացել, դեմքը վարդագունել էր, իսկ շարժումները, ասես մի գեղեցիկ ու ճկուն կենդանու, մեղմ էին ու սահուն:

— Դուք հոյակապ տեսք ունեք,— ասացի ես,— միաձայնաբեր առողջ տեսք: Մենք կարող ենք մի կույտ հետաքրքիր բաներ հնարել:

— Իսկ կլինե՞ր,— պատասխանեց նա:— Բայց այսօր բան դուրս չի գաւ: Այսօր ես չեմ կարող:

Ես բութ հայացքով նայեցի նրան:

— Դուք չե՞ք կարող:

Նա գլուխը օրորեց:

— Ցավոք՝ ոչ:

Ես դեռ շարունակում էի չհասկանալ, եւս վճռեցի, որ նա պարզապես փոշմանել է, չի ուզում ինձ մոտ գալ և ուզում է ինձ հետ ընթրել մեկ ուրիշ տեղ:

— Ես դանդահարեւ եմ ձեզ,— ասաց նա,— ուզում էի նախազգուշացնել, որ զուր տեղը չգաք: Բայց դուք արդեն չկայիք:

Վերջապես ես հասկացաւ:

— Դուք իսկապե՞ս չեք կարող: Դուք ամբողջ երեկոյան եք զբաղված,— հարցրեցի ես:

— Այսօր՝ այո: Ես պետք է մի տեղ լինեմ: Դժբախտաբար, ինքս այդ մասին իմացա միայն մի կես ժամ առաջ:

— Իսկ դուք չե՞ք կարող պայմանավորվել մեկ ուրիշ օրվա համար:

— Ոչ, չի ստացվի,— նա ժպտաց,— դա ինչ-որ գործնական մի ժամադրություն է:

Կարծես գլխիս դադանակով խփեցին: Ես ամեն ինչ նկատի էի ունեցել, բայց այս մեկը իմ հաշիվներում չկար: Ես չէի հավատում նրա ոչ մի խոսքին: Գործնական ժամադրություն՝, բայց նա ամե-

ինի՛ն էլ գործնական տեսք չունենր: Հավանորեն, պարզապես մահահա՛ն է: Այո, կասկած չկա: Ու մեկ էլ ի՞նչ գործնական ժամապարտութուններ կարող են լինել երեկոյան: Բա ցերեկն ի՛նչի՞ համար է: Եվ այն էլ կես ժամ առաջ է իմանում այդ: Պարզապես ինքը չէր ուզում ու՛զեցը:

Ես երեխայի պես նեղացա: Ես միայն հիմա հասկացա, թե ինչքան թանկ էր ինձ համար այդ երեկոն: Իմ վշտանալը հենց ինձ էլ շարացնում էր, և ես ուզում էի ցույց շտալ այդ:

— Դե ի՞նչ կա որ,— ասացի ես,— այդ դեպքում ոչինչ չես կարող անել: Ցտեսություն:

Նա փորձող հայացքով նայեց ինձ:

— Դեռ ժամանակ կա: Ես պայմանավորվել եմ ժամը իննի համար: Մենք դեռ կարող ենք մի փոքր զբոսնել: Ես ամբողջ մի շաբաթ դուրս չեմ եկել տանից:

— Հավ,— ակամայից համաձայնեցի ես: Միանգամից ետ թուլություն ու դատարկություն զգացի:

Մենք քայլեցինք փողոցով: Իրիկնապահին երկինքը պարզվել էր, և աստղերը սառել էին տանիքների արանքներում: Մենք գնում էինք ծաղկաթմբի մոտով, ստվերի մեջ երևում էին մի քանի թիփեր: Պատրիցիա Խոլմանը կանգ առավ:

— Յասաման,— ասաց նա:— Յասամանի հոտ է գալիս: Ձի կարող պատահել: Յասամանի համար դեռ շատ վաղ է:

— Ես ոչ մի հոտ էլ չեմ առնում,— ասացի ես:

— Ոչ, յասամանի հոտ է գալիս,— նա կռացավ ցանկապատի վրա:

— Այդ «Դափնա ինդիկա» է, տիկին,— լսվեց մթությունից մի կուպիտ ձայն:

Ոչ հեռվում մի ծառի հենված կանգնած էր պարտիզպանը, որի գոտու վրա փալտում էր արուլյրե մի վահանակ: Նա թեթևակի ճռճվելով մոտեցավ մեզ: Նրա գրպանից դուրս էր ցցվել շշի գլուխը:

— Մենք նրան լսօր դուրս բերեցինք,— հայտնեց նա և շատ ձայնեղ քիսկաց:— Ահա, տեսնո՞ւմ եք:

— Շնորհակալ եմ,— ասաց Պատրիցիա Խոլմանը և շրջվեց դեպի ինձ:

— Դուք դեռ ոչ մի հոտ չե՞ք առնում:

— Ոչ, հիմա առնում եմ,— պատասխանեցի ես ականաւոր—
Հացի լավ օղու հոտ եմ առնում:

— Ծիշտ գլխի ընկաք,— ստվերում կանգնած մարդը բարձր
քիկաց:

Ես պարզ գգում էի ծաղիկների թանձր քաղցրաւուն բուրմուն-
քը, որ լողում էր շուրջս մթության մեջ: Բայց աշխարհում ոչ մի
գնով չէի խոստովանի այդ:

Աղջիկը ծիծաղեց և ուղղեց ուսերը:

— Ինչ հրաշալի բան է այս, հատկապես սենյակում երկար
քանտարկվելուց հետո: Շատ ափսոս, որ պետք է գնամ: Այդ Բին-
դինգն էլ: Նա միշտ այդպես շտապում և ամեն ինչ վերջին րոպեին
է անում: Նա շատ ազատ կարող էր հանդիպումը տեղափոխել
վաղվան:

— Բինդինգ,— հարցրեցի ես,— դուք պայմանաւորվել եք
Բինդինգի հետ:

Նա գլխով արեց:

— Բինդինգի և էլի մի մարդու հետ: Հենց այդ մարդուց էլ
ամեն ինչ կախված է: Լուրջ եմ ասում, այդ մաքուր գործնական
հանդիպում է: Դուք պատկերացնո՞ւմ եք:

— Ոչ,— ասացի ես:— Ես այդ չեմ պատկերացնում:

Նա նորից ծիծաղեց և շարունակեց խոսել: Բայց ես արդեն
չէի լսում: Բինդինգ, Կարծես թե կայծակը խփեց ինձ: Ես մոռա-
ցել էի, որ Պատրիցիան նրան ավելի վաղուցվանից է ճանաչում,
քան ինձ: Ես միայն տեսնում էի նրա անշափ մեծ, շողշողուն
բլուրիկը, նրա թանկարժեք կոստյումն ու դրամապանակը: Իմ
ֆանդը, խնամքով հարգարված սենյակ: Ու թե ի՞նչ էր մտել
գլուխս: Խառնեի լա՞մպը, ֆրաու Զալեսկու բազկաթոռնե՞րը: Այդ
աղջիկն ընդհանրապես ինձ համար չէր: Եվ ո՞վ եմ ես: Հետիոտն,
որ մի երեկոյի համար խնդրելով վերցրել էր կադրիլյակը, խղճուկ
մի հարբեցող և ուրիշ ոչինչ: Իմ նմաններին կարելի է հանդիպել
ամեն մի անկյունում: Ես արդեն տեսնում էի, թե ինչպես ռուսե-
նուք բարապանը ձեռքը շրջին տանելով պատվի է բռնում Բին-
դինգին, տեսնում էի լուսավոր, տաք, նրբին ճաշակով կահավոր-
ված սենյակները, ծխախոտի ծխի ամպերն ու նրբագեղութուն հազ-
նրված մարդկանց, ես լսում եի երաժշտութուն ու ծիծաղ, ինձ
ուղղված ծաղրական ծիծաղ: Ճիշտ դառ,— մտածեցի ես,— լուստ ան
դարձի: Ի՞նչ արած... Իմ մեջ ինչ-որ նախազգուշացում ծագեց,

ինչ-որ հույս... Բայց ախր, ինքնըստինքյան, ոչ մի առանձին բան չի պատահել: Անմատուցյուն էր այս ամենն սկսելը: Ոչ, ետ դառ, միայն ետ»:

— Եթե ուզում եք, մենք կարող ենք հանդիպել վաղը երեկոյուն,— ասաց Պատրիցիան:

— Վաղը երեկոյան ես զբաղված փմ,— պատասխանեցի ես:

— Կամ վաղը չէ մյուս օրը, կամ այս շաբաթվա ցանկացած օրը: Իմ բոլոր օրերը ազատ են:

— Այդ դժվար թե ստացվի,— ասացի ես,— այսօր մենք շտապ պատվեր ենք ստացել ու հավանորեն ստիպված կլինենք ամբողջ շաբաթ աշխատել մինչև ուշ երեկոները:

Դա փշոց էր, բայց ես այլ կերպ չէի կարող: Հանկարծ զգացի, որ կատաղությունից և ամոթից խեղդվում եմ:

Մենք կտրեցինք—անցանք հրապարակն ու քայլեցինք գերեզմանների կողքի փողոցով: Ես նկատեցի Ռոզային: Նա գալիս էր «Ինտերնացիոնալի» կողմից: Նրա բարձրաճիտ կոշիկները մաքրված էին շողշողալու աստիճան: Ես կարող էի ճամփաս թեքել և մեկ այլ պարագային երևի այդպես էլ անի, բայց այժմ շարունակեցի քայլել նրան ընդառաջ: Ռոզան մի կողմ էր նայում, ասես մենք բուլլոքովին ծանոթներ չլինեինք: Այդպես էր անխախտելի օրենքը. այդ աղջիկներից ոչ մեկը ձեզ փողոցում չէր ճանաչում, և թե դուք մենակ չէիք լինում:

— Բարև, Ռոզա,— ասացի ես:

Նա շվարած նայեց սկզբում ինձ, հետո Պատրիցիային, գլխով տրեց, և շփոթված շտապեց հեռանալ: Մի քանի քայլից մենք հանդիպեցինք Թունդ ներկված Ֆրիցցիին: Զիստերը ճոճելով, նա թափահարում էր պայուսակը: Հետո անտարբեր, ասես լուսամուտի ապակու ետևից նայեց ինձ:

— Ողջո՛ւյն, Ֆրիցցի,— ասացի ես:

Նա գլուխը խոնարհեց թագուհու նման, ոչնչով չմատնելով իր դարմանքը, բայց ես լսեցի, թե նա ինչպես արագացրեց քայլերը: Ուզում էր հասնել Ռոզային և նրա հետ քննադել շտեմնված դեպքը: Իմանալով, որ պետք է մյուսներն էլ հանդիպեն, ես դեռ կարող էի թեքվել կողքի փողոցը. պարեկային մեծ շուրջայցի ժամն էր: Բայց ենթարկվելով ինչ-որ մի համառոթյան, ես շարունակում էի ուղիղ առաջ շարժվել, և ինչո՞ւ պետք է խուսափեի նրանց հանդիպելուց. չէ՞ որ ես նրանց ավել լավ էի ճանաչում:

քան կողքովս քայլող աղջկան՝ նրա Բինդինգի և բյուրիկի հետ միասին։ Ուշինչ, թող տեսնի, թող մի կուշտ նայի։

Նրանք բոլորը անցան լապտերասյունների երկար շարքի մոտով։ զեղեցկուհի Վալլին, գունատ, բարեկազմ ու նրբագեղ, փայտե ոտով Հինան, հաստոտ էռնան, Մարիոնը, որին ամենքը ճշտորակ էին կանչում, կարմրաթուշ Մարգոն, սպիտակ մուշտակով Կնադեմ Կիկին և վերջապես փետրած բուին նմանվող սկզբնորոշ Միմի տատիկը։ Ես բոլորին բարևեցի, իսկ երբ անցնում էինք երջիկով լեցուն իր կաթսայիկի առաջ նստած «մայրիկի» մոտով, ես սրտանց սեղմեցի նրա ձեռքը։

— Դուք այստեղ շատ ծանոթներ ունեք,— մի որոշ ժամանակ լռելուց հետո ասաց Պատրիցիա Խոլմանը։

— Այսպիսի ծանոթներ՝ այո,— բթամտորեն պատասխանեցի ես։

Ես նկատեցի, որ նա նայում է ինձ։

— Կարծում եմ, որ մենք հիմա կարող ենք վերադառնալ,— ասաց նա։

— Այո,— պատասխանեցի ես,— ես էլ եմ այդպես կարծում։ Մենք մոտեցանք նրա շքամուտքին։

— Առողջությոն ձեզ,— ասացի ես,— ցանկանում եմ հաճե՛լի ժամանց։

Նա չպատասխանեց։ Ոչ առանց դժվարության ես հայացքս հեռացրի զանգի կոճակից և նայեցի Պատրիցիային։ Ես աչքերիս չհավատացի։ Ենթադրում էի, որ նա խիստ վիրավորված է, բայց բերանի անկյունները ցնցվում էին, աչքերում կրակներ էին կայծկրլում ու մեկ էլ բռնկվեց անկեղծ, անհոգ, բարձր ծիծաղով։

— Երեխա,— ասաց նա։— Օ՛հ, աստված իմ, ինչքա՛ն երեխաանք դուք դեռ։

Ես աչքերս շեցի նրա վրա։

— Դե իհարկե...— ասացի ես վերջապես,— համենայն դեպքս...— Եվ հանկարծ ըմբռնեցի դուրսյան ողջ կոմիզմը։— Դուք հավանորեն ինձ ապուշ եք համարում։

Նա ծիծաղում էր։ Ես անպասելիորեն ամուր գրկեցի նրան։ Թող ինչ ուզում է մտածի։ Նրա մազերը քսվեցին իմ այտերին, դեմքը բոլորովին մոտիկ էր, ես զգացի նրա մաշկի մեղմ, դեղձե

րուրմունքը: Հետո աչքերը մոտեցան և, հանկարծ նա համբուրեց իմ շրթունքները...

Մինչ ես գլխի կրկների, թե ինչ պատահեց, նա անհետացավ:

Վերադարձի ճանապարհին ես մոտեցա երշիկով կաթսային, որի մոտ նստած էր «մայրիկը»:

— Տուր ինձ մի բաժին, մի քիչ շատ:

— Մանանեխով,— հարցրեց,— նա կրում էր մաքուր, սպիտակ գոգնոց:

— Կաթսայի մոտ կանգնած ես հաճույքով ուտում էի սարղելկաները: Արդիսը ինձ համար «Ինտերնացիոնալից» բերեց մի գավաթ գարեջուր:

— Տարօրինակ արարած է մարդը, մայրի՛կ, իսկ դու ի՞նչ կարծիքի ես,— ասացի ես:

— Այ, էդ մեկը ճիշտ է,— եռանդով պատասխանեց նա,— Օրինակ, երեկ մոտենում է ինչ-որ մի պարոն, ուտում երկու հաս Վիեննական նրբերշիկ մանանեխով և չի կարողանում դրա համար վճարել, Հասկանո՞ւմ ես: Արդեն ուշ է, ջորջը մի շունչ արարած չկա, ի՞նչ պիտի անեի նրան: Ծս, ի՞նչ խոսք, բաց թողեցի գնաց-դիտեմ էդ գործերը: Եվ պատկերացրու, էսօր նա ճորից գալիս է, նրբերշիկների համար վճարում է ու դեռ թեյանվեր է տալիս:

— էհ, այդ ֆախապատերազմյան բնավորություն է եղել, մայրիկ, իսկ ինչպե՞ս են գործերդ գնում ընդհանրապես:

— Վատ: Երեկ յոթ բաժին Վիեննական նրբերշիկ և ինը հատ սարղելկաներ: Անեմ քեզ. թե աղջիկները չլինեին, իմ բանը վաղուց պրծած կլիներ:

Աղջիկներ նա անվանում էր պոռնիկներին: Նրանք «մայրիկին» օգնում էին՝ ինչով կարողանում էին: Եթե նրանց հաջողվում էր չանթել որեւէ «փեսացվի» նրանք աշխատում էին անպայման սնցնել «մայրիկի» մոտով, որպեսզի ամեն բանից առաջ մեկական սարղելկա ուտեն և միջոց տան պառավին վաստակելու:

— Շուտով տաքերը կընկնեն,— շարունակեց «մայրիկը»,— րայց ձմռանը, երբ ցուրտ է, խոնավ... արդեն ինչպես ուզում ես հագնվի, միեւնույն է, չես կարողանում պաշտպանվել:

— Ինձ էլի տուր երշիկ, — ասացի ես, — այսօր իմ տրամա-
դրութիւնը այնպէս հրաշալի է: Իսկ տա՞նդ ինչպէս է:

Նա ինձ նայեց իր մանրիկ, ջրի նման պարզ աչքերով:

— Էլի նուէնը: Վերջերս նա մահճակալը ծախեց:

«Մայրիկը» ամուսին ունեւր: Տասը տարի առաջ նրա ամու-
սինը մետրոյի գնացքի տակ ընկավ, երբ ուզում էր ընթացքի ժա-
մանակ թռչել վազոն: Ստիպված եղան նրա ոտքերն անդամա-
հատել: Այդ դժբախտութիւնը նրա վրա բավական տարօրինակ ազ-
դեցութիւն ունեցավ: Դառնալով հաշմանդամ, նա դադարեց կնոջ հետ
քնել: Ամաշում էր: Բացի այդ, հիվանդանոցում տարվեց մորֆինով: Նա
շատ շուտով վհատվեց, ընկավ հոմոսեկսուալիստների ինչ-որ
կամպանիա և ահա այդ մարդը, որ հիսուն տարի ապրել էր որ-
պէս միանգամայն նորմալ տղամարդ, սկսեց քաղշ գալ միայն
տղաների հետ: Նա տղաներից չէր ամաշում, որովհետեւ նրանք
տղամարդիկ էին: Կանանց համար նա խեղճնդամ էր և նրան
թվում էր, թե ինքը կանանց ներշնչում է զգվանք ու խղճահարու-
թիւն: Այդ բանը նա տանել չէր կարողանում: Տղամարդկանց
շրջանում նա իրեն վզում էր որպէս դժբախտութեան մեջ ընկած
մի մարդ: Որպեսզի փող ձեռք բերի մորֆինի ու տղաների համար,
նա գողանում էր «մայրիկից» այն ամենը, ինչ ձեռքն էր ընկնում,
Պե ծախում էր: Բայց «մայրիկը» կապված էր նրա հետ, շնայած որ
նա հաճախ էր «մայրիկին» ծեծում: «Մայրիկը» իր տղայի հետ
միասին ամեն գիշեր մինչև ժամը չորսը կանգնում էր փողոցում:
Երշիկների կաթսայի մոտ: Խեղճ կինը ցերեկները սպիտակեղեն էր
չվանում և հատակը մաքրում: Նա մշտապէս շատ սիրալիր էր,
համարում էր, որ իր կյանքն այնքան էլ վատ չէ, շնայած որ տա-
ռապում էր աղիքների խոցով և քաշը իննսուն ֆունտ էր: Երբեմն
նրա ամուսնու վիճակը շատ էր վատանում:

Այդպիսի դեպքերում գալիս էր կնոջ մոտ ու լաց էր լինում:
«Մայրիկի» համար դրանք ամենահրաշալի ժամերն էին:

— Դու էլի քո էն լավ գործի վրա՞ ես, — հարցրեց նա:

Ես գլխով արեցի:

— Այո, մայրիկ: Այժմ ես լավ եմ վաստակում:

— Տես՝ տեղդ չկորցնես:

Ես տոնն եկա: Շքամուտքի մոտ կանգնած էր աղախինը՝ Յրի-
դան: Ինքը՝ աստվածն էր նրան տեղաբերել ինձ համար:

— Դուք հմայիչ աղջիկ եք, — ասացի ես, — ի՞նչ իմաստ ունի

մշտապես կռիւլ անելը, Ֆրիդա, կյանքը կարճ է: Այն լի է ամեն տեսակ պատահականութիւններով: Մեր օրերում հարկավոր է միմյանց թեթեւ-թեթեւ քննել, Արի՛ հաշտվենք:

Նա մինչև անգամ շնայեց իմ մեկնած ձեռքի կողմը, ինչ-որ բան մրթմրթաց «անիծված հարբեցողներին» մասին և դուռը դուրս դրա ցանցով անհետացավ:

Ես բախեցի Գեորգ Բլոկի դուռը: Նրա դռան տակից լույսի մի շերտիկ էր երևում: Նա բերանացի էր անում ինչ-որ բան:

— Զո՛րջի, գնանք լափելու, — ասացի ես:

Զորջին նայեց ինձ: Նրա գունատ դեմքը վարդագունեց:

— Ես սոված չեմ:

Նա վճռեց, որ ես նրան հրավիրում եմ կարեկցանքից դուրս վրձնել և այդ պատճառով էլ հրաժարվեց:

— Դու նախ նայիր, թե ի՞նչ ուտելիք է, — ասացի ես, — դիտե՛ք, թե չէ ամեն ինչ կփչանա: Խաթրս մի՛ կոտրի:

Երբ անցնում էինք միջանցքով, — նկատեցի, որ շուրջ Ռենիգոյուտը թեթեւակի կիսաբաց է: Դռան ետևից կամացուկ շնչառութիւնն ձայն էր լսվում: «Ահա», մտածեցի ես և նույն պահին լսեցի, թե ինչպես խոսակցի մոտ զգուշորեն պտտեցին դռան: Իսկապէս ու նույնպէս մի սանտիֆետրալափ կիսաբաց արեցին՝ դուռը թփում էր, թե ամբողջ պանսիոնն է դարան մտած հետևում իմ հորաբրոջ աղջկան:

Տրաու Զալեսկու դիպակեպատ բազկաթոռները պայծառ լուսավորված էին ջահի լույսով: Դրանց կողքին երևում էր խոստիկ լամպը: Սեղանին փայլում էր Անանասը: Հենց այդտեղ էլ դրված էին ամենաբարձր տեսակի լյարդութեան երշիկ, նուրբ-վարդա-կույն ապուխտ, շերտի-բրենդիի մի շիշ... Երբ ես ու Զորջին, որը խոսելու կարողութիւնը կորցրել էր հուպ էինք տալիս այդ անմահական ուտելիքները, դուռը թակեցին: Ես գիտեի, թե հիմա ինչ պետք է տեղի ունենա:

— Ուշադրութիւն, Զորջի, — շշտացի ես և բարձրաձայն բարձրախոսեցի. — մտե՛ք:

Դուռը բացվեց և ներս մտավ Ֆրաու Զալեսկին: Նա այրվում էր հետաքրքրասիրութիւնից: Առաջին անգամ նա ինձ անձամբ իր ձեռքով բերեց ինչ-որ մի ռեկլամ-ծրագիր, որը ամենավճռական կողմ էր անում փնձ՝ սնվել հում մթերքներով: Նա հագնվել էր շքեղ, ինչպէս հավերժահարս, հին, լավ ժամանակների մի իսկա-

կան խանութ. հաշյազարդ, ծոպազարդ շալ, և հանգուցյալ Զալևսկու դիմանկարով. կրծքազարդ: Քաղցրավուն ժպիտը վայրկենաբար սառեց նրա դեմքին: Նա զարմանքով նայում էր իրեն կորցրած Ջորջիին: Եւ բռնվեցի բարձր, դաժան ծիծաղով: Նա նույն պահին տիրապետեց իրեն:

— Ահա՛,— նկատեց նա թունոտ,— հրաժարակա՞ն ես ստացել:

— Ճիշտ այդպես,— համաձայնեցի ես, դեռեւ ուսումնասիրելով նրա շքեղ արդուզարդը: Ինչպիսի երջանկովթյուն էր, որ Պատուհիցիայի այցելությունը տեղի չէր ունեցել:

Ֆրանու Զալևսկին հանդիմանանքով նայեց ինձ:

— Դուք դեռ ծիծաղո՞ւմ եք: Ախր ես միշտ ասում էի, որ այնտեղ, ուր ուրիշ մարդիկ, սիրտ են ունենում, ձեզ մոտ մի շիշ իսպանական օղի է...

— Լավ է ասված,— պատասխանեցի ես:— Հատկապես իսպանական: Արդյոք մեզ պատիվ չե՞ք անի, իրիկին, ձեր ներկայությամբ...

Նա տատանվում էր: Բայց հետաքրքրությունը հաղթանակեց. Հանկարծ ու հաջողվի էլի ինչ-որ մի բան իմանալ: Եւ բաց արեցի շերրիբրենդիի շիշը:

Մի փոքր ավելի ուշ, երբ ամեն ինչ լռեց, ես վերցրի վերադրուս և մի վերմակ ու միջանցքով գաղտագողի մոտեցա հեռախոսին: Եւ ծունկ չոքեցի այն սեղանի առաջ, որի վրա դրված էր հեռախոսի ապարատը, գլուխս ծածկեցի վերարկուով ու վերմակով, և ձախ ձեռքով բռնած պահելով վերարկուիս փեշը, վերցրի հեռախոսափողը: Այդ ինձ ապահովագրելու էր ականջ դնողներից: Ֆրանու Զալևսկու պանսիոնում շատ կային երկար, հետաքրքրասեր ականջներ:

— Վաղո՞ւց եք արդեն վերադարձել ձեր խորհրդավոր ժամադրությունից,— հարցրեցի ես:

— Արդեն մի ժամ կլինի:

— Ափսո՛ս, եթե իմանայի...

Նա ծիծաղեց:

— Այդ ոչինչ չէր փոխի: Եւ արդեն անկողնում եմ, և իմ

շերմությունը նորից մի փոքր բարձրացավ: Շատ լավ է, որ ես այսքան վաղ վերադարձա:

— Ջերմություն, Ի՞նչ է պատահել ձեզ:

— Առանձնապես ոչինչ: Իսկ դուք Ի՞նչ էիք անում այսօր նրեկոյան:

— Տանտիրուհու հետ զրուցում էի միջազգային դրության շուրջը:

— Իսկ դուք, Ձեր գործերը բոլորը՞ հաջողվեցին:

— Հուսով եմ, որ ամեն ինչ կարգին կլինի:

Իմ թաքստոցում այնքան տոթ էր, ասես գտնվում էի կապիկ-ներով լի վանդակում: Դրա համար էլ ամեն անգամ, երբ խոսում էր աղջիկը, ես շտապ կիսաբաց էի անում «վարագույրը» և արագ-արագ ներշնչում զով օդը. պատասխանելիս ես նորից քիփ ծածկում էի բոլոր ծակուծուկերը:

— Ձեր ծանոթների շրջանում չկա՞ Ռոբերտ անունով որեէ մեկը,— հարցրեցի ես:

Նա ծիծաղեց:

— Կարծեմ, չկա...

— Ափսոս, Թե չէ ես բավականությամբ կլսեի, թե ինչպե՞ս ևք դուք արտասանում այդ անունը: Գուցե համեմայն դեպս կփոր-ձե՞ք:

Նա նորից ծիծաղեց:

— Դե, թեկուզ կատակով,— ասացի ես:— Օրինակ՝ «Ռոբերտը էջ է»:

— Ռոբերտը մանկիկ է...

— Ձեր արտասանությունն ապշեցուցիչ է,— ասացի ես:— Իսկ այժմ եկեք փորձենք արտասանել «Ռոբբի»: Եվ այդպես՝ «Ռոբբի»...

— Ռոբբին հարբեցողի մեկն է...— Դանդաղ արտասանեց հեռավոր, կամացուկ ձայնը:— Այժմ ինձ հարկավոր է քնել: Ես քնաբեր եմ ընդունել և զլուխս աղմկում է...

— Այո... բարի գիշեր... ձեզ հանգիստ քուն...

Ես խոսափողը դրեցի և վրայիցս դեն զցցեցի վերարկուն ու վերմակը: Հետո ոտքի կանգնեցի և տեղն ու տեղը սառեցի: Ուղիղ իմ դիմաց ուրվականի պես կանգնած էր պաշտոնաթող գանձա-պահը, որ սենյակ էր վարձել խոհանոցի պողքին: Ես գազազած ինչ-որ բան մըթմրեցի:

— Սաս, սաս,— շշնջաց նա ատամները ցույց տալով:
 — Սաս, սաս,— պատասխանեցի ես, նրան մտքումս սատա-
 նայի գիրկն ուղարկելով:
 Նա մատը բարձրացրեց:
 — Ես չեմ մատնի ձեզ: Հավանորեն քաղաքական որևէ
 գործ է:
 — Ի՛նչ,— հարցրեցի ես զարմացած:
 Նա աչքով արեց ինձ:
 — Մի անհանգստացե՛ք, Ես ինքս էլ ծայրահեղ աջակողմյան
 դիրքավորում ունեմ: Քաղաքական գաղտնի խոսակցութիւն՝
 այո՛:
 Ես հասկացա նրան:
 — Ամենավերին աստիճանի քաղաքական,— ասացի ես և
 նույնպես ատամներս ցույց տվեցի:
 Նա գլխով արեց և շշնջաց:
 — Կեցցե՛ն նորին մեծութիւնը:
 — Եռակի վիժատ,— պատասխանեցի ես:— Իսկ այժմ ահա
 թե՛ ինչ, Դուք պատահաբար չգիտե՞ք, թե՛ ո՞վ է հնարել հեռախոսը:
 Նա իմ հարցից զարմացավ և օրորեց ճաղատ գլուխը:
 — Ես նույնպես չգիտեմ,— ասացի ես,— բայց հավանորեն նա
 մի հիանալի տղա է եղել...

IX

Ա իրական է: Մրցավազքերի օրն է: Վերջին մի շաբաթվա ըն-
 թացքում Կեստերը ամեն օր մարզվում էր: Երեկոսները մենք զբաղ-
 վում էինք «Կառլով» և մինչև ուշ գիշեր քչփորում էինք այն, ստու-
 գում յուրաքանչյուր պտուտակը, մանրակրկիտ կերպով յուզում
 և կարգի բերում ամեն ինչ: Մենք նստել էինք պահեստամասերի
 պահեստի մոտ և սպասում էինք Կեստերին, որը գնացել էր մըր-
 ցավազքի վայրը:

Բոլորը արդեն հավաքվել էին. Գրառոն, Վալենտինը, Պատ-
 րիցիա Խովմանը և ամենակարևորը՝ Յուլյը՝ արտահագուստով,
 մրցավազքային սաղավարտով և ակնոցով: Նա բոլորից թեթև էր
 և այդ պատճառով պետք է ուղեկցեր Կեստերին: Ժիշտն ասած,
 լենցը տարակուսանքների ունեւոր, նա պնդում էր, որ Յուլյի այս ու
 այն կողմ ցցված, վիթխարի ականջները կմեծացնեն օդի դիմա-

դրողականութիւնը և դրա հետեանքով մեքենան կամ ժամում քսան կիլոմետր արագութիւն կկորցնի կամ կվերածվի ինքնաթիռի:

— Հետաքրքիր է, որտեղի՞ց է ձեր անգլիական անունը, — հարցրեց Պատրիցիա Խովմանին նրա կողքին նստած Գոտֆրիդը:

— Իմ մայրը անգլուհի էր: Նրա անունն էլ էր Պատ:

— Դե, Պատը տւիշ բան է: Այդ անհամեմատ հեշտ է արտասանել: — Նա հանեց մի շիշ և բաժակ: — Ամուր բարեկամութեան կենացը, Պատ: Իմ անունը Գոտֆրիդ է:

Ես դարմանքով նայեցի նրան: Դեռևս չէի կարողացել կարդին մտածել, թե նրան ինչպես անվանեմ, իսկ Գոտֆրիդը օրը ցերեկով ազատ կատակում է հետը: Պատն էլ է ծիծաղում և նրան Գոտֆրիդ է անվանում:

Բայց այս բոլորը Ֆերդինանդ Գրաուի վարքագծի համեմատութեամբ դատարկ բան են: Սա կարծես խելքը թոցրած լինելու և աչքը չէր հեռացնում Պատից: Նա մի գլուխ ոգեշունչ բանաստեղծութիւններ էր արտասանում և հայտարարեց, որ պետք է վրձնի Պատի դիմանկարը: Եվ իսկապես, հարմարվեց մի արկղի վրա և սկսեց մատիտով աշխատել:

— Վսիւր, Ֆերդինանդ, պառավ մրթռչի մեկը, — ասացի ես նրանից խելով ճնպանկարների ալբոմը, — դու ձեռք մի տու կենդանի մարդկանց: Քեզ մեռելներն էլ հերիք են: Եվ, խնդրում եմ, ավելի շատ ընդհանուր թեմաների շուրջը խոսիր: Այս աղչկա նկատմամբ ես լուրջ նկատառումներ ունեմ:

— Իսկ դուք կգա՞ք հետս խմելու իմ ստանալիքի մնացորդը, որ պետք է ժառանգութիւն հասնի ինձ իմ պանդոկապանի՞ց:

— Ամբողջ մնացորդը՝ չգիտեմ: Բայց մասամբ՝ հավանորեն, — պատասխանեցի ես:

— Լավ: Այդ դեպքում ես քեզ կխնայեմ, տղաս:

Մոտորների ճարճատիւնը գնդացրային կրակահերթի աղմուկի նման տարածվել էր մրցալաղքային Կրթութուն վրաս: Տարածվել էր այրված յուղի, բենզինի և կաստորկայի հոտը: Հրաշալի գրգռիչ մի հոտ, մոտորների հրաշալի գրգռիչ մի մրրիկ:

Մեզ հարեան, լավ սարքավորված հատուկ մեկուսաբաններում աղմուկով իրար էին խառնվել մեխանիկները: Նյութական

մասից մենք բավական աղքատ էինք: Մի քանի գործիքներ, այլման մոմեր, պահեստի բալոններով երկու անիվ, որ ինչ-որ մի ֆաբրիկա էր նվիրել, մի քիչ պահեստի մանր-մուկ մասեր. ահա և բոլորը: Կեստերը ներկայացնում էր ոչ թե մի որևէ ավտոմոբիլային գործարան, այլ հենց ինքն իրեն, և մենք ստիպված էինք բոլոր ծախսերը ինքներս քաշել: Այդ պատճառով էլ մենք ունեինք միայն ամենաանհրաժեշտը:

Մրցավազքի համար արդեն հազած-պատրաստ Բրաուժյուլերի ուղեկցութեամբ եկավ Օտտոն:

— Դե, Օտտո,— ասաց նա,— եթե միայն իմ մոմերն այսօր դիմանան քո վայր փտամ: Բայց նրանք չեն դիմանա:

— Տեսնենք,— պատասխանեց Կեստերը:

Բրաուժյուլերը սպառնաց «Կառլին»:

— Ձգուշացիր իմ «Դյուրադարձիկից»:

Այդպես էր կոչվում նրա նոր, շատ ծանրանիստ մեքենան: Նրան ֆավորիտ էին համարում:

— «Կառլ» դեռ քո հախիցը կգա, Թեո,— բղավեց նրան Լենցը:

Բրաուժյուլերն ուղեց նրան պատասխանել զինվորի հին ավնիվ մի խոսքով, բայց մեզ հետ տեսնելով Պատրիցիա Խոլմանին, ձայնը կտրեց, լեզուն իրեն քաշեց: Աչքերը շոկով, նա հիմարաբար ժպտաց անորոշ տարածությանը և գնաց:

— Կիակատար հաջողութուն,— բառարարված ասաց Լենցը:

Ճանապարհի վրա լսվեց մոտոցիկլետների մետաղահալը: Կեստերն սկսեց պատրաստվել «Կառլ» հայտարարված էր որպես սպորտային ենթակարգի մեքենա:

— Մի մեծ օգնություն չենք կարողանա ցույց տալ, Օտտո,— ասացի ես մի հայացք գցելով մեր գործիքների հավաքածուի վրա: Նա ձեռքը թափ տվեց:

— Պետք չէ: Եթե «Կառլ» ջարդվի, այդտեղ արդեն չի օգնի մի ամբողջ ավտո-վերանորոգման արհեստանոց:

— Վահաններ դնե՞մ, որպեսզի իմանաս, թե որտեղ ես գտնվում:

Կեստերը գլուխը օրորեց:

— Ընդհանուր ստարտ կտրվի: Ինքս կտեսնեմ: Բացի այդ, դրան կհետևի ծուլը:

Ցուպը խանդավառ գլխով արեց: Նա հուզմունքից դողդողում

էր և անվերջ շոկուղդ խժռում: Բայց այդպես էր նա միայն այժմ, մրցավազքից առաջ, Մենք գիտեինք, որ ստարտի կրակոցից հետո նա կդառնա կրիայի նման հանգիստ:

— Դե, գնացինք: Շաուից հեռու:

Մենք «Կառլին» առաջ հրեցինք:

— Միայն թե ստարտի ժամանակ տեղումդ շառեա-մնաս, սատկած,— ասաց Լենցը, շոյելով ռադիատորը:— Չհիասթափեցնես քո ժերունի հորը, «Կառլ»:

«Կառլը» պացավ, Մենք նայում էինք նրա ետևից:

— Հլա մի մտիկ արա էդ հիմար ջաբախանին,— անսպասելիորեն լավեց մեր կողքից:— Մանավանդ հետևի կամրջակը... Ոնց որ ջայլամ լինի:

Լենցն ամբողջովին կարմրատակած տեղում ուղղվեց:

— Դուք նկատի ունեք այն սպիտակ մեքենայի՞ն,— հազիվ ղսպելով իրեն հարցրեց նա:

— Հենց նրան,— հարևան մեկուսարանից պատրաստակամորեն պատասխանեց վիթխարի մի մեխանիկ, նա այդ բացական լսելու հետք չուներ անփութորեն, գլուխը միայն աննշան մեր կողմը դարձնելով, և հարևանին մատուցեց շշով գարեջուր: Լենցը կատաղութունից սկսեց շնչահեղձ լինել և արդեն ուզում էր ցատկել անցնել փայտե ցածրիկ արգելապատի վրայով: Բարեթախտաբար նա դեռ չէր հասցրել արտասանել որևէ վիրավորական բառ, ես նրան ետ քաշեցի:

— Թող այդ հիմարութունը,— ֆշշացրեցի ես:— Դու մեզ այստեղ ես հարկավոր: Ի՞նչ կարիք կա ժամանակից առաջ հիվանդանոց ընկնելու:

Էշի համառությամբ Լենցն աշխատում էր դուրս պրծնել: Նա տանել չէր կարողանում որևէ ծաղր «Կառլի» հասցեին:

— Ահա, տեսնո՞ւմ եք,— ասացի ես Պատրիցիա Խոլմանին,— և դեռ էս գիծ էծին ռվերջին ռոմանտիկ» են կոչում: Կարո՞ղ եք հավատալ, որ մի ժամանակ նա բանաստեղծություններ է գրել:

Այդ ակնթարթաբար ներգործեց: Ըս խփեցի նրա ցավոտ տուղին:

— Պատերազմից դեռ շատ առաջ,— մեղավոր տոնով ասաց Դոտֆրիդը:— Ու բացի այդ, մանկիկա, մրցավազքի ժամանակ խելքը թոցնելն ամոթ չէ: Ճիշտ չե՞մ ասում, Պատ:

— Խենթ լինելն ընդհանրապես ամոթալի չէ:

Գոտֆրիդը ձեռքը շքոցին տարավ:

— Հանճարեղ խոսքեր են:

Մոտորների գլորդյունը խլացրեց ամեն ինչ: Օդը ցնցվեց: Ցնցվում էին երկիրն ու երկինքը: Մեքենաների երամը սլացավ մեր մոտով:

— Նախալերջինն է,— մրթմրթաց կենցը,— Մեր գաղանը, այնուամենայնիվ, ստարտի ժամանակ խեղճացել է:

— Այդ ոչինչ չի նշանակում,— ասացի ես:— Ստարտը «Կառլի» թույլ տեղն է: Նա տեղից դանդաղ է պոկվում, բայց դրա փոխարեն հետո արգեն նրան ղսպել չի լինի:

Մոտորների թուլացող հոնդոցների միջից սկսեցին հասնել բարձրախոսների ձայները: Մենք մեր ականջներին չէինք հավատում. Բերգերը՝ ամենավտանգավոր մրցակիցներից մեկը, կպելմանացել էր ստարտում:

Նորից մեքենաների հոնդյունը: Նրանք մորեխի նման սկին էին տալիս դաշտի վրա: Արագորեն խոշորանալով, նրանք անցան տրիբունաների մոտով և ընկան մեծ ոլորանը: Մնացել էր վեց մեքենա և «Կառլը» դեռևս էլի նախավերջինն էր: Մենք կազմ ու պատրաստ էինք: Մեկ ավելի թույլ, մեկ ավելի ուժգին՝ ոլորանից այն կողմ լսվում էր շարժիչների որոտալից արձագանքը: Հետո ամբողջ երամը դուրս եկավ ուղիղ ճանապարհ: Առաջին մեքենային քիփ մոտիկ գնում էր երկրորդ, հետո երրորդ մեքենան: Նըրանց հետևում էր Կեստերը. ոլորանում նա առաջ էր ընկել և հիմա չորրորդն էր:

Արևը դուրս նայեց ամպերի ետևից, Լույսի և ստվերի լայն շերտերն ընկան ճանապարհին, ներկելով այն վազրի մորթու նըման: Ամպերի ստվերները լողում էին ամբոխի վրայով: Մոտորների փոթորկալից մոնչոցը խենթ ու քաջարի մի երաժշտության նման տակն ու վրա էր անում մեր լարված ջղերը: Կենցը ոտքից ոտք էր փոխվում, ես ծամծմում էի սիգարետը, այն վերածելով շիլայի, իսկ Պատրիցիան, ինչպես ջահել մատակը վաղ առավոտյան՝ աղմուկով ներս էր քաշում օդը: Միայն Վալենտինն ու Գրանուն էին, որ հանգիստ նստած տաքանում էին արևի տակ:

Եվ դարձյալ տրիբունաների մոտով սլացող մեքենաների սըրտերի գլորդացող քաբախյունը: Մենք աչքներս չէինք կտրում Կեստերից: Օտտոն գլուխը քացասաբար շարժեց. նա չէր ուզում բախնները փոխել: Մի ջրջապտույտից հետո, երբ մեքենաները նորից

մեր մոտով էին անցնում, Կեստերն արգեն ընթանում էր երրորդ մեքենային համարյա թե քաշելով: Այդ կարգով էլ նրանք սլա-
յան անվերջ ուղիղ ձգված ճանապարհով:

— Սատանան տանի,— ինքը մի կում արեց շշից:

— Այդ բանը նա յուրացրել է,— ասացի ես Պատրիցիային:—
Ոլորապտույտների ժամանակ հասնել,— անցնելը նրա մասնա-
յիտությունն է:

— Պատ, մի կում ուզո՞ւմ եք,— հարցրեց ինքը, նրան մեկ-
նելով շիշը:

Ես զայրույթով նայեցի նրան: Նա առանց աչքը թարթելու
դիմացավ իմ հայացքին:

— Ավելի լավ է բաժակով,— պատասխանեց Պատրիցիան:—
Սա դեռ շշից խմել չեմ սովորել:

— Վատ է,— Գոտֆրիդը հանեց բաժակը:— Ժամանակակից
դաստիարակության թերությունները անմիջապես նկատվում են:

Հետագա շրջանների ժամանակ մեքենաների շարքը ձգվեց:
Առջևից ընթանում էր Բրաունյուզերը: Առաջին շորս մեքենաները
աստիճանաբար մի երեք հարյուր մետր առաջ պոկվեցին: Տրիբու-
նաների հետևում անհետանալու պահին Կեստերն քիթ քթի էր գնում
երրորդ մեքենայի հետ: Հետո մեքենաները նորից երևացին: Մենք
վեր թռանք: Ո՞ր է կոբել երրորդ մեքենան: Միայն Օտտոն էր սլա-
նում առաջին երկու մեքենայից հետո: Վերջապես երրորդ մեքենան
էլ մոտեցավ: Հետևի բալոնները քրքրվել էին: Ինքը շարախինդ
ծիծաղեց, Մեքենան կանգ առավ հարևան մեկուսարանի մոտ:
Վիթխարահասակ մեխանիկը հայհոյում էր: Մի րոպեից մեքենան
նորից սարքին էր:

Դարձյալ մի քանի պտույտ, բայց վիճակը չէր փոխվում: Ին-
քը վայրկյանացույցը մի կողմ դրեց և սկսեց հաշվումներ կատա-
րել:

— «Կառլը» դեռ որոշ ռեզերվներ ունի,— հայտարարեց նա:

— Վախենում եմ մյուսներն էլ ունենան,— ասացի ես:

— Անհավատի մեկը,— նա նայեց ինձ ոչնչացնող հայացքով:
Նախավերջին շրջանի ժամանակ Կեստերն նորից զլուխը բացա-
ռաբար շարժեց: Նա ոխակ էր անում և ուզում էր մրցավազքն ա-
վարտել առանց բալոնները փոխելու: Դեռ իսկական շոգը չէր ըն-
կել, և բալոնները թերևս դիմանային:

Լարված ապաստողականությամբ ապակե թափանցիկ ցնորքի

նման կախվել էր ընդարձակ հրապարակում և տրիբունաների վրա։ Սկսվեց մրցավազքի եզրափակիչ էտապը։

— Բոլորդ բռնեք որևէ փայտե բան,— ասացի ես ձեռքումս սեղմելով մուրճը։

Լենցը ձեռքը դրեց գլխիս։ Ես նրան հրեցի մի կողմ։ Նա ժրպտաց և բռնեց արգելափայտից։

Դղրդոցն աճում էր հռնդյունի, հռնդյունը՝ ոռնոցի, ոռնոցը՝ մռնչյունի, մռնչյունը՝ որոտի, առավելագույն պտույտներով աշխատող մոտորների բարձր, շլական երգին։ Բրաունյուլլերը թռավ դեպի ոլորապտույտը, նրա ետևից սլանում էր երկրորդ մեքենան, նրա ետևի անիվները թշշում էին ու կրճատում։ Նա ընթանում էր առաջինից մի փոքր ավելի ցածով։ Վարորդը հավանորեն ուզում էր փորձել ոլորապտույտի ներքին շրջագծով անցնել նրանից։

— Ստում ես,— բղավեց Լենցը։

Այդ ակնթարթին հայտնվեց Կեստերը։ Նրա մեքենան լիակատար արագությամբ թռավ դեպի վերին եզրը։ Մենք քարացանք։ Թվում էր, թե «Կառլը» դուրս կթռչի ոլորապտույտից, բայց մոտորը մռնչաց, և ավտոմեքենան շարունակեց սլանալ շրջանով։

— Նա ոլորապտույտ մտավ լրիվ գազով,— բացականչեցի ես։ Լենցը գլխով արեց։

— Խելագար։

Տենդագին լարումից դողալով, մենք կախվել էինք արգելափայտից։ Կհաջողվի՞ նրան։ Ես Պատրիցիային բարձրացրեցի և կանգնեցրի գործիքների արկղի վրա։

— Այսպես ձեզ ավելի լավ կերևա։ Հենվեք իմ ուսերին։ Ուշադրությամբ նայեցեք, հիմա նա սրան էլ ետ կթողնի ոլորապտույտի ժամանակ։

— Արդեն ետ թողեց,— բղավեց Պատրիցիան։— Նա արդեն առչեռումն է։

— Նա մոտենում է Բրաունյուլլերին։ Աստված իմ, երկնային հայր, սուրբ Մովսես,— բղավում էր Լենցը։— Նա իսկապես որ երկրորդից առաջ է անցել, իսկ հիմա մոտենում է Բրաունյուլլերին։

Վազբուղու վրա կախվեց ամպրոպային մի ամպ։ Բոլոր երեք մեքենաներն էլ գլխապատառ արագությամբ պոկվեցին ոլորապտույտից, ուղղվելով դեպի մեր կողմը։ Մենք անզուսպ գոռոռում էինք, մեզ միացան Վալենտինը և Գրաուն՝ փր հրեշավոր բառով։

Կեստերի խենթ ու փռելառ փորձը հաջողվեց: Նա ուղորապտույտի ժամանակ վերևում ետ թողեց երկրորդ մեքենային, Կեստերի հակառակորդը սխալ թույլ տվեց և ստիպված եղավ արագությունը նվազեցնել՝ իր ընտրած զառիթափ ուղու վրա: Այժմ Օտտոն ոտբուրի նման նետվեց Բրաունյուլլերի վրա, որը անսպասելիորեն հայտնվել էր նրանից մի քսան մետր հեռավորության վրա:

— Խփիր դրան, Օտտո, խփիր: Պատառ-պատառ արա էդ «Դյուրադարձիկին»,— ձեռքներս թափահարելով ոռնում էինք մենք:

Մեքենաները մի վերջին անգամ անհետացան ուղորապտույտի հստեղ: Լենցը բարձրաձայն աղոթում էր Ասիայի և Հարավային Ամերիկայի բոլոր աստվածներին և թափահարում իր թախսմանը: Ես էլ իմը հանեցի: Իմ ուսերին հենված, Պատրիցիան կախվել էր առաջ և լարված նայում էր դեպի հեռուն: Ինչպես երևում էր, Բրաունյուլլերի մոտ սկսել էր փշանալ այրման սխտեմը:

Մեքենաները երևացին: Բրաունյուլլերի մոտորը դեռ փոշտացնում էր, մի գլուխ լսվում էին խափանումների ձայներ: Ես աչքերս փակեցի:

Լենցը մեջքով շրջվեց դեպի վազքուղին. մենք ուզում էինք շահել ճակատագրի բարեհաճությունը: Ինչ-որ մեկի ճիշդ մեզ ստիպեց ուշքի դալ: Մենք հասցրինք նկատել միայն, թե ինչպես Կեստերը առաջինը կտրեց Ֆինիշի գիծը, երկու մետրի շափ առաջ ընկնելով իր հակառակորդից:

Լենցը խելքը թոցրեց: Նա գետին նետեց գործիքը ու ձեռքերի վրա կանգնեց պահեստի անիվին:

— Դուք էդ ի՞նչ ասացիք այն ժամանակ,— րդավեց նա նորից ոտքի կանգնելով և դիմելով հերկուլեսատիպ մեխանիկին,— ավերակ...

— Ձե՛ռ քաշի ինձանից, հիմարի մեկը,— դժգոհ պատասխանեց նրան մեխանիկը: Եվ առաջին անգամ, ինչ ես նրան ճանաչում եմ, վերջին ոռմանտիկը, լսելով իր հասցեին վիրավորանք, կատաղությամբ չբռնվեց: Նա հոհոցից սկսեց ցնցվել, ասես սուրբ Վիտտայի պարն էր պարում:

Մենք սպասում էինք Օտտոյին: Նա պետք է բանակցեր դատավարական կոլեգիայի անդամների հետ:

— Գոտֆրիդ,— լսվեց մեր հետևից մի խռպոտ ձայն: Մենք շրջվեցինք և տեսանք մարդանման մի սար՝ չնփից դուրս նեղլիկ,

շերտավոր շալվարով, մարենգոյի դույնի անշափ նեղ պիջակով. և սև կոտեդեկով:

— Ալֆոնսը,— բացականչեց Պատրիցիա խոլմանը:

— Իր սեփական անձով,— համաձայնվեց նա:

— Մենք տարել ենք, Ալֆոնս,— բղավեց Պատրիցիան:

— Շատ թունդ գործի եք: Երևում է, ես մի քիչ ուշացե՞լ եմ:

— Ես, ճիշտն ասած, ձեզ համար ինչ-որ ուտելիք եմ բերել: Տապակած խոզի միս, մի փոքր աղը դրած միս: Ամեն ինչ կը-տըրտված-պատրաստ:

Նա բաց արեց փաթեթը:

— Աստված իմ,— ասաց Պատրիցիա խոլմանը:— Սա մի ամբողջ գնդի հերիք կանի:

— Այդ դեռ հետո կերեալ,— նկատեց Ալֆոնսը:— Ի միշի ալլոց, բյումել կա, հենց նոր եմ սառցի միջից հանել:

Նա երկու շիշ հանեց:

— Շշերն արդեն բացած են:

— Լավ էք, շատ լավ էք,— ասաց Պատրիցիա խոլմանը:— Ալֆոնսը աչքով արեց նրան:

Դոդոացնելով մոտեցավ «Կառլ»-ի Կեստերն ու Յուպը դուրս թռան մեքենայից: Յուպն այնպիսի տեսք ուներ, որ կարծես պատանի Նապոլեոնը լիներ: Նրա ականջները շողշողում էին աչնպես, ասես եկեղեցու գլուխովոր լուսամուտներ լինեին: Զեռքին մի անհավատալիորեն անճաշակ արծաթե գավաթ կար:

— Վեցերորդն է,— ասաց Կեստերը ծիծաղելով:— Այդ տղաները ոչ մի կերպ ուրիշ բան չեն կարողանում հնարել:

— Հենց մենակ էդ կաթի կճո՞ւճն է,— գործնական տեսքով հետաքրքրվեց Ալֆոնսը:— Իսկ նա՞ղդ:

— Այո,— հանգստացրեց նրան Օտտոն,— նաղդ էլ կա:

— Այդ դեպքում մենք պարզապես լող ենք տալիս փողի մեջ,— ասաց Գրառն:

— Հավանորեն այսօր լավ երեկո կլինի:

— Ինձ մո՞տ,— հարցրեց Ալֆոնսը:

— Մենք այդ պատիվ ենք համարում մեզ համար,— պատասխանեց Լենցը:

— Խոզի փորոտիքով, ոտքերով և ականջներով սխեռապուր ունեմ,— ասաց Ալֆոնսը, և մինչև անգամ Պատրիցիա խոլմանը դեմքին տվեց հարգալից արտահայտություն:

— Ինքնըստինքյան հասկանալի է, որ ձրի,— ավելացրեց նա: Զեռքին մի քանի հատ յուղոտված բռնկման մոմեր մոտեցավ Բրառամյուլները: Նա նզովում էր իր անհաջողութունը:

— Հանգստացիր, Թե՛ռ,— բղավեց նրան Լենցը:— Քեղ հա-
մար առաջին մրցանակն է ապահովված մանկական սպլաշների
առաջիկա մրցավազքում:

— Դե գոնե թույլ կտա՞ք սիրտս հովացնեմ կոնյակով,—
հարցրեց Բրառամյուլները:

— Կարող ես մինչև անգամ զարեջրի գավաթով խմել,—
ասաց Գրառուն:

— Այստեղ ձեր շանսերը թույլ էին, պարոն Բրառամյուլներ,—
արտասանեց Ալֆոնսը դատական փորձագետի տոնով:— Ես դեռ
երբեք չեմ տեսել, որ «Կառլը» վթարվի:

— Իսկ ես մինչև այսօր «Կառլին» իմ առջևում չեմ տեսել,—
պատասխանեց Բրառամյուլները:

— Կրի՛ր քո վիշտն արժանապատվությամբ,— ասաց Գրառուն,—
ահա քեզ գավաթ, վերցրու: Խմենք այն բանի կենացը, որ մեքե-
նաները կործանեն կոպտության:

Պատրաստվելով ճամփա ընկնել դեպի քաղաք, մենք որո-
շեցինք վերցնել Ալֆոնսի բերած մթերքի մնացորդները: Դեռ այն-
քան բաժն էր մնացել, որ լիովի կբավականացներ մի քանի մար-
դու: Բայց մենք գտանք միայն փաթեթի թուղթը:

— Ա՛խ, ահա թե ի՞նչ,— քթի տակ ծիծաղեց Լենցը և ցույց
տվեց շփոթված ժպտացող Յուպին: Նրա ամեն մի ձեռքում մի մեծ
կտոր խոզի միս կար: Նրա փորը դուրս էր ընկել թմբուկի նման:—
Սա էլ իր տեսակի ռեկորդ է:

Ալֆոնսի մոտ ընթրիքի ժամանակ Պատրիցիա Խոլմանը, ինչ-
պես ինձ թվաց, օգտվում էր չափից ավելի մեծ հաջողությամբ:
Գրառուն նորից առաջարկեց նկարել նրա դիմանկարը: Պատրիցիան
ծիծաղելով հայտարարեց, որ այդ բանի համար իր համբերությու-
նը հերիք չի անի: Լուսանկարվելն անհամեմատ հարմար է:

— Գուցե նա ձեր պորտրեն արտանկարի լուսանկարի՞ց,—
նկատեցի ես, ցանկանալով խայթել Ֆերդինանդին:— Այդ ավելի
մոտ է նրա մասնագիտությանը:

— Հանգիստ կաց, Ռոբերտ, — անվրդով պատասխանեց Ֆերդինանդը, շարունակելով նայել Պատին իր մանկական, երկնագույն աչքերով։ Օղուց դու դառնում ես չար, իսկ ես՝ մարդկային։ Ահա թե ինչումն է մեր սերունդների տարբերությունը։

— Նա ինձանից մեծ է ընդամենը մի տասը տարով, — անփութորեն ասացի ես։

— Մեր օրերում հենց այդ էլ կազմում է սերունդների տարբերությունը, — շարունակեց Ֆերդինանդը։ — Մի ամբողջ կյանքի չափ, մի հազարամյակի չափ տարբերություն է։ Ի՞նչ եք հասկանում, տղերք, դուք կյանքից։ Ախր, դուք վախենում եք սեփական զգացմունքներից։ Դուք նամականիք չեք գրում՝ զանգահարում եք հեռախոսով. դուք այլևս չեք երազում. դուք զբոսանքի եք դուրս գալիս քաղաքից դուրս շաքաթ-կիրակի, սիրո մեջ դուք խելացի եք, իսկ քաղաքականության մեջ անխելք՝ դուք խղճալի ցեղ եք։

Ես նրան լսում էի մի ականջով, իսկ մյուսով հետևում էի, թե ի՞նչ է ասում Բրաումյուլլերը։ Հազիվ նկատելի ճոճվելով, նա հայտարարեց, որ հենց ինքը պետք է Պատրիցիա Խոլմանին սովորեցնի մեքենա վարել։ Այ, ինչ եմ ասե՛լ... ինքը, Բրաումյուլլերը կսովորեցնի բոլոր բարդ ձեռքը։

Առաջին իսկ հնարավորության պատեհ առիթին ես նրան մի կողմ տարա։

— Թեո, չափից ավելի կանանցով զբաղվելը սպորտսմենին խիստ վնասակար է։

— Այդ ինձ չի վերաբերում, — նկատեց Բրաումյուլլերը, — ես հիանալի առողջություն ունեմ։

— Լավ։ Այդ դեպքում միտդ պահիր. քո առողջությունից բան չի մնա, եթե քո գլխին մի հատ հասցնեմ այս շշով։

Նա ժպտաց։

— Խանչալդ քեզ պահիր, տղաս։ Գիտե՞ս ինչպես են ճանաչում իսկական ջենտլմենին։ Երբ նա լակում է, իրեն վայելուչ է պահում։ Իսկ ֆիտե՞ս, ես լավ եմ։

— Գլուխ գովանի մեկն ես։

Ես վախ չունեի, թե մեր տղաներից մեկն ու մեկը իսկապես կփորձի նրան խել ինձանից. մեր մեջ այդպիսի կարգ չկար։ Բայց ես այնքան էլ վստահ չէի հենց Պատրիցիայի համար։ Մենք անշափ թիչ էինք միմյանց ճանաչում։ Ախր, շատ հեշտությանմբ կարող էր

այնպես ստացվել, որ նրանցից մեկն ու մեկը դուր գար նրան։ Մի խոսքով, միթե հնարավոր է նման դեպքերում հավատացած լինել։

— Ուշո՞ւմ եք աննկատելիորեն չքվենք,— հարցրեցի ես։
Նա գլխով արեց։

Մենք քայլում էինք փողոցով։ Ամպոտ էր։ Կանաչ-արծաթաշող մառախուղն իջնում էր քաղաքի վրա։ Ես վերցրի Պատրիցիայի ձեռքն ու խցկեցի իմ վերարկուի գրպանը։ Մենք բավական երկար այդպես գնում էինք։

— Հոգնեցի՞ք,— հարցրեցի ես։

Նա գլուխն օրորեց ու ժպտաց։

Ցույց տալով մի սրճարան, որի մոտով անցնում էինք, ես հարցրեցի.

— Չմտնե՞նք արդյոք որևէ տեղ։

— Չէ... Հետո։

Վերջապես մենք մոտեցանք գերեզմանատանը։ Տների քարե հորձանոտի մեջ նա մի խաղաղ կղզի էր հիշեցնում։ Սոսափում էին ծառերը, Նրանց սաղարթները կորչում էին մեզի մեջ, Մենք մի դատարկ նստարան գտանք ու նստեցինք։

Հապտերասյունների շուրջը, մեր առջևում ուր մայթեզրն էր, շողշողում էին դողդողուն լուսապսակներ։ Քանձրացող մառախուղի մեջ սկսվել էր լույսի մի հեքիաթային խաղ։ Բուրմունքներից արբած, մայիսյան բզեզները ծանրոքեն դուրս թռչելով լորենիների սաղարթների միջից՝ սկսեցին պտտվել լապտերասյունների շուրջը, ծանրորեն զարկվելով նրանց թաց ապակիներին։ Մառախուղը կերպարանափոխել էր բոլոր առարկաները, կտրել դրանց գեոմետրիայից ու վեր բարձրացրել։ Դիմացի հյուրանոցը, ճիշտ օվկիանոսային շոգենավի պես, վառ լուսավորված նավախցիկներով, լող էր տալիս ասֆալտի սև հայելու մակերեսով, հյուրանոցի հետեվում բարձրացող եկեղեցու մոխրագույն ստվերը վեր էր ածվել բարձր կայմերով թափանցիկ առագաստների, որ ձուլվում կորչում էին լույսի կարմրամոխրագույն հրացուլքի մեջ։ Իսկ հետո տեղից շարժվեցին ու լող տվեցին շենքերի քարավանները...

Մենք նստել էինք կողք-կողքի ու լսում էինք։ Մառախուղի մեջ

ամեն բան աննյութական էր դարձել, մենք էլ ամեն ինչի հետո Ես նայեցի Պատրիցիային, լապտերի լույսն անդրադարձվել էր նրա լայնորեն բացված աչքերի մեջ:

— Ավելի մոտիկ նստիր, — ասացի ես, — թե չէ մառախուղը կտանի քեզ...

Նա իմ կողմը դարձրեց դեմքն ու ժպտաց: Նրա բերանը կիսաբաց էր, ատամները փայլում էին, խոշոր աչքերն անքթիթ նայում էին ինձ... Բայց թվում էր, թե նա ամենևին էլ չի նկատում ինձ, կարծես նրա ժպիտն ու հայացքը իմ վրայով սահում-անցնում էին այնտեղ, ուր մոխրագույն, արծաթաշող հորձանուտն էր. կարծես նա ձուլվել էր սաղարթների տեսիլային սոսափյունին, թաց ծառաբներից հոսող կաթիլներին, կարծես նա ինչ-որ անլսելի ու խոր մի կանչ էր արած, որ գալիս էր ծառերի հետևից, գալիս էր աշխարհից այն կողմ գտնվող, ինչ-որ տեղից, թվում էր, թե հիմա, ահա հիմա նա վեր կկենա ու կգնա մառախուղի միջով, կգնա աննպատակ, բայց վստահորեն, այնտեղ, որտեղից լսում է նա երկնքի ու երկրի այդ խոր ու խորհրդավոր կանչը:

Երբեք չեմ մոռանա ես այդ դեմքը, երբեք չեմ մոռանա, թե ինչպես խոնարհվեց այդ դեպի ինձ՝ չքնաղ ու արտահայտիչ, թե ինչպես նա փայլեց փաղաքուշ քնքշությամբ, ինչպես նա փթթեց այդ շլացուցիչ լուսթյան մեջ, երբեք չեմ մոռանա, թե ինչպես նրա շրթունքները ձգվեցին դեպի ինձ, աչքերը մոտեցան իմ աչքերին, ինչքան մոտիկից նրանք ղննեցին ինձ՝ լուրջ ու հարցմունքով, թե ինչպես հետո այն շողշողուն աչքերը դանդաղորեն փակվեցին, ասես հանձնվելով...

Իսկ մառախուղը քուլա-քուլա իջնում էր ամեն կողմ: Նրա պատառոտված ծվենների միջից այս ու այնտեղ դուրս էին ցցվել գերեզմանների գունատ խաչերը: Ես վերարկուս հանեցի, ու մենք ծածկվեցինք նրանով: Քաղաքը սուղվեց: Ժամանակը մեռավ...

Մենք շատ երկար նստեցինք այդպես: Աստիճանաբար քամին ուժեղացավ, և մեր առջևում, մոխրագույն օդի մեջ սկսեցին երևալ ու անցնել երկար ստվերները: Ես լսեցի քայլերի և ինչ-որ անհասկանալի մրթմրթոցի ձայնը: Հետո մեզ հասավ կիթառների խուլ նվագ: Գլուխս բարձրացրի: Մոտենում էին ինչ-որ ստվերներ, որ կերպարանափոխվեցին մթին զանգվածների և ապա շարժվեցին

շրջան կազմած, խոսքն էր, Եվ հանկարծ մի բարձրաձայն երգեցողություն. «Հիսուսն է քեզ կանչում»...

Ես ցնցվեցի և սկսեցի ականջ դնել: Սա ի՞նչ բան է: Հո մենք լուսնի վրա չե՞նք ընկել: Զե՞ որ այդ իսկական երգչախումբ էր, հրկձայն կանացի մի երգչախումբ...

— Վեր կաց, ո՛վ մեղավոր հոգի... — լինվորական քայլերդի ոխթմով հնչեց գերեզմանոցով մեկ:

Ես տարակուսանքով նայեցի Պատին:

— Ոչինչ չեմ հասկանում, — ասացի ես:

— «Եկ մեզ մոտ խոստովանե՛ք ձեր...», — առուցք տեմպով շարունակում էր երգը:

Հանկարծ ես հասկացա:

— Աստված իմ, Ախր սա փրկության բանակն է:

— «Մեղքը պանիր քո մեջ...», — դարձյալ կոչ էին անում սուվերեններ: Երգեցողությունն ուժգնանում էր:

Պատի շագանակագույն աչքերի մեջ կայծիկներ բռնկվեցին: Նրա շրթունքներն ու ոտները սկսեցին ծիծաղից ցնցվել:

Գերեզմանատան վրա ուժգնորեն հնչեց անզուսպ ֆորտիսսի մոն.

«Ահեղ կրակն ու բոցը դժոխքի

Լի՛նի պարզ և առաժմեղքին,

Կանչում է Քրիստոս մեղավորիդ.

Օ՛, մոլորյալ զավակ, աղոթի՛ր»:

— Կամաց, այ որոտը ձեզ խփի, — լսվեց հանկարծ մառախուղի միջից ինչ-որ մեկի շարացած ձայնը:

Մի բոպանալով լուսնուն տիրեց, շփոթվել էին: Սակայն փրկության բանակը վարժվել էր ճակատագրի հարվածներին: Երգչախումբը հնչեց կրկնակի ուժգնությամբ:

— «Մենակդ ի՞նչ անես աշխարհում», — երգեցին կանայք խմբովին:

— Պիտի համբուրվես, սատանան տանի, ի՞նչ պիտի անես, — բղավեց նույն ձայնը: Մի՞թե էստեղ էլ հանգստություն չկա:

— «Քեզ սատանան է այդ հրապուրում», — խլացուցիչ ձայնով պատասխանեցին նրան:

— Դուք, պառաված հիմարներ, արդեն վաղուց ոչ ոքի չեք

հրապուրում,— րոպեաբար հնչեցին ռեպլիկաները մառախուղի միջից՝

Ես փոթկացրեցի Պատը նույնպես շկարողացավ այլևս իրեն զսպել։ Մենք հռոդեցից ցնցվում էինք։ Իսկապես որ շատ մազալու բան էր այդ մենամարտը։ Փրկության բանակին հայտնի էր, որ գերեզմանատան նստարանները ապաստան են ծառայում սիրային զուգերի համար։ Նրանք միայն այստեղ էին կարողանում առանձնանալ և թաքնվել քաղաքի աղմուկից։ Այդ պատճառով էլ աստվածավախ «բանակայինները» գերեզմանատանը վճռակա՛ն հարված հասցնելու համար կազմակերպել էին կիրակնօրյա շուրջկալ՝ հանուն հոգու փրկության։ Անվարժ ձայները շանասիրաբար և բարձրաձայն այլանդակում էին երգը։ Տակտի համաձայն ականջ ծակելով ճնգճնգում էին կիթառները։

Գերեզմանատունը կենդանացավ։ Մառախուղի մեջ սկսեցին ծաղրուծանակի ու բացականչությունների ձայներ լսվել։ Պարզվեց, որ բոլոր նստարանները զբաղված էին։ Միտո պաշտպանությամբ հանդես եկած միայնակ խռովարար իր համախոհների կողմից ստացավ աներևույթ, բայց հզոր համալրում։ Որպես բողոքի նշան արագորեն կազմակերպվեց մի հակառակորդ երգչախումբ։ Մասնակցում էին ըստ երևույթին ոչ քիչ թվով նախկին գինվորականներ։ Փրկության բանակի քայլերգային երաժշտությունը գրգռել էր նրանց։ Շուտով հզոր կերպով հնչեց հայտնի հին երգը. «Համբուրգում եմ ես եղել, ծաղկող աշխարհն եմ տեսել»...

Փրկության բանակը սոսկալի իրար անցավ։ Թափով ալեկոծվեցին նրանց գլխարկները։ Նրանք նորից փորձեցին հակազդուհի անցնել։

— «Օ՛, մի համառիր, աղաչում ենք...»,— ականջ ծակելով ձայնեց ճգնաժողով տիկիներին երգչախումբը։

Բայց չարը հաղթանակեց։ Հակառակորդի գալարափողերի պես հուժկու կոկորդիսներ ի պատասխան որոտացին։

Անունս տալ ինձ չի կարելի

Ախր ես սերս փողով եմ տալիս...

— Արի շուտ գնանք,— ասացի ես Պատին։— Ես այդ երգի գիտեմ մի քանի տնից է բաղկացած և տեքստը գնալով ավելի արտահայտիչ է դառնում։ Հեռու այստեղից։

Մենք նորից քաղաքումն ենք, ավտոմոբիլների շշակների և դուղերի խշշոցի աղմուկում: Բայց քաղաքը շարունակում էր մնալ կախարդանքի մեջ: Մառախուղը ավտոբուսները դարձրել էր հեքիաթային խոշոր կենդանիներ, ավտոմոբիլները՝ վառվռուն աչքերով, գաղտադողի մոտեցող կատուներ, իսկ խանութների ցուցավեղկերը հրապուրանքներով լեցուն խայտաբղետ քարանձավներ:

Մենք անցանք գերեզմանատան երկարովյամբ ձգված փողոցով և կտրեցինք-անցանք Լուսնա-լարակ հրապարակը: Միգայատ օդի մեջ կարուսելները խոյանում էին փայլ ու երաժշտությամբ փրփրացող աշտարակների նման, սատանի չարխը եռ էր պալիս հրահուր մայրամուտի, ոսկու և ծիծաղի մեջ, իսկ լաբիրինթոսը ցուցլում էր կապույտ կրակներով:

— Ով օրհնյալ, բաբրիդնթոս,— ասացի ես:

— Ինչո՞ւ,— հարցրեց Պատը:

— Մենք երկուսով եղել ենք այնտեղ:

— Ինձ թվում է, թե այդ պատահել է անսահման վաղուց:

Նա գլխով արեց:

— Մտնե՞նք այնտեղ էլի մեկ անգամ:

— Ոչ,— ասացի ես:— Արդեն ուշ է: Ուզո՞ւմ ես որևէ բան խմել:

Նա գլուխը տարուրերեց:

Որքան գեղեցիկ էր նա: Մառախուղը թեթև անուշահոտությամբ նման փրան դարձնում էր ավելի հրապուրիչ:

— Իսկ դու չե՞ս հոգնել,— հարցրեցի ես:

— Չէ, դեռ չեմ հոգնել:

Մենք մոտեցանք օղակներով ու կեռիկներով խաղասրահին: Նրա առաջ կախված էին կարբիդային սուր լույսեր արձակող լապտերներ: Պատը նայեց ինձ:

— Չէ,— ասացի ես:— Այսօր օղակներ չեմ գցելու: Ոչ մի հատ չեմ գցելու: Եթե մի՞նչև անգամ հնարավորություն ունենայի շահելու հենց Ալեքսանդր Մակեդոնացու գինու մառանը:

Մենք շարունակեցինք քայլել, անցանք հրապարակն ու պարկը:

— Այստեղ, մոտերքում յասաման պետք է լինի,— ասաց Պատը:

— Այո, հոտը գալիս է: Եվ շատ սուր, ճի՞շտ է:

— Երեւում է արդեն ծաղկել է,— պատասխանեց նաւ— Բուրմունքը տարածվել է քաղաքով մեկ:

Եւ ուզում էի մի ազատ նստարան գտնել և զգուշորեն նայեցի շորս կողմը: Բայց չգիտես յասամանն էր պատճառը, թե որովհետև կիրակի էր կամ թե պարզապես մեր բախտը չէր բերում՝ ես ոչինչ չգտաւ: Բոլոր նստարաններին ղույգեր էին նստել: Արդեն ժամը տասներկուսի մոտ էր:

— Գնանք,— ասացի ես:— Գնանք ինձ մոտ, այնտեղ մենք մենակ կլինենք:

Նա չպատասխանեց, բայց մենք վերադարձի ճամփան բռնեցինք: Գերեզմանատանը մենք հանդիպեցինք մի անսպասելի տեսարանի: Փրկության բանակը համալրում էր ձեռք բերել: Այժմ երգչախումբը կանգնած էր քառաշար և այնտեղ ոչ միայն թույրեր կային, այլև իսկական բանակային համազգեստներով հղբայրներ: Ականջ ծակող երկձայնի փոխարեն այժմ երգեցողությո՞նք գնում էր քառաձայն և հնչում էր երգահոնի պէս: Վալսի տեմպով գերեզմանաքարերի վրա տարածվում էր՝ «Օ՛, իմ երկնային Երուսաղեմ...»:

Օպոզիցիայից ոչինչ չէր մնացել: Այն սրբված, քշված էր:

Մեր գիմնազիայի դիրեկտորը հաճախակի ասում էր. «Համառությունն ու շանսիրությունը ավելի լավ բան են, քան հանճարն ու անառակությունը»...

Եւ բացեցի դուռը: Մի փոքր հապաղելուց հետո լույսը միացրեցի: Միջանցքի նողկալի դեղին երախը աղիքի նման ձգվեց մեր դեմ:

— Փակիր աչքերդ,— կամացուկ ասացի ես,— այս տեսարանը կոփվածների համար է:

Եւ նրան ձեռքերիս վրա առա և դանդաղ, սովորական քայլերով, ասես մենակ էի, ճամպրուկների և գազօջախների մոտով միջանցքով գնացի դեպի իմ դուռը:

— Ահավոր բան է, ճի՛շտ է,— շփոթված հարցրեցի ես, խեթ նայելով սենյակումս տեղադրած թափշապատ կահույքին: Այո, այժմ ես խիստ շատ էի զգում Ֆրաու Զալեսկու դիպակնապատ բաղկաթոռների, գորգի և խոստեի լամպի կարիքը...

— Բոլորովին էլ ահավոր չէ,— ասաց Պատը:

— Համենայն դեպս ահավոր բան է, ասացի ես ու մոտեցա

յուսամուտին:— Դրա փոխարեն այստեղից գեղեցիկ տեսարան է
րաջվում: Գուցե բազկաթոռները մոտեցնենք պատուհանի՞ն:

Պատը քայլում էր սենյակում:

— Բուլդոգի վրա էլ վատ չէ: Ամենակարևորը այն է, որ այստեղ
զարմանալի տաք է:

— Դու մրսկա՞ն ես:

— Ես սիրում եմ, երբ տաք է լինում,— սրթսրթալով ասաց
նա:— Չեմ սիրում ցուրտ ու անձրև: Բացի այդ դա ինձ վնաս է:

— Ո՛վ արդար աստված... Իսկ մենք այդքան ժամանակ նըս-
տած էինք փողոցում մառախուղի մեջ...

— Այդ պատճառով էլ այժմ այստեղ ափելի հաճելի է...

Նա ձգվեց, հետո նորից սկսեց ման գալ սենյակում խոշոր
րայլերով: Նրա շարժումները շատ գեղեցիկ էին: Ես մի տեսակ
անհարմարություն զգացի և շտապ նայեցի շուրջս: Բարեբախտա-
րար անկարգությունն այնքան էլ մեծ չէր: Ես ոտքով մահակալի
ուակ հրեցի սենյակագլին մաշված շտեբրը:

Պատը մոտեցավ պահարանին ու նայեց ներքև: Պահարանի
պլիխն դրված էր մի հին ճամպրուկ՝ Լենցի նվերը: Նրա վրա ան-
համար գունավոր գույնզգույն պիտակներ կային փակցված, իմ
յոթներորդ հետաքրքրական զարմանահարաշ ճանապարհորդության
վկայությունները:

— «Ռիո-դե-ժանեյրո»,— Աբրդաջ նա:— «Մանաոս... Սանտ
Յուզո... Բուենոս-Այրես... Լաս Պալմաս...»

Նա ճամպրուկը ետ հրեց ու մոտեցավ ինձ:

— Եվ դու արդեն հասցրել ես լինել այդ բոլոր վայրերո՞ւմ:
Ես ինչ-որ բան մրթմրթացի: Նա թեանցուկ արեց ինձ:

— Պատմիր ինձ այդ մասին, պատմիր ինձ այդ բոլոր քա-
ղաքների մասին: Որքա՞ն հրաշալի պետք է, հավանորեն, լինի
այդքան հեռավոր ճանապարհորդությունը...

Ես նայեցի նրան: Նա կանգնած էր իմ դիմաց գեղեցիկ, շա-
հել, սպասուկով լեցույն, ասես մի թիթեռնիկ լիներ, որ երջանիկ
պատահականությամբ թռել-եկել էր մոտս, իմ հին, աղքատիկ
սենյակը, իմ դատարկ անմիտ կյանքը... Ինձ մոտ, բայց և այն-
պես՝ ոչ ինձ մոտ. բավական է մի փոքրիկ հով փչի, և նա կուղղի
թևիկներն ու կթռչի-կհեռանա... Թող ինձ հայհոյեն, թող ամո-
թանք տան, քայց ես չկարողացա, չկարողացա «չէ՞» ասել, խոս-

տողանել, որ երբեք չեմ եղել այնտեղ... Այն ժամանակ ես այդ չկարողացա...

Մենք կանգնել էինք լուսամուտի մոտ, մառախուղը հավել էր ապակիներին, թանձրանում էր նրանց մոտ, և ես զգացի. այնտեղ՝ մառախուղից այն կողմը թաքնվել էր իմ անցյալը, լուռ և անտեսանելի... Սառը քրտինքի և սարսափի օրերը, ամայությունը, կեղտը, հիվանդ առօրյայի ծվենները, անօգնականությունը, ուժերի վատնումն ու շռայլումը, ապարդյուն կորած կյանքը,— բայց այստեղ ստվերի մեջ իմ կողքին ապշեցուցիչ մոտիկ նրա կամացուկ շնչառությունը, նրա անհասելի ներկայությունն ու ջերմությունը և նրա զուլալ կյանքը. ես պետք է դա պահեի, հավաքեի.

— Ռիոն... — ասացի Կսյա—Ռիոն—ժամնեյրոն հեքիաթի նըման մի նավահանգիստ է։ Յոթ աղեղներով ձգվում է դեպի ծովածոցը, որի վրա բարձրանում է շողշողացող քաղաքը։

Ես սկսեցի պատմել տոթակեզ քաղաքների և անծայրածիր հարթությունների մասին։ Գետերի պղտոր, տիղմոտ ջրերի մասին, դրանց արանքում գեղեցկորեն փայլփլող կղզիների ու կոկորդիլոսների մասին, անտառների մասին, որոնք խժռում են ճամփաները, վագրերի գիշերային մռնչումն և այն մասին, թե ինչպե՞ս է գետային նավը սահում խեղդուկ տաք մթության միջով, լեռանների և օրթիղների ու նրանց միախառնված նեխահոտի ու վանիլի բուրմունքների արանքներով. այս ամենը ես լսել էի լենցից, բայց այժմ համարյա թե չէի հասկանում, թե իսկապե՞ս ես եղել էի այնտեղ, աճյալն զարմանալի էին խառնվել հիշողությունները կարոտի հետ, իմ կյանքի մեջ մռայլ այդ քառսը փոքր—ինչ գոնե փայլերով դարդարելու ցանկության հետ, որպեսզի չկորցնեմ այս անսովոր գեղեցիկ դեմքը, անսպասելիորեն իմ մոտ ճախրած ու ծաղած սյւս բույսը, ինձ երջանկացնող այս ծաղիկը... Ի՞նչ արժեք ես ինքս, ինչ էի ներկայացնում ինքս ինձանից այսպես նրա կողքին կանգնած... հիտո, երբեք, ես ամեն ինչ կբացատրեմ նրան, հետո, երբ ավելի լավը կդառնամ, երբ ամեն ինչ ավելի հաստատուն կդառնա... Հետո... Միայն թե ոչ հիմա... «Մանաու...», — ասում էի ես, — «Բուենոս Այրես» և իմ ամեն մի բառը հնչում էր, որպես մի աղաչանք, որպես երդում։

Գիշերը Փողոցում անձրև սկսվեց։ Կաթիլները իջնում էին փափուկ ու քնքուշ, ոչ ալիսպես, ինչպես մեկ ամիս առաջ, երբ նրանք աղմկալից զարկվում էին ծառերի մերկ ճյուղերին. այժմ նրանք կամացուկ շրջում էին, հոսելով քնքուշ ջահել սաղարթներից։ Դու մի միատիկ տոնահանդես էր, կաթիլների խորհրդավոր հոսք դուպի արմատները, որոնցից նրանք վերստին պետք է բարձրանային և դառնային տերևներ, որ պապակով սպասում են գարնանային անձրևի։

Տիրեց լուսթյուն։ Փողոցային աղմուկը դադարեց։ Մայթի վրա տատանվում էր միալանակ լապտերասյան լույսը։ Ցածից լուսավորված ծառերի տերևները համարյա սպիտակ էին թվում, համարյա թափանցիկ։ Իսկ սաղարթները կարծես շողողացող ճերմակ առաքաստներ լինեին։

— Լսո՞ւմ ես, Պա՛տ։ Անձրև է...

— Այո...

Նա պառկած էր իմ կողքին։ Նրա դալուկ դեմքը ու թուխ մազերը սպիտակ բարձի վրա էին։ Մի ուսը մի փոքր բարձրացել էր, ալիս շողողում էր ողորկ բրոնզի նման։ Լույսի մի նեղլիկ շերտ ընկել էր նրա ձեռքին։

— Նայիր...—առաջ նա ափը պարզելով շողերի տակ։

— Այդ փողոցի լապտերից է,— ասացի ես։

Նա կիսապառկեց։ Այժմ նրա դեմքն էլ էր լուսավորվել։ Լույսը մոմի բոցի նման սահեց նրա ուսով ու կրծքի վրայով։ Այն փոփոխվում էր, երանգները ձուլվում էին դեղինից վերածվում կարմրի։ Իսկ հետո երևում և անհետանում էին կապույտ շրջանակները, և հանկարծ նրա գլխավերևում բոլոր կարմիր լուսապսակը։ Այն սահեց վեր և դանդաղորեն շարժվեց առաստաղի վերայով։

— Դա փողոցի ռեկլամն է։

— Տեսնո՞ւմ ես, ինչ գեղեցիկ է քո սենյակը։

— Գեղեցիկ է, որովհետև դու այստեղ ես։ Նա այլևս երբեք չի լինի այնպես, ինչպիսին առաջ էր... Որովհետև դու եղել ես այստեղ։

Կապտաճերմակ լույսով ողողված նա ծնկի էր չոքել անկողնում։

— Բայց...—ասաց նա,— չէ՞ որ ես դեռ հաճախ եմ գալու այստեղ... հաճախ...

Ես անշարժ պառկել էի և նրան էի նայում: Խոնջացած, խաղաղված և խիստ երջանիկ, ես ամեն ինչ տեսնում էի ասես փափուկ, վառ մի լույսի միջոցով:

— Ինչ լավն ես դու, Պատու Այդպես անհամեմատ լավն ես, քան քո որևէ հագուստի մեջ: Նա ժպտաց և խոնարհվեց վրաս:

— Դու պետք է ինձ շատ սիրես, Ռոբերտ, թե ինչ կանամ ես առանց սիրո:

Նրա աչքերը հառված էին ինձ: Դեմքը բոլորովին մոտիկ էր, հուզված, լուսավոր, լի կրքոտ մի ուժով:

— Ամուր բռնիր ինձ,— շնչաց նա:— Ինձ հարկավոր է, որ որևէ մեկը ամուր բռնի ինձ, թե չէ կընկնեմ: Ես վախենում եմ:

— Ձի երևում, թե վախենում ես:

— Այդ ես միայն ձևացնում եմ, իսկ իրականում ես հաճախ եմ վախենում:

— Որ այդպես է, ես ամուր կբռնեմ քեզ,— ասացի ես դեռևս շարունակելով մնալ այդ լուսավոր ու երերուն տարօրինակ կեսերազ, կես-իրականության մեջ:

— Ես քեզ իսկականից ամուր կբռնեմ: Դու մի՞նչ և անգամ կզարմանաս:

Նա ափերը դիպցրեց իմ ձրեսին:

— Իսկապե՞ս:

Ես գլխով արեցի: Նրա ուսերը ողողված էին կանաչավուն մի լույսով, ասես խորասուզվել էինք մի խոր ջրի մեջ: Ես բռնեցի նրա ձեռքերից և քաշեցի իմ կողմը. ինձ գրկեց մի մեծ տաք ալիք, լուսավոր ու քնքուշ... Ամեն ինչ մարեց...

Նա քնել էր գլուխը դրած իմ ձեռքերին: Ես հաճախ արթնանում էի ու նայում նրան: Ուզում էի, որ այդ գիշերը հավիտյան երկարեր: Մենք ինչ-որ տեղ էինք սլանում, իրական ժամանակից հեռու: Ամեն ինչ այնքան արագ էր վրա հասել, որ ես դեռ ոչինչ չէի հասկանում: Դեռ չէի հասկանում, որ ինձ սիրում են: Ճիշտ է, ես գիտի, որ կարողանում եմ իսկականից բարեկամություն անել տղամարդկանց հետ, բայց փաստորեն չէի կարողանում պատկերացնել, որ կարող եմ սիրել որևէ կնոջ: Ես կարծում էի, թե ամեն բան հանգում է սոսկ մի գիշերվան, իսկ հետո մենք կարթնանանք և ամեն ինչ կվերջանա:

Ցայտեց վաղորդյան լույսը: Ես անշարժ պառկած էի: Նրա գլխի տակ իմ ձեռքը թմբել էր և անզգայացել: Բայց ես չէի շարժվում և միայն այն ժամանակ, երբ նա քնի մեջ շրջվեց և սեղմվեց յուրձին, ես զգուշորեն ազատեցի թևս: Ես կամացուկ վեր կացա, ուժիլվեցի և անաղմուկ մաքրեցի ատամներս: Հետո բռիս մեջ մի փոքր օգեակուղն լցրեցի և թարմացրի վիզս ու մազերս: Խիստ սարսփնակ էր. կանգնել այս գորշ, լուռ սենյակում, ինքս իմ մտքերի հետ մենակ ու նայել լուսամուտից այն կողմ երևացող ծառերի մթին ուրվագծերին: Շրջվելով, ես տեսա, որ Պատը բաց է, արել աչքերը և նայում է ինձ:

Իմ շունչը ուղղակի բռնվեց:

— Արի այստեղ,— ասաց նա:

Ես նրան մոտեցա ու նստեցի մահճակալի վրա:

— Դեռևս ամեն ինչ ճիշտ է,— հարցրեցի ես:

— Դու այդ ինչու ես հարցնում:

— Զգիտեմ: Գուցե այն պատճառով, որ արդեն առավոտ է: Ավելի լուսացավ:

— Իսկ հիմա թույլ տուր, որ հագնվեմ,— ասաց նա: Ես հատակից բարձրացրի նուրբ մետաքսից նրա սպիտակեղենը: Այն բոլորովին անկշիռ էր: Ես բռնել էի այն իմ ձեռքում և մտածում էի, որ նույնիսկ այդ սպիտակեղենը առանձնահատուկ է: Եվ նա, ով կրում է այն, նույնպես պետք է շատ առանձնահատուկ լինի: Ես երբեք նրան չեմ հասակաձևա, ձրբեք:

Ես նրան տվեցի շրջազգեստը: Նա դեպի իրեն քաշեց իմ գլուխը և համբուրեց ինձ:

Հետո ես նրան ուղեկցեցի տուն: Մենք կողք-կողքի քայլում էինք արծաթե լույսով ողողված այդ առավոտյան և համարյա թե չէինք խոսում: Սալահատակի վրայով դժբաղդով անցավ կաթնավաճառի սայլակը: Երևացին լրագրավաճառները: Մայթի վրա նստել էր մի ծերունի և շենքի պատին հենված՝ քնել էր: Նրա ծնոտը ցնցվում էր. թվում էր, թե ահա ուր որ է, կպոկվի, վայր կընկնի: Գործակատարները հեծանիվների վրա նստած տանում էին բուլկիններով լի զամբյուղները: Փողոցում տարածվեց թարմ հացի տաք բուրմունքը: Կապույտ երկներում՝ շատ բարձրում, բլվալաց մի ինքնաթիռ:

— Այսօր,— հարցրի ես Պատին, երբ հասանք նրա շքամուտքին:

Նա ժպտաց:

— Ժամը յոթի՞ն, — հարցրի ես:

Նա բուրբուլիկն էլ հոգնած տեսք շուններ: Այլ թարմ էր, ինչպես
երկարատև քնից հետո: Հրաժեշտի ժամանակ նա ինձ համբուրեց:
Ես տան առաջ մնացի կանգնած, մինչև որ նրա սենյակում վառ-
վեց լույսը:

Հետո վերադարձա: Ծանապարհին մտաբերում էի այն ան-
նը, ինչ հարկավոր էր նրան ասել, շատ ու շատ գեղեցիկ խոսքեր:
Ես քարշ էի գալիս փողոցներով ու մտածում, թե որքան շատ բան
կկարողանայի նրան ասած լինել, և որքան շատ բան կկարողա-
նայի ես անել, եթե մի ուրիշ մարդ լինեի: Հետո ես ուղղվեցի
դեպի շուկան: Այստեղ էին արդեն եկել-հավաքվել բանջարեղե-
նով, մսով ու ծաղիկներով բեռնված սայլերը: Ես գիտեի, որ այս-
տեղ կարելի է եռապատիկ ավելի էժան գնել ծաղիկներ, քան խա-
նութում: Այն ամբողջ փողով, որ մնացել էր փմ մոտ, ես գնեցի
տյուլպաններ: Նրանց բաժակներում փայլփլում էին ցողի կաթիլ-
ները: Ծաղիկները թարմ էին ու սքանչելի: Վաճառողուհին ամբողջ
մի գիրկ ծաղիկ հավաքեց և խոստացավ ժամը 11-ի մոտ ուղար-
կել Պատին: Ինձ հետ պայմանավորվելուց հետո նա ծիծաղեց և
փնջի վրա ավելացրեց մի կապ մանուշակ:

— Ձեր տիկինը դրանցից առնվազն երկու շաբաթ բավակա-
նություն կստանա, — ասաց նա: — Միայն թե երբեմն, երբեմն չրի
մեջ թող գցի պիրամիդների հաբ:

Ես զլխով արեցի ու վճարեցի: Հետո դանդաղ գնացի տուն:

X

Արհեստանոցում կանգնած էր վերանորոգված ֆորդը: Նոր
պատվերներ չկային: Հարկավոր էր ինչ-որ բան ձեռնարկել: Ես
ու Կեստերը գնացինք աճուրդի: Մենք ուզում էինք գնել մի տաք-
սի, որը հանել էին աճուրդի: Տաքսին միշտ էլ հաջողվում է լավ
գնով վերավաճառել:

Մենք անցանք քաղաքի հյուսիսային մասը: Աճուրդը տեղի
էր ունենում մի բակի նախամասում: Տաքսուց բացի այստեղ վա-
ճառվում էր տարբեր իրերի մի ամբողջ կույտ. մահճակալներ,
խարխլված սեղաններ, ոսկեզօծ վանդակով մի թուփակ, որը կը-
ռնչում էր: Միջոցով, սիրելիս: Մեծ հինավուրց ժամացույց,

գրքեր, պահարան, հնամաշ ֆրակ, խոհանոցային աթոռակներ, ամանեղեն: Մի խոսքով, քայքայված ու կործանված կենցաղի ամբողջ մի աղքատություն:

Մենք խիստ վաղ էինք եկել: Աճուրդի տնօրենը դեռ չկար: Յուցադրված իրերի մեջ թափառելով, ես սկսեցի թերթել հունական և հռոմեական գրականության կլասիկների շատ գործածված ու հնամաշ էժանագին հրատարակությունները, որոնց յուսանցքներում մատիտով արած բազմաթիվ նշումներ կային: Յուղոտված, 'պատառոտված, քրքրված թերթեր: 'Իրանք այժևս Հորացիոսի բանաստեղծությունները կամ թե Անակրեոնի երգերը չէին, այլ կարիքի աղաղակը, ինչ-որ մեկի փշրված կյանքի հուսահատ ճիչը: Այդ գրքերը հավանորեն իրենց տիրոջ միակ մխիթարանքն էին եղել, ու նա դրանք պահել էր մինչև վերջին հնարավորությունը, և եթե այդ մարդը դրանք էլ էր բերել այստեղ ահուրդի, ապա նշանակում է, որ ամեն ինչ պետք է վերջացած լիներ:

Կեստերը ուսի վրայով նայեց ինձ:

— Տխուր է այս ամենը, ճիշտ է:

Ես գլխով արի ու ցույց տվի ուրիշ իրեղեններ:

— Այո, Օտտո: Կա՛մ կյանքից չէ, որ մարդիկ այստեղ են բերել աթոռակներ ու պահարաններ:

Մենք մոտեցանք բակի մի անկյունում կանգնած տաքսիին: Չնայած ճաքճքված լաքին, մեքենան մաքուր էր: Մի լայնաթիկունք տղամարդ երկար խոշոր ձեռքերով կանգնած էր քիչ այն կողմ և բուրջ հայացքով նայում էր մեզ:

— Իսկ դու մեքենան փորձե՞լ ես,— հարցրեցի ես Կեստերին:

— Երեկ,— ասաց նա:— Բավական մաշված է, բայց սքանչելի ձեռքերում է եղել:

Ես գլխով արեցի:

— Այո, տեսքը լավ է երևում: Այն լվացել են դեռևս այսօր առավոտյան: Ինչ խոսք, որ այդ բանը աճուրդի տնօրենները չեն արել:

Կեստերը գլխով արեց և նայեց լայնաթիկունք տղամարդուն:

— Երևում է, հենց սա է տերը, որ կա: Երեկ նա էլ էր այստեղ և մաքրում էր մեքենան:

— Դե թող գրողի ծոցը գնա նա,— ասացի ես:— Նա ոնց որ մեքենայի տակ ընկած շուն լինի:

Գոտիավոր վերարկու հագած մի երիտասարդ անցավ բակի միջով և մոտեցավ մեքենային։ Նա անդուրեկան քաջարի տեսք ուներ։

— Հլա մի նայեք էս դրանդուկետին,— ասաց նա դիմելով չգիտես մե՞զ, թե մեքենայի տիրոջը, և ձեռնափայտով թխկթըխկացրեց թափբլը։ Ես նկատեցի, որ այդ պահին մեքենայի տերը ցնցվեց։

— Ոչինչ, ոչինչ,— մեծահոգաբար հանգստացրեց նրան գոտիավոր վերարկու կրող մարդը, միևնույն է, լաքը արդեն մի քոռ գրոշ էլ չարժի։ Միանգամայն պատկառելի հնություն է։ Գուցե թանգարա՞ն ուղարկել սա, հը՞,— նա հիացավ ինքն իր սրամետության վրա, բարձր հոհուաց և նայեց մեզ՝ խրախուսանքի սպասելով։ Մենք չծիծաղեցինք։— Որքա՞ն եք ուզում այս պապիկի համար,— դարձավ նա տիրոջը։

Տերը լուռ կուլ տվեց վիրավորանքը։

— Երևի ուզում եք սա տալ մետաղի ջարդոնի գնով, այնպես չէ՞,— շարունակում էր շաղակրատել այդ ջահելը, որը շարունակ հրաշալի տրամադրության մեջ էր։— Դուք նույնպե՞ս հետաքրքրվում եք, պարոններ,— և կիսաթալն ավելացրեց,— կարող ենք միասին գործ բռնել։ Եկեք մեքենան վերցնենք՝ խնձորով և ձվով փոխանակելով, իսկ եկամուտը կիսենք։ Հասնուն ինչի՞ սրան ավելորդ փող տանք։ Ասենք, նախ թույլ տվեք ներկայանալ։ Գլխդո Տիսս «Աուգեկա» ակցիոներական ընկերությունից։

Բամբուկե ձեռնափայտը պտտեցնելով, նա վստահությամբ, բայց և սեփական գերազանցության գիտակցությամբ աչքով արեց մեզ։ «Այս սատկած քսանհինգամյա որդը աշխարհի երեսին բան իմանում է»,— բարկությամբ մտածեցի ես։ Ես սկսեցի խըղձալ մեքենայի կողքին լուռ կանգնած տիրոջը։

— Ձեզ մի ուրիշ ազգանուն գուցե կսազեր։ Տիսսը լավ չի հնչում,— ասացի ես։

— Ձե, ի՞նչ եք ասում,— փացականչեց նա խիստ շոքված։ Հավանորեն նրան շատ էին գովել գործարար ճարպկության համար։

— Իհարկե, այդ լավ չի հնչում,— շարունակեցի ես։— Փըսլընքոտ, ահա թե ինչպես պետք է լիներ ձեր ազգանունը։ Գլխդո Փսլնքոտ։

Նա ետ ցատկեց։

— Դե իհարկեւ,— ուշքի գալով ասաց նա:— Երկուսովդ մեկի՞ դեմ...

— Եթե՛ բանը դրան է մենում,— ասացի ես,— ապա ես մենա-կըս էլ ձեզ հետ կգամ, ուր որ կամենաք:

— Շնորհակալութիւն՝ ւն, շնորհակալութիւն՝ ւն,— սառը պատաս-խանեց Գլիդոն և մի կողմ քաշվեց: Լայնաթիկունք մարդը հուզված դեմքով լուռ կանգնել էր, կարծես թե այդ բոլորը իրեն չէր վերա-րեւում. նա աչքը չէր կտրում մեքենայից:

— Օ՛տտո, մենք չպետք է այս մեքենան գնենք,— ասա-ցի ես:

— Այդ դեպքում մեքենան կգնի Գլիդոն վիժվածքը,— առար-կեց Կեստերը,— և մենք տշնչով չենք կարողանա օգնել. մեքենայի տիրոջը:

— Ծի՛շտ է,— ասացի ես:— Բայց համենայն դեպս այդ ինձ դուր չի գալիս:

— Իսկ ի՞նչը վարող է դուր գալ մեր ժամանակներում, Ռոբերտ: Հավատա ինձ. նրա համար նույնիսկ ավելի լավ է, որ մենք այս-տեղ ենք: Այդպիսով նա թերևս մի քիչ ավելի շատ կստանա իր տաքսիի համար: Բայց խոստանում եմ. եթե այս շան որդին իր գինը չառաջարկի, ես կլռեմ:

Եկավ աճուրդի տնօրենը: Նա շտապում էր: Հավանորեն շատ գործեր ունէր. քաղաքում ամեն օր տեղի էին ունենում տասնյակ աճուրդներ: Նա անցավ խղճով ունեցվածքի վաճառքին իր խոս-քերն ուղեկցելով սահուն-գեղեցիկ շարժումներով: Նրանում նկատ-վում էր ամեն օր աղքատության հանգիստող, բայց այդ աղքատու-թյունից չճաշակած մարդու գործնականութիւնը և ծանրակշիռ հումորը:

Իրերը տարան գրոշներով: Մի քանի առևտրականներ համարյա ամեն ինչ գնեցին: Աճուրդի տնօրենի հայացքին ի պատասխան, նրանք անփութորեն բարձրացնում էին իրենց մատը կամ էլ բա-ցասաբար օրոքում գլուխները: Բայց երբեմն-երբեմն այդ հայաց-քին հետևում էին նաև ուրիշ աչքեր: Վշտահար դեմքերով, ահով ու հույսով լի հայացքներով կանայք նայում էին առևտրականե-րի մատներին, ասես դրանք լինեին սուրբ զրքի պատվիրանները: Տաքսին հետաքրքրում էր երեք գնորդի: Առաջին գինը առաջարկեց Գլիդոն. երեք հարյուր մարկ: Այդ խայտառակ կերպով քիչ էր:

Հայնաթիկոնք մարդը ավելի մոտեցաւ: Նա անձայն շարժւաւ էր շրթունքները: Կարծես թէ նա էլ էր ուզում ինչ-որ բան առաջարկել: Բայց անզոր կախել էր թևերը: Նա ետ գնաց:

Հետո հնչեց նոր գինը՝ չորս հարյուր մարկ: Գլխոյն ասն էր արժեքացրեց մինչև չորս հարյուր հիսուն: Վրա հասաւ մի դադարե Աճուրդի տնօրէնը դարձաւ հավաքվածներին:

— Ո՞վ ավելի... չորս հարյուր հիսուն՝ մեկ, չորս հարյուր հիսուն՝ երկու...

Տաքսու տերը կանգնած էր լայն բացված աչքերով, գլուխը ցած կախած, կարծես թէ ծոծրակին հարվածի էր սպասում:

— Հազար, — ասաց Կեստերը, — ես նայեցի նրան: Սա ամբողջ երեք էլ արժե, — շշնջաց նա ինձ: — Զեմ կարող տեսնել, թէ ինչպէս ան մարդուն այտտեղ մտրթում:

Գլխոյնը հուսահատ նշաններ էր անում մեզ: Նա ուզում էր մի լավ գործ բռնել ու մոռացել էր «Փսքնքոտը»:

— Հազար հարյուր, — մկկաց նա: Եվ մեզ նայելով եռանդուն կերպով զուգ պաշտերը թարթեց: Եթէ նա իր հետույթին էլ աչքեր ունենար, ապա այդ աչքերն էլ կթարթեր:

— Հազար հինգ հարյուր, — ասաց Կեստերը:

Աճուրդի տնօրէնը ոգևորութեան մեջ ընկաւ: Մուրճը ձեռքին նա սկսեց կապել միջատերի նման պար զալ տեղում: Նրանք արդէն գումարներ էին և ոչ թէ ինչ-որ երկու երկուսուկես մարկ, որով վաճառել էին մյուս իրերը:

— Հազար հինգ հարյուր տասը, — քրտինքով ողողված բացականչեց Գլխոյնը:

— Հազար ութ հարյուր, — ասաց Կեստերը:

Գլխոյն նայեց նրան, մասով թխկթխկացրեց իր ճակատին և հանձնվեց: Աճուրդի տնօրէնը վեր թռաւ: Հանկարծ ես հիշեցի Պատին:

— Հազար տեղ հարյուր հիսուն, — ասացի ես, ասես ակամա, — Կեստերը զարմացած շրջեց գլուխը:

— Այդ հիսուն մարկը ես եմ ավելացնում, — հապշտապ ասացի նրան, — այդպէս է հարկավոր... Զգուշութեան համար:

Նա գլխով արեց: Աճուրդի տնօրէնը մուրճով հարվածեց: Մեքենան դարձաւ մերը: Կեստերը տեղն ու տեղը վճարեց փողը: Զուգնալով ցույց տալ, թէ ինքը պարտաված է, Գլխոյն մոտեցաւ մեզ այնպէս, ասես ոչինչ չէր պատահել:

— Հապա մի երեւակայեցե՞ք,— ասաց նա:— Այս արկղը մենք կարող էինք ստանալ հազար մարկով: Այն երրորդ գնորդից մենք շատ հեշտությամբ կազատվեինք:

— Ողջուն, փրկելիս:— Նրա թիկունքում լսվեց մի փռնչում: Դա ոսկեզօծ վանդակով թութակն էր: Հասել էր նրա հերթը:— Փսլնքոտ,— ավելացրեցի ես:

Ուսերը թոթվելով, Գվիդոն անհետացավ:

Ես մոտեցա մեքենայի նախկին տիրոջը: Այժմ նրա կողքին կանգնած էր մի գունատ կին:

— Գիտե՞ք,— ասացի ես:

— Հասկանում եմ...— պատասխանեց նա:

— Գուցե ավելի լավ կլինեիր մենք բողոքովին չխառնվեինք, բայց այդ դեպքում դուք ավելի քիչ կստանայիք,— ասացի ես: Նա ջղախորհն տրորելով ձեռքերը, գլխով արեց:

— Մեքենան լավն է,— անսպասելի շոտասելուկով ակսեց նա,— մեքենան լավն է: Նա արժե այդ փողը... հաստատ արժե... Դուք արժեքից ավելի չեք վճարել... Եվ, ընդհանրապես, բանը մեքենան չէ, բողոքովին էլ մեքենան չէ... Այլ այն, որ... այն որ...

— Գիտեմ, գիտեմ,— ասացի ես:

— Այս փողի երեսը մենք չենք էլ տեսնի,— ասաց կինը:— Հենց տեղն ու տեղը այդ գումարը կգնա պարտքերին:

— Ոչինչ, մայր, ամեն ինչ նորից լավ կլինի,— ասաց տղամարդը:

— Ամեն ինչ լավ կլինի:

— Կինը ոչինչ չպատասխանեց:

— Երկրորդ արագովթյունը միացնելիս, թավուկները ճռնշում են,— ասաց տղամարդը,— բայց այդ թերությունն չէ, այդ միշտ, նույնիսկ երբ մեքենան նոր էր, այդպես էր:— Նա այնպես էր խոսում, կարծես երեխա լիներ:— Այս մեքենան երեք տարի է մեր մոտ է, և ոչ մի կոտրվածք չի պատահել: Բա՛նն այն է, որ... Սկզբում ես հիվանդացա, հետո ինձ շատ թունդ խաբեցին... Ընկերս...

— Սրիկայի մեկը,— շարությամբ ասաց կինը:

— Հավ, մայր,— ասաց տղամարդն ու նայեց նրան,— ևս դեռ էլի ոտքի կկանգնեմ: Ծի՛շտ է, մայր:

Կինը չպատասխանեց: Տղամարդու դեմքը ծածկվել էր քրտինքի կաթիլներով:

— Տվեք ինձ ձեր հասցեն,— ասաց Կեստերը,— երբեմն մեզ վարորդ է հարկավոր լինում:

Սանր, ազնիվ ձեռքով այդ մարդը ջանասէլաբար գրեց իր հասցեն:

Ես նայեցի Կեստերին. մենք երկուսս էլ գիտեինք, որ այդ խեղճին միայն հրաշքը կարող է փրկել: Բայց հրաշքների ժամանակը անցել էր: Եվ եթե այն պատահի էլ, ապա միայն ամեն ինչ վատթարացնելու համար:

Մարդը խոսում էր առանց դադար առնելու, ասես զառանցելիս լինեք: Աճուրդը վերջացել էր: Միայն մենք էինք մնացել բակում:

Նա մեզ բացատրում էր, թե ձմեռը ինչպես պետք է օգտվել արագությունների լծակից: Նա նորից ձեռք էր տալիս մեքենային ապա սակվեց:

— Իսկ այժմ գնանք, Ալբերտո,— ասաց կինը:

Մենք սեղմեցինք նրա ձեռքը: Նրանք գնացին: Միայն այն ժամանակ, երբ ծածկվեցին մեր հայացքից, մենք գործի գցեցինք մոտորը:

Բակից դուրս գալիս տեսանք մի փոքրամարմին պառավի: Նա տանում էր թուփակով վանդակը և շարունակ մի կողմ էր քշում շորս կողմից իրեն շրջապատած երեխաներին: Կեստերը կանգ առավ:

— Դուք ո՞ր եք գնում,— հարցրեց նա պառավին:

— Ի՞նչ էս ասում, սիրելիս, որտեղի՞ց է ինձ փող, որ տաքսիներով ման գամ,— պատասխանեց պառավը:

— Փող հարկավոր չէ,— ասաց Օտտոն:— Այսօր իմ ծննդյան օրն է, ես ձեզ ձրի կտանեմ:

Պառավը թերահավատությամբ նայեց մեզ և ավելի ամուր սեղմեց վանդակը:

— Իսկ հետո կասեք, որ համենայն դեպս պետք է վճարել: Մենք նրան հանգստացրինք, պառավը նստեց մեքենային:

— Դուք ինչո՞ւ եք առել այդ թուփակը, մայրիկ,— հարցրի ես, երբ մենք նրան տեղ հասցրեցինք:

— Երեկոների համար,— պատասխանեց նա:— Իսկ ի՞նչ եք կարծում, սրա կերը թա՞նկ արժե:

— Չէ,— ասացի ես,— բայց ինչո՞ւ երեկոների համար:

— Զէ՞ որ սա խոսել է իմանում,— պատասխանեց նա և ինձ նայեց պառավական բաց գույնի իր աչքերով։— Ուրեմն ինձ մոտ :| ինչ-որ մեկը կլինի... Կգրուցենք...

— Ախ, ահա թե ինչ...— ասացի ես։

Ժաշից հետո հացավաճառը եկավ, որպեսզի իր ֆորդը տանի։ նա վհատ, տխուր տեսք ուներ։ Ես մենակ կանգնած էի բակում։

— Գույնը ձեզ դո՞ւր է գալիս,— հարցրի ես։

— Արի տես, որ այո,— անվճռականորեն նայելով մեքենային ասաց նա։

— Թափքը շատ գեղեցիկ է ստացվել։

— Հասկանալի է...

Նա մղուլ էր տալիս տեղում, ասես վճռականությամբ շէր ունենում գնալու։ Ես սպասում էի, որ նա փորձ կանի սակարկություն սկսել՝ որեւէ բան, ասենք, օրինակ, դոմկրատ կամ մի միտրաման կորգելու համար։

Բայց պատահեց բոլորովին ուրիշ բան։ Նա մի քիչ ֆսֆսացրեց, հետո իր անգույն կարմիր երակներով աչքերը հառեց ինձ և ասաց.

— Հապա մի երեկայեցեք. դեռևս մի քանի շաբաթ առաջ նա առողջ ու առույգ նստած էր այս մեքենայում...

Ես թեթևակի զարմացա նրան այդքան կակղած տեսնելով և անթադրեցի, որ այն ժիր սևուկ կինը, որ վերջին անգամ եղել էր նրա հետ, արդեն սկսել է ազդել նրա ջղերի վրա։ Զէ՞ որ մարդիկ սենտիմենտալ են դառնում ավելի հաճախ վշտի, քան թե սիրո հետևանքով։

— Լավն էր, լավ կին էր,— շարունակեց նա,— հոգեկից կին էր։ Երբեք որեւէ բան չէր պահանջում։ Տասը տարի կրում էր միևնույն վերարկուն։ Բլուզկաները և նման այլ բաներ, ինքն էր իր համար կարում։ Եվ տնտեսությունն էլ մենակ էր վարում, առանց ծառայողի...

«Ահա՛»,— մտածեցի ես,— նրա նոր տիկինը երևում է այդ ամենը չի անում»։

Հացավաճառը ուզում էր սիրտը դատարկել։ Նա ինձ պատմեց, թե որքան խնայող էր իր կինը և տարօրինակ էր տեսնել, թե խը-

ճաշված փողի մասին հիշողութիւնը որքան էր տակնուվրա անում գարեջրի և կեզլի խաղի այդ մոլի սիրահարին: Նրա կիներ միջնէ անգամ ինչպես հարկն է լուսանկարվել շէր ուզում: Ասում էր, թե այդ չափից դուրս թանկ արժե: Դրա համար էլ այժմ իր մոտ մնացել է մեծ-միտակ հարսանեկան ըոսաանկարը և մի քանի փոքրիկ ըոսանկան լուսանկարներ:

Իմ պէտքում մի գաղափար ծագեց:

— Ահա թե ինչ, դուք պետք է պատվիրեք ձեր կնոջ գեղեցիկ դիմանկարը, — ասացի ես: — Կմնա հալերժ հիշատակ ձեզ համար: Լուսանկարները ժամանակի ընթացքում գունաթափվում են: Այստեղ մի նկարիչ կա, որը այդպիսի բաներ անում է:

Ես նրան պատմեցի Տերդէնանդ Գրաուի գործունեութեան մասին: Նա միանգամից զգաստացավ և նկատեց, որ այդ հավանաբար շատ թանկ կարժենա: Ես հանգստացրի: Եթե ես հետը գնամ, ապա նրանից ավելի քիչ փող կպահանջեն: Նա փորձեց խուսափել իմ առաջարկութունից, բայց ես օձիքը բաց լծողեցի, և հայտարարեցի, որ կնոջ հիշատակը ամեն բանից թանկ արժե: Վերջապես նա պատրաստ էր: Ես զանգահարեցի Տերդէնանդին և նրան նախազգուշացրեցի: Հետո հացավաճառի հետ միասին ես գնացի լուսանկարի ետեկից:

Ժիր թխահեր աճն կիներ դուրս ցատկեց մեզ դիմավորելու, նա վազվզեց ֆորդի շուրջը:

— Կարմիր գույնը ավելի լավ կլիներ, շնիկս: Բայց դու իհարկե պետք է միշտ քոնը պնդես:

— Դե թող, դու էլ, — չղայնացած նետեց շնիկը: Մենք բարձրացանք հյուրասենյակ: Տիկինը հետևում էր մեզ: Նրա ժիր աչքերը ամեն ինչ տեսնում էին: Հացավաճառը սկսեց չղայնանալ: Նա շէր ուզում տիկնոջ աչքի առաջ որոնել լուսանկարը:

— Հապա մի մենակ թող մեզ, — վերջապես կոպտորեն ասաց նա: Մարտահրավերի արտահայտութեամբ դուրս ցցելով իր լիթը կուրծքը, որ քիփ գրկված էր ջեմպեռի մեջ՝ տիկինը շրջվեց և դուրս եկավ: Հացավաճառը թավշապատ կանաչ ալբոմից մի քանի լուսանկարներ հանեց և ցույց տվեց ինձ: Ահա նրա կիներ, երբ դեռ նորահարս էր, իսկ կողքին քաջաբար ոլորած բեղով այդ ինքն է: Կիներ այն ժամանակ դեռ ծիծաղում էր: Մեկ այլ լուսանկարից նայում էր նիհար, հիվանդագին հայացքով, տանջահար մի կին:

Նա նստած էր Կթողի ծայրին: Ընդամենը միայն երկու փոքրիկ լուսանկար, քայքայ նրանցում անդրադարձել էր մի ամբողջ կյանք:

— Սրանից բան դուրս կգա,— ասացի ես:— Այս նկարներով հա ամեն ինչ կարող է անել:

Ֆերդինանդ Գրաուն մեղ դիմավորեց սերթուկով: Նա միանգամայն հարգարժան և մինչև իսկ հանդիսավոր տեսք ուներ: Այդ էր պահանջում նրա սլոփեմիստ: Նա գիտեր, որ շատ մարդկանց համար, որոնք սուգ էին պահում, նրանց վշտի հանդեպ հարգանքը ավելի բան արժեք, քան ինքը՝ վիշտը: Արհեստանոցի պատերից կախված էին մի քանի խիստ պատկառելի դիմանկարներ, յուրաներով և ոսկեզօծ շրջանակների մեջ: Նրանց ներքեններում փոքրիկ լուսանկարներն էին. բուն օրինակները: Ուզածդ պատվիրատուն միանգամից կկարողանար համոզվել, թե ինչ կարելի է անել, թեկուզ ամենահամաշրջակալան մի լուսանկարից:

Ֆերդինանդը հացավաճառի հետ միասին շրջեց ամբողջ ցուցասրահը և հարցրեց, թե ո՞ր մաներան է ավելի մոտ նրա հոգուն: Հացավաճառը իր հերթին հարցրեց, թե գները արդյոք կախված են դիմանկարի չափսերից: Ֆերդինանդը բացատրեց, որ բանն այստեղ քառակուսի մետրերի մեջ չէ, այլ գեղանկարչության ոճի: Այդ ժամանակ պարզվեց, որ հացավաճառը գերադասում է ամենամեծ դիմանկարը:

— Դուք լավ ճաշակ ունեք,— գովեց նրան Ֆերդինանդը,— սա իշխանուհի Բորգեզի դիմանկարն է: Սա արժե ութ հարյուր մարկ, շրջանակով:

Հացավաճառը ցնցվեց:

— Իսկ առանց շրջանակի՞:

— Յոթ հարյուր քսան:

Հացավաճառը առաջարկեց չորս հարյուր մարկ: Ֆերդինանդը թափահարեց իր առյուծի բաշը:

Հացավաճառը նկատեց, որ գլուխը պրոֆիտով ձեռք կտար իրեն: Ֆերդինանդը նրա ուշադրությունը դարձրեց այն բանին, որ երկու լուսանկարն էլ անֆաս էին հանված: Այստեղ թեկուզ ինքը՝ Տիցիանն էլ լինի՝ դարձյալ չէր կարողանա դիմանկարը պրոֆիտով նկարել: Հացավաճառը քրանեց, զգացվում էր: Որ նա հուսահատված է այն բանից, որ ժամանակին բավակա-

նաչափ հաշվենկատ չի եղել: Նա ստիպված էր համաձայնվել Ֆերդինանդի հետ: Հասկացավ, որ դիմանկարը անֆասով նկարելու դեպքում, ստիպված ես կես դեմք ավելի նկարել, քան պրոֆիլով: Իսկ այսպես անհամեմատ բարձր գինը արդարացվում էր: Հացավաճառը տանջալի կերպով տատանվում էր: Ֆերդինանդը, որ մինչ այդ բոլորն զուգաբար պահում իրեն, այժմ անցավ համոզելուն: Նրա հզոր բասը խուլ դղրդում էր արհեստանոցով մեկ: Ստանձնելով էքսպերտի դեր, ես իմ պարտքը համարեցի նկատել, որ իմ բարեկամը գործը կատարում է անթերի: Շուտով հացավաճառը հասունացավ գործարքի մեջ մտնելու և հատկապես այն բանից հետո, երբ Ֆերդինանդը նրան նկարագրեց, թե այսքան շփոթ արված մի դիմանկարը ինչպիսի էֆեկտ կառաջացնի նախանձ ու չար հարևանների շրջանում:

— Լավ,— ասաց նա,— բայց կանխիկ վճարելու դեպքում տա-
սը տոկոս զեղչ:

— Պայմանավորվեցինք,— Խամաձայնվեց Ֆերդինանդը:— Տասը տոկոս զեղչ և երեք հարյուր մարկ կանխավճար ներկերի և կտավի համար:

Մի քանի բոլակ նրանք պայմանավորվեցին մանրուքների շուրջը, ապա անցան բուն դիմանկարի բնույթի քննարկմանը: Հացավաճառը ուզում էր, որպեսզի նկարվեին մարդարտաշարը և ադամանդե ոսկյա կրծքազարդը: Լուսանկարներում դրանք չկային:

— Ինքնուրտիչքյան պարզ է,— նկատեց Ֆերդինանդը,— ձեր կնոջ զարդեղենները պետք է նկարում ավելացնել: Լավ կլինի, եթե ժամանակ գտնեք և մի ժամով դրանք բերեք այստեղ, որպեսզի նրանք հնարավորին չափ բնական ստացվեն:

Հացավաճառը կարմրեց:

— Դրանք արդեն իմ մոտ չեն: Դրանք... Դրանք հարավատ-
ների մոտ են:

— Ահ, այդպես: Դե ինչ կա որ, կարելի է և առանց դրա: Իսկ, ասացեք, ձեր կնոջ կրծքազարդը նմա՞ն է նրան, որը այն դիմա-
ցի դիմանկարի վրա է:

Հացավաճառը գլխով արեց:

— Նա մի փոքր ավելի պստիկ էր:

— Լավ, մենք հենց այդպես էլ կանենք: Իսկ ժանյակ մեզ հարկավոր չէ: Բոլոր մարգարիտները նման են մեկը մյուսին:

Հացավաճառը թեթևացած շունչ քաշեց:

— Իսկ ե՞րբ պատրաստ կլինի դիմանկարը:

— Վեց շաբաթ հետո:

— Հավ:

Հացավաճառը հրաժեշտ տվեց և գնաց: Ես էլի մի փոքր նըստեցի Ֆերդինանդի հետ արհեստանոցում:

— Դու այս դիմանկարի վրա վեց շաբաթ ես աշխատելու:

— Ա՛յդ էր պակաս: Զորս-հինգ օր: Բայց ես չեմ կարող այդ ասել, հակառակ դեպքում նա կսկսի հաշվել, թե ես ինչքան եմ վատտակում մեկ ժամվա ընթացքում և կեզրակացնի, թե ես իրեն խաբում եմ: Իսկ վեց շաբաթը նրան լիովին կբավարարի այնպես, ինչպես իշխանուհի Բորգեզեն: Մարդու բնույթն է այդպես, սիրելի՛ Ռոբբի: Եթե ես նրան ասեի, որ սա մի մոդիստկա է, ապա կնոջ դիմանկարը կիսով չափ կկորցնե՞ր նրա համար իր հմայքը: Ի միջի ալյուց արդեն վեցերորդ անգամն է պարզվում, որ մեռած կանայք այդպիսի զարդեր էին կրում, ինչպիսին այդ դիմանկարում: Ահա թե ինչպիսի զուգահեռություններ են լինում: Սա բոլորի համար ամհայտ լուսիզա Վոլֆի դիմանկարն է: Գրգռիչ հոյակապ մի ռեկլամ:

Ես հայացքս հածեցի սենյակում: Պատերի վրայից անշարժ դեմքերով նայում էին վաղուց ի վեր գերեզմաններում հող դարձած աչքեր: Այս դիմանկարները մնացել էին դրանց հետևից չեկած կամ դրանց արժեքը չվճարած հարազատներին: Եվ սրանք բոլորը մարդիկ էին, որոնք մի ժամանակ լի էին եղել հույսերով և շնչել էին:

— Ասա, Ֆերդինանդ, սրանց շրջապատում դու աստիճանաբար մեկամաղձոտ չե՞ս դառնա:

Նա ուսերը թոթվեց:

— Ոչ, թերևս միայն ցինիկ: Մեկամաղձոտ ես դառնում, երբ մտորում ես կյանքի մասին: Իսկ ցինիկ՝ երբ տեսնում ես, թե մարդկանց մեծամասնությունը ինչպես է վարվում կյանքի հետ:

— Այո, բայց չէ՞ որ ոմանք ճշմարիտ են տառապում...

— Անշուշտ, բայց այդպիսիները դիմանկարներ չեն պատվիրում:

Նա վեր կացավ:

— Այդ լավ է, Ռոբբի, որ մարդկանց մեում են շատ ու շատ կարևոր մանրուքներ, որոնք նրանց զամուռ են կյանքին, որոնք պաշտպանում են նրանց: Բայց ահա միայնակությունը, իսկական

մենակությունը, առանց երազանքների ու խաբկանքների մենակությունը վրա է համեմատ խելագարությունից կամ ինքնասպանությունից առաջ:

Ընդարձակ ամայի սենյակը լողում էր կիսախավարում: Պատի մյուս կողմում ինչ-որ մեկը կամացուկ ետ ու առաջ էր քայլում: Այդ տնտեսուհին էր, որը երբեք չէր երևում մեզանից որևէ մեկի ներկայության դեպքում: Նա կարծում էր, որ մենք Ֆերդինանդին լարում ենք իր դեմ և ատում էր մեզ:

Ես դուրս եկա և սուզվեցի փողոցի աղմկալից շարժման մեջ: Ինչպես վաննայի տաք չրում:

XI

Այդ առաջին անգամն էր, որ ես հյուր էի գնում Պատին: Մինչև այժմ սովորաբար նա էր ինձ այցելում կամ ես գնում էի նրա տան մոտ, ու մենք միասին որևէ կողմի վրա էինք ճամփա ընկնում: Բայց միշտ այնպես էր լինում, որ կարծես նա ինձ մոտ գալիս էր կարճ ժամանակով այցելության: Ես ուզում էի նրա մասին շատ իմանալ, իմանալ, թե նա ինչպես է ապրում:

Ես մտածեցի, որ նրա համար կարող էի ծաղիկներ բերել: Դա դժվար չէր. Լույս-պարկի մոտ գտնվող քաղաքային ադրին ամբողջովին ողողված էր ծաղիկներով: Ցատկելով անցնելով ցանկապատը, ես սկսեցի թալանել յասամանի սպիտակ թուփեր:

— Դուք այդ ի՞նչ եք անում այստեղ, — հնչեց մեկ էլ կողքից ըստ մի բարձր ձայն: Ես բարձրացրի աչքերս: Դեմս կանգնած էր բուրգոնացու դեմքով և ոլորած ճերմակ քեղերով մի մարդ: Նա զայրույթով նայում էր ինձ: Ոչ ոստիկան էր և ոչ էլ պահապան: Սակայն ամեն ինչից դատելով, դա պաշտոնաթող մի սպա էր:

— Այդ դժվար չէ իմանալ, — քաղաքավարությամբ պատասխանեցի ես, — հս այստեղ յասամանի ճյուղեր եմ պոկում:

Մի ակնթարթով պաշտոնաթող ղինվորականի լեզուն կապ ընկավ:

— Իսկ ձեզ հայտնի՞ է արդյոք, որ սա քաղաքային զոռսայդի է, — զայրույթով հարցրեց նա:

Ես ծիծաղեցի:

— Իհարկե, հայտնի է, թե՞ կարծում եք այս վայրը ընդունե՞լ եմ Կանարյան կղզիների տեղ:

Նա կապտեց: Ես վախեցա, թե հիմա ուր որ է կաթված կըստանա:

— Իսկույնենթ կորի՛ր այստեղից, — բղավեց նա զորանոցային առաջնակարգ բասով: — Դուք թաւանում եք քաղաքի սեփականութունը, ես կհրամայեմ բանտարկել ձեզ:

Այդ ընթացքում ես հասցրեցի բավականաչափ յասաման քաղել:

— Բայց դրանից առաջ հարկավոր է ինձ բռնել: Դե ապահար, պապիկ, — առաջարկեցի ես ծերունուն, ցատկելով անցնելով ցանկապատը և անհետացա:

Պատի տան առաջ ես մեկ անգամ էլ քննադատաբար զննեցի իմ կոստյումը: Հետո բարձրացա աստիճաններով: Այդ ժամանակակից, նոր մի տուն էր: Մեր փառահեղ և խարխուլված տան ուղղակի հակադրութունը: Աստիճանները ծածկված էին կարմիր ուղեգորգով: Յրաու Ջալսակու մոտ այդպիսի բաժն չկար: Էլ չեմ խոսում լիֆտի մասին:

Պատը ապրում էր շորորոդ հարկում: Դուան վրա երևում էր արույրե պատկառելի մի թիթեղիկ մակագրությամբ. «Փոխ-գնդապետ էհբերտ Ֆոն Հակե»: Ես երկար դիտում էի այն: Ջանքը տալուց առաջ ակամայից ուղղեցի փողկապս:

Դուռը իմ առաջ բաց արեց սպիտակ գլխանոցով և մի կոկետ ոգնոցով աղջիկ. պարզապես անհնար էր նրան համեմատել մեր սնճուռնի շղդիկ Յրիդայի հետ: Ես հանկարծ շատ վատ զգացի:

— Պարոն Լոկա՛մպ, — հարցրեց նա: Ես գլխով արեցի:

Նա ինձ առաջնորդեց փոքրիկ նախասրահով և բաց արեց մի սենյակի դուռ: Արի տես, որ ես այնքան էլ չէի զարմանա, եթե այնտեղ հանդիպեի փոխ-գնդապետ էհբերտ Ֆոն Հակեին՝ ընկառար համադգեւտով, և եթե նա ինձ ենթադրեի հարցաքննության. ես այդ աստիճան ընկնվել էի նախասրահի պատերից կախված գեներալների դիմանկարների առատությամբ: Շքանշաններով պճնված գեներալները մռայլ հայացքով նայում էին իմ խիստ քաղաքացիական անձնավորությանը: Բայց այդտեղ չհայտնվեց Պատը: Նա ներս մտավ բարեկազմ ու թեթև, և միանգամից սենյակը վերածվեց ուրախության, տաքության մի կղզյակի: Ես դուռը

ծածկեցի և զգուշ զրկեցի նրան, Հետո հանձնեցի գողացածս յասամանքս:

— Ահա՛,— ասացի ես:— Ողջույն քաղաքային վարչութչու-
նից:

Նա ծաղիկները դրեց բաց գույնի խոշոր մի ծաղկամանի մեջ, որ դրված էր հատակին, լուսամուտի մոտ, այդ ընթացքում ես զննեցի սենյակը: Փափուկ մեղմացրած տոներ, հնագույն գեղե-
ցիկ կահույք, քաց-երկնագույն մի գորգ, վարագույրներ, որ վար-
ծես ներկված էին ջրաներկով, փոքրիկ հարմար բազմոցներ պատ-
ված խոսնացած թավիշով:

— Տեր իմ աստված, և ինչպես ես դու կարողացել գտնել
այսպիսի մի սենյակ, Պատ,— ասացի ես:— Ախր երբ մարդիկ
սենյակ են քրեհով տալիս, սովորաբար այդտեղ դնում են ամեն
տեսակի հնոտիք և ոչ ոքի պետք չեղող նվերներ, որ ստացել են
ծննդյան օրերին:

Նա խնամքով դեպի պատը քաղեց ծաղիկներով ծաղկամանը:
Սա նայում էի նրա ծոծրակի նուրբ կորագծին, ուղիղ ուսերին, բա-
րակ ձեռքերին: Այդպես ծնկի եկած, թվում էր, թե նա մի երեխա
է, որ կարիք է զգում պաշտպանության: Բայց նրանում ինչ-որ
բան հիշեցնում էր ջահել, ճկուն մի կենդանու և երբ նա ուղղվեց
ու կայավ ինձ, այդ արդեն երեխա չէր: Նրա աչքերում և շրթունք-
ների վրա ես նորից տեսա սպասմունքի հարցականը և այն զաղտ-
նիքը, որը շփոթեցնում էր ինձ: Իսկ չէ որ ինձ թվում էր, թե այս
կեղտոտ աշխարհում այլևս հնարավոր չէ այդպիսի մի բան հան-
դիպել:

Սա ձեռքս դրեցի նրա ուսին: Այնքան լավ էր նրան իմ կող-
քին զգալը:

— Այս բոլորը իմ սեփական իրերն են, Ռոբերտ: Առաջ այս
բնակարանը պատկանում էր իմ մորը, երբ նա մեռավ, ես այն
հանձնեցի, իսկ ինձ թողի այս երկու սենյակները:

— Նշանակում է սա քո բնակարանն է,— հարցրեցի ես
թեթևությամբ:— Իսկ փոխ-գնդապետ Էհբերտ Ֆոն Հադկեն քո մոտ
ապրում է ընդամենը վարձակալի իրավունքներով:

Նա գլուխն օրորեց:

— Արդեն իմը չէ: Սա չկարողացա այն պահպանել: Ստիպված
եղա բնակարանից հրաժարվել, իսկ ավելորդ կահույքը ես վա-

ճառել եմ: Այժմ ես այստեղ վարձու ապրող եմ: Բայց դու ի՞նչ ես ուզում այդ ժերուկ ֆհրերտից:

— Այո, ոչինչ: Ես պարզապես միշտ ահ եմ ունեցել ոստիկաններից և ավագ սպաններից: Այդ գալիս է դեռևս զինվորական ժառանգության ժամանակներից:

Նա ծիծաղեց:

— Ի՞մ հայրն էլ մայրը է եղել:

— Մայրը էսպես թե էնպես, էլի տանելի է:

— Իսկ դու ժերուկի Հակեին ճանաչո՞ւմ ես,— հարցրեց նա: Մի պահ ինձ համակեց ինչ-որ շար նախազգացում:

— Փոքրիկ-մոքրիկ կանոնավոր զինվորական կեցվածք, կարմիր դեմքով, սպիտակ ուրված բեղերով և որոտալից ձայնով: Շատ հաճախ գրոսնում է քաղաքային այգում:

— Նա ծիծաղելով, հայացքը յասամանից դարձրեց ինձ:

— Ոչ, նա բարձրահասակ է, գունատ, եղջյուրի շրջանակներով ակնոց է կրում:

— Այդ դեպքում ես նրան չեմ ճանաչում:

— Ուզո՞ւմ ես նրա հետ ծանոթանալ, շատ հաճելի մարդ է:

— Աստված մի արասցե, առայժմ դեռ որ իմ տեղը ավտովերանորոգման արհեստանոցն է և ֆրաու Զալեսկու պանսիոնը:

Դուռը թակեցին: Աղախինը գլորելով ներս բերեց անիվավոր ցածրիկ սեղանը, նուրբ սպիտակ հախճապակի, կարկանդակը վերան արծաթե մի ափսե, ու մի ուրիշ աման, որի վրա դասավորված էին անհամապատասխան փոքրիկ բուտերբրոդներ, անձեռոցիկներ, սիգարետներ և էլի, աստված գիտե, թե ինչ: Ես բոլորովին շփոթված նայում էի այդ ամենին:

— Խղճա ինձ, Պատ,— ասացի ես վերջապես:— Ախր այս ամենը ասես փինոյում լինի: Ես դեռևս սանդուղքների վրա նըկատեցի, որ մենք գտնվում ենք հասարակական տարբեր աստիճանների վրա: Հապա մի մտածիր, ես սովորել եմ ֆրաու Զալեսկու լուսամուտի գոգին, իմ հավատարիմ սպիտակաբեկ կողքին նստելուն և յուզոտված թղթի վրայից ուտելուն: Մի հանդիմանիր խղճուկ պանսիոնի բնակչին, եթե նա շփոթության մեջ պատահաբար շուտ տա գավաթը:

Նա ծիծաղեց:

— Ոչ, գավաթները շուտ տալ չի կարելի: Ավտոմոբիլիստի

պատիվը թույլ չի տա քեզ այդ անել: Դու պետք է ճարպիկ լինես:— Նա վերցրեց թեյամանը:— Դու թե՛յ ես ուզում, թե՛ սուրճ:

— Թեյ, թե սուրճ: Մի՞թե մեկն էլ կա, մյուսն էլ:

— Այո: Ահա, նայիր:

— Փառահեղ է, ինչպես լավագույն ռեստորաններում: Պասուում է միայն երաժշտությունը:

Նա թեքվեց և միացրեց փոքրիկ ռադիոընդունիչը, որը ես ըսկըզբում չէի նկատել:

— Այդպես ուրեմն, ինչ ես ուզում, սուրճ, թե՛ թեյ:

— Սուրճ, հասարակ սուրճ, Պատ, չէ՞ որ ես գլուղացի եմ: Իսկ դու ի՞նչ կխմես:

— Քեզ հետ միասին ես էլ կխմեմ սուրճ:

Իսկ ընդհանրապես դու թե՛յ ես խմում:

— Այո:

— Հապա ինչի՞ համար է սուրճը:

— Ես արդեմ սկսում եմ վարժվել սուրճին: Դու կարկանդակներ կուտես, թե բուտերբրոդ:

— Մեկից էլ, մյուսից էլ, հարկավոր է օգտվել այսպիսի մի դեպքից: Հետո ես թեյ էլ կխմեմ: Ես ուզում եմ փորձել այն ամենը, ինչ դու ունես:

Միծաղելով նա լիքը լցրեց իմ ափսե: Ես նրան կանգնեցրի:

— Բավական է, բավական է: Մի մոռացիր, որ այստեղ մոտերքում փոխ-գնդապետ վա: Պետերը զնահատում են ցածր աստիճանավորների շափավորությունը:

— Այդ միայն խմելիս, Ռոբբի: Մերունի էհբերտը ինքը շատ է սիրում սերուցքով կարկանդակներ:

— Պետերը ցածր աստիճանավորներից շքեղության հարցում էլ շափավորություն են պահանջում,— նկատեցի ես:— Ժամանակին մեզ հիմնավորապես սովորեցրել են այդ:— Ես ետ ու առաջ էի գլորում ռետինե անիվների վրա կանգնած սեղանը: Ասես սեղանը խնքն էր մղում այդպիսի մի զվարճության, և անաղմուկ շարժվում էր գորգի վրայով: Ես ֆայցիի շուրջա: Այդ սենյակում ամեն ինչ արված էր մեծ ճաշակով:

— Այո, Պատ,— ասացի ես,— ահա թե ինչպես էին ապրում մեր նախնիները:

Պատը նորից ծիծաղեց:

— Այդ ինչերն են դու հորինում:

— Ոչինչ էլ չեմ հորինում: Խոսում եմ այն մասին, թե ինչ է եղել առաջ:

— Բայց այս մի քանի իրերը ինձ մոտ պահպանվել են պատահաբար:

— Ոչ պատահաբար. Եվ բանը իրերը չեն, Բանն այն է, թե ինչ կա այդ իրերի, հետևում: Ինքնավստահություն և բարեհաջողություն, Դու այդ բանը չես հասկանա: Կհասկանա միայն նա, ով արդեն զրկվել է այդ ամենից:

Նա նայեց ինձ:

— Դու էլ այդ ամենը կունենայիր, եթե իսկապես ցանկություն լիներ:

Ես բռնեցի նրա ձեռքը:

— Բայց ես չեմ ուզում, Պա՛տ, ահա թե բանն ինչումն է: Հակառակ դեպքում ես ինձ կզգայի արկածախնդրի մեկը: Իմ նըմանները ավելի լավ է ապրեն մինչև վերջնական քայքայումը: Դրան մարդ սովորում է, ժամանակն է այդպիսին:

— Եվ դա միանգամայն հարմար է:

Ես ծիծաղեցի:

— Միզուցե, իսկ այժմ ինձ թեյ տուր: Ուզում եմ փորձել:

— Չէ,— ասաց նա,— շարժակում ենք սուրճ խմել: Միայն թե որևէ բան կեր, որ ավելի լավ քայքայվես:

— Լավ գաղափար է, բայց այդ էհրերտը՝ կարկանդակների այդ ծեր սիրահարը հույս չունի, որ իրեն էլ ինչ-որ բան է հասնելու:

— Հնարավոր է: միայն թե թող նա ըմբռնա ցածր աստիճան ունեցողների վրեժխնդրության մասին: Չէ՞ որ դա համապատասխանում է մեր ժամանակի ոգոմն: Հանգիստ կարող ես ամեն ինչ ուտել:

Նրա աչքերը շողում էին: Նա հիասթափվեց:

— Իսկ դու գիտե՞ս, թե երբ չեմ ես քայքայվում,— և այն էլ ոչ այն պատճառով, որ ինչ-որ մեկը լինի խղճում է,— հարցրեցի ես: Նա չպատասխանեց, բայց ուշադրությամբ նայեց ինձ:

— Երբ ես քեզ հետ եմ,— ասացի ես:— Իսկ այժմ ի ղեկ, դաժան գրոհի այդ էհրերտի դեմ:

Ճաշին ևս ընդամենը մի գավաթ մսաշուր էի խմել վարորդական նախաճաշարանում, դրա համար էլ առանց դժվարութեան ամեն ինչ կերաւ: Պատի կողմից խրախուսվելով, միաժամանակ խմեցի ամբողջ սուրճը:

Մենք նստել էինք լուսամուտի մոտ և ծխում էինք: Տանիքնեքի վերևում գունաթափում էր մայրամուտի ալ կարմիրը:

— Քո մոտ լավ է, Պատ,— ասացի ես:— Իմ կարծիքով այստեղ կարելի է նստել շաքաթներով դուրս չգալով և մոռանալ այն ամենը, ինչ տեղի է ունենում աշխարհի երեսին:

Նա ժպտաց:

— Կար մի ժամանակ՝ երբ ևս բոլորովին հույս չունեի, թե դուրս կգամ այստեղից:

— Իսկ այդ ե՞րբ է եղել:

— Երբ ես հիվանդ էի:

— Դե այդ ուրիշ հարց է: Իսկ ի՞նչ էր պատահել քեզ:

— Ոչ մի սարսափելի բան: Պարզապես պետք է պառկեի: Փնչպես ճերմում էր շատ արագ էի աճում, և ուտելիքը չէր բավականացնում: Պատերազմի՝ ժամանակ, ասենք, նրանից հետո էլ դեռ սով էր:

Նա գլխով արեցի:

— Ինչքա՞ն ժամանակ ես դու, տրեմն, պառկել:

Փոքր-ինչ մտաժեղով, նա պատասխանեց:

— Մոտ մի տարի:

— Այդքան շա՞տ,— ես ուշադիր նայեցի նրան:

— Դ՛նչո՞ք բոլորը վաղուց, վաղուց անցած է, իսկ այն ժամանակ ինձ թվում էր մի ամբողջ հավերժություն: Պանդուկում, հիշո՞ւմ ես, դու ինձ պատմեցիր քո ընկերոջ՝ վալենտինի մասին: Պատերազմից հետո ամբողջ ժամանակ նա մտածում էր, թե ինչպիսի երջանկութուն է ապրելը, և՛ այդ երջանկութեան հետ համեմատած, նրան ամեն ինչ թվում է աննշան:

— Դու ամեն բան շատ ճիշտ ես միտքդ պահել,— ասացի ես:

— Այդ նրանից է, որ ես այդ ամենը շատ լավ եմ հասկանում: Այն ժամանակից ի վեր ես էլ հեշտութեամբ եմ ամեն բանի համար ուրախանում, իմ կարծիքով, ես շատ մակերեսային մարդ եմ:

— Մակերեսային են նրանք, ովքեր կարծում են, թե իրենք շատ խորամիտ են:

— Իսկ ես որոշակիորեն մակերեսային եմ: Ես առանձնապես ըմբռնում եմ հասկանում կյանքի մեծ հարցերից: Ինձ դուք է գալիս միայն գեղեցիկը: Ահա՛ դու քերեք ես յասաման, և ես արդեն երջանիկ եմ:

— Այդ մակերեսայնություն չէ. այդ բարձրագույն փիլիսոփայություն է:

— Միգուցե, բայց ոչ ինձ համար: Ես պարզապես մաքիերեսային եմ ու թեթևամիտ:

— Ես էլ:

— Ոչ, դու իմ պես չես: Մի ժամանակ դու խոսում էիր ինչ-որ արկածախնդրության մասին: Ես ինչպե՞ս արկածախնդրուհի եմ:

— Ես այդպես էլ կարծում էի, — ասացի ես:

— Այո, ես պետք է վաղուց բնակարանը փոխած լինեի, ունենայի պրոֆեսիա, փող վաստակեի, բայց ես միշտ այդ ամենը հետաձգել եմ: Ուզում էի մի քիչ էլ ապրել այնպես, ինչպես քեֆս է տալիս: Խելացի էր այդ, թե ոչ, միևնույն էր, ես այդպես էլ վաղ-վեցի:

Իմ ծիծաղը եկավ:

— Ինչո՞ւ է հիմա քո դեմքը ընդունել այդպիսի համառ արտահայտություն:

— Բա ի՞նչ ես կարծում: Բոլորն ինձ ասում էին, որ այդ ամենը ժայռագույն թեթևամտություն է, որ հարկավոր է խղճուկ գրոշներ տնտեսել, այն գրոշները, որ մնացել էին ինձ, մի գործ նարել և աշխատել: Իսկ ես ուզում էի ապրել թեթև ու ուրախ, ոչնչով չկաշկանդել ինձ և անել այն ամենը, ինչ սիրտս ուզում է: Այդ ցանկությունն իմ մեջ եկավ մորս մահից ու իմ երկարաժամ հիվանդությունից հետո:

— Դու եղբայրներ կամ քույրեր ունե՞ս:

Նա բացասաբար օրորեց գլուխը:

— Ես այդպես էլ կարծում էի:

— Դու է՛լ ես կարծում, որ ես թեթևամիտ կյանք եմ վարել:

— Ոչ, քաջարի:

— Ի՞նչ գործ ունի այստեղ արիությունը: Ես այնքան էլ քաջը չեմ: Դու գիտես, ես երբեմն ինչքան եմ վախենում: Զգում եմ

ինձ այն մարդու վիճակում, որ նստած է թատրոնում ուրիշի տեղում և այնուամենայնիվ չի վեր կենում այդտեղից:

— Նշանակում է դու քաջ ես եղել,— ասացի ես:— Արի՞նք թյուճը՝ առանց վախի չի լինում: Բացի այդ, դու շատ խելացի եմ վարվել: Դու կարող էիր բոլորովին անմիտ ձևով ծախսել քո փողերը: Իսկ այսպես դու համենայն դեպս այդ փողերի դիմաց ինչ-որ բան ստացել ես: Իսկ ինչո՞վ էիր դու զբաղվում:

— Ճիշտն ասած, ոչ մի բանով: Հենց այնպես, ինքս ինձ համար ապրում էի:

— Դրա համար ես քեզ գովում եմ: Ավելի գեղեցիկ ոչինչ չի կարող լինել:

Նա քմծիծաղ տվեց:

— Այդ բոլորը շուտով կվերջանա: Ես կսկսեմ աշխատել:

— Որտե՞ղ, Դա հո կապված չէ Բինդինգի հետ: Այն ժամանակ քո ունեցած գործնական տեսակցության հետ:

— Այո, Բինդինգի և պատեֆոնների փամուփի տելեկոմունիկացիոնների դիրեկտոր դոկտոր Մաքս Մատուշայտի հետ: Երաժշտական կրթության մեջ ձաճառողուհի:

— Եվ այդ Բինդինգի գլխում բացի դրանից ուրիշ ոչ մի միտք չէ՞ր ծագել:

— Մազել էր, բայց ես չուզեցի:

— Ես նրան այդ տիպի խորհուրդ էլ չէի տա... Իսկ ե՞րբ ես դու սկսելու աշխատել:

— Օգոստոսի մեկից:

— Նու, այդ դեպքում դեռևս շատ ժամանակ է մնում: Միգուցե որե՞նչ այլ տեղ կգտնենք: Բայց այսպես, թե այնպես, մենք, անշուշտ կդառնանք քո գնորդները:

— Մի՞թե դու պատեֆոն ունես:

— Չունեմ, բայց, ինչ խոսք, անհապաղ ձեռք կբերեմ: Իսկ ամբողջ այս պատմությունը որոշակիորեն դուր չի գալիս ինձ:

— Իսկ ինձ գուր է գալիս,— ասաց նա:— Ուրիշ խելքը գլխին մի բան չգիտեմ: Բայց այն ժամանակից ի վեր, ինչ դու ինձ հետ ես, յամեն ինչ ինձ համար հեշտ է դարձել: Ինչ որ է, չարժե այդ մասին քեզ արամեկ:

— Ոչ, արժե: Դու պետք է քո մասին ամեն ինչ ասես ինձ: Նայելով ինձ, մոռ ասաց:

— Լավ, Ռոբբի— Հետո նա վեր կացավ և մոտեցավ փոքրիկ պահարանին:

— Գիտե՞ս՝ ես ինչ ունեմ: Ռոմ: Քեզ համար: Եվ ինչպես կարծում եմ՝ լավ ում է:

Նա գավաթը դրեց սեղանին և սպասողական նայեց ինձ:

— Ռոմը լավն է, այդ նկատվում է հեռվից,— ասացի ես:— Բայց դու ինչու ավելի խնայող չես, Պատ: Թեկուզ՝ հանուն նրա, որ այդ գործը՝ պատեֆոնների գործը, հետաձգես:

— Չեմ ուզում:

— Դարձյալ ճիշտ է:

Ռոմի գուլնից ես միանգամից գլխի ընկա, որ այն խառնուրդ է:

Գինեվաճառը անշուշտ խաբել էր Պատին: Ես մի գավաթ խմեցի:

— Ամենարարժք կարգի է,— ասացի ես,— մի հատ էլ լրջորու ինձ համար: Դու այս որտեղի՞ց ես ճարել:

— Այստեղ, ամերիկյան խանութից:

«Դեղիկատեսների ինչ—որ քոսոտ մի խանութ կլինի»,— մտածեցի ես և վճռեցի հարմար առիթով անցնել և խանութի տիրոջը հայտնել, թե ինչ կարծիքի եմ իր մասին:

— Իսկ հիմա, Պատ, երևի ինձ հարկավոր է գնա՞լ,— հարցրի ես:

— Դեռ ոչ...

Մենք կանգնած էինք լուսամուտի առաջ: Ցածում վառվեցին լապտերները:

— Ցույց տուր ինձ քո ննջարանը,— ասացի ես:

Նա դուռը փակ արեց և միացրեց լույսը: Ես առանց շեմքից ներս անցնելու նայեցի սենյակը: Որքան մտքեր անցան իմ գլխով: — Նշանակում է այս քո՞ մահճակալն է,— վերջապես հարցրի ես:

Նա ժպտաց:

— Իսկ ո՞ւմը պետք է լիներ, Ռոբբի:

— Իսկապես ահա և հեռախոսը: Հիմա դա էլ իմացա... Ես գնամ... Մնաս բարով, Պատ:

Նա մատները դիպրեց իմ քունքերին: Սքանչելի կլիներ այս երեկո մնալ այստեղ, նրա մոտ, կապույտ փափուկ ադեալի տակ... Բայց փնչ—որ քան ետ պահեց ինձ: Ո՛չ կաջկանդվածությունը, ո՛չ

սխալը կամ գգուշավորութիւնը. պարզապէս շատ մեծ քնքշանքքէ՝
Քնքշութիւնը, որի մեջ հալչում-անէանում էր ցանկութիւնը:

— Սնաս ճարով, Պատ,— ասացի,— Ես շատ լավ էի գգու՛մ
քո մոտ: Անհամեմատ ավելի լավ, քան դու կարող ես պատկե-
րացնել: Եվ ումը... Եվ այն, որ դու մտածել էիր այդ բոլորի մե-
սին...

— Բայց չէ՞ որ այդ բոլորը այնքան հասարակ բան էր...

— Ինձ համար՝ ոչ, Ես դրան սովոր չեմ:

Ես փերադարձա Ֆրանու Զաւեսկու պանսիոնը և փոքր-ինչ անս-
տեցի իմ սենյակում: Ինձ համար շատ անախորժ էր, որ Պատը
որեւէ կերպ պարտավորվելու է Բինդինգին: Ես դուրս եկա միջանցք
և անցա էռնա Բենիգի մոտ:

— Ես մի չուրջ գործով եմ, էռնա: Կանանց աշխատանքի
ֆինլպիսի՝ պահանջ կա հիմա:

— Այդ ինչու էդպէս հանկարծ,— զարմացավ նա:— Այդպիսի
հարցի չէի սպասում: Ինչ որ է, մի բան միայն կասեմ, որ վիճակը
այնքան էլ բարեհաջող չէ:

— Եվ ոչի՞նչ հարկավոր չէ անել:

— Իսկ ի՞նչ մասնագիտութիւն է:

— Քարտուղարուհի, ասիստենտուհի...

Նա ձեռքը թափահարեց:

— Հարցոյր հազարավոր գործադուրկներ կան... Այդ աթիլներ
որեւէ հատուկ մասնագիտութիւն ունի:

— Նա սքանչելի արտաքին ունի:

— Քանի վա՞նկ,— հարցրեց էռնան:

— Ի՞նչ:

— Քանի վանկ է նա կարողանում գրել մի դասեռւմ, քանի՞
ղեզվով:

— Անգամ զազափար չունեմ,— առաջի ես:— Բայց գիտե՞ք...
Վնդհանրապէս ներկայանալիք կին է...

— Սիրելիս, նախօրոք գիտեմ. տիկինը լավ ընտանիքից է,
ինչ-որ ժամանակ ապրել է լի կյանքով, իսկ այժմ հարկադրաբէ
է... Եվ այլն, և այլն: Անհուսալի է, հավատացե՛ք: Եթե միայն
ինչ-որ մեկը հասկանա. չհետաքրքրվի նրանով, և չցանկանա
առասովորդ նրա գործերը: Դուք հասկանա՞ւմ եք, թե դրա դիմաց

նա ինչ պետք է վճարի: Բայց դուք այդ բանը հավանորեն չե՞ք ցանկանում:

— Տարօրինակ հարց է:

— Պակաս տարօրինակ, քան ձեզ թվում է,— դառնությամբ պատասխանեց էռնան:— Այդ մասին ես ինչ-որ բան իմանում եմ: Ես հիշեցի էռնայի և նրա շեֆի կապի մասին:

— Բայց ես ձեզ մի լավ խորհուրդ կտամ,— շարունակեց նա:— Աշխատեցե՛ք վատտակել այնքան, որ բավականացնի ձեզ երկուսիդ էլ, այդ հարցի ամենապարզ լուծումը կլինի: Ամուսնացե՛ք: Ես ծիծաղեցի:

— Այ թե լավ ասացիր: Չգիտեմ, ես կարո՞ղ եմ արդյոք այդ-քան շատ քան վերցնել ինձ վրա:

էռնան տարօրինակ հայացքով նայեց ինձ: Իր ամբողջ կենսախնդությամբ մեկտեղ, նա հանկարծ՝ ինձ թվաց մի փոքր թառամած և մինչև անգամ պառաված:

— Ահա թե՛ ինչ կասեմ ձեզ,— խոսեց նա:— Ես լավ եմ ապրում և բավական իրեր ունեմ, որոնք ինձ բոլորովին էլ հարկավոր չեն, բայց հավատացե՛ք, եթե մեկն ու մեկը զար և առաջարկեր միասին ապրել իսկակյան, ազնվորեն, ես այդ բոլոր հնոտիքը մի կողմ կենտեի և նրա հետ մեկտեղ կապրեի թեկուզ մի փոքրիկ խոհանոցում:— Նրա դեմքը նորից ստացավ նախկին արտահայտությունը:— Է՛հ, աստված այդ բոլորի հետ: Ամեն մարդու մեջ ինչ-որ տեղ թաքնված է փոքր-ինչ սենտիմենտալություն:— Նա իր սիգարետի ծխի միջով աչքով արեց փնձ:— Հավանորեն մինչև անգամ ձեր մեջ:

— Որտեղի՞ց...

— Այո, այո...— ասաց էռնան:— Եվ դուք է՛լ ցայտում նա բոլորովին անսպասելի:

— Ինձ մոտ նա երբեք էլ դուք չի ցայտում,— պատասխանեցի ես:

Ես մինչև ժամը ութը տանն էի, հետո մենակությունը ինձ ձանձրացրեց, և ես գնացի պանդոկ, հուսալով, թե այնտեղ որե՛կ մեկի կհանդիպեմ:

Սեղանի առաջ նստած էր Վալենտինը:

— Նստի՛ր այստեղ,— ասաց նա:— Ի՞նչ կիմեմ:

— Ռո՞մ,— պատասխանեցի ես:— Այսօրվա՛նից ես հատուկ վերաբերմունք ունեմ դեպի այդ խմիչքը:

— Ռոմը զինվորների կաթն է,— ասաց Վալենտինը։— Ի միջի ալլոց քո տեսքը այսօր շատ լավ է, Ռոբերտ։

— Մի՞թե։

— Այո, դու շահեկացել ես։

— Այդ էլ վատ չէ,— ասացի ես։— Քո կենացը, Վալենտին։

— Քո կենացը, Ռոբերտ։

Մենք գավաթները դրեցինք սեղանին և միմյանց նայելով ծիծաղեցինք։

— Իմ սիրելի ծերուկ,— ասաց Վալենտինը։

— Իմ բարեկամ, սաստանա՛ն տա՛նի քեզ,— բացեցին չեցի ես։— Իսկ հիմա ի՞նչ խմենք։

— Նորից՝ դրանից։

— Եղավ։

Ֆրեդը լցրեց մեր գավաթները։

— Աջպես, ուրեմն։ Թող մեր կենացը լինի, Վալենտին։

— Մեր կենացը, Ռոբերտ։

— Ի՞նչ սթանդելի բառեր են «մեր կենացը», ճի՞շտ է։

— Բոլոր խոսքերից ամենալավն է։

— Ամենալավ բառերն են։

Էլի մի անգամ մենք կրկնեցինք այդ կենացը, հետո Վալենտինը գնաց։

Ես մնացի։ Ֆրեդից բացի պանդոկում ոչ ոք չկար։ Նայում էի պատերի հին լուսավորված քարտեզներին, դեղնած առաքաասներով նավերին և մտածում էի. Պատի մասին։ Ես հաճույքով կըզանգահարեի նրան, բայց ինքս ինձ ստիպում էի շանել այդ։ Ես չէի ուզում նրա մասին այդքան շատ մտածել։ Ուզում էի, որ նա ինձ համար՝ դառնար անսպասելի մի նվեր, մի երջանկով՝ յո՛ւն, որը եկել է ու նորից կգնա միայն այդքան։ Ես չէի ուզում մտքով անգամ անցկացնել, որ ինչ-որ կերպ նա կարող էր դառնալ ավելին։ Ես չափազանց լավ էի իմանում. ամեն մի սեր ուզում է հավերժական լինել, և դրանում էլ հենց կայանում է նրա հավերժական տանջանքը։ Ո՛չ մի հաստատուն բան չկա, ո՛չ մի։

— Ինձ մի գավաթ էլ լցրու, Ֆրեդ,— խնդրեցի ես։

Պանդոկ մտան մի կին և մի տղամարդ։ Վաճառասեղանի մոտ կանգնած, նրանք խմեցին մեկական գավաթ կորվեր, կինը

հոգնած տեսք ունեի, տղամարդը հիացմունքով էր նայում նրան։ Շուտով նրանք զնացին։

Ես խմեցի իմ գավաթը։ Գուցե չարժե այսօր Պատի մոտ գրնալ։ Ահեղ եմ աչքի առաջ էր մթնշաղում անէացող նրա սենյակը, իրիկնապահի փափուկ կապույտ ստվերները և մի փոքր խուլ ցածր ձայնով իր կյանքի մասին, ապրելու ցանկության մասին խոսող այն գեղեցիկ աղջիկը։ Սատանան տանի, ես սենտիմենտալ եմ դառնում։ Բայց մի՞թե քնքշանքի մշուշներում չհալվեց այն, ինչը մինչ այդ պահը եղել էր սոսկ շշմեցուցիչ մի արկած, որ խթանել էր ինձ, և մի՞թե այդ ամենը ինձ չէր կլանել սովելի խորը, քան ես ենթադրում էի և ցանկանում։ Մի՞թե այսօր, հենց այսօր ես չգագացի, թե որքան եմ փոխվել։ Այդ փապքում ինչո՞ւ հեռացա, ինչո՞ւ չմնացի նրա մոտ։ Թե որ ես ուզում էի այդ օ՛ր, նըզովք, ես՝ այլևս չէի ուզում մտածել այդ մասին։ Երբ ես նրան կորցնեմ, ինչ ուզում է, թող պատահի ինձ հետ, թող խելագարվեմ, բայց քանի նա ինձ հետ է, ամեն ինչ թվում է շնչին ու հասարակ։ Մի՞թե արժե փորձեր անել, հաստատուն դարձնելու իմ շնչին կյանքը։ Միևնույն է, կգա մի ժամանակ, երբ մեծ ջրհեղեղը ամեն ինչ կարբի, կտանի։

— Դու ինձ հետ կհամե՞ս, Ծրեղ,— հարցրի ես։

— Ինչպես միշտ,— ասաց նա։

Մենք երկուսիսն ագլավ խմեցինք։ Հետո վիճակ գցեցինք, թե ի՞նչ պատվիրի հաշորդը։ Շահեցի ես, բայց դա ձեռք չէր տալիս ինձ։ Մենք նորից վիճակ գցեցինք, ապա նորից ու նորից, և ես տարվեցի միաժամ հինգերորդ անգամ, բայց դրանից հետո երեք անգամ միմյանց ետևից շահեցի։

— Սա ինչ բան է, ես հարբած եմ, թե իսկապես երկինքը որոտում է,— հարցրեցի ես։

Ծրեղը ականջ դրեց։

— Իսկապես որոտ է։ Այս տարվա առաջին ամպրոպն է։

Մենք գնացինք դրան կողմը և նայեցինք երկնքին։ Երկինքը ծածկված էր ամպերով։ Տաք էր և ժամանակ առ ժամանակ հընչում էր կայծակի որոտը։

— Քանի որ այդպես է, նշանակում է էլի կարելի է մեկական գավաթ խմել,— առաջարկեցի ես։

Ծրեղը շառարկեց։

— Զգվելի մատուտակի ջուր է,— ասացի ես և դատարկ գա-

վաթը դրեցի սեղանին: Յրեղն էլ էր այն կարծիքի, որ հարկավոր է որևէ ավելի թունդ բան խմել, օրինակ բալօղի: Ես ում էի ուզում: Որպեսզի չվիճենք, երկուսից էլ խմեցինք: Մենք սկսեցինք խմել ավելի մեծ գավաթներով, որպեսզի Յրեղը ստիպված չըլինի հաճախ լցնել: Այժմ սքանչելի տրամադրությամբ մեջ էինք:

Մի քանի անգամ դուրս եկանք փողոց նայելու, թե ինչպես է շողշողում կայծակը: Շատ էինք ուզում այդ տեսնել, բայց մեր բախտը չբերեց: Կայծակը փայլատակում էր այն ժամանակ, երբ մենք նստած էինք լինում պանդոկում: Յրեղը ասաց, որ ինքը հարսնացու ունի, ռեստորան-ավտոմատի տիրոջ աղջիկ է, բայց ուզում էր հարցը ձգձգել, մինչև ծերուկը մեռնի, որպեսզի միանգամայն ճիշտ իմանա, թե ռեստորանը բաժին հասնելո՞ւ է այդ աղջկան: Իմ կարծիքով Յրեղը չափից ավելի զգույշ էր, բայց նա ինձ ապացուցեց, որ այն ծերուկը նողկալի մի տիպ է, որի մասին նախապես ոչինչ հնարավոր չէր իմանալ: Նրանից ամեն ինչ սպասելի էր: Մեկ էլ տեսար՝ վերջին պահին ռեստորանը կտա նվեր մի թողական եկեղեցու տեղաբնիկ համայնքին: Այստեղ ես ստիպված էի համաձայնել նրա հետ: Ասեմք, Յրեղը չէր ընկճվում: Ծերուկը մրսել էր, ու Յրեղը կարծում էր, թե՛ նա գրիպ ունի, չէ՛ որ գրիպը վտանգավոր է: Ես նրան ասացի, որ ակոհոյնիկի համար գրիպը բոլորովին դատարկ բան է: Ղեռ ավելին, իսկական հարբեցողները երբեմն գրիպից պարզապես սկսում են կազմուրվել ու շաղանալ: Յրեղը նկատեց, որ այդ դեպքում իր համար դանշանակութուն չ'ունի: Մեկ էլ տեսար ծերուկը ընկած ինչ-որ մեքենայի տակ: Ես ընդունեցի այդպիսի մի տարբերակի հնարավորությունը, հատկապես թաց ասֆալտի դեպքում: Յրեղը տեղն ու տեղը դուրս վազեց փողոց տեսնելու, թե արդյոք անձրև չի՞ գալիս, բայց դեռևս չոր էր: Միայն ամպրոպը ավելի ուժգին էր որոտում: Ես նրան մի բաժակ կիտրոնի հյութ տվեցի ու մոտեցահեռախոսին: Վերջին բոպեին հիշեցի, որ չէի ուզում զանգահարել, ձեռքս թափահարեցի և ուզեցի գլխարկս հանել ապարատի առաջ: Բայց նկատեցի, որ գլխարկս գլխիս չէ:

Նրբ վերադարձա, սեղանի մոտ կանգնած էին Կեստերն ու Լենցը:

— Հասյա մի արտաշնչիր,— ասաց Գոտֆրիդը:

Ես հնազանդվեցի:

— Ռո՛մ, Գալօղի, և արսենթ,— ասաց նա:— Խոզի մեկը, դու արսենթ ես խմել:

— Եթե կարծում ես, թե ես հարբած եմ, ապա սխալվում ես,— ասացի ես:— Դուք այդ որտեղի՞ց եք գալիս:

— Քաղաքակա՛ն մի ժողովից: Բայց Օտտոն վճռեց, որ դա շատ հիմար բան է: Իսկ ի՞նչ է խմում Ֆրեդը:

— Կիտրոնի հյութ:

— Ես էլ մի բաժակ կխմեի:

— Վաղը,— պատասխանեցի ես:— Իսկ հիմա ես որևէ բան կուտեմ:

Կեստերը ինձանից շէր հեռացնում մտահոգված հայացքը:

— Ինձ այդպես մի նայիր, Օտտո,— ասացի:— Ես մի քիչ խմել եմ, Գալց այդ ուրախությունից է և տչ թե վշտից:

— Այդ դեպքում ամեն ինչ կարգին է,— ասաց նա:— Միև-նույն է գնանք, կուտեմ մեզ հետ միասին:

Ժամը տասնմեկին ես նորից զգաստ էի, ասես բոլորովին խմած չլինեի: Կեստերը առաջարկեց գնալ տեսնել, թե ինչպես է Ֆրեդը: Մենք վերադարձանք պանդոկ և նրան գտանք վաճառասեղանի ետևում մեռածի պես հարբած:

— Քարշ տվեք նրան հարևան սենյակը,— ասաց լենցը:— Առաջժմ ես կփոխադրեմ պանդոկապանին:

Ես ու Կեստերը Ֆրեդին տաք կաթ խմեցնելով ուշքի բերեցինք: Կաթը ակնթարթադար ներգործեց: Հետո մենք նստեցրինք աթոռին և հրամայեցինք մի կես ժամի շափ հանգստանա, քանի դեռ լենցը աշխատում էր նրա փոխարեն:

Գոտֆրիդը ամեն ինչ անում էր, ինչպես հարկն էր: Նա բոլոր գները գիտեր, գիտեր ամենից ավելի շատ պահանջվող կոկտեյլների բաղադրատոմսերը և այնքան վարժ էր թափահարում խառնուրդները, որ կարծես կյանքում երբևէ որևէ այլ գործով զբաղված չէր եղել:

Մի ժամից երևաց Ֆրեդը: Նրա ստամոքսը հիմնովին հագեցվել էր սպիրտով, ու հիմա նա արագորեն սթափվում էր:

— Շատ եմ ցավում, Ֆրեդ,— ասացի ես,— մենք սկզբից պետք է ինչ-որ բան կերած լինեինք:

— Ես նորից լավ եմ զգում ինձ,— պատասխանեց Ֆրեդըր—
Մեկ-մեկ դա լավ է։

— Անկասկած։

Ես մոտեցա հեռախոսին և զանգահարեցի Պատին։ Ինձ համար
բոլորովին միմեկույն էր, թե ինչ էի մտածում քիչ առաջ։ Նա ինձ
պատասխանեց։

— Տասնհինգ րոպեից Վլինեմ շքամուտքի մոտ,— ասացի ես
և շտապ կախեցի լսափողը։ Վախենում էի, թե նա հոգնած կլինի
և չի ուզեմ որևէ բան խոսել։ Իսկ ես ուզում էի տեսնել նրան։

Պատը իջավ ցած։ Երբ նա բաց էր ամուսնի շքամուտքի դուռը,
ես համբուրեցի ապակու այն մասը, որտեղ նրա գրեթե էր։ Նա
ինչ-որ բան էր ուզում ասել, բայց թույլ չտվի, որ նա մի ձայն ան-
գամ հանի։ Նրան համբուրեցի, ու մենք երկուսով վազ տվեցինք
փողոցի երկարութեամբ, մինչև որ տաքսի գտանք։ Շողշողաց կայ-
ծակը, և ամպրոպը որոտաց։

— Շուտ անհնձ, անձրև կսկսվի,— ասացի ես։

Մենք մեքենա նստեցինք։ Առաջին կաթիլները զարկվեցին տա-
նիքին։ Տաքսին ցնցվում էր անհարթ խճաքաբերդի վրա։ Այդ ամենը
սքանչելի էր, ամեն ցնցումին ես զգում էի Պատին։ Ամեն ինչն էր
սքանչելի, անձրևը, քաղաքը, փողորկ գլխապստույտը, ամեն ինչ
այնքան մեծ էր ու գեղեցիկ։ Ես այն զվարթ, թեթև տրամադրու-
թյան մեջ էի, ինչպիսին ունենում ես, երբ խմելուց հետո, արդեն
հաղթահարած ես լինում։ Հարթածութեամբ, իմ ամբողջ կաշկանդ-
վածությունը անհետացել էր։ Գիշերը լի էր խոր ուժերով ու փայ-
լերով։ Եվ արդեն ոչ մի բան չէր կարող պատահել, ոչինչ կեղծ
չկար։ Անձրևն իսկականից սկսվեց, երբ մենք դուրս եկանք։ Մինչ
ես վճարում էի վարորդին, գորշ սալահատակը ծածկված էր բիծ-
կաթիլներով, ինչպես լուսանի մորթը։ Բայց մենք չհասցրինք մո-
տենալ շքամուտքին, երբ արդեն սև փայլուն քարերի վրա ամենու-
րեք ցատկոտում էին արծաթե շատրվանիկներ²։ Երկնքից հեղեղ
էր թափվում։ Ես լույսը չվառեցի։ Կայծակներն էին լուսավորում
սենյակը։ Քաղաքի վերևում փոթորկվում էր ամպրոպը։ Որտեղ հա-
ջորդում էր որոտին։

— Ահա թե երբ մենք կհարողանանք խոսել բղավելով,— բա-
ցականեցի ես,— չեմ վախենում, թե մեզ կլսեն։ Լուսամուտը
բռնկվեց վառ լույսով, Երկնքի կապտամերմարի ֆոնի վրա վեր խո-
յացան գերեզմանատան ծառերի մթին ուրվանկարները, ապա

միանգամից անհետացան, փշրվելով գիշերվա ճայթջոմներից ու որոտներից, լուսամուտի առջև երկու մթուժյոմների միջև ֆոսֆորային փաղեկով մեկ ակնթաթ երևաց Պատի ճկուն մարմինը։ Ես զրկեցի նրա ուսերը։ Պատը ամուր կապվ ինձ։ Ես զգացի նրա շրթունքները, շնչառությունը և ամեն փնշ մոռացության տվի։

XII

Սեր արհեստանոցը դեռևս մնում էր դատարկ, ինչպես հացահատիկի պահեստը հնձից անառ։ Այդ պատճառով էլ որոշեցինք շվաճառել աճուրդով գնված մեքենան, այլ օգտագործել որպես տաքսի։ Այն պետք է հերթով վարենք լինցն ու Ես։ Յուպպի օգնությամբ Կեստերը լիովին կարող էր յուր զնալ արհեստանոցում, մինչև նոր պատվերներ ստանալը։

Ես ու Լենցը դար գցեցինք, որոշելու համար, թե ով կզնա առաջինը։ Ես շահեցի։ Գրպանս մանրադրամ լցնելով, վերցրի փաստաթղթերը և դանդաղորեն վարեցի տաքսին քաղաքով մեկ, մի լավ կանգառ գտնելու համար։ Իմ աչք առաջին ճանապարհորդությունը մի փոքր տարօրինակ թվաց ինձ։ Առաջին պատահած ապուշը կարող էր ինձ կանգնեցնել, և ես պետք է նրան տանեի։ Այդ այնքան էլ հաճեցի մի զգացում չէր։ Ես մի տեղ ընտրեցի, ուր կանգնած էին միայն հինգ մեքենա։ Այդ կանգառը գտնվում էր գործարար մի շրջանում «Վալդեկեր հոֆ» հյուրանոցի դիմաց։ Թվում էր, թե՛ այստեղ երկար պարապ չես մնա։ Ես այնքան լծակը ետ տվեցի ու դուրս եկա։ Առջևում կանգնած մեքենաներից մեկից բաժանվեց կաշվե վերարկուով մի շահել և ուղղվեց դեպի ինձ։

— Կորիր այստեղից, — ասաց նա մռայլ։ Ես հանգիստ նայեցի նրան, մտքումս ծանր ու թեթև անելով, որ եթե պետք լինի կովիլ, ապա ավելի լավ կլինի հարվածել նրա ծնոտին ցածից։ Հագուստի մեջ կաշվափաթած, նա չի կարողանա դեմքը արագ ծածկել ձեռքերով։

— Զհասկացա՞ր, — հարցրեց ինձ կաշվե վերարկուն և ոտքիս տակ դուրս քրեց սիգարետի մեացողդ։ — Կորիր, ասում եմ քեզ, առանց քեզ էլ այստեղ մենք հերիք ենք։ Մեզ այլևս ոչ ոք հարկավոր չէ։

Նրան կատաղեցնում էր մի ավելորդ մեքենայի երևան գալը,

այդ պարզ էր. բայց չէ՞ որ ես էլ այստեղ իրավունք ունեի կանգնել:

— Ես մի շիշ օղի եմ դնում, — ասացի ես:

Հարցը դրանով էլ կսպառնա: Այդպես էր տպագրությունը, երբ որևէ մեկը փախիս էր առաջին անգամ: Մեզ մոտեցավ մի ջահել վարորդ:

— Ասվ, կոչեգա: Զեռ քաշիր նրանից, Գուստավ...

Բայց իմ մեջ ինչ-որ բան Գուստավին դուր չէր գալիս: Ես գիտեի, թե դա ինչ է: Նա իմ մեջ զգում էր նորեկի:

— Հաշվում եմ միևնույն երեքը...

Նա մի գրոշի բարձր էր լինելից և, ինչպես երևում էր, ուզում էր օգտվել դրանից:

Ես հասկացա, որ բառերը չեն օգնի: Հարկավոր էր կամ թողնել հեռանալ, կամ կռվել:

— Մեկ, — ասաց Գուստավը, քանդե՞րով վերարկուի կոճակները:

— Թող-հիմարություններդ, — ասացի ես՝ նորից աշխատելով հանգստացնել նրան: — Ասիկի բավ կլինի մեկական գավաթ խմենք:

— Երկու... — մոնչաց Գոստավը:

Նա պատրաստվում էր մոռնիս հասցնել բռնոր կանոններով:

— Պլյուս մեկ... Հավասար է...

Նա մի կողմի վրա թեքեց գլխարկը:

— Զայնդ կտրիր, ապուշ, — հանկարծ բղավեցի ես: Անսպասելիությունից Գուստավը քերամը բաց արեց, մի քայլ առաջ արեց և աջաթիսով հայտնվեց ինձ համար ամենահարմար դիրքում: Ամբողջ իրանով շրջվելով, ես միանգամից խփեցի նրան Ռոմանցև աշխատեց մոլորի նման: Այդ հարվածը ինձ սովորեցրել էր Կեստերը: Ռոքսի պրիմեներին ես թույլ էի տրորալնում: Ասենք, հարկել չէի համարում մաքրվել: Ստիորաբար ամեն ինչ կախված է լինում առաջին հարվածից: Պարզվեց, որ իմ ապակեկոտը ճշգրիտ էր: Գուստավը պարկի նման փռվեց մայթի վրա:

— Տեղն էր նրան, — ասաց երիտասարդ վարորդը: — Հին խուլիքան է: — Մենք Գուստավին քարշ տվեցինք իր մեքենայի մոտ և պառկեցրինք նստատեղի վրա: — Ոչի՞նչ, ուշքի կգա:

Ես մի փոքր հուզված էի: Ետապողականության մեջ ճիշտ չէի պահել ցուցամատի և հարվածելու այն դուրս էր ընկել: Եթե Գուստավը ուշքի գար, ապա կկարողանար վարվել ինձ հետ այնպես,

խնչպես քեֆը ուզեր, Եսայդ ասացի երիտասարդ վարորդին և հարցրեցի, թե ավելի լավ չի՞ չինի ցանվեմ այդտեղից:

— Դատարկ բան է,— ասաց նա:— Գործը վերջացած է: Գնանք պանդոկ: Մի-մի բաժակ կհյուրասիրես: Դու պրոֆեսիոնալ վարորդ չես, ճի՞շտ է:

— Այո:

— Ես էլ: Ես դերասան եմ:

— Եվ ի՞նչ:

— Ապրում եմ էլի,— ծիծաղեց նա:— Այստեղ էլ թատրոնից պակաս չէ:

Մենք հինգ հոգով մտանք զարեշրատուն: Երկու հասակավոր և երեք ջահել վարորդներով: Շուտով Գուստավն էլ երևաց: Քույր հայացքով նայելով, նա մտտեցավ սեղանին: Ձախ ձեռքով թրպանումս շոշափելով բանալիների կապը, ցրոշեցի, որ համենաքն դեպս պետք է պաշտպանվեմ մինչև վերջը:

Քայց բանը դրան չհասավ: Գուստավը ոտքով մոտ քաշեց մի աթոռ և հոնքերը կիտած նստեց: Պանդոկապանը նրա առաջ դրեց մի գավաթ, Գուստավն ու մյուսներն էլ մեկական գավաթ խմեցին: Հետո մեզ մատուցեցին երկրորդ անգամ: Գուստավը՝ խեղճ նայեց ինձ ու բարձրացրեց գավաթը:

— Քո կենացը,— դարձավ նա ինձ դեմքի վանող մի արտահայտությամբ:

— Քո կենացը,— պատասխանեցի ես ու խմեցի:

Գուստավը մի տուփ սիգարետ հանեց: Առանց իմ փողմը նայելու, նա տոփը մեկնեց ինձ: Ես մի սիգարետ վերցրի և կրակ մատուցեցի նրան: Հետո պատվիրեցի բյուսելի կրկնակի բաժին: Խմեցինք: Գուստավը կողոտանց նայեց ինձ:

— Այդպիսի բանե՞ր,— արդեն բարեհոգաբար աչաց նա:

— Մոտե՛ր,— նրա տոնով պատասխանեցի ես:

Նա դարձավ ինձ:

— Դու լավ հարված տվիր...

— Պատահական ստացվեց... Ես ցույց տվեցի նրան դուրս ընկած մատու:

— Բախող չի բերել...— ասաց նա ժպտալով:— Ի միջի այլոց իմ անունը Գուստավ է:

— Իմը՝ Ռոբերտ:

— Լաւլ, Նշանակում է, ամեն ինչ կարգին է, Ռոբերտ, չէ՞:
Իսկ ես կարծում էի մամայի փեշի տակ ես մեծացել:

— Ամեն ինչ կարգին է, Գուստավ:

Այդ ըրպից մենք դարձանք քարեկամներ:

Մեքենաները դանդաղ առաջ էին շարժվում: Դերասանը, որի անունը Քոմմի էր, լաւ պատկեր ստացավ: Նա պետք է կայարան գնար: Գուստավը ինչ-որ մեկին երեսուն պֆեննինգով տարավ մի մոտակա ռեստորան: Զարությոսնից նա քիչ էր մնում ճաքեր: Երեսուն պֆեննինգ աշխատել, ապա նորից հերթի կանգնել պոչում: Ինձ մի հազվագցուտ ուղեոր պատահեց: Մի պառավ անգլուհի, որը ցանկանում էր տեսնել քաղաքը: Ես մի ժամի չափ այս ու այն կողմ էի գնում նրա հետ: Վերադարձիս մի քանի մանր-մունր պատկերներ էլ ունեցա: Կնօրին, երբ նորից հավաքվեցինք գարեջրատանը, ուր թատերերդներ էինք կլանում, ինձ արդեն փվտմ էր, թե ես տաքսու մի փորձված մարորդ եմ: Միմյանց նկատմամբ փոխհարաբերությունները հիշեցնում էր հին զինավորների ընկերություն: Այստեղ էին հավաքվել ամենատարբեր մասնագիտությունների տեր մարդիկ, Նրանցից հազիվ թե մոտ կեսը պրոֆեսիոնալ վարորդներ էին, պարզվեց, որ մնացածները պատահաբար են հայտնվել ղեկի առջև:

Ես քաջական հալից ընկել էի, երբ երեկոյան մեքենան բերեցի արհեստանոցի քաղը: Լենցը ու Կեստերը արդեն սպասում էին ինձ:

— Հը, եղբայրիկներ, դուք որքա՞ն եք վաստակել,— հարցրեցի ես:

— Յոթանասուն լիար բենզին ենք ծախսել,— զեկուցեց Յուպը:

— Ուրիշ ոչի՞նչ:

Լենցը շարացած նայեց երկնքին:

— Մեզ մի լաւ անձրեւ է հարկավոր: Իսկ հետո մի փոքրիկ վթար, թաց ասֆալտի վրա, ուղիղ մեր դարպասի առաջ: Եվ ոչ մի տոսժած մարդ, բայց դրա փոխարեն հիմնական վերանորոգում:

— Հապա մի նայեցեք այստեղ,— Ես նրանց ցույց տվի ձեռքիս ափի երեսունհինգ մարկը:

— Հոյակապ է,— ասաց Կեստերը:— Դրանից քսան մարկը մաքուր վաստակ է: Մոխաված ենք այսօր այդ նշել: Վերջապէս պե՞տք է մենք քեֆ անենք ի պատիւ առաջին ռեյսի, թե՞ չէ:

— Եկեք կրյուշոն խմենք,— հայտարարեց Լենցը:

— Կրյուշո՞ն, — հարցրեցի ես, — Իսկ ինչո՞ւ կրյուշոն:

— Որովհետեւ Պատմ էլ մեզ մոտ կլինի:

— Պա՞տը:

— Բերանդ այդքան լայն քաց մի անի, — ասաց հետեողական ումանտիկը: — Մենք վաղուց ենք ամեն ինչ պայմանավորվել: Ժամը յոթին մենք կգնանք նրա ետեկից: Նրան նախազգուշացրել ենք: Դե քանի որ դու ինքդ դրա մասին չես մտածել, ստիպված ենք ինքներս հոգ տալ: Եվ վերջապես, չէ՞ որ դու նրա հետ ծանոթացել ես մեր շնորհիվ:

— Օտտո, — ասացի ես, — երբեք դու այսպիսի պնդերես մարդ տեսն՞չ ես, ինչպիսին այս ուտտիկանն է:

Կեստերը ծիծաղեց:

— Այդ ինչ է եղել ձեռքդ, Ռոբերտ, Դու ինչ-որ մի կողմի վրա: Ես պահում ձեռքդ:

— Կարծեմ դուրս եմ գցել: — Ես պատմեցի-Գուստավի հետ պատահածը:

Վենցը զննեց իմ մատը:

— Իհարկե, դուրս ես գցել: Որպես մի քրիստոնյա և ուսանող բժիշկ, չնայած պաշտոնաթող եմ, չնայած քո կոպտություններին, ես քո մատը մասած կանամ: Արի հետս, բոքսի չեմ պիտն:

Մենք գնացինք այդհաստանոց, որտեղ Գոտֆրիդը զբաղվեց իմ մատով, մի քիչ յուղ լցնելով նրա վրա:

— Դու Պատին ասե՞լ ես, որ մենք նշեու ենք մեր տաքսամոտորային գործունեության մեկօրյա հոբելյանը, — հարցրի ես նրան: Նա ատամների արանքից տուլեց:

— Իսկ մի՞թե դու ամաչում ես դրանից, տղաս:

— Ասվ, ձայնդ կտրի, — մրթմրեցի ես, գիտե՞նալով, որ նա իրավացի է: — Նշանակում է, դու ասել ես:

— Սերը, — անխղճով արտահայտություն անկատեց Գոտֆրիդը, — հրաշալի բան է, բայց մարդու քննադրութունն է փչացնում:

— Դրա փոխարեն մենակությունը մարդկանց դարձնում է անտակտ, լսո՞ւմ ես ինձ, մուսյլ մի նակատար:

— Տակտը չգրված մի օրենք է, ուրիշների սխալները չնկատելու և այդ սխալները շուղելու մասին: Այսինքն դա մի խղճուկ կոմպրոմիս է: Գերմանացի վեսերանը այդպիսի բաներով չպետք է զբաղվի, մանկիկս:

— Իսկ դու ինչպե՞ս կվարվեիր իմ փոխարեն, — հարցրեցի:

էս:— Եթե որեւէ մեկը հեռախոսով հրավիրե՛ր քո տաքսին, իսկ հետո պարզվե՛ր, որ այդ մեկը Պատն է:

Նա քմծիծաղ տվեց:

— Ծա ոչ մի գնով նրանից չէի վերցնի ուղերթի արժեքը, տղաս:

Ծս նրան այնպես հրեցի, որ նա մի կողմ թռավ եռոտանի աթոռի վրայից:

— Ախ դու, անպետք, գիտե՛ս փնշ կանեմ: Ծս պարզապես երեւիոյան մեր տաքսիով կփնամ նրա ետեւից:

— Ահա այդ ճիշտ կլինի,— Գոստֆրիդը դեպի երկինք մեկնեց ձեռքերը:— Միայն թե ազատովցունդ չկորցնես: Ազատովցունդ անրուց թանկ է: Բայց մարդիկ այդ բանը տվորաբար չանկից դուրս ուշ են հասկանում: Իսկ տաքսին, այնուամենայնիվ, մենք քեզ չենք տա: Տաքսին մեզ հարկավոր է Ֆերդինանդ Գրառսի ու Վալենտինի համար: Այսօր մենք չուրջ և մեծ երեկույթ ենք ունենալու:

Մենք նստել էինք քաղաքամերձ մի պանդոկի փոքրիկ այգում: Անտառի վրա կարմիր լապտերի նման ցածր կախվել էր խոնավ լուսինը: Շագանակեղևների վրա առկայծոս՝ էին ծաղիկների գունատ աշտանակները: Գլխապտույտ ճառագայենելով, բուրում էր յասամանը: Մեր առաջ սեղանին դրված էր բուրավետ կրճռոտով ձի մի մեծ ապակյա աման: Վաղ իրիկնամուտի արհաստատ լույսի տակ այդ ամենը կարծես լուսավոր մի քուրա ճինե՛ր, որի մեջ միմյանց էին հաղորդում մայրամուտի վերջին վապտասադապագուն շողերի անդրադարձումները: Այդ երեկոյի ընթացքում արդեն չորս անգամ ամանը լցվել էր կրճռոտով:

Ֆերդինանդ Գրառսն էր թամաղան: Նրա մողեքն նստել էր Պատը: Պատը քրդոցով կրծքին էր ամրացրել թաց-վաղապագուն մի խոշոր ծաղիկ, որը նրան տվել էր Գրառսն:

Ֆերդինանդը իր գավաթից հանեց մի թիթեռ և զգուշ դրեց սեղանին:

— Հապա նայե՛ք սրան,— ասաց նա:— Ինչպիսի թեփկներ ունի: Այս թեփերի մոտ ամենահզուրք գործվածքը փալատ է հիշեցնում: Եվ այսպիսի մի արարածը ապրում է ընդամենը մեկ օր ու վերջ:— Նա հեղթով նայեց բուրդի:— Գիտե՛ք արդյոք, եղբայրներս, ի՞նչն է ամենաապրտախելի բանը աշխարհի երեսին:

— Դատարկ բաժակը, — պատասխանեց Լենցը:

Ֆերդինանդը նրան հասցեագրեց մի արհամարհական շարժում:

— Գոտֆրիդ, տղամարդու համար ամենապաճախի բանը խեղկատակութիւնն է: Ամենասարսափելին, եղբայրներս, այդ ժամանակն է: Այն ակնթարթը, որ մենք ապրում ենք, և որի տերը այնուամենայնիվ շենք դառնում:

Նա գրպանից հանեց ժամացույցը և մոտեցրեց Լենցի ալբերին:

— Ահա նա, իմ թղթե ռումանտիկ: Դժոխային մեքենան: Զրիակը չըխկում է, անգուտպ կերպով չիսկիւկում, ձգտում ըռպե առաջ ամէնութեան: Դու կարող ես կանգնեցնել ձյան հշուտը, լեռնային փովածքը, բայց այ, այս բանը չես կարող կանգնեցնել:

— Ես չեմ էլ պատրաստվում կանգնեցնել: — Հայտարարեց Լենցը: — Ուզում եմ խաղաղորեն ծերանալ: Բացի այդ, ինձ դուր է գալիս քաղմաղանովթյունը:

— Մարդու համար դա անտանելի բան է, — առանց Գոտֆրիդի վրա ուշադրութիւն դարձնելու, շարունակեց Գրառն: — Մարդը պարզապէս անկարող է տանել այդ: Եվ ահա թե փնջու է իր համար հորինել երազանքը: Հավերժութեան մասին հին, հուզիչ, անհոսալի այդ երազանքը:

Գոտֆրիդը ծիծաղեց:

— Աշխարհի երեսին ամենածանր հիվանդութիւնը, Ֆերդինանդ, մտածողութիւնն է: Այն անբուժելի է:

— Եթե այդ միակ հիվանդութիւնը լիներ, ապա դու անմահ կլինեիր, — պատասխանեց նրան Գրառն, — անցողիկ մի միացութիւն ես ածխաջրի, կրի, ֆոսֆորի ու երկաթի, միացութիւն. որը այս աշխարհի երեսին կոչվում է Գոտֆրիդ Լենց:

Գոտֆրիդը երանութեամբ ժպտաց: Ֆերդինանդը թափահարեց իր աւելած բաշը:

Կյանքը, եղբայրներս, հիվանդութիւն է, և մահը սկսվում է ծննդյան օրից: Սրտի յուրաքանչյուր հարվածը, թոքերի ամեն մի շնչառութիւնը՝ մի փոքրիկ մահ է՝ պարունակում: Դրանք բոլոր փոքրիկ շարժումներ են, որ մեզ մոտեցնում են վերջավորութեանը:

— Ամեն մի ումպն էլ է մեզ մոտեցնում վերջավորութեանը, — նկատեց Լենցը: — Քո կենացը, Ֆերդինանդ, Երբեմն մեռնելը զարմանալի կերպով հեշտ է:

Գրառուն քարձրացրեց բաժակը: Նրա խոշոր դեմքի վրայով անձաբն մի փայլակի նման վազեց ժպիտը:

— Կենացդ, Գոտֆրիդ: Դու մի լուես, որ ժիր ցատկոտում եմ՝ ժամանակի ճոճացող խճաքարերի վրայով: Եվ արդյոք ինչ է մտածել ի վերուստ ամբողջնող ուժը՝ ստեղծելով քեզ:

— Այդ նրա մասնավոր դործն է: Ի միջի այլոց, Ֆերդինանդ: Դու չպետք է այդքան արհամարհանքով խոսեիր այդ մասին: Եթե մարդիկ անմահ լինեին, ապա դու անգործ կմնայիր: Այ դու մահ՝ վա՛ն սեղանակից:

Ֆերդինանդի ուսերը ցնցվեցին: Նա հռհռաց: Հետո դարձավ Պատին:

— Ի՞նչ կասե՞ք դուք մեր՝ շաղակրատներիս մասին, պարոզ: Զրերի երեսին լող տվող փոքրիկ դու ծաղիկ:

Հետո ես ու Պատը զբոսնում էինք այգում: Լուսինն ավելի քարձրացավ: Եվ հովիտը լողում էր մոխրագույն արծաթի մեջ: Դեռ արի անհայտնեթյունը տանող ուղին ցույց տվող սև սլաքների նման խոտերի վրայով ձգվեցին ծառերի երկար, մթին ստվերները: Մենք իջանք ընդ ափը, ապա ետ դարձանք: Ճանապարհին տեսանք կենցին: Նա այգի էր քարշ տվել ծառվի աթուղ, դրել էր այն յասամանի թիփերի մեջ ու նստել: Կիսախավարում աչքի էլին ընկնում նրա բաց գույնի մազերը և սխալարետի կրակը: Նրա մոտ՝ գետնին դրված էր մաշիսյան կրողը: Կիսով չափ չի ամանը ու մի գավաթ: — Այ, սա տեղ է, — բացականչեց Պատը, — մտել է յասամանի մեջ:

— Այստեղ վատ չէ, — Գոտֆրիդը վեր կացավ: — Դուք նստեցե՛ք:

Պատը նստեց աթուղին: Մադիկների մեջ նրա դեմքը սպիտակվել էր տաքիս:

— Ես խելքս թոցնում եմ յասամանի համար, — ասաց վերջին ռոմանտիկը: — Ինձ համար յասամանը հայրենիքի կարոտի մարմնացումն է: Հազար ինն հարյուր քսանչորս թվականի գարնանը ես հիմարաբար վեր կացա ու այստեղ եկա Ռիո-դե-ժանեյ-ռո քաղաքից: Տուն եկա, հիշելով, որ շուտով Գերմանիայում ծաղկելու է յասամանը: Բայց ես, ինչ խոսք, ուշացել էի: — Նա ծիծաղեց: Միշտ այդպես է ստացվում:

— Ռիո-դը-ժանեյրո... Պատը դեպի իրեն քաշեց յասամանիւ, ճյուղը:

— Դուք այնտեղ էիք Ռոբերի հետ միասին:

Գոտֆրիդը զարմացավ: Իմ մաշկի վրայով մըջումներ վազեցին:

— Մի տեսեք, թե ինչ ըուսին է,— շտապ ասացի ես և բազմանշանակալից տրորեցի Լենցի ոտը:

Նրա սիգարետի կրակի բռնկման պահին նկատեցի, որ նա ժպտաց և աչքով արեց ինձ: Ես փրկված էի:

— Ոչ, մենք այնտեղ միասին չենք եղել,— հարտարարեց Լենցը:— Այն ժամանակ ես մենակ էի, բայց ինչ կլինի, եթե մենք էլի մեկական կոսմ կրյուշոն խմենք:

— Էլ հարկավոր չէ,— ասաց Պատը,— ես չեմ կարողանում այդքան գինի խմել:

Ֆերդինանդը մեզ կանչեց, ու մենք քայլեցինք տան կողմը:

Դուան մեզ ծանր ու մեծ երևում էր նրա խոշոր կերպարանքը:

— Ներս եկեք, երեխեք,— ասաց նա:— Մեզ նման մարդիկ դիշերը ոչ մի ընդհանուր բան չեն ունենում բնության հետ: Բնությունը գիշերը ուզում է մենակ մնալ: Գյուղացին կամ ինչ-որ մի ձկնորսն ուրիշ բան, բայց մենք, քաղաքաբնակներս, որոնց քնազդները թթացել են... Նա ձեռքը դրեց Գոտֆրիդի ուսին:— Գիշերը՝ դա բնության բողոքն է քաղաքակրթության հասցրած վերքերի դեմ, Գոտֆրիդ: Կարգին մարդը չի կարող երկար դիմանալ դրան: Նա նկատում է, որ ինքը արտաքսված է ծառերի, կենդանիների, աստղերի և անգիտակցական կյանքի անբառ շրջապատից:— Նա ժպտաց տարօրինակ փր ժպիտով, որի մասին երբեք չէր կարելի ասել ուրախ, թե տխուր ժպիտ էր:— Ներս եկեք երեխաներ, մի քիչ տաքանանք հիշողութուններով: Ախ, եկեք հիշենք այն տքանչեկի ժամանակները, երբ մենք դեռևս շերտադրվածք ու մոդեսներ էինք,— աղպես, հիսուն կամ վաթսուս հազար տարի առաջ: Տեր իմ աստված, որքան ենք ընկել մենք այդ ժամանակից ի վեր:

Նա բռնեց Պատի ձեռքը:

— Եթե մենք պահպանած չլինեինք գեղեցիկ հասկացողություն գոնե ամենաշնչին մի մասնիկը, ապա մեզ համար ամեն ինչ արդեն կորած կլիներ: Իր վիթխարի թաթի զգուշ մի շարժումով նա Պատի ձեռքը տրեց փր թևատակը:— Աստղակիր, արծաթե դոս

շղարշ, կախված որոտալից մի դատարկությունից,— ուզո՞ւմ եք, հին մաշված ծերտմառ հետ խմել մի բաժակ գինի:

— Այո,— ասաց Պատր:— Ինչ ուզեանք:

Նրանք սոռն մտան: Ֆերդինանդի կողքին Պատր կարծես նրա աղջիկը լինելու Բարեկազմ, խելափ ու պատանի մի աղջիկը նա-յապատմական շրջանի հոգնատանջ մի հսկայի:

Ժամը 12-ին մենք բռնեցինք վերադարձի ճամպան: Վաշնտի-նը նստեց տաքսու դեկի առաջ ու Ֆերդինանդի հետ քնաց: Մնա-ցածներս նստեցինք «Կառլը»: Գիշերը տաք էր, Կեստերը մի եր-կար պտույտ վաւարեց, ու մենք անցանք ճանապարհի կողքին ննջած մի քանի գյուղերի միջով: Միայն երբեմն-երբեմն որմէ պա-տուհանում առկայծում էր մի լույս և լսվում շների միայնակ հա-լոցը: Կենցը նստել էր սողնում, Օտտոյի կողքին, ու երգում էր: Ես ու Պատր տեղավորվել էինք վերջում:

Կեստերը հոյակապ էր վարում մեքենան: Նա շրջապտույտները հաղթահարում էր, ինչպես թռչունը, կարծես զվարճանում էր: Նա մեքենան խիստ արագ շէր վարում, փնչպես անում է մրցավազա-յիկների մեծ մասը: Երբ բարձրանում էր ուրբաններով, ապա կարե-լի էր հանգիստ քնել՝ աչքան սահում էր վարում մեքենան: Արա-գոյթունը շէր դգացվում:

Մենք ավտոգողերի առաջացրած ձայներից էինք իմանում, թե ինչ ճանապարհ է մեր տակը: Ասֆալտի վրա անվադողերը աււում էին, իսկ խճաքների վրա խոպ թնդում: Մեր լուսարձակների լույ-սի խրճերը մի գույզ ճերմակ որսաշների նման առաջ դեպի հեռոն նետվելով, մթությունից խլում էին կելիների թրթռացող ծառուղի-ներ, նոճիների շարքեր, շեղումեղ հեռագրասլոմեր: Հազարավոր աստղերի շրջապատում, մեզնից շատ վերե անխափ մի բարձրու-թյան վրա ձգվում էր հարգագողի ճանապարհի մոխրագույն լույսը:

Կեստերը ավելի ու ավելի արագ էր քշում: Ես վերարկուով ծածկեցի Պատին: Նա փնձ ժպտաց:

— Դու ինձ սիրո՞ւմ ես,— հարցրեցի ես:

Նա բացատրեա օրորեց գլուխը:

— Իսկ դո՞ւ ինձ:

— Ու, Սա երջանկովթյուն է, չէ՞:

— Մեծ երջանկովթյուն է:

— Այդ դեպքում մեզ ոչինչ չի կարող պատահել, այնպես չէ՞:

— Որոշակիորեն ոչինչ,— պատասխանեց նա ու բռնեց իմ ձեռքը:

Ճանապարհը մի լայն շրջապտույտով իջնում էր դեպի երկաթգիծը: Ռելսերը փայլփրում էին: Հեռու առջևում երևաց մի կարմիր լույս: «Կառլը» մոնչաց ու նետվեց առաջ: Այդ ճեպընթաց գնացքն էր: Ննջավազոններ և վառ լուսավորված վագոն-տեռատորանր: Շուտով մենք հավասարվեցինք նրան: Ուղևորները լուսամուտներից ձեռքերն էին թափահարում մեզ: Մենք չէինք պատասխանում: «Կառլը» անցնում էր գնացքից: Ես ետ նայեցի: Շոգեքարշը ծուխ ու բոց էր ժայթքում: Մանր, սև մի դղրդյունով նա սլանում էր կապույտ գիշերի միջով: Մենք ետևում թողեցինք գնացքը, բայց վերադառնում էինք քաղաք՝ ուր տաքսիներն էին, վերանորոգման արհեստանոցները և վարձու տրվող կահավորված սենյակները: Իսկ շոգեքարշը դղրդացնում էր գետի երկայնքով մեկ, անտառներով ու դաշտերով, գնում ինչ-որ հեռոժներ, արկածների աշխարհը:

Օրորվելով մեզ ջնդառաջ էին վազում փողոցներն ու շենքերը: «Կառլը» մի փոքր հանդարտվել էր: Բայց դեռ էլի մոնչում էր վայրենի մի գազանի նման:

Կեստերը կանգ առավ գերեզմանատնից ոչ հեռու: Նա մեքենան ռ Պատի տան կողմը քշեց և տշ էլ իմ, այլ պարզապես կանգնեցրեց ինչ-որ տեղ՝ մոտերքում: Հավանորեն որոշել էր, որ մենք ուզում ենք առանձին մնալ: Մենք դուրս եկանք: Կեստերն ու էնցը առանց ետ նայելու, միանգամից առաջ սլացան: Ես նայեցի նրանց ետևից: Մի րոպե նրանց արածն ինձ տարօրինակ թվաց: Նրանք գնացին, իմ ընկերները գնացին, իսկ ես մնացի...

Ես սթափվեցի:

— Գնանք,— ասացի ես Պատին: Նա ասեք ինչ-որ բան կռահելով նայեց ինձ:

→ Դու նրանց հետ գնա,— ասաց նա:

— Զէ,— պատասխանեցի ես:

— Զէ՞ որ դու ուզում ես նրանց հետ գնալ:

— Քան ասացիր...— ասացի ես, իմանալով որ նա իրավացի է:— Գնանք...

Դեռևս օրորվելով մեքենայի արագ ընթացքից ու քամուց, մենք քայլեցինք գերեզմանատան չողջով:

— Մոռճրի,— ասաց Պատը,— ավելի լավ կլինի ես տուն գնամ:

— Ինչո՞ւ:

— Չեմ ուզում, որ իմ խաթեր դու ինչ-որ բանից քեզ զրկես:

— Ինչի՞ մասին է խոսքը, ես այդ ինչի՞ց եմ ինձ զրկում:

— Քո ընկերներից...

— Ես ինձ բոլորովին էլ նրանցից չեմ զրկում. չէ՞ որ վաղը ես նորից նրանց կտեսնեմ:

— Դու գիտես, թե ինչ եմ ասում ես,— ասաց նա:— Առաջ դու նրանց հետ ամհամեմատ ավելի շատ ժամանակ էիր անցկացնում:

— Որովհետև դու չկայիր,— պատասխանեցի ես ու բաց արեցի գուռը:

Նա գլուխը օրորեց:

— Այդ բոլորովին ուրիշ բան է:

— Իհարկե, ուրիշ: Եվ փառք աստծու:

Ես նրան բարձրացրի ձեռքերիս վրա ու տարա միջանցքով:

— Քեզ քո ընկերներն են հարկավոր,— ասաց նա: Նրա շըրթերն էին զամարյա թե քսվում էին իմ երեսին:

— Դու էլ ես ինձ հարկավոր:

— Բայց ոչ այդպես...

— Այդ մենք դեռ կտեսնենք...

Ես դուռը բաց արեցի, և նա, առանց ինձ բաց թողնելու, ցած ասհեց հատակին:

— Իսկ ես բոլորովին էլ կարգին ընկեր չեմ, Ռո՛ճրի:

— Հուսով եմ: Ինձ հարկավոր էլ չի կին՝ ընկերոջ դերում: Ինձ հարկավոր է սիրած կին:

— Ես սիրած էլ չեմ,— մրմնջաց նա:

— Այդ դեպքում ապա ո՞վ ես դու:

— Ոչ լրարժեք մի բան, կիսատ-պռատ թյուն. չենց այնպես... Մի ֆրագմենտ...

— Իսկ դա ամենից չափն է: Այդ ֆանտազիա է բորբոքում: Այդպիսի կանանց սիրում են հավիտենական սիրով: Ավարտուն կանայք արագ են ձանձրացնում: Կատարելությունները նույնպես, իսկ «ֆրագմենտները»՝ երբեք:

Առավոտյան ժամը չորսն էր: Ես ուղեկցեցի Պատին ու վերա-

դարձաւ: Երկինքն արդեն մի փոքր լուսացել էր: Զգացվում էր վաղորդյան բուրմունքը:

Ես քայլում էի գերեզմանատան մոտով «Խնտերնացիոնալ» սրճարանի կողքով: Անսպասելիորեն պրոֆեսիտնալ միոլթյունների տան կողքի վարորդների նախաճաշարանի դուռը բացվեց և իմ առջև հայտնվեց մի աղջիկ: Փոքրիկ բերետ, հնամաշ կարմիր վերարկու, չաքապատ բարձր կոշիկներ: Ես արդեն քիչ էր մնում մոտով անցնելի, քայց հանկարծ ճանաչեցի նրան:

— Աիզա՛... —

— Եվ պարզվում է, որ կարելի է քեզ հանդիպել:

— Դու այդ որտեղի՞ց, — հարցրեցի ես:

Նա ցույց տվեց նախաճաշարանի դուռը:

— Ես այնտեղ սպասում էի, մտածում էի, որ կանցնես իմ մոտով: Զէ՛ որ դու տվորաբար այս ժամանակ ես տուն գնում:

— Այո, ճիշտ է... —

— Կգա՞ս հետս:

Ես կապ ընկա:

— Արդ անհնար է... —

— Փող չեմ ուզում; — արագ ասաց նա:

— Բանն այդ չէ, — առանց մտածելու պատասխանեցի ես, — ես փող ունեմ:

— Ա՛խ, ահա թե ինչ... — դառնովթյամբ ասաց նա ու ցանկացավ հեռանալ:

Ես բռնեցի նրա ձեռքը:

— Զէ՛, կիզա՛... —

Գունատ ու նիհար, նա կանգնած էր ամալի մոխրագույն գորշ փողոցում: Հենց այդպես էի նրան հանդիպել տարիներ առաջ, երբ ապրում էի մեռնակ՝ անխմատ և անհույս կյանքով: Ակզդում նա թերահավատ էր, ինչպես բոլոր այդպիսի աղքեկները: Իսկ հետո, երբ մենք մի քանի անգամ զրուցեցինք, նա կապվեց ինձ: Այդ մի տարօրինակ կապ էր: Պատահում էր, որ ես նրան շաքաթ-նեղով չէի հանդիպում, իսկ հետո մեկ էլ նա կանգնում էր մայթին, ինչ-որ մի տեղ ու սպասում էր ինձ: Այն ժամանակ մենք երկուսս էլ ոչ ոք չունեինք և միմյանցից տաքության այն փոքրիկ փշուրները, որ տալիս էինք իրար, մեզ համար խիտո նշանակալից էին: Ես վաղուց արդեն նրան-չէի հանդիպել: Այն ժամանակից ի վեր ինչ ծանոթացել էի Պատի հետ:

— Գու այդ որտե՞ղ էիո այդքան երկար ժամանակ կորել,
Լի՛զա:

Նա ուսերը թոթվեց:

— Միևնույն չէ՞ արդյոք: Պարզապես ցանկություն զգացի
նորից տեսնել քեզ... Լավ, ես կարող եմ հեռանալ...

— Իսկ ինչպե՞ս ես ապրում:

— Գու այդ թող... — ասաց նա: — Նեղություն մի տուր քեզ:

Նրա շրթունքները դողում էին: Նրա տեսքից ևս ևզրակացրի,
որ նա քաղցած է:

— Ես մի փոքր կքաղեմ քեզ հետ, — ասացի ես:

Պոռնիկի նրա անտաբեր դեմքը աշխուժացավ և մանկական
դարձավ: Ճանապարհին ավտովարտորդների նախաճաշարաններից
մեկում, որոնք բաց են լինում ամբողջ գիշերը, ես ինչ-որ ուտելիք
գնեցի՝ նրան կերակրելու համար: Լիզան սկզբում չէր համաձայն-
վում և միայն այն ժամանակ, երբ ես նրան ասացի, որ ինքս էլ եմ
ուզում ուտել, գիշեց: Նա հետևում էր, չլինի թե ինձ խաբեն անո-
րակ պատաններ տալով:

Զէր ուզում, որ Լիզա Ֆունտ ապոմստ վերցնեմ, և նկատեց, որ
բառորդը բավական կրիսի եթե մի փոքր էլ Ֆրանկֆուրտյան ներ-
քերշիկ վերցնեմ: Բայց ես գնեցի կես Ֆունտ ապոմստ և երկու
բանկա ներբերշիկ:

Նա ապրում էր հենց տանիքի տակ, մի կերպ կահավորված
մի խցիկում: Սեղանին դրված էր նապթի լամպ, իսկ մահճակալի
կողքին ներսը մոմ խցկած մի շխշ: Պատերին կնոպկաներով ամ-
րացված էին հանդեսներից պոկած նկարներ: Պահարպետի վրա
դրված էր մի քանի ոստիկանական վեպ և պոռնոգրաֆիկ լուսա-
նկարներով մի ծրար: Հյուրերից ոմանք, մասնավորապես ամուս-
նացածները, սիրում էին դիտել դրանք: Լիզան լուսանկարները
խցիկեց արկղի մեջ և դուրս բերեց մի հնամաշ, բայց մաքուր տրի-
ոց:

Ես անցա գնոմներին: Լիզան հափստաները փոխեց: Նախ նա
շրջազգեստը հանեց և ոչ թե կոշիկները, չնայած փնչպես գիտեի,
նրա տիքերը շատ էին ցավում: Զէ՞ որ նա ստիպված էր չինում
այնքան շատ վազվազել: Նա կանգնած էր սենյակի մեջտեղում,
մինչև ծնկները համող իր լաքապատ կոշիկներով և սև ներքնա-
զգեստով:

— Ինչպես են ձեզ դուր գալիս իմ ոտքերը, — հարցրեց նա:

— Կլապիկ են, ինչպես միշտ...

Իմ պատասխանը նրան դուր եկավ, և նա թեթևացած նստեց մահճակալին, որպեսզի քանդի Վոշիկների կապերը:

— Հարյուր քսան մարկ արժեն, — ասաց նա, խնձ մեկնելով կոշիկները: — Միտլն ախքառն լվաստակում ես, սրանք ծվեն-ծվեն են ընկում:

Նա պահարանից հանեց կիմոնոն և մի զույգ դիպակե կոշիկներ, որ մնացել էին լավ օրերից: Այդ անելով, նա մեղավոր ժղպտաց: Ուզում էր դուր գալ ինձ: Հանկարծ ես զգացի՝ ինչպես սեղմվում է կոկորդոս: Մի տխրություն իջավ ինձ վրա այդ փոքրիկ քնում: Կարծես թե ինչ-որ մի մոտիկ մարդ էր մեռել:

Մենք ուտում էինք, և ես զգուշ խոսում էի նրա հետ: Բայց նա ինչ-որ փոփոխություն էր զգացել իմ մեջ: Նրա աչքերում հայտնվեց վախ: Մեր մեջ երեք ավելին չէր եղել, ինչ բերում է պատահար: Բայց թեպես դա ավելի շատ է մարդկանց կապում և պարտավորեցնում, քան ուրիշ քաները: Նա փեր կացա:

— Դու արդեն գնում ես, — հարցրեց նա աջնպես, կարծես վաղուց էր վախենում դրանից:

— Նա մի հանդիպում էլ տեսեմ...

Նա զարմացած նայեց ինձ:

— Այս ուշ ժամին:

— Կարևոր գործ է, կիցա: Մի մարդ կա, պետք է փորձեմ գտնել նրան: Այս ժամին նա սովորաբար նստում է «Աստորիայում»:

Ուղիղալի նմաններից ավելի լավ նման քաները հասկացող կանայք չկան և նրանց խաբելն ավելի դժվար է, քան ուղածող կնոջը: Նրա դեմքը մի տեսակ բացակա արտահայտություն ընդունեց:

— Դու մեկ տրիշը ոմենա...

— Դիտե՛ս ինչ, կի'զա... Մենք միմյանց այնքան քիչ էինք հանդիպում... Շուտով արդեն մեկ տարի կլինի... Դու ինքդ ես հասկանում, որ...

— Զէ, չէ, ես այդ չեմ ասում: Դու այնպիսի մի կին ունես, որքին օրում ես: Դու փոխվել ես, ես այդ զգում եմ:

— Ա՛խ, կի'զա...

— Զէ, չէ: Ասա:

— Ինքս էլ չեմ իմանում: Կարող է պատահել...

Նա մի րոպե կանգնեց: Հետո գլխով արեց:

— Այո... Այո, փհարկե... Ես հիմար եմ... Զէ՞ որ մեր մեջ չլինէ չկա...— Նա ձեռքով շփեց ճակատը:— Մինչև անգամ չգիտեմ, թե ես ինչ իրավունքով...

Ես նայում էի նրա բարակ, ջարդված կերպարանքին: Դիպակե կոշիկներ... Կիմոնո... Ամայի, լուռ երեկոցներ, հիշողամթյուններ...

— Յտեսո՞ւթյո՞ւն, էի՛զա...

— Դու գնո՞ւմ ես... Զե՞ս նստի էլի մի փոքր: Դու գնո՞ւմ ես... Արդե՞ն:

Ես հասկանում էի, թե ինչ է ասում նա: Բայց դա չէի կարող անել: Տարօրինակ է, բայց չէի կարող, ոչ մի կերպ չէի կարող: Այդ բանը ես զգում էի իմ ամբողջ էությունից: Առաջներում ինձ հետ նման բան չէր պատահում: Հավատարմության մասին չափազանցեցրած պատկերացումներ ես չունեի: Բայց այժմ այդ պարզապես անհնար էր: Ես հանկարծ զգացի, թե ինչպես հեռու եմ ես այդ ամենից:

Նա կանգնած էր դռան մեջ:

— Դու գնո՞ւմ ես...— Ու տեղն ու տեղը վազեց դեպի պահարանը:— Ես գիտեմ, որ դու այստեղ չբազրի նստի փող ես թողել ինձ համար... Ես այդ փողը չեմ ուզում... Ահա, վերցրու... Ահա... Դեռ բանիդ...

— Ես քեզ պարտք եմ, էիզա:

— Դու այդքան չես գա:

— Կգամ, էիզա...

— Ոչ, ոչ, դու այլևս չես գա, ես այդ գիտեմ: Եվ այլևս բողոքով չգաս: Դեռ, Վերջապես...— Նա լաց էր լինում: Ես առանց ետ նայելու ցած իջա աստիճաններով:

Ես հոգնել էի չափից ավելի և գիտեի, որ չեմ կարողանա քնել: Անցա «Ինտերնացիոնալ»-ի մոտով, մտածելով էիզայի, անցած փնացած տարիների և շատ ուրիշ վաղուց արդեն մոռացված բաների մասին: Այդ ամենը հեռացել էին դեպի շատ վաղուցվա անցյալը և կարծես աչքես չէին վերաբերում ինձ, Հետո անցա այն փողոցով, որտեղ ապրում էր Պատրի Բամին ուժգնանում էր: Պատրի

ապրած տան թոյոր լուսամուտները մուկն էին։ Դռների մոտերքով մոխրագույն թաթերով գաղտագողի սողում մոտենում էր առավուտը։ Վերապահս ես ստուն հեկա։

«Աստված իմ,— մտածեցի աս,— թվում է, թե ես երջանիկ եմ»։

XIII

— Այն տիկնոջը, որին դուք միշտ վաքցնում եք մեզանից,— ասաց Ֆրաու Զալեսկին,— կարող եք չթաքցնել։ Թող միանգամայն բացեիքաց գա, նա ինձ դուր է գալիս։

— Բայց չէ՞ որ դուք նրան չեք տեսել,— առարկեցի աս։

— Մի անհամբարացեք, ես նրան տեսել եմ,— բազմաճշանակաբից հայտարարեց Ֆրաու Զալեսկին։

— Ես նրան տեսել եմ, և նա խնձ դուր է եկել։ Նույնիսկ շատ։ Բայց այդ կիտը ձեզ համար չէ։

— Ահա թե ինչ։

— Ոչ, ձեզ համար չէ։ Ես մինչև իսկ զարմանում եմ, թե ինչպես եք կարողացել նրան պեղել, դուրս հանել ձեր գինեատներից։ Զնայած այնպիսի ավարաները, ինչպիսին դուք եք...

— Մենք շեղվում ենք թեմայից,— ընդհատեցի ես նրան։

Նա մարտակամ դիրք ընդունեց և ասաց.

— Այդ վկից բաժին կհասնի կա՞նոն վիճակ տանեցող մի լավ մարդու։ Մի խոսքով հարուստ մարդու։

«Այդպես,— մտածեցի ես,— ահա և ստացար քոնը։ Հենց միայն այդ էր պակաս»։

— Դուք այդ բանը կարող եք ասել ուզած կնոջ վերաբերյալ,— գրգռված տոնով նկատեցի ես։

Նա թափահարեց իր ճերմակած զանգուրները։

— Միայն ժամանակ տվեք։ Ապագան ցույց կտա, որ ես իրավացի եմ։

— Ախ, ապագան,— Ես զայրույթով սեղանին շարտեցի իմ փողկապը։— Այդ ո՞վ է այսօր խոսում ապագայի մասին, Ինչու գլուխ չարդել դրա վրա։

Ֆրաու Զալեսկին մտահոգ օրորեց իր պատկառելի գլուխը։

— Որքան տարօրինակ են ժամանակակից երկրասարդները։ Անցյալը դուք առում եք, իրականությունը արհամարհում, իսկ

ապարգայի նկատմամբ անստարբեր եք: Դժվար թե այդ մի լավ բանի հասցնի ձեզ:

— Իսկ դուք ի՞նչն եք իսկապես լավ բան համարում,— հարցրի ես:— Լավ բանը, և լավ վերջավորութունները լինում են միայն այն դեպքում, երբ մինչ այդ ամեն բան վատ է եղած լինում: Անհամեմատ ալեքի լավ է վատ վերջավորութունը:

— Այդ բոլորը հրեական կատակներ են,— արժանապատվությամբ և վճռականորեն ուղղվելով դեպի դուռը, առարկեց Փրահու Զակեակին: Բայց արդեն ձեռքը դռան լուսակին, նա մեխվածի պես անշարժացավ տեղում:— Սմոկի՞նգ,— ապշած շշնջաց նա:— Դուք սմոկի՞նգ ունեք:

Նա աչքերը շոնել էր իմ պահարանի դռնից կախված Օտտո Կաստերի կոստյումի վրա: Ես փոխարինարար վերցրել էի նախ, որպեսզի երեկոյան Պատի հետ թատրոն գնամ:

— Այո, տանեմ,— թոնալից պատասխանեցի ես:— Ըիշտ եզրակացութուններ անելու ձեր կարողությունը ամեն կամկածից դուրս է, տիկին:

Նա նայեց ինձ: Նրա դեմքին արտացոլված մտքերի մրրկը վերածվեց մի լայն, հասկացող քմեխաղի:

— Ահա,— ասաց նա: Եվ ապա ևս մի անգամ.— ահա:— Եվ արդեն միջանցքից, միանգամայն կերպարանադիմացած այն մըջտընդենական ուրախությամբ, որ զգում է կինը այդպիսի հայտնագործութունների դեպքում, ինչ-որ մարտահրավեր հիշեցնող բավականությամբ ուսի վրա թռլ ինձ նետեց.— նշմանակում է գործը դրան է հասել:

— Այո, գործը դրան է հասել, բամբասկոտ սատանա,— շարունակեց մղմնորթալով նրա ետևից, իմանալով, որ նա արդեն ինձ չի լսում: Կատաղության մեջ ես հատախիժն շարտեցի լաթե նոր կողմերով տոպիր: Հարուստ մարդ է այդ կնոջը հարկավոր: Կարծես ինքս չէ՞ի իմանում այդ:

Ես անցա Պատի մոտ: Նա կանգնած էր փր սենյակում, արդեն դուրս գալու համար հագնված և սպասում էր ինձ: Փիչ էր մեռում շունչս բռնվիր, երբ ես տեսա նրան: Մեր ժանդարմության սկզբից ի վեր առարկին անգամ էի նրա հագին իրեկոյան զբոսազգեստ տեսնում:

Արծաթե գիպակից շրջազգեստը փափուկ ու նրբագեղ իջնում էր նրա ուղիղ ուսերից: Թվում էր, թե շրջազգեստը նեղ է, բայց և միաժամանակ չէր կաշկանդում նրա ազատ, լայն քայլերը: Առջևից նա փակ էր, իսկ ետևի կողմից ոտներ եռանկյունաձև խոր մի կտրվածք: Մթնշաղի անփայլ, կապտափուն լույսի տակ Պատը ինձ թվում էր արծաթավառ մի ջահ, անսպասելի և ապշեցուցիչ փոփոխված, տոնակա՛ն ու միաժամանակ շատ հեռավոր: Յրաու Զաբեակու ուրվականը նախազգուշացնող տոնով մատը բարձրացրած, ստվերի նման հայտնվեց նրա հետևում:

— Էսով է, որ դու այդ զգեստով չեիր, երբ հս առաջին անգամ հանդիպեցի քեզ,— ասացի ես:— Ոչ մի գնով չեիր համարձակվի մոտենալ քեզ:

— Ես էլ քեզ հավատացի, Ռոբերտ:— Նա ժպտաց:— Այս շորը քեզ դուր է գալիս:

— Ես պարզապես ապրահիում եմ: Դրանով դու բողբոջվին ուրիշ կին ես:

— Մի՞թե այդ սարսափելի է: Շօրը հենց դրա համար էլ գոյություն ունի:

— Միգուցե: Բայց քո շորը ինձ մի քիչ շփոթեցրեց: Այդ շորով քեզ բողբոջվին այլ տղամարդ է հարկավոր: Մեծ փող ունեցող մի տղամարդ:

Նա ծիծաղեց:

— Մեծ փող ունեցող տղամարդիկ, մեծ մասամբ նողկալի են լինում, Ռոբերտ:

— Բայց չէ որ փողը նողկալի չի լինում:

— Ոչ: Փողը չէ:

— Ես այդպես էլ մտածում էի:

— Իսկ մի՞թե քո կարծիքով էլ այդպես չէ:

— Չէ, ինչու: Փողը ճիշտ է, Երջանկություն չի բերում, բայց հանգստացնող կերպով է ներգործում մարդու վրա:

— Փողը անկախություն է տալիս, սիրելիս: Իսկ դա ավելի շատ բան է նշանակում: Բայց Ի՞նչ դու ուզում ես, ես մի այլ զգեստ կհագնեմ:

— Ոչ մի դեպքում: Սա շքեղ է: Այսօրվանից դերձակներին ես վեր եմ դասելու ավելի, քան փերիստիաներին: Դերձակները փողեցություն են բերում կյանքին: Գեղեցկությունը հարյուրապատիկ անգամ թանկ է բոլոր մտքերից: Եթե անգամ այդ մաքերը

խորը լինեն, ինչպես անհատակ անդունդը: Զգուշացիր, թե չէ մեկ էլ տեսար սիրահարվեցի քեզ:

Պատը ծիծաղեց: Ես գաղտնագողի զննեցի ինքս ինձ: Կեստերը՝ մի փոքր ավելի թոյոյվ էր ինձանից, և ես ստիպված էի շալվարը՝ անգլիական քորոցներով ամրացնել, որ մի կերպ կանգներ վրաս: Բարեբախտաբար այդ հաջողվել էր:

Ահնք տաքսի վերցրինք ու զնացինք թատրոն: Ճանապարհին՝ ես լուռ էի, ինքս էլ չիմանալով, թե ինչու՝ վարորդին վհարելիս, ես ուշադրութեամբ նայեցի նրան: Նա ստիպված չէր և խիստ հոգնատանջ տեսք ունեւր: Աչքերի շուրջը վարմիր շրջանակներ էին: Նա անտարբերութեամբ վերցրեց փողը:

— Այսօր եկամուտը ինչպես է, — կամացուկ հարցրեցի ես:

Նա նայեց ինձ: Եզրակացնելով, որ դիմացինը պարապ-սարապ հետաքրքրասեր մի ուղևոր է, նա մոթմոթաց:

— Ոչինչ...

Երևում էր, որ նա չի ուզում զրույցի մեջ մտնել:

Մի ակնթարթ ես զգացի, որ պետք է նստեի նրա փոխարեն դեկորատիվ ու քեռի, իսկ հետո շրջվեցի և տեսա բարեկազմ ու ճկուն Պատին: Արժաթափուն շրջագզեատի վրա նա հազել էր լայն թևերով նույնպես արժաթափուն մի ժակետ: Նա գեղեցիկ էր և լի անհամբերութեամբ:

— Շուտ արա, Ռոբեր, հիմա կսկսվի:

Մուտքի մոտ խմբվել էր հասարակությունը: Մեծ պրեմիերա էր լինելու: Լուսարձակները լուսավորում էին թատրոնի ճակատը: Մեկը մյուսի ետևից շքամուտքին էին մոտենում ավտոմեքենաները: Նրանց միջից դուրս էին գալիս երեկոյան զգեստներով, կանայք, որ զարդարված էին թանկարժեք զարդեղեններով, կուշտ դեմքերով, ֆրակները հագին, ծիծաղող, ուրախ, ինքնավստահ և անհոգ տղամարդիկ: Տնքոցով և ճոճոցով հեռացավ հին ու մաշված տաքսին՝ իր հոգնած վարորդով այդ տոնական խառնաշփոթությունից:

— Դե գնանք, Ռոբեր, — գուցե Պատը շողշողուն և հուզված հայացքով նայելով փնձ: — Դու ինչ-որ քանի ես մոռացել:

Ես թշնամաբար նայեցի ինձ շրջապատած մարդկանց:

— Զե, — ասացի ես, — ես ոչինչ էլ չեմ մոռացել:

Հետո մոտեցա դրամարկդին և փոխեցի տոմսերը: Ես եր, կու բազկաթոռ վերցրի օթխակում, շնայած որ այդ արժեքի մի ամ-

ֆողջ հարստութիւն: Ես չէի ուզում, որպէսզի Պատը նստի այդ քարհհաջող մարդկանց շրջապատում, մարդիկ, որոնց համար ամեն ինչ որոշակի է ու հասկանալի: Ես չէի ուզում, որ Պատը պատկանի նրանց: Ես ուզում էի, որ նա միայն ինձ հետ լինի:

Ես վաղուց ի վեր թատրոնում չէի եղել: Թատրոն չէի էլ գա, եթէ Պատը չլինէր: Թատրոն, համերգներ, գրքեր, ևս համարյա թե կորցրել էի իմ ախորժակը, բուրժուական այդ սովորութիւնների հանդեպ: Նրանք ժամանակի ոգում չէին բռնում: Քաղաքականութիւնը ինքնըստինքյան արդեն բավականաչափ թատրոն էր: Ամեն երեկո տեղի ունեցող հրաձգութիւնները՝ համերգներ, իսկ մարդկային կարիքի վիթխարի դրժերը համոզիչ էին ամբողջ գրադարաններից ավելի:

Պարտերը ու յարուսները լեփ-լեցուն չէին: Հենց որ նստեցինք մեր տեղերը, լույսը հանգավ: Բեմի լույսերը թեթեւակի լուսավորում էին դահլիճը: Հնչեց նվագախմբի լայնահուն մեղեդին, և թվաց, թէ ամեն ինչ տեղից շարժվեց ու սլացավ:

Ես իմ բաղկամթոռը հրեցի օթյակի մի անկյունը: Այս դրությամբ ևս բեմը չէի տեսնում և ոչ էլ հանդիսականների գունատ դեմքերը: Ես միայն երաժշտութիւնն էի լսում և նայում էի Պատին:

«Հոֆմանի հեքիաթների» երաժշտութիւնը կախարդել էր դահլիճը: Նա ասես հարավային քամի լինէր, կամ տաք մի գիշեր, ասես աստղերի վերը ծածանվող մի առագաստ և բոլորովին նման չէր կյանքին: Բացվում էին լայն, պայծառ հեռատաններ: Թվում էր, թէ հորձանք է տալիս ու աղմկում մեզնից այն կողմ գտնվող ինչ-որ մի կյանք. անհետացել էր ծանրութիւնը, կորել էին սահմանները, մնում էին միայն փայլը, մեղեդին ու սերը. և պարզապէս անհնար էր հասկանալ, որ ինչ-որ տեղ փոթափոխում ունի կարիք, տառապանք, հուսահատութիւն, երբ հնչում է այսպիսի մի երաժշտութիւն:

Բեմի լույսը խորհրդավոր լուսավորում էր Պատի դեմքը: Նա լիովին հանձնվել էր հնչյուններին, և ես նրան սիրում էի, որովհետեւ նա չէր հենվել իմ վրա ու չէր քռել իմ ձեռքը, նա ոչ միայն իմ վրա չէր նայում, այլ նուրբօրէն թվում էր, թէ չէր էլ մտածում իմ մասին, պարզապէս մոռացել էր ինձ: Միշտ էլ ինձ համար զգվելի է եղել, երբ տարրեր բաները միմյանց են փառնել: Ես ատեղ

եմ միմյանց նկատմամբ անասնական ձգտումը այն պահին, երբ շուրջը տիրաքար հաստատվում է արվեստի մեծ ստեղծագործության գեղեցկութիւնն ու հզորութիւնը: Ես ասում էի սիրահարների յուզոտ, շաղկապ հայացքները, բութ-երանկութիւնն այդ հպումները, ոչխարային անվայել այդ երջանկութիւնը, որը երբեք չի կարողանում դուրս գալ տեպիական սահմաններից: Ես ասում էի մի մարմնի մեջ միացած հոգիների մասին այդ հիմար շատախոսութիւնը, որովհետեւ կարծում էի, որ սիրո մեջ չի կարելի վերջնականապես ձուլվել միմյանց, որ հարկավոր է ավելի հաճախ բաժանվել՝ գնահատել կարողանալու համար նոր հանդիպումները: Միայն նա, ով շատ է մենակ մնացել, կարող է գնահատել սիրելու հետ հանդիպման երջանկութիւնը: Մնացած ամեն ինչ միայն թուլացնում է սիրո լարումն ու գաղտնիքը: Ինչը կարող է ավելի վրձնական պատահոտել միայնակութիւն մոգական պատյանը, ձթե ոչ զգացմունքների պոթիկումը, նրանց խորտակիչ ուժը, եթե ոչ տարերքը, փոթորիկը, գիշերը, երաժշտութիւնը... Եվ սերը...

Լույսը վառվեց: Մի ակնթարթ ես աչքերս փակեցի: Այդ ի՞նչ էի մտածում հենց նոր: Պատը շրջվեց: Ես տեսա, թե ինչպես հանդիսականները մղվեցին դեպի դռները: Այժմ մեծ անտրակտն էր: — Դու ուզո՞ւմ ես դուրս գալ, — հարցրի ես:

Պատը գրգռւեց օրորեց:

— Փառք ասածո, տանել չեմ կարողանում, երբ քայլում են ճեմասրահով և աչքները շողում միմյանց վրա:

Ես դուրս գնացի նրա համար նարինջի հյութ բերելու: Հասարակութիւնը շրջապատել էր բուֆետը: Ամենազարմանալի ձևով երաժշտութիւնը շատերի ակոսումն է բաց անում: Տաք նրբերշիկները այնպես էին խլիւղում, որ կարծես սոված տիֆի համաճարակ է քունկվել:

Երբ բաժակը ձեռքիս վերադարձա օթյակը, Պատի բազկաթոռի հետևում կանգնած էր ինչ-որ մի տղամարդ: Գլուխը շրջած, Պատը աշխուժորեն խոսում էր նրա հետ:

— Ռոբերտ, սա պարոն Բրոքերն է, — ասաց նա:

«Պարոն էջը», — բարեմթիւմս մտածեցի ես և նայեցի նրան: Նա ասաց Ռոբերտ և ոչ թե Ռոբրի: Ես բաժակը դրեցի օթյակի բազրիքին և սկսեցի սպասել, թե երբ կհեռանա նրա զրուցակիցը:

Նրա հագին սքանչելի կարված մի սմկինգ կար: Նա խնշ-որ բաներ էր դուրս տարիս ռեփսուրայի և կատարողներին մասին ու չէր հեռանում: Պատը դարձավ ինձ:

— Պարոն Բրոյերը հարցնում է, թե ներկայացումից հետո չգնա՞նք արդյոք «Կասկադ»: Այնտեղ կարելի է պարել:

— Եթե դու այդ ուզում ես... — պատասխանեցի ես:

Բրոյերը շատ քաղաքավարի էր պահում իրեն և ընդհանուր առմամբ դուր էր գալիս ինձ: Բայց նրանում կար տհաճ մի նրբագեղութուն և դուրավարփեցողութուն, որոնցից ես զուրկ էի և որոնք ինձ թվում էր, թե տպավորություն են գործում Պատի վրա: Հանկարծ ես լսեցի, որ նա Պատին գիտում է դու-ով: Ականջներիս չհավատացի: Ամենից ավելի սիրով ես այդ մարդուն տեղն ու տեղը կնետեի արկեստրի փոսը, ասենք, այդ անելու համար ես հարյուրից ոչ պակաս ուրիշ այլ պատճառներ էլ ունեի:

Հնչեց զանգը: Երաժիշտները լարում էին գործիքները: Զու-թակաները արագ պասաժներ էին նվագում:

— Նշանակում է, պայմանավորվեցի՞նք, Կհանդիպենք ելքի մոտ, — ասաց Բրոյերը ու փեղջապես գնաց:

— Այդ թափառականը ո՞վ էր, — հարցրի ես:

— Ոչ թե թափառական է, այլ մի հաճելի մարդ: Իմ հին ծանոթն է:

— Ես ասամ ո՞նեմ քո հին ծանոթների վրա, — ասացի ես:

— Սիրելիս, ավելի լավ է դու երաժշտություն լսիր, — պատասխանեց Պատը:

«Կասկադ», — մտածեցի ես ու մտքումս սկսեցի հաշվել, թե ինչքան փող ունեմ: — «Կողոպտարան»:

Մռայլ հետաքրքրասիրողությունից մղված, ես փնտեցի փնալ ալետեղ: Ֆրաու Զալեսկու կոկոռից հետո հենց միայն այդ Բրոյերն էր ինձ պակասում: Նա մեզ սպասում էր ցածում, ելքի մոտ: Ես տաքսի կանչեցի:

— Հարկավոր չէ, — ասաց Բրոյերը, — իմ մեքենայում բավականաչափ տեղ կա:

— Այվ, — ասացի ես: Իհարկե հիմարություն կլինեի այդպիսի մի առաջարկությունից հրաժարվելը, բայց և այնպես ես շա-րացա:

Պատը ճանաչեց Բրոյերի մեքենան: Դա մի մեծ պակկարդ էր:

նա կանգնած էր դիմացը, մյուս մեքենաների մեջ: Պատը գնաց ուղիղ դեպի այդ մեքենան:

— Դու մեքենան, պարզվում է որ, ներկել ես,— ասաց նա և կանգ առավ նրա լիմուզինի առաջ:

— Այո, մոխրագույն,— պատասխանեց Բրոյերը:— Քեզ այսպես ավելորդ է դուր գալիս:

— Անհամեմատ ավելի:

— Իսկ ձե՞զ, ձեզ դո՞ւր է գալիս այս գույնը,— հարցրեց ինձ Բրոյերը:

— Չգիտեմ, թե ինչպիսիո՞ն էր առաջ:

— Սև:

— Սև մեքենայի տեսքը շատ գեղեցիկ է:

— Իհարկե, բայց դե Կրեմլն փոփոխություն կարիք ես զգում, ոչինչ, միևնչև աշուն նոր մեքենա կունենամ:

Մենք գնացինք «Կատկադ»: Դա շատ պատկառելի մի դանսինգ էր, սքանչելի նվագախմբով:

— Ինչպես երևում է, բոլոր տեղերն զբաղված են,— ուրախացած ասացի ես, երբ մենք մոտեցանք մոտեցին:

— Ապսոս,— ասաց Պատը:

— Հիմա ամեն ինչ փրասափորենք,— հայտարարեց Բրոյերը և գնաց դիրեկտորի հետ քանակցություններ վարելու: Ամեն ինչից դատելով, նրան յայտեղ լավ էին ճանաչում: Մեզ համար մի սեղան բերին, աթոռներ և մի քանի ընկերացի մենք մատած էինք արգելաճաղերի մոտ մի շատ լավ տեղում, որտեղից երևում էր պարահրապարակը: Նվագախումբը տանգո էր նվագում: Պատը թեքվեց արգելաճաղերի վրա:

— Ըս այնքան վաղուց չեմ պարել:

Բրոյերը փեր կացավ:

— Պարե՛նք:

Պատը շողշողուն հայացքով նայեց ինձ:

— Մինչ այդ, ես որե՛է բան կպատվիրեմ,— ասացի ես:

— Վա՛վ:

Տանգոն շատ երկար տևեց: Պարելով Պատը երբեմն, երբեմն նայում էր ինձ ու ժպտում: Ըս նրան գլխով էի անում, բայց այնքան էլ լավ չէի զգում: Նրա տեսքը աքանչելի էր, հիանալի էլ պարում էր: Դժբախտաբար, Բրոյերն էլ էր լավ պարում, և նրանք շատ սազում էին միմյանց, թվում էր թե նրանք արդեն շատ ամուսն են

միասին պարել, Ես մի մեծ գավաթ եռմ պատվիրեցի, նրանք վերադարձան անդամի մոտ, Բրոքերը գնաց ողջագուրվելու ինչ-որ ծանոթի հետ և մի ընկեր էր Պատը միասին մնացինք:

— Դու այդ մանշուկին վաղուցվանի՞ց ես ճանաչում,— հարցրեցի ես:

— Վաղուց, Իսկ ինչո՞ւ ես հարցնում:

— Հենց այնպես: Դու նրա հետ հաճախ ես այստեղ եղել: Նա նայեց ինձ:

— Ես արդեն չեմ հիշում, Ռոբեր:

— Նման բաները հիշում են,— ասացի ես համառորեն, շնայած հասկանում էի, թե ինչ էր ուզում ասել նա:

Նա գլուխը օրորեց ու ժպտաց: Այդ ընկերին ես նրան շատ էի սիրում: Նա ցանկանում էր ցույց տալ ինձ, որ անցյալը մոռացվել է: Բայց ինչ-որ բան տանջում էր ինձ: Ես ինքս այդ զգացողությունը ծիծաղելի էի համարում, բայց թե չէի կարողանում նրանից ազատագրվել: Ես գավաթը դրեցի սեղանին:

— Ամեն ինչ կարող ես ինձ ասել, Դրանում մի առանձին բան չկա:

Նա նորից նայեց ինձ:

— Մի՞թե դու կարծում ես, թե մենք միասին կգայինք այստեղ, եթե ինչ-որ մի քան լիներ,— հարցրեց նա:

— Զե՛, — ասացի ես առժամհար:

Նորից նվազախումբը նվազեց: Բրոքերը մոտեցավ:

— Բլյոսզ է,— ասաց նա ինձ:— Հրաշալի բան է: Ուզո՞ւմ եք պարել:

— Ոչ,— պատասխանեցի ես:

— Ապուս:

— Իսկ դու փորձիր, Ռոբեր,— ասաց Պատը:

— Ավելի չավ է չփորձեմ:

— Իսկ ինչո՞ւ ոչ,— հարցրեց Բրոքերը:

— Այդ ինձ քավականութուն չի պատճառում,— ոչ սիրալիր տոնով պատասխանեցի ես:— Ասենք, Երբեք այդ բանը չեմ էլ առվորել, ժամանակ չեմ ունեցել: Բայց դուք, խնդրեմ, պարեք, ես չեմ ձանձրանա:

Պատը տատանվում էր:

— Լսիր, Պատ... — ասացի ես:— Զե՛ որ քեզ համար դա այնպիսի մի բավականություն է...

— Ծիշտ է, բայց դու չե՞ս ծանօթանալ:

— Ամենեւին,— ես ցույց տվեցի իմ գավաթը:— Սա էլ իր տե-
սակի մի պար է:

Նրանք գնացին: Ես կանչեցի մատուցողին և պարպեցի իմ գա-
վաթը, Հետո պարապ նստել էի սեղանի մոտ ու ձանձրութից հաշ-
վում էի շքերը: Ինչ-որ տեղ մոտերքում սավառնում էր ֆրաու
Զաբեսկու Լերպարանը:

Բրոյերը մեր տեղանք բերեց մի քանի ծանոթների. երկու բա-
վական վայելատես կանանց և բոլորովին ճաղատ, փոքրիկ գլխով
ջահել մի տղամարդու: Հետո էլի մի տղամարդ նստեց մեզ մոտ:
Նրանք բոլորը խցանի նման թեթե էին, նրբագեղ ու ինքնավստահ:
Պատը բոլոր շորսին էլ ճանաչում էր:

Ես ինձ զգում էի քոթովի նման անճոռնի ու անտաշ, Մինչև
այժմ ես ու Պատը միայն երկուսով էինք եղել: Այժմ ես առաջին
աւրամ տեսա մարդկանց, որոնց հետ նա վաղուց էր ծանոթ: Զէի
իմանում, թե ինչպիս պետք է պահեմ ինձ, իսկ նրանք շարժվում
էին այնպես թեթե ու անկաշկանդ: Նրանք եկել էին մեկ ուրիշ
կյանքից, ուր ամեն ինչ հարթ էր, ու հնարավոր էր լինում շտանեղ
աջն, ինչը որ ցանկություն չէիր ունենում տեսնելու, նրանք ուրիշ
աշխարհից էին եկել: Եթե ես այստեղ մենակս լինեի, կամ լեռնի,
կամ թե Կեստերի հետ միասին, ապա ուշադրություն չէի դարձնի
նրանց: Եվ այդ ամենի հանդեպ անտարբեր կմնայի: Բայց այստեղ
էր Պատը, նա ճանաչում էր նրանց և միանգամից ամեն ինչ փար-
դաճում էր, անդամալուծ անում ինձ, ստիպում համեմատություն
անել:

Բրոյերը առաջարկեց մեկ ուրիշ ռեստորան գնալ:

— Ռոբբի,— դռան մոտ ասաց Պատը,— իսկ մենք տուն չը-
գնա՞նք:

— Զէ,— ասացի ես,— ինչո՞ւ:

— Ախր դու ձանձրանում ես:

— Բոլորովին, ինչո՞ւ պետք է ձանձրանամ, ընդհակառակը:
Բացի այդ, չէ որ այդ քեզ համար բավականություն է:

Նա նայեց ինձ, բայց բան չասաց:

Ես սկսեցի խմել, ոչ այնպես, ինչպես մինչև այդ, այլ ինչպես
որ հարկն է: Ծաղատ գանգով տղամարդը նկատեց այդ բանը: Նա
ինձ հարցրեց, թե ինչ եմ փմում:

— Ռոմ,— ասացի ես:

— Գրո՞գ, — հարցրեց նա:

— Ոչ, ուրիշ, — ասացի ես:

Նա շրթունքին դիպցրեց ումը և դեմքը ծամածռեց:

— Սառանան տանի, — ասաց նա, — այս քանին սովոր պետք է լինել:

Այն երկու կանայք նույնպես հետաքրքրվեցին ինձանով: Պատն ու Բրոյերը պարում էին: Պատը հաճախ նայում էր ինձ: Ես այլևս չէի նայում նրա կողմը: Գիտեի, որ այդ լսավ քան չէ, բայց չէի վարողանում ինձ կոտրել. էօ՛հ ես եկել էի. ինձ նաև այն էր շարացնում, որ բոլորը նայում էին, թե ես ինչպես եմ խմում: Ես չէի ուզում փնշ-որ գիմնազիստի մամա պարծենալ իմ խմել իմանալով: Վեր կացա ու մոտեցա վաճառասեղանին: Պատը ինձ բոլորովին օտարի մեկն էր թվում: Թող գրողի ծոցը կրոշի իր ընկերների հետ միասին: Նա ուրիշ շրջանի է պատկանում: Զէ, չէ, նա Բրոյերին չի պատկանում: Բայց և այնպես:

Ճաղատ գլխով մարդը պոչ դարձած քարշ եկավ հետևիցս: Մենք պանդոկապանի հետ միասին, մեկական գավաթ օղի խմեցինք: Պանդոկապանները միշտ իմանում են միմյանից: Բոլոր երկրներում էլ նրանց հետ վարենք է բացատրվել առանց խոսքի: Այս պանդոկապանն էլ մոտենալից պակասը չէր, բայց ճաղատ գլխովը խմել չէր իմանում: Նա ուզում էր սիրտը բաց անել, ինչ-որ մի ֆիֆի նվաճել էր նրա սիրտը: Սակայն շուտով նա սպառեց այդ թեման և ինձ ասաց, որ Բրոյերը արդեն շատ տարիներ է, ինչ սիրում է Պապին:

— Ահա թե ինչ, — նկատեցի ես:

Նա քրքջաց: Առաջարկելով կոկտեյլ «Պրերի օստեր», ես նրան ստիպեցի լռել, բայց նրա խոսքերը մտքիցս չգնացին: Ես չաբանում էի, որ խոսել եմ այդ պատմության մեջ: Չարանում էի, որ Պատը կարողանում է սրտիս դիպել: Եվ էլի շարանում էի նրա համար, որ չէի կարող բռնեցքս տեղանին զարկել: Իմ մեջ եփ էր գալիս քանդելու ինչ-որ մի սառը կիրք: Բայց այդ կիրքը ուրիշներին դեմ չէր ուղղված: Ես ինքս ինձանից էի դժգոհ:

Ճաղատ գլխովը բոլորովին անկապ ինչ-որ բաներ թոթովեց ու անհետացավ: Մեկ էլ ես հանկարծ զգացի մի հոլանի կրծքի հպում իմ ուսին: Դա այն կանանցից մեկն էր, որոնց բերել էր Բրոյերը: Կինը նստեց իմ կողքին: Կանաչամոխրավուն աչքերի հա-

յացքը դանդաղորեն սահեց իմ վրայով: Այդպիսի հայացքից հետո աչքես խոտելու բան չի մնում: մնում է միայն գործել:

— Դուք կարողանում եք հիանալի խմել, մի փոքր անց ասաց նա:

Ես լուռ էի: Նա ձեռքը մեկնեց իմ գավաթին: Շողշողուն դարձերի մեջ, չոր ու ջղուտ նրա թեք մողես էր հիշեցնում: Այդ ձեռքը շարժվում էր դանդաղ, ասես սողում էր: Ես հասկանում էի, թե բանն ինչումն է: «Քո հախից ես արագ կգամ,— մտածեցի ես,— դու ինձ թերազնահատում ես, որովհետեւ տեսնում ես, թե ինչպես եմ շարանում: Բայց դու սխալվում ես: Կանանց հախից ես կարողանում եմ գալ: Միայն թե սիրո հախից չեմ կարողանում գալ: Հուսահատությունը. ահա թե ինչն է հոգուս վրա ծանրացրել այս թախիծը»:

Կինը սկսեց խոտել: Նա փշրված, ասես ապակյա ձայն ուներ: Ես նկատեցի, որ Պատը նայում է մեր կողմը: Այդ նշանակություն չունեի ինձ համար, բայց ինձ համար ոչինչ չէր նշանակում նաեւ կողքս նստած կինը: Ես ասես գլորվել էի մի անհատակ ջրհոր: Այդ ոչ մի կապ չունեի Բրոյքերի հետ և ոչ էլ բոլոր այդ մարդկանց, ու մինչև անգամ Պատի հետ: Դա կյանքի այն մուգ գաղտնիքն էր, որը մեկ-մեկ արթնացնում է ցանկություններ, բայց չի կարողանում դրանք բավարարել: Սերը մարդու մեջ է ծնվում, բայց երբեք նրա մեջ չի վերջանում և միջնակիս կերպով ստեղծում է ինչ լինում է և մարդը, և սերը, և երջանկությունն ու կյանքը, ապա փնչ-որ սոսկալի մի օրենքով այդ բոլորը դեռևս քիչ է լինում և որքան այդ ամենը շատ է թվում, իրականում այնքան ավելի քիչ է լինում նա: Ես գաղտագողի նայեցի Պատին: Նա քայլում էր իր արժանահայտ շրջագծեստով, ջահել ու գեղեցիկ, քոցաշունչ փնչպես ինքը կյանքը: Ես նրան սիրում էի և երբ նրան ասում էի. «արի» նա գալիս էր, ոչինչ մեզ չէր բաժանում: Մենք կարողանում էինք միմյանց հետ լինել այնքան մոտիկ, որքան այդ բանը ընդհանրապես հնարավոր է լինում երկու մարդու միջև, և դրա հետ մեկտեղ այն ամենն, ինչը որ հանելուկային էր, սովորի մեջ էր մնում ու դառնում տանջալից: Ես չէի կարողանում Պատին խելել, փախցնել նրան շրջապատող իրերի աշխարհից, առօրյայի շրջանից, որը մեզնից դուրս էր և մեր մեջ, և որը մեր վզին էր փաթաթում իր օրենքները իր շունչն ու իր տառապանքը, իրականության կոսկածելի այդ փայլը, անվերջ դեպի անէությունը գլորվող զգացմունքի փխրուն

պատրանքը... տիրապետելն ինքնըստինքյան արդեն կորուստ է։ Երբեք ոչ մի բան հնարավոր չէ պահել, երբեք Երբեք հնարավոր չէ բացել ժամանակի զնգացող շղթան, երբեք անհանգստությունը չի վերածվում անորորի, որոնումները լռության, երբեք չի դադարում անկումը։ Ես չէի կարողանում Պատին անջատել մինչևիսկ պատահական իրերից, այն ամենից, ինչ գոյություն էր ունեցել մինչև մեր ժանտիկությունը։ Հագարավոր մտքերից, հիշողություններից, այն ամենից, ինչը որ ձևավորել էր Պատին մինչև իմ հայտնվելը։ Եվ մինչևիսկ ահա այս մարդկանցից...

Կողթիս նստած էր կոտրված ձայնով կինը և ինչ-որ բան էր ասում։ Նա մի ընկերակից էր ուզում մի գիշերվա համար։ Ուրիշի կյանքի ինչ-որ մի փոքրիկ պատահիկ։ Այդ պիտի խթաներ նրան, օգներ նրան մոռանալ, մոռացության գիրկը ընկնել, մոռանալ տանջալից կերպով պարզ ճշմարտությունն այն մասին, որ երբեք ոչ մի բան չի մնում։ Ու, «եսը» և ոչ «դու» և ամենից ավելին, իհարկե, «մենք»-ը։ Իրականում արդյոք նա նույն բանը չէ՞ր փնտրում, ինչ որ ես։ Մի ուղեկից՝ մոռանալու համար կյանքի մենակությունը։ Ընկեր, որի հետ միասին ինչ-որ կերպ հաղթահարեիր իրականության անմտությունը։

— Գնանք սեղանի մոտ, — ասացի ես։ — Այն, ինչ որ դուք ուզում եք... Եվ այն բանը, ինչ որ ուզում եմ ես... դա անհույս բան է։

Նա նայեց ինձ և հանկարծ գլուխը ետ գցելով բարձր հռնաց։

Մենք եղանք դարձյալ մի քանի ռեստորաններում։ Բրոյերը հուզված էր, ոգևորված շատախոսում էր և լի էր հույսով։ Պատը սուս էր կացել։ Նա ոչինչ չէր հարցնում փնձ, հանդիմանություններ չէր անում, որե՞նք բան չէր փորձում պարզել, նա պարզապես սուս կերպ էր։ Երբեմն նա պարում էր և պարելիս թվում էր, որ նա սահում է մարիոնետիկաների պարսի արանքներով և ծաղրանկարային կերպարանքների միջով, ինչպես հանդարտ, գեղեցիկ, բարեկազմ փոքրիկ մի նավ, երբեմն նա ինձ ժպտում էր։

Գիշերային այդ հաստատության քնկոտ մթնոլորտում պատերը և մարդկանց դեմքերը գորշ դեղնավուն էին, ապես թե մեկը կեղտոտ ափով շոյել էր դրանց։ Թվում էր, թե լեռնաշղթաները գալիս է ինչ-որ ապակե դիակառքի միջից։ Ծաղատ գլխով մարդը սուրճ էր խմում։ Մողեսի նմանվող ձեռքերով կրկնա անշարժ նա-

յում էր մի կետի: Հոգնածությունից տանջահար մի ծաղկավաճառ կնոջից Բրոյերը վարդեր գնեց և դրանք տվեց Պատին ու մյուս երկու կանանց: Կիսաբաց կոկոններէ մեջ կաթկլտում էին ջրի թափանցիկ կաթիլները:

— Գնանք պարենք,— ասաց ինձ Պատը:

— Զէ,— ասացի ես, մտածելով այն ձեռքերի մաշին, որ այսօր դիպել էին նրան,— չէ:— Ես ինձ զգում էի հիմար ու խղճալի:

— Բայց և այնպես մենք կ'պարենք,— ասաց նա և նրա աչքերը մոգացան:

— Զէ,— պատասխանեցի ես,— չէ, Պատ:

Վերջապես մենք դուրս եկանք:

— Ես ձեզ տուն կ'տանեմ,— ասաց ինձ Բրոյերը:

— Վա՛վ:

Մեքենայի մօջ մի թիկնոց կար, որով ես ծածկեցի Պատի ծնկները: Մեկնն նա ինձ թվաց շատ գունատ և հոգնած: Վաճառասեղանի մոտ կողքա նստած այն կիներ հրաժեշտի ժամանակ մի երկտող խցկեց փմ ձեռքը: Ես ցույց տվեցի, թե այդ բանը չնկատեցի ու նստեցի մեքենան: Ճանապարհին լուսամուտից դուրս էի նայում: Պատը նստած էր անկյունում և բոլորովին չէր շարժվում: Ես անգամ նրա շնչառության ձայնը չէի լսում: Բրոյերը նախ մեքենան մոտեցրեց նրա տան առաջ: Բրոյերը գիտեր Պատի հասցեն: Պատը դուրս եկավ: Բրոյերը համբուրեց նրա ձեռքը:

— Բարի գիշեր,— ասացի ես և շնայեցի նրա վրա:

— Ձեզ տրտե՞ղ փշեցնեմ, հարցրեց ինձ Բրոյերը:

— Հաջորդ անկյունում,— ասացի ես:

— Ես բավականութեամբ ձեզ տուն կ'տանի,— պատասխանեց նա մի փոքր հապճեպ և շափից դուրս քաղաքավարութեամբ:

Նա չէր ուզում, որ ես վերադառնայի Պատի մոտ: Ես մտածեցի, թե մի հատ չհասցնե՞մ նրա մոտթին: Բայց ես բոլորովին անտարբեր էի նրա նկատմամբ:

— Լավ, այդ դեպքում ինձ տարեք «Ֆրեդդի» սլանդոկը,— ասացի ես:

— Իսկ այսպիսի ուշ ժամին ձեզ կթողնե՞ն այնտեղ,— հարցրեց նա:

— Շատ սիրալիր է, որ այդ քանը ձեզ այդչափ անհանգստաց-

նում է,— ասացի հստ— Բայց հա՛վատացած եղեք, որ ինձ կթող-
նեն ուր էլ որ ուզենամ:

Այդ ասելով ես խղճացի նրան, Ըստ երևույթին, ողջ երեկոյի
ընթացքում նա ինքն փրեն թվում էր անդիմադրելի, քաջարի մի
քեֆ անող: Հարկ չկար նրա պատրանքը խորտակել:

Ես նրա հետ ավելի սիրալիր հրաժեշտ տվեցի, քան թե Պատի
հետ:

Պանդուկում դեռևս բավական մարդաշատ էր: Լենցն ու Ֆերդի-
նանդ Գրաուն փողեր էին խաղում, կոնֆեկցիոն խանութի տեր
Բուլփսի և էլի ինչ-որ խաղընկերների հետ:

— Մոտ նստիր,— ասաց Գոտֆրիդը,— այսօր փողերի եղա-
նակ է:

— Չէ,— պատասխանեցի ես:

— Հապա մի նայիր,— ասաց նա և ցույց տվեց ամբողջ մի
կուլյտ փող:— Առանց խարդախության գույնը իրեն իրեն է գալիս:

— Այվ,— ասացի ես,— արի փորձեմ:

Ես խաղը հայտարարեցի երկու թագավորով և շոքս զինվոր
ստացա:

— Այ սա գո՛րծ է,— ասացի հստ— Երևում է, այսօր իսկապես
որ սքանչելի եղանակ է:

— Այսպիսի եղանակ միշտ էլ լինում է,— նկատեց Ֆերդինան-
դը և մի սիգարետ տվեց ինձ:

Ես չէի կարծում, որ կմնամ այստեղ: Բայց հիմա յոտքիս տակ
հող զգացի: Չնայած որ ես շատ վատ էի զգում ինձ, բայց և այն-
պես այստեղ իմ հին կայանն է:

— Հապա մի կես շիջ ռոմ տուր ինձ,— բղավեցի ես Ֆեր-
դին:

— Դու այդ խառնիր պորտվեյնի հետ,— ասաց կենցը:

— Չէ:— առարկեցի հստ— Ես փորձերի ժամանակ չունեմ:
Ուզում եմ խմել:

— Այդ դեպքում քաղցր ըիկյորներ պատվիրիր: Վիճե՞լ եք:

— Հիմարո՞ւթյուններ:

— Մի խաբիր, մանկիկս: Դու քո ծերուն հայրիկ Լենցի գլուխը
մի տար: Նա սրտային գործերում զգում է փրեն այնպես, ինչպես
ստանը: Ասա. «հա» ու խմիր:

— Կնոջ հետ հնարավոր չէ վիճել, վատթարագույն դեպքում կարելի է շարանալ նրա վրա:

— Զտափեց դուրս նրբին գույներ գիշերվա ժամը երեքի համար: Ես ի միջի այլոց, ամեն հանդիպած կնոջ հետ էլ վիճել եմ, երբ չեմ վիճում, նշանակում է ամեն բան շուտով կվերջանա:

— Այալ,— ասացի ես:— Ո՞վ է բաժանում:

— Դու,— պատասխանեց Ֆերդինանդ Գրաուն:— Իմ կարծիքով դու համաշխարհային թախիժով ես լցված, Ռոբբի: Ոչ մի բանի մի հանձնվիր: Կյանքը խայտառդեստ է, բայց անկատար: Ի միջի այլոց դու սքանչելի կարողանում ես քլոֆ անել, չնայած որ այդպիսի համաշխարհային վիշտ ունես: Երկու թագավորը այդ արդեն անսամթոթյուն է:

— Ես մի անգամ պարտիան խաղացի, երբ երկու թագավորի դիմաց դրված էր 7 հազար ֆրանկ,— վաճառասեղանի ետևից ասաց Ֆրեդր:

— Շվեյցարական, թե՞ ֆրանսիական,— հարցրեց Լենցը:

— Շվեյցարական:

— Այդ քո բարխտից էր, նկատեց Գոտֆրիդը:— Ֆրանսիական ֆրանկի դեպքում դու իրավունք չէիր ունենա խաղն ընդհատել:

Անեք դեռ էլի մոտ մի ժամ խաղացի՛ք: Ես բավական շատ փող տարա: Բոլվիսը անընդհատ տարվում էր: Ես խմում էի, միայն թե իմ գլուխը ցավաց: Գինովությունը չէր դիպչում ինձ: Զգացմունքներս սրվել էին: Ստամոքսումս հրդեհ էր բռնկվել:

— Այդպես, իսկ այժմ բավական է, որևէ մի բան կեր,— ասաց Լենցը:— Ֆրեդ, նրան սանդվիչ տուր և մի քանի հատ սարդին: Փողերդ պահիր, Ռոբբի:

— Արի էլի մի-մի անգամ:

— Այալ, վերջին անգամը: Կրկնակի՞ ենք խմում:

— Կրկնակի,— մեզ միացան նաև մյուսները:

Ես բավական անմտորեն ագռավի տասանոցին և թագավորին միացրի երեք թուղթ. գինվոր, աղջիկ և թաքանոց: Դրանցով ես տարա Բոլվիսին, որի ձեռքին կար չորս ութանոց և խաղագումարը բարձրացնում էր մինչև աներևակայելի չափերի: Հայհոյելով, նա ինձ մի ամբողջ կուլտ փող տվեց:

— Տեսնո՞ւմ ես,— ասաց Լենցը:— Այ, սա խաղաթղթի եղանակ է:

Անեք տեղափոխվեցի՛ք վաճառասեղանի մոտ, Բոլվիսը հարց-

յից «Կառնի» մասին: Նա չէր կարողանում մոռանալ, որ Կեստերը մրցավազքերի ժամանակ պարտության չէ մատնել իր սպորտային մեքենան:

Նա դռնու ցանկանում էր գնել «Կառն»:

— Հարցրու Օտտոյին, — ասաց Լենցը, — Բայց ինձ թվում է, թե նա ավելի հաճույքով կժպտի իր աջ ձեռքը:

— Քեզնից բաներ մի հնարիր:

— Դու այդ շեռ հասկանա, քսաներորդ դարի առևտրական ընձյուղ, — հարտարարեց Լենցը:

Ֆերդինանդ Գրատն ծիծաղեց, Ֆրեդը նույնպես: Հետո բոլորը սկսեցին հռհռալ: Եթե քսաներորդ դարի վրա շծիծաղես, ուրեմն պետք է ճակատիդ կրակես: Բայց նրա վրա երկար ծիծաղել էլ չի կարելի: Ավելի շուտ վշտից կռենաս:

— Դու պարո՞ւմ ես, Գոտֆրիդ, — հարցրեցի ես:

— Իհարկե, չէ որ ես մի ժամանակ պարի ուսուցիչ եմ եղել, մի՞թե դու մոռացել ես:

— Մոռացել է... Թող մոռանա, — ասաց Ֆերդինանդ Գրատն: — Մոռացում, ահա, որն է հավերժական ջահելության գաղտնիքը: Մենք ծերանում ենք միմիայն մեր հիշողության պատճառով: Մենք շատ քիչ ենք մոռանում:

— Ձէ, չէ, — ասաց Լենցը: — Մենք մոռանում ենք միշտ վատ բաները:

— Դու կարո՞ղ ես ինձ այդ բանը սովորեցնել, — հարցրի ես:

— Ի՛նչը, պա՞րը: Մի երեկոյի մեջ, մաճկիկս: Եվ քո ամբողջ վիշտը դրանո՞ւմն է:

— Ես ոչ մի վիշտ էլ չունեմ, — ասացի ես: — Գլուխս է ցաւում:

— Այդ մեր դարի հիվանդութունն է, Ռոբեր, — ասաց Ֆերդինանդը: — Ամենից չափ կլինեիր ծնվել առանց գլխի:

Ես մտա «Բնստերնացիոնալ» սրճարանը: Ալոիսը արդեն պատրաստվում էր իջեցնել լուսամուտների փեղկերը:

— Այդտեղ որե՛է մեկը կա՞, — հարցրեցի ես:

— Ռոզան:

— Գնանք մի-մի հատ էլ խմենք:

— Եղավ:

Ռոզան նստած էր վաճառասեղանի առաջ և իր աղջկա համար գործում էր բրդյա փոքրիկ գոշկաներ: Նա ինձ ցույց տվեց օրի-

նակներով ամսագրից և ասաց, որ արդեն գործել-վերջացրել է մի կոֆտա:

— Այսօր ինչպե՞ս են գործերդ,— հարցրի ես:

— Վատ են, ոչ ոք փող չունի:

— Քեզ մի քիչ պարտք տա՞մ: Նայիր, փուկերում եմ տարել:

— Քամու բերած փողը երջանկություն է բերում, ասաց Ռո-
զան, թեքց թղթադրամների վրա և խցկեց դրանք գրպանը:

Ալոիսը երեք հատ գավաթ բերեց, իսկ հետո, երբ Ֆրիցցին եկավ, մի հատ էլ բերեց:

— Շաբաշ,— ասաց հետո նա:— Մահվան շափ հոգնել եմ: Նա իույզը մարեց: Մենք դուրս եկանք: Ռոզան դռների մոտ հրա-
ժեշտ տվեց ինձ: Ֆրիցցին թևանցուկ արեց Ալոիսին: Թարմ և թե-
թեկասահ նա քայլեց Ալոիսի կողքից: Ալոիսը տափալաթաթու-
թյուն ուներ և ոտքերը քստքստացնում էր ասֆալտի վրա: Ես կանգ
առա և նայեցի նրա հետևից: Տեսա, թե ինչպես Ֆրիցցին խոնարհ-
վեց թափթփված կաղին տվող մատուցողի առաջ և համբուրեց
նրան: Մատուցողը անտարբերությամբ մի կողմ հրեց Ֆրիցցին:
Եվ մեկ էլ, չգիտես, թե ինչու, երբ ես շրջվեցի և նայեցի երկար,
ամալի փողոցին և խավար պատուհաններով շենքերին, երբ նայե-
ցի սառը գիշերային երկնքին, ինձ մի խելագար կարոտ համակեց
Պատի հանդեպ, այնպես, որ ես դժվարությամբ էի կարողանում
ոտքի վրա մնալ, ասես ինչ-որ մեկը հարվածներ էր տեղում գըլ-
խիս: Ես այլևս ոչինչ չէի հասկանում, ոչ ինձ, ոչ իմ արարքը, ոչ
այդ ամբողջ երեկոն: Բացարձակապես ոչինչ:

Ես հենվեցի պատին և հայացքս հառեցի մայթին: Չէի հաս-
կանում, թե ինչու արեցի այդ ամենը: Խճճվեցի չգիտես թե ինչ-
պես: Ինքս ինձ կտոր-կտոր արեցի, դարձա անխելք, անարդարա-
ցի: Դես-դեն շարտեցի և ջարդուփշուր արեցի այն ամենը, որ
այնքան դժվարությամբ ես կարգի էի բերել: Կանգնել էի պատի
տակ, զգալով ինձ քավական անօգնական ու չգիտեի, թե ինչ անել:
Տուն գնալ չէի ուզում: Այնտեղ ինձ համար բոլորովին վատ կլի-
նեի: Վերջապես ես հիշեցի, որ Ալֆրեդիսի մոտ փռեկա բաց է: Գնացի
այն կողմը: Մտածում էի այնտեղ մնալ մինչև առավոտ:

Երբ ես մտա, Ալֆրեդը ոչինչ չասաց: Նա աչքի պոռով նայեց
ինձ և շարունակեց կարդալ լրագիրը: Ես նստեցի սեղանի մոտ և
խորասուզվեցի կիսանիրհային վիճակի մեջ: Սրճարանում այլևս
ոչ ոք չկար: Մտածում էի Պատի մասին: Ամբողջ ժամանակ միայն

Պատի մասին: Ես մտածում էի իմ արարքի մասին: Վերհիշում էի մանրամասնութիւնները, պարզապէս խելքս թոցրել էի: Հետո բութ հայացքով նայեցի սեղանին: Փունքերումս աղմկում էր արյունը: Ես բոլորովին կորցրել էի ինքս ինձ: Կատաղութուն և դաժանութուն զգացի ինքս իմ հանգեպ: Ես, ես ինքս ամեն ինչ ջարդ ու փշուր արեցի:

Հանկարծ ապակու զրնգոց լսվեց: Ես ամբողջ ուժով զարկեցի գավաթին և փշրեցի այն:

— Այդ նույնպէս մի զբաղմունք է,— ասաց Ալֆոնսը ու վեր կացավ: Նա իմ ձեռքի միջից հանեց ապակու բեկորը:

— Ներքի ինձ,— ասացի ես:— Ինքս էլ շեմ հասկանում, թե ինչ եմ անում:

Նա քամբակ ու պլաստիկ քերեց:

— Գնա քնիր,— ասաց նա,— այդպէս ավելի լավ կլինի:

— Լավ,— պատասխանեցի ես:— Արդեն անցավ: Պարզապէս կատաղության նուպա էր:

— Կատաղութունը պետք է ուրախությամբ ցրել և ոչ թե շարեքությամբ,— հայտարարեց Ալֆոնսը:

— Ճիշտ է,— ասացի ես,— քայքայ մարդ պետք է իմանա այդ անելը:

— Բանը վարժավածության մեջ է, դուք բոլորդ ուզում եք պատը գլխով ծակել, քայքայ ոչինչ, տարիներ ընթացքում այդ անցնում է:

Նա պատեֆոնը լարեց և նվազեց «Միզերերեն», «Տրուբադուր» օպերայից: Բացվեց առավտոր:

Ես տուն գնացի: Գնալուց առաջ Ալֆոնսն ինձ համար լըցրեց մի մեծ գավաթ «Ֆերմենտ-Բրանկո»: Ես ինչ-որ փոքրիկ կացինների փափուկ հարվածներ զգացի իմ ճակատին: Փողոցը կորցրեց իր ուղիղ գծերը: Ուսերս ասես արճիճից լինեին: Մի խոսքով իմս ինձ արդեն հերթէ էր:

Գրպանումս շոշափելով բանալին, ես դանդաղորեն բարձրանում էի աստիճաններով: Հանկարծ կիսափափարում զգացի ինչ-որ շնչառութիւն: Ամենավերեւի աստիճանի վրա մի աղոտ ու երերուն կերպարանք էր գծագրվել: Ես էլի երկու քայլ արեցի:

— Պատ...— ասացի ես, ոչինչ չհասկանալով:— Պատ... Դու պատեղ ինչ ես անում:

Նա շարժվեց:

— Կարծես մի քիչ ննջեցի...

— Հա, քայց այդ ինչպե՞ս ես ընկել այստեղ:

— Զե՛՛ որ ես քո շքամուտքի բանալին ունեմ...

— Ես այդ չեմ հարցնում: Ես... — գինուլուծյունը անհետացավ, ես նայում էի սանդուղքի մաշված աստիճաններին, ճաքճաք ապտին, նայում էի նրա արծաթահյուս շրջագեստին, նեղլիկ փայլուն կոշիկներին... — ես ուզում եմ ասել, թե այդ ինչպե՞ս պատահեց, որ դու հայտնվեցիր այստեղ...

— Ես ինքս եմ ամբողջ ժամանակ այդ հարցնում ինձ...

Նա վեր կացավ ու ձգվեց այնպես, ասես ավելի բնական ուղին չկար, քան այստեղ աստիճանների վրա ամբողջ գիշեր մնալը: Հետո նա քիթը վեր քաշեց.

— Լենցը կասեր. «Կոնյակ, ռոմ, բալոդի, աբսենթ...»:

— Մինչևիսկ «Ֆեռնետ-Քրանկա», — փոստովանեցի ես և նոր միայն ամեն ինչ հասկացա մինչև վերջը: — Սատանան տանի, դու ապշեցուցիչ աղչիկ ես, Պատ: Իսկ ես գարշելի ապուշի մեկն եմ:

Ես դուռը բաց արեցի, վերցրի նրան ձեռքերիս վրա և տարա միջանցքով: Նա՛ հոգնած, արծաթե աղ թշուռը սեղմվել էր իմ կրծքին. ես մի պողմի վրա էի շնչում, տրպեսզի նա ինձից թթված գինու հոտ չառնի, և զգում էի, որ, շնայած ժպտալուն, նա դողում է:

Ես նրան նստեցրի բազմոցի վրա, միացրի լույսը և մի վերմակ բերեցի:

— Եթե միայն ես կարողանայի մտածել, Պատ... Պանդուկներով մեկ թափառելու փոխարեն ես... Ի՛նչ թշվառ տիմարն եմ: Ես զանգահարում էի քեզ Ալֆոնսի մոտից ու սուլում էի քո լուսամուտների տակ և վճռել էի, որ դու չես ուզում խոսել հետս... Ինձ ոչ ոք չպատասխանեց...

— Դու նրա համա՞ր չվերադարձար ինձ տուն ուղեկցելուց հետո:

— Այ, այդ մեկը ես փնքս կուգենայի հասկանալ:

— Ավելի լավ կլինի, եթե դու ինձ տաս նաև բնակարանի բանալին, — ասաց նա: — Այդ դեպքում ես ստիպված չեմ ըինի աստիճանների վրա սպասել:

Նա ժպտում էր, բայց նրա շրթունքները դողողում էին: Ու ես մեկնեմ հասկացա, թե ինչ էր նշանակում նրա համար այս բոլո-

յւր, այս վերադառնալը, այս տպաստումը և այս քաջարի առույգ տոն-
նիր, որով նա հիմա խոսում էր ինձ հետ...

Ես լիակատար շփոթության մեջ էի:

— Պատ,— ասացի ես արագ-արագ,— Պատ, դու, իհարկե.
մրան ևս, Քեզ հարկավոր է որևէ բան խմել: Ես լույս տեսա Օտ-
լովի լուսամուտներին: Հիմա կվաղեմ նրա մոտ: Այդ ուռաները
միշտ թեյ ունենում են... Այս վայրկյանիս կվերադառնամ...— Ես
պղում էի, թե ինչպես տաք մի ալիք ողողել էր ինձ:— Կյանքումս
չեմ մոռանա Կյոյ,— ավելացրի ես արդեն դռան մեջ և շտապ քայ-
լեցի միջանցքով:

Օռլովը դեռ չէր քնել: Նա նստել էր սենյակի անկյունում,
աստվածամոր պատկերի առաջ: Սրբապատկերը լուսավորված էր
ձեթի ճրագի լույսով: Օռլովի աչքերը կարմրած էին: Սեղանին
խլթխլթում էր մի փոքրիկ փնթախ:

— Ներեցեք խնդրեմ,— ասացի ես,— չնախատեսված մի
ղեպք. դուք չէի՞ք կարող մի քիչ տաք թեյ տալ ինձ:

Ռուսները վարժված են անակնկալների: Նա ինձ տվեց երկու
բաժակ թեյ, շաքար և մի լիքը փսխ բլիթներ:

— Մեծ բավականությամբ օգնության կհասնեմ ձեզ,— ասաց
նա:— Կարելի՞ է, որ ես ձեզ առաջարկեմ նաև... Քիչ չի պատա-
հել, որ ես ինքս հանդես գամ այդ վիճակում... Մի քանի սուրճի
հատիկ... ծամելու համար...

— Շնորհակալ եմ ձեզնից,— ասացի ես,— իսկապես, շատ
եմ շնորհակալ ձեզնից: Հաճույքով կվերցնեմ այդ հատիկները...

— Եթե ձեզ էլի ինչ-որ բան հարկավոր լինի...— ասաց նա և
այդ պահին նրա մեջ զգացի խսկական ազնվաբարություն,— ես
անմիջապես չեմ պառկելու... Ինձ համար շատ հաճելի կլինի...

Միջանցքում ես խրթխրթացնում էի սուրճի հատիկները: Նրանք
աչնչացնում են գիմու հոտը: Պատը նստած էր կրակի առաջ և դիմա-
փոշի էր քսում: Մի ըստինքս ես կանգ առա դռան մեջ: Շատ էի հուզ-
վել այն բանից, թե ինչպես է նա նստել, ինչպիսի ուշադրությամբ
է նայում փոքրիկ հայելում և ինչպես է բարձիկը քսում քունքե-
րին:

— Մի քիչ թեյ խմիր,— ասացի ես,— բուրդովին տաք է:

Նա վերցրեց բաժակը: Ես նայում էի, թե նա ինչպես է խմում:

— Սատանան գիտե, Պատ, թե ինչ էր այսօր պատահել ինձ:

— Ես ամեն ինչ գիտեմ,— պատասխանեց նա:

— Գիտե՞ս, իսկ ես չգիտեմ:

— Ասենք, այդտեղ իմանալու բան էլ չկա, Ռոբերտ: Դու առանց
այն էլ չափից դուրս շատ բան գիտես երջանիկ լինելու համար:

— Կարող է պատահել,— ասացի ես:— Բայց չի կարելի ախր
այդպես: Այն ժամանակից ի վեր, ինչ մենք ծանոթ ենք, ես գնալով
ավելի ու ավելի երեխա եմ դառնում:

— Ձէ, կարելի է: Այդ ավելի լավ է, քան եթե դու հետզհետե
ավելի ու ավելի խեղացի դառնայիր:

— Այդ էլ բացատրություն է,— ասացի ես:— Դու հիանալի
միջոց գիտես, որով ինձ ազատում են դժվար վիճակներից: Ասենք,
դու կարող ես քո տեսակետը տեսնել ախր մասին:

Նա բաժակը դրեց տեղանիս: Ես կանգնել էի հենված մահճա-
կալին: Ես այնպիսի զգացմունք ունեի, կարծես տոսն էի դարձել,
երկարատև, դժվարին ճանապարհորդությունից հետո:

Ճովոդում էին թռչունները: Շրիկաց մտառքի դուռը: Դա ման-
կատանը որպես քույր ծառայող ֆրաու Բենդերն էր: Մի կես ժամից
խոհանոցում կհայտնվի Ֆրիդան և մենք այլևս չեն կարողանա ան-
նըկատ դուրս գալ քնակարանից: Պատը դեռ քնած էր: Նա շնչում էր
հանգիստ ու խորը: Ես պարզապես ամաչում էի արթնացնել նրան:
Բայց ուրիշ կերպ հնարավոր չէր վարվել:

Պատ...

Նա առանց արթնանալու ինչ-որ մրմնջաց:

— Պատ... — Ես անիծում էի աշխարհի բոլոր վարձու սեն-
յակները: — Պատ, վեր կենալու ժամանակն է: Ես քեզ կօգնեմ
հագնվել:

Նա աչքերը քաց արեց և, դեռևս քնատ՝ տաք, երեխայաբար
ժպտաց: Ինձ միշտ զարմացնում էր արթնանալու պահին նրա ուրա-
խությունը, ես նրա այդ հատկությունը շատ էի սիրում: Ես երբեք
ուրախ չէի լինում, երբ արթնանում էի:

— Պատ... Ֆրաու Զալեսկին արդեն մաքրում է իր դնովի
ծնոտը:

— Ես այսօր-քեզ մոտ եմ մնում:

— Այստե՞ղ:

— Այո:

Ես ուղղվեցի:

— Փայլուն գաղափար է... Բայց քո իրերը... իրիկնազգեստ, փռշիկներ...

— Դե ես մինչև երեկո էլ կմնամ:

— Իսկ տանը ինչ կասեն:

— Կգանգահարենք և կասենք, որ ես ինչ-որ տեղ եմ գիշերել:

— Այ՛վ, դու ուտել տղո՞ւմ ես:

— Դեռևս ոչ:

— Համենայն դեպս ես ձեռաց մի երկու բուլկի կթերեմ: Շըր-ջիկ վաճառողը արդեն կողոպտ կախ է տվել շքամուտքի դռնից: Դեռևս ուշ չէ:

Երբ ես վերադարձա, Պատը կանգնած էր լուսամուտի մոտ: Նրա հագին միայն արծաթավուն կոշիկներն էին: Վաղորդյան փափուկ լույսը շղարշի նման քնկել էր նրա ուտերին:

— Երեկվանը մոռանանք, Պատ, լա՛վ,— ասացի ես:

Նա առանց շրջվելու գլխով արեց:

— Մենք պարզապես այլևս չպետք է հանդիպենք ուրիշ մարդկանց հետ: Այդ գեպքում ոչ վեճեր կլինեն, ոչ էլ խանդի նոսրաներ: Իսկական սերը կողմնակի մարդիկ տանել չի կարողանում: Բրոյերը թող սատանայի ծոցը գնա իր ընկերների հետ միասին:

— Հա,— ասաց նա:— Եվ այդ Մարկովիչն էլ:

— Մարկովիչը: Այդ տ՛վ է:

— Նա էր, որի հետ միասին դու նստած էիր «Կասկադում» վաճառասեղանի մոտ:

— Ահա,— միանգամից ուրախանալով ասացի ես,— ճիշտ է, թող նա էլ կորչի:

Ես հանեցի գրպանիս պարունակությունը:

— Հապա մի նայի՛ր: Գոնե այս պատմությունից մի օգուտ եղավ: Ես ամբողջ մի կույտ փող եմ շահել փողկերում: Այսօր երեկոյան դրանցով մենք մի լավ քեֆ կանենք: Միայն ինչպես որ հարկն է, առանց օտար մարդկանց: Մոռանանք նրանց, եղա՞վ:

Նա գլխով արեց: Արեը դուրս էր գալիս արհեստագործական միությունների տան տանիքի ետևից: Շողշողացին պատուհանների ապակիները: Պատի մազերը լցվեցին լույսերով, ուսերը ռսկեզոծ դառան:

— Դու այն ինչ էիր ասում ինձ երեկ, Բրոյերի մասին, այսինքն՝ նրա մասնագիտության մասին:

— Նա ճարտարապետ է:

— Ճարտարապետ, — մի փոքր վշտացած ասացի ես:

Ինձ ավելի հաճելի կլիներ լսել, որ նա ոչ մի բան չի:

— Դե թող իր համար ճարտարապետ էլ մնա, դրանում ոչ մի արտակարգ բան չկա, ավելի ոչ, Պատ:

— Այո, սիրելիս:

— Ոչ մի առանձնահատուկ բան, ճիշտ է:

— Ոչ մի, — համոզված ասաց Պատը, շրջվեց դեպի ինձ ու ծիծաղեց: — Բոլորովին ոչինչ, բոլորովին ոչինչ, զիբիլ է, ասա թե ինչ:

— Եվ այս սենյակը այնքան էլ խղճուկ չէ, ճիշտ է, Պատ: Իհարկե, ուրիշ մարդիկ ավելի լավ սենյակներ ունեն...

— Սա սքանչելի սենյակ է, քո սենյակն է, — ընդհատեց ինձ Պատը, — միանգամայն հոյակապ սենյակ է, սիրելիս: Ես իտկապես, որ ավելի լավը չգիտեմ:

— Իսկ ես, Պատ... Ես, իհարկե, թերություններ ունեմ, և ընդամենը տաքսու շոֆեր փմ, բայց...

— Դու իմ ամենասիրելին ես, դու բուրբիլներ ես գողանում և խփշտում ում, դու սքանչելիք ես:

Նա նորից նետվեց իմ վիզը:

— Ախ դու, իմ հիմարիկ, ինչ լավ է ասրելու:

— Միայն քեզ հետ միասին, Պատ: Իսկապես... Միայն քեզ հետ միասին: Բացվում էր շողշողում ու սքանչելի առավոտը: Յածում գերեզմանաքարերի վրա միտում էր նոսր մառախուղը: Ծառերի կատարները արդեն ողողվել էին արեի շողերով: Շենքերի տանիքներից ուր-մուր դուրս էր գալիս ծուխը: Լրագրամատները գոռում էին առավոտյան առաջին թերթերի անունները: Մենք պառկեցինք և խորասուզվեցինք վաղորդյան քնի մեջ, հարթմանի քուն, քուն տեպիլների սահմանի վրա: Մենք իրար գրկեցինք, մեր շուն-չառությունները խառնվեցին, ու մենք սավառում էինք չգիտես թե որտեղ, հեռու, հեռու... Հետո ժամը տասին ես զանգահարեցի: Նախ որպես գաղտնի խորհրդակամ Բուրկհարդ, անձամբ փոխգնդապետ Էհլերտ ֆոն Հակեին, իսկ հետո Լենցին, որին փողոցից իմ փոխարեն դուրս գալ առավոտյան ուղեբիլ:

Նա անմիջապես ընդհատեց ինձ:

— Ահա տեսնո՞ւմ ես, մանկիկա, քո Գոտֆրիդը զուր չի համարվում մարդկային սրտի քմահաճույքների գիտակ: Ես մտածել

էի, որ դու աղապիսի մի բան կխնդրես: Երջանկովթյուն եմ ցանկանում, իմ ոսկի տղա:

— Զայնդ կտրիր,— ուրախ ասացի ես և խոհանոցում հայտարարեցի, թե հիվանդացել եմ և մինչև ճաշ պետք է պառկեմ անկողնում: Երեք անգամ ես ստիպված եղա ետ մղեալու Ֆրան: Զարեակու հոգատար գրոհները, որն ինձ առաջարկում էր մաքաւսածաղկի հյուսթ, ասպիրին և թրջոցներ: Հետո փնձ հաջողից մաքսանենգորեն Պատին առաջնորդել լո՞ւարան: Մեզ այլևս ոչ ոք չանհոնգստացրեց:

XIV

Մի շաբաթ անց, անսպասելիորեն իր ֆորդով մեր արհեստանոցը եկավ հացավաճառը:

— Հապա մի գնա նրա մոտ, Ռոբերի,— ասաց Հենցը, շարաքած նայելով լոսսամուտից:— Այս մարցիպանային Կազանովան հավանորեն ուզում է ինչ-որ ռեկլամացիա ներկայացնել:

Հացավաճառը բավական մոլորված տեսք ունեւր:

— Բա՞ն է պատահել մեքենային,— հարցրի ես:

Նա գլուխը օրորեց:

— Ընդհակառակը: Հիանալի է աշխատում: Նա հիմա կարծես ըլլորովին նոր լինի:

— Ինչ խոսք,— հաստատեցի ես և մի փոքր ավելի հետաքրքրությամբ նայեցի նրան:

— Բանն այն է, որ...— ասաց նա,— որ... մի խոսքով ես ուրիշ մեքենա եմ ուզում, ավելի մեծը...— նա նայեց շուրջը:— Դուք այն ժամանակ, կարծեմ կադիլլակ ունեիր:

Ես միանգամից ամեն ինչ գլխի ընկաւ: Այն թուիս անձնավորովթյունը, որի հետ նա ապրում էր, նեղել էր հացավաճառին:

— Այո,— կադիլլակ,— ասացի ես երազանքով:— Այ դուք հենց այն ժամանակ էլ պետք է ձեռք գցեիք այն: Շքեղ մեքենա էր: Մենք այն տվինք յոթ հազար մարկով: Կիսով չափ նվիրեցինք:

— Ինչպես չէ, նվիրեցիք...

— Նվիրեցինք,— վճռաբար կրկնեցի ես և սկսեցի մտքում հաշվել, թե ինչպես ավելի հարմար կլինի գործել:— Ես կարող եմ տեղեկութլթյուններ հավաքել,— ասացի,— կարող է այն մարդը, որ այն ժամանակ գնեց մեքենան, այժմ փողի կարիք է զգում: Այժմ նման բաներ ամեն քալլափոփին պատահում են: Մի րոպե:

Ես գնացի արհեստանոց և շտապ պատմեցի պատահածի մասին: Գոտֆրիդը վեր թռավ տեղից:

— Տղերք, որտեղի՞ց շուտափույթ կեդուով մի հին կադիլյակ ճարենք:

— Դրանով կգրադվեմ ես, իսկ դու հետևիր, որ հացագործը չփախչի,— ասացի ես:

— Եղավ, գալիս է:— Գոտֆրիդն անհետացավ:

Ես զանգահարեցի Բլյումենտալին: Հաջողության համար առանձնապես հույսեր չունեի, բայց փորձելը չէր խանգարի: Նա գրասենյակումն էր:

— Ուզո՞ւմ եք ձեր կադիլյակը վաճառե՞լ,— իսկույն առաջարկեցի ես:

Բլյումենտալը ծիծաղեց:

— Ես մի գնորդ ունեմ,— շարունակեցի ես: Կանխիկ կվճարի:

— Կանխիկ կվճարի...— կրկնեց Բլյումենտալը մի փոքր մտածելուց հետո:— Մեր օրերում այդ խոսքը հնչում է որպես ամենամաքուր պոեզիա:

— Ես էլ եմ այդպես կարծում,— ասացի և հանկարծ ասես առույգությամբ լցվեցի:— Հը, ինչպե՞ս է, խոսե՞նք:

— Խոսելը միշտ էլ կարեք է,— պատասխանեց Բլյումենտալը:

— Լավ: Ե՞րբ կարող եմ ձեզ տեսնել:

— Այսօր ցերեկը ես ժամանակ կգտնեմ: Ասենք, ժամը երկուսին իմ գրասենյակում:

— Լավ:

— Ես խոսափողը կախեցի:

— Օտտո,— բավական հոսոված դարձա Կեստերին,— ես այդ ոչ մի կերպ չէի սպասում, բայց փնձ թվում է, թե մեր կադիլյակը չվերադառնա:

Կեստերը մի կողմ դրեց ձեռքի թուղթը:

— Իսկապե՞ս: Նա ուզում է վաճառե՞լ մեքենան:

Ես զլխով արի և նայեցի ըստամոտեցի դուրս:— Լենցը աշխուժորեն զրուցում էր հացավաճառի հետ:

— Նա ճիշտ չի պահում իրեն,— անհանգստացա ես:— Չափից դուրս շատ է խոսում: Հացավաճառը անվատահույսյան մի ամբողջ լեռ է. նրան հարկավոր է լռությամբ համոզել: Գնամ Գոտֆրիդին փոխարինեմ:

Կեստերը ծիծաղեց:

— Հաջողություն, Ռոբերտ:

Ես աչքով արի ու դուրս եկա: Բայց աչքերիս չհավատացի-
փնչպես երևում է, Գոտֆրիդի մտքով էլ չէր անցնում ժամանակից
առաջ դիֆերամբներ երգել կադիլյակի համար: Նա ոգևորությամբ
հացավաճառին պատմում էր, թե հարավ-ամերիկյան հնգիկները
ինչպես են հաց թխում եգիպտացորենի ալյուրից: Ես նրան երախ-
տագիտությամբ չի մի հայացք գցեցի և դարձա հացավաճառին:

— Դժբախտաբար, այդ մարդը չի ուզում ծախել...

— Ես այդպես էլ գիտեի,— անմիջապես վրա տվեց Լենցը,
ասես նախապես պայմանավորվել էինք:

Ես ուսերս թռթվեցի:

— Ահաոս... բայց ես կարող եմ նրան հասկանալ...

Հացավաճառն անվճռական կանգնած էր: Ես նայեցի Լենցին:

— Իսկ դու չէի՞ր կարող մի անգամ էլ փորձել,— անմիջա-
պես հարցրեց նա:

— Այո, իհարկե,— պատասխանեցի ես:— Համենայն դեպս
ինձ հաջողվեց նրա հետ պարմանավորվել այսօր, ճաշից հետո
հանդիպելու համար: Հետո ինչպե՞ս կարող եմ ձեզ գտնել,—
հարցրի հացավաճառին:

— Ժամը չորսին ես դարձյալ ձեր թաղամասում կրինեմ: Այն
ժամանակ էլ կհանդիպեմ...

— Լավ: Այն ժամանակ ես արդեն ամեն ինչ կիմանամ: Հու-
սով եմ, որ գործը այնուամենայնիվ առաջ կգնա:

Հացավաճառը գլխով արեց: Հետո նստեց իր ֆորդն ու մեկ-
նեց:

— Դու, էդ ի՞նչ է, բողոքովին ցնդե՞լ ես,— տաքացած վրաս
հարձակվեց Լենցը, երբ մեքենան թեքվեց առաջիկա փողոցով:

— Ես այդ տիպին պետք է համարյա թե զոռով պահեի, որ
դու ոչ այս, ոչ այն բա՞ց թողնեիր:

— Տրամաբանություն և հոգեբանություն, իմ լավ Գոտֆրիդ,—
առարկեցի ես թիֆագնեղով նրա ուսը:— Այդ բաները դու դեռ
ինչպես հարկն է չես հասկանում...

Սա ուսի թափահարումով ձեռքս հեռացրեց:

— Հոգեբանություն...— արհամարհանքով հայտարարեց նա:—
Հաջողակ դեպք. ահա լավագույն հոգեբանությունը: Եվ ինչպիսի
առիթ ձեռքիցդ բաց թողիր: Հացավաճառն այլևս երբեք չի վե-
րադառնա...

Ժամը շորսին նա կլինի այստեղ:

Գոտֆրիդը խղճահարուժյամբ նայեց ինձ:

— Գրազ գա՞նք,— հարցրեց նա:

— Գանք,— ասացի ես,— բայց դու կտարվես: Ես նրան քեզանից լավ գիտեմ: Նա տիրում է նույն ճրագի լույսին մի քանի անգամ գալ: Բացի այդ, ես հո չեմ կարող նրան ծախել մի քան, որը դեռ ինքներս չունենք:

— Ախ, տե՛ր իմ աստված: Մանկիկա, միթե՞ այդ է բոլորը, փնչ կարող ես դու ասել,— գլուխը օրորելով բացականչեց Գոտֆրիդը:— Կյանքում ոչ մի բան քեզանից դուրս չի գա: Ախր մենք նոր միայն սկսում ենք իսկական գործեր: Գնանք ես քեզ համար անվճար դասախոսություն կկարդամ ժամանակակից տնտեսական կյանքի մասին...

Ճերեկը գնացի Բլյումենտալի մոտ: Ճանապարհին ինձ նմանեցնում էի փորձված գայլի մոտ գնացող ջահել ածիկին: Արևն այրում էր ասֆալտը, և ամեն քայլի հետ ես ամփնջի քիչ էի ուզում, որ Բլյումենտալն ինձ շամփուրին քաշած խորովի: Այսպես թե այնպես, ավելի լավ կլինի գործել արագ:

— Պարոն Բլյումենտալ,— շուտով սկսեցի ես հազիվ ներս մտած նրա առանձնաաննյակի շեմքից և, թույլ չտալով, որ նրա ուշքը գլուխը գա,— եկել եմ ձեզ մոտ մի կարգին առաջարկությամբ: Կադիլյակի համար դուք վճարել եք հինգ հազար մարկ: Ես ձեզ առաջարկում եմ վեց, միայն թե այն պայմանով, տր իսկապես ծախեմ այն: Այդ պետք է որոշվի այսօր երեկո:

Բլյումենտալը գրասեղանի մոտ բազմած խնձոր էր ուտում: Այժմ նա դադարեցրել էր ծամելը և ուշադրությամբ նայում էր ինձ:

— Լավ,— ֆոսացրեց նա մի քանի վայրկյան անց, շարունակելով խնձոր ուտելը:

Ես ոսպսեցի, միջև որ նա միջուկը կրծելուց հետո նետեց թղթի զամբյուղը:

Երբ նա այդ արեց, ես հարցրեցի.

— Այդպես, տրեմն, դուք համաձայն եք:

— Մի բույս,— նա գրասեղանի տարակից մեկ ուրիշ խնձոր հանեց և շրիկոցով կծեց:— Ձեզ էլ տա՞մ:

— Շնորհակալ եմ, հիմա հարկավոր չէ:

— Ավելի շատ խնձոր կերեք, պարոն Լուկամպ: Խնձորը եր-

կարացնում է կյանքը: Օրական մի քանի հատ խնձոր, և ձեզ այլևս
կորեք բժիշկ հարկավոր չի լինի:

— Նույնիսկ եթե թեև կոտրվի՞:

Նա քթի տակ ծիծաղեց, երկրորդ խնձորի միջուկն էլ դեն նե-
սեց ու վեր կացավ տեղից:

— Իսկ դուք այնպես արեք, որ ձեր թեղ չկոտրվի:

— Գործնական խորհուրդ է,— ասացի ես և մտածեցի, թե
հետո ի՞նչ պետք է լինի: Այդ խնձորային խոսակցությունն ինձ չա-
փից դուրս կանկածելի էր թվում:

Բլյումենտալը հանեց սփռարետի մի արկղիկ և առաջարկեց
ինձ ծխել, Դրանք ինձ արդեն ծանոթ «Կորոնաս» սփռարետներ էին:

— Դրանք է՞լ են կյանքը երկարացնում,— հարցրի ես:

— Ոչ, դրանք կարճացնում են: Հետո խնձորների հետ հա-
վասարակշռվում են:— Նա ծխի քուլաներ բաց փողեց և, գլուխը ետ
պցելով, աչքի տակով նայեց ինձ՝ նմանվելով մտքի մեջ ընկած
թռչունի:— Ամեն ինչ հարկավոր է հավասարակշռել,— ասա թե
ինչումն է կյանքի ամբողջ գաղտնիքը...

— Այդ հարկավոր է կարողանալ:

Նա աչքով արեց ինձ.

— Հենց այդ է որ կա: Պետք է կարողանալ, դրանումն է ողջ
գաղտնիքը: Մենք չափից դուրս շատ բան գիտենք և չափից դուրս
բիշ բան ենք կարողանում... Որովհետև չափից դուրս շատ բան
գիտենք:

Նա ծիծաղեց:

— Ներեցեք ինձ: Ծաղից հետո ես միշտ մի փոքր փիլիսոփա-
յե՛րու եմ տրամադրվում:

— Փիլիսոփայելու ճիշտ ժամանակն է, որ կա,— ասացի ես:—
Նշանակում է կադիլյակի հարցում էլ մենք պետք է ձգտենք հա-
վասարակշռության, ախպես չէ՞:

Նա ձեռքը բարձրացրեց:

— Մի վայրկյան...

Ես հնազանդորեն գլուխս կախեցի: Բլյումենտալը նկատեց
իմ այդ շարժումը և ծիծաղեց:

— Ոչ, դուք ինձ չհասկացաք: Ես միայն հաճոյախոսություն
էի ուզում ձեզ անել: Դուք շշմեցրիք ինձ, ներկայանալով բաց
բարտեբրով: Դուք ճշգրիտ հաշիվ եք արել, թե ինչպես այդ կազդի
ծերուկ Բլյումենտալի վրա: Իսկ գիտե՞ք, թե ինչ էի սպասում ես:

— Որ սկզբի համար ես ձեզ կառաջարկեմ շորս հագար հինգ հարյուր:

— Զիշտ է: Բայց այդպես ձեզ համար վատ կլինե՞ր: Ախր, դուք ուզում եք յոթով ծախել, այնպես չէ՞:

Ձգուշավորովթյունից ես տեսնո՞ւմ եմ թո՞վեցի:

— Ինչո՞ւ հենց յոթով:

— Որովհետև ժամանակին այդ ձեր առաջին գինն էր:

— Դուք փայլուն հիշողություն ունեք,— ասացի ես:

— Թվերի շուրջը: Միայն թվերի շուրջը: Ցավոք: Այդպես, տրպեսդի բանը վերջացնենք, վեց հազարով վերցրեք մեքենան:

Մենք ափ-ափի զարկեցինք:

— Փառք աստծո, — շունչս տեղը բերելով ասացի ես: — Սա առաջին գործարքն է երկարատև լինդիշումից հետո: Ինչպես երեւում է, կադիլյակը մեզ երջանկովթյուն է բերում:

— Ինձ էլ,— ասաց Բլյումենտալը: — Ձէ որ ես էլ հինգ հարյուր մարկ աշխատեցի դրա շնորհիվ:

— Զիշտ է: Բայց, ի միջի այլոց, ինչո՞ւ եք դուք այդքան շուտափույթ վաճառում: Ձեզ դուր չի՞ գալիս այն:

— Պարզապես նախապաշարմունք է,— ասաց Բլյումենտալը,— ուզածդ գործարքը, որից օգուտ եմ ստանում ես, կատարում եմ:

— Հրաշալի նախապաշարմունք է... — պատասխանեցի ես...

Նա օրորեց իր փայլուն, ճաղատ գանգը:

— Ահա դուք չեք հավատում, բայց այդպես է: Որպեսզի մյուս գործերում անհաջողություն չպատահի: Մեր օրերում շահավետ գործարքը ձեռքից բաց թողնելը նշանակում է ձեռնոց նետել քախտին: Իսկ այդ բանն արվեստ ոչ ոք թույլ չի տա իրեն:

Զորսն անց կեսին լենցը միանգամայն արտահայտիչ հայացքով նայելով ինձ, առջևս՝ սեղանին դրեց գինու դատարկ շիշը:

— Ես ցանկանում եմ, որ դու սա լցնես ինձ համար, մանկիկս: Հիշո՞ւմ ես մեր դրազը:

— Հիշում եմ,— ասացի ես,— բայց դու շատ վաղ ես եկել:

Գոտֆրիդն անխոս ժամացույցը մոտեցրեց թիս:

— Զորսն անց է կես,— ասացի ես,— կարծում եմ, սա աստղաբաշխորեն ճշգրիտ ժամ է: Ամեն մարդ էլ կարող է ուշանալ:

ինչ որ է, ես գրազի պայմանները փոխում եմ. դեռում եմ երկու շիշ՝ մեկի գիմաց:

— Ընդունում եմ, — հանդիտավորությամբ հայտարարեց Գոտֆրիդը: — Նշանակում է ես ձրիաբար կստանամ շորս շիշ գինի: Դու հերոսութուն ես ցուցաբերում կորցրած դիրքերիդ վրա: Միանգամայն գովելի է, մանկիկա, բայց քո կողմից հիմարութուն է:

— Սպասենք...

Ես ձեռքս դնում էի: Թե վստահ եմ, մինչդեռ կասկածներն ընկճում էին ինձ: Կարծում էի, որ հացավաճառն ավելի շուտ բոլորովին էլ չի փա: Առաջին անգամը նրան հարկավոր էր պահել: Նա շափազանց անհուսալի մարդ էր:

Ժամը հինգին հարեան ֆարթիկայի սուրճը հնչեց: Գոտֆրիդը լոնջայն առջևը դրեց էլի երեք դատարկ շիշ: Հետո հենվեց լուսամուտին ու հայացքը սեռեց վրաս:

— Ծարավից մեռնում եմ, — բազմաճանապարհից արտասանեց նա:

Այդ բուպեին փողոցից եկավ ֆորդի մոտորի բնորոշ աղմուկը և նույն պահին հացագործի մեքենան մտավ դարպասներից ներս:

— Եթե ծարավից մեռնում ես, թանկագին իմ Գոտֆրիդ, — մեծ արժանապատվությամբ պատասխանեցի ես, — վազիր շուտ խանութ և գնիր երկու շիշ ռոմ, որ տարել եմ քեզանից: Ես թույլ կտամ, որ մի կում ձրի խմես: Տեսնո՞ւմ ես, հացավաճառը մեր բակումն է: Հոգեբանություն, տղաս: Իսկ այժմ հեռացրու այստեղից այս դատարկ շիշերը: Հետո կարող ես առաքել վերցնել տւ մեկնել փող աշխատելու, Իսկ ավելի նուրբ գործերի համար դու դեռ շատ ես ջախջախ: Ողջույններ, զավակս:

Ես դուրս եկա հացավաճառին ընդառաջ և ասացի, որ հավանորեն մեքենան կարելի է գնել: Ճիշտ է, մեր նախկին հաճախորդը պահանջում է յոթ հազար հինգ հարյուր մարկ, բայց եթե կանխիկ փողը տեսնի, մի կերպ, յոթով կզիջի:

Հացավաճառն այնքան ցրված էր լսում, որ ես ինքս ինձ մի փոքր կորցրի:

— Ժամը վեցին ես մի անգամ էլ կզանգահարեմ այդ մարդուն, — ասացի վերջապես:

— Վեցին, — սթափվեց հացագործը: — Վեցին ես պետք է... — հանկարծ նա շրջվեց իմ կողմը: — Կգա՞ք ինձ հետ:

— Ո՛ր, — զարմացա ես:

— Ձեր բարեկամի, այն նկարիչի մոտ: Դիմանկարը պատ-
րաստ է:

— Ահ, այդպես, Ֆերդինանդ Գրաուի մոտ...

Նա գլխով արեց:

— Գնանք միասին: Մեքենայի մասին մենք հետո էլ կարող
ենք խոսել:

Ինչպես երևում էր, չգիտես ինչու, նա չէր ուզում Ֆերդինանդի
մոտ մենակ զնալ: Իմ կողմից ես էլ միանգամայն չահագրգռված
էի, որպեսզի նրան մենակ չթողնել: Դրա համար էլ ասացի:

— Կավ, բայց այդ բավական հեռու է: Եկեք անմիջապես
զնանք:

Ֆերդինանդը շատ վատ տեսք ուներ: Նրա դեմքը ստացել էր
կանաչա-մոխրավուն երանգ և թառամած ու տրորված էր: Նա մեղ
դիմավորեց արհեստանոցի մուտքի մոտ: Հացավաճառը նայեց
նրան: Նա, պարզ երևում էր, որ հուզված է:

— Որտե՞ղ է դիմանկարը, — միանգամից հարցրեց նա:

Նա մի որոշ շարժում արավ ձեռքով:

— Բա՛ն է պատահել:

— Ի՞նչ պիտի պատահեր:

— Տեսքդ լավ չի երևում:

— Միայն ա՛յդ:

— Այո, — ասացի ես, — ուրիշ ոչինչ...

Նա իր խոշոր ափը դրեց իմ ուսին և ժպտաց, ինչ-որ բանով
հիշեցնելով պառավ սենթեռներին:

Էլի մի փոքր սպասեցինք, հետո մոտեցանք հացավաճառին:
Նրա կնոջ դիմանկարը զարմացրեց ինձ: Գլուխը հիանալի էր
ստացվել: Հարսանիկան լուսանկարի և էլի մի ուրիշ լուսանկարի
հիման վրա, ուր հանդուցյալը փորձում էր վատ տեսք ուներ, Ֆեր-
դինանդը նկարել էր բավական երիտասարդ մի կնոջ դիմանը-
կար: Կինը նայում էր մեզ լուրջ, մի փոքր անօգնական հայացքով:

— Այո, — ասաց հացավաճառը առանց մեր կողմը նայելու, —
այդ նա է: — Նա այդ ասաց ավելի շուտ քան համար և այնքան ցա-
ծեր, որ ինքն էլ երեխ հաղիվ լսեց:

— Լույսը ձեզ բավականացնո՞ւմ է, — հարցրեց Ֆերդինանդը:
Հացագործը չպատասխանեց:

Ֆերդինանդը մոտեցավ պատին ամրացած նկարակալին և մի
փոքր թեքեց այն, լույսը գցելով նկարի վրա: Հետո նա ետ-ետ-

դնաց և գլխի շարժումով հրավիրեց ինձ արհեստանոցի կողքին դանվող փոքրիկ սենյակը:

— Ահա թե ի՞նչ չէի սպասի,— ասաց նա զարմանքով,— ազդեց նրա վրա: Նա հեկեկում է...

— Ամեն մարդու սրտին էլ կարող է դիպչել,— պատասխանեցի ես:

— Բայց նրա հետ այդ պատահեց չափից դուրս ուշ...

— Չափից դուրս ուշ,— ասաց Ֆերդինանդը,— միշտ ինչ-որ բան չափից դուրս ուշ է լինում: Այդպես է կյանքում, Ռոբբի:

Նա դանդաղ անցուդարձ էր անում սենյակում:

— Թող հացավաճառը մի փոքր մնա մենակ, իսկ ես ու դու կարող ենք այդ միջոցին շահամատ խաղալ:

— Դու ոսկի բնավորություն ունես,— ասացի նրան:

Նա կանգ առավ:

— Ի՞նչ գործ ունի այստեղ բնավորությունը: Ձէ որ միլենույն է, նրան ոչնչով չես կարող օգնել: Իսկ եթե հավիտյան մտածես միայն տիկուր բաների մասին, ապա աշխարհում այլևս ոչ ոք իրավունք չի ունենա ծիծաղելու...

— Դու դարձյալ իրավացի աս,— ասացի ես:— Դե արի ձեռաց մի պարտիա խաղանք:

Մենք ֆիգուրները դասավորեցինք և սկսեցինք: Ֆերդինանդը բավական հեշտությամբ տարավ: Առանց թագուհուն ձեռք տալու, միայն նավակով ու փղերով գործեքով, նա շուտով մատ հայտարարեց ինձ:

— Կավ էր,— ասացի ես:— Տեսքդ այնպես է, կարծես երեք օր չես քնել, բայց խաղում ես ծովահենի նման:

— Միշտ, երբ մեղամաղձոտ եմ լինում, լավ եմ խաղում,— պատասխանեց Ֆերդինանդը:

— Իսկ ինչո՞ւ աս մեղամաղձոտ:

— Հենց այնպես: Որովհետև օրը մթնում է: Կարգին մարդը միշտ էլ մեղամաղձոտ է դառնում, երբ վրա է հասնում երեկոն: Ուրիշ հատուկ պատճառներ չեն պահանջվում: Հենց այնպես...

Ընդհանրապես...

— Բայց եթե միայն նա մենակ է,— ասացի ես:

— Իհարկե: Ստվերների ժամ: Ժամ մեծակության: Ժամ, երբ կոնյակը հատկապես համեղ է թվում:

Նա մեշտեղ բերեց շիշ և զավաթներ:

— Զգնա՞նք հացափաճառի մոտ,— հարցրի նրան:

— Հիմա:— Նա կոնյակ լցրեց:— Քո կենացը, Ռոբերթ, խմենք համտն նրա, որ բոլորս էլ մի օր սատկելու ենք:

— Կենացդ, Ֆերդինանդ: խմենք հանո՞ն նրա, որ դեռ դոփու՞մ ենք հողաճնդի վրա:

— Որքան է պատահել, որ մեր կյանքը մազից է կախված եղել, իսկ մենք այնուամենայնիվ ողջ ենք մնացել: Հանո՞ն այդ քանի էլ պետք է խմել:

— Խմենք:

Մենք վերադարձանք արհեստանոց: Սկսել էր մթնել: Գլուխն ուսերի մեջ քաշած, հացափաճառը դեռ էլի կանգնած էր դիմաճակարի առջև: Այդ մեծ, ամայի սենյակում նա շատ ողբալի ու կորած տեսք ուներ և ինձ թվում էր, թե նա ավելի է փոքրացել:

— Դիմաճակարը փաթաթե՛նք ձեզ համար,— հարցրեց Ֆերդինանդը:

Հացափաճառը ցնցվեց:

— Ոչ...

— Այդ դեպքում ես փաղը կուղարկեմ ձեզ:

— Զի՞ կարելի, որ դեռևս մնա այստեղ,— անվստահորեն հարցրեց հացափաճառը:

— Իսկ ինչո՞ւ,— զարմացավ Ֆերդինանդն ու ավելի մոտեցավ:— Զեզ դուր չի՞ գալիս:

— Դուր է գալիս... Բայց ես կուզենայի դեռևս այստեղ թողնել...

— Ես այդ չեմ հասկանում:

Հացափաճառը աղերսալից հայացքով նայեց ինձ: Ես հասկացա. նա վախենում էր դիմաճակարը տանել տուն, ուր ապրում էր այն սևամազ աղտեղովթյանը:

Գուցե այդ նրանից էր, որ վախենում էր հանգուցյալից:

— Լսիր, Ֆերդինանդ,— ասացի ես,— եթե դիմաճակարի համար վճարեն, կարելի՞ է այն թողնել այստեղ:

— Այո, ինքնըստինքյան հասկանալի է:

Հացափաճառը թեթևացած գրպանից հանեց շեկի գրքուկը: Նրանք մոտեցան սեղանին:

— Ես ձեզ դեռևս պարտք եմ չորս հարյուր մա՞րկ,— հարցրեց հացափաճառը:

— Զորս հարյուր քսան,— ասաց Ֆերդինանդը,— զեղջը հաշված։ Ստացագիր ուղղում ւեք։

— Այո,— ասաց հացավաճառը,— ինչպես որ կարգն է։

Ֆերդինանդը լուեյայն ստորագրեց ստացականը և տեղնուտեղը ստացավ չեկը։ Ես լուսամուտի առջև կանգնած զննում էի սենյակը։ Իրիկնային կիսախափարում առկայծում էին ոսկեզօծ շրջանաձևերով եզերված պատվիրատունների կողմից չվերցված ու չվճարված դեմքերը։ Հանդերձյալ աշխարհի ուրվականների ինչոր մի հավաքածու էր և թվում էր, թե բոլոր անշարժ այդ աշխարհ սենյակած են լուսամուտի մոտի դիմանկարին, որը հիմա միանալու էր իրենց։ Ամեն ինչ մի տեսակ, անսովոր էր, սեղանի վրա թեքված մարդկային երկու ֆիգուր, սովերներ և բազմաթիվ անխոս դիմանկարներ։

Հացավաճառը վերադարձավ լուսամուտի մոտ։ Նրա կարմրատակած աչքերն ասես ապակյա գնդեր լինեին, բերանը կիսաբաց էր, և ստորին շրթունքը կախ էր ընկել։ Նրա տեսքը ծիծաղելի էր և միաժամանակ թախիծով էր համակում մարդու։ Մի հարկ վերելում ինչոր մեկը նստեց դաշնամուրի մոտ և ակսեց փարժություն նվագել։ Հնչյունները կրկնվում էին անընդհատ բարձր, հոգեմաշ համառությամբ։ Ֆերդինանդը մնաց սեղանի մոտ։ Նա մի հատ սիգարետ վառեց։ Լուցիկը քոցը լուսավորեց նրա դեմքը, կապույտ կիսախափարում թաղված արհեստանոցը կարմրավուն այդ լույսից մեկեն շատ մեծ երևաց։

— Կարելի՞ է դեռևս որոշ բան փոփոխել այս դիմանկարում,— հարցրեց հացավաճառը։

— Հատկապես ի՞նչ։

Ֆերդինանդն ավելի մոտեցավ։ Հացավաճառը ցույց տվեց թանկարժեք զարդեղենը։

— Կարելի՞ է սա նորից հանել։

Նա ասում էր ռսկե խոշոր կրծքազարդի մասին, որը խնդրել էր ավելացնել, երբ պատվիրում վեր դիմանկարը։

— Իհարկե,— ասաց Ֆերդինանդը,— դա խանգարում է ընկալել դեմքը։ Եթե հանենք, դրանից դիմանկարը միայն կշահի։

— Ես էլ եմ այդպես մտածում։— Հացավաճառը մի պահ կմկմացւ։ Ի՞նչ կարժենա այդ։

Ես ու Ֆերդինանդը հայացքներ փոխանակեցինք։

— Այդ ոչինչ չարժե,— բարեհաղաբար ասաց Ֆերդինանդը։—

Ընդհանրառակը, դեռ ես պետք է վերադարձնեի ձեր փողի մի մասը, չէ՞ որ դիմանկարի վրա ավելի քիչ բան նկարված կլինի:

Հացավաճառը զարմացած բարձրացրեց գլուխը: Մի ակնթիարթ ինձ թվաց, թե նա պատրաստ է համաձայնվել դրա հետ: Բայց հետո վճռաբար հայտարարեց.

— Ու, թողեք... չէ՞ որ դուք պետք է այն նկարեիք:

— Համենայն-դեպս, այդ էլ ճիշտ է...

Մենք գնացինք: Աստիճաններով վրա ես նայեցի հացավաճառի կտրացած կերպարանքին և խղճահարվեցի. ես մի փոքր զգացվել էի, որ նրա մեջ խիղճն էր խոսել, երբ Ֆերդինանդը դիմանկարի կրծքազարդի առթիվ նրա հետ խաղաց: Սո հասկանում էի նրա տրամադրությունը և այնքան էլ չէի ուզում կառել նրա օձիքից այդ կադիլյակով: Բայց հետո որոշեցի, մեռած կնոջ համար նրա անկեղծ վիշտը բացատրվում է միայն նրանով, որ նրա հետ՝ տանը, ապրում է այն սեամազ աղտեղությունը: Այդ միտքն ինձ եռանդ տվեց:

— Մեր գործի մասին կարող ենք բանակցել ինձ մոտ,— ասաց հացավաճառը, երբ դուրս եկանք փողոց:

Ես գլխով արեցի: Ինձ համար այդ միանգամայն ձեռնտու էր: Ժիշտ է, հացավաճառին թվում էր, թե իր շորս պատերի մեջ ինքը անհամեմատ ավելի ուժեղ է, բայց ես էլ հույսս դնում էի նրա սիրուն աջակցության վրա:

Եվ նա, այդ սիրունին, սպասում էր մեզ դռան մոտ:

— Ընդունեցեք սրտագին շնորհավորանքներս,— ասացի. ես, թույլ շտալով, որ հացավաճառը թերաճեց բաց անի:

— Այդ ի՞նչ առիթով,— արագ հարցրեց նա, մի շարաճնի հայացք նետելով վրաս:

— Ձեր կադիլյակի առթիվ,— անվրդով պատասխանեցի ես:

— Ախ, դու իմ գա՛նձ,— նա ցատկեց տեղից և կախվեց հացավաճառի վզից:

— Բայց ախր մենք դեռ...— նա փորձեց դուրս պրծնել նրա գրկից և բացատրել գործի վիճակը: Բայց սեռամաղը բաց չէր թողնում նրան: Ոտքերը թափահարելով, նա պտտվում էր հացավաճառի հետ միասին, թույլ շտալով, որ նա խոսի: Հայացքիս դեմ մեկ նրա խորամանկ, անթարթ հայացքով սփաթն էր, մեկ ալյուրի

որդ հիշեցնող գլուխը, Հացավաճառը եռանդագին կերպով ջանում էր հակաճառել:

Վերջապես նրան հաջողվեց աղառվել:

— Զէ՛ որ մենք դեռ չենք էլ խոսել, վերջացրել,— ասաց նա նեղացած:

— Խոսել, վերջացրել ենք,— ասացի ես ամենայն ջերմեռանդությամբ:— Խոսել ենք, ինձ վրա եմ վերցնում նրանից վերջին հինգ հարյուր մարկն էլ սակարկելու: Կադիլյակի համար դուք կվճարեք յոթ հազար մարկ և էլ ոչ մի պֆեննինգ ավելի: Համաձայն եք:

— Իհարկե,— շտապ ասաց սեահերը:— Զէ՛, իսկապես այդ շատ էժան է, քովթիկս...

— Լեիր,— հացավաճառը ձեռքը բարձրացրեց:

— Հը՛, էլ ի՛նչ է պատահել,— հարձակվեց սեահերը նրա վրա:— Սկզբում ասում էիր, թե կվերցնեմ մեքենան, իսկ հիմա հանկարծ՝ չես ուզում:

— Նա ուզում է,— միջամտեցի ես,— մենք ամեն ինչի մասին արդեն քանակեցել ենք...

— Տեմոն՝ ես, քովթիկս,— էլ ինչո՞ւ ժխտել... — սեահերը գրկեց նրան: Նա նորից փորձեց աղառվել, բայց կինը իր փարթամ կրծքով փնտրեց նրա ուսին: Նրա դեմքն անքույրական արտահայտություն ընդունեց, բայց դիմադրությունը որոշակիորեն թուլացավ:

— Ֆորդը... — սկսեց նա:

— Ի՛նչ խոսք, կընդունալի և վճարից կհանվի արժեքը...

— Զորս հազար մարկ...

— Մի ժամանակ արժեք, այնպես չէ՛,— հարցրի ես սիրալիր:

— Այն պետք է ընդունալի և կադիլյակի արժեքից հանվի շորս հազար մարկ,— հաստատուն տռնով հայտարարեց հացավաճառը: Ինքն իրեն տիրապետելով, նա այժմ դիրք էր դրավել հակադրոհի անցնելու համար:— Ախր, մեքենան համարյա թե բոլորովին նոր է...

— Նո՛ր է... — ասացի ես:— Այնպիսի վիթխարի վերանորոգումից հետո՛:

— Այսօր առավոտյան ինքներդ այդ խոստովանեցիր:

— Այսօր առավոտյան ես բոլորովին այլ բան նկատի ունեի:

Նոր էլ կա՝ նոր էլ, և «նոր» բառը տարբեր է ճնշում՝ կախված այն բանից, զնո՞ւմ են արդյոք, թե վաճառում: Զորս հազար մարկ գնի դեպքում ձեր ֆորդը պետք է զուտ ոսկուց պատրաստած բամպեր ունենա:

— Զորս հազար մարկ կամ ոչինչ դուրս չի գա,— համառասաց նա:

Այժմ նա նախկին անհողդողդ հացավաճառն էր:

— Այդ դեպքում ցտեսություն,— պատասխանեցի ես և դարձա նրա ընկերուհուն,— միանգամայն ցավում եմ, տիկին, բայց վնասով գործարքներ ես չեմ կարող անել: Մենք կադիլյակից ոչինչ չենք վաստակում, սրա համար էլ չենք կարող հին ֆորդը վաճառի հաշվին ընդունել այդքան բարձր գնով: Մնացեք բարով...

Կիեռ պահեց ինձ: Նրա աչքերը փայլատակում էին և այժմ նա այնպիսի կատաղովթյամբ հարձակվեց հացավաճառի վրա, որ վերջինիս աչքերը մթնեցին:

— Հենց ինքդ հազար անգամ ասել ես, որ ֆորդը այժմ ոչինչ չարժե,— ֆշալացրեց նա և արցունքներն աչքերին եզրափակեց:

— Երկու հազար մարկ,— ասացի ես,— երկու հազար մարկ, չնայած որ մեզ համար այդ էլ փնջնասպանութուն է:

Հացավաճառը լռում էր:

— Դե ասա, վերջապես, մի բան ասա: Ի՞նչ ես խել, է՛, կարծես բերանդ ջուր ես առել,— փրփրեց սեահերը:

— Դիտե՛ք ինչ,— ասացի ես,— զնամ և այստեղ բերեմ կադիլյակը: Իսկ մինչ այդ դուք ձեր մեջ քննարկեցեք այդ հարցը:

Ես զգացի, որ ավելի լավ կանեմ չովեմ: Իմ գործը շարունակելը մնում էր սեահերին:

Մի ժամից ես վերադարձա կադիլյակով: Անմիջապես նկատեցի, որ վեճը լուծվել է ամենահասարակ ձևով: Հացավաճառը բոլորովին հողափախ տեսք ուներ, նրա կոստյումին կպել էին բարձրի փետուրներ: Սեահերն, ընդհակառակը, շողշողում էր, նրա կուրծքը վեր ու վար էր անում, իսկ դեմքին խաղում էր դավաճանական, կուշտ մի ժպիտ: Հիմա նա հագել էր մարմինը կիպ գրկող մետաքսե բարակ զգեստ: Հարմար ըոպի որսալով, նա նշանակալից աչքով արեց ինձ: Ես հասկացա, որ ամեն ինչ կարգին է: Մենք մի փորձնական պտույտ կատարեցինք, Հարմարավետ կերպով ետ ընկնելով ետևի լայն նստատեղի վրա, սեահերն անդադար շատա-

խոստամ էր: Ես բավականով ցամաք դուրս կշարտեի նրան լուսամուտից, բայց նա դեռ ինձ հարկավոր էր: Հացաւաճառը մեկամաղձոտ տեսքով նստած էր իր կողքին: Նա վաղօրոք սգում էր իր փողերի համար, իսկ այդ ամենախսկականն է բոլոր վշտերից:

Մենք փերադարձանք և նորից բարձրացանք բնակարան: Հացաւաճառը դուրս գնաց սննյակից, որ փողերը բերի:— Հիմա նա ձերունու էր հիշեցնում, և ես նկատեցի, որ նրա մաղերը ներկված են: Սեահերը սեթեթեանքով հարդարում էր զգեստը:

— Այս գործը մենք լավ գլուխ բերեցինք,— ախպես չէ՞:

— Այո,— ակամա պատասխանեցի ես:

— Հարցուր մարկ չի՞ օգտին...

— Ա՛խ, այ թե ինչպես...— ասացի ես:

— Ժլա՛տ ծերուկ,— հավատով շշնջաց նա և ավելի մոտեցավ:— Նա կույտերով փող ունի: Բայց հապա մի փորձեք տոփպել քսակը բանալ: Սինչև անգամ կտակը գրել չի ուզում:— Հետո, իհարկե, ամբողջ ունեցածը երեխաները կստանան, իսկ ես մի շտի էլ չեմ ունենա: Կարծում եք, ես շա՛տ ուրախ եմ այդ ծեր փրնթփրնթանի համար:

Նա նորից ավելի մոտեցավ: Նրա կուրծքը վեր ու վար էր անում:

— Աղպես, ուրեմն, վաղը ես կանցնեմ հարյուր մարկի համար: Ե՛րբ կարելի է տեսնել ձեզ: Կամ գուցե դուք ինքնե՛րդ հաճողիպե՛ք այստեղ,— նա քրքջաց:— Վաղը ճաշից հետո ես այստեղ մենակ կլինեմ...

— Ես ձեր փողը կուղարկեմ այստեղ,— ասացի նրան:

Նա շարունակում էր քրքջալ:

— Ավելի լավ է ինքներդ բերեք: Թե՛ վախենում եք:

Երևի ես նրան ամաչկոտն էի թվում, և նա մի խրախուսական շարժում արավ:

— Զեմ վախենում,— ասացի ես:— Պարզապես ժամանակ չունեմ: Հակառակի նման հենց վաղը բժշկի եմ գնալու: Գիտե՛ք, հնից մնացած սիֆիլիս ունեմ: Դա սոսկալի թունավորում է մարդու կյանքը...

Նա ախպիսի փութկոտուկյամբ ետ-ետ գնաց, որ քիչ էր մնում թավշյա բազմոցի վրա ընկնի: Այդ լուպինի մտավ հացաւաճառը: Նա կասկածանքով լսեցից սեահերի կողմը: Հետո փողերը հաշվեց ու գրեց սեղանին: Նա հաշվում էր դանդաղ և վախով: Նրա ստվե-

ըր տարողներովում էր վարդապետն պատահանների վրա և ասես հետը միտալին հաշվում։ Ստացականը հանձնելով նրան, ես մտածեցի. «Սա արդեն երկրորդն է, այսօր առաջին ստացականը նրան տվեց Ֆերդինանդ Գրաունը»։ Եվ շնայած արդ զուգարդիպով՝ թյան մեջ առանձնահատուկ ոչինչ չկար, այդ, չգիտես ինչու, տարօրինակ թվաց ինձ։

Հայտնվելով փողոցում, ես ազատ շունչ քաշեցի։ Ողջ մեղմ էր, ամառային։ Մայթի մոտ փայլելով էր կարդիյակը։

— Դե, ծեղր՛ւկ, շնորհակալութուն,— ասացի ես թիթփացնելով նրա ծածկոցին։— Շուտ վերադարձիր՝ նոր սխրանքների համար։

XV

Մարգարտածաղիկների վրա պայծառ փայլերով իջել էր առավոտը։ Պատն ու ես անտառի փեշին նստած նախաճաշում էինք։ Երկշաքաթյա արձակուրդ վերցնելով, Պատի հետ ես մեկնել էի ծովափ։ Մենք ճանապարհին էինք։

Խճուղու վրա մեր դիմաց կանգնած էր փռքրիկ, հին մի սիտրոն։ Մենք այդ մեքենան ստացել էինք հացավաճառի հին ֆորդը փաճառելիս, փողի մի մասի դիմաց, և Կեստերն այն տվել էր ինձ արձակուրդիս ժամանակ օգտագործելու։ Ճամպրուկներով բարձված մեր սիտրոնները նման էր մի բռնավորված, համբերատար իշուկի։

— Հուսով եմ, ես ճանապարհին չի փլվի,— ասացի ես։

— Զի փլվի,— պատասխանեց Պատը։

— Ի՞նչ գիտես։

— Մի՞թե հասկանալի չէ։ Որովհետև այժմ մեր արձակուրդն է, Միտթի։

— Թերևս,— ասացի ես։— Բայց, փ միջի այլոց, ևս լավ գիտեմ նրա ետևի առանցքը։ Նա բախկան վճատեցուցիչ տեսք ունի։ Եվ դեռ այսքան էլ բռնավորված։

— Նա «Կառլի» եղբայրն է և պետք է որ դիմանա։

— Զափազանց ռախիտիկ եղբայրիկ է։

— Այի զրախոտիր, Միտթի։ Այս պահիս, սա ամենագեղեցիկ ավտոմեքենան է, որ երբեք տեսել եմ ես։

Մենք պառկել էինք իրար կողքի խոտերի վրա։ Անտառից փչում էր սուր ու մեղմ քամի։ Խեժի և խոտի բուրմունք կար։

— Ասա՛, Ռո՛բբի,— քիչ անց հարցրեց Պատը,— այն ի՞նչ ծաղիկներ են այնտեղ, անվանկի ամոտ:

— Անհմտոններ են,— պատասխանեցի նա, առանց նայելու:

— Է, ի՞նչ ես խոսում, թանկագինս: Դրանք բոլորովին էլ անհմտոններ չեն: Անհմտոնները ավելի մանրիկ են լինում և, բացի այդ, ծաղկում են միայն գարնանը:

— Ըիշտ է,— ասացի նա,— դրանք հիլ են:

Նա գլուխը օրորեց:

— Ես հիլը ճանաչում եմ: Նրանք բոլորովին ուրիշ տեսք ունեն:

— Այդ դեպքում դրանք ջրային խնդամուղիներ են:

— Ի՞նչ ես ասում, Ռո՛բբի: Խնդամուղին սպիտակ է լինում, իսկ դրանք կարմիր են:

— Այդ դեպքում չգիտեմ: Միևնու հիմա երբ փնձ հարցնեմք էին անում, այդ երեք անուններով յուր էի գնում: Երեքից մեկին միշտ հավատում էին:

Նա ծիծաղեց:

— Ահաոս, եթե փմանաի, անհմտոններով կբավարարվի:

— Խնդամուղի,— ասացի ես:— Խնդամուղիով և՛ ես մեծ մասամբ հաղթել:

Նա նստեց տեղում:

— Այ, դա զվարճալի է: Իսկ քեզ հաճախ նա հարցրել:

— Ոչ այնքան հաճախ: Եվ բոլորովին այլ պարագաներում:

Նա ձեռքով հեմվեց գետնին:

— Բայց ճիշտն ասած, շատ ամոթալի է, քայլել երկրի վրա և համարյա ոչինչ չիմանալ նրա մասին: Միևնու անգամ մի քանի ծաղկի անունն ի՞նչ է, այն էլ չգիտես:

— Տրամադրությամբ մի՛ գցիր,— ասացի ես,— անհամեմատ ավելի ամոթալի է, որ մենք քարոջ ենք գալիս երկրի երեսին՝ առանց իմանալու թե ինչո՞ւ: Եվ մի քանի ավելորդ անունն այդտեղ ոչինչ չեն փոխի:

— Այդ միայն խոսքեր են: Ինձ թվում է, թե տու պարզապես ծուլլ ես:

Ես շրջվեցի:

— Իհարկե, Բայց ծուլության մասին դեռևս ամեն ինչ չէ, որ պարզ է: Ծուլությանը սկիզբն է ամեն մի երջանկության և վերջը ամեն սեռակի փոխադասության: Մի քիչ վշտով մոտ պառկենք:

Մարդս շափից դուրս քիչ է պառկում: Նա հավիտյան կամ նստած է, կամ կանգնած: Այդ վնասակար է բիրտգիական նորմալ ինքնազգացման տեսակետից: Միայն պառկած վիճակում է, որ լիովին հաշտվում ևս ինքդ քեզ՝ հետ:

Մոտորի հոնդյուն լավեց, և շուտով մեր մոտով մի մեքենա սլացավ:

— Փոքրիկ մերսեդես է,— առանց շրջվելու նկատեցի ես:— Զորացի լինողրանի:

— Ահա, մեկն էլ ֆ գալիս,— ասաց Պատը:

— Այո, ըսում եմ: Ռենոն է: Ռադիոտորը ասես խոզի մուրձ լինի: Այնպես չէ՞:

— Այո:

— Նշանակում է, ռենո է: Իսկ հիմա լսիր, ահա գալիս է իսկական մեքենա: Հյանչիա է: Նա հաստատ կհասնի ու կանցնի մերսեդեսին էլ, ռենոյին էլ, ինչպես զայլը մի դուլզ գառին: Դու միայն լսիր, թե ինչպես է աշխատում ամոտորը: Ասես երգեհոն լինի:

Մեքենան աուրաց մեր մոտով:

— Այստեղ դու, Բրեկում ֆ, երեքից ավելի արնուն գիտես,— ասաց Պատը:

— Իհարկե: Այստեղ արդեն չեմ սխալվի:

Նա ծիծաղեց:

— Այդ ինչպե՞ս է, ձանձրալի չէ՞ միթե:

— Ամենեին էլ ձանձրալի չէ: Տեղն ընկած ժամանակ լավ մեքենան ավելի հաճելի քան է, քան քսան ծաղկող մարդագետին միասին վերցրած:

— Քսաներորդ դարի շոր զավակ: Հավանորեն դու բոբոբովին սենտիմենտալ չես...

— Զէ, ինչո՞ւ: Ինչպես տեսնում ես, մեքենաների հարցում ես սենտիմենտալ եմ:

Նա նայեց ինձ:

— Ծս էլ,— ասաց նա:

Եղևնու ճուղերի միջից կկուն ձախ տվեց: Պատը սկսեց հաշվել:

— Ինչո՞ւ ես հաշվում,— հարցրի ես:

— Սի՞թե չգիտես: Քանի անգամ որ նա կանչի, այնքան տարի դեռ կապրես:

— Ախ, հա, հիշում եմ: Բայց դա մի ուրիշ քան էլ է նշանակում: Երբ միտի կանչը լսում ես, պետք է փողերդ թափահարես: Իրանցից նրանք կշատանան:

Ես գրպանիցս մանրադրամ հանեցի և վեր-վեր թուցրի ափիս վրա:

— Ահա դու ինչպիսին ես,— ասաց Պատն ու ծիծաղեց:— Ես ապրել եմ ուզում, իսկ դու՝ փող:

— Ապրելու համար,— առարկեցի ես,— իսկական իդեալիստը փողի է ձգտում: Փողը ազատութունն է, իսկ ազատութունը՝ կյանք:

— Տասնչորս,— հաշվում էր Պատը:— Կար մի ժամանակ, երբ այդ մասին դու ուրիշ տեսակ էիր խոսում:

— Դա մոռալ ժամանակ էր: Փողի մասին արհամարհանքով խոսել չի կարելի: Շատ կանայք մինչև իսկ փողի պատճառով սիրահարվում են: Իսկ սերն էլ շատ տղամարդկանց դարձնում է շահամու: Այսպիսով, փողը ազդակ է դառնում իդեալների համար, իսկ սերը, ընդհակառակը, մատերիալիզմի համար:

— Այսօր քո բախտը բերում է,— ասաց Պատը:— Երեսունհինգ:

— Տղամարդը,— շարունակեցի ես,— շահամու է դառնում հենց միմիայն կնոջ քմահաճույքների պատճառով: Եթե կանայք չլինեին, փողն էլ չէր լինի, և տղամարդիկ հերոսների ցեղ կներկայացնեին: Խրամատներում առանց կանանց էինք ապրում, և այնքան էլ կարևոր չէր, թե ով 'և որտեղ ինչ-որ սեփականութուն ունի: Մի բան էր կարևոր. թե փնչպիսի գինվոր աս դու: Ես չեմ ուզում փառաբանել փրամատային կյանքի հրաշալիքները, ուղղակի ուզում եմ ճշմարիտ դիրքերից պարզաբանել սիրո պրոբլեմը: Սերը տղամարդու մեջ արթնացնում է ամենավատթար քնադարձները, սիրապետելու, հասարակական ձիրքի, վաստակելու և հանգստանալու կիրք: Զուր չէ, որ լոռակալները սիրում են, որ իրենց գինակիցները ամոսանացած լինեն: Այդպես նրանք ավելի պակաս մտանգավոր են: Եվ զուր չէ, որ կաթոլիկ կղերականները կին չեն ունենում. հակառակ դեպքում նրանք այդքան խիզախ քարոզիչներ չէին լինի:

— Այսօր պարզապես քո բախտը շատ է բերում,— ասաց Պատը:— Հիստոներկու:

Ես մանրադրամը գրպանս լցրի և մի ափսարես վառեցի:

— Դու շո՞ւտ կվերջացնես հաշվելը,— հարցրի ես։— Ախր արդեն յոթանասունից անցավ։

— Հարյուր, Ռոբբի, հարյուրը լավ թիվ է։ Այ թե քանի տարի ես կուզենայի ապրել։

— Հարգանքներս եմ հավաստում քեզ, դու քաջ կին ես։ Բայց ինչպե՞ս վարելի է այդքան ապրել։

Նա մի արագ հայացք սահեցրեց ինձ վրա։

— Իսկ այդ դեռ կերևա։ Ախր, ես վյանքի նկատմամբ բոլորովին այլ վերաբերմունք ունեմ, քան դու։

— Այդ այդպես է։ Ի դեպ, ասում են, որ ամենադժվարը մինչև յոթանաստան տարի ապրելն է։ Իսկ հետո ավելի դյուրին է լինում։

— Հարյուր,— հայտարարեց Պատը, և մենք ճամփա ընկանք։

Արծաթե վիթխարի մի առաքաստի նման մեզ վրա էր շարժվում ծովը։ Դեռ հեռվից մենք առանք նրա աղի շունչը։ Հորիզոնը լայնանում էր ու լուսանում, և ահա ծովը փռվեց մեր դեմ՝ անհանգիստ, հզոր և անծայր։

Խճուղին շրջվելով, ընդհուպ մոտենում էր ջրին։ Հետո հայտնվեց մի անտառակ, իսկ նրա հետևից գլուղը։ Մենք տեղեկացանք, թե ինչպես պետք է հասնել այն տանը, ուր պատրաստվել էինք իջևանել։ Ճանապարհի մի կարգին պատառ դեռ մնում էր։ Կեստերն էր հասցեն մեզ տվել։ Պատերազմից հետո նա մի ամբողջ տարի ապրել էր այստեղ։

Փոքրիկ տնակը կանգնած էր մյուսներից առանձնացված։ Ես համարձակ կերպով մեքենան քշեցի դռնակի մոտ և ազդարշանք հնչեցրի։ Վոստամուտի մեջ մի ակնթարթ երևաց մի բայն գունատ դեմք և անմիջապես ել չքացավ։

— Հուռով եմ, որ ֆրոյլայն Մյուլլերը սա չի,— ասացի ես։

— Քեզ համար միմեռույն չէ՞,— թե ինչպիսին է նա,— պատասխանեց Պատը։

Դուռը բացվեց։ Բարեբախտաբար նա ֆրոյլայն Մյուլլերը չէր, այլ աղախինը։ Մի բռնից մեզ ընդառաջ դուրս եկավ առանձնատան տիպուհին, ֆրոյլայն Մյուլլերը, պառաված օրիորդի հիշեցնող քարեդեմ, ճերմակահեր մի կին։

Նա հագել էր սև, փակ շրջադեհատ, կրում էր ոսկյա խաչի ձևով մի կրծքադարձ:

— Պատ, համեմայն դեպս, գուլպաներդ վեր քաշի,— այդ խաչը տեսնելով շնչացի ես և դուրս եկա մեքենայից:

— Կարծեմ պարոն Կեստերն արդեն նախազգուշացրել է մեր գալու մասին,— ասացի ես:

— Այո, ես հեռագիր եմ ասացել:— Նա ուղադրությամբ նալում էր ինձ:— Պարոն Կեստերն ինչպե՞ս է:

— Բավական լավ է... Եթե կարելի է մեր ժամանակներում այդպես արտահայտվել:

Նա գլխով արեց, շարունակելով ղենել ինձ:

— Դուք նրան վաղուց եք ճանաչում:

«Ակսվում է ձեռնարկ հարցաքննությունը»,— ես ղեկուցեցի, թե որչափ վաղուց է, որ ճանաչում եմ Օտտոյին: Պատասխանս կարծես թե գոհացրեց նրան: Պատը մոտեցավ: Նա հասցրել էր գուլպաները վեր քաշել: Ֆրոյլայն Մյուլլերի հայացքը փափկեց: Ինչպես երևում էր, Պատի հանդեպ նա ավելի սիրալիր էր տրամադրված, քան իմ նկատմամբ:

— Դուք մեզ համար մեծյակներ կունենա՞ք,— հարցրեցի ես:

— Քանի որ պարոն Կեստերը ձեր մասին տեղեկացրել է, ապա ձեր համար սենյակ միշտ կճարվի,— իմ կողմը խեթելով հայտարարեց Ֆրոյլայն Մյուլլերը:— Ձեզ ես կտրամադրեմ ամենալավը,— դարձավ նա Պատին:

Պատը ժպտաց: Ֆրոյլայն Մյուլլերը ժպտով պատասխանեց նրան:

— Ես ձեզ ցույց կտամ սենյակը,— ասաց նա:

Նրանք միասին քայլեցին փոքրիկ այգու նեղլիկ ուղիով: Ես քարշ էի գալիս նրանց հետևից՝ ինձ զգալով ավելորդ: Ֆրոյլայն Մյուլլերը դիմում էր միայն Պատին:

Այն սենյակը, որը նա ցույց տվեց մեզ, գտնվում էր վարի հարկում: Դա ֆավական ընդարձակ էր, Վուսավոր ու հարմարավետ և առանձին դուռ ուներ այգու վրա, մի քան, որն ինձ շատ դուր եկավ: Մի կողմը հիշեցնում էր որմնախորշի: Այնտեղ երկու մահճակալ էր դրված:

— Հը, ինչպե՞ս է,— հարցրեց Ֆրոյլայն Մյուլլերը:

— Շատ գեղեցիկ է,— ասաց Պատը:

— Մինչև իսկ փառահեղ է,— ավելացրի ես, ձգտելով շո-
ղոքորթել տանտիրուհուն։— Իսկ մյուսն ո՞ւր է։

Ֆրոյլայն Մյուլլերը դանդաղորեն շրջվեց իմ կողմը։

— Մյո՛ւսը՝ ձեզ ուրի՜շ սենյակ է պետք։ Սա ձեզ դուր չի՞
գալիս։

— Սա պարզապես փառահեղ է,— առացի ես,— բայց...

— Բա՞յց,— նուրբ քմծիծաղով նկատեց ֆրոյլայն Մյուլլե-
րը։— Ցավոք, ես ավելի լավը չունեմ։

Ես ուզում էի նրան քացատրել, որ մեզ հարկավոր են երկու
առանձին սենյակ, բայց նա տեղն ու տեղը ավելացրեց։

— Ձէ՞ որ ձեր կնոջն էլ է սա շատ տուր գալիս։

«Ձեր կնոջը»... Ինձ թվաց, թե ես մի քայլ լքեցի, չնայած,
որ տեղիցս չէի շարժվել։ Աննկատելիորեն նայեցի Պասին։ Լուսա-
մուտին հենված, ծիծաղից խեղդվելով, նա նայում էր ինձ։

— Հասկանալի է, իմ կինը...— ասացի ես, աչքս հառած
ֆրոյլայն Մյուլլերի ոսկյա խաչին։ Ճար չկար, ես որոշեցի նրա
առջև ճշմարտությունը լքանալ։ Ի՞նչ իմանաս, մեկ էլ տեսար
ճշաց և ուշաթափվեց,— պարզապես մենք սովոր ենք երկու սեն-
յակում քնել,— ասացի ես։— Ուզում եմ ասել՝ ամեն մեկս իր
սենյակում։

Ֆրոյլայն Մյուլլերը անբարյացակամորեն գլուխն օրորեց։

— Երկու ննջարան, երբ ամուսնացած մարդի՞կ են։ Ինչ-որ
նոր մոդա է այդ...

— Բանը դրանում չէ,— ասացի ես,— կանխելով ամեն մի
անվստահություն։— Կինն շատ թեթև է քնում, իսկ ես էլ, ցավոք,
բավական բարձր խոնփացնում եմ։

— Ախ, ահա թե ի՞նչ, դուք խոնփացնում եք,— ասաց ֆրոյ-
լայն Մյուլլերն այնպիսի տոնով, կարծես արդեն վաղուց գլխի էր
բռնել այդ։

Ես վախեցա, կարծելով, թե հիմա նա ինձ սենյակ կառաջար-
կի վերևում, երկրորդ հարկում։ Բայց ըստ երևույթին ամուսնու-
թյունը նրա համար սրբազան գործ էր։ Նա փաց արեց մի փոքրիկ
միջանցուկ սենյակի դուռ, ուր մի մահճակալից բացի համարյա թե
էլ բան չկար։

— Փառավոր փան է,— ասացի ես,— այդ միանգամայն բա-
վական է։ Բայց արդյոք ես որե՞տ մեկին չե՞մ խանգարի։— Ես ուզում
էի խմանալ, թե առաջին հարկում մենք առանձին կլինե՞նք։

— Դուք ոչ ոքի չեք խանգարի,— հանգստացրեց ինձ ֆրոյլ-
յայն Մյուլլերը, որից անմիջապես չբացավ նրա հանդիսավորու-
թյունը։— Ձեզնից բացի այստեղ ոչ ոք չի ապրում։ Մնացած բոլոր
մենյակները դատարկ են մնում։— Մի րոպե նա կանգնեց բացա-
կալող հայացքով, բայց հետո մտքերը ժողովեց։— Դուք ցանկա-
նում եք այստեղ անվել, թե հաշարանում։

— Այստեղ,— ասացի ես։

Նա գլխով արեց և դուրս գնաց։

— Եվ այսպես, ֆրաու Լոկամպ,— դարձա Պատին։— Ահա և
մենք խրվեցինք։ Բայց ես չհամարձակվեցի ճշմարտությունն ասել.
այդ պառավ սատանի մեջ ինչ-որ եկեղեցական քան կա, Ես էլ
կարծես այնքան դուր չեկա նրան։ Տարօրինակ է, ախր, սովորա-
բար ես հաշողություն եմ ունենում պառավ կանանց մոտ։

— Նա պառավ տիկին չի, Ռո՛քթի, այլ մի շատ սիրելի, պառա-
ված ֆրոյլայն։

— Սիրելի՞,— ես ուսերս թոթվեցի։— Համենայն դեպս մի
երեւելի տեսք չունի։ Տանը մի շունչ անգամ չկա, և հանկարծ այս-
որիսի վեհաշուք մաներնեք։

— Նա՞յնքան էլ վեհաշուք չէ...

— Քեզ հետ, չէ, փհարկե։

Պատը ծիծաղեց։

— Նա ինձ դուր եկավ։ Բայց արի համարուկները ներս քարշ
ուանք և լողանքի պարագաները հանենք։

Մի ամբողջ ժամ լողացի և հիմա արեւի տակ սեւում եմ։ Պա-
տը դեռեւս ջրի մեջ էր։ Լողի նրա ապիտակ գլխաւորը մեկ երեւում
էր մեկ չբանում ալիքների կապույտ մակերեսին։ Ծովի վրա պտտ-
վում էին ու ճշում հայերը։ Հետեւից քարշ տալով ծխի երկար ժա-
պավենը, հորիզոնի վրա դանդաղորեն լողում էր մի շոգենավ։

Արեւն ուժգնորեն այրում էր։ Նրա շողերի մեջ հալվում էր
րնատ, անխոհ ծովալուսանը դիմադրելու ամեն մի ցանկություն։ Ես
նստակույս մեկ ձգվեցի և աչքերս փակեցի։ Ակամջներումս արծա-
յանք էր տալիս թույլ ալեբախուկյան աղմուկը։ Ես սկսեցի ինչ-որ
րան վերհիշել, ինչ-որ մի օր, երբ ճիշտ այսպես պառկած էի...

Այդ 1917 թվականին էր։ Մեր վաշտը դառնվում էր Ֆլանդրիա-
յում և անսպասելիորեն մի քանի օրով մեզ ետ քաշեցին Սասենգ՝

հանգստի: Մայրն էր, Գուդհոֆֆը, Բրայերը, Լյուսկենսը, ես և էլի ինչ-որ մեկը, Մեզանից շատերը ծովափում չէին եղել, և այդ փոքրածիվ օրերի ընթացքում, կյանքի և մահվան միջև ընկած այդ անխմանալի ընդմիջումը վեր ածվեց արևով, ավազով և ծովով բեցուն ինչ-որ վայրենի, կատաղի մի վայելքի: Ամբողջ օրերով մենք թափված էինք Վինում ծովափին, մեր մարմինները հանձնելով արևին: Կինե՛լ մերկ, առանց զենքի ու համազգեստի, այդ ինքնըստինքյան հավասարազոր էր մի ամբողջ աշխարհի: Մենք լսելիքի պես վազվզում էին ծովափին, գրոհով մտնում ծովը, ղզում մեր մարմինները, շնչառություներ, մեր շարժումները ամբողջ այն ուժով, որը կապում էր մեզ կյանքի հետ: Այդ ժամերին մենք խնթամոռացության էինք տրվում, մենք ուզում էինք ամեն ինչ մոռանալ: Քայց երեկոյան, մթնշաղին, երբ հորիզոնի այն կողմից գորշ ստվերները շարժվում էին ծովի գունատվող մակերևութի վրա, ալբախության որոտին դանդաղորեն խառնվում էր մեկ ուրիշ ձայն, այն ուժեղանում էր, և վերջապես մի փուլ սպառնալիք անլսելի էր դարձնում ծովի աղմուկը: Այդ ռազմաճակատի հրետանային նախապատրաստության աղմուկն էր: Եվ այն ժամանակ միանգամից ընդհատվում էին խոսակցությունները, վրա էր հասնում մի լարված բուռնություն, մարդիկ բարձրացնում էին գլուխներն ու ակնք գնում, և տղաների զվարթ դեմքերին, որոնք զվարճացել էին մինչև հարից ընկնելը, անսպասելի ու կտրուկ երևում էր դինվորի խստաշունչ արտահայտությունը, և էլի ինչ-որ մի ակնթարթի ընթացքում զինվորների դեմքերով անցնում էր փոքր և հոգեմաշ զարմանքի ու թափփփ արտահայտություն, որի մեջ կար այն ամենը, ինչ մնացել էր շասված. արիություն, դառնություն, կյանքի ծարավ, պարտք կատարելու կամք, հուսահատություն, միաժամանակ հույսն ու խորհրդավոր վիշտը նրանց, ովքեր դեռ ջահելությունից դատապարտված են մահվան: Մի քանի օրից սկսվեց մեծ հարձակումը, և արդեն հուլիսի 3-ին վաշտում մնաց միայն երեսուներկու մարդ: Մայերը, Գուդհոֆֆը և Լյուսկենսը սպանվեցին:

— Ռոբբի,— ձայն տվեց Պատը:

Աչքերս բացեցի: Մի բոլակ աշխատում էի դիտի ընկնել, թե որտեղ էմ: Ամեն անգամ, երբ պատերազմի հուշերը համակում էին ինձ, ես ինչ-որ տեղ էի տարվում: Այլ հիշողությունների դեպքում այդպես չէր լինում:

Ես տեղիցս բարձրացա: Պատը դուրս էր գալիս ջրից: Նրա հետ-
քից դեպի հեռուն էր վազում կարմրականաչավուն արևաչին մի
ուղի: Պատի տեսերից ցած էր սահում թաց փայլը, նա այնքան
ուժգին էր ողողված արևով, որ լուսեղեն երկնքի ֆոնի վրա երևում
էր մութ սիլուետի նման: Պատը գալիս էր դեպի ինձ և ամեն քայլի
հետ ավելի էր նմանվում մի լուսեղեն փայլի, մինչև որ իրիկնա-
դեմի արևը մի պսակ դարձավ նրա գլխի շուրջը:

Ես ոտքի թռա, այնքան անճշմարտանման էր թվում այդ ամե-
նը, որ վարժես մեկ այլ աշխարհի տեսիլք էր տեսնում ինձ, կապույտ,
անհուն երկինք, ալիքների փրփրոտ կատաղների սպիտակ շարքեր,
և այդ ֆոնի վրա գեղեցիկ, թարեկազմ այն ֆիգուրը: Եվ ինձ թվաց,
թե մենակ եմ արար աշխարհում ու շրերի միջից դուրս է գալիս
առաջին կինը: Մի պահ ես ենթարկվեցի գեղեցկության այդ վիթ-
խարի, հանգստաբեր ուժին և զգացի, որ այն ուժեղ է ամեն մի ար-
յունոտ անցյալից, այո, այն պետք է որ ավելի ուժգին լինի նրա-
նից, քանի որ հակառակ դեպքում ողջ աշխարհը փոքր կգա, և շունչը
կփչի սոսկալի խառնաշփոթության մեջ: Եվ ավելի ուժգնորեն զգա-
ցի, որ ես կամ, որ պարզապես գոյություն ունեմ աշխարհիս երե-
սին, որ կա Պատը, որ ես ապրում եմ, որ փրկվեմ եմ պատերազմի
սարսափներից, որ ունեմ աչքեր, ձեռքեր, մտքեր, և որ տաք-տաք
արյունն է հորդում ինձանում և որ այդ բոլորը մի անիմանալի
հրաշք է:

— Մորքի,— նորից ձայն տվեց Պատը և ձեռքի շարժումով
կանչեց ինձ:

Ես վերցրի նրա չողի խալաթն ու շտապ ընդառաջ գնացի նրան:

— Դու չափից դուրս շատ մնացրի ջրում,— ասացի ես:

— Իսկ ես քոտրովին չեմ մրսում,— պատասխանեց նա, շուն-
չակտուր լինելով:

Ես համբուրեցի նրա թաց ոտը:

— Ակզբի շրջանում դու ավելի խելամիտ պետք է լինես:

Նա գլուխն օրորեց և շողարձակ աչքերով նայեց ինձ:

— Ես բավական երկար ժամանակ եմ խելամիտ եղել:

— Մի՞թե:

— Իհարկե: Ավելի, քան հարկավոր էր: Ուզում եմ, վերջապես,
էլ խելամիտ լինեմ:— Նա ծիծաղեց և այտը հպեց դեմքիս:— Եկ
խելամիտ լինենք, Մորքի: Ոչ մի բանի մասին չպետք է մտածենք,
ոչ մի, միայն մեր մասին, արևի, արձակուրդի և ծովի մասին:

— Լաւ, — ասացի ես և վերցրի փրշոտ սրբիչը: — Եկ նախ մի լաւ քեզ սրբեմ, շորացնեմ: Այդ դու ե՞րբ ես հասցրել այդպես արեւ-վից սեանալ:

Նա հագաւ լողի խալաթը:

— Սա արդյունք է այն տարւմա, երբ ես «խելամիտ» էի: Ամեն օր պարտավոր էի մեկ ժամ անցկացնել պատշգամբում և արեւի լողանք ընդունել: Երեկոյան ժամը ութին ես պառկում էի: Իսկ այսօր երեկոյան ութին նորից լողալու կգամ:

— Այդ դեռ մենք կտեսնենք, — ասացի ես: — Մարդը միշտ մեծ է փր դիտավորութիւններէ մեջ: Բայց ոչ թե դրանք կատարե-լու գործում: Դրանում էլ հենց կայանում է նրա հմայքը:

Երեկոյան մեզանից ոչ մեկը չլողացաւ: Մենք ման եկանք գյուղում, իսկ երբ մթնշաղը վրա հասաւ, դբոսեցինք սփտրոններով: Հանկարծ Պատը ուժեղ հոգնածութիւն զգաց և ինձ խնդրեց վերա-դառնալ: Արդեն մեկ անգամ չէր, որ ես նկատել էի, թե ինչպես նրա մոտ քուռն կենսութախութիւնը ակնթարթաբար և միանգամից փոխւում էր խոր հոգնածութեամբ: Նա ուժի ոչ մի պաշար չունէր, չնայած արտաքուստ թույլ չէր երևում: Նա միշտ շռայլորեն էր վատնում ուժերը և փր պատմեցական թարմութեան մեջ թւում էր անհատնում: Բայց հանկարծակի վրա էր հասնում այնպիսի պահ, երբ դեմքը դոնատւում էր, իսկ աչքերը փոս էին լռեցնում: Եվ այն ժամանակ ամեն ինչ վերջանում էր: Նա հոգնում էր ոչ թե աստի-ճանաբար, այլ միանգամից, մի վայրկյանում:

— Տուն գնանք, Ռոբերի, — և նրա ցածր ձայնը հնչեց սովորա-կանից ալիւի խուլ:

— Տո՛ւն: Կրծքի վրա ոսկե խաչ ունեցող ֆրոյլայն Մյուլլերի մո՛տ: Հետաքրքիր է, թե մեր բացակայութեան ժամանակ էլի ինչեր են անցել այդ պառավ սատանայի մտքով:

— Տուն գնանք, Ռո՛բերի, — ասաց Պատը և թուլացած հենվեց իմ ուսին: — Հիմա մեր տունը դա է:

Ես մի ձեռքս դեկից վերցրի և գրկեցի նրա ուսերը: Մենք դան-դաղորեն ընթանում էինք կապույտ, մշուշոտ, մթնշաղի միջով և, երբ վերջապես ձորում երեւցին մի սև, պառկած կենդանու հիշեց-նող առանձնատան լուսավորված պատուհանները, իսկապես, մեղ թվաց, թե վերադարձանք հարազատ տունը:

Ֆրոյլայն Մյուլլերը սպասում էր մեզ, նա հագուստը փոխել էր և բրդյա սև զրեհառի փոխարեն հագել նույնպիսի պուրփտանակա՜ն գունավորումով մետաքսե շրջազգեստ, փակ խաչի փոխարեն կրծքին ամրացրել էր մեկ ալյ էմբլեմ. սիրտ, խարիսխ և յաշ, փկեզեցու խորհրդանիշը:

Նա անհամեմատ ավելի սիրալիր էր, քան մեր գնալուց առաջ և հարցրեց, թե իր պատրաստած ընթրիքը կգոհացնի՞ մեզ. ձու, սառը միս, ապխտած ձուկ:

— Դե, իհարկե, — ասացի ես:

— Ձեզ դուր չի՞ գալիս: Սա բոլորովին թարմ, ապխտած շի՜ղաձուկ է:

Նա անհամարձակ նայեց ինձ:

— Ի՞նչ վստք, — ասացի ես սառնությամբ:

— Թարմ ապխտած ձուկը պետք է որ շատ համեղ լինի, — հայտարարեց Պատը և հանդիմանանքով նայեց ինձ: — Ֆրոյլայն Մյուլլեր, առաջին օրը լինել ծովի վրա և այդպիսի ընթրի՞ք: Ուրիշ ի՞նչ կարելի է ցանկանալ: Եթե դրան ավելացրած նաև տաք, թմնդ թեյ ընկեր:

— Հապա ինչպե՞ս: Շատ տաք թեյ կա: Բավականությամբ: Հիմա ձեզ ամեն ինչ կմատուցեն:

Ֆրոյլայն Մյուլլերը թեթևացած շունչ քաշեց և շտապ հեռա՜լքով, փշրտացնելով մետաքսե շրջազգեստը:

— Իսկապես դու ձուկ չե՞ս ուզում, — հարցրեց Պատը:

— Այն էլ ինչպես եմ ուզում: Շիղաձուկ: Այս բոլոր օրերին հենց միայն այդ էի երազում:

— Հապա էլ ինչո՞ւ ես ինքդ քեզ այդպես փքվում: Ճիշտ որ, դա արդեն...

— Ես պետք է նրա հետ քվիթ աճե՛ի այս ինձ ցույց տված յնդունելության համար:

— Աստված իմ, — ծիծաղեց Պատը: — Դու ոչ մի փան չես ներում, Ես արդեն վաղուց եմ այդ մոռացել:

— Իսկ ես ոչ, — ասացի ես: — Ես այդքան հեշտովյամբ չեմ մոռանում:

— Իսկ պետք է, որ մարդ...

Մատուցարանը ձեռքին ներս մտավ աղախինը: Կամբալաքի մաշկը ոսկի թոփապի գույն ուներ և նրանից սքանչելիորեն բուրում էր ծով և ծովի: Մեզ համար քերեցին նաև թարմ կրեմետկի...

— Սկսում եմ մոռանալ,— ասացի ևս երազանքով։— Բացի այդ, ես նկատում եմ, որ սարսափելի սովածացել եմ։

— Ես նույնպես, Բայց շուտ արա, ինձ տաք թեյ տուր։ Զարմանալի է, չգիտեմ ինչո՞ւ, դողում եմ։ Բայց չէ՞ որ դրսում բոլորովին տաք է։

Ես նայեցի նրան։ Նա գունատ էր, բայց և այնպես ժպտում էր։

— Հիմա դու ծպտուն չհանես երկար լողալու մասին,— ասացի ևս և աղախնին հարցրեցի։— Ձեզ մոտ մի քիչ ում կճարվի՞։

— Ի՞նչ։

— Ռոմ։ Այդպիսի մի խմիչք կա՝ շշերով։

— Ռո՞մ։

— Այո։

— Ոչ։

Աղախնու դեմքը լիալուսնի նման կլոր էր, նա նայում էր ինձ ու ինչ չարտահայտող հայացքով։

— Ձէ,— մի անգամ էլ ասաց նա։

— Լավ,— պատասխանեցի ես։— Այդ կարևոր չէ։ Բարի գիշեր, եվ թող աստված պահպանի ձեզ։

Նա գնաց։

— Ինչպիսի երջանկություն է, Պատ, որ մենք հեռատես ընկերներ ունենք,— ասացի ևս։— Այսօր առավոտյան մեկնելուց առաջ Լենցը մեքենայի մեջ խցկեց քավական ծանր մի փաթեթ։ Նայենք, թե ի՞նչ կա մեջը։

Ես մեքենայից քերեցի փաթեթը։ Մի փոքրիկ արկղի մեջ դրված էին երկու շիշ ում, մի շիշ կոնյակ և մի շիշ պորտվեյն։ Ես ումը մոտեցրի լամպին ու նայեցի նրա պիտակին։

— Ռոմ «Սեյնթ Ջեմս», հապա մի երեակայի՞՞ր։ Մեր տղաների վրա վարեղի է հույս դնել։

Շիշը բանալով, ես Պատի թեյի մեջ մի բավ քափի՞ն ում լըցրեցի։ Այդ պահին ես միաժամանակ նկատեցի, որ նրա ձեռքը թեթևակի դողդողում է։

— Դու շա՞տ ուժեղ ևս դողացնում,— հարցրեցի ես։

— Հազիվ զգալի։ Հիմա ավելի լավ եմ։ Ռոմը լավն է... Բայց ես շուտ կպառկեմ։

— Հենց հիմա պառկիր, Պատ,— ասացի ևս։— Սեղանը կմոտեցնենք անկողնին ու կուտենք։

Նա գլխով արեց: Ծա իմ մահճակալից նրա համար մի հատ էլ վերմակ քերեցի և սեղանը մոտեցրի:

— Գուցե քեզ խեղճական գրո՞գ տամ, Պատ: Այդ ավելի լավ կլինի: Կարող եմ շատ արագ պատրաստել:

Պատը հրաժարվեց.

— Զէ, ես արդեն լավ եմ:

Ծա նայեցի նրան: Նա խեղճական որ ավելի լավ տեսք ուներ: Աչքերը նորից էին սխալում, շրթունքները դարձան ալ կարմիր, նոս ողորկ մաշկը թարմութուն էր արտաշնչում:

— Դու շատ արագ կարգի ընկար, պարզապես սքանչելի է.— ասացի ես:— Այս ամբողջը, իհարկե, ռոմն է:

Նա ժպտաց:

— Եվ անկողինը նույնպես, մոքքի: Ծա ամենից ավելի լամ հանգստանում եմ անկողնում: Անկողինը իմ ապաստարանն է:

— Զարմանալի է: Իսկ ես կգժվեի, եթե ստիպված լինեի այս-քան վաղ սրահել: Ծա ուզում եմ ասել, պառկել մենակ:

Նա ծիծաղեց:

— Կնոջ համար այդ ուրիշ քան է:

— Այդպես մի վստիք: Դու կին չես:

— Հապառո՞վ եմ:

— Զգիտեմ: Միայն թե ոչ կին: Եթե դու լինեիր փսկական նորմալ կին, ես չէի վարողանա քեզ սիրել:

Նա նայեց ինձ:

— Իսկ դու ընդհանրապես կարո՞ղ ես սիրել:

— Դե, գիտե՞ս ինչ,— ասացի ես:— Ընթրիքի պահին չափից զուրս շատ հարցեր ես տալիս: Այլևս հարցեր չկա՞ն:

— Գուցե և կան: Բայց դու իմ այդ մեկ հարցին պատասխանիր:

Ես ինձ համար ռոմ լցրեցի:

— Քո կենացը, Պատ: Կարող է պատահել, որ դու ճիշտ ես: Գուցե մեզանից ոչ մեկն էլ չգիտե սիրել: Այսօրն այնպես, փնչ-սյես սիրում էին առաջներում: Բայց գրանից մեզ համար ավելի վատ չի լինում: Ինձ ու քեզ համար ամեն փնչ ուրիշ տեսակ է, մի տեսակ ավելի պարզ:

Հավեց դուսն թակոց: Ներս մտավ ֆրոյլայն Մյուլլերը: Նա ձեռ-րին ուներ մի շափաղանց փոքրիկ, ապակե թաժակ, որի հատակին շարժվում էր ինչ-որ մի հեղուկ:

— Ահա ես ձեզ համար ռոմ եմ բերել:

— Շնորհակալ եմ ձեզանից,— հուզված նայելով ապակե մատնոցին ասացի ես:— Այդ ձեր կողմից շատ սիրալիր բան է, բայց մենք արդեն ելք գտանք վիճակից:

— Օ, տե՛ր իմ,— Նա սարսափով նայեց սեղանին դարսված շորս շշերին:— Դուք այդքան շատ եք խմում:

— Միայն քժշկական նկատառումներով,— մեղմորեն պատասխանեցի ես, խուսափելով նայել Պատին:— Դուրս է գրված ժշկի կողմից: Իմ փաթաղը չափից դուրս շոր է, Ֆրոյլայն Մյուլ-լեր: Բայց դուք արդյոք մեզ պատիվ չե՞ք անի...

Ես բաց արեցի պոփուկներ:

— Ձեզ շատ ու շատ լավ հաջողություններ եմ ցանկանում: Թող ձեր տունը ավելի արագ լցվի հյուրերով:

— Շատ շնորհակալ եմ,— Նա հոգոց հանեց, գլուխ տվեց ու մի կում խմեց, ասեւ թռչուն լինելու:— Ձեր հանգստի կենացը:— Հետո խորամանկորեն ժպտաց ինձ:— Ինչ թռչուն է: Եվ համեղ է:

Ես նրա այդ փոփոխությունից այնքան զարմացա, որ քիչ էր մնում Բաթակը ձեռքիցս վայր գցելու: Ֆրոյլայնի թշերը վարմրեցին, աչքերը փայլեցին, և նա սկսեց շատախոսել ամենատարբեր, մեզ համար միանգամայն անհետաքրքիր բաների մասին: Պատը հրեշտակային համբերությամբ լսում էր նրան: Վերջապես առանտիրուհին դարձավ ինձ:

— Ուրեմն, պարոն Կեստերը լավ է ապրում:

Ես գլխով արեցի:

— Այն ժամանակները նա այնքան լուակյաց էր,— ասաց նա:— Պատահում էր, որ ամբողջ օրվա ընթացքում մի բառ անգամ չէր արտասանում: Նա հիմա է՛լ և՛ այդպիսին:

— Ձէ, հիմա նա երբեմն խոսում է:

— Նա համարյա թե մեկ տարի ապրել է այստեղ: Եվ միշտ մենակ...

— Այո,— ասացի ես:— Այդպիսի դեպքերում մարդիկ միշտ էլ ավելի քիչ են խոսում:

Նա լրջորեն զբոսով արեց ու նայեց Պատին:

— Դուք, իհարկե, շատ եք հոգնել:

— Մի պոքր,— ասաց Պատը:

— Շատ,— ավելացրի ես:

— Այդ դեպքում ես գնամ,— վախեցած ասաց նա:— Բարի պիշեր: Լավ քնեցեք:

Մի փոքր մեկ տալուց հետո նա դուրս գնաց:

— Ինձ թվում է, նա մեծ փավականությամբ դեռ էլի կմնար ույստեղ,— ասացի ես:— Զարմանալի է... ոչ այս, ոչ այն...

— Դժբախտ արարած է,— պատասխանեց Պատրյ:— Հավանորեն նստում է երեկոները իր սենյակում ու թախծում է:

— Այո, խհարհե... Բայց ես կարծում եմ, որ նրա հետ վարվեցի քավականաչափ սիրալիր:

— Այո, Ռոբբի,— նա շոյեց իմ ձեռքը:— Մի փոքր բաց արա պուտը:

Ես մոտեցա ու բաց արեցի դուռը: Երկինքը պարզվել էր, ճանապարհով մեկ պիտած լուսնի լույսը ձգվեց դեպի մեր սենյակը: Թվում էր, թե այդին հենց միայն սպասում էր, որ դուռը քանայինք, այնքան ուժգնորեն խուժեց նա մեր սենյակը և ակնթարթաբար ողողեց այն ծաղիկների գիշերային բուրմունքով, ռեզեդայի, լեկոյի և վարդերի քաղցրավուն հոտով:

— Դու միայն թե նայիր,— ասաց նա:

Լուսինն ավելի պայծառ էր չլուսավորում, և մենք այգու ժառուղին տեսնում էինք ամբողջ հրկարով: Նրա երկու կողմերում գլխահակ ցողուններով կանգնած էին ծաղիկները, տերևները անդրադարձնում էին արծաթավուն փայլեր, իսկ կոկոնները, որ ցերեկը այնքան շքեղ բազմազանությամբ բացված էին եղել, այժմ սուկայծում էին յուղաներկի փոլոր երանգներով, թանձր ու քնքուշ: Լուսինն ու գիշերը գույներեց վառել էին նրանց ամբողջ ուժը, բայց դրա փոխարեն բուրմունքն ավելի սուր վեր ու քաղցր, քան ցերեկը:

Ես նայեցի Պատրյ: Նրա փոքրիկ, թխամազ գլուխը փնկած էր ձյունաճերմակ բարձի վրա: Պատր թվում էր բուրբուրկին թուլացած, բայց նրանում ամփոփված էր քնքշանքի խորհուրդը, կիսամթան մեջ, լուսնի լուսի տակ օրորվող ծաղիկների գաղտնիքը:

Նա մի փոքր փարձրացավ տեղից:

— Ռոբբի, ես խկապես շատ եմ հոգնած: Այդ վա՞տ է:

Ես մոտեցա նրա անկողնին:

— Վախենալու քան չկա: Դու հիստերիկ կքնես:

— Իսկ դո՞ւ, Դու հավանորեն այսքան վաղ չե՞ս պառկի:

— Կգնամ, էլի մի փոքր կգրոսնեմ ծովափին:

Նա գլխով արեց ու ետ ընկավ քարձին: Ես մի քիչ էլ նրա հետ նստեցի:

— Դուրը գիշերը բաց թող,— ասաց նա արդեն քնելով:— Այն ժամանակ Վթվա, թե քնել ես այգում...

Նա սկսեց ավելի վտրը շնչել: Ես վեր կացա, կամացուկ մտա այգին, վառեցնեցի փայտե ցանկապատի մոտ ու մի սիգարետ վառեցի: Այստեղից ես կկարողանայի տեսնել սենյակը: Աթոռից կախված էր նրա լողազգեստը, վրան նետված էին շրջազգեստն ու սպիտակեղենը. հատակին, աթոռի մոտ դրված էին կոշիկները: Նրանցից մեկը կողքի էր շրջվել: Ես նայում էի այդ առարկաներին և ինձ համակեց հարազատության մի տարօրինակ զգացողություն, ես մտածեցի, որ ահա հիմա նա կա ու կլինի ինձ մոտ և որ քավական է ինձ մի քանի քայլ անել, և ես նորից պտեսնեմ նրան, նրա կողքին կլինեմ այսօր, վաղը, իսկ միգուցե և երկար, շատ երկար...

Եվ ի՞նչ իմանաս, մտածում էի ես, ի՞նչ իմանաս. հավիտյանս այդ երկու բառը, առանց որի ինչպես երևում է ոչ մի կեքս հնարավոր չէ յուր զնալ: Համոզվածություն. ահա թե ինչն է ինձ պակասում: Համոզվածություն. այս բանը ամենքին է պակասում:

Ես իշա դեպի ծովափ, դեպի ծովն ու քամին, դեպի փուռ շահնդը, որը անում էր ինչպես հրետանային հեռավոր համազարկեր:

XVI

Նստել էի ծովափին ու նայում էի մայր մտնող արևին: Պատը հետս չեկավ: Ամբողջ օրը նա իրեն վատ էր զգում: Երբ մթնեց ևս վեր կացա և ուզեցի տուն գնալ: Մեկ էլ տեսա, որ ծառուղու հետևից դուրս է վազում աղափինը: Նա ձեռքը թափահարում և փնչ-որ բան էր գոռում ինձ: Ես ոչինչ չէի հասկանում, քամին ու ծովը խլացնում էին բառերը: Ես նշան արեցի, որ նա կանգնի: Բայց նա շարունակում էր վազել և ձեռքերը խողովակած և դրեց բերանին:

— Զրաու Պատը...— կարողացա լսել աս:— Շուտ...

— Ի՞նչ է պատահել,— արկածեցի աս:

Նա չէր կարողանում շունչը տեղը թերել:

— Շուտ արեք: Զրաու Պատը... դժբախտություն:

Անտառային ավազապատ ճանապարհով ես վազեցի դեպի տուն: Փայտե դարպասը դեմ էր առել՝ չէր բացվում: Ես թռա-ան-

ցա նրա վրայով և խոսեցի սենյակը: Պատը պառկած էր անկողնում արյունոտ կրծքով և ջղաձգորեն սեղմված մատներով: Բերանից դեռևս արյուն էր գնում: Նրա կողքին, սրբին ու թաաը ձեռքին, պեռ կանգնած էր ֆրոյլայն Մյուլլերը:

— Ի՞նչ է պատահել,— փղավեցի ես և նրան հրեցի մի կողմ: Նա լինշ-որ քան ասաց:

— Բիւնտ և քամբակ քերեք,— խնդրեցի ես:— Որտե՞ղ է վերքը: Նա նայեց ինձ, նրա շրթունքները դողում էին:

— Ուա վերք չէ...

Ես կտրուկ շրջվեցի նրա կողմը:

— Վերցնահոսություն է,— ասաց նա:

Կարծես թե փայտով հարվածեցի՞ն գլխիս:

— Արյունահոսություն:

Ես նրա ձեռքից վերցրի թաաը:

— Սառույց բերեք: Շուտ մի քիչ սառույց ճարեք:

Ես թրջեցի սրբի լի փայրն ու դրեցի պատի կրծքին:

— Մեր տանը սառույց չկա,— ասաց ֆրոյլայն Մյուլլերը:

Ես շրջվեցի: Նա մի քայլ ետ գնաց:

— Աստուծո՛ւ սիրուն, սառույց ճարեք, ուղարկեցեք մոտակա սլանդոկը և շտապ դանգահարեցեք բժշկին:

— Բայց ախր մենք հեռախոս չունենք:

— Նզո՞վք: Որտե՞ղ է ամենամոտ հեռախոսը:

— Մասամանի մոտ:

— Վաղեցեք ախտեղ: Արագ: Անմիջապես դանգահարեցեք ամենամոտ բժշկին: Ինչպե՞ս է նրա ազգանունը: Որտե՞ղ է նա ապրում:

Նա շէր հասցրել արտասանել բժշկի ազգանունը, երբ ես նրան դռնից դուրս հրեցի:

— Շուտ արեք, շուտ արեք, վաղեք: Այդ հեռո՞ւ է:

— Այստեղից երեք բուկ կլինի,— պատասխանեց ֆրոյլայն Մյուլլերը և շտապ-շտապ քայլեց:

— Ձեզ հետ սառույց բերեք,— փղավեցի ես նրա հետևից:

Ես թարմ ջուր քերեցի, նոսրից թրջեցի սրբիչը, քայց վճռականություն չունեցա դիպչել Պատին: Ես չգիտեի, նա ճի՞շտ է պառկած թե չէ, և չգիտեի ամենադիտավորը, չգիտեի միակ բանը, որը սկսեք է իմանալի. նրա գլխի տակ բարձ ղնե՞լ, թե թողնել հենց այդպես ուղիղ պառկած:

Նրա շնչառութիւնը խռպոտացավ, հետո նա կտրուկ նստեց տեղում, և արյունը շիթով դուրս հորդաց: Նա շնչում էր արագ-արագ, աչքերի մեջ անմարդկային մի շարժարանք վար, խեղդվում էր ու հազում, արյունաքամ լինելով: Ես նրա ուսերից բռնած պահում էի՝ մերթ սեղմելով ինձ, մերթ թողնելով, և զգում էի նրա տանջահար մարմնի ցնցումները: Թվում էր, թե այդ բանին վերջ չպետք է չինի: Հետո, բոլորովին ուժաթափված, նա ձեռք ընկավ բարձին:

Ներս մտավ ֆրոյլայն Մյուլլերը: Նա նայեց ինձ, ասես ուրվականի էր նայում:

— Ի՞նչ անենք,— հարցրեցի ես:

— Բժիշկը հիմա կգա,— շշնջաց նա:— Կրծքին սառույց դրեք և եթե կարող է... թող մի կտոր էլ ծծի...

Ինչպե՞ս դնել... Ծածր, թե՞ բարձր... Դե խոսեցեք, սատանան տանի:

— Թող այդպես պառկած մնա... Բժիշկը հիմա կգա:

Ես ակահեցի նրա կրծքին սառույց դնել՝ թեթևաթիւն լզալով այն բանից, որ մի քան անելու հնարավորութիւն ռանիմ. ձեռքս սառույց էի զարդում թրջոցների համար, շուտ շուտ փոխում էի դրանք և անընդհատ նայում այն սքանչելի, աիրելի, աղաւաղված շրթունքների, այդ միակ, այդ արյունոտված շրթունքներին...

Լսվեց հեծանվի դողերի փշշոց: Ես վեր թռա: Բժիշկն էր:

— Ես կարո՞ղ եմ, արդյոք օգնել ձեզ,— հարցրեցի ես: Նա բացասաբար շարժեց գլուխը և բաց արեց իր պայուսակը: Ես կանգնել էի նրա թիկունքում, ջղաձգորեն կառչած մահճակալի գլխից: Բժիշկը նայեց ինձ: Մի փոքր ետ դնացի, աչքս չհեռացնելով նրանից: Նա գննում էր Պատի կողոսկրերը: Պատը տնքաց:

— Մի՞թե դա այդքան վտանգավոր է,— հարցրեցի ես:

— Ո՞վ է բուժել ձեր կնոջը:

— Այսինքն՝ ինչպե՞ս թե բուժել...— մրմնջացի ես:

— Ո՞ր բժիշկը,— անհամբերութեամբ կրկնեց հարցը նա:

— Զգիտեմ... պատասխանեցի ձեռքս: Զգիտեմ... ես չեմ կարծում թե... Նա նայեց ինձ:

— Բայց չէ որ դուք պետք է փմանաք...

— Ես չգիտեմ: Նա ինձ երբեք այդ մասին ոչինչ չի ասել:

Նա խոնարհվեց Պատի վրա ու ինչ-որ բան հարցրեց նրան: Պատը ուղում էր պատասխանել: Բայց նորից սկսվեց արյունոտ

հաղորդ թժիշկը կհասարածրացրեց նրան, Պատը բերանով օդ էր որսում և շնչում էր սոււրացով ու խզզոցով:

— Ժաֆֆեն,— արտասանեց նա դժվարովյալ մարտաբերելով այդ քառն իր կողորդից:

— Յելիքս ժաֆֆեն: Պրոֆեսոր Յելիքս ժաֆֆեն,— հարցրեց բժիշկը:

Հագիվ նկատելի կիսափակելով կոպերը, Պատը հաստատեց, թժիշկը շրջվեց իմ կողմը:

— Դուք կարո՞ղ եք նրան զանգահարել: Ավելի լավ կլինի նրան հարցնել:

— Այո, այո,— պատասխանեցի ես,— ես այդ կանեմ հենց հիմա: Իսկ հետո կգամ ձեր ետևից: Ժաֆֆեն:

— Յելիքս ժաֆֆեն,— ասաց բժիշկը,— իմացեք հեռախոսի համարը:

— Նա կդիմանա՞,— հարցրեցի ես:

— Արյունահոսովթյունը պետք է դադարի,— ասաց բժիշկը:

Ես կանչեցի աղախինին, ու մենք վազեցինք ձանապարհով: Նա ինձ ցույց տվեց, որտեղ է հեռախոսը: Ես զանգահարեցի մի տան շքամուտքից: Տանը մի փոքրիկ խումբ մարդիկ նստած էին սուրճի գարեջրի: Ես նրանց չափեցի ասեղովյալ մի հայացքով, շհասկանալով, թե նրանք ինչպե՞ս են փարողանում գարեջուր խմել, երբ Պատը արյունաքամ է լինում: Շտապ խոսակցություն պատվիրելով, ես սկսեցի սպասել հեռախոսի մոտ: Կողովթյունն ըարած անտեսանելի բովաքող խավարի կողմը, ես վարաքույրների միջով տեսնում էի մի մասն այն սենյակի, ուր նստած էին մարդիկ: Ամենինչ ինձ թվում էր մշուշապատ ու միաժամանակ նաև ծայրահեղորեն պարզորոշ: Ես տեսնում էի մի ճաղատ գլխի վրա անդրադարձած լապտերի թեղնավուն լույս, սև դիպակն շրջագլխաթի վրայի մի կրծքավարդ, պննսնե, կրկնածալ մի կզակ և քարձր ցցված մազերի սանրվածք: Մի պառավի ոսկրոտ, ուռած երակներով ձեռք որ թլեկահարոմ էր սեղանը... Ես ոչինչ չէի ուզում տեսնել, բայց ոսկսեմ գիտաթափ ու կամազուրկ եղած լինեի, ամեն ինչ փնքն իրեն էր աչքս մտնում՝ կուրացուցիչ լույսի նման:

Վերապահ ինձ պատասխանեցին: Ես խնդրեցի պրոֆեսորին:

— Ցավոք, պրոֆեսոր ժաֆֆեն արդեն գնացել է,— հաղորդեց ինձ քույրը:

Սիրտս կանգ առավ ու տեղն ու տեղը սկսեց նորից կատաղորեն տրոփել:

— Իսկ որտե՞ղ է նա: Ինձ հարկավոր է նրա հետ խոսել անհապաղ:

— Չդիտեմ: Գուցե նա ավերադարձել է կլինիկա:

— Խնդրում եմ, զանգահարեցե՞ք կլինիկա: Ես կսպասեմ: Դուք հավանորեն երկրորդ ապարատը ունեք:

— Մի րոպե:— Ու նորից բավոց, անհատակ մի խավար, որի վերևում կախվել էր մետաղե թարակ լարը: Ես ցնցվեցի: Իմ կողքին պատից կախված վանդակի մեջ ճռվողում էր մի դեղձաբնիկ, նորից լավեց քրոջ ձայնը.— պրոֆեսոր Ժաֆֆեն արդեն գնացել է կլինիկայից:

— Ո՛ւր:

— Ես դա չեմ իմանում, պարոն:

Այդ արդեն վերջն էր: Ես հենվեցի պատին:

— Այո,— ասաց քույրը,— դուք խոսափողը չե՞ք կախել:

— Դեռ ոչ: Անեցե՞ք, քույր, դուք չգիտե՞ք, թե նա երբ կվերադառնա:

— Այդ խիստ անորոշ բան է:

— Մի՞թե նա ոչինչ չի ասել: Ձե՞ որ նա պարտավոր է: Իսկ եթե որևէ մի փան պատահի, ապա որտե՞ղ պետք է փնտրել նրան:

— Կլինիկայում հերթապահ փոփոխվե՞լ կա:

— Իսկ դուք չէի՞ք կարողանա նրան հարցնել:

— Ոչ, ախր միտք չունի: Ձե՞ որ նա էլ ոչինչ չի իմանում:

— Լավ, քույր,— ասացի ես զգալով մի մահացու հոգնություն,— եթե պրոֆեսոր Ժաֆֆեն դա, խնդրեցե՞ք, թող անհապաղ զանգահարի այստեղ:— Ես հայտնեցի նրան համարը:— Բայց անհապաղ, խնդրում եմ ձեզ, քույր:

— Կարող եք հույս դնել իմ վրա, պարոն:— Նա համարը կըրկընեց ու խոսափողը կախեց:

Ես մնացի տեղում: Լույսից ճռվող գլուխները, ճաղատ մարդը, կրծքավարդը, ողջ հարևան սենյակը, ամեն ինչ հեռացավ ինչ-որ տեղ, ռետինե փայլուն մի գնդակի նման գլորվեց գնաց: Ես շուրջս նայեցի: Այստեղ այլևս ոչինչ չէի կարող անել: Մնում էր միայն տան տերերին փնդրել, որպեսզի փնձ կանչեին, եթե զանգահարեին: Բայց ես փճռականություն չէի ունենում հեռախոսից հեռանալու, այն ինձ համար ասես փրկարար մի օղակ լիներ: Եվ հանկարծ գլխի ընկա,

թե ի՞նչ պետք է անել: Ես խոսափողը վերցրի ու խնդրեցի Կեստե-
րի համարը: Ում-ում՝ բայց նրան ես կրճատեմ տեղում: Այլ
կերպ չի էլ կարող լինել:

Եվ ահա գիշերվա քառսի միջից դուրս լողաց Կեստերի հան-
դարտ ձայնը: Ես միանգամից հանգստացա և ամեն ինչ պատմեցի
նրան: Զգում էի, տր նա լսում է ու գրում:

— Լավ,— ասաց նա,— հենց հիմա գնում եմ նրան որոնելու:
Կլանգահարեմ: Մի անհանգստացիր: Կգտնեմ:

Ահա և ամեն փան վերջացավ: Ամբողջ աշխարհը հանդարտվեց:
Մղձավանջն անցավ: Ես ետ վազեցի:

— Դե, ինչպե՞ս եղավ,— հարցրեց բժիշկը,— Կարողացա՞ք
կապվել:

— Ոչ,— պատասխանեցի ես,— բայց ես խոսեցի Կեստերի
հետ:

— Կեստե՞րի: Զեմ լսել: Նա ի՞նչ ասաց: Ինչպե՞ս էր նա սրան
բուժում:

— Բուժո՞ւմ: Կեստերը Պատին չի բուժել: Կեստերը փնտրում
է նրան:

— Ո՞ւմ:

— Ժաֆֆեին:

— Տեր իմ աստված: Ո՞վ է այդ Կեստերը:

— Հա՛ա՛... Ներեցեք, խնդրում եմ, Կեստերը իմ բարեկամն է:
Նա փնտրում է պրոֆեսոր Ժաֆֆեին: Ինձ շահողվեց կապվել նրա
հետ:

— Ափսոս,— ասաց բժիշկը և նորից փոնարհվեց Պատի վրա:

— Նա կգտնի Ժաֆֆեին,— ասացի ես:— Եթե պրոֆեսորը
դեռ չի մեռել, ապա միևնույն է, նա կգտնի նրան:

Բժիշկը նայեց ինձ, ինչպես վսեմագարին են նայում, և ուներ
թոթվեց:

Սենյակում վառվում էր մի ադուտ ճրագ: Ես հարցրեցի, թե
չեմ կարող որևէ բանում օգնել: Բժիշկն իմ օգնություն կարիքը չէր
զգում: Հայացքս հառեցի լուսամուտից դուրս: Պատը շնչում էր ան-
կանոն, փուսամուտը փակելով, ես մոտեցա դռանն ու սկսեցի նա-
յել ճանապարհին:

Հանկարծ փնչ-որ մեկը բղավեց.

— Հեռախոսը:

Ես շրջվեցի:

— Հեռախոհ՞ս: Ծս գնա՞մ:

Բժիշկը ցտքի ելավ:

— Ոչ, ես կգնամ: Ծս ավելի լավ կիմանամ նրանից, Մնացե՞ր այստեղ: Ոչինչ մի արե՛ք: Ծս անմիջապես կվերադառնամ:

Ծս նստեցի Պատի մահճակալի մոտ:

— Պատ,— ասացի ես կամացուկ,— Մենք թոյրս մեր տեղերումն ենք, բոլորս հետեում ենք քեզ: Քեզ ոչինչ չի պատահի: Քեզ հետ ոչ մի բան չպետք է պատահի: Պրոֆեսորն արդեն հեռախոսով ցուցումներ է տալիս: Նա մեզ ամեն ինչ կասի: Վաղը ամենայն հավանականությամբ ինքը կգա: Նա քեզ կօգնի: Դու կառողջանաս: Ինչո՞ւ դու ոչ մի անգամ ինձ չես ասել, որ դեռ հիվանդ ես: Արյան կորուստը մեծ չէ, այդ սարսափելի չէ, Պատ: Մենք վճարական գրեմքներ քո արյունը: Կեստերը գտել է պրոֆեսորին: Հիմա ամեն ինչ լավ է, Պատ:

Բժիշկը վերադարձավ:

— Այդ պրոֆեսորը չէր...

Ծս ոտքի ելա:

— Զանգահարում էի ձեր քնկերը՝ Լենցը:

— Կեստերը չի՞ գտել պրոֆեսորին:

— Գտել է: Պրոֆեսորը նրան ասել է, թե ինչ է հարկավոր անել: Ձեր լրնկեր Լենցն այդ ցուցմունքներն ինձ հաղորդեց հեռախոսով: Ամեն ինչ շատ ճիշտ ու խելամիտ կերպով: Ձեր ընկեր Լենցը բժի՞շկ է:

— Ոչ: Ուղում էր դառնալ բժիշկ... Գայց որտե՞ղ է Կեստերը,— հարցրեցի ես:

Բժիշկը նայեց ինձ:

— Լենցը ասաց, որ Կեստերը մի քանի ռուպե առաջ դուրս է եկել: Պրոֆեսորի հետ միասին:

Ես հենվեցի պատին:

— Օտսո,— ասացի ես:

— Այո,— շարունակեց բժիշկը,— և ձեր ընկեր Լենցի կարծիքով նրանք այստեղ կլինեն երկու ժամից. այդ միակ բանն է, որ նա ասաց սխալ: Ծս գիտեմ ճանապարհը: Ամենաարագ ընթացքի դեպքում անգամ նրանց հարկավոր կլինի ամենաքիչը երեք ժամ:

— Բժիշկ,— պատասխանեցի ես:— Կարող եք չկասկածել: Եթե նա ասել է երկու ժամ, ապա նշանակում է, որ ուղիղ երկու ժամից նրանք այստեղ կլինեն:

— Անհնար է: Չափից դուրս շատ շրջապատւոյտներ են, իսկ հիմա փիշեր է:

— Կտեսնե՞ք... — ասացի ես:

— Այսպես, թե այնպես... իհարկե, ավելի լավ կլինի, որ նա գաս:

Ծա չէի կարողանում աջքնս տանել մնալ ու դուրս եկա: Ամենուրեք մառախուղ էր: Հետվում աղմկում էր ծովը: Ծառերից կաթիլներ էին հոսում: Ծա նայեցի շուրջս: Արդեն մենակ չէի: Այժմ ինչ-որ տեղ՝ հարավում, հորիզոնից այն կողմ հռնդում էր մոտորը: Մառախուղի մյուս կողմից, գորշ-մոխրավուն ճամփաներով թռչում էր օգնութիւնը, լուսարձակները պայծառ բույսեր էին ցայտեցնում, սուլում էին անվաղողները, և երկու ձեռք ամուր սեղմում էին դեկանիվը, երկու աչք, սառը, վստահ հայացքով ծակում էին մթնոլորտը: Իմ ընկերոջ աչքերը...

Հետո ժաֆֆեն ինձ պատմեց, թե ինչպես է այդ ամենը պատահել:

Ինձ հետ խոսելուց անմիջապես հետո Կեստերը զանգահարում է Լենցին և նրան խնդրում է պատրաստ լինել: Դրանից հետո նա զարածից դուրս է բերում «Կառլը» և Լենցի հետ միասին սլանում է ժաֆֆեի կիլիմկան: Հերթապահ քույրն ասում է, որ պրոֆեսորը, հավանորեն, գնացել է ընթրիու և տալիս է ան մի քանի ռեստորանների անունները, ուր նա կարող է լինել: Կեստերն ուղեվորվում է որոնումներին: Նա մեքենան քշել է կարմիր չուսերի տակով, առանց բանի տեղ դնելու ոտսիկաններին: Նա «Կառլին» վարել է առաջ ու առաջ մի կատաղի ձիու նման, մեքենաների հորձանուտի մեջ ճանապարհ բանալով իր համար: Պրոֆեսորը գլուխը թվեց թվով շորորոգ ռեստորանում: Ընթրիքը թողնելով, նա Կեստերի հետ միասին դուրս եկավ: Նրանք գնացին ժաֆֆեի բնակարանը՝ վերցնելու համար ինչ-որ անհրաժեշտ էր: Այդ ճանապարհի միակ հատվածն էր, որտեղ Կեստերը թեև դարձաւ արագ էր թշուժ մեքենան, բայց և այնպես այդ արագությունը ավտոմոբիլացավադրային տեմպ չէր: Նա շէր ուզում ժամանակից առաջ վախեցնել պրոֆեսորին: Ընդհանրապես ժաֆֆեն հարցրեց, թե որտե՞ղ է գտնվում Պատը: Կեստերը տվեց քաղաքից մի քառասուն կիլոմետրի վրա գտնվող ինչ-որ մի կետի անուն: Միայն թե պրոֆեսորին դուրս չթողներ մեքենայից: Մնացած ամեն բան պետք է ստացվեր ինքն իրեն: Հավաքելով իր փոքրիկ ճամպուկը, ժաֆ-

Ֆեն Լենցին բացատրում էր այն ամենը, ինչ հարկավոր էր ասել հեռախոսով: Հետո նա Կեստերի հետ միասին նստեց մեքենան:

— Այդ վտանգավոր է,— հարցրեց Կեստերը:

— Այո՛,— պատասխանեց Ժաֆֆեն:

Եվ հենց նույն ականթարթին «Կառլը» վերածվեց մի սպիտակ տեսիլքի: Նա տեղից պոկվեց ու սխալվեց, հոսեց (թողնելով ամենքին, անցնելով մայրերը, միակողմանի երթևեկով ջան փողոցների հակառակ կողմից արանարով: Հետո մեքենան դուրս պոկվեց փողոցից իր համար ճեղքելով ամենակարճ ճանապարհը:

— Դուք խելագարվե՞լ եք,— բացականչեց պրոֆեսորը: Կեստերը գնդակի նման նետվեց վիթխարի. մի ավտոբուսին ընդառաջ— ապա մի ականթարթ զազը պակասեցրեց և նորից շարժիչին հաղորդեց լրիվ պտույտները:

— Այդպես արագ մի՞ քչեք մեքենան,— բղավում էր քոֆշկը,— չէ՞ որ ամեն բան տուր կկորչի, եթե վթարվենք:

— Մեկը չենք վթարվի:

— Եթե այս կատաղի վազքը չդարձարեցվի, ապա կործանումն անխուսափելի է:

Կեստերը մեքենան առաջ նետեց և կասեցրեցին հակառակ ծախի կողմից շրջանցեց տրամվայը:

— Մենք վթարի չենք հանդիպի:

Առջևում մի ուղիղ ու երկար փողոց էր բացվում: Նա նայեց: քոֆշկին:

— Ծա գիտեմ, որ ձեզ պետք է ողջ և անվնաս տեղ հասցնեմ: Հույսներդ դրեք ինձ վրա:

— Ի՞նչ օգուտ այս կատաղի վազքից: Կշահենք մի քանի րոպե:

— Ոչ,— ասաց Կեստերը, խուսափելով քախվել քարով բեռնելով մի մեքենայի,— մենք դեռևս պետք է անցնենք երկու հարյուր քառասուն կիլոմետր:

— Ի՞նչ:

— Այո... — «Կառլը» տուրաց փոստային մեքենայի և մի ավտոբուսի արանքով:— Ծա չէի ուզում ավելի վաղ այդ մասին ասել ձեզ:

— Այդ միևնույն է,— դժգոհ նկատեց Ժաֆֆեն:— Ծա մարդկանց օգնում եմ անկախ կիլոմետրերի քանակից: Քչեցեք դեպի կայարան: Գնացքով մենք ավելի արագ կհասնենք:

— Ոչ:— Կեստերն արդեն սլանում էր արվարձաններով: Քամին նրա շրթունքներից խլում էր ֆառերը: — Սա տեղեկացել եմ... Գնացքը չափից դուրս ուղի է շարժվում...

Նա նորից նայեց ժաֆֆեին, և բժիշկը հավանորեն նրա դեմքի վրա ինչ-որ նոր մի բան տեսավ:

— Աստված ձեզ օգնական,— մրմնջաց նա:— Ձեր բարեկամությունն է:

Կեստերը քաջատաքար շարժեց գլուխը: Դրանից հետո նա այլևս չէր պատասխանում:

Տաղավարներով բանջարանոցները մնացին հետևում: Կեստերը դուրս եկավ խճուղի: Այժմ մոտորն աշխատում էր ամբողջ հզորությամբ: Բժիշկը կծկվել էր քամու ապակու հետևում: Կեստերը նրա ձեռքը խցկեց իր կաշվե գլխարկը: Ազդանշանային շշակն անընդհատ աշխատում էր: Անտառները խլում ու ետ էին շարժում մոտորի հռնդյունը: Միայն գյուղերով անցնելիս, երբ այդ քաջաբաժակապես անհրաժեշտ էր լինում, Կեստերը մի փոքր պակասեցնում էր արագությունը: Մեքենան ձայնակլանիչ շուներով Որոտընդոստ արձագանքով մոտորի հռնդյունը դարձնում էր նրանց ետ թողած տների պատերի վրա, որոնք քամուց ծածանվող առագաստի ճաթյուն հիշեցնող շրխկոցով մնում էին ետ. «Կառլը» ճեզբում-անցնում էր նրանց միջով, մի-մի ափսոսաբար այդ տները ողողելով լուսարձակների մեռելային գունատ լույսով, ապա շարունակում էր գիշատել գիշերը, ճառագայթներով ծակել այն:

Անվադողները ճռճում էին, թշշում, ոռնում ու սուլում. մոտորն այժմ տակիս էր իր ամբողջ հզորությամբ: Կեստերը թեքվել-կառչել էր դեպի, նրա մարմինը վեր էր ածվել մի հսկայական ականջի, մի ֆիլտրի, որը ցրում էր մոտորի որոտներն ու հռնդոցները և զգաստ կերպով որսում ամեն մի կառկածի ճոխը ու կրճտոց, որ կարող էր իր մեջ թաքցրած լինել վթար և մահ:

Ճանապարհի կավոտ մակերեսը խոնավացավ: Մեքենան ըսկըսեց պտտվել, կողքից կողք օրորվել: Կեստերը ստիպված եղավ մի փոքր պակասեցնել արագությունը: Բայց դրա փոխարեն նա ավելի մեծ թափով էր վերցնում ուռրանները: Նա արդեն չէր ենթարկվում մտածողականը, նրան դեկավարում էր բնագոր: Լուսարձակները կիսով չափ էին զուսավորում ճանապարհի շրջադարձները: Երբ մեքենան շրջադարձներն էր հաղթահարում, ճանա-

պարհը չէր երևում: Որոնող լուսարձակը համարյա թե չէր օգնում. նա ճառագայթների շափից դուրս նեղլիկ խուրձ էր տալիս: Բժիշկը լռում էր: Հանկարծ օդը մեքենայի առջևում մորկվեց և ներկվեց բաց-արծաթավուն գույնով: Կայծերատացիին ամպի քուլաներ հիջեցնող ծվեններ, ժաֆֆեի ասելով, աչդ միակ անգամն էր, որ Կեստերը հայհոյեց: Մի ըրպեից նրանք պանում էին թանձր մառախուղի միջով:

Կեստերը լուսարձակները փոխադրեց փոքր հզորություն: Մեքենան լողում էր բամբակի միջով, նրա կողքով անցնում էին ստվերներ, ծառեր, կաթի ծովում օրորվող աղոտ ուղվականներ, խճուղին այլևս չկար, մնացել էր պատահականություն ու մոտավոր պատկերացումները, ստվերները, որ մեծանում փոքրանում էին մոտորի հոնդյունին համընթաց:

Տասը ըրպեից հետո, երբ դուրս լողացին մառախուղից, Կեստերի դեմքը հողազույն էր դարձել: Նա նայեց ժաֆֆեին ու ինչ-որ բան մրթմրթաց: Հետո նա լրիվ գազ տվեց և շարժանակեց ճանապարհը, սառնասրտորեն ինքն իրեն նորից լիովին տիրապետած, սեղմվելով դեկին...

Հեղձուցիչ տոթը հալած արճճի նման լցվել էր սենյակի բոլոր կողմերը:

— Դեռ չի՞ դադարել,— հարցրեցի ես:

— Ոչ,— պատասխանեց թժիշկը:

Պատը նայեց ինձ, ժադիտի փոխարեն իմ դեմքը միայն ծամածռվեց:

— Դեռ էլի մի կես ժամ,— ասացի ես:

Բժիշկը բարձրացրեց հայացքը:

— Դեռ էլի ժամ ու կես, եթե ոչ ամբողջ երկու: Անձրև է գալիս:

Այդում, կամացուկ, երգեցիկ մի աղմուկով տերևների ու թրիերի վրա ընկնում էին կաթիլները: Ես ոչինչ չտեսնող հայացքով նայում էի խավարին: Վաղո՞ւց էր, ինչ գիշերները վեր կենալով, մտնելով հասիրոսկների ու շահայրուկների մեջ, ես ու Պատը մանկական ծիծաղելի երգեր հիշեք երգում: Վաղո՞ւց էր այն, ինչ ազդու ծառուղին լուսնի լույսի տակ շողշողում էր ճերմակ փայլերով, և Պատը վազվղում էր ֆիերի մեջ մի նազանկուն կենդանու նման...

Հարյուրերորդ անգամ ես դուրս եկա հարթասանդուղք։ Գիտեի, որ այդ աննպաստակ բան է, բայց և այնպես սպասումը պակասում էր։ Օդում կախված էր մեզը։ Ես անիծում էի այդ մեզն ու մառախուղը։ հասկանում էի Կեստերի վիճակը։ Գաղջ շղարշի միջից լըսվեց մի թռչունի կոնկյուն։

— Ձայնդ կտրի,— փնթփնթացի ես։ Իմ գլուխն եկան կախարդական թռչունների մասին հեքիաթները։— Դատարկ բաներ,— բարձրաձայն ասացի ես։

Իմ վրա գող էր եկել։ Ինչ-որ տեղ բզզում էր մի բզեզ, բայց նրա ձայնը չէր մոտենում... Նա բզզում էր հավասար ու կամայական։ Հետո բզզոցը դադարեց. ահա այն նորից լսվեց... Ահա նորից... Ես մեկ էլ դողդողացի... այդ ոչ թե բզեզ էր, այլ մեքենա։ Հեռվում, ինչ-որ տեղ, նա մեծ արագությամբ վերցնում էր ոլորապտույտները։ Ես, ասես քարացած, շնչառությամբ պահեցի, որպեսզի ափսիս չափ լսեմ։ Նորից... նորից բարակ ու դիվ բվվոց, ասես զայրացած բռնի բզզոց լինելու։ Իսկ այժմ ավելի ուժգին... Ես հստակորեն տարբերում էի կոմպրեսորի բարձր առոները։ Եվ այն ժամանակ ծայրահեղորեն լարված հորիզոնը փլվեց ու գահավիժեց ինչ-որ փափուկ մի հավիտենականության, իր փլատակների տակ ծածկելով գիշերը, ահը, սարսափը։ Ես թռա դռան կողմը և, բռնակից բռնելով, ասացի։

— Նրանք գալիս են։ Բժիշկ, Պատ, նրանք գալիս են։ Ես նրանց արդեն լսում եմ։

Ամբողջ երեկոյի ընթացքում բժիշկն ինձ խելագարի տեղ էր դնում։ Նա ոտքի ելավ ու մոռենյակս ակամջ դրեց։

— Սա հավանորեն մի ուրիշ մեքենա է,— ասաց նա վերջապես։

— Ոչ, ես ճանաչում եմ մոտորը։

Նա շղափին գրգռվածությամբ նայեց ինձ։ Ինչպես երևում է, նա իրեն համարում էր մասնագետ ավտոմեքենաների գծով։ Պատի հետ նա վարվում էր մոր նման հողատար ու համբերությամբ։ Բայց բավական էր, որ խոսքի ավտոմեքենաների մասին, երբ նա իր ակնոցի տակից կատաղության կայծեր էր նետում վրաս և ոչ մի բանում ինձ հետ չէր համաձայնում։

— Այդ անհնար է,— կարճ կտրեց նա և վերադարձավ սենյակ։

Ես հուզմունքից դողդողալով, մնացի տեղումս։

— «Կատու», «Կարու», — փրկնում էի ես: Այժմ միմյանց էին հաջորդում խուլ հարվածներն ու պայթյունները: Մեքենան ինչպես երևում է արգեն գլուղոսմն էր և կատաղի արագովթյամբ սրանում էր շենքերի առջևով: Ահա մոտորի հռնդյունը ավելի ցածրացավ: Նա լսվում էր անտառի հետևից, իսկ հետո նորից ուժեղացավ: աճեց կատաղի ու ցնծագին: Պայծառ մի շեփ: Էդքեց մառախուղը... Լուսարձակները... Որոտ... Զարմանքի լաղահար բոխը կանգնել էր կողքիս: Կուրացուցիչ լուսը սրբաթաց շարժվում էր մեզ վրա: Կրճտացին արգելակաները, և մեքենան կանգ առավ այգու դռնակի մոտ: Ես վազեցի դեպի այն: Պրոֆեսորն իջավ մեքենայից: Նա ինձ վրա ոչ մի ուշադրություն չդարձրեց և ուղղվեց ուղիղ դեպի բոխը: Նրա հետևից գնում էր Կեստերը:

— Ինչպե՞ս է Պատը, — հարցրեց նա:

— Արյունը դեռ հոսում է:

— Այդպես է լինում, — ասաց նա, — առայժմ վախենալ հարկավոր չէ:

Ես լռում էի ու նայում նրան:

— Դու սիգարետ ունե՞ս, — հարցրեց նա:

Ես նրան ծխելիք տվեցի:

— Լավ է, որ դու եկար, Օտտո:

Նա խոր ներս քաշեց ծոսը:

— Վճռեցի, որ այդպես ավելի լավ կլինի:

— Դու շատ արագ ես եկել:

— Այո, բավական արագ: Մառախուղը մի փոքր խանգարեց:

Մենք կողք-կողքի նստած սպասում էինք:

— Դու կարծում ես, նա կդիմանա՞, — հարցրեցի ես:

— Իհարկե: Այդպիսի արյունահոսությունը վտանգավոր չէ:

— Նա ինձ երբեք այդ մասին ոչինչ չի ասել:

Կեստերը զննում արեց:

— Նա պետք է ապրի, Օտտո, — ասացի ես:

Նա ինձ չէր նայում:

— Ինձ էլ սիգարետ տուր, — ասաց նա: — Իմը տանն եմ մոռացել:

— Նա պետք է ապրի, — ասացի ես, — հակառակ դեպքում ամեն քան կկորչի տատանայի ժողով:

Պրոֆեսորը դուրս եկավ: Ես ոտքի ելա:

— Թող ես անխօշյալ լինեմ, եթե նորից երթեմք ձեզ հետ ճանապարհ գնամ,— ասաց նա Կեստերին։

— Ներեցեք ինձ,— ասաց Կեստերը,— նա իմ ընկերոջ կինն է։

— Ահա թե ի՞նչ,— ասաց Ժաֆֆեն։

— Կապրի,— հարցրեցի ես։

Նա ուշադրով խոսեց ինձ։ Ես հայացքս մի կողմ տարա։

— Կարծում եք, ես այսքան երկար կկանգնեի՞ ձեզ մոտ, եթե նա անհուսալի չլիներ,— ասաց նա։

Ես ատամներս կրճտացրի ու սեղմեցի բռունցքներս։ Ես լաց էի լինում։

— Ներեցեք, խնդրում եմ,— ասացի ես,— բայց այս ամենը շատ աքաղ տեղի ունեցավ։

— Նման բաները հենց միայն ախպես էլ կատարվում են,— ասաց Ժաֆֆեն ու ժպտաց։

— Մի բարկացիր ինձ վրա, Օտտո, որ ես լացս գցեցի,— ասացի ես։

Նա ուսերիցս բռնած շրջեց ինձ ու հրեց դռան կողմը։

— Մտիր սենյակ։ Եթե պրոֆեսորը թույլ է տալիս։

— Ես այլևս լաց չեմ լինի,— ասացի ես։— Ինձ կարելի՞ է մտնել այնտեղ։

— Այո, բայց միայն թե մի խոսեք,— պատասխանեց Ժաֆֆեն,— և միայն մեկ բոպեով։ Նրան չի կարելի հուզվել։

Արցունքների պատճառով ես ոչինչ չէի տեսնում բացի լույսի մի մեծ, փխրուն շրջանակից. իմ կոպերը դողդողում էին, բայց ես չէի համարձակվում աչքերս սրբել։ Իմ արցունքները տեսնելով, Պատը կարող էր մտածել, որ գործը շատ ու շատ վատ է։ Առանց շեմքն անցնելու, ես փորձեցի ժպտալ։ Հետո արագ շրջվեցի Ժաֆֆեի ու Կեստերի կողմը։

— Այդ լավ է, որ դուք եկաք այստեղ,— հարցրեց Կեստերը։

— Այո,— պատասխանեց Ժաֆֆեն,— այսպես ավելի լավ է։

— Վաղը առավոտյան կարող եմ ձեզ ետ տանել։

— Ավելի լավ է պետք չէ։

— Ես գգույն կթռնեմ։

— Ոչ, մեկ օր էլ կմնամ, կհսկեմ նրան։ Զեր անկողինը ազատ է։— Դարձավ Ժաֆֆեն ինձ։

Ես գրիով արեցի։

— Լավ, այն դեպքում ես կպառկեմ աջատեղ: Դուք կարո՞ղ եք տեղավորվել գրողում:

— Այո: Ձեզ համար աստամի խոզանակ ու պիժամա պատ-
րաստե՞մ:

— Հարկավոր չէ: Հետո ամեն ինչ ունեմ: Միշտ պատրաստ եմ նման դեպքերի, թեև ոչ այսպիսի արշավների:

— Ներեցեք ինձ, — ասաց Կեստերը, — հաճույքով եմ հավա-
տում, որ ինձ վրա շարանում եք:

— Ոչ, չեմ շարանում, — ասաց Ժաֆֆեն:

— Այդ դեպքում ես ցավում եմ, որ ճշմարտությունը միան-
գամից չասացի ձեզ:

Ժաֆֆեն ծիծաղեց:

— Դուք վատ եք մտածում քոթիշկների մասին: Իսկ այժմ կա-
րող եք գնալ ու շանհանգստանալ: Ես մնում եմ այստեղ:

Արագ հավաքեցի անկողնային պարագաները: Ես ու Կես-
տերը ճամփա լնկանք դեպի գյուղ:

— Դու հոգնե՞լ ես, — հարցրի ես:

— Ոչ, — ասաց նա, — արի որևէ տեղ մի քիչ նստենք:

Սի ժամից ես անհանգստացա:

— Ըթե նա մնում է, նշանակում է, վտանգավոր է, Օտտո, —
ասացի ես: — Հակառակ դեպքում նա այդ չէր անի...

— Կարծում եմ, որ նա մնում է զգուշորթյան համար, — նա
շատ է սիրում Պատին: Երբ այստեղ էինք գալիս, ինքն ասաց:

Նա բռնեց է դեռ Պատի մորն էլ:

— Մի՞թե նա էլ է դրանով հիվանդ եղել:

— Չգիտեմ, — շտապ պատասխանեց Կեստերը, — գուցե այլ
մի հիվանդությամբ: Գնանք քնելու:

— Դու գնա, Օտտո: Ես մի անգամ էլ նայեմ նրան... արն-
պես... հեռվից:

— Լավ: Գնանք միասին:

— Գիտե՞ա ինչ, Օտտո, այսպիսի տաք եղանակներին ես շատ
եմ սիրում բացօդյա քնել: Դու մի անհանգստացիր: Վերջին ժա-
մանտկներս ես շատ եմ այդպես արել:

— Ախր խոնավ է:

— Արդ կարևոր չէ: Ես թափքի վերնամասը կբարձրացնեմ ու
ժի փոքր կնստեմ մեքենայի մեջ:

— Լավ: Ես էլ հաճույքով կքնեմ բացօդյա:

Ես հասկացա, որ նրա ձեռքից ինձ պրծում չկա: Մենք մի քանի բարձ ու վերմակ վերցրեցինք ու վերադարձանք «Կառլի» մոտ: Քանդեկով ամրացման փապերը, մենք ետ գցեցինք առաջին նստատեղիները: Այսպես կարելի էր բավական լավ տեղավորվել:

— Ավելի լավ քան երբեմն ռազմաճակատում:

Վուսամուտի պայծառ շրջանակը շողշողում էր միգապատ օդում: Ապակու հետևում մի քանի անգամ ելևաց ժաֆֆեի ուրվանկարը: Մենք մի ամբողջ տոափ սիգարետ ծխեցինք: Հետո տեսանք, որ սենյակում մեծ լույսը մարեցին ու վառեցին գիշերային փոքրիկ լամպը:

— Փառք աստծու, — ասացի ես:

Թափքի բրեզենտե վերնամասի վրա ընկնում էին կաթիլները: Թույլ քամի էր փչում: Զովացավ:

— Իմ աղեղներից մեկն էլ վերցրու, — ասացի ես:

— Զե, հարկավոր չէ, ինձ համար տաք է:

— Հիանալի տղա է այդ ժաֆֆեն, այնպես չէ՞:

— Հիանալի, և, կարծում եմ, շատ բանիմաց:

Ես արթնացա անհանգիստ կիսանիրհից: Բացվում էր գորշ, մոխրագույն, սառը վաղորդյան լույսը: Կեստերն արդեն արթնացել էր:

— Դու չե՞ս քնել, Օտտո:

— Քնել եմ:

Ես դուրս եկա մեքենայից և ծառուղիով քայլեցի դեպի լուսամուտը: Գիշերային փոքրիկ լամպը դեռ վառվում էր: Պատը փակ աչքերով սլառկած էր անկողնում: Արյունահոսուվյունը դադարել էր, բայց նա շատ գունատ էր: Մի անկմարթ ես վախեցա. ինձ թվաց, թե նա մեռել է: Բայց հետո նկատեցի նրա ձեռքի թուրջ մի շարժումը: Եվ հենց նույն ակնթարթին երկրորդ մահճակալի վրա պառկած ժաֆֆեն քաջ արեց աչքերը: Հանգստացած, ես արագ հեռացա. լուսամուտից նա հետևում էր Պատին:

— Մեզ համար ավելի լավ է չվենք, — ասացի Կեստերին, — թե չէ նա կարող է կատաթնել, թե մենք ստոգում ենք իրեն:

— Այնտեղ ամեն ինչ կարգի՞ն է, — հարցրեց Օտտոն:

— Այո, որքան ես կարող եմ դատել: Պրոֆեսորը շատ ճիշտ

քուն ունի. այդպիսի մարդը կարող է փոթորկալից կրակի տակ մրափել, բայց բավական է, մի մկնիկ խշրտացնի նրա իրեղենները պարկը, և նա անմիջապես կաթթնանա:

— Կարելի է գնալ լողանալու,— ասաց Կեստերը:— Այստեղ ինչ հրաշալի օդ է:— Նա ձգավելաց:

— Գնա:

— Արի հետս:

Մոխրագույն երկինքը պարզվում էր: Ամպերի պատռվածքներում երևացին մութ-կարմիր զուլեր: Հորիզոնի ամպե ծածկոցը թեթևակի բարձրացավ և նրա արանքից երևաց ջրի փայլփուռն փիրուզը:

Մենք նետվեցինք ջուրն ու լող սվեցինք: Զուրը լուսավորվում էր. գորշ ու կարմիր փայլերով:

Հետո մենք ետ վերադարձանք: Յորդլայն Մյուլլերն արդեն ոտքի վրա էր: Բանջարանոցում նա մաղադանոս էր քաղում: Իմ ձայնը լսելով, նա ցնցվեց: Ես շփոթված ներողութուն խնդրեցի երեկվա կոպտությունս համար: Նա հեկեկաց:

— Խեղճ, սփռինք: Նա այնպես լավն է և դեռ այնքան ջահել:

— Պատը կապրի մինչև հարյուր տարի,— ասացի ես, զայրանալով այն բանի համար, որ տանտիրուհին լաց է լինում այնպես, ասես Պատը մեռնում է: Ոչ, նա չի կարող մեռնել: Զուլաշունը առավոտը, քամին, և իմ հոգում այդքան լուսառատ, ծովից հորձանք առած կյանքը... ոչ, Պատը չի կարող մեռնել... Թեթև միայն այն դեպքում, եթե ես կորցնեմ արիությունս: Կողքիս Կեստերն էր, իմ ընկերը. ես էլ Պատի հավատարիմ ընկերն էի: Նախ պետք է մենք մեռնենք: Իսկ քանի դեռ մենք կենդանի ենք, նրան կփրկենք: Միշտ ալդպես է եղել: Քանի կենդանի էր Կեստերը, ես չէի կարող մեռնել: Իսկ քանի դեռ մենք երկուսս կանք՝ Պատը չի կարող մեռնել:

— Հարկավոր է հնազանդիկ ճակատագրին,— ինձ դարձնելով խաշած խնձոր հիշեցնող իր շագանակագույն, խորշումած դեմքը, ասաց պառավ Ֆորդլայնը: Նրա խոսքերում հանդիմանության շնչտեղ զգացվեցին: Հաճախորեն նա մտաբերեց իմ տված անեծքները:

— Հնազանդիկ,— հարցրեցի ես:— Իսկ ինչու՞ հնազանդվել: Դրանից օգուտ չկա: Կյանքում ամեն քանի համար մենք վճարում

ենք կրկնապատիկն ու եռապատիկը: Հապա էլ ինչո՞ւ պետք է հնազանդվենք:

— Ոչ, ոչ... Արդաստ ավելի վա՛վ է...

Հնազանդություն, մտածեցի ես: Ի՞նչ կարող է փոխել այն: Պայքարել, պայքարել— ահա միակ լծանք, որ մնում է՝ անել այս խառնաշփոթով ժամանակի մեջ, որում, վերջի վերջոյ, այսպես թե այնպես պետք է պարտութիւն կրես: Պայքարել հանուն այն մի փոքրի, որը քեզ համար թանկ է: Իսկ հնազանդվել կարելի է նաև յոթանասուն տարեկանում:

Կեստերը նրան մի քանի քառասուն: Նա ժպտաց և հարցրեց, թե ի՞նչ վկամենար Կեստերը ձաշին:

— Ահա, տեսնո՞ւմ եք,— ասաց Օտտոն,— ինչ է նշանակում հասակ. մեկ արցունք, մեկ ծիծաղ. որքան արագ են այդ փոփոխութիւնները: Կաշիքը դուրս եկավ դռնից: Հապա՛նորեն մենք էլ այդպես կդառնանք,— մտածկոտ արտասանեց նա:

Մենք թափառում ենք տանը շուրջը:

— Ես ուրախանում եմ նրա քնի ամեն մի ավելի բուրբի համար,— ասացի ես:

Մենք նորից գնացինք այգին: Ֆրոյլայն Մյուլլերը մեզ համար նախաճաշ վր պատրաստել: Մենք խմեցինք տաք սև սուրճ: Դուրս եկավ արևը: Միանգամից տաքացավ: Մառերի վրա խոնավութիւններից ու լույսից կայծկլտում էին տերևները: Մովից գալիս էին ճայերի կոնչյունները: Ֆրոյլայն Մյուլլերը սեղանին դրեց մի փունջ վարդ:

— Հենտ մենք այս վարդերը նրան կտանք,— ասաց նա:

Վարդերի բուրբունքը հիշեցրեց մանկութիւնը, պարտեզի ցանկապատ...

— Գիտե՞ս ինչ, Օտտո,— ասացի ես,— ես այնպիսի մի ըզգացում ունեմ, որ կարծես թե ես ինքս եմ հիվանդ: Համենայն դեպս, մենք արդեն այն ղենք այլևս, ինչ որ առաջնորդում: Մենք պետք է մեզ ավելի հանգիստ ու փութացի պահած լինելինք: Որքան հանգիստ ես քեզ պահում, այնքան ավելի վա՛վ ես կարողանում օգնել ուրիշներին:

— Այդ միշտ քե՛, որ ստացվում է, Ռոբերտ: Ինչ հետ էլ է այդ պատահել: Որքան շատ ես ապրում, այնքան շատ եմ ջղերդ փշա՛նում: Ծիշտ այն բանկիրի նման, որը շարունակ վնասներ է կրում:

Այդ թոպեին դուռը քացվեց: Պիժաման հազին դուրս եկավ ժաֆֆեն:

— Լա՛վ է, վա՛վ է,— ասաց նա, տեսնելով որ ես քիչ էր մնում սեղանը շուռ տալիս:— Լավ է, որքան որ այդ հնարավոր է:

— Ինձ կարելի՞ է այնտեղ մտնել:

— Դեռ ոչ: Այժմ այնտեղ աղախինն է: Սենյակն են կարգի բերում ու էլի նման քաներ:

Ես նրա համար սուրճ լցրեցի: Նա արևից աչքերը փակեցելով, դարձավ Կեստերին:

— Զիշտն ասած, ես պետք է ընդհանակալութուն հայտնեմ ձեզ: Համենայն դեպս, մեկ օրով ժողովի եկա:

— Դուք վարող էիք այդ ավերի հաճախ անել,— ասաց Կեստերը:— Դուրս գալ դեռ երեկոյան և վերադառնալ հաջորդ երեկոյան:

— Կարող էի, կարող էի...— պատասխանեց ժաֆֆեն:— Դուք հասցրե՛լ եք նկատել, որ մենք ապրում ենք լիակատար ինքնաքզկտման էպոխայում: Շատ քան, որ կարելի էր անել, մենք զենք առնում՝ ինքներս էլ շիմանալով, կի՛ն փնջո՛ւ: Աշխատանքը դառնել է հրեշավոր կարևորագիշտան գործ. մեր օրերում այնքան շատ մարդիկ են զրկված աղքատանքից, որ նրա մասին մտքերը միտադնում են մնացած ամեն ինչ: Որքան լա՛վ է այնտեղ: Ես արդեն մի քանի տարի է այսպիսի բան շնի տեսել: Ես երկու հատ մեքենա ունեմ, տասը սենյակահոց քնակարան և քավակախալի փող: Եվ ի՞նչ օգուտ դրանից: Մի՞թե այդ ամենը կարելի է համեմատել մի այսպիսի ամառային առավոտի հետ: Աշխատանքը, այդ մի մռայլագին կատաղութուն է: Մի մռայլ մոլեգնություն է: Մենք նվիրվում ենք աղքատանքին այն հավիտենական պատրանքով, թե ժամանակին ամեն բան այլ կերպ մղառնա: Երբեք ոչինչ չի փոխվելու: Եվ ինչ ասես, որ մարդիկ չեն անում լիբերեց վյառքը. պարզապես օժիտ-դելի է:

— Իմ կարծիքով, քոժիշկն այն սակավաթիվ մարդկանցից է, որը իմանում է, թե ինչո՞ւ է ապրում,— ասացի ես:— Իսկ այդ դեպքում ի՞նչ պետք է ասի ինչ—որ մի հաշվապահ:

— Թանկագին իմ քարեկամ,— առարակեց ինձ ժաֆֆեն,— սխալ է նմիտողել, թե լոկոր մարդիկ օժտված են զգալու միատեսակ հատկություններով:

— Զիշտ է,— ասաց Կեստերը,— բայց չէ՞ որ մարդիկ իրենց

մասնագիտությունը ձեռք են բերում անկախ զգալու փրենց ընդունակությունը:

— Այդպես է,— պատասխանեց Ժաֆֆեն:— Դա բարդ հարց է:— Նա գլխով արեց ինձ:— Հիմա վարելի է: Միայն վաճաճ, ձեռք չտաք նրան, չխոսեցնեք...

Նա պատկած էր բարձրի վրա, անուշ, ասես ուժգին մի հարվածով շտապել էին նրան: Դեմքը փոխվել էր. Աչքերի տակ գոյացել էին վտորկապույտ սիոսեր, լըթունքները կապտել էին: Բայց աչքերն առաջվա նման խոշոր էին ու շափից դուրս փայլում:

Ես բռնեցի նրա դաշուկ ու սառը ձեռքը:

— Պատ, լարեկամս,— ինքս ինձ վերցրած ասացի ես ու ցանկացա նրա վողբին նստել: Բայց այստեղ ես նկատեցի պատոհանի մոտ կանգնած աղախուն: Նա հետաքրքրությամբ նայում էր ինձ:— Դուրս գնացեք այստեղից,— բարկությամբ ասացի ես:

— Ես դեռ պետք է լուսամուտներին վարագույրներ քաշեմ,— պատասխանեց նա:

— Լավ, վերջացրեք ու գնացեք:

Նա լուսամուտին քաշեց դեղին վարագույրներ, բայց դուրս չեկավ, այլ սկսեց դրանք քորոցներով ամրացնել:

— Լսեցեք,— ասացի ես,— այստեղ ձեզ համար թատրոն չէ: Անմիջապես շքվեք այստեղից:

Նա անճարպիկ մի լարժոռով շրջվեց:

— Մեկ ասում են քորոցներ ամրացրեք, մեկ էլ թե հարկավոր չէ:

— Դո՛ւ ես նրան այդ խնդրել,— հարցրի ես Պատին:

Նա գլխով արեց:

— Կույսն աչքերդ ցավեցնում է:

Նա գլուխն օրորեց:

— Այսօր չարժե պայծառ լույսի տակ նայել ինձ...

— Պատ,— ասացի ես վախեցած,— քեզ դեռ չի վարելի խոսել: Բայց եթե քանն աչքի, ապա...

Ես դուռը բաց արեցի, ու աղախինը վերջապես դուրս գնաց: Ես վերադարձա անկողնու մոտ: Իմ ըստթվածությունն անցավ: Ես մինչև անգամ շնորհակալ էի աղախնուց: Նա ինձ օգնեց հաղթա-

հարեւու առաջին ըրպեն, Համենայն դեպս, սարսափելի էր Պատին
այդ վիճակում տեսնելը:

Ես նստեցի ակոռին:

— Պատ,— ասացի ես,— շուտով դու նորից առողջ կլինես...

Նրա ջրթոմքները դողդողացին:

— Արդեն վաղն իսկ...

— Վաղը չէ, քայց մի քանի օրից: Այն ժամանակ դու վերադա-
նանաւ ևստեղ ու վեր կենալ, ու մենք կգնանք տուն: Հարկավոր
չէր այստեղ գալ, այստեղ կլիման շափից դուրս փխստ է քեզ հա-
մար:

— Ուրիշ,— շշնջաց նա:— Զէ՞ որ ես հիվանդ չեմ: Պարզա-
պես դժբախտ պատահար է...

Ես նայեցի նրան: Մի՞թե նա իսկապես չէր իմանում, որ ինքը
հիվանդ է: Թե՞ չէր ուզում իմանալ: Նրա աչքերը անհանգիստ
վազվազում էին:

— Դու չպետք է վախենաս...— շշուկով ասաց նա:

Ես անմիջապես ճհասկացա, թե ի՞նչ նկատի ունի նա և ինչո՞ւ
է այդքան կարևոր, որ հատկապես ես չվախենամ: Ես միայն տես-
նում էի, որ նա հոգոված է: Նրա աչքերում տանջանք ու խնդ-
րաբօրինակ համառ մի արտահայտութիւն կար: Հանկարծ ուղեղս
լուսավորվեց: Ես հասկացա, թե ի՞նչ է մտածում նա: Նրան թվում
էր, թե ես վախենում եմ վարակվելուց:

— Աստված իմ, Պատ,— ասացի ես,— չլինի՞ ադա համար
է, որ դու ինձ երբեք ոչ մի բան չես ասել:

Նա չպատասխանեց, քայց ես տեսնում էի, որ պատճառն այդ
է եղել:

— Սատանան տանի,— ասացի ես,— դու, այսպես ասած,
ո՞ւմ տեղն ես դրել ինձ:

Ես խռարճվեցի նրա վրա:

— Հապա մի ըրպե քոլորովին հանգիստ պառկիր... մի ջարժ-
վիր...— Ես համբուրեցի նրա շրթոմքները: Դրանք տաք էին ու
չոր: Ուղղվելով, ես տեսա, որ նա լաց է լինում: Լալիս էր անձայն:
Նրա դեմքն անշարժ էր, լայնորեն փացված աչքերից անդադար հո-
սում էին արցունքները:

— Աստու սիրուն, Պատ...

— Ես այնքան երջանիկ եմ,— ասաց նա:

Ես կանգնել ու նայում էի նրան: Նա միայն երեք քառ ասաց:

Բայց ես երբեք չէի լսել, որ դրանք այդպես արտասանվեին։ Ես ճանաչել էի կանանց, նրանց հետ հանդիպումները միշտ էլ ակզն-թարթային էին եղել, ինչ-որ արկածներ, երբեմն վառ, այրող ժամեր, միայնակ գիշեր, փախուստ ինքդ քեզանից, հոսսահաստոթյունից, ամայությունից։ Ասեմք, ես որեւէ այլ քան շեմ էլ փնտրել։ Ըն-ույ՛, ես զգիտեի, որ ոչ մի քանի վրա հույս դնել չի կարելի, հույս կարող ես դնել միայն ինքդ քեզ և մեկ էլ լավագույն դեպքում՝ ըն-կերոջդ վրա։ Եվ հանկարծ տեսա, որ ես ինչ-որ քան եմ նշանա-կում մի մարդու համար, և որ այդ մարդը եղանակի վ՛ հենց միայն այն քանի համար, որ իմ կողքին է։ Այդպիսի բառերն ինքնըստինք-յան հասարակ են հնչում, բայց երբ լավ ես մտածում դրանց մասին, սկսում ես հասկանալ, թե որքան անշատիւի կարևոր են դրանք։ Այդ կարող է ամբողջ մի փոթորիկ քարձարացնել մարդու հոգում և հիմնահատակ վերափոխել նրան։ Այդ տերն վ՛, բայց և այնպես, էլի ինչ-որ ուրիշ բան։ Ինչ-որ մի բան, հանուն որի արժե ապրել։ Տղամարդը չի կարող սիրո համար ապրել։ Բայց մեկ ուրիշ մարդու համար ապրել նա կարող է։

Ես ուզում էի ինչ-որ մի քան ասել, բայց չկարողացա։ Դժվար է քառեր լցանել, երբ փսկապես որ ասելու բան ունես։ Եվ եթե նույնիսկ հարկավոր քառերը լցալիս են, ապա ամառում ես դրանք արտասանել։ Բոլոր այդ բառերը պատկանում են անցած հարյուր-ամյակներին։ Մեր ժամանակը դեռևս չի գտել իր զգացմունքներն արտահայտելու քառերը։ Նա կարողանում է միայն սանձարձակ լինել։ մնացած ամեն ինչ արհեստական է լինում։

— Պա՛տ,— ասացի ես։— Իմ քաջ քարեկամ...

Այդ րոպեին ներս մտավ Ժաֆֆեն, նա միանգամից գնահատեց իրադրությունը։

— Հասավ իր նպատակին։ Հիանալի է,— մթմթեց նա։— Հենց այդ էլ սպասում էի։

Ես ինչ-որ քան էի ուզում նրան պատասխանել, բայց նա վ՛նասկանորեն դուրս քշեց ինձ։

XVII

Անցան շաբաթներ։ Պատը այնքան կազդուրվեց, որ մենք կարող էինք բռնել վերադարձի ճանապարհը։ Մենք ճամպրուկները հավաքեցինք ու սկսեցինք սպասել կենցի ժամանելուն։ Նա պետք

է տաներ մեքենան: Եւ ու Պատը պատրաստվում էինք պնացքով մեկնել:

Տաք, ամպամած մի օր էր: Երկնքում անշարժ վախժել էին բամբակե ամպերը, տաքացած օդը դողդողում էր տների վերևում, արճճե ծովը տարածվել էր կայծկկտացող ճերմակ մշուշի մեջ:

Գոտֆրիդը հայտնվեց ճաշից հետո: Դեռ հեռվից ես տեսացանկապատի հետևից աչքի ընկնող նրա հարդագուն քաշը: Եվ միայն այն պահին, երբ նա թեքվեց դեպի Փրոյսայն Մուլլերի առանձնատունը, ես նկատեցի, որ նա մենակ չէ. նրա փողքին շարժվում էր ավտոարշավորդի մանրանկար Ֆիշեցնող մի կերպարանք: Վիթխարի, վանդակավոր կեպի, որ դրված էր հովհարք դեպի ետ, պաշտպանական խոշոր ակնոց, ապիտակ փոմբինդոն և հսկայական կարմիր, հակինթի նման ջողջողոն ախանջներ:

— Աստված լիմ, լէ՛ որ սա Յուսին է,— զարմացա ես:

— Այո, իր սեփական անձով, պարոն Վոլամպ,— պատասխանեց Յուսին:

— Այդ ինչպե՞ս ես զուգվել: Քեզ այդ թի՛նչ է պատահել:

— Ինքդ ես տեսնում,— ձեռքս սեղմելով, ուրախ պատասխանեց լինցը:— Նա միտք ունի ավտոարշավորդ դառնալ: Արդեն ութ օր է ես նրան մեքենա վարել եմ սովորեցնում: Ահա և նա էլ ինձ է կպել ու եկել: Համապատասխան առիթ է միջազգային առաջին ուղևորության համար:

— Դուխ կհանեմ հարկ եղածի պես, պարոն Վոլամպ,— ջերմորեն ինձ հավաստիացրեց Յուսին:

— Այն էլ ինչպես պուխ կհանի,— քմծիծաղ տվեց Գոտֆրիդը:— Ես դեռևս երբեք հալածանքի այդպիսի մանիայի ականատես չեմ եղել: Հենց առաջին օրը նա մեր հին, վաղ տաքսիով փորձեց առաջ անցնել կոմպրեսորավոր մեքենայից: Իսկական փոքրիկ սատանա է:

Յուսինը երջանկովթյունից քրտնեց ու պաշտամունքով լի հահայացքով նայեց լինցին:

— Կարծում եմ, որ կկարողանայի ետ թողնել այդ մեծամիտին, պարոն լինց: Ես ուզում էի նրան սեղմել ճանապարհի ջրջապտուտի ժամանակ: Ինչպես անում է պարոն Կեստերը:

Ես քրքջացի:

— Դու վատ չես ակնում, Յուսին:

Գոտֆրիդը հայրական հպարտությամբ էր նայում իր սանին:

Նախ վերցրու ճամպրուկներն ու հասցրու կայարան:

— Մենա՞կ,— Յուպը քիչ էր մնում հեղձմունքից ճաքի:—
Պարոն Լենց, դուք թույլ եք տալիս մենակ գնալ կայարան:

Գոտֆրիդը գլխով արեց, և Յուպը գլխապատառ վազեց դեպի
տուն:

Մենք հանձնեցինք մեր իրերը: Հետո վերադարձանք Պատի
հետևից ու նորից գնացինք կայարան: Մինչև գնացքի շարժվելը
մնում էր մի քառորդ ժամ: Դատարկ կառամատույցի վրա դրված
էին կաթի մի քանի բիդոններ:

— Դուք ջարժվեցեք,— ասացի ես,— թե չէ շատ ուշացումով
կհասնենք:

Ղեկի առջև նստած Յուպը նեղացած նայեց ինձ:

— Այդպիսի դիտողությունները քեզ դուրս չեն գալիս, այնպես
չէ՞,— հարցրեց նրան Լենցը:

Յուպը ուղղվեց տեղում:

— Պարոն Լոկամպ,— ասաց նա հանդիմանանքով,— ես կա-
տարել եմ ուղեբիթի ամենաթմախնդիր ուսումնասիրություն: Մենք
հանգիստ կերպով կհասնենք արհեստանոց ժամը ութի մոտերը:

— Միանգամայն ճիշտ է,— Լենցը թփթփացրեց նրա ուսը:—
Գրառք բռնիք նրա հետ, Յուպ: Մի ջիշ սեխերյան ջրի վրա:

— Միայն թե ոչ սեխերյան ջուր,— առարկեց Յուպը:— Ես
առանց տատանվելու կարող եմ ռիսկ անել մի տուփ սխալարեւի
վրա:

Նա մարտահրավերի արտահայտությամբ նայեց ինձ:

— Իսկ որու դիտե՞ա, որ ձանապարհն այնքան էլ կարգին չէ,—
հարցրեցի ես:

— Ամեն ինչ հաշված է, պարոն Լոկամպ:

— Իսկ ոլորանների մասին նույնպես մտածե՞լ ես:

— Ոլորաններն ինձ համար ոչինչ բան են: Ես չղեր շունեմ:

— Լավ, Յուպ,— ասացի ես չրջորեն:— Այդ դեպքում գրառ
անք բռնում: Բայց պարոն Լենցը ամբողջ ճանապարհի ընթացքում
ոչ մի անգամ չպետք է ղեկի առաջ նստի:

Յուպը ձեռքը սեղմեց կրծքին:

— Աղնիվ խոսք եմ տալիս:

— Լավ, լավ: Բայց ասա, այդ ի՞նչ ես տեսնում ձեռքիդ մեջ այդպիսի եռանդով:

— Վայրկյանաչափը: Ճանապարհին կհասնեմ ժամանակին: Ուզում եմ խմանալ, թե ի՞նչի է ընդունակ ձեր դրամագույնը:

Լենցը ժպտաց:

— Այո, այո, տղերք, Յոսպը առաջնակարգ ապառազինություն ունի: Կարծում եմ, որ մեր ծերունի քաջ սխտրոսներ նրա դեմ վախից ամբողջովին դողդողում է, բոլոր մխոցները նրանում ցրնցվում են:

Յոսպը իրոնիան մի ականջով ընդունեց, մյուսով բաց թողեց և սահողված, ձեռքի մեջ տրորում էր փեպին:

Ի՞նչ անենք, շարժվե՞նք, պարոն Լենց: Գրառը պրազ է:

— Դե, իհարկե, իմ փոքրիկ կոմպրեսոր, Յոնսոսություն, Պատր Առաջժամ, Ռոբերտ:— Գոտֆրիդը նստեց մեքենան:— Ահա թե ինչ, Յոսպ, իսկ այժմ ցույց տուր այդ տիկնոջը, թե ինչպես է տեղից պոկվում կաշվալերն ու աղխարհի ապագա շնամպիոներ:

Յոսպը աչքերին քաշեց ակնոցը, աչքով արեց մեզ և մի վսիզախ ավտոարշավորդի պես միացրեց առաջին արագությունը, քաշաբար քշեց սալաքարերի վրայով:

Մենք մի փոքր էլ նստեցինք կայարանի առաջ մի նստարանի վրա: Սպիտակ, շոգ արևը տաքացրել էր կառամատուցի փայտե ցանկապատը:— Ձյովթի և աղի հոտ էր գալիս: Պատը ետ գցեց գլոփը և աչքը փակեց: Նա նստել էր անշարժ, դեմքն արևին դարձած:

— Դու հոգնե՞լ ես, — հարցրեցի ես:

Նա գլոփը օրորեց:

— Ոչ, Ռոբերտ:

— Ահա և գնացքը դադար է:

Անծայրածիր մշուշի մեջ կորած փոքրիկ, տև ջոգեքառը փնջացնելով մոտեցավ կայարանին: Մենք վազեց նստեցինք, որը համարյա դատարկ էր: Շուտով գնացքը շարժվեց: Շոգեքառի թանձր ծովը անշարժ կախվել էր օդում: Դանդաղ ետ էր լողում ծանոթ լանդշաֆտը, շագանակագույն, ծղոտե տանիքներով գյուղերը, կովերով ու ձիերով մարգագետինները, անտառը, ապա հովտում, ծովափնյա ավազաթմբերի հետևում, խաղաղ ու հարմարա-

վենտ պատասպարված, ասեմ հանգիստ նիրհ մտած ֆրոյլայն Մյուլլ-
լերի տնակը:

Պատը կանգնել վր պատռահանի մոտ, իմ կողքին ու նայում էր այդ տնակի կողմը: Մի ոլորապատույտի ժամանակ մենք մոտե-
ցանք տնակին: Պարզորոշ երևում էին մեր սենյակի լուսամուտնե-
րը: Դրանք բաց էին, և նրանց գոգերին փռված էր անկողնային
սպիտակեղենը՝ պայծառորեն ողողված արևով:

— Ահա և ֆրոյլայն Մյուլլերը, — ասաց Պատը:

— Իսկապես:

Նա կանգնած էր տան դռան առաջ ու թափահարում վր ձեռ-
քը: Պատը հանեց թաշկինակը, որը ծածանվեց քամու տակ:

— Նա չի տեսնում, — ասացի ես, — թաշկինակը չափազանց
փոքրիկ է ու քարակ: Ահա, վերցրու իմը:

Նա վերցրեց իմ թաշկինակը և թափահարեց: Ֆրոյլայն Մյուլ-
լերը եռանդուն կերպով պատասխանեց:

Աստիճանաբար անացքը ձգվեց դեպի լաց դաշտերը: Տոնը
ծածկվեց տեսողութունից, և ավազաթմբերը մնացին հետևում: Մի
որոշ ժամանակ անտառի գորշ շերտի հետևից փայլվում էր ծովի
մի նեղիկ երիզ: Այն թարթում էր հոգնած, քնից կտրված աչքի
նման: Հետո սկսվեցին կանաչ-ոսկեգույն դաշտերը, հասկերի մեղմ
ժպիները, որ ձգվում էր մինչև հորիզոնը:

Պատը վերադարձրեց իմ թաշկինակը և նստեց կռպեխի ան-
կյունում: Ես բարձրացրի լուսամուտը: Քվեքջացավ, — մտածեցի
ես, — փառք աստծո, վերջացավ: Այդ ամենը միայն երազ էր: Չար,
անիծյալ մի հերազ:

Ժամը ութին մոտ մենք հասանք քաղաք: Ես մի տաքսի բռ-
նեցի ու ճամպրոկները տեղավորեցի մեջը: Մենք գնացինք
Պատի մոտ:

— Դու խնձ հետ միասին կբարձրանա՞ս, — հարցրեց նա:

— Իհարկե:

Ես նրան ուղեկցեցի մինչև բնակարան, ապա իջա ներքև, որ-
պեսզի վարորդի հետ միասին բերեմ ճամպրոկները: Ժրք վերա-
դարձա, Պատը դեռ կանգնած էր միջանցքում: Նա փոսում էր փոխ-
զնդապետ ֆոն Հասկեի ու նրա լինող հետ:

Մենք մտանք Պատի ասեղակը: Հոսավոր վաղ երեկո էր: Սե-
ղանին դրված էր կարմիր վարդերի փնջով մի ծաղկաման: Պատը
մոտեցավ պատռահանին ու նայեց փողոց: Հետո լորջվեց իմ կողմը:

— Մենք որքա՞ն ժամանակ ենք բացակայել, Ռոբերտ:

— Ուղիղ տասնութ օր:

— Տասնութ օ՞ր, իսկ ինձ թվում էր, թե անհամեմատ շատ:

— Ինձ էլ, Բայց միշտ էլ այդպես է թվում, երբ պնացած ես լինում որևէ տեղ՝ քաղաքից դուրս:

Նա գլուխն օրորեց:

— Ոչ, ես այդ չեմ ասում...

Նա բաց արեց պատշգամբի դուռն ու դուրս ելավ: Այնտեղ դրված էր մի մեծ ճոճաթուռ: Իր կողմը քաշելով ճոճաթուռը, լուռ նայեց դրան:

Նա սենյակ վերադարձավ փոխված դեմքով ու միտքնած աչքերով:

— Հապա մի նայիր, ինչ վարդեր են, — ասացի ես: — Սրանք Կեստերն է ուղարկել: Ահա նրա այցետոմսը:

Պատը վերցրեց ացեւտոմսը և դրեց սեղանին: Նա նայում էր վարդերին, ու ես հասկանում էի, որ փնքը համարյա չի նկատում դրանք, այլ դեռևս մտածում է ճոճաթուռի մասին: Նրան թվացել էր, թե ինքն արդեն ազատվել է դրանից, իսկ հիմա միգուցե այդ ճոճաթուռը նորից դառնա իր կյանքի մի մասը:

Ես որոշեցի նրան չխանգարել և այլևս ոչինչ չասացի: Չարժեր շեղել նրա ուշադրությունը: Նա փնքը պետք է իր տրամադրությու-
նը հաղթահարեր, և ինձ թվում էր, թե նրա համար այդ հեշտ է, մանավանդ հիմա, երբ ես նրա կողքին էի: Խոսքերն անօգուտ մղի-
նեին: Լավագույն դեպքում նա ժամանակավորապես միջանդատա-
նար, քայց հետո Բոլոր այդ մտքերը ներս կխոսժեն նորից և գու-
ցե ավելի տանջալից ու կառչուն:

Նա կանգնած էր սեղանի մոտ, հենվելով նրան ու գլուխը խո-
նարհած: Հետո նայեց ինձ: Ես լուռ էի: Նա դանդաղ մի շրջան գոր-
ծեց սեղանի շուրջը, ապա ձեռքերը դրեց իմ ոստերին:

— Բարեկամս, — ասացի ես:

Նա հենվեց ինձ: Ես գրկեցի նրան:

— Իսկ հիմա գործի անցնենք:

Նա գլխի մի շարժումով ետ շարտեց մաղերը:

— Պարզապես չգիտես, թե ի՞նչ պատահեց ինձ... մի րո-
պեով...

— Իհարկե:

Դուռը թակեցին: Աղախինը ներս գլորեց թեյի սեղանիկը:

— Այ, սա չափ է,— ասաց Պատրո:

— Թե՛յ ուզո՞ւմ ես, հարցրեցի ես:

— Ոչ, սուրճ, մի լավ, թո՛ւմ սուրճ:

Սա էլի մի կես ժամ մնացի նրա հետ: Հետո նրան պարտրեց հոգնութունը: Այդ երևում էր նրա աչքերից:

— Քեզ հարկավոր է մի փոքր քնել,— առաջարկեցի ես:

— Իսկ դո՞ւ:

— Կգնամ տուն և նույնպես մի քիչ աչքերս կփակեմ: Մի երկու ժամից կգամ քո հետևից կգնանք ընթրելու:

— Դու հոգնե՞լ ես,— կասկածանքով հարցրեց նա:

— Մի փոքր: Գնացքում ջրո՞ղ էր: Ինձ դեռ հարկավոր է արհեստանոց էլ անցնել:

Նա այնևս յշինչ չհարցրեց: Պարզապես հոգնածութունից ձեռքից գնում էր: Սա նրան պառկեցրի անկողնում և ծածկեցի: Ակրն-թարթաբար քնեց: Սա նրա կողքը դրեցի վարդերն ու Կեստերի այցեխոտմար, որպեսզի երբ արթնանա մտածելու բան ունենա: Հետո գնացի:

Ճանապարհին կանգ առա հեռախոս-ավտոմատի մոտ: Որոշեցի հենց անմիջապես ժաֆֆեի հետ խոսել: Տանից զանգահարելը դժվար էր. պանսիոնում սիրում էին ականջ դնել:

Սա վերցրի փոստփողը և ասացի կլինիկայի համարը: Ապարատին մոտեցավ ժաֆֆեն:

— Խոսում է Լոկամպը,— կոկորդա մաքրելով ասացի ես:— Մենք այսօր վերադարձանք: Ահա արդեն մեկ ժամ է, ինչ քաղաքումն ենք:

— Դուք եկել եք մեքենայո՞ւմ,— հարցրեց ժաֆֆեն:

— Ոչ, գնացքով:

— Այդպես... Հը, ինչպե՞ս են գործերը:

— Լավ են,— ասացի ես:

Նա մի փոքր ըռեց:

— Վաղը ես վանցնեմ ֆորյայն խոլմանի մոտ: Առավոտյան ժամը տառին: Դուք կաթո՞ղ եք այդ նրան հայտնել:

— Ոչ,— ասացի ես:— Սա լավ ուզենա, որ նա իմանա, թե ես խոսել եմ ձեզ հետ: Նա, հավանորեն խնքը ձեզ վաղը կզանգահարի: Գոցե հենց դուք էլ այն ժամանակ ասեք նրան վաղվա մասին:

— Լավ, այդպես վանենք: Կասեմ:

Ես մեքենայաբար մի կողմ հրեցի հաստ քրքրված հեռախոսա-
յին գիրքը: Նա դրված էր փայտե փոքրիկ մի դարակի վրա: Վերե-
վում պատը ամբողջապես զարդարված էր մատիտով գրված հե-
ռախոսային համարներով:

— Ինձ կարելի՞ է վաղը ցերեկը գալ ձեզ մո՞տ,— հարցրեցի ես:
Ժաֆֆեն չպատասխանեց:

— Ես կոտենայի իմանալ, լի՞ք նա ինչպե՞ս է:

— Վաղը ես դեռևս ոչինչ չեմ կարողանա ձեզ պատասխա-
նել,— ասաց Ժաֆֆեն:— Հարկավոր է նրան հետևել ամենապա-
կասը գտնե մի շաբաթվա ընթացքում: Ինքս ձեզ իմաց պանեմ:

— Ենորհակալություն,— ես ոչ մի կերպ չէի կարողանում
աչքս կտրել փայտե դարակից: Ինչ-որ մեկը նրա վրա նկարել էր
ծղոտե գլխարկով մի հաստիկ տիկնոջ, Հենց այդտեղ էլ գրված
էր. «Էլլան հիմար է»:

— Նրան հիմա արդյոք հարկավո՞ր են ինչ-որ հատուկ պրո-
ցեդուրանե՞ր,— հարցրեցի ես:

— Ես այդ կտեսնեմ վաղը: Բայց ինձ թվում է, թե տանը նրա
համար վատ լինամք չի ապահովվում:

— Զգիտեմ: Ես լսել եմ, որ նրա հարևանները պատրաստվում
են գալիք շաբաթին մեկնել: Այն ժամանակ նա կմնա աղախնի հետ
երկուսով:

— Ահա՛ թե ինչ, կավ, վաղը ես նրա հետ այդ մասին էլ կխո-
սեմ:

Ես նորից հեռախոսագրքով ծածկեցի դարակի վրայի նկարը:

— Դուք վարժում եք, որ նա... որ կարող է նման մի նույն
կրկնվե՞լ:

Ժաֆֆեն մի փոքր հապաղումով պատասխանեց:

— Խհարկե, այդ հնարավոր բան է,— ասաց նա,— քայց
թե քիչ է հավանական: Ավելի ճշգրիտ կասեմ, եթե մանրամասն
կքննեմ նրան: Ես ձեզ կզանգահարեմ:

— Այո, շնորհակալություն:

Ես խոսափողը կախեցի: Բուդկայից դուրս գալով, ես մի փոքր
էլ կանգնած մնացի փողոցում: Փողի էր ու տղթ: Հետո գնացի
տուն:

Դռան մեջ ես դեմ-դիմաց հանդիպեցի Ֆրանու Զալևսկուն:
Նա թնդանդթային արկի նման դուրս էր թռչում Ֆրանու Բենդերի
սենյակից: Ինձ տեսնելով, նա կանգ առավ:

— Ինչ է, արդեն վերադարձե՞լ եք:

— Ինչպես տեսնում եք: Ոչ մի նորություն չկա՞:

— Ուշինչ: Համարյա թե ոչինչ... Իսկ Ֆրանս Բենդերը գնա-
յիւ է:

— Ահա թե ինչ, Իսկ ինչո՞ւ:

Ֆրանս Զարևակին ձեռքերը կանթեց կողքերին:

— Որովհետև ամեն տեղ սրիկաներ են լինում: Նա գնացել է:
որիստունեական խնամակալության տուն, հետը վերցնելով կատ-
վին և ամբողջ քսանվեց մարկի մի կապիտալ:

Նա պատմեց, որ խնամակալական տունը, որտեղ Ֆրանս Բեն-
դերը պահում էր երեխաներին, տնանկացել է: Այն պիսավորոող
կրոնականը զբաղվել է բուսաբանական սպեկուլյացիայով և այդ գոր-
ծի վրա էլ վառվել: Ֆրանս Բենդերին ազատել են առանց երկու
առավա աշխատավարձը տալու:

— Նա իր համար մի ուրիշ աշխատանք գտե՞լ է,— հարցրի
ևս, առանց մտածելու:

Ֆրանս Զարևակին միայն նայեց ինձ:

— Ոնց չէ, իհարկե, չի գտել,— ասացի ես:

— Ես նրան ասում եմ. մնացեք այստեղ, բնակարանի վարձը
կհասցնեք հետո էլ: Բայց նա շուղեց:

— Աղքատ մարդիկ մեծ մասամբ ազնիվ են լինում,— ասա-
ցի ես:— Ո՞վ պետք է ապրի նրա սենյակում:

— Խասսենները: Այդ սենյակը նրանց համար ավելի էժանե
գնատի:

— Իսկ նրանց նախկին սենյա՞կն ինչ եք անելու:

— Կա ուսերը թոթվեց:

— Տեսնե՞նք: Նոր վարձակալների հույս առանձնապես շոնեմ:

— Այն ե՞րբ է ազատվելու:

— Վաղը: Խասսենները արդեն տեղափոխվում են:

Հանկարծ իմ գլխում մի միտք ծագեց:

— Իսկ որքա՞ն արժե այդ սենյակը,— հարցրեցի ես:

— Յոթանասուն մարկ:

— Զարավանց թանկ է:

— Առավոտները սուրճ, երկու բուլկի և մի մեծ բաժին կարագ:

— Այդ դեպքում դա առավել ևս թանկ է: Այն սուրճից, որը
պատրաստում է Ֆրիդան, ես հրաժարվում եմ: Նախաճաշի ար-
ժեքը դուրս եկեք: Հիսուն մարկ և էլ ոչ մի պֆեննինգ ավելի:

— Իսկ մի՞թե դուք ուզում եք վարձել այն,— հարցրեց ֆրաու Զալեսկին։

— Կարող է պատահել։

Ես գնացի իմ սենյակը և ուշադրությամբ ղննեցի իմ ու խաս-սենների սենյակները միացնող դռները։ Պատը ֆրաու Զալեսկու պանսիոնում։ Զէ, դա անմիտ բան է։ Բայց և այնպես ես թա-կեցի խասսենների դուռը։

Կիսադատարկ սենյակում հայելու առջև նստած ֆրաու խաս-սեն դեմքին դիմախոշի էր քսում։ Նրա գլխին շլյապա կար։

Այլքի անցկացնելով սենյակը, ես բարևեցի նրան։ Պառզվեց, որ այն ավելի մեծ է, քան ես պատկերացնում էի։ Այժմ, երբ իրեղենների մի մասը դուրս էր հանված, այդ ավելի էր երևում։ Բաց միապուրն պաստառները համարյա թե նոր էին, դռներն ու չուսամուտները նոր ներկված։ զրա հետ մեկտեղ շատ մեծ ու հա-ճելի մի պատշգամբ։

— Հավանորեն դուք արդեն լսել եք, թե նա ինչ նոր բան է հնարել,— ասաց ֆրաու խասսեն։— Ես պետք է ապրեմ դիմացի այն սենյակում, որտեղ ապրում էր այն նշանավոր անձնավորու-թյունը։ Ինչպիսի խայտառակովթյուն։

— Խայտառակովթյուն,— հարցրեցի ես։

— Այո, խայտառակովթյուն,— շարունակեց նա հուզված։— Դուք հո իմանո՞ւմ եք, որ մենք միմյանց տանել չէինք կարողա-նում, իսկ հիմա խասսեն ինձ ստիպում է ապրել նրա սենյակում, որը առանց պատշգամբի է և միայն մեկ պատուհան ունի։ Եվ այդ միայն նրա համար, որ ավելի էժան է։ Պատկերացնո՞ւմ եք, թե նա ինչ հաղթական ցնծությամբ մեջ է խնամակալովթյան իր տանը։

— Զեմ կարծում, թե նա հաղթական ցնծովթյան մեջ լինի։

— Ու, ցնծում է, այդ այսպես փռված մանուկներ խնամող տղայակը, հրի ու ջրի միջով անցած այդ անմեղունակ աղավաղակը։ Էլ չեմ ասում կոտորիս քոնովող այդ կոկեստուհին, էռնան։ Ու կատվի հետը։

Ես զարմանքով նայեցի նրան։ Հրի ու ջրի միջով անցած ան-մեղունակ աղավաղիկ։ Որքան տարօրինակ է այդ. մարդիկ իսկա-ֆանից թարմ ու պատկերավոր արտահայտություններ գտնում են, ձրբ միմյանց հաճոյում են։ Հավելթական ու անպիտիկ են մնում միայն սիրո փոսքերը, քայց որքան խայտառաղես ու բաղամազան է հայհոյանքների բաժանմունքը։

— Բայց չէ՞ որ կատունները շատ մաքրասեր ու գեղեցիկ կեն-
դանքներ են,— ասացի ես։— Ի դեպ, ես հենց նոր մտա այդ սեն-
յակի։ Ահա եղ կատվի հոտ չի գալիս։

— Այո՞,— թշնամաբար բացականչեց ֆրանսիացի տղան և ուղ-
ղից իր գլխարկը։— Այդ հավանորեն կախված է հոտառության ըն-
դունակութունից։ Բայց ես միտք էլ չունեմ այդ տեղափոխություն-
ներով պաշտպանելու, մատնաբերելու չեմ խփելու։ Թող ինքը իր հա-
մար տեղափոխի կահույքը։ Կգնամ գրոսներու։ Գոնե այդ մի բանն
ինձ թույլ տամ այս շան կյանքի մեջ։

Նա վեր կացավ։ Նրա գիրուկ դեմքը դողդողում էր կատաղու-
թյունից և նրանից թափվելովում էր դիմափոշին։ Ես նկատեցի, որ
նա շատ թունդ կարմրացրել է շրթունքները և ընդհանրապես քրա-
մրավել է շտեմնված։ Երբ նա մոտովս անցավ խշրտացնելով իր
շրջազգեստը, նրանից բուրեց, ասես պարֆյուններ այդ մի ամբողջ
խանութ լինելու։

Ես տարակուսանքով նայեցի նրա հետևից։ Հետո նորից ման-
յալներն դիտեցի սենյակը, մտքումս ծանր ու թեթև անելով, թե
ինչպես ավելի լավ կլինի դասավորել Պատի կահույքը։ Բայց ան-
միջապես էլ վանեցի առջևից։ Պատը այստեղ է, միշտ այս-
տեղ, միշտ ինձ հետ։ Այդ բանը ես չէի կարողանում պատկերաց-
նել։ Եթե նա առողջ լինե՞ր նման միտք բուրրովին չէ՞ր էլ ծագի
յով գլխում։ Իսկ եթե... Ես բացեցի պատշգամբի դռան ու աչքով
չափեցի այն, գլուխս օրորեցի ու վերադարձա իմ սենյակը։

Երբ ես մտա Պատի մոտ, նա դեռ պառկած էր։ Ես կամացուկ
նստեցի մահճակալի մոտ դրված քաղկաթոռի վրա, բայց նա նույն
ակնթարթին արթնացավ։

— Ափսոս, ես քեզ արթնացրի,— ասացի ես։

— Դու ամբողջ ժամանակ այստե՞ղ ես եղել,— հարցրեց նա։

— Զէ։ Ես միայն նոր վերադարձա։

Նա ձգնդակեց ու դեմքով սեղմվեց իմ ձեռքին։

— Այդ լավ է։ Զեմ սիրում, որ ինձ նայում են, երբ քնած
եմ լինում։

— Այդ հասկանում եմ։ Ես էլ չեմ սիրում։ Մտքովս էլ չէի
անցկացնում նայել քեզ։ Պարզապես չէի ուզում արթնացնել։ Դու
չե՞ս ուզում էլի մի փոքր քնել։

— Զէ, ես լավ քնեցի: Հիմա վեր կկենամ:

Մինչ նա հագնւում էր, ես դուրս եկա հարեան սենյակը: Դըրսոս մոռթն ընկնում էր: Դիմացը մի բաց լուսամտոյց գալիս էր չորեքուրական քայլերդի կռկռան հնչյուններ: Պատեֆոնի շուրջը պտտւում էր շարվարակներով, ճաղատ մի տղամարդ: Ավարտելով պատեֆոնի բռնակը պտտեցնելը, նա սկսեց ետ ու առաջ քայլել սենյակում երաժշտության տակտի տակ ազատ շարժումներ կատարելով: Նրա հակատը կիսախափարի մեջ շողշողում էր այլապերված լուսնի նման: Ես անտարբերությամբ դիտում էի նրան: Ինձ համակեց թափփօփ և ամայության ղզացումը:

Ներս եկավ Պատը: Նա զեղեցիկ էր ու թարմ: Հոգնածոթյան հետքն էլ չէր մնացել:

— Դու փայլուն տեսք ունես,— զարմանքով ասացի ես:

— Ես հենց լավ էլ չգտնեմ եմ՝ ինձ, Ռոբերտ,— ասաց նա,— կարծես թե մի ամբողջ երեկո քնած լինեմ: Ես այդպես արագ եմ փոխւում:

— Այո, աստված է վկա: Երբեմն այնքան արագ, որ մարդ չի հասցնում նկատել:

Նա հենվեց իմ ուսին, նայեց ինձ:

— Զարազա՞նց արագ, Ռոբերտ:

— Ոչ, Պարզապես ես եմ զատ՝ դանդաղաշարժ մարդ: Իսկապես, ես երբեմն շափից դուրս դանդաղկոտ եմ լինում: Զէ՛, Պատ: Նա ժպտաց:

— Ինչ որ դանդաղ է, շատ հաստատուն է: Իսկ ինչ-որ հաստատուն է, այդ լավ է:

— Ես հաստատուն եմ ջրի երեսին լողացող խցանի նման:

Նա զլուսն օրորեց:

— Դու անհամեմատ հաստատուն ես, քան թիւում է քեզ: Դու լո՛ւրջանրապես շեւ իմանում, թե ո՞վ ես դու: Ես հազվադեպ եմ հանդիպել մարդկանց, որոնք այդքան շատ մոլորության մեջ լինեն իրենք իրենց նկատմամբ, ինչպես դու:

Սա բաց թողեցի նրան:

— Այո, սիրելիս,— ասաց նա լռիսով անելով,— այդ իսկապես որ այդպես է: Իսկ այժմ քնանք լնթիւն:

— Իսկ ո՞ւր փքանա՞նք,— հարցրեցի ես:

— Աքֆոնի մոտ: Ես այնտեղ է այդ ամենը նորից տեսնեմ:

Ինչ թվում է, թե մի ամբողջ հավիտենականություն է, ինչ ես մեկ-
նիկ եմ այստեղից։

— Լավ,— ասացի ես։— Իսկ դու համապատասխան ախոր-
մակ ունե՞ս։ Ալֆոնսի մոտ պետք է գնալ շատ քաղցած։

Նա ծիծաղեց։

— Ես գաղանի ախորժակ ունեմ։

— Այդ դեպքում լցնանք։

Ես մեկեն շատ ուրախացա։

Ալֆոնսի մոտ մեր հայտնվելը վերածվեց հանդիսավորության և
նա բարեկց մեզ, անմիջապես անհայտացավ և շուտով հայտնվեց
սպիտակ օձիքով ու կանաչ պուտերով փողկապ կապած։ Մինչևիսկ
գերմանական կայսրի խաթեր համար նա այդպես չէր զարդար-
վի։ Նա ինքն էլ լեր մի փոքր շփոթվել դեկադանսի այդ շտեմոված
նշաններին։

— Այդպես, ուրեմն, Ալֆոնս, ի՞նչ լավ բան ունեք այսօր,—
հարցրեց Պատն ու ձեռքերը դրեց սեղանին։ Ալֆոնսը լալն ժպի-
տով ատամները ցույց տվեց, հետո հազիվ բանալով բերանը, աչ-
քերը կկոցեց։

— Ձեր բախտը բերել է։ Այսօր խեցգետիններ կան։

Նա մի քայլ հտ գնաց, որպեսզի տեսնի, թե այդ ինչպիսի՞
տպավորություն առաջացրեց։ Մենք, հասկանալի է, որ ցնցված
էինք։

— Եվ դրան ավելացրած այն, որ կճարվի նաև մոգեղի ջահել
գինի,— հիացմունքով շշնջաց նա և մի քայլ էլ հտ գնաց։ Ի պա-
տասխան հնչեցին բռն ծափահարություններ, հնչեցին նաև դռան
կողմից։ Այնտեղ, դեղին մազերի գզգզված դեզը գլխին, փանձված
քթով և լալն ժպիտով կանգնած էր վերջին ռոմանտիկը և նույն-
պես ծափահարում էր։

— Գոտֆրիդ,— գուցե Ալֆոնսը։— Այդ դո՞ւ ես, ի՞նքու՞ ինչ-
պիսի՞ օր է։ Եկ կրծքիս սեղմեմ քեզ։

— Հիմա դու մի բավականություն կստանաս,— ասացի ես
Պատին։

Նրանք միմյանց գիրկ նետվեցին։ Ալֆոնսն այնպես էր լենցի
մեջքը թփթփացնում, որ թնդյունը բռնել էր, ասես պարբերորեն
լինեինք։

— Հանս, — Իդիպից նա հետո մատուցողին, — մեզ համար մի «նապոլիս» քեր:

Նա Գոտֆրիդին քարշ տվեց վաճառասեղանի մոտ: Մատուցողը բերեց մի մեծ, փողոտ շիշ: Ալֆոնսը երկու գավաթ ըցրեց:

— Քո կենացը, Գոտֆրիդ, այ դու տապակած խոզ, սատանան քեզ տանի:

— Քո կենացը, ժեր տաժանակիր:

Նրանք մի ռմպով խմեցին իրենց գավաթները:

— Առաջին կարգի է, — ասաց Գոտֆրիդը: — Աստվածոհիներին վաճել կոնյակ է:

— Պարզապես ամոթ է սա այնպես խմելը, — հաստատեց Ալֆոնսը:

— Հապա ինչպե՞ս դանդաղ խմես, երբ այնպես ուրախանում ես: Արի մեկ-մեկ հատ էլ խմենք: — Լենցը նորից ըցրեց ու գավաթը քարձրացրեց: — Դե, դու, անիծված անհավատարիմ սեխ, — քրքջաց նա: — Իմ սիրելի ժերուկ Ալֆոնս:

Ալֆոնսի աչքերին արցունքներ երևացին:

— Էլի մեկ-մեկ հատ, Գոտֆրիդ, — թո՛մադ հոսվելով, ասաց նա:

— Միշտ պատրաստ եմ, — Լենցը նրան մեկնեց իր գավաթը: — Այդպիսի կոնյակից ես կհրաժարվեմ ոչ ավելի վաղ, քան եթե գետին փռվեմ ու աչքես գլուխս չկարողանամ բարձրացնել:

— Լավ է ասված, — Ալֆոնսը ըցրեց երրորդ անգամ:

Մի փոքր շնչակտուր, Լենցը մոտեցավ մեր սեղանին: Նա հանեց ժամացույցը:

— Ութից տասը պակաս սիրտոներ մտավ արհեստանոցը: Ի՞նչ կասե՞ք դրան:

— Ռեկորդ է, — ասաց Պատը: — Կեցցե ծուպը: Ես էլ նրան մի տոսի սխալեմ եմ կնվիրեմ:

— Իսկ դու այդ բանի համար մի ավելի բաժին խեցգետին Կատանաս, — հայտարարեց Ալֆոնսը, որ ոչ մի քալլ ետ չէր մընում Գոտֆրիդից: Հետո նա մեզ բաժանեց ինչ-որ փոքրիկ սրփոռոցներ: — Հանեցե՞ք պիջակներդ և սա անցկացրե՞ք վզի շուրջը: Տիկինը չի առարկի, այնպես չէ՞:

— Ես աբդ մինչև անգամ ամհրաժեշտ եմ համարում, — ասաց Պատը:

Ալֆոնսն ուրախացած գլխով արեց:

— Դուք խելացի կ'ին եք, ես այդ գիտեմ: Խեցգետինները հարկավոր է ուտել ոգևորությամբ, առատ ներշնչանքով, առանց վախենալու կեղտոտվելուց:— Նա լալնորեն ծպտաց:— Ես իհարկե ձեզ մի ավելի նրբազեղ քան կտամ:

Մատուցող Հանսը բերեց ձյունաճեղմնակ խոհանոցային մի սղոց:

— Ձեզ շատ է սազում,— խորհուսանքով ասաց նա:

— Շատ ուժեղ է, ուժեղ,— պատասխանեց նա ծիծաղելով:

— Ինձ համար հաճելի է, որ դուք այդ շքե մոռացել,— քավականությունից հալվելով, ասաց Ալֆոնսը:— Տաքացնում եք իմ հոգին:

— Ալֆոնս,— Գոտֆրիդը արևոց-անձեռոցիկն այնպես ամուսցրեց վզի շուրջը, որ ծայրերը ցցվել էին իրարից հեռու:— Լեռաժմոր, այստեղ ամեն ինչ հիշեցնում է միայն վարսավիրանոցի սրահը:

— Հիմա ամեն ինչ կ'իտխվի: Բայց նախ մի փոքր արվեստ:

Ալֆոնսը մոտեցավ պատեֆոնին: Շուտով դղրդաց պիլիգրիմների խմբերը «Տանհեյզերից»: Մենք չսում էինք ու չուում:

Հաղիվ էր լուել վերջին հնչյունը, երբ փոհանոցի դռներ բացվեց և այնտեղից դուրս եկավ Հանսը, քերելով մանկական տաշտակի մեծության մի աման: Այն Վեմ-լեցուն էր գոլորշի արձակող խեցգետիններով: Մանրոթյունից տնքալով, Հանսը ամանը դրեց սեղանին:

— Ինձ համար էլ անձեռոցիկ բեր,— ասաց Ալֆոնսը:

— Դու մեզ հե՛տ ես ուտելու, ոսկի ջան,— բացականչեց Լենցը:— Ինչպիսի՜ պատիվ:

— Եթե տիկինը չի առարկում:

— Ընդհակառակը, Ալֆոնս:

Պատը մի կողմ քաշվեց, ու Ալֆոնսը նստեց նրա կողքին:

— Այդ լավ է, որ ես նստեցի ձեռ կողքին,— ասաց նա մի փոքր շփոթված:— Բանն այն է, որ ես սրտեց հափսից արտաք եմ դալիս, իսկ տիկնոջ համար այդ քավականին ձանձրաճի զբաղմունք է:

Նա ամանից մի խեցգետին վերցրեց ու հրեշավոր արնագույնամբ սկսեց այն մաքրել Պատի համար: Նա իր հսկայական թափերով այնքան ճարպկորեն ու նրբազեղ էր շարժվում, որ Պատին

մնում էր միայն վերցնել այն համեղ պատառները, որ նա մեկնում էր իրեն իր պատառաքաղի ծայրով և ուտել:

— Համեղ է,— հարցրեց նա:

— Փառահեղ փան է,— նա բարձրացրեց իր պավաթը:— Ձեր կենացը, Ալֆոնս:

Ալֆոնսը հանդիսավորովթյամբ իր բաժակը զարկեց նրա բաժակին ու դանդաղորեն խմեց: Ես նայեցի Պատին: Ձէի ուզում, որ նա ազնից խմիլը խմի: Նա զգաց իմ հայացքը:

Նա շողշողում էր հափշտակովթյան ու խնդովթյան մեջ:

— Քո կենացը, Ռորբի,— ասաց նա:

— Դե, մի՞թե այստեղ հիանալի չէ,— հարցրեց նա, շարունակելով նայել ինձ:

— Ապշեցուցիլ է,— ես նորից լցրեցի ինձ համար:— Սալյուտ, Պատ:

Նրա դեմքը պայծառացավ:

— Սալյուտ, Ռոբբի: Սալյուտ, Գոտֆրիդ:

Մենք խմեցինք:

— Լավ լգինի մէ,— ասաց Լենցը:

— Անցած տարվա «Գրահայան Արտսերեզ» է,— բացատրեց Ալֆոնսը,— ուրախ եմ, որ դու գնահատեցիր դա:

Նա վերցրեց մեկ ուրիշ խեցգետին ու բացած շանչը մեկնեց Պատին:

Պատը հրաժարվեց:

— Ինքներդ կերեք, Ալֆոնս, թե չէ ձեզ ոչինչ չի հասնի:

— Հետո: Ես քոլորից փչարսող եմ ուտում: Կհասնեմ:

— Դե լավ:— Նա վերցրեց շանչը: Ալֆոնսը բավականությունից հալվում էր ու շարունակում էր հյուրասիրել նրան: Թվում էր, թե մի ծեր ու վիթխարի բու կերակրում է իր ճտին:

Գնալուց առաջ մենք նորից մեկակալե՛լ պավաթ «Նապոլեոն» խմեցինք: Հետո սկսեցինք հրաժեշտ տալ Ալֆոնսին: Պատը երջանիկ էր:

— Ուղղակի սքանչելի էր,— ասաց նա, ձեռքը մեկնելով Ալֆոնսին,— ես ձեզանից շատ շնորհակալ եմ, Ալֆոնս: Իսկապես ամեն ինչ սքանչելի էր:

Ալֆոնսն ինչ-որ բան մըմնջաց ու համբուրեց նրա ձեռքը։
Լենցը այնպես զարմացավ, որ աչքերը թռան ճակատին։

— Ավելի շուտ եկեք մյուս անգամ, — ասաց Ալֆոնսը։ — Եվ
դու հույնպես, Գոտֆրիդ։

Փողոցում լսալսերասյան տակ կանգնած էր մեր փոքրիկ, բո-
յուրիս կողմից լքված սիտրոններ։

— Օ՛հ, — բացականչեց Պատը։ — Նրա դեմքը աղավաղվեց
ցլածությունից։

— Այսօրվա վաղըից հետո ես նրա անունը դրել եմ Հերկու-
լեսի։ Գոտֆրիդը քաց արեց դռնակը։ — Ձեզ տուն տանե՞մ։

— Ձե՛, — ասաց Պատը։

— Ես այդպես էլ կարծում էի։ Այդ դեպքում ո՞ւր գնանք։

— Պանդոկ, Կամ, գուցե շարժե, հը՞, Ռոբեր, — նա շրջվեց իմ
կողմը։

— Իհարկե, — ասացի ես։ — Ինչ խոսք, մենք դեռ պանդոկ
կրկանք։

Մենք անշտապ շարժվեցինք փողոցով։ Տաք ու պարզ երեկո
էր։ Մայթերի վրա սրճարանների առջև նստոտել էին մարդիկ։
Հնչում էր երաժշտություն։ Պատը նստել էր կողքիս։ Հանկարծ ես
մտածեցի. չի կարող պատահել, որ նա հիվանդ լինի։ Այդ մտքից
վրաս մի տաքություն եկավ։ Ինչ-որ մի բան ես նրան միանգա-
մայն առողջ համարեցի։

Պանդոկում մենք հանդիպեցինք Ֆերդինանդին ու Վալենտի-
նին։ Ֆերդինանդը հիանալի տրամադրության մեջ էր։ Նա վեր կա-
ցավ ու եկավ Պատին ընդառաջ։

— Անտառներից հարազատ օջախը վերադարձող Դիանան...

Պատը ժպտաց։ Ֆերդինանդը գրկեց նրա ուսերը։

— Արժաթե նետ-աղեղով թխադեմ, քաջ որսորդուհի։ Ի՞նչ
խմենք։

Գոտֆրիդը մի կողմ հեռացրեց Ֆերդինանդի ձեռքը։

— Պաթետիկ մարդիկ միշտ անտակտ են լինում, — ասաց
նա։ — Տիկնոջը ուղեկցում են երկու տղամարդ։ Գու՛ր կարժեմ այդ
բանը շնկատեցիր, պառավ դոգբը։

— Ռոմանտիկները միայն շքախոմբ են։ Նրանք կարող են
հետևել, քայց ոչ թե ուղեկցել, — անվրդով առարկեց Գրաուն։

Լենցը ծիծաղեց ու դարձավ Պատին։

— Հիմա ես ձեզ համար մի հատուկ խառնուրդ կպատրաստեմ: Կոկտեյլ «կոլիբրի», բրազիլական բաղադրատոմսով:

Նա մոտեցավ վաճառասեղանին, երկար ժամանակ խառնուրդում էր ինչ-որ քաներ, և վերջապես քերեց կոկտեյլը:

— Դո՛ւր է գալիս,— հարցրեց նա Պատին:

— Բրազիլիայի համար մի փոքր թույլ է,— պատասխանեց Պատը:

Գոտֆրիդը ծիծաղեց:

— Հստ որում շատ թունդ բան է: Խառնուրդը պատրաստված է ռոմի և օղու հետ:

Ես միանգամից տեսա, որ այնտեղ ոչ ում կար և ոչ էլ օղի:

Գոտֆրիդը խառնել էր մրգերի, կիտրոնի ու տոմատի հյութեր և, միգուցե մի կաթիլ էլ «Անգոստուրա» էր ավելացրել: Անալիտո՞ղ կոկտեյլ էր դա: Բայց Պատը, բարեբախտաբար ոչինչ չհասկացավ:

Նրան մատուցեցին երեք մեծ «կոլիբրի» կոկտեյլ, և նա ուրախացավ, որ իր հետ այնպես շեն վարվում, ինչպես հիվանդի հետ: Մի ժամից հետո մենք դուրս եկանք: Պանդոկում մնաց միայն Վալենտինը: Այդ մասին հոգաց լենցը: Նա Ֆերդինանդին նստեցրեց սիտրոններ ու տարավ: Այդպիսով Պատը չէր կարողանա մտածել, թե մենք մյուսներից վաղ ենք գնում: Այդ ամենը շատ հուզիչ էր, բայց մի րոպե սրտիս վրա մի անտանելի ծանրություն իջավ:

Պատը թևանցուկ արեց ինձ: Նա գալիս էր իմ փողբից իր ճկուն, հրաշալի քաջավաճքով, ես զգում էի նրա ձեռքի ջերմությունը, տեսնում էի թե ինչպես նրա աշխուժացած դեմքի վրայով սահում-անցնում են լապտերների անդրադարձումները. ոչ, ես չէի կարողանում հասկանալ, որ նա հիվանդ է, ես այդ հասկանում էի միայն ցերեկը, բայց ոչ երեկոյան, երբ կյանքը դառնում էր ավելի քնքուշ ու տաքուկ և այնքան շատ բան էր խոստանում...

— Կարճ ժամանակով լանցնե՛նք ինձ մոտ,— հարցրի ես:

Նա գլխով արեց:

Մեր պանսիոնի միջանցքում պաթառ լույս էր վառվում:

— Նվովք,— ասացի ես:— Ի՞նչ է պատահել այնտեղ: Մի րոպե սպասիր:

Ես բացեցի դուռը և նայեցի շուրջս: Դատարկ, ամայի միջանցքը հիշեցնում էր արվարձանային մի փոքրիկ նրբանցք: Ֆրառո

Քննչների սենյակի դուռը լայնորեն բաց էր։ Միջանցքով ծանր-ծանր գնում էր խա՛սսեն, վարդապուշ մետաքսի լուսամտի տխրով մեծ տոր-ջայի ծանրության տակ կքված։ Փոքրիկ, սև մի մըջյուն։ Նա տեղա-փոխվում էր։

— Բարի երեկո,— ասացի ես։— Այսքան ուշ է, իսկ դուք դեռ տեղափոխվո՞ւմ եք։

Նա բարձրացրեց մետաքսե, թուխ բեղով դեմքը։

— Ես ընդամենը մի ժամ առաջ եմ գրասենյակից վերադար-ձել։ Տեղափոխվելու համար ինձ մնացել է միայն երեկոյան ժա-միրը։

— Իսկ ձեր կինը մի՞թե տանը չէ։

Նա գլուխն օրորեց։

— Նա ընկերոսու մոտ է։ Փառք արտօ՛ւ, հիմա նա ընկերուհի ունի, որի հետ երկար ժամանակ է անցկացնում։

Նա ծայտաց անշարժ ու գոհ ժպիտով և նորից թիփփիացրեց միջանցքով մեկ։ Ես արագ Պատին անցկացրի միջանցքով։

— Ինձ թվում է, թե ավելի լավ կլինի մենք լույս չվառենք, հի՛շտ է, — հարցրեցի ես։

— Զէ, վաղիր, սիրելիս։ Միայն մի քիչ ժամանակով, իսկ հետո նորից կարող ես անջատել։

— Դու անկուշտ մարդ ես,— ասացի ես մի ակնթարթ աչքի անցկացնելով իմ սենյակի կարմիր պլյուշե հոյակապ սուֆլուան, ու նույն ակնթարթին պատեցի անջատիչը։

Ծառերից, ասես անտառից, բաց պատուհանով ներս էր հո-սում գիշերվա թարմ բուրմունքը։

— Ինչ լավ է,— ասաց Պատը, բարձրանալով լուսամուտի գոգին։

— Քեզ իսկապե՞ս այստեղ դուր է գալիս։

— Այո, Ռոբերտ։ Այստեղ այնպես է, ինչպես մեծ զբոսայգում ամռանը։ Սքանչելի է։

— Երբ մենք անցնում էինք միջանցքով, աչքիդ չընկա՞վ ձախ կողմից առաջին սենյակը,— հարցրեցի ես։

— Զէ։ Իսկ ինչո՞ւ։

— Այնտեղից կարելի է դուրս գալ այդ հիանալի մեծ պատը-գամբը։ Նա ամբողջովին ծածկված է, և դիմացն էլ ոչ մի շենք չկա։ Եթե դու ապրելիր հիմա այստեղ, կկարողանայիր աշուխ լո-գանքներ ընդունել միևնույն անգամ առանց լողազգեստի։

— Այո, եթե միայն այստեղ ապրեի...

— Իսկ այդ կարելի է դասավորել,— ասացի ես անփութ տոնով,— դու հո նկատեցի՞ր, որ այն ազատում էին: Սենյակը մեկ-երկու օրից կազատվի:

Նա նայեց ինձ ու ժպտաց:

— Իսկ դու կարծում ես, թե այդ հիշտ կլինի: Միշտ լինել միասին:

— Մենք բոլորովին էլ ամբողջ ժամանակ միասին չենք լինի,— առարկեցի ես:— Ցերեկը ես ընդհանրապես այստեղ չեմ լինում: Երեկոները նույնպես հաճախ քացակալում եմ: Բայց եթե միասին լինենք, ապա այլևս հարկավոր չի լինի քաբշ գալ ուստորաններում և մշտապես շտապել քաժանվելու համար, ասես թե հյուր ենք միմյանց մոտ:

Պատն ավելի հարմար նստեց:

— Իմ սիրելի, դու խոսում ես այնպես, որ կարծես թե ծանր ու թեթև ես արել ամեն մի մանրամասնություն:

— Եվ արել եմ,— ասացի ես:— Ամբողջ երեկոյան այդ եմ մտածում:

Նա ուղղվեց:

— Դու իսկապե՞ս այդ լուրջ ես խոսում, Ռոբերտ:

— Այո, սատանան տանի,— ասացի ես:— Իսկ դու մի՞թե մինչև հիմա չնկատեցիր այդ:

Նա մի փոքր լռեց:

— Ռոբերտ,— ասաց նա հետո, մի փոքր ավելի ցածր ձայնով:— Ինչո՞ւ դու խառնապես հիմա խոսեցիր այդ մասին:

— Հենց այնպես խոսեցի,— ասացի ես ավելի չոր տոնով, քան կցանկանայի: Հանկարծ զգացի, որ հիմա պետք է վճռվի շատ բան, ավելի կարեոր նշանակություն ունեցող փնջ-որ բան, քան սենյակն է. խոսեցի այն մասին, որ վերջին շաբաթների ընթացքում հասկացա, թե որքան հիանալի բան է ամբողջ ժամանակ միմյանցից անբաժան լինել: Ես այլևս չեմ կարողանում տանել մեկ ժամանոց այդ հանդիպումները: Ես քեզանից ավելի շատ եմ ուզում ստանալ: Ես ուզում եմ, որ դու միշտ ինձ հետ լինես, չեմ ուզում շարունակել խելացի ու սիրային այս տապկնոցի խաղը, այն ինձ ղղվեցնում է, ինձ հարկավոր չէ: Ես պարզապես ուզում եմ քեզ ու միմիայն քեզ, և երբեք չի պատահի, որ դրանից ես կշտանամ, և այլևս ոչ մի բոլորով չեմ ուզում քեզ կորցնել:

Եւ լսում էի նրա շնչառութեան ձայնը: Նա նստել էր պատու-
Պանի դռգին, ծնկները ձեռքերով գրկել ու լռում էր: Դիմացից, ծա-
ռերի հետեւից ռեկլամների կարմիր լույսերը դանդաղորեն վեր էին
սահում եւ ողորակ լույս գցում նրա բաց տուփի կոշիկների վրա,
լուսավորում էին նրա շրջադեմստն ու դեմքը, նրա փեղն ու ձեռ-
քերը:

— Խնդրեմ, կարող ես ծիծաղել իմ վրա,— աւագի էս:

— Ծիծաղե՛լ,— զարմացավ նա:

— Այո, իհարկե, որովհետեւ ամբողջ ժամանակ ասում եմ. ես
սուղում եմ: Վերջ ի վերջո այդ բանը դու էլ պետք է ուզենաս:

Նա աչքերը բարձրացրեց:

— Դու գիտե՛ս, որ փոխվել ես, Ռո՛բեր:

— Չէ՛ս:

— Ճիշտ որ փոխվել ես: Այդ երևում է հենց քո խոսքերից:
Դու ուզում ես: Դու արդեն չես հարցնում: Դու պարզապես ուզում
ես:

— Էհ, այդ դեռևս այնքան էլ մեծ փոփոխություն չէ: Որքան
էլ ուժեղ ես մի բան ուզեմս, դու միշտ էլ կարող ես ասել «չէ»:
Նա հանկարծ խոնարհվեց դեպի իմ կողմը:

— Իսկ ինչո՞ւ պետք է ասեմ «չէ», Ռո՛բեր,— խոսեց նա շատ
տաք ու քնքուշ ձայնով:— Չէ՞ որ ես էլ նույնն եմ ուզում...

Ինքս ինձ կորցրած, ես գրկեցի նրա ուսերը: Նրա մաղերը
դիպան իմ դեմքին:

— Այդ ճշմարի՞տ է, Պատ:

— Դե իհարկե, սիրելիս:

— Նզովք,— ասացի ես,— իսկ ես այդ ամենը ավելի բարդ
էի պատկերացնում:

Նա գլխան օրորեց:

— Չէ՞ որ ամեն բան քեզանից է կախված, Ռո՛բեր...

— Ես ինքս էլ եմ համարյա այդպես մտածում,— զարմա-
ցած ասացի ես:

Նա գրկեց իմ գրկերը:

— Երբեմն շատ հաճելի է, երբ հնարավոր է ընկնում օդին
շատածել: Երբ հնարավոր է ամեն բան ինքդ շանես: Երբ կարելի է
հենվել: Ահ, սիրելիս, ամեն բան, ճիշտ եթե կուզես խմանալ,
հեշտ է, միայն հարկավոր չէ, որ ինքներս մեր կյանքը բարդաց-
նենք:

Մի անկնթաղթ ես սեղմեցի ատամներս: Նրանից լսել աղապիտի խոսքե՛ր: Հետո ասացի.

— Ընդոտ է, Պատ, ճիշտ չէ:

Եվ ամենևին էլ աղջ ճիշտ չէր:

Մենք մի փոքր էլ կանգնած մնացինք լուսամուտի առջև:

— Քո բոլոր իրերը կտեղափոխենք այստեղ, — ասացի ես, — որպեսզի այստեղ դու ամեն լրան լունենաս: Նույնիսկ ձեռք կրենք անկվավոր թեյի սեղան: Ֆրիդան կսովորի դրա հետ վալվելու կերպը:

— Մենք այդպիսի սեղան ունենք, սիրելիս: Այն խմն է:

— Ավելի լավ: Այդ ժամանակ ես վաղը կսկսեմ Ֆրիդային վարժեցնել:

Նա գլուխը հակեց իմ կրծքին: Ես զգացի, որ հոգնել է:

— Քեզ տուն ուղեկցե՛մ, — հարցրեցի ես:

— Սպասիր: Մի քիչ էլ պառկեմ:

Նա հանգիստ պառկել էր մահճակալին, չէր խոսում, ասես քնած լիներ: Բայց աչքերը բաց էին, և ես նրանց մեջ երբեմն որսում էր առաստաղով մեկ հյուսիսափայլի հրացուլթի նման անաղմուկ սահող ռեկլամային լույսերի անդրադարձումները: Փողոցում ամեն ինչ լուկ էր: Պատի մյուս կողմում ժամանակ առ ժամանակ խշրտոց էր լսվում. նախեն էր թափառում սենյակոսմ, իր հույսերի, ամուսնության, հավանորեն իր ամբողջ կյանքի մնացորդների մեջ:

— Դու գուցե այստեղ մնայիր, — ասացի ես:

Նա կիսաքարձրացավ:

— Այսօր չէ, սիրելիս...

— Ես շատ կուզենայի, որ դու մնայիր...

— Վաղը...

Նա վեր կացավ ու անաղմուկ քայլեց մութ սենյակում: Ես հիշեցի այն օրը, երբ նա առաջին անգամ մնաց ինձ մոտ, երբ նոր բացվող օրվա մոփսրադուխն լույսով նա այ, այսպես քայլեց սենյակում, որպեսզի հազնվի: Զգիտեմ ինչո՞ւ, բայց այդ բանում մի ինչ-որ ապշեցուցիչ բնական ու հուզիչ բան կար. հեռավոր անցյալի ինչ-որ մի արձագանք, որ թաղված էր ժամանակի բեկորների տակ, օրենքի լուին մի հնազանդութուն, որն արդեն ոչ ոք չէր հիշում: Նա վերադարձավ մթովթյան միջից ու ձեռքի ավել գլուխը հիմ երեսին:

— Ինձ համար այնքան լավ էր քեզ մոտ, սիրելիս: Շատ լավ: Ես այնքան ուրախ եմ, որ դու կաս:

Ես ոչինչ չպատահեա՞նք: Ես ոչինչ պատահեա՞նք չկարողացա:

Ես մերան տուն ուղեկցեցի ու նորից գնացի սլանդոկ: Այնտեղ գտա Կեստերին:

— Նստիր,— ասաց նա:— Ինչպե՞ս ես:

— Ոչ այնքան լավ, Օտտո:

— Որով է բան կիսմե՞ս:

— Եթե տկսեմ խմել, ստիպված կլինեմ լաւտ խմել: Ես այդ բանը չեմ ուզում: Յուր կգնամ: Բայց կկարողանա՞ք որեւէ ուրիշ մի գործով զբաղվել: Գոտֆրիդը հիմա աշխատո՞ւմ է տաքսու վրա:

— Զէ:

— Ասվ: Այդ դեպքում ես մի քանի ժամ կըշեմ:

— Ես քեզ հետ կգամ լաւատ,— ասաց Կեստերը:

Հրաժեշտ տալով Օտտոյին, ես մեքենա նստեցի և ուղեորվեցի գիւղի կանգառը: Իմ առջևում արդեն երկու մեքենա կար: Հետո մոտեցան Գուստավը և դերասան Թոմմին: Առջևի երկու տաքսիները գնացին: Շոտտով ինձ համար էլ ուղեոր ճարվեց: Մի ջահել աղջիկ ինձ խնդրեց տանել «Վինետա» մոդայիկ մի պարասարճ, տեղանեերին հեռախոսներով, պնեմատիկ փոստով, և նման ալ տարիքոտներով, որ նկատի են առնված պրովինցիալների համար: «Վինետա» գտնվում էր գիշերային մյուս սրճարաններից հեռու մի ձկնի նրբանցքում:

Մենք կանգ առանք: Աղջիկը խառնշտեց իր պայուսակն ու ինձ ձեռնեց հիսուն մարկանոց մի թղթադրամ: Ես ուսերս թոթվեցի:

— Ցաւոք, մանրել չեմ կարող:

Մոտեցավ բարապանը:

— Ես ձեզ ինչքա՞ն պետք է տամ,— հարցրեց աղջիկը:

— Մեկ մարկ և յոթանասուն պֆեննինգ:

Նա դարձավ բարապանին:

— Դուք չե՞ք կարող իմ փոխարեն վճարել: Ես ձեզ հետ հաշիվներս կփակեմ գանձարկղի մոտ:

Բարապանը բաց արեց մեքենայի դուռն ու աղջկան ուղեկցեց գիւղի դրամարկղը: Հետո նա վերադարձավ:

— Ահա...

Ես հաշվեցի փողերը.

— Այստեղ մեկ մարկ հիսուն է...

— Զուր տեղը դուրս մի տուր... դեռ խակ ես... Քսան պֆեն-նինգ հասնում է բարապանին այն բանի համար, որ նա վերա-դարձավ Այդպիսին է տաքսին, Սրբվիր այստեղից:

Ռեստորաններ կային, ուր բարապաններին թեյի փող էին տա-լիս, բայց եթե նա էր ուղևոր բերում, և ոչ թե, երբ դու էիր նրա մոտ հյուր տանում:

— Ես դեռևս այնքան էլ կանաչ չեմ դրա համար,— ասացի ես,— ինձ հասնում է մեկ մարկ յոթանասուն:

— Իսկ մոռլթիդ չե՞ս ուզում... Հապա, տղաս, մի մաքրվի այս-տեղից, Այստեղի օրհներները ես քեզանից լավ գիտեմ:

Ես թքած ունեի քսան պֆեննինգի վրա: Բայց չէի ուզում, որ նա ինձ հիմարի տեղ դներ:

— Գլուխ գովելդ մի կողմ թող և տուր մնացորդը,— ասա-ցի ես:

Բարապանը հարվածը հասցրեց ակնթարթաբար, ես չհասցրի անգամ մի կողմ թեքվել: Երբ նստած ես ղեկի առջև, դա անհավա-նակա՛ն չէ, ես չհասցրի անգամ ձեռքով ծածկվել և գլուխս խփե-ցի ղեկանիվին: Հետո շժմած ուղղվեցի տեղումս: Գլուխս դմբղմ-բում էր թմբուկի նման, քթիցս արյուն էր գնում: Բարապանը կանգնած էր իմ առջև:

— Էլի՞ ես ուզում, ջրահեղձի խղճուկ դիակ:

Ես միանգամից գնահատեցի իմ հնարավորությունները: Ուշինչ չէի կարող անել: Այդ տխրան ինձանից ուժեղ էր: Նրան պատասխա-նելու համար ես պետք է հանկարծակի գործեի: Մեքենայի միջից խփել ես չէի կարողանա. հարվածս ուժ չէր ունենա: Իսկ միևնու-գուրս գալի մալթ, նա կհասցներ մի երեք անգամ գետին գլորել ինձ: Ես նայեցի նրան: Դեմքիս կպավ թթված գարեջրի հոտը:

— Մի հատ էլ հասցնեմ, կինդ այրի կդառնա:

Ես նայում էի նրան առանց շարժվելու, աչքերս հառած այդ լայն, առողջ դեմքին: Նրան ուտում էի աչքերով, տեսնում էի, թե որտեղ է հարկավոր խփել, կատաղությունը սառույցի նման կաշ-կանդում էր ինձ: Ես նստած էի անշարժ, նրա դեմքը տեսնում էի չափազանց մոտիկից, չափազանց պարզ, ասես խոշորացուցի մի-

ցով, դեմքի ամեն մի մազը, կարմիր, հողմահար, քրտնամխած
ժուկ-ծակ մաշկը...

Շողշողաց ոստիկանի սաղավարտը:

— Ի՞նչ է այստեղ պատահել:

Բարապանը քծնաբար ձգվեց:

— Ոչ մի բան, պարոն ոստիկան:

Ոստիկանը նայեց ինձ:

— Ոչինչ,— ասացի ես:

Նա հայացքը փոխադրում էր Բարապանից ինձ:

— Բայց չէ՞ որ դուք արչունքվա եք:

— Երեսս դիպավ դեկանտի վրին:

Բարապանը մի քայլ ետ գնաց: Նրա հայացքում մի ստոր
քմեծադ կար: Մտածեց, որ ես վախեցա մատնել իրեն:

— Անցեք այստեղից,— ասաց ոստիկանը:

Ես գազ տվեցի և վերադարձա կանգառը:

— Համա թե տեսք ունես,— ասաց Գուստավը:

— Միայն քիթս է,— պատասխանեցի ու պատմեցի պատա-
հածը:

— Հապա եկ գնանք պանդոկ,— ասաց Գուստավը:— Զուր չէ,
որ մի ժամանակ ես եղել եմ տանիտար-եֆրեյտոր: Ինչպիսի խո-
լովություն է՝ խփել նստածին:— Նա տարավ ինձ խոհանոց, սառույց
խնդրեց ու մի կես ժամ մշակում էր ինձ:— Հետք անգամ չի
մնա,— հայտարարեց նա:

Վերջապես նա ավարտեց:

— Դե, իսկ գանգո ի՞նչ վիճակումն է: Ամե՞ն ինչ կարգին է:
Այդ դեպքում ժամանակ չկորցնենք:

Ներս եկավ Թումին:

— «Վինետայի» մեծ բարապանն է: Մշտապես կռիվ է անում,
հենց դրանով էլ հայտնի է: Ցավոք, նրան դեռ ոչ ոք չի հասցրել:

— Հիմա կստանա,— ասաց Գուստավը:

— Այո, միայն թե ինձանից,— ավելացրի ես:

Գուստավը դժգոհությամբ նայեց ինձ:

— Մինչև որ դու դուրս գաս մեքենայից...

— Ես արդեն մտածել եմ ձեռքի վարողանամ, այդ դեպ-
քում հո դու չես ուշանա:

— Լավ:

Ես դրեցի Գուսատովի գլխարկը, և մենք նստեցինք նրա մեքենան, որպեսզի բարապանը միանգամից չհատկանա, թե բանն ինչումն է։ Այտպես թե այնպես, նա շատ փան չէր տեսնի, նրբանցքում բավական մոպե էր։

Մոտեցանք։ «Վիկտորյա» մոտ մի շունչ անգամ չկար։ Ձեռքին քսան մարկանոց մի թղթադրամ, Գուստովը դուրս թռավ։

— Սատանան տանի, մանր չկա։ Բարապան, դուք չե՞ք կարող մանրացնել։ Ըստ հաշվի մի մարկ յոթանասուն է։ Վճարեցեք, խնդրում եմ։

Նա ձեացրեց, թե մոտենում է դրամարկղին։ Բարապանը հագլով մոտեցավ ինձ ու բռնեց ինչեք մի մարկ ու հիսուն։ Ես շարունակում էի ձեռքս մեկնած պահել։

— Քշի կորի,— միթմիթաց նա։

— Մեացորդը տուր, կեղտոտ շուն,— բղավեցի ես։

Մի ակնթարթ նա տեղում քարացավ։

— Լսիր,— շրթունքները լիզելով, կամացուկ ասաց նա,— դու դեռ շատ ամիսներ կալսոսաս այս բանի համար։— Նա ձեռքը թափով ետ տարավ, որ վրա բերի։ Այդ հարվածը կարող էր ինձ ուշաթափ անել։ Բայց ես զգաստ լի։ Շրջվելով կուցա և նրա բռնեցքն ամբողջ թափով իջավ արգելափ պողպատե, սուր ճանկին, որը ես անկատելիորեն պահել էի ձեռքումս։ Բղավելով, բարապանը ետ թռավ ու ցնցեց ձեռքը։ Նա ցավից շոգեմեքենայի նման ֆշշացնում էր և առանց դեմքը ծածկելու ամբողջ հասակով մեկ կանգնած էր։

Ես դուրս թռա մեքենայից։

— Ճանաչո՞ւմ ես,— խուլ մռնչացի ես ու խսեցի նրա փորին։ Նա ընկավ։ Գուստովը կանգնած էր մուտքի առաջ։ Նմանեցնելով ունեղի դատավորին, նա սկսեց հաշվել։

— Մեկ, երկու, երեք...

«Հինգ» հաշվի վրա բարապանը ոտքի ելավ, ասեմ ապակուց շինված լինելու։ Ինչպես առաջ, ես իմ առաջ տեսնում էի նրա դեմքը, նորից այդ առողջ, լայն, հիմար, ստոր դեմքը. ես նրան տեսնում էի ամբողջովին, ինչպես որ կար, առողջ մի տղա, մի խուզ, որի թոքերը երբեք չեն հիվանդանա։ Եվ հանկարծ տգացի, թե ինչպես կարմրաթուխ մի մջռոջ ծածկեց իմ ուղեղն ու աչքերը, և ես նետվեցի նրա վրա ու սկսեցի ծեծել։ Այն ամենը, ինչ իմ ներսում պոտակվել էր այդ օրերի ու շաբաթների ընթացքում, ես թափում

էի այդ առողջ, լախն, բառաշող դեմքի վրա, մինչև որ ինձ ետ քաշեցին...

— Խելքդ թոցրել ե՞ս, կսպանես,— բղավեց Գուստավը:

Ես նայեցի շուրջս: Բարապանը հենվել էր պատին: Նա արթունաբամ էր լինում: Հետո նա երկուտակվեց, ընկավ, և խոշոր փայլուն ուրդի նմանվելով, իր շքեղ լիվրեի մեջ շոքեղորէ սողաց դեպի ելքը:

— Հիմա նա այլևս երկար ժամանակ կոխվ չի առի,— ասաց Գուստավը:— Իսկ մենք արի չքվենք այստեղից, քանի որեւ մարդ չկա: Սա արդեն կոշկոտմ է մարմնական ծանր վնասոված:

Մենք փողերը նետեցինք սալահատակի վրա, նստեցինք մերենան ու քշեցինք:

— Ինձանից է՞լ է արդուն գնում,— հարցրի ես:— Թե՞ իրեն եմ այդպես քսվել:

— Բթիցդ նորից է կաթում,— ասաց Գուստավը:— Նա ձախից մի շատ գեղեցիկ հարված է հասցրել քեզ:

— Իսկ ես իսկի չեմ էլ նկատել:

Գուստավը ծիծաղեց:

— Գիտե՞ս ինչ,— արտաքի ես:— Հիմա ես անհամեմատ լավ եմ զգում:

XVIII

Մեր տաքսին կանգնած էր պանդոկի առաջ: Սո ներս մտա, որպեսզի կենցիկն փոխարինելու համար նորից վերցնեմ փաստաթղթերն ու բանալին: Գոտֆրիդը դուրս եկավ ինձ հետ միասին:

— Ի՞նչ եկամուտ ունեցար այսօր,— հարցրի ես:

— Միջակ,— պատասխանեց նա:— Զգիտես տաքսիներն են շատացել, թե ուղեորներն են շափից ավելի պակասել... Իսկ դո՞ւ:

— Վատ: Ամբողջ գիշերը դեկի առջև և մինչև առգամ քսան մարկ չեմ հավաքել:

— Մույլ ժամանակներն են,— Գոտֆրիդը հոնքերը բարձրացրեց:— Այսօր դու հավանորեն այնքան էլ չե՞ս շտապում:

— Զե, փակ գու ինչո՞ւ ես հարցնում:

— Ինձ չե՞ս տանի մի տեղ... Ոչ հեռու:

— Կալ:

Մենք նստեցինք:

— Իսկ ո՞ւր ես գնում:

— Տաճար:

— Ի՞նչ, — նորից հարցրի ես: — Ականջներս չխաբեցի՞ն: Ինձ թվաց թե ասացիր տաճար:

— Ոչ, զավակս, դու սխալ չես լսել: Հենց տաճար էլ գր-
նում եմ:

Սա զարմանքով նայեցի նրան:

— Մի զարմացի ու քշի, — ասաց Գոտֆրիդը:

— Ինչ կա որ, խնդրեմ:

Մենք գնացինք:

Տաճարը գտնվում էր քաղաքի հին մասում, մի քանի հրապարակի վրա, որի շուրջը կանգնած էին կրոնի սպասավորները տնե-
րը: Ես մեքենան կանգնեցրի գլխավոր մուտքի առջև:

— Ավելի այն կողմ, — ասաց Գոտֆրիդը: — Պատվիր շուրջը: Նա ինձ խնդրեց կանգ առնել հակառակ կողմի մուտքի առաջ և դուրս եկավ:

— Դեհ, աստված թող քեզ վարձահատույց չի՛նի, — ասացի ես: — Դու, հավանորեն ուզում ես խոստովանե՞լ:

— Հապա մի եկ ինձ հետ միասին, — պատառնանք նա:

Ես ծիծաղեցի:

— Միայն թե ոչ այսօր: Առավոտյան ես արդեն աղոթք արել եմ: Այդ ինձ բավական է ամբողջ օրվա համար:

— Դատարկ բաներ դուրս մի տուր, մանկիկս, արի: Ես մե-
ծահոգի կլինեմ ու քեզ որոշ բան ցույց կտամ:

Սա հետաքրքրով նայեցի նրան: Մենք նեղ ստանք մի փոքրիկ դռնից և հայտնվեցինք տաճարի ծածկած սրահում: Կա-
մարների երկար շարքերը, որ ծվարել էին գրանիտե սյուների վրա, շրջապատել էին փոքրիկ պարտեզը, կազմելով մի մեծ քառանկյու-
նի: Մեջտեղում բարձրանում էր խաչված Քրիստոսի հողմահար-
ված արձանը: Նրա կողքերին պատկերված էին խաչի ճանապարհի շարժարանները՝ պատկերող քարե խորաքանդակներ: Ամեն մի խորաքանդակի առջև դրված էր մի նստարան՝ աղոթողների հա-
մար: Բարձիթողի արված աթոռն բուռն կերպով աճել էին ծաղիկ-
ները:

Գոտֆրիդն ինձ ցույց տվեց կարմիր ու սպիտակ վարդերի մի քանի հակադաս թփեր:

— Ահա: Նայիր, ճանաչո՞ւմ ես:

Ես ապրջած կանգ առաւ:

— Իհարկե, ճանաչում եմ,— ասացի ես:— Նշանակում է դու այստե՞ղ ես կատարել քո բերքահավաքը, այ դու ժամի ծեր դող:

Գրանից մի շաբաթ առաջ Պատը փոխադրվել էր Ֆրանու Զայակու մոտ, և մի անգամ Լենցը Յոսպի ձեռքով վարդերի մի հըսկայական փունջ էր ուղարկել: Ծաղիկներն այնքան շատ էին, որ Քուպը ստիպված եղավ դրանք բերել երկու անգամից: Ես գլոսի և ի կոտրում, աշխատելով գոշակել, թե որտեղի՞ց կարող էր Գոտֆրիդը դրանք ճարել, ես նրա սկզբունքը դիտեի. երբեք ծաղիկներ չդնել: Քաղաքային զբոսայգում ես այդպիսի վարդեր չէի տեսել:

— Այ դա փռեա է, — ասացի ես գովասանքով:— Այդ հասկանալու համար մարդ պետք է խելք ունենա:

Գոտֆրիդը քմծիծաղ տվեց:

— Ոչ թե արդի է, այլ իսկական ոսկու երակ:

Նա հանդիսավորովթյամբ ձեռքը դրեց իմ ուսին:

— Ես քեզ էլ ինձ հետ միասին փայտտեր եմ դարձնում:

Կտրծում եմ, որ հիմա սա քեզ պետք կգա:

— Ինչո՞ւ հատկապես հիմա,— հարցրի ես:

— Որովհետև քաղաքային զբոսարգիւն բավական ուժեղ կերպով դատարկվել է: Իսկ չէ՞ որ նա էր քո միակ աղբյուրը, այնպես չէ՞:

Ես գլխով արեցի:

— Բացի այդ,— շարունակեց Գոտֆրիդը:— Գուհիմա թեականում ես այնպիսի մի շրջան, երբ ցույց ես տալու բուրժուաշի և կավալերի միջև լինկած տարբերությունը: Բուրժուան որքան երկար է ապրում կնոջ հետ, այնքան ավելի քիչ է նրա հանդեպ ուշադիր լինում: Կավալերն՝ քնդհակառակը՝ գնալով ավելի ուշադիր է դառնում: Նա ձեռքով մի լայն շարժում արեց:— Իսկ այսպիսի այդով դու կարող ես միառնդամայն ցնցող կավալեր լինել:

Ես ծիծաղեցի:

— Ամեն ինչ շատ լավ է, Գոտֆրիդ,— ասացի ես:— Էհ, իսկ իթե ես բռնվե՞մ: Այստեղից ճղելը շատ անհարմար է, իսկ աստվածավախ մարդիկ կասեն, թե ես ապականում եմ իրենց սրբազան վայրը:

— Իմ թանկապին տղա,— պատասխանեց Լենցը:— Գուհիս տեղ որե՞նչ մեկին տեսնո՞ւմ ես: Պատերազմից հետո մարդիկ սկսել են քաղաքական հավաքությունների գնալ և ոչ թե եկեղեցի:

Այդ մեկը ճշմարիտ էր:

— Իսկ ինչպե՞ս վարվել տերտերների հե՞տ:

— Նրանք ծաղիկների հետ գործ չունեն, հակառակ պարագային այդքան ավելի լավ խնամված կլինեն: Իսկ տեր աստվածը միայն ուրախ կլինի, որ դու ինչ-որ մեկին բավականագործես ևս պատճառում: Զե՛՛ որ նա վերջապես լավ տղա է:

— Դու իրավացի ես:— Ժս նայում էի հսկայական, հին թիփերին:— Մոտակա շտրափներին ընթացքում ես ապահովված եմ:

— Այլե՞ք երկար ժամանակով: Քո բախտը բերել է: Սա վարդի շատ կայուն, երկար ժամանակ ծաղկող տեսակ է: Ամենաքիչը միևնույն սեպտեմբեր կձգես: Իսկ դրանից հետո կսկսվեն աստղածաղիկներն ու քրիզանթեմները: Գնանք, ցույց տամ, թե նրանք որտեղ են:

Մենք քայլեցինք պարտեզով: Վարդերը թմրեցնող բուրմունք էին տարածել: Բվվացող ամպերի նման ծաղկից ծաղիկ էին թռչում մեղունների պարսեղեր:

— Նայիր մեղուններին, — ասացի ես ու կանգ առա:— Նրանք որտեղի՞ց են քաղաքի կենտրոնում: Զե՛՛ որ մոտակայքում փեթակներ չկան: Գուցե քարոզիչները դրանք բուծում են իրենց տների տանիքների վրա՞:

— Ոչ, եղբայր իմ, — պատասխանեց լենցը:— Գրովս կտամ կտրելու, որ նրանք թռչում-զայիս են գլուղական ինչ-որ մի տուն-տեղեկությունից: Նրանք պարզապես լավ են իմանում իրենց ճանապարհը, — նա աչքերը կկոցեց, — իսկ մենք, ահա, շփտեմք...

Ես ուսերս թրթվեցի:

— Իսկ գոցե գիտե՞նք: Թեկուզ ճանապարհի մի սիոթրիկ հատվածը, բայց գիտենք: Որքան աթո հաղկավոր է: Իսկ դու մի՞թե չգիտես:

— Ոչ: Ասենք, իմանալ էլ չեմ ուզում: Եթե նպատակ ես ունենում, կյանքդ դառնում է քաղաքներիական, սարճանափական:

Ես նայեցի տաճարի աշտարակին: Հավիտենաբան հին ու հանդիստ կանաչ մետաքսե մի ուրվականի պես նա կակված էր երկնքի կապույտ ֆոնի վրա: Նրա շուրջը ճակրոտ էին ծիծեռնակները:

— Որքան խաղաղ է այստեղ, — ասացի ես:

Լենցը գլխով արեց:

— Այո, ծերուկ, ճիշտն ասած, այստեղ է, որ սկսում ես հաս-

կանալ, որ դու միայն մի բան չես ունեցել լավ մարդ դառնալու համար՝ ժամանակ։ Ծի՛շտ եմ ասում ես։

— Ժամանակ և հանգստութիւն,— պատասխանեցի ես։— Հանգստութիւնը նույնպես պակասում էր։

Նա ծիծաղեց։

— Չարտազանց ուղ է։ Հիմա բանն այնտեղ է հասել, որ հանգիստը անտանգի է դարձել։ Դրա համար էլ զենք։ Նորից ոտով, գլխով նետվենք աղմուկների մեջ։

Ես Գոտֆրիդին տարել ու վերադառնում էի կանգառը, Ճանապարհհին անցա պերեզմանատան մոտով։ Ես գիտեի, որ Պատը պատկած է պատշգամբում իր շեգլոնգի վրա ու մի քանի անգամ սկզբնի շլակը, Բայց նա չերեաց, ու ես շարունակեցի ճանապարհաւ Դրա փոխարեն շուտով տեսա ֆրաու Խասսեին։ Փոփոցելով մեղաքս դիպակի կարված պելերինան նա լող տվեց փողոցի երկայնքով ու անհետացավ անկյունի հետևը։ Ես հետևեցի նրան, որ հարցնեմ, թե չե՞մ կարող արդյոք մեքենայով իրեն որևէ տեղ տանել։ Բայց խալմերովում նկատեցի, թե փնչպես նա նստեց յիմուդինը՝ բավականապէս բզկտված քսաներեք թվականի արտադրութեան մի մերսեդես։ Մեքենան իսկուրն շարժվեց։ Ղեկի տղան նստել էր բադի կտուց հիշեցնող քթով մի տղամարդ։ Նրա հագին խայտաբղետ, վանդակավոր կոստյում էր։ Բավական երկար ես նայում էի հեռացող լիմուզինի հետևից։ Ահա թե ինչ է պատահում, երբ կինը երկար ժամանակ մենակ է մնում տանը։ Արդ մասին մտածելով ես եկա կանգառ և հերթ բռնեցի մեքենաների շարքի վերջում։

Արևը շիկացրել էր տանիքը։ Մեքենաները շատ դանդաղ էին ուռաշ շարժվում։ Իմ քոնն սկսել էր տանել, և ես աշխատում էի քնել։ Բայց ֆրաու Խասսեի կերպարանքը չէր դադարում ինձ անհանգստացնելուց։ Ծի՛շտ է, մեղանում ամեն բան ուրիշ էր, բայց յի՞ որ Պատն էլ է ամբողջ օրը մենակ նստում տանը։

Ես մեքենայից դուրս եկա, իշա մաթն ու ուղղվեցի դեպի Դուստավի մեքենան։

— Ահա, խմի՛ր,— առաջարկեց նա, ինձ մեկնելով թերմոսը։— Հիանալի զովացնող ըմպելիք է։ Սեփական գլուտս է. սուրճ ստուգելով։ Այս ձևով դիմանում է երկար ժամանակ ցանկալի շոգին։ Իմացիր, որ Դուստավը գործնական մարդ է։

Ես խմեցի մի բաժակ սառը սուրճ:

— Դե եթե դու այդքան գործնական ես,— ասացի ես,— պատմիր, թե ինչով կարելի է զբաղեցնել կնոջը, երբ նա երկար ժամանակ մնում է մենակ:

— Դա շատ հասարակ բան է... — Գուստավը նայեց ինձ իր գերազանցութունը իմացողի հայացքով: — Դու, իսկապես որ խեղճ ես, Ռո՛ջերտ: Հարկավոր է կամ երեխա կամ էլ շոտ: Պրոբլեմ ես գտել: Ինձ մի արվելի դժվար հարց տալիս:

— Շո՛ւն,— կրկնեցի ես զարմանքով: — Սատանան տանի, իհարկե, շոտ է հարկավոր: Ծիշոտ ես ասում: Շան հետ երեք միայնակ չես լինի:

Ես նրան մի տիպարետ հրամցրի:

— Լսիր, իսկ դու պատահաբար չե՞ս իմանում, թե որտեղից կարելի է այդ ճարել: Մեր օրերում երեկ շան համար այնքան էլ թանկ չվերցնեն:

Գուստավը հանդիմանովթյամբ օրորեց գլուխը:

— Է՛հ, Ռո՛ջերտ, դու փակապես որ դեռ չես իմանում, թե ես քեզ համար ինչպիսի մի գտնեմ եմ: Իմ ապագա աները դոբերման-պիլնեյերների տերերի միտվթյան երկրորդ քարտուղարն է: Իհարկե, մենք քեզ համար մի ջահել լապտո կճարենք, և մինչև անգամ ձրի: Ամենազտաբուռններից: Մենք վեց հատ լապտո ունենք: Նրանց տատիկը մեղալակիր է՝ Հերոսա Ֆոն դեր Տոֆենբուրգը:

Գուստավը հաջողակ մարդ էր: Նրա հարսնացուի հայրը ոչ միայն դոբերման էր բուծում, այլև պանդոկապան էր, «նոր խուց» պանդոկի տերը: Ինքը՝ հարսնացուն, պահում էր պլիսեի արհեստանոց, Գուստավը հիանալի էր ապրում: Նա ձրիաբար ուտում, խմում էր աներոջ մոտ, իսկ հարսնացուն լվանում ու արդուկում էր նրա վերնաշապիկները: Նա չէր շտապում ամուսնանալ: Զէ՛ որ այդ դեպքում ինքը պետք է հոգ տաներ այդ բոլորի մասին:

Ես Գուստավին բացատրեցի, որ դոբերման չեմ ուզում: Նա շատ մեծ է և, բացի այդ, բնավորութունն էլ հավատ չի բնծալում: Գուստավը մի պահ մտածեց, ապա ասաց.

— Եկ ինձ հետ: Վիճակը կպարզենք: Ես խնդրեմ քան նկատի ունեմ: Միայն թե դու սուս մնա և մի խանդարի:

— Այվ:

Նա ինձ տարավ դեսի մի փոքրիկ խանութ: Ցուցափեղկում

գրված էին ծովախոտերով ծածկված ակվարիումներ։ Երկու վհատ ծովախոզուկներ նստած էին մի արկղի մեջ։ Երկու կողմերում կախված վանդակներում անխոնջ կերպով ալյս ու ալն կողմ էին ցատկոտում երաշտահավերը, սարյակներն ու դեղձանիկները։

Մեզ ընդառաջ դուրս եկավ շաքանակագույն, գործած ծակե֊տով փոքրիկ, ծուռ ոտքով մի մարդ։ Զրագույն աչքեր, գույնը կորցրած այտեր, իսկ քթի տեղ ինչ-որ մի ճրագ։ Մի խոսքով զարեջրի ու շնապտի մեծ տիրահար։

— Հապա ասա, Անտոն, ինչպե՞ս է ապրում Աստան,— հուրցրեց Գուստավը։

— Երկրորդ մրցանակ և Պատվո մրցանակ Քյոլնում,— պատահանեց Անտոնը։

— Ինչպիսի ստորոնթյուն,— զայրացավ Գուստավը։— Իսկ ինչո՞ւ ոչ առաջին։

— Առաջինը նրանք տվել են Ուդո Բլանկենֆելսին,— մրթմըրթաց Անտոնը։

— Այ քեզ վայրենոթյուն։ Խաղեցողություն է սա...

Մեր հետևում, վաճառասեղանի տակ վնգստում ու բարակ ձայներով հաշում էին լակոտներ։ Գուստավը անցավ վաճառասեղանի հետևը, երկու թերթերի վզերից բռնեց ու բարձրացրեց։ Նրա ձախ ձեռքից կախ էր ընկել աև ու ապիտակ մի լակոտ, իսկ աջ ձեռքից կարմրաշագանակագույն։ Նա անեկատելիորեն թափառահալած աջ ձեռքում բռնած լակոտը։ Սա նրանցի նրան. այո, դա հարմար կլինի։

Լակոտը մի աննման քան էր, իսկական խաղալիք։ Ուղիղ ոտքեր, թաթեր, քառակուսի, պատշիկ մարմին, ուղղանկյուն գլխիկ, խելացի, լկտի աչքեր։ Գուստավը շնիկին դրեց հատակին։

— Միծաղելի խաղենուրդ է,— ասաց նա ցույց տալով կարմրաշագանակավուն գունավորումը։— Դու որտեղի՞ց ես սա ճարել։

Անտոնն ասաց, որ իբր այդ ստացել է Հարավային Ամերիկա մեկնած մի տիկնոջից։ Գուստավը բռնվեց ծաղրալից մի ծիծաղով։ Անտոնը վիրավորվեց ու հանեց, ցույց տվեց ծննդաբանությունը, որը հասնում էր մինչև նայի տապանը։ Գուստավը թերահավատորեն ձեռքը թափ տվեց ու սկսեց նայել սև ու ապիտակ շան լակոտին։ Անտոնը շագանակագույն լակոտի համար պահանջեց հարյուր մարկ։ Գուստավն առաջարկեց հինգը։ Նա հայտարարեց, որ իրեն

դուր չի գալիս յակոսի ապուսպապը և սկսեց քննադատել այդն ու ականջները: Ուրիշ բան է սև ու սպիտակը, նա, Վիբր անթերի է:

Ըս անկյունում վանգնած լսում էի: Հանկարծ մեկը ձիգ տվեց իմ գլխարկը: Ըս վարմացած շրջվեցի: Փոքրիկ դեղին մի կապիկ կուշ եկած, թախծոտ դեմքով նստել էր անկյունում պատաձողի վրա: Նա յանհեր սև, կլոր աչքեր ու պառավի մտահոգ բերան: Շրդ-թայից ամրացված կաշեփոկը հագցրած էր նրա փորին: Նրա փոքրիկ, սև ձեռքերն իրենց մարդկային տեսքով վախ էին պատճառում:

Ըս անշարժ կանգնել էի: Կապիկը պատաձողի վրայով դանդաղորեն շարժվեց իմ կողմը: Նա անքթիթ նայում էր փնձ, առանց վստահության, բայց ինչ-որ տարօրինակ, հմայված մի հայացքով: Վերջապես նա զգուշորեն առաջ երկարեց իր թաթիկը: Ըս մատն մեկնեցի նրան: Նա թեթևակի լսող ցատկեց, բայց հետո մատն վերցրեց: Մատն սեղմած մանկական սառը ձեռքի հպումը տարօրինակ էր: Թվում էր, թե երկուտակ եղած այդ փոքրիկ մարմնի մեջ ամփոփված էր մի համր մարդ, որն ուզում էր փրկվել: Ըս չկարողացա երկար նայել մահացու թախծով լի այդ աչքերին:

Փնշացնելով, Գուստավը դուրս ելավ տոհմածառի խիտ ճյուղերի միջից:

— Նշանակում է պայմանավորվեցինք, Անտոն: Դու սրա փոխարեն կատանաս դոքերման-պինչերի լսկոտ, Գերտայի սերունդը: Քո կյանքի ամենալավ գործարքն է սա:— Հետո նա դարձավ ինձ. դու սա անմիջապես վճարե՞ս:

— Իսկ ի՞նչ արժի:

— Ոչ մի բան: Սրան փոխել եմ այն դոքերմանով, տրը նվիրել էի քեզ: Գուստավին թող նման գործերի գլուխ բերելը: Գուստավը բարձր տեսակի տղամարդ է: Ոսկի տղա է:

Մենք պայմանավորվեցինք, որ շան հետևից կգամ աշխատանքից հետո:

— Դու քի վիճակի՞ ես հասկանալ, թե հատկապես ինչ ձեռք բերեցիր հենց հիմա,— հարցրեց ինձ փողոցում Գուստավը:— Զէ որ սա մի հազվագյուտ օրինակ է: Իռլանդական թերջեր: Ոչ մի բիծ չունի: Դեռ ծննդաբանական փաստաթղթերն էլ վրան: Դու մի՞նչ անգամ չպետք է համարձակվես նայել նրա վրա, դո՛ւ,

աստծու ստրուկ։ Այս արարածի հետ փոփոխուց առաջ դու պետք է նրան փոխարհ դուրս տաս։

— Գուտտա՛վ,— ասացի ես,— դու ինձ շատ մեծ ծառայություն արեցիր։ Դնանք ու խմենք ամենահին կոնյակը, որ վճարենք։

— Այսօր չեմ կարող,— հայտարարեց Գուտտավը։— Այսօր իմ ձեռքը պետք է հաստատուն ըլինի։ Երեկոյան գնում եմ սպորտային միություն վեզքի խաղալու, հոստացիր, որ որևէ կերպ հետոս կգաս։ Շատ կարգին մարդիկ են, մինչև անգամ օքեր-պոստ-քարտուղար ունեն։

— Ես կգամ, — ասացի ես։— Մինչև անգամ, եթե այնտեղ օրեր-պոստ-քարտուղար չլինի։

Ժամը վեցի մոտ ես վերադարձա արհեստանոց։ Կեստերը ինձ էլ սպասում։

— Ճաշից հետո ժաֆֆեն զանգահարեց։ Խնդրել է, որ դու դանգահարես իրեն։

Մի ակնթարթ շունչս բռնվեց։

— Նա որևէ բան տես¹ է, Օտտո։

— Զէ, առանձնապես ոչ մի բան։ Ասաց միայն, որ իր մոտ լինողունմ է մինչև ժամը հինգը, որից հետո կգնա սուրբ Դորոթեայի հիվանդանոցը։ Նշանակում է, դու հենց այնտեղ էլ պետք է զանգահարես։

— Ավ։

Ես գնացի գրասենյակ։ Տաք էր, մինչև անգամ տոթ, բայց ես դողացնում էի, և հեռախոսային խողովակը դողգողում էր իմ ձեռքում։

— Սրանք հիմարություններ են,— ասացի ես և ալվելի ամուր սեղմեցի ձեռքումս խոսափողը ու քոնեցի սեղանի անկյունից։

Քիչ ժամանակ չանցավ, մինչև որ ես լսեցի ժաֆֆեի ձայնը։

— Դուք ազա՛տ եք,— հարցրեց նա։

— Այո։

— Այդ դեպքում միանգամից եկեք։ Ես դեռ էլի մեկ ժամի չափ կլինեմ այստեղ։

Ես ուզում էի հարցնել, թե արդյոք Պատի հետ որևէ բան չի պատահել, բայց լեզուս չպատսխեց։

— Ավ,— ասացի ես։— Տասը բոլորից կլինեմ։

Ես խոսափողը կախեցի, նորից վերցրի այն ու տուն զանգահարեցի: Հեռախոսին մոտեցավ աղախինը: Ես խնդրեցի կանչել Պատին:

— Չգիտեմ, տա՜նն է, թե ոչ,— մռայլ ասաց Ֆրիդան:— Հիմա քնայեմ:

Ես սպասում էի: Իմ դուխը ծանրացել էր, դեմքս այրվում էր: Սպասումն անվերջանալի էր թվում: Հետո խոսափողում լքսվեց խշրտոց և Պատի ձայնը:

— Ռոբերտ:

Մի ակնթարթ ես աչքերս փակեցի:

— Ինչպե՞ս ես, Պատ:

— Կավ եմ: Ես մինչև հիմա նստել էի պատշգամբում ու գիրք էի կարդում: Շատ հուզիչ գիրք էր...

— Ահա թե ինչ, հուզիչ գիրք...— ասացի ես:— Այդ լավ է: Ես ուզում էի ասել, որ այսօր մի փոքր ուշ կգամ տուն: Դու արդեն ամբողջ գիրքը կարդացել-վերջացրե՞լ ես:

— Չէ, ես ամենամեջտեղում եմ: Դեռ էլի մի քանի ժամ կբավականացնի:

— Դե, այդ դեպքում ես լիովին կհասցնեմ: Իսկ դու առայժմ կարդա:

Ես մի փոքր էլ նստեցի գրասենյակում: Հետո վեր կացա:

— Օտտո,— ասացի ես,— ինձ կարելի՞ է վերցնել «Կառլը»:

— Իհարկե: Եթե ուզում ես, ես հետդ կգամ: Այստեղ ես ոչ մի գործ չունեմ:

— Չարժե: Ոչինչ չի պատահել: Ես արդեն տուն զանգահարեցի:

«Ինչ լույս է,— մտածեցի ես, երբ «Կառլը» դուրս նետվեց փողոց,— ինչ հրաշալի երեկոյան լույս է տանիքների վրա: Որքան լիքն ու հրաշագեղ է կյանքը»:

Ես ստիպված եղա մի քանի բույս դեռ սպասել ժամֆֆին: Քույրերն ինձ առաջնորդեց մի փոքրիկ սենյակ, ուր սեղանին դարսված էին հին ամսագրերու, Լուսամտոյի գոգին մի քանի ծաղկամաններ կային փաթավորող բույսերով: Հավիտենապես կրկնվող տեսարան, միշտ նույն շագանակագույն կաղմերով ամսագրերը, միշտ միևնույն փաթավորող բույսերը. այդ բաները կարելի է տեսնել միայն բժիշկների ընդունարաններում և հիվանդանոցներում:

Ներս մտավ ժաֆֆեն։ Նրա հագին թարմ, ձյունածերմակ խա-
բաթ կար։ Բայց երբ նա նստեց ինձ մոտ, ես նրա աջ ձեռքի ներսի
կողմում նկատեցի վառ-կարմիր մի բիծ։ Իմ կյանքում ես շատ
արյուն եմ տեսել, բայց այդ պատիկ բիծն ինձ ավելի ուժգին ցըն-
ցեց, քան նախկինում տեսածս արյան մեջ թաթախված բուրդի վի-
րավապերը։ Իմ առույգ տրամադրությունը անհետ կորավ։

— Ես ձեզ խոստացել եմ պատմել ֆրոյլայն Խովանդի առող-
ջության մասին,— ասաց ժաֆֆեն։

Ես գլխով արեցի ու հայացքս հռեցի պլյուշե գուլյնդգուլյն
սփռոցին։

Ես դիտում էի միմյանց հյուսված վեցանկյունները, հիմարա-
բար ինքս ինձ վճռելով, որ ի՞նչ մինչև ժաֆֆեի նորից խոսել սկսե-
լի աչքս շթարթեմ ու շղաղարեցնեմ նայել այդ նկարներին, ապա
առնեմ քան լավ կրինի։

— Երկու տարի առաջ նա վեց ամիս անց է քրացրել բուժա-
րանում։ Դուք այդ դիտե՞ք։

— Ոչ,— ասացի ես, շարունակելով նայել սփռոցին։

— Այն ժամանակ նրա վիճակն ավելի լավացավ։ Հիմա ես
շատ մեծ ուշադրությամբ նայեցի նրան։ Ձմռանը նա անպայման
պետք է նորից մեկնի աֆտեղ։ Նա չի կարող այստեղ՝ քաղաքում
մնալ։

Ես դեռ շարունակում էի նայել վեցանկյուններին։ Նրանք սկսե-
ցին կաղմալուծվել ու պար բռնեցին։

— Ե՛րբ,— հարցրեցի ես։

— Այնանը։ Հոկտեմբերի վերջից ոչ ուշ։

— Նշանակում է, դա պատահական արյունահոսություն չէր։

— Ոչ։

Ես աչքերս բարձրացրեցի։

— Հաղիվ թե ինձ հարկավոր է ձեզ ասել,— շարունակեց ժաֆ-
ֆեն,— որ այս հիվանդության ժամանակ հնարավոր չէ որևէ բան
կանխատեսել։ Մի տարի առաջ ինձ թվաց, թե պրոցեսը կանգ է
սռել, թե կրացման շրջանն է սկսվել և ձարելի էր ենթադրել, թե
օջախը փակվել է։ Եվ այնպես, ինչպես որ ոչ շատ վաղուց պրո-
ցեսն այդքան անսպասելի սկսվեց, նույնքան անսպասելի էլ կարող
է կանգ առնել։ Ես այդ բանն ասում եմ ոչ անտեղի։ Հիվանդությու-
նը ճիշտ որ այգպիտին է։ Ես ինքս լիկա եմ հեղեղ զարմանալի ապա-
րիման դեպքերի։

— Ծով վատթարացման նույնպե՞ս:

Նա նայեց փնձ:

— Իհարկե, այդպես էլ է եղել:

Նա սկսեց ինձ բացատրել մանրամասնությունները: Երկու թոքն էլ պնասոված էին, աջն ավելի քիչ, ձախն ավելի շատ: Հետո նա սեղմեց զանգի կոճակը: Ներս մտավ քույրը:

— Բերեք իմ պորտֆելը,— ասաց նա:

Քույրը բերեց պորտֆելը: Ժաֆֆեն խշրտացող ծրարների միջից հանեց երկու խոշոր ռենտգենյան նկարահանման թիթեղներ և բռնեց լուսամուտի դիմաց:

— Այստեղ դուք ավելի լավ կտեսնեք:

Մոխրագույն թափանցիկ թիթեղի վրա ես տեսա ողնաշարը, թիակները, ուսերի հոդերը, ողերն ու մյուս ոսկրերը: Բայց ես ավելի շատ թան էի տեսնում, ես տեսնում էի կմախք: Մուգ գույնով, փնչ-որ տեսիլքի մեծան ալյուրաձևանոս էր լուսանկարչական թիթեղի վրա միմյանց հյուսված գոնատ ստվերների միջից: Ես տեսնում էի Պատի կմախքը: Պատի կմախքը:

Ժաֆֆեն ունելիով ցույց էր տալիս ինձ առածին գծերն ու խավարումները և քացատրում էր նրանց նշանակությունը: Նա չէր նկատում, որ ես արդեն չեմ լսում իրեն: Հիմա նա միայն մի փոքր նակա՛ն էր, որ սիրում էր ճշգրտությունն ու մանրակրկիտությունը: Վերջապես նա շրջվեց իմ փողմը:

— Դուք ինձ հասկացա՞ք:

— Այո,— ասացի ես:

— Ձեզ ի՞նչ պատահեց,— հարցրեց նա:

— Ոչինչ,— պատասխանեցի ես:— Ես ինչ-որ վատ եմ տեսնում:

— Ահա, թե ինչ,— Նա ուղղեց ականոցը: Հետո նկարները նորից դրեց ծրարների մեջ և փորձող հայացքով նայեց ինձ:— Անօգուտ մտածմունքների մի հանձնվեցեք:

— Ես այդ չեմ ել անում: Բայց այս ինչ անփոխյալ սարսափ է: Միլիոնավոր մարդիկ առողջ են: Իսկ ինչո՞ւ է նա հիվանդ:

Ժաֆֆեն մի փոքր լռեց:

— Այդ հարցին ձեզ ոչ ոք պատասխան չի տա,— քիչ հետո ասաց նա:

— Այո,— բացակարեցի ես, անպատասխանորեն բռնվելով դառը, անգոր մի կատաղությամբ,— դրա պատասխանը ոչ ոք չի

տաւ: Իհարկեւ, ոչ տք: Ոչ ոք չի կարող պատասխանատու լինել տա-
ռապանքի ու մահվան համար: Նզովք: Եվ քոնե հնարավոր չիներ
որեւէ բան անել:

Ժաֆֆեն երկար նայեց ինձ:

— Ներեցեք ինձ,— ասացի ես,— քայց 'ես չեմ կարողանում
ինչս ինձ խաբել: Ահա թե փնշո՞ւմն է ողջ սարսափելին:

Նա դեռ շարունակում էր նայել ինձ:

— Դուք մի փոքր ժամանակ ունե՞ք,— հարցրեց նա:

— Այո,— ասացի ես:— Ժամանակ ես բավականաչափ ունեմ:

Նա վեր կացավ:

— Ես հիմա պետք է երեկոյան շուրջայցը վատարեմ: Ես կու-
ղենալի, որ դուք գաք ինձ հետ միասին: Քույրը ձեզ խալաթ կտա:
Իմ հիվանդների համար դուք կլինեք իմ ասիստենտը:

Ես չէի հասկանում, թե նա ինչ է ուզում. քայց վերցրի քրոջ
տված խալաթը:

Մենք քայլում էինք երկար միջանցքներով: Հայն լուսամուտ-
ների ողողված էին երեկոյան արեափայլի վարդազուն լույսով:
Դա փափուկ, փոքր-ինչ խլացած, բոլորովին ոչ ճշմարտացի թեւ-
ածող մի լույս էր: Բաց լուսամուտից ներս էր խուժում ծաղկած
աքացիաների բուրմունքը: Ժաֆֆեն բաց արեց դռներից մեկը: Ան-
միջապէս դեմքներս փսփեց խեղդող, նեխված մի բուրմունք: Սքան-
չիլի, հին ոսկու գույնի, մազերով, որոնց վրա գեղեցկորեն անդրա-
դառնում էին մթնշաղի ցուլերը, կինը անզորութեամբ բարձրացրեց
ձեռքը. աղնվակերտ ճակատը. քունքերի մոտ մի փոքր նեղա-
նում էր, աչքերի տափից սկսվում էր մինչև քերանը հասնող վիրա-
կապը: Ժաֆֆեն զգուշորեն քանդեց այդ վիրակապը, և ես տեսա,
որ այդ կինը քիթ չուէի: Քթի փոխարեն սեին էր տալիս արյունոտ
մի վերք, որ ծածկված էր սպիւներով, մուգ-կարմիր կենտրոնում
յերկու մթին տվող անցք: Ժաֆֆեն նորից վիրակապեց կնոջը:

— Վա՛վ է,— ասաց նա սիրալիր և շրջեց դեպի ելքը:

Նա իր հետեից սիակեց դուռը: Միջանցքում ես մի պահ կանգ
առա և հայացքս հառեցի երեկոյան երկնքին:

— Գնանք,— ասաց Ժաֆֆեն ուղղվելով դեպի հաջորդ սեն-
յակը: Մեզ լսելի դարձավ տաքութեան մեջ գալուրովո՞ղ հիվանդի
կցկտուր, անհանգիստ շնչառութեանը: Տղամարդու արճաագույն
դեմքի վրա վառ կերպով աչքի էին լռեկնում տարօրինակ կարմիր

բծեր, բերանը լայնորեն բացված էին, աչքերը դուրս էին պրծած, իսկ ձեռքերն անհանգստությամբ շարժվում էին վերմակի վրայով։ Նա գիտակցությունը կորցրած վիճակումն էր։ Մահճակալի մոտ նստած էր քույրը, որը կարդում էր, երբ ժաֆֆեն ներս մտավ, քույրը մի կողմ դրեց գիրքը և վեր կացավ տեղից։ Ժաֆֆեն նախեց շերմաստիճանը ցույց տվող թերթիկին, որտեղ երևում էին միայն քառասուն թվանշաններով աստիճանները և գլուխն օրորեց։

— Երկկողմանի թոքային բորբոքում գումարած պլերիտ, Ահա արդեն մի շաբաթ է, ինչ կատաղի ցուլի նման կովում է մահվան դեմ։ Դժվար դեպք է։ Համարյա թե լիովին առողջ էր։ Միայն թե ժամանակից շատ շուտ դուրս եկավ աշխատանքի։ Մի կին և շորս երեխա։ Անհուսալի է։

Նա չսեց սիրտը և ստուգեց զարկերակը։ Նրան օգնող քրոջ ձեռքից գիրքը վայր ընկավ հատակին։ Եւ վերցրի գիրքը։ Խոհարարական գիրք էր։ Հիվանդի ձեռքերը ձիշտ սարդերի նման, դեռ ուղեն էին սողում վերմակի վրայով։ Այդ միակ ձայնն էր, որ խախտում էր լռությունը։

— Գիշերը մնացեք այստեղ, քույր,— ասաց ժաֆֆեն։

Մենք դուրս եկանք։ Վարդազույն իրիկնամուտը ավելի թունդ էր բոցավառվել։ Այժմ մայրամուտի չույտը ամպերի նման լցվել էր ամբողջ միջանցքը։

— Անիծյալ լույս,— ասացի ես։

— Իսկ ինչո՞ւ,— հարցրեց ժաֆֆեն։

— Ինչ—որ անհամատեղելի մի երևույթ է։ Այսպիսի մի մայրամուտ գումարած ամբողջ տարածվող։

— Բայց նրանք գոյություն ունեն, ապրում են,— ասաց ժաֆֆեն։

Հաջորդ սենյակում պառկած էր մի կին, որին բերել էին ցերեկը։ Նրա մոտ հայտնաբերվել էին վերոնաշուղ ուժեղ թունալուրում։ Նա խախտացնում է։ Նախօրյակին նրա ամուսնու հետ դժբախտ դեպք էր պատահել, ողնաշարի ջարդվածք։ Նրան բերել էին տուն, գիտակցությունը լիովին վրան, և նա անընդհատ բղավելիս է եղել։ Գիշերը նա մեռել էր։

— Այս կինը կապրի՞, — հարցրի ես։

— Հավանորեն։

— Իսկ ինչո՞ւ։

— Վերջին հինգ տարվա ընթացքում իմ մոտ այսպիսի հինգ

դիպք է պատահել,— ասաց ժաֆֆեն։— Միայն մի հիվանդ կին կար, որը երկրորդ անգամ փորձեց թոնաավորվել, իսկ մյուսներից երկուսը նորից մարդու գնացին։

Այդ սենյակում քիչ այն կողմ պառկած էր 12 տարվա հնություն ունեցող մի անդամաբույծ։ Նրա մաշկը մոմեղեն էր, ունեք ցանցառ սև մոլորք և շատ խոշոր հանգիստ աչքեր։

— Ինչպե՞ս եք ձեզ զգում,— հարցրեց ժաֆֆեն։

Հիվանդն ինչ-որ անհասկանալի մի շարժում արեց, Հետո նա մատնացույց արեց լուսամուտը։

— Տեսնո՞ւմ եք երկինքն ինչպիսին է։ Անձրև պիտի գա, և ես այդ զգում եմ։— Նա ժպտաց։— Երբ անձրև է գալիս, մարդ ավելի լավ է քնում։

Նրա առջև վերմակի վրա դրված էր շախմատի կաշվե մի տախտակ, վրան թվանշաններով ֆիգուրներ։ Հենց այդտեղ էլ վերմակին դրված էին մի կույտ լրագիր և մի քանի դիրք։

Մենք շարունակեցինք քայլել։ Ըս տեսա կապույտ շուրթերով և սարսափից բոլորովին սվայրենացած աչքերով ծննդաբերության ցավերից մինչև ծայր աստիճան հալումաշ եղած մի ջահել կնոջ, հաշմանդամ, ուրված, բարակ տոտիկներով և ռախիտիկ գլխով երեխայի, առանց ստամոքսի մի տղամարդու, բվեճի դեմքով կիսամեռ մի պառավի, որը լաց էր լինում, որ հարազատները հոգ չեն տանում իր համար, որ հարազատների կարծիքով ինքը չափից ավելի դանդաղ է մեռնում, մի կույրի, որը հավատում էր, որ նորից իր աչքերը լույս կտեսնեն, սիֆիլիտիկ մի երեխայի արյունալի դուրս տվածքներով և նրա մոտ նստած նրա հորը, մի կնոջ, որի մի կուրծքը հեռացրել էին առավոտյան և էլի մի կնոջ, որի մարմինն ամբողջովին այլաձևել էր աղոտային ուսմատիգմը և էլի մի երրորդի, որի ձվարաններն էին հեռացրել, և մի լուսավորի, որի երեխամենբը ճխլվել էին։

Այսպես մենք քայլում էինք սենյակից սենյակ և ամենուրեք նույն պատկերներն էին. տեքացող ջղաձգությունների մեջ իրենց անկողիններին գամված մարմիններ, անշարժ, համարյա թե մարած ստվերներ, տանջանքների ինչ-որ կծիկներ, շարժարանքների անվերջանալի շղթաներ, սարսափ, չարիքի հանդեպ հնազանդություն, ցավեր, հուսահատություն, հույսեր, կարիք. և ամեն անգամ, երբ նրանց հետևից փակվում էր դուռը, միջանցքում նորից մեզ դիմավորում էր այդ վերերկրային փրկեամուտի վարդապետն ինչ-

աը, միաձագամից հիվանդանոցային սրահների սարսափներից հետո, այդ մոխրագույն-ոսկեգույն ամպը, Յվ ես չէի կարողանում ըմբռնել՝ հրեշավոր մի քմծիծա՞ղ է այդ, թե ինչ-որ անհասկանալի գերմարդկային մի մխիթարանք: Ժաֆֆեն կանգ առավ օպերացիոն դահլիճի մուտքի առաջ: Դռան անփայլ ապակու մփշով ֆափանցում էր մի վառ լույս: Երկու քույր առաջ էին հրում ցածրիկ սայլակը: Սայլակի վրա մի կին էր պառկած: Ես որսացի նրա հայացքը: Կինը մինչև իսկ շնայեց ինձ: Բայց նրա աչքերը ստիպեցին ինձ ցնցվել. նրանցում որքան արիություն, հանգստություն և խնքնատիրապետում կար:

Հանկարծ ժաֆֆիի դեմքը ինձ թվաց խիստ հոգնատանը:

— Չգիտեմ, արդյոք ես ճիշտ եմ վարվել,— ասաց նա,— բայց անմիտ բան կլինե՞ր նրան խոսքերով հանգստացնելը: Դուք ինձ պարզապես չէիք հավատա: Այժմ դուք տեսաք, որ այդ մարդկանցից շատերը անհամեմատ ավելի են շարժարկում, քան Պատ խոլմանը: Նրանք արդեն ոչինչ չունեն հույսից բացի: Բայց մեծամասնությունը կդիմանա, Կապրի: Մարդիկ վերստին դառնում են առողջներ: Ահա թե ինչ էի ուզում ես ձեզ ցույց տալ:

Ես գլխով արեցի:

— Դուք ճիշտ վարվեցիք,— ասացի ես:

— Ինչո՞ւ տարի առաջ մեռավ իմ կինը: Նա քսան տարեկան էր: Երեք հիվանդացած չէր եղել: Գրիպից:— Նա մի փոքր զոհեց:— Դուք հասկանո՞ւմ եք, թե փնչու եմ ես այդ ձեզ ասում:

Ես նորից գլխով արեցի:

— Ոչինչ հնարավոր չէ նախապես իմանալ: Մահացու հիվանդ մարդը կարող է ավելի երկար ապրել, քան առողջը: Կյանքը խիստ տարօրինակ բան է:— Նրա դեմքին խստորեն ընդգծվեցին կնճիռները: Ներս մտավ քույրը և ինչ-որ բան շշնջաց նրա ականջին: Նա ուղղվեց և գլխի շարժումով ցույց տվեց վերահատուկյան սրահը.— ես պետք է այնտեղ գնամ: Պատին ցույց շտաք ձեր անհանգրստությունը: Պատից թաքցրեք ձեր տագնապը: Ամենից էականն այդ է: Կարո՞ղ եք:

— Այո,— ասացի ես: Նա ձեռքը մեկնեց ինձ և քոչ ուղեկցովթյամբ արագ քայլերով անցավ ապակեպատ դռնից, դեպի գահի նման սպիտակ լոսսավորովթյամբ արածը:

Ես դանդաղորեն ցած իջա աստիճաններով: Որքան ավելի ցած էի իջնում, այնքան ավելի մո՞վ էր, իսկ երկրորդ հարկի վրա

արդեն վառվում էր էլեկտրական լույսը: Փողոց դուրս դաշով ես տեսա, թե ինչպես հորիզոնում նորից բռնկվեց վարդագույն մայրամուտը, կարծես թե երկինքը շունչ քաշեց:

Եվ անմիջապես էլ վարդագույն լույսն անհետացավ, և հորիզոնը դարձավ գորշ:

Մի որոշ ժամանակ ես նստած էի գրքի առջև, անշարժ հասցքս հառած մի կետի, Հետո մտքերս հավաքեցի և վերադարձա արհեստանոց, Կենտրոնը սպասում էր ինձ դարպասի մոտ: Ես մեքենան կանգնեցրի քաղաքում և ներս մտա:

— Դու արդեն այդ մասին գիտե՞իր,— հարցրեցի ես:

— Այո, Բայց ժաֆֆեն ինքն էր ուզում այդ քեզ արտել:

Կենտրոնը նայեց իմ դեմքին:

— Օտտո, ես երեխա չեմ և հասկանում եմ, որ դեռևս ամեն ինչի մասին չի խոսված: Բայց հավանորեն այսօր ինձ համար խիստ դժվար կլինի ինձ շմատնելը, եթե ես Պատի հետ մնամ մենակ: Վաղը ավելի հեշտ կլինի: Ինքս ինձ կհաղթահարեմ: Չգնա՞նք այսօր միասին ինչ-որ մի տեղ:

— Ի՞նչ խոսք, Ռոբերտ: Ես արդեն այդ մասին մտածել եմ և նախազգուշացրել Գոտֆրիդին:

— Այդ դեպքում «Կառլը» նորից ինձ տուր: Տուն կդնամ, կվեբցնեմ Պատին, իսկ հետո մի ժամից կգամ ձեր հետևից:

— Այվ:

Ես գնացի: Նիկոլայշտրասսեում հանկարծ միտքս ընկավ շունը, ետ շրջվեցի և գնացի շան հետևից:

Կրպակը լուսավորված չէր, քայց դուռը բաց էր: Անտոնը նըստած էր սենյակի խորքում, երթալին մահճակալի վրա: Նա ձեռքին ունեւր մի շիշ: Նրանից բուրոմ էր, ինչպես օդու գործարանից:

— Գուտտավն ինձ հիմարացրեց,— ասաց նա:

Թերյերը ընդառաջ թռչկոտաց դեպի ինձ, հոտոտեց և լիզեց իմ ձեռքը: Նրա կանաչափոն աչքերը կաթկլտում էին փողոցից ընկնող շեղ լույսի տակ: Անտոնը տքրի ելավ: Նա դժվարությամբ էր պահում ինքն իրեն ոտքի վրա ու մեկ էլ բռնվեց լացով:

— Ախ, իմ շնիկ, հիմա դու էլ ես հեռանում... Ասացե՛ք խնդրեմ, են... Տիրաւն մեռավ... Մինան քնաց հեռացավ... Ասացե՛ք խնդրեմ, էլ հանուն ինչի՞ եմք մենք ապրում աշխարհի երեսին:

ձենց միայն էտ էր պակաս ինձ: Նա միացրեց գոմնատ անուշախ լուսավ վառվող լամպը: Տիրում էր կրիաների և թռչունների առաջացրած խշխշոցով լի իրարանցումի ձայնը և դեմս կրպակի ցածրահատակ կողմիկ ալդ մարդուկն էր:

— Հաստիկները դիտեն ինչն ինչոց է... Բայց ասացե՛ք ինձ, ախր ինչու գործովցում ունեն իմ նմանները: Ինչու պետք է ապրենք մենք, դժբախտներս... Ինչո՞ւ ենք ապրում մենք դժբախտներս... Ասացե՛ք խնդրեմ...

Կապիկը խղճալի ճղճղաց և իրար անցած դեմ ու դեն ընկավ պտտածողի վրա: Նրա վիթխարի ստվերը թռչկոտաց պատի վերայով:

— Կոկո,— հեկեկաց այդ մթության մեջ միայնակ լացող մարդը,— անտեսիր ինձ, իմ միակ:— Նա կապիկին մեկնեց շիշը: Կապիկը պինդ խլեց շշի վիճը:

— Դուք կկործանեք այդ կենդանուն, եթե նրան այդպես խլմացնեք,— ասացի ես:

— Ու թող կործանվի,— մրթմրթաց նա:— Մի տարի ավել շղթայված... Կամ մի տարի պակաս... Մի՞թե միևնույնը չի... Ամեն ինչ մեկ է... Պարոն...

Ենթկը ջերմորեն սեղմվել էր ինձ: Ես գնացի: Թաթիկները սխալուկ շարժերով ախպես ճկուն և շարժուն, նա իմ կողքով վազեց դեպի մեքենան:

Ես տուն հաճա և զգուշորեն վեր բարձրացրեցի կապը վզին գցած շանը: Միջանցքում կանգ առա և նայեցի հայելու մեջ: Իմ դեմքն այնպիսին էր, ինչպես միշտ: Ես թակեցի Պատի դուռը, կիսաբաց արեցի այն և ներս թողեցի շանը: Իսկ ինքս մնացի միջանցքում, շան կապը ամուր պահած, և սպասեցի: Բայց Պատի ձայնի փոխարեն հնչեց ֆրաու Զալեսկու բասը:

— Օ, ասումած իմ:

Թեթևացած շունը քաշերով, ես մի հայացք նետեցի դեպի սենյակ: Ես միայն վախենում էի Պատի հետ միայնակ հանդիպելու առաջին րոպեից: Այժմ թեթևացա: Ֆրաու Զալեսկին իրենից ներփայացնում էր մի հուսալի անջատիչ: Նա փառահրորեն քաղմել էր սեղանի մոտ մի գավաթ սուրճի առջև: Նրա դիմաց ինչ-որ միստիկ կարգով փռված էին խաղաթղթեր: Պատը նստած էր նրա կողքին: Պատի աչքերը շողողում էին, և նա ագահորեն խսում էր գուշակութունը:

— Բարի երեկո,— ասացի ես անսպասելիորեն ուրախանալով։

— Ահա և նա եկավ,— արժանապատվությամբ ասաց ֆրաու Զալեսկին։— Այս երեկոյան ժամին ամենակարճ ճամփով... Իսկ դրա կողքին սև թագավորը տանիքի վրա։

Շունը թափ տվեց իրեն, նետվեց իմ ոտքերի արանքով և քարձրութայն հաշտցով վաղեց սենյակի մեջտեղով։

— Աստված իմ, բղավեց Պատը։— Ախր սա իդանդական թերյեր է։

— Հիացած եմ քո գիտելիքներով,— ասացի ես։— Մի քանի ժամ առաջ այդ մասին դեռ յոյնչ չգիտեի։

Նա ցած խոնարհվեց, և թերյերը թափով նետվեց դեպի նա։

— Ինչպե՞ս են նրան կոչում, Ռոբերտ։

— Գաղափար չունեմ։ Եթե դատենք նրա նախկին տիրոջ համապատասխան, ապա «կոնյակ» կամ «վիսկի» կամ դրա նման մի բան։

— Այս շոսը ի՞նձ է պատկանում։

— Այո, այն չափով, որ չափով որ որևէ կենդանի էակ կարող է պատկանել մի տրիշ էակի։

Պատը շնչակտուր էր լինում ուրախությունից։

— Մենք նրան Բիլլի կանվանենք, լա՞վ, Ռոբերտ։ Երբ իմ մայրիկը դեռ աղջիկ էր, Բիլլի անունով մի շուն ուներ։ Մայրիկա շատ է այդ շան մասին ինձ պատմել։

— Նշանակում է ես լա՞վ արի, որ նրան բերեցի,— հարցրեցի ես։

— Իսկ նա մաքո՞ւր է,— անհանգստացավ ֆրաու Զալեսկին։

— Նրա ցեղագրությունը միանգամայն յիշատակաւն է,— պատասխանեցի ես։— Իսկ իշխանները մաքուր ինձ լինում։

— Բանի դեռ փոքր են... Իսկ ի՞նչ հառակի է սա։

— Ութ ամսական է, Այդ մեկ է, թե տասնվեց տարեկանը մարդու համար։

— Նրան պարզապես պետք է լողացնել, ահա և բոլորը։

Պատը վեր կացավ և գրկեց ֆրաու Զալեսկու ուսերը։ Ես դարմանքից քարացա։

— Ես վաղուց էի երազում շան մասին,— ասաց նա։— Մենք կարող ենք չէ՞ նրան թողնել այստեղ, ճի՞շտ եմ ասում։ Զէ՞ որ դուք դրա դեմ ոչինչ չունեք։

Զաւակնի մայրիկը առաջին անգամ այն պահից, ինչ նրան ճանաչում էի, ամաչեց:

— Է՛հ ինչ կա որ... Թող մնա... — պատասխանեց նա: — Խաղաքարտերն էլ այդպիսի մի բան էին ցույց տալիս: Թաղավորը ինչ որ անականկալ էր բերելու տուն:

— Իսկ խաղաքարտերը ցո՛ւյց են տալիս, որ մենք այսօր երեկոյան գնալու ենք, — հարցրեցի ես:

Պատը ծիծաղեց:

— Այդ դեռ մենք չէինք հասցրել իմանալ, Ռոբբի: Առայժմ մենք դեռ միայն քո մասին էինք գուշակութուններ անում:

Ֆրաու Զաւակին վեր կացավ և խաղաքարտերը հավաքեց:

— Սրանց կարելի է հավատալ, կարելի է և չհավատալ, Իսկ կարելի է հավատալ, բայց միանգամայն հակառակ այն բանի, ինչպես որ հավատում էր հանգուցյալ Զաւակին: Նա միշտ էլ ագռավի փնջանոցը համարում էր հեղհեղուկ և անկայուն մի տարր... Իսկ չէ՞ որ այդ վատ կանխանշանն է: Ով ահա նա մտածում էր, որ պետք է զգուշանալ ջրից, իսկ ամբողջ դժբախտութիւնը կայանում էր շնապսիւն պիլզենյան փարեզրի մեջ:

Երբ տանտիրուհին դուրս եկավ, ես պինդ-պինդ գրկեցի Պատին:

— Որքան սքանչելի է տունդ դալ և քեզ գտնել տանը: Ամեն անգամ ինձ համար անակնկալ է: Երբ ես բարձրանում եմ արդեն վերջին աստիճաններով և քաց եմ անում դուռը, իմ սիրտը միշտ արագ քաքախում է. հանկարծ ու այս ամենը սուտ է:

Պատը նայեց ինձ և ժպտաց: Նա համարյա թե երբեք չէր պատասխանում, երբ ես նման բան էի ասում: Ասենք, ես իսկի չէի էլ սպասում փոստովանութիւն հիշեցնող մի պատասխանի: Այդ ինձ համար մինչև անգամ տհաճ կլինեի, ինձ թվում էր, թե կինը երբեք չպետք է ասի տղամարդուն, որ սիրում է նրան: Այդ մասին թող ասեն կնոջ շողշողուն երջանիկ աչքերը: Նրանք պերճախոս են ավելի, քան ցանկացած խոսքը:

Ես նրան պահում էի դրկեմս, զգալով նրա մաշկի տաքութիւնը և մագերի թեթև բուրմունքը: Ես նրան քաց չէի թողնում գրկիցս և աշխարհի երեսին ոչինչ գոյութիւն չունեի, բացի նրա-

Վից: Մուժը նահանջել էր, նա ախտեղ էր, նա ապրում էր, նա չնչում էր ու ոչինչ կորած չէր:

— Մենք խակապես մեկնելով ենք, Ռոբբի,— հարցրեց Դա, շարունակելով նայել աչքերին:

— Եվ մինչև իսկ ամենքս միասին, պատասխանեցի եմ— կեստերն ու լենցը նույնպես: «Կառքը» արդեն կանգնած է շրջափուտքի առաջ:

— Իսկ Բիլլին:

— Բիլլին, իհարկե, կվերցնենք մեզ հետ: Թե չէ ինչ պետք է մենք անենք ընթրիքի մնացորդներու: Թե, միգուցե, դու արդեն ընթրիքը Կես:

— Ոչ, դեռ չէ: Ես քեզ էի սպասում:

— Բայց դու չարտք է ինձ սպասելի: Երբեք, Շատ սարսափելի է փնչո՞ր բանի սպասելը:

Նա գլուխը տարտաբերեց:

— Այս բանը դու չես հասկանում, Ռոբբի: Սարսափելի է, ԻՐԲ ոչ մի բանի չես սպասում:

Նա միացրեց հայելու մոտի լույսը:

— Իսկ հիմա ես պետք է հազնվեմ, թե չէ չեմ հասցնի: Թուկ՝ շորերդ կփոխես:

— Այդ հետո,— ասացի Կես:— Ես այդ արագ կանեմ: Թիվ 11 տուր ես մի փոքր էլ մնամ այդտեղ:

Ես մոտս կանչեցի շանը և նստեցի բազմոցին, լուսամտի մոտ: Ես սիրում էի դիտել, երբ Պատը հազնվում էր: Երբեք միջև այդ ես զգացած չէի եղել կանացի այն հավերժական անիմանսիվ գաղտնիքը, ինչպես այն պահերին, երբ նա կամացուկ շարժվում էր հայելու առաջ, մտածելու նայելով նրա մեջ, լիովին հավելվում ինքն իր մեջ, սուզվելով իր սեռի ինքնազգացման անհասկանալի ենթագիտակցական ոլորտը: Ես չէի պատկերացնում, որ վրիճարկ էր հազնվել շատափոփոխելով, ծիծաղելով: Եվ եթե նա այդպես է վարվում, ապա կնշանակեր, որ նա շունի գաղտնիք, շունի փախչող հմայքների անբացատրելի հրապուրանքը: Ես սիրում էի Պատի մեղմ և սահուն շարժումները, երբ նա կանգնած էր չինում հայելու դիմաց. ինչպիսի սքանչելի տեսարան էր այդ, երբ նա ստնում էր իր մազերը կամ խնամքով և զգուշությամբ, ասես ձեռքին նետ թիւններ, մատիտը մոտեցնում էր հոնքերին: Այդպիսի թուլանքներն անհամար եղանակ հիշեցնող ինչ-որ մի բան կար, հետև լուսան հիշեցնող

մի բան և մինչև իսկ մի բան, որ ամազդունուհու էր հիշեցնում մարտից առաջ։ Նա դադարում էր շուրջը որևէ բան նկատելու։ Աչքերը կենտրոնացած լուրջ դեմքի վրա ուշի-ուշով հայելու մեջ զննում էին արտացոլումը, և երբ նա շատ էր մոտեցնում՝ դեմքը հայելուն, ապա թվում էր, թե հայելու մեջ տշ մի անդրադարձում էլ չկա, այլ կա երկու կին, որոնք համարձակ և միմյանց փորձող հայացքով նայում են միմյանց աչքերի մեջ, հավերժորեն իրար հասկացող հայացքներով։ Իրականության մշուշի միջից դեպի հազարամյա հեռուները գնացող ճամփան տեսնող հայացքով։

Բաց լուսամուտից դերեզմանատան կողմից փչում էր իրիկ-նապահի թաթմ շունչը։ Ես նստած էի անշարժ, Ես ոչինչ չէի մոռացել ժաֆֆեի հետ ունեցած իմ հանդիպումից, ես ամեն ինչ ճշգրիտ էի հիշում, քայքայ նայելով Պատին, զգում էի, թե ինչպես է ամբողջ էությունս ընդող խուլ մի թախիժ նորից ու նորից շարժվում իմ հոգում։ Ինչ-որ վայրենի մի հույսով, Փոխակերպվում էր և խառնվում նրա հետ և այն վեր էր ածվում մեկ այլ բանի։ Թախիժը, հույսի ինչ-որ մի քամու, ինչ-որ մի երեկոյի, վեր էր ածվում շող-շողուն հայելիների և լուսամուտիների մեջ կանգնած, կարծես հատկապես հենց այդ էլ կյանքն էր որ կար, կյանքը՝ իր ամենախորունկ իմաստով, իսկ միգուցե նաև երջանկությունը. սերը, որին խառնվել էր այդքան թախիժ, տագնապ և լռելյայն մի իմաստ։

XIX

Ես կանգնած էի կանգառում իմ տաքառ կողքին։ Մոտեցավ Գուստավի մեքենան. նա հերթ բռնեց փնձանից հետո։

— Ինչպե՞ս է ապրում քո շնիկը, Ռո՛քերտ,— հարցրեց նա։

— Սթանչելի է ապրում,— առաջի ես։

— Իսկ դո՞ւ

Ես դժգոհությամբ թափ տվի ձեռքս։

— Ես էլ սթանչելի կտպրեի, եթե վաստակեի մի փոքր ավելի շատ։ Ամբողջ օրը դես-դեն եմ քշում, և ընդամենը հիսուն պֆենն-նիկնգ։ Պատկերացնո՞ւմ ես։

Նա գլխով արեց։

— Եվ օրեցօր գործերն ավելի ու ավելի վատ են գնում, Իսկ ինչ կլինի այսուհետև։

— Իսկ ինձ այնպես է անհրաժեշտ փող վաստակել,— ասացի
ես:— Հատկապես հիմա: Եստ-շատ փող:

Գուստավը քորեց կզակը:

— Ես փող... Հետո նա նայեց ինձ:— Դե հիմա շատ չես
վաստակի, Ռոբերտ: Դրա մասին մտածել իսկ չարժե: Գուցե մարդ
վրցնի ու զբաղվի ապեկուլյացիայով: Զբոնե՞նք բախտներս փոր-
ձենք տոտոլիզատորին: Այսօր ձիարշավ կա: Մի անգամ ես դրե-
լի Ահդայի համար և շահեցի մեկի դիմաց քսանհինգ:

— Ինձ համար կարևոր չէ ինչպես վաստակեմ: Միայն թե
հույս լինի:

— Իսկ դու երբեք խաղացե՞լ ես:

— Ոչ:

— Այդ դեպքում քո թեթև ձեռքով մի բան վստացվի:— Նա
նայեց ժամացույցին:— Գնա՞նք, Հենց ժամանակին էլ կհասնենք:

— Հա՛վ:— Եսն պատմությունից հետո ես Գուստավի հան-
դեպ մեծ վստահությամբ էի լցվել:

Դրազ զալու քյուրոն տեղավորված էր քափական ընդարձակ
մի շենքում: Ձախ կողմից գտնվում է ծխախոտի մի վրայակ, աջ
կողմում տոտալիզատորը: Յուքսպինգլը զարդարված էր վարդա-
դույն և կանաչ սպորտային լրագրերով և ձիարշավին վերաբերող
հայտարարություններով, որոնք տպագրված էին զբոսայգիների
Պատերից մեկի երկայնքով ձգվում էր գրենական պիտույքներով
ծանրաբեռնված երկարով սեղանը: Սեղանի հետևում աշխատում
էին երեք տղամարդ: Նրանք չափից դուրս գործնական էին: Նրան-
ցից մեկը ինչ-որ բան էր բղավում հեռախոսափողի մեջ, մյուսը
ես ու առաջ էր նետվում ինչ-որ թղթերով, երրորդը, որ վրում էր
թեքերը վեր բշտած վառ-մանուշակագույն վերնաշապիկ և ծոծրա-
կին թեքած կոտեղով, գրանցում էր գրազի գումարները: Առամեծ-
րի արանքից նա մի կողմից մյուսն էր գցում սևացած, ծամծամած
«Բուզիլ» տեսակի սիգարը:

Ի զարմանա ինձ, այստեղ ամեն փնչ կատաղի շարժման մեջ
էր: Եուրջն ամենուրեք խռնվել էին «փոքրիկ մարդիկ»՝ արհեստա-
վորներ, բանվորներ, մանր ջինսավորներ, կային մի քանի պոռնիկ-
ներ և սուտենյորներ: Հազիվ էինք մենք ոտք ներս դրել շեմքից,
երբ մեզ կանգնեցրեց մախրագույն կեղտոտ ոտնամաններով, մոխ-
րագույն կոտեղով և հնամաշ սեթթուկով փնչ-որ մեկը:

— Զոռն Բիլինգ, Կարող եմ պարտններին խորհուրդ տալ, թե ում համար դեմը գումարը: Լիակատար երաշխիք:

— Ա՛յն աշխարհում մեզ խորհուրդ կտաս դու,— պատասխանեց Գուստավը: Հայտնվելով այստեղ, նա միանգամայն կերպարանափոխվել էր:

— Միայն հիստուն պֆեննինգ,— սնդուհում էր Բիլինգը:— Անձամբ ծանոթ եմ մարդիկների հետ: Դեռևս անցած ժամանակներից,— իմ հայացքը որսալով, ավելացրեց նա:

Գուստավը խորասուզվեց ձիերի ցուցակի: Ուսումնասիրության մեջ:

— Ե՛րբ դուրս կգա Օթենդի վաղքի մասին բյուլետենը,— հարցրեց նա սեղանի հետևը կանգնած տղամարդուն:

— Ժամը հինգին, կոկոռացով արտասանեց Կլեոկը:

— Զիրումենան սքանչելի նժույգ է,— մրթմրթաց Գուստավը:— Հատկապես մեծ վազքուղու վրա:— Նա հուզմունքից քրտնեղ էր:— Որտե՞ղ եմ հաջորդ մրցավազքերը,— հարցրեց նա:

— Հոպպեգարտենում,— պատասխանեց ինչ-որ մեկը մոտերքում:

Գուստավը շարունակեց թերթիկ ցուցակը:

— Արի սկզբում երկուսական դրամ դնենք Տրիստանի վրա: Նա առաջինն է գալու:

— Իսկ դու որե՞ք բան հասկանո՞ւմ ես այդ գործից,— հարցրեցի ես:

— Որն է քա՛ն,— զարմացավ Գուստավը:— Ես գիտեմ յուրաքանչյուր ձիու ամեն մի սմբակը:

— Եվ դուք դրամ եք դնում Տրիստանի՞ դիմաց,— զարմացավ մեր մոտերքում ինչ-որ մեկը:— Միակ հուսադին այդ ժրաջան Լիդխենն է: Ես անձամբ ծանոթ եմ Ջոննի Բեռնսին:

— Իսկ ես,— ասաց Գուստավը,— այն զոմի տներն եմ, որտեղ գտնվում է ժրաջան կիզխենը: Ես ավելի չավ գիտեմ:

Նա մեր դրած գումարները հայտնեց սեղանի հետևում մանգնած մարդուն: Մենք ասացանք անդորրագրերը և գնացինք այն կողմը, ուր դրված էին մի քանի սեղան և աթոռներ: Մեր շուրջը շարունակ հնչում էին ամենաբազմազան անուններ: Մի քանի բանվոր միճաբանում էին նիցցեի մրցարշավային ձիերի մասին, երկու փոստային չինովնիկ տեսումնադրում էին Փարիզի եղանակի

մասին հաղորդագրությունը, փնշ-որ մի կատապա՛նս պարծենկոտաբար պատմում էր այն ժամանակների մասին, երբ ինքը ձիարշափի վարպետ էր, սեղաններից մեկի առաջ նստած էր մազերը սղ-նուս ձևով մարքած հասարկիկ մի մարդ, որը շիշը շշի հետևից էր դատարկում։ Նա ամեն ինչի նկատմամբ անտարբեր էր։ Երկու ուրիշ մարդ պատին հենված ազատորեն նայում էին նրան։ Նրանցից ամեն մեկի ձեռքին մի անդորրագիր կար, բայց նրանց հյուծված դեմքերին նայելիս, կարելի էր մտածել, թե մի քանի օր բա՛ն չե՛կ երեկ։

Զիլ զրնգաց հեռախոսը։ Բողոքը ակամքները արեցին։ Կլերկը բարձր բղավելով արտասանեց ձիերի անունները։ Նա Տրիստանֆ անունը չտվեց։

— Սողոմոնը առաջինը եկավ, — ամբողջովին կաս-կարմիր կտրելով, ասաց Գուստավը։— Օ՛վ անձժք։ Եվ ո՛ւմ մտքից կանց-ներ, գուցե այդ մասին դո՛ւք կարող էիք գլխի ընկնել, չարացած դարձավ նա դեպի «Համբերատար լիզիսներ»։— Զէ՛ որ այդ դո՛ւք էիք խորհուրդ տալիս գումար դնել ամեն մի գրեթե համար։

Մեզ մոտեցավ ֆոն Բիլինգը։

— Լսեցեք ինձ, պարոններ... Ես ձեզ խորհուրդ կտայի դնել Սողոմոնի համար։ Միայն Սողոմոնի։ Ուզո՞ւմ եք հաջորդ վազքի համար...

Գուստավը նրան չէր լսում։ Նա համադարտվել էր և «Ժրաջան լիզիսներ» հետ ակաե՛լ պրոֆեսիոնալ մի զրույց։

— Դուք ձիերից ինչ-որ բան հաականո՞ւմ եք, — հարցրեց ինձ Բիլինգը։

— Ոչ մի բան, — ասացի ես։

— Այդ դեպքում դրեք գումարը։ Դրեք։ Բայց միայն այսօր, — շշուկով ավելացրեց նա, — և այլևս երբեք։ Լսեցեք ինձ։ Դրեք գու-մարը։ Կարևոր չէ, թե ում դիմաց լիր Արքայի, թե Արածե Ցեցի։ Միգուցե Երկնագույն Ժամի։ Ես ոչինչ չեմ ուզում վաստակել, Եթե շահենք, տրե՛ք բան կտաք ինձ... — Նա տաքացել էր, նրա ծնոտը դողդողում էր։ Փոկերի խաղից ես գիտեմ, որ նորեկուկները որպես օրենք շահում էին։

— Վա՛վ, — ասացի ես։— Ո՞ւմ դիմաց։

— Ում դիմաց որ կկամենաք... Ում դիմաց որ կցանկանաք։

— Երկնագույն Ժամը վատ չէ հնչում, — ասացի ես։— Նշանա-կում է տալը մարկ Երկնագույն Ժամի համար։

— Դու այդ ինչ է, խելքդ թոցրե՞լ ես,— հարցրեց Գուստավը։
Ոչ,— ասացի ես։

— Տասը մարկ այդ քոսոտ ձիու դիմաց, որին վաղուց հանր-
կավոր է մոլթել երջիկ պատրաստելու համա՞ր։

— «Ժրաջան լիզխենը», որ հենց նոր Գուստավին անվանել էր
դասար, այս անգամ եռանդուն կերպով պաշտպանեց նրան։

— Այ թե օթիններ եք մտածում հա՛, Փո՛ղ դնել Երկնագույն
Ժամի դիմաց։ Ախր, հարգելիս, այդ ոչ թե ձի է, այլ կով։ Մաքիս-
յան Երազը երկու ոտքով կանցնի նրանից։ Առանց ավելորդ բա-
ների, դուք գումարը դնում եք հուսալով առաջի՞ն մրցանակը։

Բիլինգը շարացած նայեց ինձ և ինչ-որ նշան արեց։

— Առաջին,— ասացի ես։

— Քո տեղը դադարե՞լ է,— արհամարհանալով մրթմրթաց «Ժրա-
ջան լիզխենը»։

— Սարսաղ,— Գուստավը նույնպես նայեց ինձ այնպես, ասես
թե ես վեր էի ածվել մի հոտտենաոտի։— Հարկավոր է գրավ դնել
Ջիպսի Երկրորդի դիմաց, սա պարզ է նույնիսկ ծծկեր երկիւսյի
համար։

— Ես իմ կարծիքին եմ մնում։ Դնում եմ Երկնագույն Ժամի
դիմաց,— ասացի ես։ Այժմ ես արդեն չէի կարող իմ որոշումը փո-
խել։ Այդ արդեն կլինեիր երջանիկ սկսնակներին վերաբերող բուրդ
գաղտնի օրենքներին դեմ։

Մանուկակագույն վերնաշապիկով մարդը ինձ մեկնեց անդոր-
րագիրը։ Գուստավը և «Ժրաջան լիզխենը» նայեցին ինձ այնպես,
կարծես թե հիվանդացել էի օրհասական ժանտախտով։ Նրանք ցու-
ցադրաբար ինձանից հեռացան դեպի սպասասեղանը, ուր միմյանց
ծաղրալից խոսքեր հյուրասիրելով, խոսքեր, որոնց մեջ, այնուհա-
մենայնիվ, զգացվում էր փոխադարձ հարգանք, գումարներ
դրեցին Ջիպսի Երկրորդի և Մաքիսյան Երազի դիմաց։

Հանկարծ ինչ-որ մեկն ընկալավ։ Դա սպասասեղանի մոտ կանգ-
նած երկու նիհար տղամարդկանցից մեկն էր։ Նա դանդաղորեն սա-
հեց սեղանի երկայնքով և ծանրորեն փռվեց ցած։ Փոստային չի-
նովներենքը նրան բարձրացրին և նստեցրին աթոռի վրա։ Նրա
դեմքը դարձավ սպիտակ մոխրավուն։ Բերանը բաց էր մնացել։

— Տե՛ր իմ աստված,— ասաց սրտնիկներից մեկը, նեղլիկ
ճակատի վրա հարթ սանրած մազերով շողչիկ բոյունետկան,—
որե՛կ մեկը թող մի բաժակ ջուր բերի։

Մարդու ուշքը գնացել էր, և ես զարմանում էի, որ այդ հանգամանքը ոչ ոքի չէր հուզում: Ներկաների մեծամասնությամբ հաղթի նրան նայելով, տեղն ու տեղը շրջվում էր դեպի տոտալիզատորը:

— Նման բան տեղի է ունենում ամեն մի ընկերության,— ասաց Գուստավը:— Գործազուրկներ են: Դնում են վերջին պահին գնալը: Տասը պահին չեն գնում և ցանկանում են շահել հազարը: Նրանց հենց մի գլուխ հեշտ վաստակած փող տուր:

Կառապանը ձխախոտի կրպակից մի բաժակ ջուր բերեց: Թուխ մազերով պոռնկուհին իր թաշկինակը թրջեց և քսեց հիվանդի ճակատին: Մարդը հոգոց հանեց և անսպասելիորեն բաց արեց աչքերը: Ինչ-որ քստմենի բան կար դրանում: Միանգամայն անկենդան դեմք և լայնորեն բացված աչքեր,— թվում էր, թե այդ քարացած դիմակի ճեղքվածքի արանքներից սառը հետաքրքրատիրությամբ նայում է մի այլ անհասկանալի արարած:

Աղջիկը վերցրեց բաժակը և մեկնեց նրան խմելու: Պոռնիկը բռնել էր նրա գլուխը, ասես նա երեխա լիներ: Իսկ հետո ոգնիաձև մազերով ֆլեգմատիկ շատակների սեղանից վերցնելով բուրդին, ասաց.

— Առ, կեր... միայն թե մի շտապիր... Մի շտապիր... Մատուցված... Այ, այդպես, իսկ հիմա էլ մի քիչ խմիր...

Սեղանի ետևում նստած մարդը աչքերը լռեց իր բուրդով հետեւից, բայց ուշիւն չասաց: Հիվանդն աստիճանաբար ուշքի եկավ: Նրա դեմքը վարդագույնեւ էր: Մի փոքր էլ ծամելուց հետո նա դժվարությամբ բարձրացավ տեղից: Աղջիկն օգնեց նրան՝ հասնելու դռանը: Իսկ հետո այդ աղջիկը շտապ նայեց շուրջը և բաց արեց պայուսակը:

— Ա՛ռ, վերցրո՛ւ... Իսկ հիմա կորիր այստեղից... քեզ խրժոնել է հարկավոր և ոչ թե ձխարշավարանում խաղալ...

Սուտենյորներից մեկը, որ մեջքով կանգնել վր դեպի աղջիկը, շրջվեց: Նա ուներ գիշատիչ թռչունի դեմք և ցցված ականջներ: Աչքի էին զարնում նրա լաքե կոշիկները և սպորտային կեպին:

— Դու նրան փնջեա՞ն փող տվիր,— հարցրեց նա:

— Տասը պահին չգնա:

Նա արմունկով փոփեց աղջկա կրծքին:

— Հավանորեն սովեցի շատ տվիր: Մյուս անգամ ինձ կհարցնես:

— Քեզ կարգին պահի, է՛դե,— ասաց մյուսը:

Պոռնիկը հանեց շրթնաներկը և սկսեց մեծերկել շրթունքները:
— Բայց չէ՞ որ ես իրավացի եմ,— ասաց էդնն:

Պոռնիկը լռեց:

Նորից հնչեց հեռախոսը: Ես հետևում էի էդերին և չէի լսում հազորդագրովթյունները:

— Այ դա նշանակում է բախտը քերել,— անսպասելիորեն հնչեց Գուստավի բամբ ձայնը:— Պարոնմե՛ր, սա ավելին է, քան բախտը քերելը, սա ինչ-որ գերագույն ֆանտաստիկա է: Նա խփեց իմ ուսին:— Դու չանթեցիր հարյուր ութսուն մարկ: Այդ հասկանում ես, սարտաղի մեկը: Քո այդ ժիծաղաշարժ մականունով ձիուկը բոլորին իրենից ետ թողեց:

— Ձե՛ք մի, ճի՛շտ,— հարցրեցի ես:

Բրազիլական սիգարը ծամծմող մանուշակագույն վերնաշապիկով մարդը դեմքը թթվեցրեց և վերցրեց իմ անդորրագիրը:

— Ձեզ ո՞վ էր խորհուրդ տվել:

— Ես,— հայտնապ ասաց Բիլինգը շատ խիստ ընդգծված սպասողական մի ժպիտով և, մի խոնարհում անելով, մարդկանց արանքով խցկվեց դեպի փնձ:— Ես, եթե թույլ կտաք... Իմ կրպեքը...

— Դե, գիտես ինչ...— Շեֆը մինչև անգամ նրան շնայեց և վճարեց իմ փողը: Մի թուպաշափ տոտալիզատորի շենքում տիրեց լիակատար լուսթյուն: Բոլորը նայեցին ինձ: Մինչև անգամ անհողզող շատակներն էլ բարձրացրեց գլուխը:

Ես փողը գրպանս դրեցի:

— Այլևս ոչ մի գումար մի դրեք,— շնջաց Բիլինգը:— Պետք չէ այլևս դնել:— Նրա դեմքը ծածկվել էր կարմիր բծերով: Ես նրա բուռը խցկեցի տասը մարկ: Գուստավը քմծիծաղ տվեց և կատակով բռնեցքով զարկեց իմ վրձիքին:

— Ահա, տեսնո՞ւմ ես, ինչ է՛ի լասում ձեզ: Գուստավին դիր միայն և փողը փեշերով կհավաքես:

Իսկ ինչ վերաբերվում է Զիպսի ներկորդ նժույգին, ես աշխատում էի այդ մասին ոչինչ չհիշեցնել սանփառարական ծառայության նախկին եֆրեյտորին: Ինչպես երևում է, առանց այն էլ դա նրա գլխից դուրս չէր գալիս:

— Արի գնանք,— ասաց նա,— փսիական գիտականների համար էսօր անհարմար օր ստացվեց:

Ելքի մոտ ինչ-որ մեկը քաշեց իմ վերքից: Դա ռուսացան ինչ-խենն էր»:

— Իսկ դուք հաջորդ ձիարշապների ժամանակ ո՞ւմ դիմաց խորհուրդ կտայիք գումար դնել,— հարցրեց նա հարգանքով և ազահուժյամբ:

— Միայն Տառններեռումի դիմաց,— ասացի ես և Գուստավի հետ միասին գնացի մոտակա օղեսոունը Երկնագույն ժամի կենացը խմելու:

Մեկ ժամից ես արդեն երեսուն մարկով ավելի պակաս գումար ունեի: Չկարողացա ինքս ինձ զսպել: Բայց և այնպես ես ժամանակին վերջակետ դրեցի: Հրաժեշտ տալով փնձ Բիլինզը իմ ձեռքը խցկեց ինչ-որ մի թերթիկ:

— Եթե ձեզ որևէ բան հարկավոր լինի, Կամ թե չէ ձեր ծանոթներին: Ես վարձակալական գրասենյակի ներկայացուցիչ եմ:— Դա տներում ցուցադրող պոռնոգրաֆիկ ֆիլմերի ռեկլամ է:— Միջնորդություն եմ անում նույնպես հնամաշ հագուստների վաճառքի գործում,— բղավեց նա իմ հետևից:— Կանխիկ սկզբի պայմաններով:

Ժամը յոթին ես նորից վերադարձա արհեստանոց: Հնդաօցող մոտորով «Կառլը» կանգնած էր բակում:

— Այդ լավ է, որ դու եկար, Ռո՛բերտ,— բղավեց Կեստերը:— Մենք հենց հիմա պատրաստվում էինք փորձարկել սրան: Նախիր:

Մեր ամբողջ ֆիրման լիակատար պատրաստության մեջ է: Օտտոն ինչ-որ երկար-բարակ աշխատել է «Կառլի» հետ և նրա մոտորով բարեփոխումներ կատարել,— երկու շաբաթից տեղի էին ունենալու լեռնային մրցարշավներ: Այժմ Կեստերն ուզում էր կատարել առաջին փորձնական վազքը:

Մենք նստեցինք: Յուպպը սպորտային իր փիթխարի անկողքով տեղավորվեց Կեստերի կողքին: Նա սրտի պայթյուն կատանար, եթե մենք նրան մեզ հետ շփեցնեինք: Ես ու կենցը նստեցինք հետևում:

«Կառլը» պոկվեց տեղից և սլացավ: Մենք դուրս ձկանք քաղաքից և ընթացանք հարյուր քառասուն կիլոմետր արագությամբ: Ես ու կենցը պինդ բռնեց էինք մեր առջևի նստատեղերի թիկոնքը-

ներից, Քամին այնպիսի ուժգնութեամբ էր փչում, որ թվում էր, թէ պիտի պոկի մեր գլուխները:

Խճուղու երկու լողմերում երևում և անհետանում էին բարդիները: Բայրենները սուլում էին, և մոտորի սքանչելի մոնչյունը հասնում էր մինչև մեր սիրտը, ասես ազատութեան վայրենի մի կանչ լինէր: Մեկ ժամից մենք մեր առջևում տեսանք մի սև կետ: Այդ կետն արագորեն խոշորանում էր: Դա ծանրանիստ մի մեքենա էր, որն ընթանում էր ութսունից-հարյուր կիլոմետր արագութեամբ: Զոռնեալով լավ կայունություն, այդ մեքենան մի կողմից մյուսն էր նետվում: Խճուղին թավական նեղելի էր, և Կեստերը ստիպված եղավ նվազեցնել արագությունը: Երբ մենք մոտեցանք մի հարյուր մետրի չափ և արդեն ուզում էինք շլակը սեղմել, հանկարծ նկատեցինք կից ճանապարհի վրայից մի մոտոցիկլետիստի, որը նույն ակնթարթին թաքնվեց խալմերուկի մոտ ցածկապատի հետևում:

— Ով, անեծք, — բղավեց Լենցը: — Այ թե հիմա գործ կըսկըսվի:

Նույն ակնթարթին խճուղու վրա սև մեքենայի առջևում հայտնվեց մոտոցիկլետիստը: Նա մի քանի մետրի չափ հետև էր և մեքենայից, և հավանորեն սխալ գնահատելով այդ մեքենայի արագությունը, կամենում էր ոլորապտույտից նետվել առաջ: Մեքենան կտրուկ կերպով թեքվեց դեպի ձախ. քայց մոտոցիկլն էլ դեպի ձախ թեքվեց: Այդ ժամանակ մեքենան նորից կտրուկ թեքվեց դեպի աջ՝ մոտոցիկլին հարվածելով կողքով: Մոտոցիկլետիստը թռավ դեկի վրայով և շրմիաց խճուղու վրա: Մեքենան սկսեց սահել մի կողմ: Վարորդը չէր կարողանում դեկավարել նրան: Պոկելով ճանապարհային նշանը, լատ տրում կորցնելով իր մի լուսարձակը, մեքենան աղմուկով ընդհարվեց ծառի բնին:

Այդ ամենը տեղի ունեցավ մի քանի ակնթարթում: Հաջորդ ակնթարթին մեծ արագութեամբ մոտենում էինք մենք, Բայրենները կրճտացնում էին: Կեստերը «Կառլին», ասես մի ձիու, բաց թողեց մոտոցիկլետիստի, մոտոցիկլի և կողքի վրա շրջված ծխացող մեքենայի արանքով: Փիչ էր մնացել ձախ անիվով զարկվեր պառկած մոտոցիկլետիստի ձեռքին, իսկ աջով այդ սև մեքենային: Հետո մոտորը մոնչաց, և «Կառլը» նորից դուրս եկավ ուղիղ ճանապարհ, արգելակները ճռնաօքին և ամեն ինչ հանդարտվեց:

— Մաքուր աշխատանք է, Օտտո, — ասաց Լենցը:

Մենք ետ վազեցինք և բաց արեցինք մեքենայի դռները: Մոտո-
րը դեռ աշխատում էր: Կեստերը կտրուկ կերպով դեպի իրեն քաշեց
այլման բանալին: Շարժիչի փնշոցները դադարեցին: Եվ մենք լսե-
ցինք տնքոցներ:

Ծանր լիմուզինի փուր ասպակները փշրվել էին: Թափքի կի-
սախավարի մեջ մենք տեսանք մի կնոջ արյունոտված դեմք: Նրա
կողքին գտնվում էր դեկի և նստատեղի միջև խցկված մի տղա-
մարդ: Նախ և առաջ մենք ղգուշորեն դուրս քաշեցինք կնոջը և նրան
սլառկեցրինք խճուղու եզրին: Նրա դեմքն ամբողջովին կտրտված ք-
նիրի մեջ էր: Արյունն անդադար հոսում էր: Առավել վատ վիճակում
էր նրա աջ ձեռքը: Սպիտակ ժակետի թևքը արյունից դարձել էր
փառ-կարմիր: Լենցը պատռեց նրա ժակետի թևքը: Արյունը աղբյու-
րի նման դուրս ցայտեց, իսկ հետո ուժգին կերպով ալիք տալով,
շարունակեց հոսել: Կտրված էր զարկերակը: Լենցը, որպես ժգուտ
կապեց իր թաշկինակը:

— Դուք դուրս քաշեք տղամարդին, այս կնոջով ես կգբաղ-
վեմ,— ասաց նա:— Հարկավոր է հնարավորին չափ շուտ հասցնել
մատակա հիվանդանոցը:

Տղամարդուն ազատելու համար անհրաժեշտ էր քանդել-հանել
նստիքի թիկնատեղը: Բարեբախտաբար մենք մեզ հետ ունեկինք
անհրաժեշտ գործիքներ, և գործը բավական արագ զլուխ եկավ:
Տղամարդն էլ էր արնաքամ լինում: Թվում էր, թե նրա մի քանի
կողոսկրները ջարդված են: Մոմկը նույնպես վնասված էր: Երբ
մենք սկսեցինք դուրս քաշել նրան, հառաչանքով ու տնքոցով նա
ընկավ մեր ձեռքերի վրա, բայց տեսքում օգնութլուն ցույց տալ
մենք չէինք կարող:

Կեստերը «Կառլին» դեպի ետ ընթացքով մոտեցրեց վթարի
վայրին: Կինը տեսնելով մեքենայի մոտենալը, սարսափից ջղա-
ձգորեն բղավեց, չնայած, որ «Կառլը» շարժվում էր հետիոտնի ա-
րագությամբ: Մենք ետ գցեցինք առաջին նստատեղիներից մեկի
թիկնատեղը և պառկեցրինք տղամարդուն: Կնոջը մենք նստեցրինք
հետևում: Ես կանգնեցի նրա կողքին՝ ոտնակի վրա: Լենցը հարմար-
վեց մյուս ոտնակին և ձեռքով սրահեց միջրավորին:

— Յուպպ, մնա այստեղ և հետևիր մեքենային,— ասաց Լենցը:

— Իսկ ո՞ւր կորալ մոտոցիկլետիստը,— հարցրեցի ես:

— Չբվեց, մինչ մենք զբաղված էինք գործով,— ասաց

Յուպպը:

Մենք դանդաղորեն շարժվեցինք առաջ, Հաջորդ գյուղից քիչ հեռու գտնվում էր մի փոքրիկ առողջարան: Նրա մոտով անցնելիս, մենք հաճախ էինք տեսնում այդ քլրի վրա տեղավորված ցածրիկ սպիտակ շենքը: Որքան մեզ հայտնի էր, այն իրենից ներկայացնում էր հարուստ հաճախորդներին սպասարկող հոգեբուժական մի փլինկիկա: Այստեղ ծանր հիվանդներ չկային: Մենք ենթադրում էինք, որ այնտեղ, անտարակույս, կլինեն թե բժիշկ և թե վիրակապարան:

Մենք քարձրացանք քլրակը և հնչեցրինք զանգը: Դուռը մեր առջև բաց արեց մի շատ լավիկ բուժքույր: Տեսնելով արյուն, նա գունատվեց և ետ վազեց: Քիչ հետո հայտնվեց մի ուրիշ քույր, նրանից մի քիչ տարեց:

— Ցավում եմ,— ասաց նա իսկույն,— բայց մենք հնարավորվթյուն չունենք առաջին օգնություն ցույց տալու դժբախտ պատահարների դեպքում: Դուք հարկադրված կլինեք մեկնել Վիրհովի անվան հիվանդանոցը: Այդ այստեղից հեռու չէ:

— Համարյա մի ժամվա ճանապարհ է,— նկատեց Կեստերը:

Քույրը անսիրավիր հալացքով նայեց նրան:

— Մենք ի վիճակի չենք այդպիսի օգնություն ցույց տալու: Բացի այդ, այստեղ բժիշկ չկա...

— Այդ դեպքում դուք խախտում եք օրենքը,— հայտարարեց Լենցը:— Ձեր տիպի բժշկական մասնավոր հաստատությունները պարտավոր են մշտապես բժիշկ ունենալ: Թույլ կտա՞ք արդյոք ինձ օգտվել ձեր հեռախոսից: Ես կախմանում եմ կապվել ոստիկանության և թերթի խմբագրության հետ:

Քույրը տատանվեց:

— Ինձ թվում է, հուզվելու պատճառ չունեք,— սառնորեն նկատեց Կեստերը:— Անկասկած, ձեր աշխատանքը չսով կվարձատրվի: Ամենից առաջ մեզ հարկավոր են պատգարակներ: Իսկ բժշկին հասկանալի է, որ դուք վերաբերվում եք զուտ:

Քույրը դեռևս շարունակում էր անոճոսական կանգնել:

— Օրենքի համաձայն,— բացատրեց Լենցը,— դուք պետք է պատգարակներ ունենաք և, լրացի այդ, բավական քանակությամբ վիրակապարաններ հարմարանքներ...

— Այո, այո,— հապշտապ պատասխանեց քույրը ակներևա-

բար ճնշվելով՝ գործի աշխատի մանրակրկիտ իմացությունից: Հիմա ես որեւէ մեկին կողարկեմ...

Նա անհայտացավ:

— Դե գիտեք ինչ,— վրդավեցի ես:

— Այսպիսի մի բան կարող է պատահել և քաղաքային հիվանդանոցում,— հանգիստ պատասխանեց Գոտֆրիդը:— Նախ փողի հարց է, հետո ամեն տեսակի բյուրոկրատիզմ, ապա նոր միայն օգնութիւն:

Մենք վերադարձանք դեպի մեքենան և օգնեցինք կնոջը դուրս րալ: Կինը ոչինչ չէր խոսում և միայն նայում էր իր ձեռքերին: Մենք նրան հասցրեցինք առաջին հարկում գտնվող փոքրիկ մի սրահ: Իսկ հետո մեզ պատգարակ տվեցին տղամարդու համար: Մենք նրան տարանք կլինիկայի շէնքը: Նա տնքում էր:

— Մի բոպե...— դժվարութեամբ արտասանեց նա: Մենք նայեցինք նրան: Նա աչքերը փակեց:— Ես կուզենայի, ոչ ոք այս մասին չիմանար:

— Դուք ոչ մի մեղք չունեք,— պատասխանեց Կեստերը:— Մենք ամեն ինչ տեսանք և ձեր վեաները կլինենք:

— Բանն այդ չէ,— ասաց տղամարդը,— ես այլ պատճառներով չեմ ուզի, որ սա իմացվի: Դուք հասկանո՞ւմ եք...— Նա նայեց դեպի ախ դուռը, որտեղով անցավ կինը:

— Այդ դեպքում դուք մատահելի վայրում եք գտնվում,— հայտարարեց Լենցը:— Սա մասնավոր կլինիկա է: Մնում է միայն ձեր մեքենան վերցնել մեջտեղից, քանի դեռ ոստիկանութունը չի հայտնաբերել:

Տղամարդը ոտքի ելավ:

— Դուք արդդք փնձ համար այդ բանը չէի՞ք անի: Զանգահարեցեք փերանորոգման արհեստանոց և տվեք ինձ, խնդրում եմ, ձեր հասցեն: Ես կուզենայի... Ես ձեզ պարտական եմ...

Կեստերը ձեռքով ժխտողական մի ժեստ արեց:

— Ոչ, ասաց տղամարդը,— ես համեմայն դեպս ուզում եմ ձեր հասցեն իմանալ:

— Ամեն ինչ շատ պարզ է,— պատասխանեց նրան Լենցը:— Մենք արհեստանոց ունենք և ինքներաւ եւր պայիսի մեքենաներ փերանորոգում, փնչպիսին ձերն է: Եթե դուք համաձայն եք, մենք կարող ենք անհապաղ բուքսիթի վերցնել նրան և ամեն ինչ կարգի

տերեւ: Դրանով մենք կօգնենք ձեզ և հասկանալի պատճառով ինք-
ներս էլ մեզ:

— Հաճույքով համաձայնվում եմ,— ասաց տղամարդը,—
ահա ձեզ իմ հասցեն... Ես ինքս կգամ մեքենայի ետևից, երբ պատ-
րաստ կլինի, կամ որեւէ մեկին կուղարկեմ:

Կեստերը գրպանոսմ պահեց ալցեւորումսը և մենք տուժածին
տարանք շենքը: Մինչ այդ հայտնվեց բժիշկը, որը մի շատ ջա-
հել մարդ էր: Նա լվաց կնոջ դեմքի արյունը: Մենք տեսանք խոր
կտրվածքներ: Կինը առողջ ձեռքի վրա հենվելով փառնեց և հա-
յացքը հառեց վիրակապական սեղանի մոտ դրված նիկելապատ
ամանին:

— Օ,— կամացուկ արտասանեց նա և սարսափով լի աչքերով
ես գցեց գլովար:

Մենք գնացինք գյուղ, գտանք տեղի դարբնին և նրանից փո-
խարինաբար վերցրինք տրոսն ու բուքսիի վերցնելու հարմարանքը:

Մենք նրան քսան մարկ առաջարկեցինք: Բայց դարբինը լի էր
թերահասակությունից և ուզում էր անձամբ տեսնել մեքենան: Մենք
նրան տարանք դեպի վթարի վայրը:

Յոսպպը կանգնած էր փառաղու մեշտեղում և թափահարում էր
ձեռքը: Բայց առանց նրա էլ մենք գլխի փնկանք, թե ինչ է պատա-
հել: Ծանապարհի կողքին մենք տեսանք բարձր թափքով մի մեր-
սեդես: Չորս տղամարդ պատրաստվում էին տանել ջարդված մե-
քենան:

— Մենք ճիշտ ժամանակին վրա հասանք,— ասաց Կեստերը:

— Սա Յոգոտ եղբայրներն են,— բացատրեց մեզ դարբինը:—
Վտանգավոր բանդիտներ են: Այ, այնտեղ, դեմ-դիմացն փն թափ-
րում: Եթե նրանք ձեռքները դրին մի բանի վրա, էլ չես կարող ետ
ստանալ:

— Տեսնենք,— ասաց Կեստերը:

— Ես նրանց արդեն ամեն ինչ բացատրեց եմ, պարոն Կես-
տեր,— շնչաց Յոսպպը:— Կեղտոտ մրցակցություն: Ուզում են մե-
քենան վերանորոգել իրենց արհեստանոցում:

— Լավ, Յոսպպ: Առաջժմ մնա այստեղ:

Կեստերը մոտեցավ այդ շորս մարդուց ամենաբարձրահասա-

կին և խոսեց նրա հետ: Նրան ասաց, որ մեքենան մենք պետք է վերցնենք:

— Որեւէ ամուր բան հետդ ունե՞ս,— հարցրի ես ինքին:

— Միայն բանալիների կապոց, բայց դա ինձ պետք կգա: Վերցրու պտուտակի փոքրիկ բանալին:

— Չարժեք,— ասացի ես,— ծանր վնասվածքներ կլինեն: Ափսոս, որ հագիս ալապիսի թեթև կոշիկներ են: Ամենից լավը ոտքով խփեմ է:

— Դուք մեզ կօգնե՞ք,— հարցրեց ինքը դարձին:— Այդ պատճառով մենք չորսով կլինենք չորսի դեմ:

— Ի՞նչ եք ասում: Նրանք վաղն ևեթ իմ դարձնոցը տաշեղ-նեղի կվերածեն: Ես խիստ չեզոքություն կպահպանեմ:

— Ինչ-որ ճիշտ է, ճիշտ է,— ասաց Գոտֆրիդը:

— Ես կկոմեմ,— ասաց Յուստինը:

— Հասա մի համարձակվի,— ասացի ես:— Դու հետևիր, որ եւ մեկը չհայտնվի: Ուրիշ բան պետք չի:

Դարձինը ինչ-որ մի տարածություն հեռացավ մեզանից, որպեսզի ավելի որոշակի ցուցադրի իր խիստ չեզոքությունը:

— Գլոպս մի տանի,— լսեցինք մենք հեռավորներից ամենից տվագի ձայնը:— Ով առաջինն է եկել, նա էլ գործը վաճի,— բղավեց նա Կեստերի վրա:— Ու վերջ, իսկ հիմա մաքրվեցեք այստեղից:

Կեստերը նորից բացատրեց նրան, որ մեքենան մերն է: Նա առաջարկեց Ֆոգտին զնալ առողջարան և հարցնել նրանցից: Նա արհամարհանքով քմեխաղ տվեց, ինքն ու ես ավելի մոտեցանք:

— Դուք ի՞նչ է, նո՛ւյնպես ուզում եք հիվանդանոց ընկնել,— հարցրեց Ֆոգտը:

Կեստերը ոչինչ չպատասխանեց և մոտեցավ ավտոմեքենային: Բայց առանց այդ էլ մենք համկացանք, թե ինչ էր տեղի ունեցել: Մնացած երեք Ֆոգտերը զգաստացան: Այժմ նրանք կանգնել էին իրար կողքի:

— Հապա մի տվեք քուրսիքի տրոսը,— ասաց Կեստերը:

— Մի քիչ կամաց, տղա՛ս,— սպառնալից արտաստեց ավագ Ֆոգտը: Նա մի գլոպս բարձր էր Կեստերից:

— Խիստ ցավում եմ,— ասաց Կեստերը,— բայց մեքենան մենք կտանենք մեզ հետ:

Ձեռքներս գրպաններս խոթելով, ես ու լենցը մոտեցանք։ Կեստերը թեքվեց դեպի մեքենան։ Նույն ակնթարթին Յոգատը ոտքի հարվածով նրան մի կողմ հրեց։ Օտտոն, որ ապաստում էր այդ քանի՜ն, ակնթարթաբար լոռնեց Յոգատի ոտքից և տապալեց նրան գետին։ Նույն ակնթարթին ոտքի թռչելով, Օտտոն հարվածեց երկրորդ Յոգատի փորին, որը վրա էր բերում դոմկրատի բռնակը։ Սա էլ օրորվեց ու նույնպես ընկավ։ Հաջորդ ակնթարթին լենցն ու ես նետվեցինք մնացած երկուտի վրա։ Անմիջապես ես մի հարված ստացա դեմքիս։ Հարվածը սարսափելի չէր, բայց քիթս արնեց և իմ պատառախան հարձակումը հաջող չստացվեց։ Բոռնցքս սահեց հակառակորդին յուզոտ կզակի վրայով։ Հենց այստեղ էլ հասցրին իմ աչքին, այն էլ այնպես, որ ես ընկա Յոգատի վրա, որին Օտտոն գետին էր գլորել, նրա փորին հարվածելով։ Տապալելով ինձ, նա բռնեց իմ վզից և սեղմեց ասֆալտին։ Ես վիզս պրկեցի, որպեսզի նա չկարողանա ինձ խեղդել, և աշխատում էի դուրս պրծնել, պոկվել նրանից, որովհետև այդ դեպքում ես կկարողանայի նրան հրել կամ տղքով հարվածել փորին։ Բայց լենցն ու նրա Յոգատը պառկած էին իմ ոտքերի վրա և կաշկանդել ինձ։ Չնայած ես պրկել էի փիզս, այնուամենայնիվ դժվարանում էի շնչել։ Օղը վատ էր անցնում իմ արյունոտված քթից։ Աստիճանաբար աչքիս առջև ամեն բան սկսեց երբրալ, Յոգատի դեմքը դոնդողի նման օրորվեց, և գլխիս մեջ կարծես մթին ստվերներ շարվեցին։ Ես լյորցնում էի գիտակցութունս։ Եվ հանկարծ ինձ մոտ նկատեցի Յոսպպին։ Նա ծնկի էր չոքել կողքիս և հանգիստ ու ուշադիր հետևում էր իմ ջղաձգություններին։ Օգտվելով ինչ-որ մի ակնթարթից, երբ ես ու իմ հակառակորդն անշարժացել էինք, նա մուրճով հարվածեց Յոգատին, Երկրորդ հարվածից հետո Յոգատը բաց թողեց ինձ և կատաղությամբ համակված, առանց լսելից վեր կենալու, փորձեց ձեռքով հասնել Յուպպին, բայց նա մի կեսմետրաչափ ետ թռավ և միևնույն անվրդով արտահայտությամբ հասցրեց նրա մատներին երրորդ ծանր հարվածը, իսկ հետո մի հատ էլ գլխին։ Ես վեր կացա, ընկա Յոգատի վրա և իմ հերթին սկսեցի խեղդել նրան։ Այդ բուպեին հրնչեց զազանային մի աղաղակ, այնուհետև լսողալի մի տնքոց. «Թող, թող»։ Այդ ավագ Յոգատն էր։ Կեստերը դեպի փրեն քաշեց նրա ձեռքը, ապա տարավ մեջքի հետևը, ոլորեց և կտրոճկ նետեց դեպի վեր։ Յոգատը բերանքսիվայր տապալվեց գետին։ Կեստերը թըշնամու մեջքը ծնկով սեղմելով, շարունակում էր նրա ձեռքը ոլորել։

Միաժամանակ նա շարժում էր ծունկը դեպի երա ծոծրակը: Տոգտը, ինչքան ուժ ունէր, գոռում էր, բայց Կեստերը գիտէր, որ նրան պետք է շարդոմիշուր անել, հակառակ դեպքում նա չի հանդարտվի: Մի շարժումով նա դուրս գցեց Տոգտի քնը և միայն դրանից հետո թողեց նրան: Նա նայեցի շուրջս: Եղբայրներից մեկը դեռ մնում էր ոտքի վրա, բայց ավագ եղբոր բղավոցները տառաջիտեն անդամալույծ էին արել նրան:

— Դե հեռացեք այստեղից, քն չէ ամեն ինչ նորից կսկսվի,— ասաց նրան Կեստերը:

Հրաժեշտի համար ես մի անգամ էլ փմ Տոգտի գլուխը խփեցի սալահատակին և նոր միայն հեռացա: Լենցն արդեն կանգնած էր Կեստերի կողքին: Նրա պիջակը պատառոտված էր: Թերանի անկյունից արյան շիթ էր հոսում: Կովի ելքը դեռ որոշակի պարզ չէր, որովհետև Լենցի հակառակորդը, շնայած ինծվել էր արյունվիվի լինելու աստիճան, քայց պատրաստ էր նորից կովի նետվելու: Այնուամենայնիվ վճռական դեր կատարեց ավագ եղբոր պարտությունը: Դրանում համոզվելով, մնացած երեքը կարծես քար կլտրեցին: Նրանք ավագին օգնեցին վեր կենալ և գնացին դեպի իրենց մեքենան: Նա խնթ-խնթ նայում էր Կեստերին, որ նրա աչքին ասես հենց ինքը՝ սատանան լիներ: Իսկ հետո մերսեդեսը հոնգաց և հեռացավ:

Ինչ-որ տեղից դարձյալ հայտնվեց դարբինը:

— Այս բանը նրանք միտները կպահեն,— ասաց նա:— Վաղուց նրանց հետ այսպիսի բան չէր պատահել: Ավագ եղբայրը մի անգամ արդեն նստել է սպանության համար:

Ոչ ոք նրան չպատասխանեց: Հանկարծ Կեստերը ոտքից գլուխ շղաձգվեց:

— Ինչպիսի խոզովցուն,— ասաց նա: Հետո շրջվեց:— Դե շարժվենք:

— Նա այստեղ եմ,— արձագանքեց Յուպպը, քարշ տալով բուքսիրային տրոսը:

— Եկ այստեղ,— ասացի ես:— Այսօրվանից դու ենթասպա ես: Կարող ես պիգարեալ ծխել:

Մենք բարձրացրինք մեքենայի առջևի ստեին և տրոսով ամրացրինք այն «Կառլի» թափքին:

— Կարծում ես սա նրան վնաս չի՞ տա, — հարցրի ես Կեստե-
րին: — Մեր «Կառույց» այնուամենայնիվ մաքուր ցեղի նժույգ է և ոչ
թե բեռնակիր ավանակ:

Նա գլուխն օրորեց:

— Դա հեռու չի, բացի այդ, ճանապարհն էլ ուղիղ է:

Լենցը նստեց վնասված մեքենայի մեջ, և մենք դանդաղորեն
շարժվեցինք: Ես թաշկինակս սեղմել էի քթիս և նայում էի իրիկ-
նախին դաշտերից այն կողմ մայր մտնող իրիկնային արեգակին:
Այդ դաշտերի մեջ փնչ-որ վիթխարի ոչ մի բանից չխախտվող մի
հանգստություն կար, և դգացվում էր, որ անտառքեր բնության
համար ոչ մի նշանակություն չու՞նի, թե ինչպես է իրեն պահում
այս երկրի վրա շարասիրտ մրջյունների պարսը, որ կոչվում է
մարդկություն: Անհամեմատ ավելի կարևորն այն է, որ ամպերը
հիմա աստիճանաբար վեր էին ածվում ոսկեղեն լեռնաշղթաների,
որ հորիզոնից առաջ էին շարժվում մթնշաղի մանուշակագույն
ստվերները, որ արտույտները երկնային անծայրածիր հեռուներից
թռչում գալիս էին դեպի դաշտավայրը, դեպի փրենց բները: Եվ որ
աստիճանաբար վրա էր հասնում գիշերը:

Մենք մտանք մեր արհեստանոցի բակը: Լենցը դուրս եկավ
ջարդված մեքենայից և հանդիսավորությամբ նրա առջև հանեց իր
գլխարկը:

— Ողջուն քեզ, օրհնյալ: Տխուր դեպքն է քեզ բերել այստեղ,
բայց ես նայում եմ քեզ տիրահարվածի աչքերով և եսթադրում, որ
նույնիսկ ամենահամեստ հաշիվներով դու մեղ կբերես երեք կամ
գուցե նաև երեքուկես հազար մարկ: Իսկ այժմ տվեք ինձ մի մեծ
բաժակ ֆախոշի և մի մեծ կտոր օճառ: Ես պետք է ջնջեմ Ֆոգտի
ընտանիքի կողմից ինձ վրա թողած հետքերը:

Մենք մի մի բաժակ քաղօղի խմեցինք և անմիջապես ձեռնա-
մուխ եղանք ջարդված մեքենան հիմնովին կերպով մասերի բա-
ժանելու գործին: Միշտ չէ, որ բավական է լինում մեքենայի տիրո-
ջից վերանորոգման պատվեր ստանալը: Շատ հաճախ ապահովա-
գրական ընկերությունների ներկայացուցիչները պահանջում էին
պատվերը հանձնել որևէ այլ արհեստանոցի, որի հետ նրանք պաշ-
մանագիր էին կնքած լինում: Այդ պատճառով էլ մենք միշտ աշխա-
տում էինք որքան հնարավոր է շտապ սկսել վերանորոգումը: Որքան
շատ գործ էինք հասցրած լինում անել մինչև ապահովագրական
գրասենյակի գործակալի գալը, այնքան ամենի լավ էր լինում մեզ

համար. վերանորոգման համար մեր ծախսերն այնքան շատ էին լինում, որ ընկերությունը արդեն օգտավետ չէր համարում մեքենան մեկ այլ արհեստանոցի հանձնելը: Մենք աշխատանքը դադարեցրինք, երբ որ արդեն մթնել էր:

— Դու այսօր դեռ պետք է դժուար գաս քո տաքսիով, — հարցրեցի ես ինքսին:

— Ոչ մի դեպքում, — պատասխանեց Գոտֆրիդը: — Ոչ մի չկաքում չի կարելի ձգտել չափից ավելի եկամուտի: Այսօր արդեն ինձ բավական է սա:

— Իսկ ինձ դեռ բավական չէ, — ասացի ես: — Եթե դու չես առարկում, ապա ես կմեկնեմ տաքսիով: Ժամը 11-ից մինչև երկուսը կաշխատեմ գիշերային ռեստորանների մոտ:

— Դու այդ թող, — ժպտաց Գոտֆրիդը: — Ավելի լավ կլինի մի նայես հայելու մեջ: Վերջին շրջանում ինչ-որ քախտդ չի փնջում քո թթի փորձերում: Ոչ մի ուղևոր չի նստի այդպիսի ճակընդեղի տեսքով քիթ ունեցող վարորդի մեքենա: Տուն գնա և թրջոցներ դիր:

Նա իրավացի էր: Իսկապես, որ այդպիսի քթով չէր կարելի մեկնել աշխատանքի: Այդ պատճառով էլ ես շուտով հրաժեշտ տվեցի և ուղևորվեցի տուն: Ծանապարհին ես հանդիպեցի Նասսեին և նրա հետ միասին քալելի մնացած ճանապարհը: Նա խնչ-որ խոռանցած տեսք ուներ և ամբողջովին շատ դժբախտ էր:

— Նիհարել եք, — ասացի ես:

Նա գլխով արեց և սաաց, որ վերջերս շատ հաճախ չի քնքրում: Նրա կինը համարյա թե ամեն օր լինում է ինչ-որ հին ծանոթների մոտ և շատ ուշ ժամերին է տուն վերադառնում: Նա շատ ուրախ է, որ կինը իրեն համար մի զբաղմունք է գտել, բայց գործից հետո տրամադրություն չի տնենում իր համար ուտելիք պատրաստելու: Եփշտն ասած, նա առանձնապես քաղցած էլ չի լինում, որովհետև լինում է խիստ հոգնած: Ես աչքս հառեցի նրա կծկված ուսերին: Միգուցե նա խոկապես հավատում էր աֆր ամենին, ինչ պատմում էր: Բայց նրան լսելը շատ ծանր էր: Նրա ամուսնական կյանքը, ասդ տմբողջ փխրուն, համեստ կյանքը փլվում էր. ոչ մի քիչ թե շատ վատաբերություն չկար վաղվա օրվա հանդեպ: Ինչ-որ փղձուկ գրողներ հերթե չեին անում: Ես մտածեցի, որ միլիոնավոր այդպիսի մարդիկ կան, որոնց հավիտյան պակասում է ինքնավստահությունն ու լիությունը: Կյանքը հրեշավոր կերպով մանրացնում է

մարդկանց: Կյանքը հասել է միայն խղճուկ, մերկ գոյության պահ-
պանման համար տանջալից կռիւի: Եւ մտաբերեցի այն կռիւը, որ
տեղի էր ունեցել այսօր, մտածեցի այն բոլորի մասին, ինչ պա-
տահել էր վերջին շաբաթվա ընթացքում, ամեն, ամեն ինչի մա-
սին, ինչ արել էի... Իսկ հետո մտածեցի Պատի մասին և հանկարծ
զգացի, որ ոչինչ դուրս չի գա այդ բոլորից: Եւ լսփից դուրս էի
ծավալվել, իսկ կյանքը խիստ գարշելի է դարձել նման մի երջան-
կության համար: Այդ երջանկությունը չէր կարող երկար շարունակ-
վել: Այդ երջանկությանն այլևս չէի հավատում... Այդ սոսկ միայն
մի փոքրիկ ընդմիջում էր, և ոչ թե փոքր ի շատեւ երկար մի դադար:
Այդ սոսկ միայն կարճատեւ մի միջոց էր և ոչ թե հուսալի մի նա-
վահանգիստ:

Մենք աստիճաններով բարձրացանք և բաց արեցինք դուռը:
Խասսեն վանգ առաւ միջանցքում:

— Այդպես, ուրեմն, ցտեսություն...

— Մի քան կերեք, — ասացի Կս:

Գլուխը օրորելով նա մեղավոր ժպտաց և զնաց դեպի իր ամա-
յի մթին սենյակը: Եւ նայեցի նրա հետևից: Իսկ հետո միջանցքի
երկար աղիքով քայլեցի: Հանկարծ լսեցի կամացուկ երգի ձայն,
կանգ առաւ և ականջ դրեցի: Դա ոչ թե էճնա Բենիգի պատնճոնն
էր, ինչպես ինձ ֆվաց սկզբում, այլ Պատի ձայնը: Նա մենակ էր
իր սենյակում և երգում էր: Եւ նայեցի այն դռանը, որի հետևում
անհայտացաւ Խասսեն, հետո նորից առաջ թեքվեցի և շարունա-
կեցի ականջ դնել: Մեկն էս սեղմեցի բռնեցքներս: Անտոք քեզ
Թող որ հազար անգամ սոսկ մի փոքրիկ դադար լինի սա և ոչ թե
կայուն մի հանգրվան: Թող որ հազար անգամ անկրակ կան ընդի-
րաց հենց այդ փակ արատաւով էլ երջանկությունը նորից ու նո-
րից անքան շշմեցուցիչ է, անհասանելի, այնքան դուրս է եկել
սփերից...

Պատը չսեց, թե ինչպես ես ներս մտաւ: Նա նստած էր հա-
տակին, հայելու առջև և մի գլխարկ էր փորձում, փոքրիկ սև մի
գլխարկ: Լամպը դրված էր գորգի վրա: Սենյակը լեցուն էր իրիկնա-
մոտի դարչնաօսկեփույն տաքուկ լույսով, և միայն Պատի դեմքն
էր վառ լուսավորված: Նա իր կողմը քաշեց աթոռը, որից կախված
էր մետաքսի մի կտոր: Աթոռի նստատեղի վրա փայլին էր տալիս
մկրատը:

Ես տեղս համբարացած կանգնել էի դռան մոտ և նայում էի, թե ինչպիսի վրդովթյամբ է նա պատրաստում իր գլխարկը: Նա սիրում էր հաստակին նստել, և մի քանի անգամ, երեկոնները տոնն վերադառնալով, ես նրան գտնում էի որեէ մի անկյունում գիրքը ձեռքին շան կողքին քնած:

Այժմ էլ շունը պառկած էր նրա վողքին և կամացուկ մթնաբլրիում էր: Պատը գլուխը բարձրացրեց և հայելու մեջ տեսավ ինձ: Նա ժպտաց ու ինձ թվաց, որ ողջ աշխարհը ավելի լուսացավ: Ես մտա սենյակ, շոքեցի նրա ետևում և, այդ ամբողջ օրվա կեղտից հետո շրթունքներով հպվեցի նրա տաքուկ, փափուկ ծոծրակին:

Նա գլխարկը բարձրացրեց:

— Ես սա ձևափոխեցի, արեւիս: Այսպես քեզ դո՞ւր է գալիս:

— Միանգամայն ապշեցուցիչ գլխարկ է,— ասացի ես:

— Բայց չէ որ դու մինչև իսկ չես նայում: Ետեի կողմից ես եզրերը կտրել եմ, իսկ առջևից դեպի վեր թեքել:

— Ամեն ինչ հիանալի տեսնում եմ,— ասացի ես քիթս խրելով նրա մազերի մեջ:— Այնպիսի գլխարկ է ստացվել, որ Փարիզի մոդիստոհիները եթե տեսնեին, նախանձից գուլնները կզցեին:

— Մոռժի,— ծիծաղելով նա ինձ մի կողմ հրեց:— Ախր դու արանից ոչինչ չես հասկանում: Դու ընդհանրապես նկատո՞ւմ ես, թե ես ինչպես եմ հագնվում:

— Ես նկատում եմ ամեն մի մանրուք,— հայտարարեցի ես և նստեցի նրա կողքին շատ մոտիկ, իհարկե, աշխատելով ջարդված քիթս ստվերի մեջ թաքցնել, որ նա չտեսնի:

— Ահա թե ինչ: Իսկ ի՞նչ զոր կար հագիս երեկ երեկոյան:

— Երե՛կ,— ես աշխատեցի մոտաքերել, բայց չկարողացա:

— Ես այդպես էլ մտածում էի, արեւիս: Զէ՛ որ դու իմ մասին համարյա թե ոչինչ չգիտես:

— Զղմարիտ է,— ասացի ես:— Բայց հենց դրանում էլ կայանում է ամբողջ գեղեցկութիւնը: Որքան շատ են մարդիկ միմյանց մասին իմանում, նրանց միջև ախրան շատ են լինում թշուրիմացութիւնները: Եվ որքան շատ են նրանք մտածում իրար, այնքան ավելի միմյանց նկատմամբ օտար են դառնում: Ահա վերցրու թեկուզ խասիկն և նրա կնոջը: Նրանք ամեն ինչ գիտեն միմյանց մասին: Եվ միմյանցից ավելի են խորշում, քան վարող են այդ անել թշնամիները:

Նա գլխին գրեց փոքրիկ սև զոխարկը և սկսեց փորձել այն հանելու առջև:

— Ռոբերի, այն, ինչ դու ասում ես, միայն կիսով չափ է ճիշտ:

— Հենց այդպիսին է ամեն տեսակ ճշմարտության վիճակը,— առարկեցի ես:— Կիսատ ճշմարտությունից այն կողմ անցնել մեզ վիճակված չէ: Դրա համար էլ մենք մարդիկ ենք: Միայն կիսատ ճշմարտություններ չենք անում: Իսկ ինքն իմանալինք ճշմարտությունն ամբողջապես, ապա այն ժամանակ հազիվ թե վարդաանայինք ապրել:

Նա զլխարկը հանեց և մի կողմ դրեց: Իսկ հետո շրջվեց և տեսավ իմ քիթը:

— Սա ի՞նչ բան է,— վախեցած հարցրեց նա:

— Ոչ մի սարսափելի բան չկա: Միայն տեսքն է այսպես: Մեքենայի տակ աշխատում էի և ինչ-որ բան ընկավ ուղիղ քիթս վրա: Նա թերահավատությամբ նայեց ինձ:

— Ով է քեզ իմանում, թե նորից որտեղ ես եղել: Ձէ որ դու ինձ ոչինչ չես պատմում: Ես քո մասին նույնպես այնպես քիչ գիտեմ, ինչքան որ դու իմ մասին:

— Այդ ավելի լավ է,— ասացի ես:

Նա բերեց շրով թան ու սրբիչը և թրջոց պատրաստեց ինձ համար: Հետո մի անգամ էլ նայեց դեմքիս:

— Ինչպես երևում է, խոհեմ եմ: Վիզդ էլ է նախադաս: Մի րեքիս, ինչ է պատահել քեզ: Անշուշտ ինչ-որ արկած է տեղի ունեցել:

— Այսօր ամենամեծ արկածը ինձ սպասում է դեռևս առջեւում,— ասացի ես: Նա զարմացած նայեց ինձ:

— Այսքան ուշ ժամի՞ն, Ռոբերի, էլի ինչընդ էս հնարում դու:

— Մնում եմ այստեղ,— ասացի ես, դեն նետեցի թրջոցն ու դրկեցի նրան:— Ես ամբողջ երեկոյան մնում եմ այստեղ, քեզ հետ միասին, երկուսով:

XX

Օգոստոսը տաք էր ու պարզկա, իսկ սեպտեմբերին եղանակը համարյա ամառայինն էր շարունակվում: Բայց ամսվա վերջին անձրևներ սկսվեցին: Քաղաքի վրա անընդհատ կավխված էին ցածրիկ ամպերը: Տանիքներից կաթում էր, փշեցին աշնանային

առողջ քամիները և մի անգամ կիրակի վաղ մի առավոտյան, երբ այրթնացա և մոտեցա լուսամուտին, տեսա, որ գերեզմանատան ծառերի տերևները դեղինել են և երևում են առաջին մերկացված ճյուղերը:

Ես մի փոքր կանգնեցի լուսամուտի առջև: Վերջին ամիսներին, սկսած այն ժամանակից, ինչ մենք վերադարձել էինք ծովամիսին, ճանապարհորդությունից, ես գտնվում էի բավական մի տարօրինակ վիճակում, ամբողջ ժամանակ, ամեն մի ակնթարթ ես մտածում էի, որ այնպես Պատը պետք է մեկնի: Բայց մտածում էի այդ մասին ճիշտ այնպես, ինչպես սովորաբար մենք մշտապես ենք ամեն ինչի մասին. այն մասին, թե ինչպես են տարիները գնում, թե ինչպես ենք ծերանում, և որ հնարավոր չէ հասնել այն ապրել: Առօրյա գործերը ավելի ուժեղ դուրս եկան: Նրանք դուրս էին մղում բոլոր մտքերը: Եվ քանի դեռ Պատը կողքիս էր, րանի դեռ ծառերը ծածկված էին սաղարթների թանձր կանաչով, այնպիսի բառերը, ինչպիսին աշունն էր, մեկնում ու անջատումը, անհանգստացնում էին ոչ ավելի, քան հորիզոնում երեքոդ զույնատ ստվերները և ստվելում էին ինձ ավելի ցուրտ կերպով զգալ մտերմության երջանկությունը: Երջանկությունն այն բանի համար, որ մենք դեռևս շարունակում ենք միասին ապրել:

Ես նայեցի գերեզմանատանը, անձրևի տակ թրջվող գերեզմանաքարերին, որոնք ծածկված էին ջազանակազույն ցեխոտ տերևներով: Մառախուղը՝ այդ գունատ կենդանին, մի քիչ ելավ ընթացքում ծծել էր տերևների հյութը: Եվ հիմա տերևները կախվել էին ճյուղերից գունատ և անուժ: Քամու լուրաքանչյուր մի հարված պոկոտում էր նորաձուր տերևներ, քշում էր առջևն արած և սուր կտրատող ցավի նման ես հանկարծ լռացի, որ մոտ է անջատումը, որ այդ անջատումը շուտով կդառնա իրական, նույնչափ իրական, ինչպես ծառերի սաղարթների արանքով զաղտազողի մոտեցող աշունը, որ այդ ծառերի վրա թողնում է իր դեղին հետքերը:

Կից սենյակում Պատը դեռևս քնած էր: Ես մոտեցա դռանը և ահանջ դրեցի: Նա քնած էր հանգիստ, չէր հագնում: Մի պահ ինձ համակեց ուրախալի հույսը. ես պատկերացրի. այսօր կամ վաղը մեկ էլ կգանգաճարի ժաֆֆեն և կասի, որ հարկավոր չէ Պատին

մեկնեց, Բայց հետո միտս եկան այն գլխերները, երբ ես ըստն էի նրա կամացույցով սկսված շնորհակցությունը, խեղդված խոխոտցը, որ մերթ հնչում էր, մերթ դադարում, ինչպես սողցի հեռավոր ձայն և իմ հույսը մարեց նույնքան արագ, որքան որ ծագել էր:

Ես վերադարձա լուսամուտի մոտ և նորից սկսեցի դիտել անձրևը: Հետո նստեցի գրասեղանի առաջ և սկսեցի իմ պոռոկը հաղվել: Ես մտքոսմ հաղվում էի, թե որքան ժամանակ դրանք կբավականացնեն Պատիին, հետո վերջնականապես տրամադրություն եմ կալվ, և ես թղթադրամներս պահեցի:

Նստեցի ժամացույցին, Մոտավորապես յոթն էր: Մինչև Պատի արթնանալը, առնվազն երկու ժամ կար: Արագ հագնվեցի, որպեսզի գոնե մի երկու ժամ քշեմ տաքսին: Այդ ամիսի լավ էր, քան իմ մտքերով սենյակի մեջ արպեւս ցցվել մնալը:

Ես գնացի արհեստանոց, տաքսին նստեցի և դանդաղ քշեցի փողոցներով: Անցորդներ քիչ կային: Բանվորական շրջաններում երկար ու մեկ ձգվում էին եկամտաբեր գորանոց-շենքերը: Անհուրընկալ և լքված, նրանք պառաված ու փշտահար պոռնիկներին նման կանգնած էին անձրևի տակ: Շենքերի կեղտոտ ծեփվածքը փլվել էր, վաղորդյան տխուր լույսի տակ փայլեում էին լուսամուտների պղտոր ապակիները, իսկ պատերի վրա անին էին տալիս բազմաթիվ գորշ դեղնավուն խոռուչներ, ասես վերքերի հետքեր չինեին:

Ես կտրեցի անցա քաղաքի հիմն մասը և մոտեցա տանարին: Մեքենան կանգնեցնելով հետնամուտքի մոտ, ես դուրս եկա: Կաշուն և ծանր դուռն արանքից հասնում էին երգեհոնի խալ ձայները: Առավոտյան ժամերգությունն էին կատարում և մեղեդուց գլխի ընկա, որ սկսվել է սուրբ հաղորդության օրհնությունը, մինչև ժամերգության վերջը քսան բալետից պահանջ էր մնացել:

Ես մտա արգել: Այն ամբողջությունը չնկատվել էր գործավուն լույսի մեջ: Վարդերը դեռևս ծաղկուն էին: Թփերից կաթկթում էին անձրևի կաթիլները: Իմ անձրևանոցը բավականապես ընդարձակ էր, և ես շատ հարմար կարող էի նրա տակ թաքցնել կտրած ճյուղերը: Չնայած կիրակի օրվան, արգին մարդազուրկ էր, և ես անարգել կերպով դեպի մեքենան տարա մի ամբողջ խառն վարդեր, իսկ հետո վերադարձա արգելի երկրորդը քաղերու: Երբ երկրորդ խորան էլ պլաշտի տակ էր, ես բացի ինչ-որ քաղերու Ռեզնորեն մարմնիս սեղմելով ծաղկեփռանը, ես կանգ առա խաչեթցությունը

պատկերող մի խորաքանդակի դիմաց և այնպիսի տեսք ընդունեցի, թե իբր աղոթում եմ:

Մարդը մոտեցավ, բայց ոչ թե կողքովս անցավ, այլ կանգ առավ: Զգալով, որ թեթևորեն քրտնում եմ, ես խորասուզվեցի խորաքանդակի ուստանատիրության մեջ, խաշակնքեցի և դանդաղորհն քաջեցի դեպի մեկ այլ պատկեր, որը գտնվում էր ծառուղուց մի փոքր հեռու: Քայլերը հետևեցին ինձ և կանգ առան: Զգիտեի ինչ անեմ: Միանգամից ճանապարհս շարունակել չէի կարող: Հարկավոր էր տեղում մնալ թեկուզ այնքան, որպեսզի հնարավոր լինել գոնե տասն անգամ կրկնել «ով Կույս Աստվածածին, ուրախացիր» և մեկ անգամ էլ «Հայր մերը», հակառակ դեպքում ես կմատնեի ինձ: Այդ պատճառով էլ ես չէի շարժվում, բայց ցանկանալով խմանալ, թե ինչո՞ւմն է բանը, զգուշորեն նայեցի մի կողմը, արժանապատիվ զարմանքի մի արտահայտությունը, կարժես թե վիրավորած լինեիր իմ կրոնական զբաղմունքները:

Ես տեսա եկեղեցականի սիրալիր կլորավուն մի դեմք և թեթևացած շունչ քաշեցի: Իմանալով, որ նա չի խանգարի ինձ աղոթել, ես արդեն ինքս ինձ փրկված էի համարում, բայց այստեղ նկատեցի, որ կանգնած եմ խաչի ճանապարհի վերջին կետի վրա: Որքան էլ անշտապ էի ես աղոթում, բայց և այնպես մի քանի րոպեից այդ ամենը պետք է վերջանալին: Ինչպես երևում էր, նա հենց դրան վշտապատում էր: Այլևս ոչ մի խմաստ լուռե՛ր գործը ձգձգել: Այդ պատճառով էլ ինձ տալով քողորդվին անտարբեր տեսք, ես դանդաղ քայլեցի դեպի ելքը:

— Բարի լույս,— ասաց հոգևորականը:— Փառք Հիսուս Քրիստոսին:

— Հավիտյանս հավիտենից ամեն,— պատասխանեցի ես: Այսպիսին էր կաթոլիկների եկեղեցական ողջագուրանքը:

— Հաղվադեպ է պատահում, որ այս վաղ ժամին աքտեղ մեկն ու մեկին հանդիպես,— ասաց նա սիրալիր, նայելով ինձ իր մանկական կապույտ աչքերով:

Ես ինչ-որ փան մղթմքի միջոցով:

— Ցավք այդ դարձել է հազվադեպ մի բան,— մտահոգ շարունակեց նա:— Իսկ խաչի ճանապարհի առջև աղոթող տղամարդիկ, այժմ համարյա թե բոլորովին չեն երևում: Ահա թե ինչու ես այդպես ուրախացա, երբ ձեզ հետ խոսքի բռնվեցի: Ինչ

խոսք, որոք հավանորեն մի հատուկ խնդիրը ունեք աստօժուն, քանի որ եկել եք այսքան վաղ և այն էլ այսպիսի եղանակի...

«Միայն թե դու շուտ աթառեղից գնացիր»,— մտածեցի ես և թեթեացած գլխով արեցի նրան, Նա ինչպես երևում է շնկատեց, որ իմ անձրևանոցի տակ ծաղիկներ կան։ Այժմ արդեն պետք էր հնարավորին շատ արագ նրանից ազատվել, ոչ մի կատկած չհարուցելով։ Նա նորից ժպտաց խնձ։

— Ես պատրաստվում էի փամբոգություն կատարել և ձեր աղոթքները կմտցնեմ իմ խնդրանքներին մեջ։

— Ենթոհակալ եմ ձեզնից,— ասացի ես դարմացած և ինքս ինձ կորցրած։

— Հանգուցյալի հոգու հանգստության համար,— հարցրեց նա։

Մի ակնթարթ ես սևեռուն նայեցի նրան և ղգացի, որ ծաղկեփունջը սահում է իմ ձեռքից։

— Ոչ,— հասկանալի ասացի ես, ձեռքս ավելի ամուր սեղմելով անձրևանոցին։

Նա նայում էր ինձ վճիտ աչքերի անշար և ուշադիր հայացքով։ Հստ երևութին սպասում էր, թե ես կբացատրեմ առաստվածն ուղղված իմ խնդրի էությունը։ Բայց այդ լուպին ոչ մի խելքը գլխին քան շեկավ իմ գլուխը և, բացի այդ, չէի ուզում նրան խաբել ավերի, քան դրա կարծր կար։ Այդ պատճառով էլ ես լռում էի։

— Նշանակում է ես կաղտնեմ հանուն դժբախտության մեջ րեկած անժառույթի օգնության,— ասաց նա վերջապես։

— Այո, ես շատ շնորհակալ կլինեմ ձեզ։

Նա ժպտաց և ձեռքը թափահարեց։

— Ենթոհակալ լինելու քան ղգա, ամեն ինչ տեր աստծո ձեռքումն է։— Նա էլի մի լուպեաշատի նայեց ինձ, վիզը մի փոքր երկարացրած և գլուխը առաջ թեքած և ինձ թվաց, թե նրա դեմքը ջղաձգվեց։— Հավատացե՛ք, գլխավորն այդ է,— ասաց նա։ Երկնային տերը կօգնի, Նա միշտ օգնում է մեզ, եթե նույնիսկ երթեմն մենք նրան չենք հասկանում։— Հետո գլխով արեց ինձ ու գնաց։

Ես հայացքով հետևեցի նրան, մինչև որ դուռը փակվեց նրա հետևից։ «Այո, մտածեցի ես,— եթե միայն այս ամենն այսքան պարզ ու հասարակ լիներ։ Նա միշտ օգնում է, նա օգնում է։ Բայց նա օգնե՛ց արդյոք Բերնարդ Վիգին, երբ նա պառկած էր Հոռետ-

հոլատերի անտառում գնդակահարված փորով գոռալով, օգնե՞ց արդյոք Հանրազմի մոտ ընկած Կատլինսկուն, որն իր հետևից թողնում էր կնոջն, ու երեխային, որին նա այդպես էլ ի վերջո շտեմար, օգնե՞ց արդյոք Մյուլլերին, Լեերին, ինչպես նաև Կեմերիխին։ Արդյոք նա օգնե՞ց փոքրիկ Ֆրիդմանին, Յուրգենսին և Բեյգերին և միջոցնավոր ուրիշ մարդկանց, Ո՛վ անեծք, Չափից դուրս շատ արդուն է հեղվել այս աշխարհում, որպեսզի հնարավոր թիտի պահպանել հավատը երկնային հոր նկատմամբ։

Սա տուն բերեցի ծաղիկները, հետո մեքենան տարա արհեստանոց և ետ վերադարձաւ։ Խոհանոցից գալիս էր հենց նոր բռնված սուրճի բուրմունք, և լսվում էր, թե ինչպես է իրար անցել Ֆրիդան։ Որքան էլ տարօրինակ թվա, քայց և այնպես սուրճի այդ հոտից ես զվարթացա, Դեռևս պատերազմի ժամանակներից ես գիտեի, որ կարևորը, նշանակալիցը ի վիճակի չէ մեզ հանգստացնել... Միակիթարում է միշտ էլ մանրուքը, աննշան բանը...

Հաղիվ էր իմ հետևից չլիկապել մուտքի դռան կողպեքը, երբ միջանցք նետվեց դեպի ուռած քնածքով, հողմավթյունից կարմրած աչքերով խառսեն։ Ինձ թվաց, թե նա քնած է եղել առանց շորերը հանելու։ Նրա նա տեսավ, որ այդ ես եմ, դեմքին հայտնվեց անսահման հիասթափություն մի արտահայտություն։

— Ահ, արդ դո՞ւք եք.... — շքնաց նա։

Սա վարմացած նայեցի նրան։

— Մի՞թե այսպիսի վաղ ժամին, դուք ինչ-որ մեկի էիք ըստ պատում։

— Այո, — ասաց նա կամացուկ։ — Կնոջս, նա դեռ չի եկել։ Դուք նրան չե՞ք տեսել։

Սա զգուշացրեցի։

— Սա մի ժամ առաջ եմ դուրս եկել։

Նա զգուշացրեց։

— Ոչ, ես միայն մտածում էի... Ձե՞ որ կարող էր պատահել, որ դուք նրան տեսած լիեիք։

Սա ռեսերս թրթվեցի։

— Հավանորեն նա ավելի ուշ կգա, դուք նրան չե՞ք զանգահարել։

Նա ինչ-որ վեհերոտ մի հայացքով նայեց ինձ։

— Փրեկ երեկոյան նա գնաց իր ծանոթներէ մօտ։ Ճիշտը չգիտեմ, թէ երբեք եւ նրանք ապրում։

— Իսկ որոք գիտե՞ք նրանց աղագանդներ։ Այդ դեպքում հնարավոր կ'ընեն տեղեկութիւն փնտցնել հեռախոսով։

— Ես արդեն փորձել եմ։ Տեղեկատու բյուրոյում արդարեւ աղագանդն չգիտեն։

Նա ժեծված շան նման նայեց ինձ։

— Իր ծանոթներէ մասին նա խոսում էր միշտ այնպեա խորհրդավոր տոնով, իսկ բավական էր ընենում եւ որովհէ հարց տայի, իսկույն սկսում էր կատաղել։ Եհ, ես էլ վերջ տւի դուռն։ Ուրախ էի, որ նա գնալու ինչ-որ տեղ ունի։ Նա միշտ աւում էր, որ ես ուզում եմ իրեն զրոյել նույնիսկ այդ փոքրիկ ուրախութիւնները։

— Միգուցե նա դեռ կգա,— ասացի ես։— Ես միևնույն ժամ հավատացած եմ, որ նա շուտով կգա։ Դուք համեմայն դեպք չե՞ք զանգահարել շատապ օգնութիւն կամ ոստիկանութիւն։

— Ամեն տեղ զանգահարել եմ։ Այնտեղ ոչ մի բան հայտնի չէ։

— Էլ ինչ կա որ,— ասացի ես,— այդ դեպքում առավել ևս չպետք է հոգնել։ Միգուցե երեկ երեկոյան նա վատ է դպացել իրեն և մնացել է գիշերելու։ Զէ՛ որ այդպիսի դեպքեր հաճախ եւս պատահում։ Հավանորեն մեկ, երկու ժամից նա այստեղ կ'ընեն։

— Դուք այդպե՞ս եք կարծում։

Խոհանոցի դուռը բացվեց, և այնտեղից մատուցարանը ձեռքին դուրս եկավ Յրիդան։

— Սա ո՞ւմ համար է,— հարցրեցի ես։

— Յրոյլայն Խոլմանի համար,— պատասխանեց նա, հենց միայն իմ տեսքից լիւրտ դողոված։

— Միթէ նա արդեն վեր է կացել։

— Պետք է եմթադրել, որ վեր է կացել,— միշտ պատրաստ օձիքից կառչելու, պատասխանեց Յրիդան։— Հակառակ դեպքում նա ինձ չէր զանգահարի։

— Աստված օրհնի ձեզ, Յրիդա,— պատասխանեցի ես։— Առավոտները երբեմն դուք պարզապէս հմայիչ եք զննում։ Դուք չէ՞ք կարող ինքներդ ձեզ ստիպել մի դույզ էլ պատրաստել ինձ համար։

Նա ինչ-որ բան մթմթիկաց և սրտով միջանցքով, արհամարհանքով թափահարելով իր հետույքը։ Նա այդ կարողանում էր անհյ-

Նորմէ ես չէի տեսել մի կնոջ, որն այդքան արտահայտիչ կարողանար անել այդ:

Խառտեն կանգնած սպասում էր: Ինձ մեկեն համարկեց ամոթը, երբ, շրջվելով, նրան տեսա իմ կողքին արդարեւ խոնարհ ու հեզ:

— Մեկ կամ երկու ժամից դուք կհանգստանաք,— ասացի ես և նրան մեկնեցի ձեռքս, բայց նա ձեռքը շտվեց ինձ, այլ միայն տարօրինակ նայեց ինձ:

— Մենք չէինք կարող նրան փնտրել,— հարցրեց նա կամայորով:

— Բայց չէ՞ որ դուք ջգիտեք, թե որտեղ է նա:

— Միգոսցե համենայն դեպս արժե նրան փնտրել:— Կրկնեց նա:— Այ, եթե հնարավոր լիներ վերցնել ձեր մեքենան... Ես, խհարկեմ, կվճարեմ, շտապ ավելացրեց նա:

— Բանն այդ չէ,— պատասխանեցի ես:— Պարզապես այդ միանգամայն աննպատակ քան կլինի: Ճիշտը եթե կողքը խմանալ ուր կարող ենք գնալ մենք: Բացի այդ, մի այսպիսի ժամի դժբախտ թե նա փոշոցում լինի:

— Զգիտեմ,— ասաց նա դարձալ կամացով:— Ես միայն կարծում եմ, որ նրան արժե փնտրել:

Դատարկ մատուցարանի ձեռքին անցավ Ֆրիդան:

— Ես պետք է գնամ,— ասացի ես,— և ինձ թվում է, թե դուք անտեղի եք հոգւվում: Ես խհարկեմ, հաճուքով այդպիսի մի ծառայութիւն կանեի ձեզ, բայց ֆրոյլայն Խոլմանը շտապով պետք է մեկնի, և ես կտալեմս իմ ամբողջ նրա հետ անցկացնել: Հնարավոր է, որ սա նրա վերջին կիրակին լինի այստեղ: Դուք ինձ, խհարկեմ, հասկանում եք:

Նա գլխով արեց:

Ես նրան խղճում էի: Բայց անհամբերութեամբ ուզում էի գնալ Պատի մոտ:

— Ժակ եթե դուք ուզում եք անհապաղ գնալ, բռնեք պատահած մի տաքսի, — խարոնակեցի ես,— բայց խորհուրդ չեմ տալիս: Ամենից ավելի լավ կլինի, որ մի փոքր էլ ապաստեք, այդ դեպքում ես կզանգահարեմ իմ ընկերոջը՝ Լենցին, և նա ձեզ հետ միասին կմեկնի որոնումներ:

Ինձ թվաց, թե նա քոլորակներն չի լսում ինձ:

— Դուք նրան այսօր առավոտյան չե՞ք տեսել,— հանկարծ հարցրեց նա:

— Ոչ,— պատասխանեցի ես գաղմատացած։— Հակառակ դեպքում ես արդեն վաղուց ասած կլինեի ձեզ այդ մասին։

— Նա նորից գլխով արեց լինձ և, առանց մի բառ արձգած արտասանելու, միանգամայն ուլիղ շտեմեղ հայացքով գնաց իր սենյակը։

Պատը հասցրեց մտնել ինձ մոտ և գտավ վարդերը։ Երբ ես անցա նրա սենյակը, նա ծիծաղեց։

— Ռորքի,— ասաց նա,— այնուամենայնիվ ես լծավազան միամիտն եմ։ Ես Ֆրիդլանդի հենց նոր իմացա, որ կիրակի օրերը, այն էլ այսպիսի վաղ ժամերին, վարդերից անշուշտ գողտթյուն է բուրում։ Դրան նա ավելացրեց նաև, որ այս տեսակից չի հարկի մոտակա ծաղկի խանութներից և ոչ մեկում։

— Ինչ քեֆդ տալիս է, մտածիր,— պատասխանեցի ես։— Դրխալորն այն է, որ նրանք քեզ ուրախացնեն։ Են պատճառում։

— Այժմ ամիսի մեծ ուրախացնողն, քան երբեք, սիրելիս։ Զե՞ որ սրանք դու նարեկ ես վստահող եմթարկելով քեզ։

— Այն էլ ինչպիսի վստահող,— ես մտաբերեցի հոգևորականին։— Բայց դու ինչո՞ւ ես այդքան վաղ վեր կացել։

— Չկարողացա այլևս քնել։ Բացի այդ, ես մի երազ տեսա։ Եվ ոչ մի բան չկար։

Ես ողջադրությամբ նայեցի նրան։ Նրա տեսքը հոգեհաճ էր։ Աչքերի տակ սև շրջանակներ կային։

— Այդ երթվանի՞ց ես դու վատ երազներ տեսնում,— հարցրեցի ես։— Միևնույն ամիսում դա ես համարում էի իմ մասնագիտությանը։

Նա զրոպե տարաբերեց։

— Դու նկատե՞լ ես, որ դրսում արդեն աշուն է։

— Մեզ մոտ այդ անվանում են ոռ ամառ,— առարկեցի ես։— Զե՞ որ դեռևս ծաղկում են վարդերը։ Պարզապես անձրև է գալիս, ամհա այն ամենը, ինչ ես տեսնում եմ։

— Անձրև է գալիս։ Սիրելիս, չափից դուրս երկար ժամանակ է, որ նա գալիս է։ Երբեմին, երբ գիշերները արթնանում եմ, ինձ թվում է, թե ես ամբողջապես թաղված եմ այդ անվերջանալի անձրևի ստակ։

— Գիշերները դու պետք է ինձ մոտ գաս,— ասացի ես։— Այդ դեպքում դու այլևս նման մտքեր չես ունենա։ Ընդհակառակը, ունե՞ս լավ կրթի, երբ մենք միասին լինենք, մոռա՛ցի, իսկ լուսամուտից այն կողմ՝ անձրև։

— Միգուցե,— կամացուկ ասաց նա և հավեց ինձ։

— Ծա, օրինակ, շատ եմ սիրում, երբ կիրակի օրերը անձրև է լինում, — ասացի ես։— Մի տեսակ, քեզ ավելի փափուկ ու հարմարավետ ես զգում։ Մենք միասին ենք, ունենք տաք, սիրուն մի սենյակ, խի անքնում մի ամբողջ ազատ օր. իմ կարծիքով դա խիստ շատ է։

Նրա դեմքը լուսավորվեց.

— Ճիշտ որ մեզ համար լավ է, չէ՞

— Իմ կարծիքով սքանչելի է։ Մտադրե՞րում եմ, թե ինչպես էր առաջ։ Աստված իմ, երբեք չէի կարողանա մտածել, որ ինձ համար արդթան լավ կրթի։

— Որքա՞ն հաճեցի է, երբ դու այդպես ես խոսում։ Ծա միանգամից ամեն ինչի հավատում եմ։ Ավելի հաճախ խոսիր այդպես։

— Մի՞թե ես քեզ հետ հաճախ չեմ խոսում այսպես։

— Ոչ։

— Միգուցե,— ասացի ես։— Ինձ թվում է, թե ես բավականաչափ քնքուշ չեմ։ Զգիտեմ ինչու, բայց ես չեմ կարողանում քնքուշ լինել։ Մինչդեռ այնպես կուզենայի...

— Այդ քեզ հարկատուր չէ, սիրելիս, ես առանց այդ էլ հասկանում եմ քեզ։ Բայց և այնպես երբեմն սիրտս ուզում է աղքատի խոսքեր լսել։

— Այսօրվանից ես քեզ միշտ կասեմ այդպիսի խոսքեր, թեկուզ ինքս իմ աչքին հիմարի մեկը երևամ։

— Ի՞նչ խոսք կարող է լինել հիմարության մասին,— պատասխանեց նա։— Սիրո խնդրում հիմարության երբեք չի լինում։

— Փառք աստծո, չի լինում,— պատասխանեցի ես։— Թե չէ սախափելի է անգամ մտածելը, թե ինչի կարող էին վերածվել այս ամենը։

Մենք միասին նախաճաշեցինք, հետո Պատը նուրից պառկեց անկողնում։ Այդպես էր հանձնարարել Փաֆֆեն։

— Դու մնալո՞ւ ես,— հարցրեց նա արդեն վերմակով ծածկվելով։

— Եթե կուզենաս,— ասացի ես։

— Ես կոսզենայի, քայց դա պարտադիր չէ...

Ես նստեցի նրա մահճակալին:

— Դու ինձ չհամարեցար, Ես պարզապես հիշեցի: Մի ժամանակ դու չէիր սիրում, երբ քնած ժամանակ նայում էին քեզ:

— Մի ժամանակ այո... Բայց այժմ երբեմն ես վախենում եմ... մենակ մնալուց...

— Ինձ էլ է այդ պատահում,— ասացի ես:— Հոսպիտալում, օպերացիայից հետո: Այն ժամանակ ես միշտ վախենում էի գիշերը քնել: Ամբողջ ժամանակ արթուն էի անցկացնում, կարողում էի, կամ թե մտածում ինչ-որ բան և միայն լուսադեմին էի աչքերս փակում... Այդ կանջնի:

Նա այտը հսկեց ձեռքիս:

— Բայց և այնպես սարսափելի է, Ռոբերտ: Մարդ վախենում է, որ այժմ չի վերադառնա:

— Այո,— ասացի ես:— Իսկ հետո վերադառում է, և ամեն ինչ անցնում է: Դու այդ իմ փորձից կարող ես իմանալ: Միշտ էլ վերադառնում է, չնայած, պարտադիր չէ վերադառնալ հենց նույն վայրը:

— Բանն էլ հենց այդ է,— աչքերը փակելով պատասխանեց նա:— Հենց դրանից էլ վախենում եմ: Բայց չէ որ դու ինձ հետեւում ես, ճիշտ է:

— Հետևում եմ,— ասացի ես և շոյեցի նրա ճակատն ու մաշկերը, որոնք ինձ նույնպես հոգնած թվացին:

Նա սկսեց ավելի խոր շնչել և թեթևակի շրջվեց կողքի վրա: Մի բույրեց հետո նա ամուր քնած էր:

Ես դարձյալ նստեցի լուսամուտի մոտ և սկսեցի նայել անձրևին: Այդ մի համատարած գորշ տեղ վր, և մեր տունը մի փոքրիկ կղզակ էր թվում այդ անծայրածիր պղտորության մեջ: Ես ընցուն էի տազնապուլ: Հազվադեպ վր պատահում, որ Պատը հենց առավոտից տխուր լինի: Դեռ վերջերս նա այնքան աշխույժ և տրամա էր, որ իմանա, դոցե երբ արթնանա, ամեն ինչ այլ ինչ կզինի: Ես գիտեի, նա շատ է մտածում իր հիվանդության մասին, նրա վիճակը դեռ չէր բարելավվել, այդ ինձ ասել էր ժաֆֆեն. քայց կյանքումս ես այնքան էի մեռած մարդ տեսել, որ ամեն մի հիվանդության, այնուամենայնիվ, ինձ համար կյանքի և հույսի մի տեղ թողնում էր: Ես գիտեի, կարելի է մեռնել վերջերից: Այդ բանը ես շատ վի տեսել, քայց միշտ էլ դժվարանում էի հավատալ, որ

հիվանդությունը, որի ընթացքում մարդը տեսքով անմնաս է թվում, կարող է վտանգավոր լինել: Ահա թե ինչու Պատին նայելով, ես միշտ էլ արագորեն հաղթահարում էի իմ տառնապը և շփոթությունը:

Ռուտը թափեցին: Մուտքի մեջ կանգնած էր իսասեն: Մատաշիթունքիս դնելով ես կամացուկ դուրս եկա միջանցք:

— Ներեցեք ինձ, — դժվարովյալ արտասանեց նա

— Անցնե՛ք ինձ մոտ, — առաջարկեցի ես, բանալով սենյակիս դուռը:

Խասսեն մնաց միջանցքում: Թվում էր, թե նրա դեմքը ավելի է փոքրացել: Այդ դեմքը կավիճկի նման տպիտակ էր:

— Ես միայն ցանկանում էի ձեզ ասել, որ այլևս կարիք չկա նրա հետևից գնալու, — խոսեց նա, համարյա թե առանց շրթնեղները շարժելու:

— Դուք կարող եք անցնել ինձ մոտ, ֆրոյլայն Խոլմանը քնած է: Ես ժամանակ ունեմ, — նորից առաջարկեցի ես:

Նրա ձեռքին մի նամակ կար: Նա ուներ արքա մարդու արտահայտությունը, որին հենց նոր դիպել էր գնդակը, քայց նա դեռ դրան չի համարում և ցավ չի պահում, նա միայն թեթևակի մի հրոց է փռացել:

— Ավելի լավ կլինի ինքներդ կարդացե՛ք, — ասաց նա և մի նամակ տվեց ինձ:

— Դուք սուրճ արդեն խմե՛՛լ եք, — հարցրեցի ես:

Նա գլուխը օրորեց.

— Նամակը կարդացե՛ք...

— Լավ, խո՛ւ գուց հիմա սուրճ խմեցե՛ք...

Ես դուրս եկա և Ծիրիդային խնդրեցի սուրճ բերել: Հետո կարդացի նամակը: Այն ֆրաու Խասսեից էր՝ ընդամենը մի քանի տող: Նա հաղորդում էր, որ դեռ էլի ինչ-որ բան ունի կյանքից սպասելու և արդ արատառում էլ էլ որոշել է այլևս չվերադառնալ Խասսեի մոտ: Կա մի մարդ, որը նրան ավելի լավ կհասկանա, քան Խասսեն: Որե՛ք բան մախաձեռնելը իմաստ չունի: Մեկ է, ինքը չի վերադառնա Խասսեի մոտ: Հավանորեն այդպես Խասսեի համար էլ լավ կլինի: Խասսեն այլևս չի մտադրանքի, աղիստատվարձը կբավականացնի թե ոչ: Իր իրերի մի մասը նա արդեն վերց-

բեւ է: Մեացածի հետեից հարկ եղած դեպքում նա կողարկի որակ մեկին:

Դա գործնական և շատ պարզ մի նամակ էր: Ես լայն ժայեցի և վերադարձիս իմաստին: Նա ինձ այնպես էր նայում, կարծես ամեն ինչ կայսլած էր ինձանից:

— Է՛հ, ի՞նչ անենք,— հարցրեց նա:

— Ամենից առաջ մի բաժանկ տուրճ խմեք և որակ բան կերեք,— ասացի ես:— Չարժե իրար խառնվել անօգուտ կերպով և գլուխը կորցնել: Իսկ հետո նոր կմտածենք: Ձեզ հարկավոր է հանգրստանալ: Այդ դեպքում դուք ավելի լավ մի որոշում կկայացնեք:

Նա հնազանդորեն խմեց տուրճը: Նրա ձեռքը դողում էր, և նա չէր կարողանում ուտել:

— Է՛հ, ի՞նչ անենք,— նորից կրկնեց նա:

— Ոչինչ,— Սպասել և սպասել:

Նա մի անորոշ շարժում կատարեց:

— Իսկ դուք ի՞նչ կօգնեալիք անել,— հարցրեցի ես:

— Ձգիտեմ, ոչինչ չեմ կարողանում հատկանալ:

Ես բռնեցի Դժվար էր ինչ-որ բան ասել: Շատ, շատ կարելի էր նրան միայն հանգստացնել: Մեացածը նա ինքը պետք է որոշեր:

Ես մտածում էի, որ նա այնքա չի սիրում այդ կնոջը. քայքայ նա սովորել էր նրան, իսկ հաշվապահի համար սովորությունը կարող էր սիրոց ավելի ուժեղ լինել:

Մի որոշ ժամանակից հետո նա սկսեց խոսել ընդհատ-ընդհատ ու շփոթված: Ձգացվում էր, որ նա վերջնականապես կորցրել է ոտքի տակի հողը: Հետո նա սկսեց ինքն իրեն հեղեղել հանդիմանություններով: Նա ոչ մի բառ չասաց իր կնոջ դեմ: Միայն աշխատում էր ինքն իրեն ներշնչել, որ ամեն ինչում ինքն է մեղավոր:

— Խսասե՛ք,— ասացի ես,— այն ամենն, ինչ դուք ասացիք, դատարկ բաներ են: Այսպիսի դրժեբրում երբեք ոչ ոք մեղավոր չի լինում: Ձեր կիսն է ձեզանից հեռացել և ոչ թե դուք նրանից: Դուք ձեզ հանդիմանելու պատճառ չո՞ւնեք:

— Ոչ, ես մեղավոր եմ,— պատասխանեց նա և նայեց իր ձեռքերին:— Կյանքում ես ոչինչի չհասա:

— Այդ ինչի՞ դուք չհասաք:

— Ոչնչի: Ես քանի որ չեմ հասել, նշանակում է մեղավոր եմ:

Ես զարմանքով նայեցի բազմոցի մեջ ընկղմված փոքրիկ խղճուկ կեռապարանքին:

— Պարոն Խասսե, — ասացի ես հանգիստ, — ծայրահեղ դիպքում այդ կարող է միայն պատճառ լինել, բայց ոչ մեղք: Բացի այդ, այնուամենայնիվ դուք ինչ-որ բանի հասել եք:

Նա կտրուկ օրոքեց գլուխը:

— Ոչ, ոչ, այդ ես եմ նրան հասցրել խենթության՝ ազատման մասին իմ մշտական տաղանապնեիրով: Ես ոչինչ չեմ հասել: Ի՞նչ կարող էի ես նրան առաջարկել, Ուլինչ... Նա ընկալեց մի բռնի մտածմունքի մեջ: Ես վեր կացա և կոնյակ հանեցի:

— Մի քիչ խմենք, — չէ՞ որ դեռ ոչինչ կորած չէ:

Նա գլուխը քարծրացրեց:

— Դեռ ոչինչ կորած չէ, — կրկնեցի ես, — Մարդուն կորցնում ևս միայն այն դեպքում, երբ նա մեռնում է:

Նա շտապ փխուով արեց, վերցրեց. գավաթը, բայց կրկին ետ դրեց այն, առանց մի կրուճ անգամ խմելու:

— Երեկ ինձ նշանակեցին գրասենյակի պետ, — կամացուկ ասաց նա: — Այժմ ես փխալոր հաշվապահ եմ և գրասենյակի պետ: Կառավարիչը երեկոյան ասաց ինձ այդ մտային: Ես այդպիսի բարձրացում ստացա, որովհետև վերջին ամիսներին մշտապես աշխատել եմ արտածմամբ: Նրանք երկու գրասենյակները միացրել են: Մյուս պետին ազատել են: Իմ աշխատավարձը հիսուճ մարկով բարձրացրել են, — հանկարծ նա հուսահատորեն նայեց ինձ: — Իսկ ի՞նչ եք կարծում, եթե նա այդ իմանար, կամա՞ր:

— Ոչ, — ասացի ես:

— Հիսուն մարկ ավել: Ես դրանք նրան կտայի: Նա կկարողանար ամեն ամիս իր համար որևէ նոր բան գնել: Զէ ար ես խնայողական գրքույկում էլ հազար երկու հարյուր մարկ ունեմ: Ել ինչո՞ւ եմ ես ետ փցել դրանք: Մտածում էի դրանք թողնել նրան, երբ մեր գործերը վատ գնան: Եվ ահա նա գնաց... Որովհետև ես չափից ավելի խնայող էի:

Նա նորից հայացքը հառեց մի կետի:

— Խասսե, — ասացի ես, — կարծում եմ, որ այդ ամենը այնքան էլ միմյանց հետ կապված չեն, որքան այդ թվում է ձեզ: Չարժե այդ ամենը քչիորի: Պետք է, որ մարդ ինքն իրեն հաղթել կարողանա: Մի բանի օր կանցնի, և ձեզ համար ավելի պարզ կդառնա, թե ինչ պետք է անել: Գուցե ձեր կինը վերադառնա ձեզ

մոտ ախոր երեկոյան, կամ վաղն առավոտյան: Զէ՞ որ ադ մասին նա էլ է այնպէս մտածում, ինչպէս դուք:

— Նա աղէկ չի գա,— պատասխանեց նա:

— Դուք ադ չգիտեք:

— Եթէ հնարավոր չիներ նրան իմաց անել, որ ես այժմ ավելի շատ աշխատավարձ եմ ստանում, և որ հիմա կարող եմք արծակուրդ վերցնել ու համփոփել խնայված դրամով...

— Այդ ամենը դուք ասեք նրան: Մարդիկ այդպէս հեշտութեամբ իրարից չեն քաժարնվում:

Ինձ դարմացրեց, որ նա քաջարձակապէս չէր մտածում ուրիշ տղամարդու գործվթյան մասին: Երևում է, որ նա դեռ չէր հասկանում այդ: Նա միայն մտածում էր, որ իր կինը հեռացել է: Մնացած ամեն ինչը դեռևս մըռռոտ էր, անըմբռնելի: Ծնողում էի նրան ասել, որ մի քանի շաբաթից հավանորեն նա լինքը կտւրախանա նրա դնալու համար, քայց նրա վիճակում այդ շափից դուրս կոպիտ քան կլիներ իմ կողմից: Վերավորված դժացմունքի համար, հշմարտութեւր միշտ կոպիտ է և անտանելի:

Ծն մի քիչ էլ նստեցի նրա հետ, որպեսզի հնարավորութուն տամ նրան խոսելու Բայց ոչնչի չհասա: Նա շարունակում էր պրտըտվել կախարդական մի օղակում: Զնայած, ինձ թվում էր, թե նա մի փոքր հանգստացավ: Նա մի գավաթ կոնյակ խմեց: Հետո ինձ կանչեց Պատը:

— Մի ըուպե,— ասացի ես և վեր կացա:

— Այո,— պատասխանեց նա մի խոնարհ երեխայի նման և նույնպէս ոտքի ելավ:

— Ապասեցեք աջտեղ, ես հիմա...

— Ներեցեք... Ծն հենց հիմա կվերադառնամ,— ասացի ես և դուրս եկա գնալու Պատի մոտ:

Նա թարմ ու հանգստացած նստած էր մահճակալի վրա:

— Ծն սքանչելի քեռի եմ, Ռոբերտ: Հավանորեն արդեն կեսօր է:

— Դու միայն մի ժամ եմ քնել,— ասացի ես և նրան ցույց տվի ժամացույցը: Նա նայեց թվացույցին:

— Ավելի լավ, նշանակում է, մենք շատ երկար ժամանակ ունենք: Հիմա ես վեր կկենամ:

— Լավ, տատը ընկնից ես կգամ քեզ մոտ:

— Դու հիմա ունես:

— Խասսեն է,— ասացի ես:— Բայց դա կարճ ժամանակով:

Օս վերադարձաւ, բայց իսաստին արդեն չկար: Բաց արեցի մի-
ջանցքի դուռը, այնտեղ էլ ոչ ոք չկար: Միջանցքով քայլեցի և թա-
կեցի նրա դուռը: Նա չպատասխանեց: Դուռը բանալով, տեսաւ նը-
րան պահարանի առջև, պահարանի դարակները դուրս էին քաշ-
ված:

— Իսաստ, — ասացի ես, — քնարեք դեղ ընդունեք, մտեք ան-
կողին և ամենից առաջ աշխատեցեք քուններդ առնել: Դուք չա-
փից դուրս հոգեված եք: Նա դառնալով շրջից դեպի ինձ.

— Մնալ միշտ մենակ, ամեն երեկո մենակ: Միշտ ցցված մը-
նալ այստեղ, ինչպես երեկ, հապա մի երևարայեցեք...

Ես նրան ասացի, որ ամեն ինչ կփոխվի և որ շատ մարդիկ կան,
որոնք ամեն երեկո մենակ են ընկում: Նա ինչ-որ անորոշ բան
ասաց: Ես նորից նրան ասացի, որ պառկի քնի, որ առանձնատպես
ոչինչ չի պատահել և որ երեկոյան կինը կվերադառնա: Նա զղկով
արեց և ինձ մեկնեց ձեռքը:

— Երեկոյան ես դարձյալ կանցնեմ ձեզ մոտ, — ասացի ես և
թեթեացած գուրս եկա նրա մոտից:

Պատի առջև մի լրագիր էր դրված:

— Ռոբբի, կարելի է այսօր թանգարան գնալ, — առաջար-
կեց նա:

— Թանգարան, — հարցրեցի ես:

— Այո, պարսկական գորգերի ցուցահանդեսը: Դու, հավանո-
րեն, այնքան էլ հաճախ չես եղել թանգարաններում:

— Երբեք, — պատասխանեցի ես: — Եվ ինչ պետք է անեմ
ես այնտեղ:

— Այ, դրանում դու իրավացի ես, — ծիծաղելով ասաց նա:

— Գնանք, Դրանում ոչ մի սարսափելի բան չկա: — Ես վեր
կացա:

— Անձրևային եղանակին առանձին մի հանցանք չէ սեփա-
կան կրթովթյան համար որովհետև անհր:

Մենք հազնվեցիներ և դուրս եկանք: Փողոցում օդը հիասքանչ էր:
Անտառի և խոտավտթյան բուսական էր գալիս: Երբ մենք անցնում
էինք Վանսթրեմային մոտով, բաց դռան միջով տեսաւ սպա-
սառնդանի մոտ նստած Ռոզալին: Կիրառի օրվա առթիվ նա շոկո-
լադ էր խմում: Սեղանին մի փոքրիկ փաթեթ էր դրված: Երևում էր,

Այստեղ մի փոքր թափառելուց հետո մենք անցանք թանգարանի մյուս սրահները: Ժողովուրդն ավերացավ, և այժմ միանգամայն ուլարզ էր, որ շատերն այստեղ եկել են պատմահայրաքաղաքի Գոռնատ դեմքերով, հնամաշ կոստյումներով, ձեռքները մեղքներին դրած նրանք անհամարձակորեն քայլում են սրահներով և նրանց աչքերը ոչ թե տեսնում էին վերածնության շրջանի կտավներ և անտիկ աշխարհի հանդիսու ու վեհ քանդակներ, այլ բոլորովին ուրիշ բան: Շատերը նստոտում էին կարմիր թավջութի ժածկված բազմոցների վրա, նստում էին հոգնած, բայց նրանց դեմքերից երևում էր, որ տատարաստ են պահակի առաջին իսկ նշանով վեր կենալ և հեռանալ:

Նրանք դեռևս չէին ըմբռնում, թե այդ ինչպես կարելի է ձրիալար հանգստանալ փափուկ բազմոցների վրա: Նրանք սովոր չէին որևէ քան ձրիալար ստանալու:

Բոլոր սրահներում շատ լուռ էր: Չնայած հաճախորդների առատությանը, համարյա թե խոսակցություններ չէին լսվում: Եվ համենայն դեպս ինձ թվում էր, թե ներկա եմ ինչ-որ մի վիթխարի պայքարի, անաղմուկ մի պայքարի մարտկանց, որոնք դատապարտված են, բայց դեռևս չեն ուզում հանձնվել: Նրանց մի կողմ էին շարտել, զրկել էին աշխատանքից, կտրվել պրոֆեսիայից, խլել էին նրանցից այն ամենը, ինչին նրանք ձգտում էին: Եվ ահա նրանք եկել էին արվեստի այդ խաղաղ տաճարը, որպեսզի չընկնեին քաղաքածության մեջ, որպեսզի ելք գտնեին: Հուսահատությունից, նրանք մտածում էին հացի մասին, միշտ միայն հացի և աշխատանքի մասին, բայց նրանք եկել էին այստեղ, որպեսզի պոնե մի քանի ժամով հեռանային իրենց մտքերից: Քարշ տալով ոտքները, ուսները կորացրած, նրանք աննպատակ թափառում էին հումանական քանդակների շքեղ կերտվածքների մոտով, հելլենական կոստյուրաջի հավերժորեն գեղեցիկ ապիտակ նմուշների մոտով որպես ցնցող սոսկալի հակադրություն: Հատկապես այստեղ կարելի էր հասկանալ, թե ինչի կարող է հասնել և ինչի չէր կարող հասնել մարդկությունը հազարամյակների ընթացքում: մարդկությունը ստեղծել էր արվեստի անմահ ստեղծագործություններ, բայց չէր կարողացել իր եղբայրակիցներից յուրաքանչյուրին ինկուզ կոչող փորով հաց ապահովել:

Ճաշից հետո մենք փնացինք մինտ: Երբ տուն էինք վերադառնում՝ երկինքն արդեն պարզվել էր: Երկինքը վառվառնորէ քուրթի էր և շատ թափանցիկ: Փողոցներն ու խանութները զոտավորված էին: Մենք դանդաղ քայլում էինք և ճանապարհին դիտում ցուցափեղկերը:

Ես կանգ առա մորթեղենի խանութի վառ լուսավորված ցուցափեղկի առջև: Երեկոներն արդեն ցրտել էին: Ցուցափեղկերում շքեղորեն փռված էին սևադուրջ մորթիներով և ձմեռային տաք կիսամոզտակների շքեղ կիտոսկներ: Ես նայեցի Պատին: Նրա հայտն դեռևս միևնույն թեթև մորթի ժակետն էր: Դա աչքի ընկնելու շափ չէր համապատասխանում սեզոնին:

— Եթե ես ֆիրմի հերոս չիմեի, կ'ստնեի աշատեղ և քեզ համար մի մոզտակ կ'ընտրեի,— ասացի ես:

Նա ժպտաց:

— Իսկ տ'ըր:

— Այ, սա,— ես ընտրեցի մի մոզտակ, որն ինձ թվում էր ամենատաքը:

Նա ժպտաց:

— Դու լավ ճաշակ ունես, Ռոբերտ: Դա շատ քեղեցիկ կ'անադական ջրառամուր է:

— Դու դա ուզո՞ւմ ես:

Նա նայեց ինձ:

— Սիրելիս, իսկ դու գիտե՞ս, թե որքան արժե այդ:

— Ոչ,— ասացի ես,— ես չեմ վշտաւոր: Եթէ իմանալ: Ես աւելի լավ կ'ընի մտածեմ միայն, թե ինչպէս կ'նվիրեմ քեզ այն ամենը, ինչ ցանկանում եմ: Այդ ինչու՞ ուղիղները կարող են նմաներ անել իրենց սիրածին, իսկ ես՝ ոչ:

Պատը ուշադրութեամբ նայեց ինձ:

— Ռոբերտ, քայց ես ամենեւին էլ չեմ ուզում այդպիսի մոզտակ:

— Ոչ,— հայտարարեցի ես,— դու այն կ'ստանաս: Այդ մասին այնքան ոչ մի խոսք: Հենց վաղը մենք մարդ մուշտակենք նրա հետեից:

— Շեղծակալ եմ, փրելիս,— ասաց նա ժպիտով և հենց այդտեղ փողոցում համարեց ինձ:— Իսկ հիմա հերթը քոն է,— մենք կ'անգ լինեք առել տղամարդկանց մոդաների խանութի:

առջև:— Ահա այս ֆրակը, այն շատ կսագի իմ ջրասամուլը: Եվ ահա այս ցիլինդրը նույնպես: Հետաքրքիր է, ինչպիսի տեսք կու-
նենայիր դու ցիլինդրով:

— Կնամանվե՞նի ծխնեղուղ մաքրողի:— Ես նախեցի ֆրակին: Այն դրված էր մոխրագույն թավշով պատված ցուցափեղկում: Ես տշադրությամբ դիտեցի ցուցափեղկը: Հենց այս խանութումն էր, որ գարնանը ես մի փողկապ առաւ այն օրը, երբ առաջին անգամ միասին եղանք Պատի հետ, և ես խմեցի, ինչ-որ մի բան դեմ ա-
ռավ կոկորդիս, ես ինքս էլ չգիտեմ, լի՞ք ինչու: Գարնանը... Այն ժամանակ ես դեռեւ ռիկոն ջգիտե՞ի ախ մարին...

Ես վերցրի Պատի նեղլիկ ափը և սեղմեցի իմ այտին: Հետո ասացի.

— Այս մուշտակի հետ էլի ինչ-որ բան է հարկավոր: Միայն ջրասամուլը— այդ նույնն է, թե ավտոմեքենան առանց մոտոտրի: Մի երկու կամ երեք երեկոյան շրջադաստ...

— Երեկոյան շրջադաստ...— ձայնակցեց նա ինձ, կանգ առ-
նելով մի խոշոր ցուցափեղկի առջև:— Եիջտ որ երեկոյան շրջա-
դաստ... Դրանցից ես չեմ կարող հրաժարվել...

Մենք ընտրեցինք երեք հատ սքանչելի շրջադաստ: Պատը ճիշտ որ խիստ զվարթացավ այդ խաղից: Նա այդ խաղին վերա-
բերվում էր միանգամայն լրջորեն: Երեկոյան շրջադաստը նրա թուզովթյունն էր: Մենք այդ շրջադաստի հետ ընտրեցինք անհրա-
ժեշտ մշուս բաներն էլ, և Պատն ավելի խանդավառվեց: Նրա աչ-
քերը փայլում էին: Նրա կողքին կանգնած լսում էի նրան, ծիծա-
ղում և մտածում, թե ինչ սարսափեցի բան է պիտի կին և լինել
աղքատ:

— Գնանք, — ասացի ես վերջապես ինչ-որ ուրախ մի հուսա-
հատության պրոպիւրեմով, — եթե մարդ ինչ-որ բան է անում, ապա պետք է մինչև վերջը հասցնի:— Մեր առջև ոսկերչական խանութի ցուցափեղկն էր:— Ահա այս զմրուփստե ապարանդանը: Եվ ահա ախ երկու մատանին և այս ալկանդոլերը: Չենք մի՞տոմ: Զմրուփստն ամենից ավելի քեզ սազող քարն է:

— Դրա փոխարեն դու կատանաս այս պլատինե ժամացույցը և քորոցի այս մարգարիտները:

— Իսկ դու ամբողջ խանութը: Ավելի քիչ բանի ես համաձայն չեմ...

Նա ծիծաղեց և աղմուկով հոգոց քաշելով հենվեց ինձ:

— Բաւական է, սիրելիս, բաւական է: Հիմա մի քանի հաս-
ճամպորոսկ գնեմք մեզ համար, գնանք ուղեորով թյունեմերի բյուրո,
հետո մեր իրերը տեղավորենք և մեկնենք հեռու այս քաղաքից:
Հեռու այս աշնանից, այս անձրևից...

«Այո,— մտածեցի ես:— Աստված իմ, իհարկե, այո: Եվ այդ
դեպքում նա արագ կ'առողջանա»:

— Իսկ ո՞ւր,— հարցրեցի ես:— Եգիպտո՞ս, թե՞ ավելի հե-
ռու: Հնդկաստա՞ն, Զինաստա՞ն:

— Դեպի արևը, սիրելիս, ուր կուգես միայն թե դեպի արևը,
հարավ, դեպի տաքուժուն: Այնտեղ ուր կան արմավենու ծառուղի-
ներ, ժայռեր, ծովափնյա սպիտակ տներ և ազարակներ: Բայց գու-
ցե այնտեղ էլ անձրև լինի: Գուցե ամենուրեք անձրև կա:

— Այդ դեպքում մենք պարզապես ավելի ու ավելի հեռու
կգնանք,— ասացի ես:— Այնտեղ ուր անձրև չի լինում: Ուղիղ դե-
պի արևադարձները, դեպի հարավային ծովերը:

Մենք կանգ էինք առել «Համբուրգ-Ամերիկա» ֆանապար-
հորդական բյուրոյի վառ լուսավորած ցուցափեղկի առջև և նա-
յում էինք շոգեքարշի մոդելին: Շոգեքարշը լողում էր սովորաթղթի
կապույտ ալիքների վրայով, իսկ նրա հետևում հզոր մի թափով
բարձրանում էր Մանհետտենի երկնաքերների տեսարանով խողոր
լուսանկարը: Մյուս ցուցափեղկում կախված էին շոգեքարշերի
մարշրուտները ցույց տվող կարմիր գծերով գույնզգույն քարտեզ-
ներ:

— Եվ դեռ Ամերիկա էլ կգնանք,— ասաց Պատը:— Քենտուկի-
կի, Տեխաս, Նյու-Յորք և Սան-Ֆրանցիսկո, և Հավայան կղզիները:
Իսկ հետո ավելի հեռու Հարավային Ամերիկա: Կգնանք Մեքսիկայի
վրայով, Պանամայի ջրանցքով դեպի Բուենոս-Այրես, իսկ հետո
Ռիո-դե-ժանեյրոյի վրայով ետ կգանք:

— Այո...

Նա շողշողուն հախցքով նայեց ինձ:

— Ես երբեք չեմ եղել այնտեղ,— ասացի ես:— Այն անգամ
ես քեզ ամեն ինչ փշեցի:

— Ես արդ գիտեմ,— պատասխանեց նա:

— Դու այդ գիտե՞ս:

— Դե իհարկե, Ռոբերտ, իհարկե, գիտեմ: Ես միանգամից գըլ-
խի ընկա:

— Ես այն ժամանակ ճիշտ որ բավական գիժն էի, երկչուտ, հիմար. ու գիժ: Դրա համար էլ ես այդպես փռում էի:

— Իսկ այսօր:

— Իսկ այսօր ավելի շատ, — ասացի ես: — Մի՞թե դու ինքդ չես տեսնում: — Ես ցույց տվեցի ցուցափեղկի շագենավը: — Մեզ չի վարեղի միասին նրանով մեկնել: — Այ քեզ անեծք:

Նա ժպտաց և բռնեց իմ թևը:

— Ահ, իմ սիրելի, փնջո՞ւ մենք հարուստ չենք: Ու՞ր ունի բաց մենք կկարողանալինք հիանալիորեն ազտվել փողից: Որքան շատ կան հարուստ մարդիկ, որոնք ավելի լավ բան չգիտեն, քան որ ու գիշեր իրենց բանկերում և գրասենյակներում ցցվել-մնալը:

— Հենց դրա համար էլ նրանք հարուստ են, — ասացի ես: — Իսկ եթե մենք հարստանանք, ապա այդ, իհարկե, կարճ ժամանակով կլինի:

— Ես էլ եմ այդպես կարծում: Այսպես թե այնպես մենք շատ արագ կկորցնեինք մեր հարստությունը:

— Եվ գուցե ձգտելով հնարավորին չափ արագ շուքել մեր փողերը, մենք այդպես ջէինք կարողանա խելքը գլխին հաճույք ստանալ նրանցից: Մեր օրերում հարուստ լինելը պարզապես մասնադիտություն է: Եվ ամենևին էլ ոչ հասարակ մասնադիտություն:

— Օ՛, թշվառ հարուստներ, — ասաց Պատր: — Այդ դեպքում թերևս ավելի լավ է երևակայենք, որ մենք արդեն հասցրել ենք չենել հարուստ և ամեն ինչ կորցրել: Դու պարզապես սնանկացել ես անցած շաբթին և ստիպված ես եղել ամեն ինչ ծախել, մեր տունը, եմ թանկարժեք զարդերը և քո ավտոմեքենան: Ի՞նչ ես կարծում, համաձա՞յն ես:

— Ինչ կա որ, այդ միանգամայն ժամանակակից կլինի, — պատասխանեցի ես:

Նա ծիծաղեց:

— Այդ դեպքում գնանք: Մենք երկուսս էլ սնանկացածներ ենք: Այժմ եկ գնանք մեր վարձու սենյակը և վերհիշենք մեր փառապանծ անցյալը:

— Լավ գաղափար է:

Մենք դանդաղ քայլեցինք երեկոյան փողոցներով: Անընդհատ նորանոր լույսեր էին բռնկվում: Գերեզմանատանը մոտենալուց կանաչ երկնքում մենք տեսանք վառ լուսավորված խցիկով մի

խնքնաթիւռ Միսայնակ և շքեաղ, նա ստվառնում էր թափանցիկ բարձր և նույնպես միայնակ երկնքում, ինչպես հեռավորը հեթիաթի իրազեանքի մի թռչուն։ Մենք միանգ առանք ու նայեցինք նրա հետեւից, մինչև որ նա անհետացավ։

Մի կես ժամ էլ չէր անցել մեր վերադարձից, երբ փնջ-որ մեկը թակեց իմ աննյակի դռանը։ Ծս կարծեցի, թե դա դարձյալ հասանելիքի և վեր կացա, որ դուռը բաց անեմ։ Բայց դա Ֆրանու Զաւակին էր։ Նա բողբոջվին ինքն իրեն կորցրած էր երևում։

— Եռու գնանք։— շքեաց նա։

— Ի՞նչ է պատահել։

— Խառն է։

Ծս նայեցի նրան։ Նա ուսերը թոթվեց։

— Փակվել է և չի պատահեաւում։

— Մի բոսի։

— Ծս անցա Պատի մոտ և խնդրեցի հանգստանալ, մինչև որ ևս խոսեմ հասանելի հետ։

— Կալ, Ռոբեր։ Ծս իսկապես որ նորից հոգնել եմ։

Ծս միջանցքով հետևեցի Ֆրանու Զաւակուն։ Խառնի դռների մոտ հավաքվել էր համարյա ամբողջ պանդոկը։ Երկարատև էռնա Քենիզը, որ հագին ուներ փխռայների նկարներով գույնզգույն կիմոնո (դեռևս մի շաբաթ առաջ նա բաց գույնի ոսկեհեր մազեր ուներ), ֆիլատելիստ գանձապահը՝ հագին տնային բաճկոնակ, քունատ և հանգիստ Օռնովը, որ նոր էր վերադարձել սրճարանից, ուր նա պարելիս է եղել կանանց հետ, ջղայնորեն դուռը բախող և խեղդված ձայնով խառնելին կանչող Զորջին և վերջապես հոգմունքից, սարսափից ու հետաքրքրով լուռից չուլած աչքերով Յրիդան։

— Դու վաղուց ես թափում դուռը, Զորջին, — հարցրեցի ես։

— Բառերդ ժամից ավելի, — անմիջապես վրա բերեց Յրիդան խեցեգետնի պես կարմրած։ — Նա, իհարկե, տան է և ընդհանրապես ոչ մի տեղ էլ չի գնացել, ճաշից հետո դուրս չի եկել, հենց մի գլորվա ետ ու առաջ է քայլում, ետ ու առաջ քայլում, իսկ հետո ամեն ինչ լռեց...

— Բանալին ներսից է դրված, — ասաց Զորջին։ — Դուռը կողպված է։

Ծս նայեցի Ֆրանու Զաւակուն։

— Հարկավոր է բանալին դուրս հանել և դուռը բանալ: Դուք երկրորդ բանալին ունե՞ք:

— Ես հիմա կվազեմ բանալիները բերելու, — անսովոր մի պատարաստակամությամբ հայտարարեց Ֆրիդան: — Գուցե որեւէ մեկը քացի:

Ինչ մի կտոր մետաղալար տվեցին: Ես բանալին պտտեցրի և դուրս նետեցի: Կողպեքի անցքից, Բանալին տրնգոցով վայր ընկավ դռան մյուս կողմում: Ֆրիդան ճշաց և դեմքը ծածկեց սպիծորով:

— Հեռու կորեք այստեղից, — ասացի ես նրան և տկսեցի փոր-
ձել բանալիները: Նրանցից մեկը հարմար եղավ: Ես պտտեցրի ալն և դուռը բացեցի: Սենյակը թաղված էր կիսափափաքում, և առա-
ջին ավելիաթիւմ ես ոչ ոքի չտեսա: Գորշ ճեղմակապնակն թծերի
իման երեւում էին մահճակալները, պիտուները դատարկ էին, պա-
հարանի դռները փակ:

— Ահա նա կանգնած է, — նորից առաջ խցկվելով, շշնջաց
Ֆրիդան: Իմ փեմքին խորից նրա տաք շնչառությունն ու արխի քուր-
մուռքը: — Ահա այնտեղ, քոստամուտի մոտ:

— Ոչ, — ասաց Օռլովը, որը արագ մտավ սենյակ և անմիջա-
պես էլ վերադարձավ: Նա մի կողմ հրեց ինձ, ձեռքը գցեց դռան
բռնակին, դուռը վրա բերեց, հետո դարձավ մյուսներին, — դուք
ավելի լավ է հեռանաք: Չարժե այս բանին նայել, — անշտապ խո-
սեց նա իր ուսական կոպիտ առողջանությամբ և մնաց դռան առաջ
կանգնած:

— Օ՛, աստված իմ, — թոթովեց Ֆրանու Զալեակին և հտ-էտ
յնաց:

Էռնա Բենիգլը նույնպես մի քանի քայլ հեռացավ: Միայն Ֆրի-
դան էր, որ ձգտում էր առաջ խցկվել և ձեռքը գցեց դռան բռնակին:
Օռլովը հեռացրեց նրան:

— Ճիշտ որ, ավելի լավ կլինի... — նորից սկսեց նա:

— Պարոն, — անպակասելիորեն մռնչաց զանձապահը կտրժքը
դուրս ցցելով: — Այդ ինչպես եք համարձակվում դեռ խնդնելու էլ
արտասահմանցի...

Օռլովը հանգիստ նայեց նրան:

— Արտասահմանցի... — ասաց նա: — Արտասահմանցի...
Այդ այստեղ նշանակութուն չունի: Բանն այդ չէ:

— Մեռած է, հա՛, — ձեռք չէր քաշում Ֆրիդան:

— Ծրաու Ջալեակի,— ասացի ես,— ես էլ եմ կարծում, որ այստեղ պետք է մնաք միայն դուք, միգուցե Օւլուլը և ես:

— Անհապաղ զանդահարեցեք բժշկին,— ասաց Օւլուլը:

Ջորջին արդեն ձեռքն էր առել խոսափողը: Այդ ամենը տեղյակի քանի ակնթարթ:

— Ես մնում եմ,— կաս-կարմիր կտրելով հայտարարեց գանձապահը:— Որպես գերմանացի տղամարդ, ես իրավունք ունեմ...

Օւլուլը՝ ուսերը փոթվեց և դուռը քաց արեց: Հետո նա վառեց չուլսը: Կանայք ճշողով ետ ընկրկեցին: Կուսամուտի մեջ կապույտ տւ սև դեմքով, դուրս ընկած լեզվով կախված էր խասսեն:

— Կտրել պարանը,— քղալեցի ես:

— Միտք չունի,— դանդաղ, դաժանորեն ու տխրովթամբ ասաց Օւլուլը:— Ես այդ բանը գիտեմ... Այսպիսի դեմքը... Նա արգեն մի քանի ժամ է մեռած է...

— Վամենայն դեպս փորձենք...

— Ավելի բավ է ձեռք չտալ... Թող նախ գա ռատիկանովթյունը: Հենց այդ ակնթարթին հնչեց զանգը: Հայտնվեց հարևան տանը ապրող բժիշկը: Նա հագիվ նայեց բարակ ծոված դիակին:

— Այստեղ արդեն ոչինչ չես կարող անել,— ասաց նա,— քայքայ համենայն դեպս փորձենք արհեստական շնչառովթյուն տալ: Անհապաղ զանդահարեցեք ռատիկանովթյուն և մի դանդաղ տվեք փնձ:

Պատահեց կտրվել էր մետաքսե ուրրած մի պարանով: Այդ նրա կնոջ վարդազույն խալաթի գոտին էր, որը նա շատ վարպետորեն ամրացրել էր լուսամուտի սկզբը գտնվող կեռիկից: Պարանը օճառոտել էր: Ինչպես երևում է, խասսեն կանգնել էր լուսամուտի գոգին և ապա ստհել նրա վրայից: Զղածգովթյունը կծկել էր նրա քիները, սոսկալի էր նրա դեմքին նայելը: Տարօրինակ է, քայքայ պահին իմ աչքին զարնեց այն, որ նա հասցրել է հագուստը փոխել: Այժմ նրա հագին իր ամենալավ նուրբ քրդյա կոստյումն էր, նա ածիվել էր և մաքուր սկերնաշապկով էր: Սեղանին ամենայն բծախնդրովթամբ դրված էին անձնագիրը, խնայողամարկդի զբոքույկը, տասը մարկանոց չորս թղթադրամ, մի փոքր մանր փող և ֆրկու նամակ: Մեկը կնոջը՝ մյուսը ռատիկանովթյանը: Կնոջ նամակի կողքին դրված էր արծաթե ծխատուփը և պսակի մատանին:

Ինչպես երևում էր, նա երկար ու մանրակրկիտ մտտացել էր ամեն մանրուքի շուրջը և ամեն ինչ կարգի բերել: Սենյակը ան-

խորի կերպով հավաքված էր։ Ուշադրությամբ նայելով, մենք կամողի վրա գտանք էլի ինչ-որ սիրով և մի թերթիկ, որի վրա գրված էր. «Ընթացիկ ամսվա բնակարանի վարձի մնացորդը»։ Այդ սիրով նա առանձին էր դրել, ասես կամենալով ցույց տալ, որ դա ոչ մի կտալ չունի իր մահվան հետ։

Սկան քաղաքացիական հագուստներով երկու չինոմենիկ՝ Բժիշկը, որ մինչ այդ հասցրել էր տրիակը իջեցնել, վեր կացավ։

— Մեռած է,— ասաց նա։— Ինքնապանություն։ Ամեն կասկածից դուրս է։

Ձինովնիկները ոչինչ չպատասխանեցին։ Դուռը փակեցուց, նրանք ուշադրությամբ զննեցին սենյակը, հետո պահարանի արկորից մի քանի նամակ հանեցին, այն երկու նայմակը նույնպես վերցրին սեղանից և ձեռագրերը համեմատեցին։ Ավելի երիտասարդ չինոմենիկը բանը հասկացողի արտահայտությամբ գլուխը շարժեց։

— Որևէ մեկը պատճառը գիտե՞ս։

Ես նրան պատմեցի ինչ-որ գիտելի։ Նա նորից գլխով արեց և դրեց իմ հասցեն։

— Կարելի՞ է սրան տանել,— հարցրեց բժիշկը։

— Ես սանիտարական մեքենա եմ պատվիրել Շարիտեի հիվանդանոցում,— պատասխանեց երիտասարդ չինոմենիկը,— հիմա նա կգա։

Մենք մնացինք սպասելու։ Սենյակում լռություն էր տիրում։ Բժիշկը ծնկի եկավ խոսքի կողքին։ Նրա հագուստի ձեռնակները քանդելով նա ախեց սրբիչով տրորել նրա կուրծքը, ապա բարձրացնել և իջեցնել թևերը։ Օդը անցնում էր մեռած թոքերը և սուլոցով դուրս գալիս։

— Մի շարաթվա մեջ տասներկուերորդն է,— ասաց երիտասարդ չինոմենիկը։

— Ամենքն էլ միեկույն պատճառով,— հարցրեցի ես։

— Ոչ, Համարյա բոլորն էլ պործազրկության պատճառով։ Սրկու ընտանիքը։ Մեկում երեք երեխա կար։ Հասկանալի է, որ գալով, Ընտանիքները համարյա միշտ էլ գազով են թունավորվում։

Պատգարարներով եկան սանիտարները։ Նրանց հետ միասին սենյակ ներս ճախրեց Ֆրիդան և ինչ-որ անըմբռնելի մի ազահույթյամբ աչքերը շոնց խոսքի խղճով դիակի վրա։ Ֆրիդայի քրտնաթոր դեմքը ծածկված էր կարմիր թծերով։

— Ի՞նչ եք ուզում դուք այստեղ, — կոպտորեն հարցրեց ավելի սուրեց ջինսովնիկը:

Ֆրիդան ցնցվեց:

— Չէ՞ որ ես պետք է ցուցմունք տամ, — կակաղելով ասաց նա:

— Կորեք աքտեղից, — ասաց ջինսովնիկը:

Սանիտարները խնայողին ծածկեցին աղեակով և տարան, Հեսոն ակսեցին գնալու սրտաբառով և նաև երկու ջինսովնիկը: Նրանք իրենց հետ վերցրին փաստաթղթերը:

— Նա իր Թադման համար փող է թողել, — ասաց երեսասարդ ջինսովնիկը: — Մենք այն կհանձնենք ուր որ հարկն է: Երբ նրա էլիւր հայտնվի, ֆանդում եմ նրան ասացեք, որ անցնի ոստիկանություն: Նա իր կնոջն է կտակել իր փողերը: Արդոք կարո՞ղ են մյուս իրերը գեռես մնալ այստեղ:

Ֆրաու Զալեսկին գլխով արեց:

— Միևնույն է, այս սենյակն այլևս ոչ ոքի քրահով չես տա:

— Հա՛մ:

Ջինսովնիկը գլուխ տվեց և դուրս եկավ: Մենք էլ դուրս գնացինք: Օպովը դուռը կողպեց և բանալին հանձնեց Ֆրաու Զալեսկուն:

— Այս ամենի մասին հարկավոր է քիչ դուրս տալ, — ասացի ես:

— Ես էլ եմ այդպես վարժում, — ասաց Զալեսկին:

— Ես ամենից առաջ ձեզ նկատի ունեմ, Ֆրիդա, — ավելացրեցի ես:

Ֆրիդան նրան քնից արթնացավ: Նրա աչքերը փայլում էին, նա ինձ չպատասխանեց:

— Եթե դուք թեկուզ մի բառ ասեք Ֆրոյլայն Խոլմանին, — ասացի ես, — այդ դեպքում աստծուց աղաչեք ողորմածություն, այդպիսի բան ինձից չսպասեք:

— Ես ինքս էլ գիտեմ, — ինչ-որ մի չարամիջամբ պատասխանեց նա: — Խեղճ տիկինը չափից դուրս է հիվանդ նման բանի համար:

Նրա աչքերը շողշողում էին: Ես ստիպված էի ինքս ինձ զրուպել, նրան չաղտարկելու համար:

— Խեղճ Խոստե: — Պատասխանեց Ֆրաու Զալեսկին:

Միջանցքում բռնորոշվին մոպե էր:

— Դուք բավական կուպիտ էիք գրաֆ Օւլովի հետ,— ասացի
ես գանձապահին։— Ձէի՞ք կամենա արդոք նրանից ներողություն
խնդրել։

Մերունին աչքերը շոնջ ինձ վրա, Հետո նա բացականչեց.

— Գերմանացի տղամարդը ներողություն չի խնդրում, Եւ
տղեն առավել եւ մի ասիացուց,— նա հետևից շրխկոցով փակեց
իր սենյակի դուռը։

— Այս ի՞նչ է կատարւում արդոք փոստային դրոշմանիշնե-
րի մեր եռանդուն հավաքողի հետ,— հարցրի ես գաղմացած։—
Ձէ՞ որ նա միշտ էլ գառան նման հնազանդ ու հըռ է։

— Նա արդեն մի քանի ամսից ի վեր հաճախում է բոլոր նախ-
յնտրական ժողովները։— Մութ սենյակից լսվեց Ջորջիի ձայնը։

— Ախ, ահա թե ի՞նչ։

Օւլովը և էլնա Բենիգը արդեն գնացել էին, Հանկարծ ֆրաու
Զաբակին հեկեկաց։

— Սրտին մոտիկ մի ընդունեք այս բոլորը,— ասացի ես։—
Միտնույն է, արդեն ոչինչ չես կարող փոխել։

— Սա շատ սարսափելի բան է,— հեկեկաց նա։— Ինձ հար-
կավոր է մեկնել այստեղից։ Ես այս բոլորին չեմ դիմանա։

— Կդիմանաք,— ասացի ես։— Մի անգամ ես մի քանի հար-
յուր անգլիացի տեսա, որ թունամոլովել էին գաղից։ Եւ դիմացա...

Ես սեղմեցի Ջորջիի ձեռքը և գնացի։ Մութ էր, նախքան չուսը
վառելը, ես աւսմա նայեցի լուսամուտից։ Հետո աւանդ դրեցի։
Պատը քնած էր, Ես մոտեցա պահարանին, հանեցի այնտեղից
կոնյակը և ինձ համար մի գավաթ լցրեցի։ Դա շատ լավ կոնյակ
էր և լավ էր, որ ունեի մոտա։ Շիշը դրեցի սեղանին, Վերջին ան-
գամ այս կոնյակով հյուրասիրել էի խասսեին, Ես մտածեցի, ո՞ր
թերևս պետք չէր նրան մենակ թողնել։ Ես ընկճված էի, բայց
չէի կարողանում ինքս ինձ որևէ բանում մեղադրել, Ինչեր միայն
ասես, որ չէի տեսել ես կյանքումս, ինչեր չէի քաջել, Եւ լավ գի-
տեի, մարդ կարող է ինքն իրեն մեղադրել ամեն բանի համար, ինչ
տնում է, կամ թե ոչ մի բանի համար էլ չմեղադրել իրեն։ Խասսեի
խախտից ամեն ինչ տեղի էր ունեցել կիրակի օրը։ Եթե այդ ամենը
պատահեր որևէ մի լի օր, նա գնացած կլիներ ծառայության և
գուցե ամեն ինչ այլ կերպ ընթանար։

Ես էլի կոնյակ խմեցի։ Միտք չունեի այդ մասին մտածել։
Ասեմք, այդ որ մարդն է, որ գիտե, թե ինչ է սպասվում իրեն։

Մի՞թե որմէ մեկը մարտդ է-ստույգ իմանալ, թե արդյոք ժամանա-
կին ավելի խրջանիկ չի թվա իրեն նա, որին այսօր ինքը խղճում է:

Ես լսեցի, թե ինչպե՞ս Պատը շարժվեց, և գնացի նրա մոտ:
Նա պառկած էր թաց աղբերով:

— Այս ինչ է կատարվում ինձ հետ, Ռոբերտ, Քիչ է մեռած
խաչքս թոցնեմ,— ասաց նա:— Ես նորից քնել էի սպանւածի
մեման:

— Բայց ախր չէ որ այդ լսւի է,— պատասխանեցի ես:

— Ոչ,— նա հերվեց բարձին:— Ես չեմ ուզում այդքան քնել:

— Իսկ ինչու չէ՞: Երբեմն ես ուզում եմ աչքերս փակել ու
քնած մեռալ՝ ոտիդ հիսուն տարի:

— Եվ նույնքան տարով էլ ծերանա՞լ:

— Զգիտեմ, որա կարեքի կլինի ասել միայն հետո:

— Ինչ-որ քան վշտացրել է քեզ:

— Ոչ,— ասացի ես:— Ընդհակառակը, Ես հենց նոր որոշեցի,
որ մենք կհաղնիենք, կգնանք որմէ տեղ և փառահեղ ընթրիք կա-
նենք: Կուտենք այն ամենը, ինչ դու սիրում ես: Եվ մի քիչ էլ
կփամենք:

— Շատ զամ,— պատասխանեց նա:— Ա՞յդ էլ մեր մեծ սը-
նանկության հաշիւին կցինի:

— Այո,— պատասխանեցի ես:— Իհարկե:

XXI

Հոկտեմբերի կեսերին, Ժաֆֆեն ինձ իր մոտ կանչեց: Առա-
վոտյան տառն էր, բայց երկինքը մռայլ էր, և կլիկիկայում գնումս
վառվում էր երկատրամիան լույսը: Վաղորդյան փառվար լույսին
խառնվելով, այն թվում էր հիվանդագին կերպով վառ:

Ժաֆֆեն նստած էր մենակ իր ընդարձակ առանձնաբնակա-
կում: Երբ ես ներս մտա, նա բարձրացրեց ճաղատովթյունից փայ-
լող իր գլուխը և մռայլ հայացքով ցույց տվեց լուսամուտը, որին
մտրակում էր տեղատարափ անձրևը:

— Ձեզ ինչպե՞ս է դուր գալիս այս սատանի եղանակը:

Ես ռաեբա թոխվեցի:

— Հուսանք, որ սա շուտով մվերջանա:

— Սա չի վերջանա:

Նա նայեց ինձ և ոչինչ չասաց: Հետո վերցրեց մատիտը, նրանով իրականացրեց գրասենյակը և նորից տեղը դրեց:

— Ես գլխի եմ ընկնում, թե ինչու եք ինձ կանչել,— ասա՝ ինչ եմ:

Ժաֆֆեն ինչ-որ անհասկանալի բան մըթմրեց:

Ես մի փոքր սպասեցի: Հետո ասացի.

— Ինչպես երևում է, Պատր արդեն պետք է մեկնել...

— Այո...

Ժաֆֆեն մտալլ նայեց սեղանին:

— Ես հույսս դնում էի հոկտեմբերի վերջի վրա: Բայց այսպիսի եղանակին...— Նա նորից ձեռքն առավ արծաթե մատիտը: Քամու հոսանքը թրիվոցով լոսսամուտին զարկեց անձրևի շիթերը: Այդ ձայնը հիշեցրեց գնդացրային հեռավոր համալսարանի:

— Ձեր կարծիքով ես ե՞րբ պետք է մեկնել,— հարցրեցի ես:

Նա հանկարծ ինձ նայեց ներքևից վեր, լայն բաց արած պարզ ուղիների հայացքով:

— Վաղը,— ասաց նա:

Մի ակնթարթ ինձ թվաց, թե գետինը փախչում է ոտքիս տակից: Օդն ասես քամքալ ըիներ, որ կպել էր թոքերիս: Հետո այդ փայտեղով թշուռն անցավ, և ես, որքան հնարավոր է հանդիսատ, հուրբեցի արագիս մի հեռավոր ձայնով, ասես ինչ-որ ուրիշ մեկն էր խոսում:

— Մի՞թե նրա վիճակն այդչափ վատթարացել է:

Ժաֆֆեն վճռականորեն գլուխն օրորեց և վեր կացավ:

— Եթե նրա վիճակը խիստ վատթարացած ընկեր, նա ընդհանրապես չէր կարող մեկնել,— մտալլ հայտարարեց. նա:— Պարզապես նրա համար ամենի լավ կլինի մեկնելը: Վկայականի կպանակին նա միջոց փտանալի մեջ է գտնվում: Մի փոքր մըտնելն անգամ կամ այդպիսի մի քանի...

Նա մի քանի նամակ վերցրեց սեղանից:

— Ես ամեն ինչ արդեն պատրաստել եմ: Ձեզ մնում է միայն մեկնել: Մասնատրիբի գլխավոր բժշկին ես ճանաչում էի դեռևս իմ ուսանող եղած ժամանակից: Շատ գործնական մարդ է: Ես նրան մանրամասն հաղորդել եմ ամեն բան:

Ժաֆֆեն նամակները սովեց ինձ: Ես վերցրի նամակները, քայքայողանալով: Նա նայեց ինձ, ոտքի ելավ և ձեռքը դրեց իմ ուսին: Նրա ձեռքը մեղմ ու խաղաղ պես թեթև էր, և ես հազիվ էի այն զգում:

— Մա՛նր է,— ասաց նա կամացուկ փոխված ձայնով։— Դիտեմ... Այդ պատճառով էլ ես ձգձգում էի մեկնումը, քանի դեռ հնարավոր էր։

— Մանր չէ...— առարկեցի ես։

Նա ձեռքը թափ տվեց։

— Թողեք, խնդրեմ...

— Ոչ,— ասացի ես,— բանն այդ չէ... Սա միայն մի բան կուզենալի իմանալ։ Նա կփերադառնա՞։

Ժաֆֆեն պատասխանեց ոչ միանգամից։ Նրա մոզ նեզրի աչքերը փայտատակեցին աղոտ լույսի մեջ։

— Ձեր ինչ պետքն է այդ իմանալ հիմա,— հարցրեց նա վերջապես։

— Որովհետև եթե նա չի վերադառնալու, ապա ամենի լավ է՝ որ չմեկնի,— ասացի ես։

Նա արտոք նայեց ինձ։

— Այդ ինչ բաներ եք ասում դուք։

— Այդ դեպքում ավելի լավ կլինի, որ նա մնա։

Նա նայեց ինձ։

— Իսկ դուք հասկանո՞ւմ եք, թե այդ անխուսափելիորեն ինչի կհանգեցնի,— հարցրեց նա կամացուկ ու խիստ։

— Այո,— ասացի ես։— Այդ կհանգեցնի նրան, որ նա կմեռնի, բայց ոչ մեռակույթյան մեջ։ Իսկ թե ինչ է այդ նշանակում, ես էլ չգիտեմ։

Ժաֆֆեն ուսերը կծկեց այնպես, կարծես մրսելիս լինի։ շնորհ նա դանդաղ մոտեցավ բուսամուտին, կանգնեց նրա մոտ, հայացքը հառած անձրեկին։ Երբ նա շրջվեց դեպի ինձ, նրա դեմքն ասես դիմակ լիներ։

— Դուք քանի՞ տարեկան եք,— հարցրեց նա։

— Երեսուն,— պատասխանեցի ես, չհասկանալով, թե ինչ է ուզում նա։

— Երեսուն,— կրկնեց նա տարօրինակ ձայնով, ասես ինքն իրեն էր խոսում և չէր հասկանում ինձ։— Աստված իմ, երեսուն,— նա մոտեցավ գրասենդանին ու կանգ առավ։ Խոշոր ու փայլուն սեղանի կողքին նա թվում էր փոքրիկ, կարծես բացակա։— Շուտով ես վաթսուն կլինեմ,— ասաց նա առանց ինձ վրա նայելու,— բայց ես չեի կարողանա այդպես։ Սա ամեն ինչ կփոքրեմի նորից ու նո-

րիք, Լթե անգամ իմանայի ստույգ կերպով, որ այդ ամենը անմիտ է:

Սա լռում էի: Ժաֆֆեն մեխվել էր տեղում: Թվում էր, թե նա մոռացել է այն ամենը, ինչ տեղի է ունենում ջրջրջ: Հետո կարծես նա սթափվեց, և դիմակը վայր ընկավ նրա դեմքից: Նա ժպտաց:

— Սա որոշակիորեն կարծում եմ, որ լեռներում նա ամենի լավ ժամանի ձմեռը:

— Միայն ձմեռը,— հարցրեցի ես:

— Հուլիսում եմ, գարնանը նա կկարողանա ցած իջնել:

— Հուլիս...— ասացի ես:— Ի՞նչ է նշանակում հուլիս:

— Դուք ուզում եք, որ ձեզ ամեն ինչ ասեմ,— պատասխանեց ժաֆֆեն,— Միշտ և ամեն ինչ: Հիմա ես չեմ կարող ավելին ասել: Ի՞նչ իմանաս, ինչ կարող է պատահել: Կտեսնենք դեռ, թի նո ինչպես կզգա իրեն վերևում: Բայց ես հաստատապես հույս ունիմ, որ գարնանը նա կկարողանա վերադառնալ:

— Հաստատապե՞ս:

— Այո:— Նա շրջանցեց սեղանը և ուժգնորեն ոտքով հարվածեց դուռն քաշված դարակին աջնպես, որ բաժակները զրնգալով լսվեին:— Սատանան տանի, հասկացեք վերջապես, սիրելիս, ինձ հստակ էլ է դժվար, որ նա պետք է մեկնի,— մրթմրթաց նա:

Ներս եկավ քույրը: Ժաֆֆեն նշանացի առաջարկեց նրան հետևել: Բայց քույրը մնաց տեղում կորացած, հոգնաբեկ, բուլդոզի դեմքով և ճերմակ մազերի խուրճը գլխին:

— Հետո,— փնջացրեց ժաֆֆեն:— Հետո անցեք:

Քույրը վրդովված ջրջվեց և ուղղվեց դեպի դուռը: Դուռն գալիս նա սեղմեց անջատիչի կոճակը: Սենյակն անսպասելիորեն լլվից գորշ կաթնազուռ լույսով: Ժաֆֆեի դեմքը հողազույն դարձավ:

— Պառավ Վհուկ,— ասաց նա:— Ահա արդեն քսան տարի է, ինչ ես պատրաստվում եմ դուրս անել նրան, բայց շատ լավ է յուշատառում:— Հետո նա շրջվեց իմ կողմը:— Ուրե՞մն:

— Այսօր երեկոյան մենք կմեկնենք:

— Այսօ՞ր:

— Այո: Ինչ խոսք, եթե մեկնելը անհրաժեշտ է, ապա ավելի լավ է այսօր, քան վաղը: Սա նրան կտանեմ: Կարող եմ մի բանի օր բացակայել:— Նա գլխով արեց և սեղմեց իմ ձեռքը:

Ես դուրս եկաւ: Մինչև դուռը, ճանապարհն ինձ թվաց շատ երկար:

Փողոցում կանգ առա և նկատեցի, որ նամակը դեռևս ձեռքիս է: Անձրեք թմբակահարում վեր ծրարները, Ես նամակները սրբեցի և դրեցի կողքի գրպանս: Հետո նայեցի շուրջս: Տանը մոտեցավ մի ավտոբուս: Նա լեփ-լեցուն վեր և նրանից դուրս թափվեց ուղեվորների ամբոխը:

Ան, փայլուն անձրևանոցներով մի քանի աղջիկ կատակում էին ուղեկցորդի հետ: Ուղեկցորդը շահել վեր, թուփ դնաքով: «Ախր այդպես չի կարելի,— մտածեցի ես,— այդ անհնար է: Շուրջը այսքան կյանք, իսկ Պատը պետք է մեռնի»:

Ուղեկցորդը զանգը տվեց, և ավտոբուսը ըարժվեց: Անդիվների տակից դուրս ցայտեցին ցեխաջրի շիթեր և թափվեցին մայթի վրա: Ես շարունակեցի ճանապարհս: Հարկավոր վեր Կեստերին նախազգուշացնել և տոմսակներ ճարել:

Ժամը 12-ի մոտերքը ես տուն եկա և հասցրեցի ամեն ինչ անել, մինչև իսկ մի հեռագիր ուղարկեցի սանատորիս:

— Պատ,— ասացի ես դեռևս դռան մեջ. կանգնած,— դու կըհասցնե՞ս մինչև երեկո հավաքել քո իրերը:

— Ես պետք է մեկնե՞մ:

— Այո, այո, Պատ:

— Մենա՞կ:

— Ոչ, Մենք կմեկնենք միասին: Ես քեզ կտանեմ:

Նրա դեմքը թեթևորեն վարդագունեց:

— Իսկ ե՞րբ պետք է պատրաստ լինեմ,— հարցրեց նա:

— Գնացքը մեկնում է երեկոյան տասին:

— Իսկ հիմա դու նորից պետք է գնա՞ս:

— Ոչ: Մինչև մեկնելը ես կմնամ քեզ մոտ:

Նա խոր հոգոց քաշեց:

— Այդ դեպքում ամեն ինչ հեշտ է, Ռոբերտ,— ասաց նա:— Միանգամից չսկսե՞նք:

— Մենք դեռ շատ ժամանակ ունենք:

— Ես տւում եմ հենց հիմա սկսել: Այդ դեպքում շուտով ամեն ինչ պատրաստ կլինի:

— Կա՛մ:

Մի կես ժամից ես հավաքեցի և կապկպեցի մի քանի իրեր, որ ուզում էի հետս վերցնել: Հետո անցա Ֆրաու Ջալեսկու մոտ և նրան հաղորդեցի մեր մեկնելու մասին: Ես պայմանավորվեցի, որ նա մոյսեմբերի մեկից կամ նոյեմբիսկ դեռ ավելի շուտ կարող է բրեհով տալ Պատի սենյակը: Տանտիրուհին կարծես պատրաստվում էր երկար բարակ փոսակցություն սկսել, բայց ես տեղն ուսողը դուրս եկա սենյակից:

Պատը շոքել էր հագուստի մեծ ճամպրուկի առջև, նրա ընդ-ջր ամենուրեք թափթփված ու դարսված էին շրջազգեստներ, սպի-տակեղեն: Նա կոշիկներն էր տեղափոխում: Ես մտաբերեցի, որ ճիշտ այդպես նա շոքել էր, երբ գալիս էր այս սենյակը և զսա-վորում էր իր իրերը, ու ինձ թվաց, որ այդ պատահել է անսահմա-նորեն վաղուց և ընդամենը միայն երեկ:

Նա նայեց ինձ:

— Դու կվերցնե՞ս հետդ արծաթագույն շրջազգեստդ:

Նա գլխով արեց:

— Ոոբբի, իսկ փ՞նչ անել մյուս փրերը: Օրինակ՝ կահույքը:

— Ես արդեն խոսեցի Ֆրաու Ջալեսկու հետ: Որքան որ հնա-րավոր է, կտեղավորեմ փմ սենյակում, մնացածը կտանք պա-հուս: Երբ վերադառնաս, ետ կվերցնենք:

— Երբ ես վերադառնամ...— ասաց նա:

— Այո, գարնանը, երբ դու կվերադառնաս արևից ամբող-ջապես շագանակագույն դարձած:

Ես նրան օգնեցի ճամպրուկները դասավորել և երեկոյան, երբ մութն ընկել էր, ամեն ինչ պատրաստ էր: Խիստ տարօրինակ էր. կահույքը մնում էր նախկին տեղերում, միայն պահարանները և սրկղններն էին դատարկվել և յնուամենայնիվ, սենյակը թվաց ինձ հանկարծ ամայացած ու տխուր, Պատը նստեց մահճակալին: Նա հոգնած տեսք ուներ:

— Կույսը վառե՞մ,— հարցրեցի ես:

Նա գլուխը օրորեց:

— Մի քիչ էլ սպասիր:

Ես նստեցի նրա կողքին:

— Սիգարետ ուզո՞ւմ ես:

— Չէ, Ռոբբի: Ուղղակի մի քիչ այսպես նստենք:

Ես վեր կացա ու մոտեցա լուսամուտին: Լապտերներն ամ-ստիպիստ վառվում էին անձրևի տակ: Մահերի արանքներում

մուկեցնում էր քամին: Ներքևում դանդաղորեն քայքեց-անցավ Ռուսան, Նրա երկարաճիտ կոշիկները փայլում էին: Թևատակին մի չաթեթ՝ նա փռում էր դեպի «Ինտերնացիոնալը»: Հավանորեն փաթեթի մեջ թել ու ճաղեր կային, նա միշտ որեւէ բողբ բան էր գործում իր փոքրիկի համար: Նրան հետևում էին Ֆրիցցին ու Մարիոնը: Երկուսն էլ նոր, մարմինները քիչի գրկող սպիտակ անձրևանոցներով, իսկ նրանցից մի փոքր հեռվից քարշ էր գալիս հոգնած ու քրշոտ պառավ Միմին:

Եւ շրջվեցի: Արդեն այնքան մուկ էր, որ եւ շէի կարողանում նշմարել Պատին: Ինձ հասնում էր նրա շնչառութունը: Գերեզմանատան ծաղիկներից այն կողմ, դանդաղորեն և ազատ սկսեցին զնայի վեր մաղցել լուսառեկլամների կրակները: Նշանավոր սիգարետների շողողուն անոմները շքամուսնի լիսյտաքղեստ մի ժապավենի նման երկարու մեկ տարածվեցին տանիքների վրա, փրփրադեզ ալիքվեցին գինու և լիկյորի ֆիրմայի կանաչ տղակները, բռնկվեցին սպիտակեղենի խամուկի ռեկլամի վառ ուրվագծերը: Կրակները պատերի և առաստաղի վրա էին փռում փայլատ, ցրված լույսեր, որ սողում էին ամեն կողմ, և հանկարծ մեր սենյակն ինձ թվաց ծովի հատակում կորած փոքրիկ, ջրասուզ մի զանգ: Անձրևի ալիքները աղմկում էին այդ դանգի շուրջը, իսկ վերևից, ջրի հաստ շերտի միջով հազիվհազ թափանցում էր հեռավոր աշխարհի հրացուլքը:

Երեկոյան ժամը. ութն էր: Փողոցում հնչեց մեքենայի շշակը:

— Այդ Գոտֆրիդն է տաքսիով եկել, — ասացի ես: — Նա մեզ կտանի ընթերև:

Եւ վեր կացա, մոտեցա պատուհանին և Գոտֆրիդին ձայն տվեցի, որ գալիս ենք: Հետո միացրի սեղանի փոքրիկ լամպը և գնացի իմ սենյակը: Սենյակն ինձ թվաց անճանաչելիորեն օտար: Եւ հանեցի մի շիշ առն և շտապով մի գավաթ խմեցի: Հետո նրստեցի բաղկամթողի մեջ և հայացքս հառեցի պատի պատտառին: Հետո նորից վեր կացա, մոտեցա լվացարանին, որպեսզի խոզանակով մազերս հարդարեմ: Բայց, հայելու մեջ տեսնելով դեմքս, մոռացա այդ մասին: Սառը հետաքրքրութամբ ինքս ինձ զննելով, եւ շրթունքներս սեղմեցի և քմծիծաղ տվի: Հայելու միջից ինձ քմծիծաղ էր տալիս լարված և գունատված մի դեմք:

— էյ, դու, — ասնձայն ասացի ես: Հետո եւ նորից վերադարձա Պատի մոտ:

— Գնանք, բարեկամս,— հարցրի ես:

— Այո,— պատասխանեց Պատը,— բայց ես տւում եմ մի տեսքով էլ անցնել թո սենյակը:

— Ինչի՞ համար, Այդ հին բունը...

— Սպասիր այստեղ,— ասաց նա:— Ես հիմա կգամ:

Ես մի փոքր սպասեցի, իսկ հետո փախցի նրա հետևից: Ինձ Ֆիլատելով, Պատը ցնցվեց: Ես երբեք նրան այդպես չէի տեսել: Վսեմ մի տեսակ մարած, նա կանգնած էր սենյակի մեջտեղում: Սուրբ այդ տեղեց միայն մի ակնթարթ, և ժպիտը նորից երևաց նրա շրթին:

— Գնանք,— ասաց նա:— Արդեն ժամանակն է:

Խոհանոցի մոտ մեզ սպասում էր Ֆրաու Զալեսկին: Նրա սպիտակ բեղիկները դողդողում էին: Նրա մետաքսե սև շրջազգեստի վրա երևում էր հանգուցյալ Զալեսկու դիմանկարով կրծքազարդ:

— Դե դիմացի,— շնչացի ես Պատին:— Հիմա նա քեզ կդրկի:

Հաջորդ ակնթարթին Պատը փորատուղվեց Զալեսկու վիթխարի կիսանդրու մեջ: Ֆրաու Զալեսկու խոշոր, լացակոտած գեմքը ջր-զուլգորեն ցնցվում էր: Եվ մի ակնթարթ, և արցունքները ոտքից պուխ կհեղեղեին Պատին. երբ Զալեսկի մայրիկը լաց էր լինում, նրա աչքերն աշխատում էին ճնշման տակ, ասես սիֆոն լինեին:

— Ներեցեք,— ասացի ես,— բայց մենք շատ ենք շտապում: Հուրկավոր է անհարադ ճամփա ընկնել:

— Անհապաղ ճամփա ընկնել,— Ֆրաու Զալեսկին ոտքից պուխ ինձ շարից տշնչացնող հայացքով:— Գնացքը գնում է միայն իրկու ժամ հետո: Իսկ այդ միջոցին գուր հավանորին ուզում եք խեղճ աղջկան խմեցնել:

Պատը անկարող իրեն զսպել, ծիծաղեց:

— Ոչ, Ֆրաու Զալեսկի: Հարկավոր է հրաժեշտ տալ բարեկամներին:

Մայրիկ Զալեսկին թերահավատորեն գլուխն օրորեց:

— Ֆրոյլայն Խովման,— ձեզ թվում է, թե այս երիտասարդը մութուր ոսկուց պատրաստված մի սրվակ է, իսկ իրականում լավա-դուրս դեպքում օդու ոսկեջրված մի շիշ է:

— Որքան պատկերավոր է,— ասացի ես:

— Մանկիկա...— նորից հուզվեց Ֆրաու Զալեսկին:— Շուտով վերոսդարձեք ետ, ձեր սենյակը միշտ կսպասի ձեզ: Եվ եթե նրա-

նում բնակութեան հաստատի մինչև փակ կայսրը, ապա ստիպված կրճի մեկնել այստեղից, հենց որ դուք վերադառնաք:

— Շնորհակալութեամբ, ֆրաու Զալեսկի,— ասաց Պատը,— ջնորհակալ եմ ամեն քանի համար: Ինչպես նաև թղթախաղերով գուշակութեան համար: Ես ոչինչ չեմ մոռանա:

— Դա լավ է, Ինչպես հարկն է կազդուրվեք և անողջացեք վերջնականապես:

— Այո,— պատասխանեց Պատը,— կփորձեմ: Ցտեսութուն, ֆրաու Զալեսկի, ցտեսութուն, ձրիդա:

Մենք գնացինք: Մուտքի դուռը չղկաց ամբ հետևից: Աստիճանների վրա կիսախավար էր: Մի քանի լամպ այրվել էր: Պատն իջնում էր աստիճաններով փափուկ, անսղմուկ քայլերով: Նա չէր խոսում, իսկ ես աջակիսի զգացում տանի, որ թվում էր, թե ավարտվել էր արձակուրդը և հիմա, այս դորձ առավոտյան մենք գնում էինք կայարան, որպեսզի նորից ճամփա ընկնենք դեպի ռազմաճակատ:

Լենցը քաց արեց տաքտու դռնակը:

— Զգուշ,— նախազգուշացրեց նա: Մեքենան լեփ-լեցուն էր վարդերով: Սպիտակ և կարմիր վարդերի երկու վիթխարի փունջ դրված էր հետևի նստիճակ: Ես փսկոյն տեսա, որ եկեղեցու այգուց են:— Վերջիններն են,— խնայաքավականությամբ հայտարարեց Լենցը:— Զուր չէին ճիգուշանքերը: Այս կապակցությամբ հարկավոր եղավ երկար-բարակ բացատրվել հոգևորականի հետ:

— Նրա, որ մանկական կապույտ աչքեր ունեւ,— հարցրեցի ես:

— Ա, արեմն, այդ դո՞ւ ես եղել, եղբայր իմ,— բացականչեց Գոտֆրիդը:— Այդպես, արեմն, նշանակում է նա քո մասին է ինձ ուստմել: Թշվառականը փոխտ հիասթափվել է, երբ քո հռոմալուց հետո տեսել է, թե ինչ վիճակի մեջ են ծառուղու վարդի թփերը: Իսկ նա քիչ է մնացել մտածի, որ սերը առ աստված տղամարդկային բնակչության մեջ սկսել է նորից աճել:

— Իսկ քեզ նա հենց այդպես էլ ծաղիկները ձեռքիդ բաց թողեց:

— Նրա հետ կարելի է լեզու գտնել: Վերջում նա ինքն էր նույնիսկ ինձ օգնում՝ քաղել կոկոնները:

Պատը ժիծաղեց:

— Իսկապե՞ս:

Գոտֆրիդը վստահանկորեն ժպտաց։

— Հապա ինչպե՞ս։ Այդ բոլորը աքնբան լավ էր։ Մեր հոգևոր հայրը կիսախավարի մեջ ցատկոտում էր, աշխատելով ձեռքը հասցնել սոմենաբարձր ճյուղերին։ Իսկական սպորտսմեն է։ Նա ինձ հաղորդեց, որ գիմնազիական տարիներին լավ ֆուտբոլիստի համարով է ռանցեյլ, Կարծեմ աջ կիսամիջին է խաղացել։

— Դու հոգևորականին դրդել ես գողութուն կատարել,— ասացի ես։— Դրա համար դու մի քանի դար կշարշարվես դժոխքում։ Իսկ ուր է Օտտոն։

— Նա արդեն Ալֆոնսի մոտ է։ Չէ՞ որ մենք Ալֆոնսի մոտ ալիսք է ընթրենք։

— Այո, իհարկե,— ասաց Պատր։

— Այդ դեպքում շարժվենք։

Մեզ մատուցեցին կարմիր կաղամբով և եփած լինձորներով լցոնած նապաստակ, Ընթրիքի վերջում Ալֆոնսը լարեց պատեֆոնը։ Մենք լսեցինք Դոնի կողակների խմբերգը։ Դա շատ հանդարտիկ մի երգ էր։ Խմբի երգի հնչյունների վրա, ինչպես հեռավոր մի երգհոն թևածոմ էր միաձայնակ մի ձայն, ինձ թվում էր, թե անաղմուկ բացվեց մի դուռ, ներս մտավ մի ծեր հոգնած մարդ, լուռ նստեց սեղանի մոտ և սկսեց ականջ դնել իր ջահելության մասին երգին։

— Երեխաներ,— ասաց Ալֆոնսը երբ երգը աստիճանաբար մարերով, վերջապես, հառաչանքի նման անդաքսավ։— Երեխաներ, դիտե՛ք, թե ինչ եմ մտածում միջոտ, երբ լսում եմ այս։ Ես մտաբերում եմ Իպրը հազար ինն հարյուր տասնյոթ թվականին։ Հիշում ես, Գոտֆրիդ, մարտյան այն երեկոն, երբ Բերտեյամանը...

— Այո,— ասաց Լենցը,— հիշում եմ, Ալֆոնս։ Հիշում եմ այն երեկոն և բալենիները։

Ալֆոնսը գլխով արեց։

Կեստերը վեր կացավ։

— Կարծում եմ, ժամանակն է շարժվելու։— Նա նայեց ժամացույցին։ Այո, հարկավոր է՝ ճամփա ընկնել։

— Մի-մի գավաթ էլ կոնյակ,— ասաց Ալֆոնսը։— Իսկական «նապուլեոն» է։ Սա բերել եմ հատկապես ձեզ համար։

Մոկը կոնյակ խմեցինք և վեր կացանք։

— Յտեսություն, Ալֆոնս,— ասաց Պատր— Ես միշտ բավա-
մանությամբ եմ եկել այստեղ— Պատր ձեռքը մեկնեց Ալֆոնսին:

Ալֆոնսը կարմրեց, Նա իր թաթերի մեջ ամուր սեղմեց Պատրի
ձեռքը:

— Ընդհանրապես եթե որեւէ բան հարկավոր լինի... Միայն
իմաց արեւ: Նա ծայրահեղորեն շփոթված նայեց Պատրին— Զէ ու
այժմ դուք մերն եք: Երբեք մտքովս չէի անցկացնի, որ այսպիսի
մի կամպանիայում կիներ կարող է յուրային դառնալ:

— Շնորհակալություն,— ասաց Պատր— Շնորհակալություն,
Ալֆոնս: Սա ամենահաճելի փանն է, որը դուք կկարողանայիք ինձ
ասել: Յտեսություն և ամենալավ բաներն եմ ցանկանում ձեզ:

— Յտեսություն, ցնոր տեսություն:

Կեստերն ու Լենցը միմյնի կայարան ճանապարհ դրեցին մեզ:
Մենք մի բողոքով կանգ առանք մեր տան առաջ, և ես վազեցի շան
հետևից: Յուպը արդեն տարել էր ճամպուրկները:

Մեր ատղ հասանք դերձին լոպսին: Հազիվ էինք վազան մտել,
ևրբ գնացքը շարժվեց: Այստեղ Գոտֆրիդը գրպանից հանեց փա-
թաթած մի շիշ և մեկնեց ինձ:

— Ռոբբի, ահա ուս վերցրու քեզ հետ: Ըննապարհին միշտ
կալող է հարկավոր զու:

— Շնորհակալություն,— ասացի ես,— ինքներդ այսօր սա
խմեք. ողաներ: Ես որոշ պաշար ունեմ:

— Վերցրու,— պնդում էր Լենցը:— Այս բանի պակասը միշտ
էլ զգացվում է:— Նա քայլում էր կառամատուցող արդեն շարժվող
պնացքի կողքից և ինձ նետեց շիշը:

— Յտեսություն, Պատր,— բղավեց նա:— Եթե մենք այստեղ
կուտրն ընկնենք, կգանք ձեզ մոտ: Օտտոն որպես դահուկային
սպորտի տրեննր, իսկ ես էլ որպես դասատու, Ռոբբին կնվազի
դաշնամուր, թափառական մի խումբ կկազմենք և հյուրանոցից
հյուրանոց կքոչենք:

Գնադքն ընթացքն արագացրեց, և Գոտֆրիդը ետ մնաց: Պատր
գլուխը հանեց լուսամուտից և սկսեց թափահարել թաշկինակը,
մինչև որ կայարանը ծածկվեց ոլորանի հետևում: Հետո նա շրջ-
վեց, նրա դեմքը խիստ գունատ էր, աչքերը խոնավ փալում էին:
Ես լուսնից նրա ձեռքը:

— Գնանք,— ասացի ես,— արի մի բան խմենք: Գու քեզ
սքանչելի էիր պահում:

— Բայց հոգումս ամեն ինչ չէ, որ սքանչելի է,— պատասխանեց նա, աշխատելով ժպտալ:

— Իմը նույնպես,— ասացի ես:— Դրա համար էլ մենք մի քիչ կիմենք:

Ես շփշր բացնցի և նրան մի բաժակ կոնյակ լցրի:

— Հա՛վն է,— հարցրի ես:

Նա գլխով արեց և գլուխը դրեց իմ ուսին:

— Սիրելիս, փնշո՛ւ կվերջանա արդյոք այս ամենը:

— Դու չպետք է լաց լինես,— ասացի ես:— Ես այնպես եմ հպարտանում, որ դու ամբողջ օրը լաց չես եղել:

— Զէ, ես լաց չեմ լինում,— խոսեց նա գլուխը օրորելով, և արցունքները հոսում էին նրա նիհար դեմքի վրայով:

— Մի քիչ էլ խմիր,— ասացի ես և սեղմեցի նրան իմ գրուկում:— Առաջին բուպեին այսպես է լինում, իսկ հետո ամեն ինչ կարդի է ընկնում:

Նա գլխով արեց:

— Այո, Ոռբբի, Դու ուշք մի դարձնի սրա վրա: Հիմա ամեն ինչ կանցնի, Ավելի լավ կլինեք, եթե դու այս բաները չնկատելի: Թեղ, որ ես մի բուպե մենակ մնամ, որևէ կերպ ես խնքս չիմծ կը հավաքեմ:

— Իսկ ինչո՞ւ Դու ամբողջ օրը այնքան քաջ ես եղել, որ հիմա հանգիստ կարող ես լաց լինել, որքան կամենաս:

— Ես բոլորովին էլ քաջ չեմ եղել: Դու պարզապես այդ չես նկատել:

— Միպուցե, — ասացի ես:— Բայց դե քաջությունն էլ հենց պատկանում է:

Նա փորձեց ժպտալ:

— Իսկ քաջության ինչ կա այստեղ, Ռորբի:

— Այն, որ դու անձնատուր չես լինում:— Ես ջոշեցի նրա մաղերը:— Քանի դեռ մարդը անձնատուր չի լինում, նա ավելի ուժեղ է, քան իր ճակատագիրը:

— Ես արիության չունեմ, պիբելիս,— շքնաց նա:— Ես միայն մի խղճուկ սարսափ տանեմ ամենավերջին և ամենամեծ սարսափելիի հանդեպ:

— Հեկց այդ էլ իսկական արիությանն է, Պատ:

Նա խոնարհվեց իմ կողմը:

— Ախ, Ռոբերի, դու մինչև անգամ չգիտես, թե ինչ բան է սարսափը:

— Գիտեմ,— ասացի ես:

Դուռը բացվեց, Ուղեկցորդը խնդրեց ցույց տալ տոմսակները: Ես տոմսակները տվի նրան:

— Քնելու տեղը տիկնոջ համա՞ր է,— հարցրեց նա:

Ես գլխով արեցի:

— Այդ դեպքում դուք պետք է անցնեք ննջարան-վագոնը,— ասաց նա Պատին:— Մյուս վագոններում ձեր տոմսակն ուժ չունի:

— Հալի:

— Իսկ շանը հարկավոր է ծանրոցների վագոն հանձնել,— հայտարարեց նա:— Այնտեղ կուպե կա շների համար:

— Հալի,— ասացի ես:— Իսկ որտե՞ղ է ննջարան-վագոնը:

— Աֆից երրորդը: Իսկ ապրանքատար վագոնը ընդհարշից հետո:

Նա գնաց: Նրա կրծքին ճոճվում էր փոքրիկ լապտերիկը: Թըվում էր, թե նա անցնում է հանքահորի հորատանցքերով:

— Պետք է տեղափոխվե՞նք, Պատ,— ասացի ես:— Բիլլին յուրե՛կ երա՛յ ես քարշ կտամ քեզ մոտ: Նրան ծանրոցների վագոն հանձնելու մասին խոսք ամբողջ չի կարող լինել:

Ես ինձ համար քնելու տեղ չէի վերցրել: Ինձ համար դասարկ բան է ամբողջ գիշեր կուպեի մի անկյունում նստելը: Բացի դրանից, այդպես ավելի էժան կնստեր:

Յուպը Պատի ճամպրուկները դրել էր ննջարան վագոնում: Փոքրիկ նրբագեղ կուպե՞ն շողջողում էր կարմիր փայտից: Պատի տեղը ներքեում էր: Ես ուղեկցորդին հարցրեցի, թե վերել տեղը պաղվա՞ծ է արդյոք:

— Այո,— ասաց նա:— Ուղեոր պետք է նստի Ֆրանկֆուրտում:

— Իսկ Կ՛րբ կլինենք մենք այնտեղ:

— Երկուսն անց կեսին:

Ես նրան պարզևադրամ տվի, և նա գնաց իր անկյունը:

— Մի կես ժամից մոտդ կգամ շնիկի հետ միասին,— ասացի իսկ Պատին:

— Բայց չէ՞ որ ջան հետ չի կարելի: Ուղեկցորդը մնում է վագոնում:

— Կարելի է: Միայն թե դու դուռը չփակես:

Ես ետ վերադարձա, անցնելով ուղեկցորդի մոտով: Նա ուշա-

րությամբ նայեց ինձ: Հաջորդ կանգառում ես շա՛ն հետ միասին փութիս եկա կառամատույց, անցա ննջարան վագոնի մոտով, կոնք առա և սկսեցի սպասել: Ուղեկցորդը իջավ վագոնի աստիճաններով և խոսքի բռնվեց գլխավոր ուղեկցորդի հետ: Այդ ժամանակ ես ինքս ինձ նետեցի վագոնը, անցա մյուս կուպեների մոտով և մտա Պատի մոտ, առանց տրե՛ն մեկի կողմից նկատվելու: Նրա հագին կար սպիտակ խավոտ խալաթ, և նա սքանչելի տեսք ուներ: Նրա աչքերը փայլում էին:

— Այժմ նորից ես ինձ լավ եմ զգում, Ռոբեր,— ասաց նա:

— Դա լավ է: Բայց դու չե՞ս ուզում արդյոք պառկել: Ախր այստեղ խիստ նեղվածք է: Իսկ ես կնստեմ քո կողքին:

— Այո, բայց...— նա անվճռականորեն ցույց տվեց վերևի սեղը:— Իսկ ի՞նչ կպատահի, եթե մեկ էլ դուռը բացվի և մեր առջև հանդես գա ընկած աղքիկների փրկության միությունը: Կայացուցչուհի:

— Մինչև Ֆրանկֆուրտ դեռևս շատ կա,— ասացի հույսով:— Ես ուշքս վրաս կպահեմ: Չեմ քնի:

Երբ մենք մոտեցանք Ֆրանկֆուրտին, ես փոխադրվեցի իմ վագոնը, նստեցի լուսամուտի մոտ և փորձեցի ննչել: Բայց Ֆրանկֆուրտում իմ կուպեն մտավ ծովացուկի բեղերով մի տղամարդ, անմիջապես բաց արեց ճամպուռը և սկսեց ուտել: Նա այնքան հուսնադափն էր ուտում, որ ես ոչ մի կերպ չկարողացա քնել: Նրա կերութումը շարունակվեց համարյա մի ամբողջ ժամ: Հետո ծովացույցը սրբեց բեղերը, պառկեց և այնպիսի մի համերգ սկսեց, որի նմանը ես չէի լսել: Դա սովորական խամփոց չէր, այլ ինչ-որ ունալից հառաչանքներ, որ ընդհատվում էին կցկտուր տնքոցներով և երկար ու ձիգ բլբլջոցներով: Այդ խամփոցի մեջ չէի կարողանում որևէ սիստեմ որսալ, այնքան՝ այն բաղմաղան էր: Բարեխախտաբար հինգն անց կեսին նա դուրս գնաց:

Երբ ես արթնացա, լուսամուտից այն կողմ ամենուրեք ճերմակ էր: Խոշոր փաթիլներով ձյուն էր գալիս: Տարօրինակ անիրական մի աղոտ լույս լցվել էր կուպին: Գնացքն արդեն ընթանում էր լիոնային տեղանքով: Առավոտյան մոտ ժամը ինն վր: Ես ճմլկոտացի և դուրս եկա լվացվելու: Երբ վերադարձա, կուպեում կանգնած էր քնից թարմացած Պատը:

— Դու լավ ես քնել,— հարցրի ես:

Նա գլխով արեց:

— Իսկ ինչ պարզեցիր, վերևի պառկելատեղի այն պառավ վհուկը ո՞վ էր:

— Նա ջահել և շատ լավիկն է: Նրա անունն է Հելգա Գուտման: Նա էլ է այդ նույն սանատորիան մեկնում:

— Իսկապե՞ս:

— Այո, Ռոբերտ Բայց դու վաստ ես քնել, այդ նկատվում է: Քեզ հարկավոր է ինչպես հարկն լե նախաճաշել:

— Սուրճ,— ասացի ես:— Սուրճ և մի փոքր բալդի:

Մենք զնացինք վազոն-ռեստորան: Հանկարծ իմ հոգուն մի թեթևություն իջավ: Ամեն ինչ այնպես սարսափելի չէր, ինչպես նախորդ երեկոյան:

Հելգա Գուտմանը արդեն նստած էր սեղանի մոտ: Նա հարավային տիպի բարեկազմ աշխույժ մի աղջիկ էր:

— Ինչպիսի տարօրինակ զուգադիպություն,— ասացի ես:— Դուք մեկնում եք միևնույն սանատորիան:

— Ամենահին ոչ տարօրինակ,— առարկեց նա:

Ես նայեցի նրան: Նա ծիծաղեց:

— Այս ժամանակ այնտեղ են թռչում բոլոր չվող թռչունները: Ահա, տեսնո՞ւմ եք այն դիմացը նստածին...— Նա ցույց տվեց վազոնի մի անկյունը:— Նրանք բոլորն էլ այնտեղ են մեկնում:

— Դուք այդ որտեղի՞ց գիտեք,— հարցրեցի ես:

— Ես նրանք բալորին անցյալ տարվանից գիտեմ: Այնտեղ վերևում բոլորն էլ ճանաչում են իրար:

Մատուցողը բերեց սուրճը: Ես մի մեծ գավաթ վե՛ր բալուղի պատվիրեցի: Ինձ անհրաժեշտ էր որևէ բան վստեղ: Եվ մեկնեմ ամեն ինչ մի տեսակ շատ պարզ ու հստակ դարձավ: Մեր կողքին նստել էին մարդիկ, որոնք զնում էին սանատորիա: Ոմանք նույնիսկ երկրորդ անգամ, ըստ երևույթին, այդ ճամփորդությունը նրանց համար հենց միայն զբոսանքի պես մի բան էր: Հիմար բան կլիներ շափից խիստ անհանգստանալը: Պատը կվերադառնա ճիշտ այնպես, ինչպես վերադառնում են թուրք խոյ մարդիկ: Ես չէի մտածում, որ նրանք երկրորդ անգամ են մեկնում... Ինձ բավական էր միայն վստեղ, որ այնտեղից կարելի է վերադառնալ և ապրել դեռ էլի մի տարի, Իսկ մի տարվա ընթացքում շատ բան կարող է պատահել: Մեր անցյալը մեզ սովորեցրել է չնայել շատ հեռու առաջ:

Մենք տեղ հասանք Վրիկնադեմին: Այնը յսկեհուռ լույսով սփռել էր ձյունապատ դաշտերը և պարզած երկինքն լայնքան կապույտ էր, որ դրա նմանը վազուց արդեն չէինք տեսել: Կայա-րունում շատ մարդիկ էին հավաքված: Դիմավորողները և ժամա-նածները միմյանց հետ ողջագուրանքներ էին փոխանակում: Հելզա Դուտմանին դիմավորեցին մի քրքշա՛ն շեկքիկ աղջիկ և բաց գույնի շուլվար հագած երկու տղամարդ: Հելզան ջատ էր հուզված, կարծես երկարատև րացակայությունից հետո վերագառնում էր հարազատ ուսնը:

— Ցտեսություն, վերևում կհանդիպենք,— բղավեց նա մեզ և իր բարեկամների հետ մասեց սահնակ:

Ամենքը արագ ցրվեցին, Եվ մի թուպից մենք մենակ մնա-լինք կառամատուցում: Մեզ մոտեցավ մի բռնակիր:

— Ո՛ր հյուրանոցը,— հարցրեց նա:

— «Անտառային հանգիստ» սանատորիան,— պատասխանե-ցի ես:

Նա գլխով արեց և մոտ կանչեց կառապանին: Նրանք միասին բռնները տեղափոխեցին երկնագույն սահնակի մեջ: Սպիտակ ձի-քի գլուխները զարդարված էին գույնզգույն փետուրներից կաշմ-ված ժանյակներով: Նրանց մոտքենքից դուրս եկող գուրշին զը-յուխները պատել էին սադափագույն ամպիկներով:

Մենք նստեցինք:

— Դուք ճոպանուղո՞վ եք վեր բարձրանալու, թե՞ սահնա-կով,— հարցրեց կառապանը:

— Իսկ սահնակով երկա՞ր կքաշի:

— Կես ժամ:

— Այդ դեպքում սահնակով:

Կառապանը լեզվով ծալպացրեց և մենք շարժվեցինք: Գյուղի-կուղքով ճանապարհը զսպանակաձև քարձրանում էր վեր: Սանա-տորիան գտնվում էր գյուղից վեր գտնվող մի քարձուների վրա: Ինչ մի երկար, պատշգամբներին նայող փուշոր լուսամուտներով ուղիսակ ջենք էր: Շենքի տանիքի վրա թույլ քամուց ծածանվում էր մի դրոշ: Սա ենթադրում էի, որ հիվանդանոցի նմանվող ինչ-որ բան կտեսնեմ: Բայց սանատորիան ավելի շուտ նմանվում էր մի հյուրանոցի, համեմայն դեպս նրա առաջին հարկը, ճեմասրահում լողկլաում էր բուխարիկը: Մի քանի սեղանների վրա թեյի սպասք էր դրված:

Մենք մտանք գրասենյակ: Մի ժառանգող կրում էր մեր իրերը, և մի տարեց տիկին մեզ ասաց, որ Պատի համար պատրաստված է համար 79 սենյակը: Ես հարցրեցի, թե արդյոք մի քանի օրով կարո՞ղ եմ ես էլ մի սենյակ ստանալ: Նա գլուխը օրորեց:

— Սանատորիայում՝ ոչ: Բայց դուք կարող եք տեղավորվել Ֆլիգելում:

— Բսկ այդ տրտե՞ղ է՞ս

— Հենց այստեղ, կողքը:

— Լավ,— ասացի ես,— այն դեպքում ինձ մի սենյակ հատկացրե՞ք և ասացե՞ք, որ իմ իրերը տեղափոխեն այնտեղ:

Անադմուկ լիֆտը մեզ բարձրացրեց երրորդ հարկ: Այստեղ ամեն ինչ ինձ ավելի շատ հիվանդանոց էր հիշեցնում: Ծփշտ է, շատ շքեղ, բայց և այնպես հիվանդանոց: Սպիտակ միջանցքներ, սպիտակ դռներ, մաքրության, ապակու և նիկելի փայլ: Մեզ դիմավորեց լավագ թույրը:

— Ֆրոյլայն ինդլա՞նն եք:

— Այո,— ասաց Պատը,— 79 սենյակն է, այնպես չէ՞:

Ավագ թույրը գլխով արեց, առաջ անցավ և բաց արեց դուռը:

— Ահա ձեր սենյակը:

Դա միջին չափսերի լուսավոր մի սենյակ էր: Լաքն լուսամուտի մեջ շողշողում էր մայր մոտեղ արևը: Սեղանին դրված էր դեղին և կարմիր աստղածաղիկներով ծաղկամանը, իսկ լուսամուտից այն կողմ տարածվում էր կայծկտաքող ձյունը, որի մեջ, ասես մի մեծ ու փափուկ վերմակի մեջ փաթաթված էր գլուղը:

— Դուրդ գալի՞ս է,— հարցրեցի ես Պատին:

Նա նայեց ինձ և մի սրտք հապաղեց:

— Այո,— պատասխանեց նա հետո:

Միջանցքի ծառայողը ներս բերեց ճամպրուկները:

— Ծ՞րք պետք է ես ներկայանամ բժշկին,— հարցրեց թույրը Պատը:

— Վաղը առավոտյան, իսկ այսօր դուք ավելի լավ կանեք շուտ պառկեք, որպեսզի կարգին հանգստանաք:

Պատը հանեց վերարկուն և դրեց այն սպիտակ մահճակալի վրա, որի վերևում կախված էր շերմաստիճանի մաքուր թերթիկը:

— Այս սենյակում հեռախոս կա՞,— հարցրեցի ես:

— Վարդակ կա,— ասաց թույրը:— Կարելի է ապարատ դնել:

— Ես դեռ փնչ-որ բա՞ն պետք է անեմ,— հարցրեց Պատը:

Քույրը գլուխն օրորեց:

— Այսօր՝ ուշ, Ձեր ռեժիմը կնշանակվի միայն վաղը: Բժշկի գիտք առավոտյան տասին: Ես կգամ ձեզ տանելու:

— Շնորհակալութիւն ձեզ, քույր,— ասաց Պատը: Քույրը գիաց: Միջանցքի ծառայողը սպասում էր դռան մեջ: Սենյակում մեկին լռութիւն տիրեց: Պատը լուսամուտից նայեց մայրամուտին: Նրա մուգ ուրվանկարը դրոշմվեց շողշողման երկնքի ֆոնի վրա:

— Դու հոգնեցի՞ր,— հարցրեցի ես:

Նա շրջվեց:

— Ուշ:

— Դու հոգնած տեսք ունես,— ասացի ես:

— Ես ուրիշ պատճառով եմ հոգնել, Ռոբեր: Ասենք, այդ բանի համար ես դեռևս ժամանակ ունեմ:

— Ուզո՞ւմ ես հագուստդ փոխել,— հարցրեցի ես:— Իսկ մի-գուցե մի ժամով ցա՞ծ իջնենք: Կարծում եմ, մեզ համար ավելի լավ կլինի, եթե ցած իջնենք:

— Այո,— ասաց նա,— այդպես ավելի լավ կլինի:

Մենք անադմուկ լիֆտով իջանք ցած և նստեցինք ճեմասրահի սեղաններից մեկի մոտ: Քիչ անց փր բարեկամների հետ միասին մոտեցավ Հելգա Գուտմանը: Նրանք նստեցին մեզ մոտ: Հելգան շատ հուզված էր և չափից դուրս ուրախ, բայց ես գոհ էի, որ նա մեզ հետ է, և որ Պատը արդեն մի քանի նոր ծանոթ ունի: Ամենից ավելի դժվարն այստեղ առաջին օրը ապրելն է:

XXII

Սի շաբաթից հետո ես ետ մեկնեցի և ուղիղ կայարանից գնացի մեր արհեստանոցը: Երեկո էր: Դարձյալ մի գլուխ անձրև էր շալիս, և ինձ թվում էր, թե մեր մեկնելու ժամանակից անցել է մի ամբողջ տարի:

Դրասենյակում ես հանդիպեցի Կեստերին ու լինեցին:

— Դու իսկը ժամանակին եկար,— ասաց Գոտֆրիդը:

— Իսկ ի՞նչ է պատահել,— հարցրեցի ես:

— Դեռ թող մի նստի,— ասաց Կեստերը:

Ես նստեցի:

— Ինչպե՞ս է Պատի առողջութիւնը,— հարցրեց Օտտոն:

— Լավ է: Որքան որ այդ հնարավոր է: Բայց ասացեք խնձ, ինչ է այստեղ կատարվել:

Խոսքը վերաբերում էր այն մեքենային, որը մենք բերել էինք ավել խճուղում տեղի ունեցած վթարից հետո: Մենք այն վերանորոգել ենք և երկու շաբաթ առաջ վերադարձրել: Ծրեկ Կեստերը գնացել էր փողի հետևից: Պարզվել էր որ այն մարդը, որին պատկանում է ավտոմեքենան, սնանկացել է և որ նրա ամբողջ ունեցվածքը, ինչպես նաև ավտոմեքենան վաճառքի էր հանվել:

— Այդ սարսափելի չէ,— ասացի ես:— Մենք գործ կունենանք ապահովագրության ընկերության հետ:

— Մենք էլ էինք այդպես կարծում,— չոր-չոր նկատեց Լենցը:— Բայց մեքենան չի ապահովագրված:

— Սատանան տանի: Այդ ճիշտ է, Օտտո:

Կեստերը գլխով արեց:

— Այսօր միայն պարզեցի:

— Իսկ մենք քնքշություններ էինք անում այդ տիպի հետ, ասես գթության քույրեր լինեինք: Հլա դեռ այդ տաշտակի պատճառով տուրուզմիտցի մեջ խցկվեցինք,— մրթմրթաց Լենցը:— Սխր չորս հազար մարկը քաղցր բան է:

— Ո՛ւմ մտքով կարող էր անցնել,— ասացի ես:

Լենցը հռհռաց:

— Շատ հիմար բան դուրս եկավ այդ բոլորը:

— Բա հիմա ինչ պետք է անենք, Օտտո,— հարցրեցի ես:

— Ես բողոք ներկայացրեցի աճուրդի տնօրենին: Բայց վախենում եմ, որ դրանից ոչինչ դուրս չգա:

— Ստիպված պետք է լինենք այս դուքանը փակել: Ահա թե ինչ դուրս կգա դրանից,— ասաց Լենցը:— Ֆինանսական վարչությունն առանց այդ էլ հարկերի պատճառով ատամ ունի մեզ վրա:

— Հնարավոր է,— համաձայնեց Կեստերը:

Լենցը վեր կացավ:

— Դժվարին վիճակներում հանգստություն և ինքնատիրապետում: Ահա խնձ է դարդարում գիմվորին:— Նա մոտեցավ պահարանին և կոնյակ հանեց:

— Այսպիսի կոնյակով մարդ կարող է նաև հերոսի պես պահել իրեն,— ասացի ես:— Եթե չեմ սխալվում, դա մեր վերջին լավագույն շիշն է:

— Հերոսութիւնը, տղաս, դժվար ժամանակներում է պետք,— ուսուցողաբար նկատեց ինքը,— Բայց մենք ապրում ենք հենց հուսահատութիւնն է այդտեղ միայն հումորի զգացումը թողին կլինի։ Նա պարպեց իր գալաթը, իսկ ես ահա հիմա կնստեմ մեր պառավ Ռոսինանտին և կփորձեմ մեկնել մի քիչ մանրադրամի հետեից։

Նա անցավ մութ բակով, նստեց տաքսին և մեկնեց։ Կեստերն ու ես մի քիչ դեռ երկուսով նստեցինք։

— Այ թե անհաշողութիւնն է, Օտտո,— ասացի ես։— Վերջին ժամանակներս մենք ինչ որ շատ անհաշողութիւններ ենք ունենում։

— Ես ինքս ինձ սովորեցրել եմ մտածել ոչ ավելի, քան այդ ծայրահեղորեն անհրաժեշտ է լինում,— պատասխանեց Կեստերը։— Այդ միանգամայն բավական է։ Ինչպե՞ս է այնտեղ, լեռներում։

— Եթե տոբերկովյոզը շլիներ, ապա այնտեղ իսկական դրախտ կլիներ։ Ձյուն և արև։

Նա գլուխը բարձրացրեց։

— Ձյուն և արև։ Բավական անճշմարտանման է հնչում, ճիշտ է։

— Այո։ Մինչև իսկ խիստ անճշմարտանման։ Այնտեղ վերևում ամեն ինչ այնքան անիրական է։

Նա նայեց ինձ։

— Ի՞նչ ես անում այսօր երեկոյան։

Ես ուսերս թոթվեցի։

— Նախ հարկավոր է տուն տանել ճամպրուկը։

— Ես պետք է մի ժամով տեղ գնամ։ Իսկ հետո դու կգա՞ս պանդոկ։

— Կգամ, իհարկե,— ասացի ես։— Ուրիշ էլ ի՞նչ պետք է ունեմ։

Ես ճամպրուկի հետեից մեկնեցի կայարան, հետո ահա տարա տուն։ Ես աշխատում էի բնակարանը թափանցել անաղմուկ, ցանկութիւն շունի որևէ մեկի հետ խոսել։ Ինձ հաջողվեց առանց ֆրաու Զալեսկու աչքին երևալու անցնել իմ սենյակը։ Մի քիչ հստեցի սենյակում։ Սեղանին ընկած էին նամակներ և լրագրեր։ Որարներում հենց մի գլուխ ռեկլամներ և խորհուրդներ էին։ Դե, սսեհք, էլ ուրիշ ումի՞ց պետք է նամակ սպասելի։ Քիսկ ահա այժմ ինձ կսկսի գրել Պատը՝, — մտածեցի ես։

Շուտով ես վեր կացա, լվացվեցի, հագուստս փոխեցի, ձամպրուկս բաց շարեցի. ուզում էի, որ տուն դառնալուց հետո զրադվելու ինչ-որ բան ունենամ։ Ես չգնացի Պատի սենյակը, չնայած գիտեի, որ ախտեղ ոչ ոք չի ապրում։ Քայլերս կամացուկ փոխելով միջանցքով, ես ինձ գտա փողոցում և այնտեղ միայն ազատ շունչ քաշեցի։

Ես գնացի «Ինտերնացիոնալ» սրճարան մի բան ուտելու։ Մուտքի մոտ ինձ դիմավորեց մատուցող Ալիսը։ Նա գլուխ տվեց ինձ։

— Ինչ է, դարձյա՞լ հիշել եք մեզ։

— Այո,— պատասխանեցի ես։— Վերջ ի վերջո մարդիկ միշտ էլ վերադառնում են իրենց տեղը։

Ռոզան և մյուս աղջիկները նստել էին մի մեծ սեղանի շուրջ։ Համարյա բոլորը հավաքվել էին։ Պարեկադմաբի առաջին և երկրորդ շրջագայության մեջ ընկած դադարի պահն էր։

— Աստված իմ, Ռոբերտը,— ասաց Ռոզան։— Ահա քեզ հազվագյուտ մի հյուր։

— Միայն թե ինձ չհարցաքննես,— պատասխանեցի ես։— Գլխավորն այն է, որ ես այստեղ եմ։

— Այսինքն, ինչպե՞ս։ Դու պատրաստվում ես հաճախ այցելել այստեղ։

— Հավանորեն։

— Տրամադրությունդ մի գցիր,— ասաց նա և նայեց ինձ։— Ամեն ինչ անցողիկ է։

— Ժիշտ է,— հաստատեցի ես։— Այդ ամենախիսկական ճշմարտությունն է աշխարհի վրա։

— Պարզ է,— հաստատեց Ռոզան։— Լիլին էլ կարող է այդ կապակցությամբ ինչ-որ մի բան պատմել։

— Լիլի՞ն։— Ես միայն այժմ նկատեցի, որ նա նստած է Ռոզայի կողքին։— Դու այստեղ ի՞նչ ես անում։ Զե՛ որ դու մարդի ես զնացել և պետք է նստած լինեիր սա՛նը, ջրմուղի արմատուրայի քո խանութում։

Լիլին չպատասխանեց։

— Խանութ, — քմիծաղով ասաց Ռոզան։— Քանի դեռ առ փող ունեւր, ամեն ինչ հալած յուղի պէս էր գնում։ Լիլին գեղեցկուհի էր, Լիլին սիրելի էր և նրա անցյալը որեւէ նշանակություն չուներ։ Ողջ այդ երջանկությունը շարունակվեց ուղիղ կես տարի։ Բայց

հենց որ ամուսինը նրանից դուրս մզեց ամեն ինչ, մինչև վերջին պֆունենինգը և նրա փողերով դարձավ ազնվարդո մի պարոն, մեկ էլ որոշեց, որ չի կարող պոռնիկը իր կինը լինել։— Ռոզայի շունը պայրույթից կտրվում էր։— Մեկ էլ տեսնո՞ւմ եք, թե բանն ինչումն է, Պարզվում է, որ նա ոչինչ չէր կասկածում, որ ցնցված է նրա տեղյակն իմանալով։ Այնպես է ցնցված, որ ապահարզանն պահանջեց։ Իսկ փողերը, ինչ խոսք, որ կորան։

— Ինչքան էր,— հարցրեցի ես։

— Չորս հազար մարկ։ Դատարկ բան չի։ Ի՞նչ ես կարծում, բոսի խոզի հետ է նա քնել, այդքանը վատապանելու համար։

— Չորս հազար մարկ,— ասացի ես։— Դարձյալ չորս հազար մարկ։ Այսօր այդ գումարը կարծես կախված է ամենուրեք օդում։ Ռոզան չհասկացող հայացքով նայեց ինձ։

— Ավելի լավ է մի բան նվագես,— ասաց նա,— դա գոնե սուրմադրություն կբարձրացնի։

— Լավ, քանի որ մենք, այնպես ստացվեց որ, նորից հանդիպեցինք։

Ես նստեցի դաշնամուրի առաջ և մի քանի մոդայիկ պարեր նվագեցի։ Նվագում էի ու մտածում, որ Պատի սանատորիայի համար գրամը կբավականացնի մինչև հունվարի վերջը և որ այժմ ինձ անհրաժեշտ է ալելի շատ վաստակել, քան մինչև այժմ։ Վատնեքս մեքենաբար էին հարվածում ստեղներին, դաշնամուրին մոտիկ բազմոցին նստել էր Ռոզան և հիացմունքով լսում էր։ Իս նայեցի նրան, ապա ստակալի հիասթափության մեջ քար կրտուած իրքին։ Էլիի դեմքը ալելի օառն ու անկենդան էր, քան լինում էր մեռելիներ։

Լսվեց մի բղավոց, և ես սթափվեցի իմ մտքերից։ Ռոզան վեր թռավ։ Նրա երազալից տրամադրությունից հետք անգամ չմնաց։ Նա աչքերը չոած կանգնել էր սեղանի մոտ, զգաարկը թեքվել էր մի կողմի վրա, նրա բաց մնացած պայուսակի մեջ էր հոսում շրջված գավաթից ծորող սուրճը, բայց նա այդ չէր նկատում։

— Արթուր,— դժվարությամբ արտասանեց նա։— Մի՞թե այդ գու ես, Արթուր։

Ես դադարեցի նվագելը։ Կոտելոկը ծոծրակին թեքած, սրճարան մտավ նիհար, անճոռնի մի կերպարանք։ Նա ուներ դեղին անառողջ դեմք, շատ խոշոր քիթ և շատ փոքրիկ ձվաձև գլուխ։

— Արթուր,— նորից թոթովեց Ռոզան։— Այդ դո՞ւ ես։

— Իհարկե, հապա էլ ո՞վ պետք է լիներ,— փնթփնթաց Արթուրը։

— Աստված իմ, որտեղի՞ց հայտնվեցիր։

— Որտեղից պետք է հայտնվեին։ Եկա դռսից, դռնով։

Չնայած որ Արթուրը վերադարձել էր երկարատև արձակուրդից հետո, առանձնապես սիրալիր չէր։ Ես հետաքրքրությամբ դիտում էի նրան։ Ահա թե, նշանակում է, ո՞վ է Ռոզայի պաշտամունքի լեգենդար կուռքը, նրա երեխայի հայրը։ Նա այնպիսի տեսք ունի, որ կարծես հենց նոր էր դուրս եկել բանտից։ Ես նրանում չնկատեցի մի այնպիսի բան, որով հնարավոր լիներ բացատրել նրա հանդեպ Ռոզայի տաժաժ կապկային վայրենի կիրքը։ Իսկ միգուցե հենց դրանում էլ թաքնված էր գաղտնիքը։ Զարմանալի է, թե ինչո՞ւ միայն չեն կարողանում հրապուրվել ադամանդի նման ամուր, տղամարդկանց ոտից գլուխ ճանաչող այդ կանայք։

Առանց թույլտվության հարցնելու, Արթուրը վերցրեց Ռոզայի մոտ դրված գարեջրի լիքը գավաթը և խմեց։ Նրա ջղոտ նիհար վզի վրա լիֆտի նման վեր ու վար էր անում ադամախնձորը։ Ռոզան շողշողալով նայում էր նրան։

— էլի ուզո՞ւմ ես,— հարցրեց նա։

— Իհարկե,— նետեց նա։— Բայց ավելի շատ։

— Ալոիս,— Ռոզան ուրախ դիմեց մատուցողին։— Նա էլի է գարեջուր ուզում։

— Տեսնում եմ,— անտարբերությամբ ասաց Ալոիսը, բաժակը լցնելով։

— ...փոքրիկը։ Արթուր, դու դեռևս չես տեսել փոքրիկ էլվիրային։

— Էյ, դու, լսիր,— Արթուրը նոր որ, աշխուժացավ։ Նա ձեռքերը տարավ կրծքին, ասես պաշտպանվելու։— Դու դրանով իմ գլուխը մի տարւ Դա ինձ չի վերաբերում։ Զէ որ այդ ես էի ուզում, որ դու ազատվեիր այդ վիժվածքից։ Այդ այդպես էլ կլիներ, միայն ինձ... Նա մռայլվեց։— Իսկ հիմա, իհարկե, հարկավոր է փող և փող։

— Այնքան էլ ոչ շատ։ Արթուր։ Բացի այդ, արդ սա աղջիկ է։

— Նույնպէս փող արժե, — ասաց Արթուրը և խմեց երկրորդ բաժակ -գարեջուրը:— Միգուցե մեզ հաջողվի գտնել մի որեւէ խելագար հարուստ կնիկ, որը նրան կորդեգրի: Ինչ խոսք, մի կարգին հասուցում տալով: Ուրիշ էլք չեմ տեսնում:

Հետո նա իր միտքն ընդհատեց:

— Դու նաղդ փող ունե՞ս:

Ռոզան պատրաստակամությամբ ձեռքն առաւ սուրճով ողողւած իր պայուսակը:

— Միայն հինգ մարկ, Արթուր: Բայց ախր ես չգիտեի, որ դու կգաս: Տանը ավելի շատ ունեմ:

Փաշայավայել մի շարժումով Արթուրը անփութորեն ժիւնտի գրպանը գցեց արծաթ դրամը:

— Ոչ մի բան էլ չես վաստակի, եթե՝ այստեղ հետուլքովդ ճիւղեք բազմոցը, — դժգոհ մըթմրեաց նա:

— Հիմա կգնամ, Արթուր: Բայց դե հիմա ինչ աշխատանքի ժամանակն է: Հիմա ընթրիքի ժամանակ է:

— Մանր անասուններն էլ գոմաղբ են արտագրում, — հայտարարեց Արթուրը:

— Գնում եմ, գնում:

— Այդպե՛ս... — Արթուրը ձեռքը կույրեց կոտեւոկին:— Ժամը 12-ի մոտերքը նորից կգամ:

Երեբուն քայլերով նա շարժվեց դեպի ելքը: Ռոզան հրճվալից ինքնամոռացությամբ նայում էր նրա ետեկց: Արթուրն իր հետեկց փակեց դուռը:

— Ա՛յ քեզ ուղտ, — հայհոյեց Ալոիսը:

Ռոզան հպարտությամբ նայեց մեզ:

— Մի՞թե նա հոյակապ չէ: Նրան ոչնչով չես կարող հանկարծակիի բերել, Եվ որտե՞ղ էր նա քարշ գալիս այսքան երկար ժամանակ:

— Մի՞թե դու նրա դեմքի գույնից գլխի շրնկար, — ասաց Վալէին:— Ամենահուսալի տեղում: Բա՛ն գտար դու էլ: Հերոս:

— Դու նրան չես ճանաչում...

— Ես նրան բավական ճանաչում եմ, — ասաց Վալլին:

— Դու այդ չես հասկանա:— Ռոզան վեր կացաւ:— Իսկական տղամարդ է, ահա թե ով է նա: Եվ ոչ թե ինչ-որ լացկան փաշնքոտի մեկը:— Դե, ես գնացի: Զեք ողջույն, մանկիկներ:

Ջահելացած և թեւովորված, կոնքերը օրորելով, նա դուրս գը-

նայց: Դարձյալ հանդես էր եկել մեկը, որին նա կարող էր տալ իր: փողերը, որպեսզի նա խմի ու դեռ դրան ավելացրած ծեծի իրեն: Ռոզան երջանիկ էր:

Մի կես ժամից մյուսներն էլ գնացին: Միայն Լիլին չէր շարժվում տեղից: Նրա դեմքը շարունակում էր քարացած մնալ:

Ես մի քիչ էլ ճնկճնկացրի դաշնամուրը, հետո մի բուտերրորդ կերա ու նույնպես դուրս եկա: Հնարավոր չէր. երկար ժամանակ, միայնակ մնալ Լիլիի հետ:

Ես քարշ եկա թաց ու մութ փողոցներով: Գերեզմանատան մոտ շարք էր կազմել փրկության բանակի ջոկատը: Նրանք գով-երգում էին երկնային Երուսաղեմը: Մենակ դիմանալ առանց Պատի: Աչքս գցած գունատ գերեզմանաքարերին, ես ինքս ինձ ասում էի, որ մեկ տարի առաջ անհամեմատ միայնակ եմ եղել, որ այն ժամանակ դեռևս չեմ ճանաչել Պատին, որ նա հիմա իմն է, փճ առնեք, որ կողքիս չէ... Բայց այդ ամենը չէին օգնում. հանկարծ իմ տրամադրովթյունը բոլորովին ընկավ, և ես չգիտեի, թե ինչ անել: Վերջապես որոշեցի տուն դիպչել, իմանալ, արդյոք նրանից նամակ չունե՞մ: Այդ միանգամայն անմիտ բան էր: Նամակ դեռևս չկար և չէր էլ կարող լինել: Բայց և այնպես ես բարձրացա իմ սենյակը:

Դուրս գալիս ես հանդիպեցի Օսլովին: Նրա բաց վերարկուի տակից երևում էր սմոկինգը: Նա գնում էր հյուրանոց, ուր ծառայում էր որպես վարձու պարող: Ես Օսլովին հարցրի, թե որե՞ք բան չի՞ իմացել արդյոք ֆրաու Խասսեի մասին:

— Ոչ,— ասաց նա,— Նա այստեղ չի եղել: Եվ ոչ էլ ոստիկանատանն է երևացել: Ասենք, այդպես ավելի լավ է: Թող աչքևս չգա...

Մենք միասին դուրս եկանք փողոց: Անկյունում կանգնած էր քարածխով բեռնված մի բեռնատար: Մեքենայի կափարիչը բաց արած, վարորդը ըզբզում էր մոտորը: Հետո նա նստեց խցիկում: Երբ մենք հավասարվեցինք մեքենային, վարորդը մոտորը գործի գցեց և ուժեղ գազ տվեց: Օսլովը ցնցվեց: Ես նայեցի նրան: Նա գունատվել, ձյուն էր դարձել:

— Դուք հիվա՞նդ եք,— հարցրեցի ես:

Նա սպիտակած շուրթերով ժպտաց և գլուխն օրորեց:

— Ոչ, բայց ես երբեմն վախենում եմ, երբ անսպասելիորեն լսում եմ այսպիսի աղմուկ: Երբ Ռուսաստանում իմ հորը գնդա-

կահարեցին, փողոցում նույնպես գործի գցեցին բեռնատարի մոտորը, որպեսզի կրակոցների ձայնը քիչ լսվի: Բայց մենք, միևնույն է, լսեցինք: Նա նորից ժպտաց, ասես ներողութուն հայցելով:— Իմ հետ սովելի վատ վարվեցին: Նրան գնդակահարեցին վաղ աստվոտյան նկուղում: Ինձ ու եղբորս հաջողվեց գիշերով փախչել: Մենք դեռևս ղոհարեղեն ունեինք: Բայց եղբայրս սառեց ճանապարհին:

— Ինչի՞ համար են գնդակահարել ձեր ծնողներին,— հարցաբեցի ես:

— Մինչև պատերազմը հայրս կազակական գնդի հրամանատար էր և մասնակցություն էր ունեցել ապստամբությունը ճրջից: Նա դիտեր, որ ամեն ինչ այդպես կլինի և մտածում էր, որ ինչ-որ պատահել է, օրինաչափ է: Մայրս միանգամայն այլ կարծիքի էր:

— Իսկ դո՞ւք:

Նա հոգնած և անորոշ թափահարեց ձեռքը:

— Այդ ժամանակից այնքա՛ն է անցել...

— Այո,— ասացի ես,— բանն էլ հենց այդ է: Ավելի շատ, քան կարող է մարսել մարդկային ուղեղը:

Մենք մոտեցանք այն հյուրանոցին, որտեղ նա աշխատում էր: Շքամուտքին մոտեցավ մի բյուրիկ: Այնտեղից դուրս եկավ մի փական և, Օռլովին նկատելով, ուրախ բացականչություններով սետվեց նրա կողմը: Դա մի բավականին լիքը, նրբագեղ, շիկահեր կին էր, մոտ քառասուն տարեկան: Նրա գեր, անմիտ դեմքից երևում էր, որ երբեք չի տեսել ոչ հոգս, ոչ դառնություն:

— Ներեցեք,— ասաց Օռլովը ինձ վրա նետելով մի արագ ուրտահայտիչ հայացք,— գործերը...

Նա գլուխ սովեց շիկահեր կնոջը և համբուրեց նրա ձեռքը:

Պանդոկում էին գտնվում Վալենտինը, Կեստերը, Լենցը և Ֆերդինանդ Գրաուն: Ես նստեցի նրանց մոտ և կես շիշ ռոմ պատվիրեցի ինձ համար: Ես դեռևս նողկալիորեն վատ էի զգում ինձ:

Անկյունում բազմոցին նստել էր Ֆերդինանդը: Լայնաթիվունք, ծանր, հյութաված դեմքով և երկնագույն վճիտ աչքերով: Նա արդեն հասցրել էր ամեն ինչից մի փոքր խմել:

— Հը՛, իմ փոքրիկ Ռոբերտ,— ասաց նա, թփթփացնելով իմ ուսը,— ինչ է կատարվում քեզ հետ:

— Ոչ մի բան, Ֆերդինանդ,— պատասխանեցի ես,— հենց դրանում է ամբողջ տգթախտությունը:

— Ոչ մի բան,— նա ուշադրությամբ նայեց ինձ, հետո նորից հարցրեց,— ոչ մի բան: Դու ուզում ես ասել ոչինչ, բայց ոչինչը այդ արդեն շատ է: Ոչինչը այդ ալն հայելին է, որի մեջ արտացոլվում է աշխարհը:

— Բռավո,— բղավեց լենցը:— Անսովոր կերպով օրիգինալ է, Ֆերդինանդ:

— Հանգիստ նստիր, Գոտֆրիդ,— Ֆերդինանդը նրա կողմը շրջեց հսկայական գլուխը:— Քեզ նման ռոմանտիկները, ընդամենը պաթետիկ ցատկառողներ են, որոնք թո՛ւմուհի անց են կացնում ամբողջ կյանքը: Նրանք ամեն ինչ սխալ են հասկանում և ամեն բան նրանց համար սենսացիա է: Ուրեմն դու ի՞նչ կարող ես իմանալ այդ ոչնչի մասին, այ թեթևամիտ արարած:

— Բավականաչափ գիտեմ, որպեսզի ցանկանամ առաջիկայում էլ թեթևաբաշ լինել,— հայտարարեց լենցը:— Օրինակ, մարդիկ հարգում են նույն այդ ոչնչը, Ֆերդինանդ: Նրանք խուրդի նման չեն քչփոքում այդ ոչնչը:

Գրառն հայացք նետեց նրա վրա:

— Քո կենացը,— ասաց Ֆերդինանդը:— Քո կենացը, այ դու խցան:

Նրանք իրենց ռս ժակներն ընպեցին մինչև հատակ:

— Բավականություն ես էլ մի խցան կլինեի,— ասացի ես և նույնպես պարպեցի իմ բաժակը:— Խցան, որ ամեն ինչ սխալ է անում և հաշոդության հասնում: Մրանի գոնե կարճ ժամանակով լինեի այդ վիճակում:

— Հավատա՞րա՞ց,— Ֆերդինանդն աչքես ետ ընկավ, որ նրա բազկաթուղ ճռնչացա:— Դասալի՞ք ես ուզում դառնալու Դավաճանե՞լ մեր եղբայրությանը:

— Ոչ,— ասացի ես,— ես ոչ ոքի չեմ ուզում դավաճանել: Բայց կուզենայի, որ մեր ոչ բոլոր գործերը և ոչ միշտ կործանման դատապարտվեին:

Ֆերդինանդն առաջ թեքվեց: Նրա խոշոր դեմքը, որի վրա այդ բոլորին ինչ-որ վայրենի մի բան կար, ցնցվեց:

— Դրա համար էլ դու, երբայրս, պատկանում ես մի ընկե-

րության—անհաջողակների և անճարակների ընկերությանը, նրանց աննպատակ ցանկություններով, ոչնչի չհանգեցնող նրանց կարոտներով, նրանց անապագա սիրով, նրանց անմիտ հուսահատությամբ,— նա ժպտաց։— Դու պատկանում ես մի գաղտնի ընկերության, որի անդամներն ավելի շուտ կկործանվեն, քան կարիերա կշինեն իրենց համար, ավելի շուտ կտարավեն, կփռշիխանան, իրենց կյանքից կզրկվեն, բայց, առօրյային կուլ գնալով, չեն համարձակվի աղավաղել կամ մոռացության մատնել անհասանելի սլաոկները, այն պատկերը, եղբայր իմ, որը նրանք կրում են իրենց սրտում, որը հավիտյան դրոշմված է նրանց ժամերի, օրերի և դիշերների մեջ, երբ չի եղել ոչինչ, բացի մեր կյանքից ու մեր մահից։— Նա ձեռքը բարձրացրեց և նշան տվեց վաճառասեղանի մոտ կանգնած Ֆրեդին։

— Խմիչք տուր ինձ։

Ֆրեդը մի շիշ բերեց։

— Պատեֆոնը մի քիչ էլ շնվագի՞,— հարցրեց նա։

— Ոչ,— ասաց լենցը։— Կորցրու քո պատեֆոնը սատանայի ծոցը և ավելի մեծ բաժակներ բեր։ Լույսը պակասեցրու, մի քանի շիշ դիր ալյատեղ և կորիր քո տեղը։

Ֆրեդը գլխով արեց և անշատեց վերևի լույսը։ Վառվում էին միայն հին քարտեզների մագաղաթներից պատրաստված լուսամփոփների տակի լապտերները։ Լենցը լցրեց գավաթները։

— Խմենք, տղերք։ Հանուն այն բանի, որ մենք ապրում ենք, այն բանի, որ շնչում ենք։ Չէ՞ որ մենք շատ ուժեղ ենք զգում կյանքը։ Մենք նույնիսկ չգիտենք, ինչ անենք այդ կյանքի հետ։

— Այդ այդպես է,— ասաց Ֆրեդինանդը։— Միայն դժբախտն է իմանում, թե ինչ բան է երջանկությունը. երջանիկը կյանքի ուրախությունն զգում է մանեկենից ոչ ավելի. նա միայն ցուցադրում է այդ ուրախությունը, որը նրան չի տրված։ Լույսը չի լուսավորում, երբ լույս է։ Նա լուսավորում է խավարի մեջ, Խմենք խավարի կենացը։ Նրան, ով թեկուզ մեկ անգամ ընկել է ամպրոպի տակ, հարկ չկա բացատրելու, թե ինչ բան է էլեկտրականությունը։ Թող անիծյալ չինի ամպրոպը։ Եվ թող օրհնյալ չինի կյանքի այն փոքրիկ բաժինը, որ ունենք մենք։ Եվ քանի որ մենք սիրում ենք կյանքը, այդ բաժինը զրավ շենք դնի տոկոսներ ստանալու համար։ Անխնա ապրիր կյանքդ, Խմենք, տղերք։ Աստղեր կան, որ ընկել են տասը հազար լուսային տարի սրանից առաջ,

րայց նրանք մինչև հիմա էլ լույս են տալիս: Խմենք, քանի ժամանակ կա: Կեցցե՛ք դժբախտությունը, Կեցցե՛ք խավարը:

Նա փր համար մի լիքը բաժակ կոնյակ լցրեց և մի ումպով խմեց:

Ռոմն աղմկում էր իմ գլխում: Ես կամացուկ վեր կացա ու գնացի Ֆրեդի մոտ: Նա քնել էր: Արթնացնելով նրան, ես խնդրեցի հեռախոսով խոսակցություն պատվիրել բուժարանի հետ:

— Մի քիչ սպասեցեք,— ասաց նա:— Այս ժամերին արագ էն միացնում:

Հինգ րոպեից հեռախոսը զնդաց: Բուժարանը միացված է՞:

— Ես կուզենայի խոսել ֆրոյլայն Խոլմանի հետ,— ասացի ես:

— Մի րոպե, ես ձեզ միացնում եմ հերթապահի հետ:

Ինձ պատասխանեց անլսիչ րույրը:

— Ֆրոյլայն Խոլմանը արդեն քնած է:

— Իսկ նրա սենյակում հեռախոս չկա՞:

— Չկա:

— Դուք չե՞ք կարող նրան արթնացնել:

Քույրը պատասխանեց ոչ միանգամից:

— Ոչ: Այսօր նա ալկոհ չպետք է վեր կենա:

— Որևէ բա՞ն է պատահել:

— Ոչ: Բայց առաջիկա օրերին, նա պետք է անկողնում մնա:

— Ես կարո՞ղ եմ վստահ լինել, որ որևէ բան չի պատահել:

— Ոչ մի բան, ոչ մի բան: Միշտ էլ սկզբում այդպես է լինում: Նա պետք է անկողնում մնա և աստիճանաբար ընտելանա միջավայրին:

Ես խոսափողը կախեցի:

— Շատ ուշ է, հա՞,— հարցրեց Ֆրեդը:

— Այսինքն՝ ինչպե՞ս թե ուշ է:

Նա ցույց տվեց իր ժամացույցը:

— Տասներկուան է դառնում:

— Հա,— պատասխանեցի ես:— Չարժեք զանգահարել:

Ես գնացի տեղս և էլի խմեցի:

Ժամը երկուսին մենք գնացինք: Լենցը վալենտինի և Ֆերդինանդի հետ միասին գնաց տաքսիով:

— Նստիր,— ասաց ինձ Կեստերը և գործի գցեց «Կառլի» մոստորը:

— Այստեղից մի քայլի վրա եմ, Օտտո, ոտքով կարող եմ գնալ:

Նու նայեց ինձ:

— Կգնանք մի քիչ էլ քաղաքից դուրս:

— Լավ:— Ես նստեցի մեքենան:

— Ղեկը վերցրու,— ասաց Կեստերը:

— Հիմար բաներ մի ասա, Օտտո: Ես հարբած եմ, ղեկի առաջ չեմ նստի:

— Քշիր: Իմ պատասխանատվությանք:

— Այ կտեսնես,— ասացի ես ու նստեցի ղեկի առջև:

Մոտորը հոնդաց: Ղեկանիվը դողդողում էր իմ ձեռքերում: Ճոճվելով, ետ-ետ էին լողում փողոցները, տները թեքվում էին, յուրյոթերասյունները շերտ-շերտ կանգնած էին անձրևի տակ:

— Բան դուրս չի գալիս, Օտտո,— ասացի ես:— Դեռ մեկ էլ սեսար մի բանի խփեցի:

— Խփիր,— պատասխանեց նա:

Ես նայեցի նրան: Նրա դեմքը պարզ էր, լարված ու հանգիստ: Նու նայում էր առաջ՝ սալահատակին: Ես ամուր կպա նստիքի թիկնուտեղին և ավելի պինդ բռնեցի ղեկը: Ես շրթունքներս սեղմեցի և սլքերս կկոցեցի: Աստիճանաբար փողոցն ավելի պարզորոշ դարձավ:

— Դեպի ո՞ւր, Օտտո,— հարցրի ես:

— Ավելի հեռու: Քաղաքից դուրս:

Մենք անցանք ծայրամասն ու շուտով դուրս եկանք խճուղի:

— Միացրու մեծ լույսը,— ասաց Կեստերը:

Առջևում պայծառ փայլով բռնկվեց բետոնը: Անձրևը համարյա դադարել էր, բայց կաթիլները կարկտահատերի նման զարկվում էին դեմքիս: Քամին վրա քշեց ծանր ալիքներով: Անտառի վրա շատ ցածր կախված էին պատառոտված ամպերը, և նրանց տրանքներից արծաթ էր հոսում: Գլուխս պտտեցնող հարբածուխյան մշուշը ցնդեց: Մոտորի մոնչյունը հաղորդվում էր ձեռքերիս, «ղջ մարմնիս: Ես զգում էի մեքենայի հզորությունը: Մխոցների միջի պայթյունները ցնցում էին իմ քարացած բուժ ուղեղը: Մխոցները մուրճերի նման զարկվում էին արյանս: Ես ավելացրի ցա-
կը: Մեքենան գնդակի նման սլացավ ճանապարհով:

— Ավելի արագ,— ասաց Կեստերը:

Ավտոդռերը սուլեցին, վնգոցով մեր մոտով սլացան ծառերն ու հեռագրասյուները: Դռդռոցով ետ մնաց ինչ-որ մի գյուղ: Հիմա արդեն ես բոլորովին զգաստ էի:

— Ավելի շատ գազ,— ասաց Կեստերը:

— Այդ դեպքում ինչպե՞ս կկարողանամ սրան պահել: Ճանապարհը թաց է:

— Ինքդ մի բան կմտածես, շրջադարձներից առաջ միացրու երրորդ արագությունը և գազն էլ մի պակասեցրու:

Մոտորն ավելի ուժգին դողդաց: Օդը ծեծում էր դեմքս: Ես քամու վահանակի հետևում կռացա՝ թվաց, թե ընկա մեքենայի շարժիչի դողդոցի մեջ, մեքենան ու մարմինս ձուլվեցին միևնույն լարման մեջ, նույն բարձր դողով համակվեցի ես, ոտքերիս տակ զգացի անիվները, շոշափեցի ճանապարհի բետոնը, արագությունը... Ու մեկ էլ ասես ուժգին մի ցնցումից, իմ ներսում ամեն ինչ տեղն ընկավ: Գիշերը ոռնում էր ու սուլում, դուրս մղելով ինձանից բոլոր կողմնակի տարրերը: Շրթունքներս ամուր փակվել էին, ձեռքերս մամլիչների նման սեղմվել, և ես ամբողջովին վեր էի ածվել շարժման, կատաղի մի արագության: Ես ուշակորույս էի և միևնույն ժամանակ ծայրահեղորեն ուշադիր:

Ինչ-որ մի շրջադարձի վրա հետևի անիվները սահեցին: Ես մի քանի անգամ դեկը թողեցի դեպի հակառակ կողմը և նորից գազ տվեցի: Մի ակնթարթ կայունությունն անհետացավ, ասես մենք կախված էինք օդապարիկի զամբյուղում: Բայց հետո անիվները նորից ամուր կառչեցին ճանապարհի մակերեսից:

— Լավ է,— ասաց Կեստերը:

— Թաց տերևներից է,— բացատրեցի ես: Մարմնովս մեկ մի տաք ալիք անցավ, և ես թեթևություն զգացի այնպես, ինչպես պատահում է միշտ, երբ վտանգն անցնում է:

Կեստերը գլխով արեց:

— Աշխարհը անտառային շրջադարձներում միշտ էլ ախպես է լինում: Մխել ուզո՞ւմ ես:

— Հա,— ասացի ես:

Մենք կանգ առանք և ծխեցինք:

— Հիմա կարելի է ետ դառնալ,— ասաց Կեստերը:

Մենք հասանք քաղաք, և ես դուրս եկա մեքենայից:

— Լավ է, որ զբոսնեցինք, Օտտո: Հիմա ես իմ նորմային եմ հասել:

— Հաջորդ անգամ քեզ ցույց կտամ շրջադարձներին վարելու մի ուրիշ տեխնիկայ— ասաց նա:— Ղեկի կտրուկ պտույտ, արգելակելու հետ միաժամանակ: Բայց այդ այն դեպքում, երբ ճանապարհը ավելի չոր է:

— Լավ, Օտտո: Բարի գիշեր:

— Բարի գիշեր, Ռոբերտ:

«Կառլը» սլացաւ: Ես տուն մտա: Ես միանգամայն ընկել էի հալից, բայց հանդիստ էի: Իմ տխրութիւնը ցրվեց:

XXIII

Նոյեմբերի սկզբին մենք ծախեցինք սիտրոները: Ձեռք բերած փողով կարելի կլինէր դեռ էլի մի որոշ ժամանակ պահել արհեստանոցը, բայց մեր վիճակն օրեցօր վատթարանում էր: Ձմռանը սեփականատերերը իրենց մեքենաները կանգնեցրել էին գարաժներում՝ բենզին ու հարկ տնտեսելու համար: Վերանորոգման աշխատանքներն ավելի ու ավելի էին պակասում: Ծիրտ է, մենք մի կերպ յուր էինք գնում տաքսիից ստացվող եկամուտով, բայց այդ խզճուկ վաստակը չէր բավականացնում երեքիս ու դրա համար էլ ես շատ ուրախացա, երբ «Ինտերնացիոնալի» տերն ինձ առաջարկեց դեկտեմբերից սկսած ամեն երեկո դաշնամուր նվագել: Վերջին ժամանակներս նրա բախտը բերեց. անասնաբուհականաբերողների միութիւնը իր ամենշաբաթյա հանդիպումներն անց էր կացնում «Ինտերնացիոնալի» հետեի սենյակներից մեկում: Անասնաբուհականաբերողների օրինակին հետեւեց ձիավաճառների միութիւնը և, վերջապես «Համուռն հասարական օգուտի» դիակիրուման համար պայքարող ընկերութիւնը: Այդպիսով ես կարող էի տաքսին թողնել ինցին ու Կեստերին: Այդ ինձ համար միանգամայն ձեռնտու էր մտա նրա համար, որ հաճախ երեկոները չէի իմանում, թե գլուխս առնեմ ուր կօրչեմ:

Պատը կանոնավոր գրում էր: Ես սպասում էի նրա նամակներին, բայց չէի կարողանում պատկերացնել, թե ինչպես է նա ապրում և երբեմն դեկտեմբերյան խոնավ ու ցեխ օրերին, երբ մինչև իսկ կեսօրին կարգին լույս չէր լինում, ես մտածում էի, որ նա վաղուց, շատ վաղուց խույս է տվել ինձանից, հեռացել, որ ա-

մեն ինչ անցած է արդեն: Ինձ թվում էր, թե մեր բաժանման պահից մի ամբողջ հաճիտենականություն է անցել, և նման դեպքում հաճախում էր գալիս, որ Պատը կվերադառնա: Հետո վրա էին հասնում սրտամաշ, վայրենի թախիծով լի երեկոները, և ինձ ուրիշ ոչինչ էլ մնում անել: գիշերները մինչև լույս ես նստում էի պոռնիկների ու անասնաբույժությունների ընկերության մեջ ու նրանց հետ խմում:

«Ինտերնացիոնալի» տները իրավունք էր ստացել իր սրճարանը թաթախմանը չփակել: Բոլոր միութայունների ամուրիները մեծ հրեկոներ էին կազմակերպել: Անասնաբույժությունների միության նախագահ, խոզավաճառ Ստեֆան Գրիգորյայտը այդ տոնին նվիրաբերել էր երկու կաթնակեր գոջի և մեծ թվով խոզի ոտքեր: Գրիգորյայտը երկու տարի էր, ինչ պլանացել էր: Նա աչքի էր ընկնում փափուկ ու մարդամոտ լանվարությամբ: Եվ ահա նա ուղեց ծնունդը դիմավորել հաճելի ընկերության մեջ:

Սրճարանի տները չորս մետրանոց մի տոնածառ էր ճարել, որը բազմեցրել էր վաճառասեղանի կողքին: Ռոզան, որ հարմարավետության և հաճելի մթնոլորտ կազմակերպելու հարցում ճանաչված մի հեղինակություն էր, հանձն առավ զարդարել տոնածառը: Նրան օգնում էր Մարիոնը, և մեկ էլ Կիկին, որն իր հակումներին համապատասխան, նույնպես զերծ էր գեղեցիկի զգացողությունից: Նրանք գործը ձեռնարկեցին օրվա կեսից և ծառից կախ տվեցին մեծ քանակությամբ ապակե գնդեր, մոմեր ու ոսկե-գույն թիթեղիկներ: Վերջ ի վերջո փառավոր տոնածառ ստացվեց: Որպես Գրիգորյայտի նկատմամբ հատուկ ուշադրության նշան, ճյուղերից կախ էին տվել մարցիպանից սարքված բազմաթիվ վարդագույն խոզուկներ:

Ճաշից հետո ես պառկեցի ու մի քանի ժամ քնեցի: Արթնացա, երբ մոլթ էր և միանգամից գլխի շնկա, այժմ երեկո էր, թե՛ առավոտ: Ինչ-որ երազ էի տեսել, բայց չէի կարողանում մտաբերել, թե ինչ: Երազն ինչ-որ հեռուներ էր տարել և ինձ թվում էր, թե ես դեռ լսում եմ, ինչպես է իմ հետևից սղմակով փակվում մի սև գուռ: Հետո ես թիպոցի ձայն լսեցի:

— Ո՞վ է,— բացականչեցի ես:

— Ես եմ, պարոն Լոկամպ:

Ես ճանաչեցի ֆրաու Զալեսկու ձայնը:

— Մտե՛ք, — ասացի ես: — Դուռը բաց է:

Դուռը ճռռաց, և ես տեսա ֆրաու Զալեսկու միջանցքից լցվող զևիշնավուն լույսով ողողված կերպարանքը:

— Ֆրաու խասսեն է եկել, — շնչաց նա: — Շուտ գնանք: Ես հիմա չեմ կարողանում այդ մասին ասել:

Ես շարժվեցի: Նախ հարկավոր էր ուշքի գալ:

— Ոստիկանատուն ուղարկեցե՛ք նրան, — փոքր-ինչ մտածելով ասացի ես:

— Պարոն Լոկամպ, — ֆրաու Զալեսկին ձեռքերն էր կոտրատում: — Ձեզանից բացի ոչ ոք չկա: Դուք պետք է օգնեք ինձ: Ձե՞ որ դուք քրիստոնյա եք:

Դռան լուսավոր քառանկյոնում մեջ նա կարծես սև, պարող մի սուվեր լինեք:

— Վերջ տվե՛ք, — ասացի ես բարկությանմբ: — Հիմա կգամ,

Ես հագնվեցի ու դուրս եկա: Ֆրաու Զալեսկին ինձ սպասում էր միջանցքում:

— Նա արդեն գիտե՞, — հարցրեցի ես:

Նա գլուխը տարուրեքեց և թաշկինակը սեղմեց շրթունքներին:

— Ո՛ւր է նա:

— Իր նախկին սենյակում:

Խռհանոցի մուտքի մոտ հուզմունքից քրտնաթոր կանգնած էր Ֆրիդան:

— Նա կրում է ջայլամի փետուրներով շլյապա և ադամանդե կրծքադարձ, — շնչաց նա:

— Նայեցե՛ք, որպեսզի այս ապուշը ականջ չդնի, — ասացի ես ֆրաու Զալեսկուն և մտա սենյակ:

Ֆրաու խասսեն կանգնած էր պատուհանի մոտ: Քայլերի ձայն լսելով, նա արագ շրջվեց: Ինչպես երևում է, նա ինչ-որ մեկ ուրիշին էր սպասում: Որքան էլ այդ հիմար թվա, ամենից առաջ ես ակամայից ուշադրություն դարձրի նրա փետրադարձ գլխարկին և կրծքադարձին: Պարզվեց, որ Ֆրիդան իրավացի է. շլյապան շատ շքեղ էր, կրծքադարձն ավելի համեստ: Տիկինը պնդվել էր, բացեիրաց ցանկանալով ցույց տալ, թե որքան լավ է ինքը ապրում: Ընդհանուր առմամբ նա բավական լավ տեսք ուներ. համեմատյալ ղեպս անհամեմատ լավ, քան առաջներում:

— Նշանակում է, նասսեն թաթախմանն էլ է աշխատում, թու-
նալից հարցրեց նա:

— Ոչ,— ասացի ես:

— Ապա ո՞ւր է նա: Արձակուրդո՞ւմ:

Նա կոնքերը օրորելով մոտեցավ ինձ: Ես ամբողջապես պա-
րուրվեցի նրա օծանելիքի սուր հոտով:

— Դուք էլի ի՞նչ եք ուզում նրանից,— հարցրեցի ես:

— Վերցնել իմ իրերը: Հաշիվներս մաքրել: Վերջ ի վերջո ինչ-
որ բան այստեղ պատկանում է ինձ:

— Հաշիվներ մաքրել հարկավոր չէ,— ասացի ես:— Այժմ այս
ամենը պատկանում է միայն ձեզ:

Նա առանց որևէ բան հատկանալու նայեց ինձ:

— Նա մեռած է,— ասացի ես:

Ես հաճույթով բռնորովին այլ ներպ կհաղորդեի նրան այդ:
Ոչ միանգամից, նախապատրաստելով: Բայց չգիտեի ինչից ըս-
կեսել: Բացի այդ, իմ գլուխը դեռ աղմկում էր երազից, այնպիսի
երազից, որից հետո մարդ արթնանալիս իրեն զգում է մոտիկ ինք-
նասպանությանը:

Ֆրաու խասսեն կանգնած էր սենյակի մեջտեղում և այն պա-
հին, երբ ես նրան ասացի այդ, չգիտես ինչու, միանգամայն հըս-
տակորեն պատկերացրի, որ նա ոչ մի բանի չի դիպչի, եթե տա-
պալվի գետին: Տարօրինակ է, բայց ես իսկապես որևէ այլ բան
չէի տեսնում, և ուրիշ ոչ մի բանի մասին չէի մտածում:

Բայց նա չընկավ, շարունակելով կանգնած մնալ, նա նայեց
ինձ: Միայն նրա շքեղ գլխարկի փետուրներն էին ցնցվում:

— Ահա թե ինչ...— ասաց նա,— ահա թե ինչ...

Եվ մեկ էլ,— ես նույնիսկ միանգամից գլխի լրնկա, թե ինչ
էր պատահում,— այս պճնված, անուշահոտությամբ օծված՝ կինը
սկսեց աչքիս առաջ պառավել, կարծես ժամանակը փոթորկալի մի
հորձանքով իլվեց նրա վրա, և ամեն մի ակնթարթը մի տարի
դարձավ: Լարվածությունն անհետացավ, հանդիսավորությունը
մարեց, դեմքը դարձավ խորշոմած, կնճիղները որդերի նման սո-
ղացին նրա դեմքի վրայով և երբ անխտաճ շոշափող շարժում-
ներով նա մի կերպ ձգվեց դեպի աթոռն ու նստեց, ասես վախե-
նալով ինչ-որ մի բան փշրել, իմ առջև ուրիշ մի... էն էր՝ հոգնած,
կոտրված, պառաված:

— Ինչի՞ց մեռավ,— հարցրեց նա առանց շրթունքները շար-
ժելու:

— Այդ հանկարծակի պատահեց,— ասացի ես:

Նա չէր լսում: Եվ նայում էր իր ձեռքերին:

— Ի՞նչ անեմ ես հիմա,— քրթմնջում էր նա:— Ի՞նչ անեմ
ես հիմա:

Ես մի փոքր սպասեցի: Մարտափելի վատ էի զգում ինձ:

— Զէ՛ որ հավանորեն ինչ-որ մեկը կա, որի մոտ դուք կա-
րող եք հիմա գնալ,— ասացի ես վերջապես:— Ձեզ համար ավելի
լավ կլինի հեռանալ այստեղից: Զէ՛ որ դուք չէիք էլ ուզում այս-
տեղ մնալ...

— Հիմա ամեն ինչ ուրիշ կերպ դարձավ,— առանց աչքերը
բարձրացնելու պատասխանեց նա:— Իսկ ի՞նչ պետք է անեմ ես
հիմա:

— Զէ՛ որ ինչ-որ մեկը հավանորեն սպասում է ձեզ: Գնացեք
նրա մոտ և նրա հետ միասին ամեն ինչ ծանր ու թեթև արեք:
Իսկ ծնունդից հետո անցեք ոստիկանատան քաղմաս: Այնտեղ են
բոլոր փաստաթղթերը և բանկային չեկերը: Դուք պետք է ներկա-
յանաք այնտեղ: Այդպես դուք կկարողանաք ստանալ ձեր փողը:

— Փող, փող,— ինչ-որ բթուխյան մեջ քրթմնջաց նա:— Այդ
ի՞նչ փող է:

— Բավական շատ է: Մոտ հազար երկու հարյուր մարկ:

Նա գլուխը բարձրացրեց: Նրա աչքերում հանկարծ հայտնվեց
ինչ-որ խենթ մի արտահայտություն:

— Ո՛չ,— ճշաց նա:— Այդ ճշմարիտ չէ:

Ես չպատասխանեցի:

— Ասացեք, որ այդ ճիշտ չէ,— շշջաց նա:— Այդ ճիշտ չէ,
կամ գուցե նա այդ փողը ետ է գցել թաքուն, սե օրվա համար:

Նա վեր կացավ: Անսպասելիորեն միանգամայն կերպարանա-
փոխվեց: Շարժումները դարձան ավտոմատիկ: Նա ընդհուպ մո-
տեցավ ինձ:

— Այո, այդ ճշմարիտ է,— ֆշջացրեց նա,— ես զգում եմ, որ
այդ ճիշտ է: Ինչ ստորն է: Օ՛, ինչպիսի ստորը: Ստիպել ինձ անել
այս բոլորը, իսկ հետո հանկարծ այսպես... Բայց ես կվերցնեմ այդ
փողը ու կշարժեմ: Մի երեկոյի ընթացքում կշարժեմ: Փողոց կը-
շարժեմ, որ դրանից ոչինչ չմնա, ոչինչ: Ոչինչ:

Ես լուռ էի: Այդքանն ինձ թավալեմ էր: Նրա առաջին ցրն-

յումն անցավ, նա գիտեր, որ Խասսին մեռել է, մնացած բաներում նա ինքը պետք է իր անելիքը որոշեր: Նրան դեռևս մի հարված էլ էր սպասում: Չէ՞ որ նա դեռևս իմանալու էր, որ նա կախվել է: Բայց դա արդեն իր գործն էր: Հանձն առ այդ կնոջ հնարավոր չէր հարուժյուն տալ Խասսին:

Հիմա նա հեկեկում էր: Նա արցունքներով ողողվել էր, երեսացի նման լաց լինելով բարակ ու խղճալի ձաքնով: Այդ բավական երկար շարունակվեց: Ինչ ասես, որ չէի տա մի սիգարետի համար: Ես արցունքներ տեսնել չէի կարողանում:

Վերջապես նա լռեց, երեսը սրեց, հանեց դիմափոշու արծաթե տուփը և սկսեց քսվել առանց հայելու մեջ նայելու: Հետո դիմափոշու տուփը տեղը դրեց ու մոռացավ պայուսակը չրխկացնել:

— Ես էլ ոչինչ չգիտեմ, — ասաց նա կոտորված ձայնով, — ես էլ ոչինչ չգիտեմ, հավանորեն նա լավ մարդ էր:

— Այո, այդ այդպես է:

Ես նրան հաղորդեցի ոստիկանատան քաղմասի հասցեն և ասացի, որ այն այսօր արդեն փակ է: Ինձ փվում էր, թե ավելի լավ կլիներ, եթե նա միանգամից չզնար անտեղ: Այսօր նրա համար այսքանն էլ արդեն բավական էր:

Երբ նա զնաց, հյուրասենյակից դուրս եկավ Ֆրաու Ջալեսկին:

— Մի՞թե այստեղ ինձանից բացի ուրիշ ոչ ոք չկար, — հարցրեցի ես ինքս ինձ վրա շարանալով:

— Միայն պարոն Ջորջին: Ինչ ասաց նա՞:

— Ոչինչ:

— Ավելի լավ:

— Ինչ իմանաս, երբեմն այդպես ավելի վատ է լինում:

— Նրա նկատմամբ ես չեղճահարություն չունեմ, — եռանդադին հայտարարեց Ֆրաու Ջալեսկին: — Ամենափոքր իսկ չափով:

— Խղճահարությունն ամենաօգտակար բանն է աշխարհի երեսին, — ասացի ես ջղազրգույթյամբ: — Խղճահարությունը շարախնդրության հակառակ երեսն է, թող այդ բանը ձեզ հայտնի լինի: Ժամը քանի՞սն է:

— Յոթին տասնհինգ է պահաս:

— Յոթին ես ուզում եմ զանգահարել Ֆրոյլայն Խոլմանին, բայց այնպես, որ ոչ ոք ականջ չդնի: Դա հնարավո՞ր բան է:

— Ոչ ոք չկա, պարոն Զորջիից բացի: Յրիդային ես ճամփու եմ դրել: Եթե ուզում եք, կարող եք խոհանոցից փոսել: Լարի երկարովթյունը հնարավորություն է տալիս ապարատը այնտեղ հասցնել:

— Լավ:

Ես թակեցի Զորջիի դուռը: Մենք նրա հետ վաղուց չէինք հանդիպել: Նա նստած էր գրասեղանի առաջ և սարսափելի տեսք ուներ: Շուրջն ամեն կողմ թափթփված էին պատառոտված թղթեր:

— Բարե, Զորջի,— ասացի ես:— Ի՞նչ ես անում:

— Զբաղվում եմ ինվենտարիզացիայով,— աշխատելով ժրպտալ, պատասխանեց նա:— Լավ զբաղմունք է թաթախման օրով:

Ես դետնից վերցրի թղթի մի կտոր: Այդ քիմիական ֆորմուլաներով դասախոսության մի կոնսպեկտ էր:

— Ինչո՞ւ ես դու դրանք պատառոտել,— հարցրի ես:

— Այլևս իմաստ չունի, Ռոբեր:

Նրա մաշկն ասես թափանցիկ լիներ: Ականջները կարծես մոմից էին պատրաստված:

— Դու ի՞նչ ես կերել այսօր,— հարցրեցի ես:

Նա թափ տվեց ձեռքը:

— Կարևոր չէ: Բանն այդ չէ, բանն ուտելիքը չէ: Բայց ես արդեն չեմ կարողանում: Հարկավոր է թողնել:

— Մի՞թե այդքան դժվար է:

— Այո:

— Զորջի,— հանգիստ ասացի ես:— Հապա մի նայիր ինձ: Մի՞թե դու կասկածում ես, որ իր ժամանակին ես վել էի ուզում մարդ դառնալ և ոչ թե դաշնակահար՝ այդ բողային «Ինտերմացիոնալ» սրճարանում:

Նա մատներն էր քաշքշում:

— Գիտեմ, Ռոբեր, բայց դրամից իմ բանը չի թեթևանում: Ուսումն ինձ համար ամեն ինչ էր: Իսկ հիմա ես հասկացա, որ միտք չունի: Որ ոչ մի բանի մեջ իմաստ չկա: Փաստորեն, ինչի՞ համար ապրել:

Նա շատ փղձալի էր, սոսկալի ընկճված, բայց և այնպես ես հուճաացի:

— Փոքրի՜կ իշուկ,— ասացի ես:— Հայտնագործություն կատարեցիր: Կարծում ես, հենց միայն դո՞ւ ես այդպիսի վիթխարի իմաստովթյուններ որոճում: Իհարկե, ոչ մի իմաստ չկա: Եթե կու-

զէս իմանալ, մենք շենք ապրում հանո՞ւն ինչ-որ իմաստի: Այդ աշնքսն էլ հասարակ բան չէ: Վեր կաց հագնվիր: Ինձ հետ միասին կգաս «Ինտերնացիոնալ»: Այնտեղ կնշենք քո տղամարդ դառնալը: Մինչև այժմ դու դպրոցական էիր, ես քո հետեից կգամ մի կէս ժամից:

— Ոչ,— ասաց նա:

Նա լիովին թթվել էր:

— Ոչ,— գնանք,— ասացի ես:— Զիջիր ինձ: Ես չէի ուզենա այսօր միայնակ լինել:

Նա թերահավատությամբ նայեց ինձ:

— Էհ, ինչպէս կուզես,— ակամա սլատասխանեց նա:— Վերջի վերջո մի՞թե ամեն ինչ միևնույնը չէ:

— Ահա, տեսնո՞ւմ ես,— ասացի ես:— Սկսելու համար այդ աշնքան էլ վատ նշանաբան չէ:

Ժամը յոթին ես հեռախոսային խոսակցություն պատվիրեցի Պատի հետ: Յոթից հետո կեստարիֆ գնացուցակ գոյովություն ունեւր և ես կարող էի երկու անգամ ավելի էժան խոսել: Ես նստեցի միջանցքում, սեղանի վրա և սկսեցի սպասել: Խոհանոց գնալ չէի ուզում: Այնտեղից կանաչ լոբու հոտ էր դալիս, և ես չէի ուզում, որ դա ինչ-որ կերպ կապվեր Պատի հետ, մինչև իսկ հեռախոսով խոսակցության ժամանակ: Մի քառորդ ժամից ինձ տվեցին բուժարանը: Պատը միանգամից մոտեցավ ապարատին: Այնքան մոտիկից լսելով նրան, նրա տաք, ցածր, մի փոքր անսովոր հայնը, ես այն աստիճան հուզվեցի, որ համարյա թե՛ չէի կարողանում խոսել: Ես կարծես տենդի մեջ էի: Արյունը խփում էր քունքերումս, և ես ոչ մի կերպ չէի կարողանում ինքս ինձ տիրապետել:

— Աստված իմ, Պատ,— ասացի ես,— այդ իսկապէ՞ս դու ես: Նա ծիծաղեց:

— Որտե՞ղ ես, Ռոբերի Գրասենյակո՞ւմ:

— Զէ, ես նստած եմ ֆրաու Զալեսկու սեղանին: Ինչպե՞ս ես ապրում դու:

— Լավ, սիրելիս:

— Դու վե՞ր ես կացնել:

— Այո, Սպիտակ լողազգեստով ես նստած եմ իմ սենյակի յուսամուտի գոգին: Լուսամուտից այն կողմը ձյուն է գալիս:

Հանկարծ ես հստակորեն տեսա նրան: Տեսա, թե ինչպես են պոտովում ձյունի փաթիլները, տեսա թուխ, ասես քանդակած գլուխը, ուղիղ, մի փոքր Կոր ուները, բրոնզե մաշկը:

— Աստված իմ, Պատ,— ասացի ես:— Անկեղծալ փող: Ես հենց այս բոլորին ինքնաթիռ փնտռեի և երեկոյան կլինեի քեզ մոտ:

— Օ, իմ սիրելի...

Նա լռեց: Ես լսում էի կամացուկ մի խշշոց և լարերի բվվոցը:

— Դու դեռ լսո՞ւմ ես, Պատ:

— Այո, Ռոբերի, բայց հարկավոր չէ այդպիսի բաներ ասել: Իմ գլուխը բոլորովին պոտովեց:

— Ես էլ ուժեղ գլխապտուխտ ունեցա,— ասացի ես:— Պատմիր, ի՞նչ ես անում այդպես, վերևում:

Նա խոսեց, բայց քիչ հետո ես դադարեցի հատկանալ նրա խոսքերի իմաստը և միայն ձայնն էի լսում: Ես նստած էի մութ միջանցքում, վարազի գլխի տակ, իսկ խոհանոցից գալիս էր կանաչ լոբու հոտը: Հանկարծ ինձ թվաց, թե լայն բացվեց դուռը և ինձ միանգամից իր գիրկն առավ լույսի քնքշովյան, երազանքներով, կարոտով ու ջահելությամբ լցված շողշողուն մի ալիք: Ես ոտքերով հենվեցի միջանցքի պատին, ափս սեղմեցի այտին, նայեցի վարազի գլխին: Նայեցի խոհանոցի բաց դռանը և այդ ամենը չէի նկատում: Շուրջս ամառ էր, քամի: Ցորենի արտեր ու երեկո և անտառային կածանների կանաչավուն մի լույս: Զայնը լռեց: Ես խոր շունչ քաշեցի:

— Ինչ լավ է քեզ հետ խոսելը, Պատ, իսկ ի՞նչ ես անում դու այսօր երեկոյան:

— Այսօր մենք մի փոքրիկ տոնախմբություն ունենք, տկրավում է ժամը ութին: Հենց հիմա ես հագնվում էի, որ գնամ:

— Իսկ ի՞նչ ես հագնելու դու. արծաթե բանվածքով շրջազգեստը:

— Այո, Ռոբերի: Արծաթե շրջազգեստը, որը հագիս էր, երբ դու ինձ գրկած տանում էիր միջանցքով:

— Իսկ ո՞ւմ հետ ես գնալու:

— Ոչ ոքի: Երեկոն կլինի բուժարանում: Ցածում, ճեմասրահում: Այստեղ բոլորը իրար ճանաչում են:

— Հավանորեն քեզ համար դժվար է իմ հանդեպ հավատարմութիւն պահպանել,— ասացի ես:— Հատկապես այդ արժաթի շրջագոյնտով:

Նա ժիծաղեց:

— Միայն թե ոչ այս շրջագոյնտով: Նրա հետ կապված են իմ որոշ հիշողութիւնները:

— Իմը նույնպես: Ես տեսել եմ, թե այն ինչ ապավորութիւն է առաջացնում: Ատենք, ես այնքան էլ հետաքրքրատեղը չեմ: Դու կարող ես ինձ դավաճանել, միայն թե ես չեմ ուղում այդ մասին իմանալ: Հետո, երբ կվերադառնաս, կհամարենք, թե այդ ամենը քեզ հետ պատահել է երազում, մոռացվել է ու անցել:

— Ախ, Ռորբի,— խոսեց նա դանդաղ և խուլ ձայնով:— Ես չեմ կարող քեզ դավաճանել: Ես չափից դուրս շատ եմ մտածում քո մասին: Դու չգիտես, թե ինչպիսին է այստեղ կյանքը: Սա շողշողուն գեղեցիկ մի բանտ է: Աշխատում եմ ցրվել, ինչպես կարող եմ, ահա և բոլորը: Քո սենյակը հիշելիս, ես պարզապես չեմ իմանում, թե ինչ անեմ: Այդպիսի պահերին ես գնում եմ կայարան և նայում եմ ցածից եկող գնացքներին, մտնում եմ վագոնները, կամ ձևացնում, թե դիմավորում եմ ինչ-որ մեկին: Այդպես ինձ թվում է, թե ավելի մոտիկ եմ լինում քեզ:

Ես ամուր սեղմեցի շրթունքներս: Դեռևս երբեք նա ինձ հետ այդպես չէր խոսել: Նա միշտ էլ ամաչկոտ էր և նրա զգացմունքներն ավելի արտահայտվում էին շարժումներով և հայացքներով. քան թե խոսքերով:

— Ես կաշխատեմ քո մոտ գալ, Պատ,— ասացի ես:

— Ճիշտ, Ռորբի:

— Այո, գուցե հունվարի վերջին:

Ես գիտեի, որ հազիվ թե հնարավոր լինի. փետրվարի վերջին հարկավոր է նորից վճարել բուժարանի համար: Բայց ես այդ ասացի նրան սիրտ տալու համար, իսկ հետո ես առանց մի առանձին դժվարութեան, կկարողանայի իմ մեկնումը հետաձգել մինչև այն ժամանակ, երբ նա կապաքինվի, և ինքը կկարողանար գալ բուժարանից:

— Յտեսություն, Պատ,— ասացի ես:— Ամենայն բարիք եմ ցանկանում քեզ: Ուրախ եղիր, այդ դեպքում ինձ համար էլ ուրախ կլինի: Այսօր եղիր ուրախ:

— Այո, Ռոբբի, այսօր ես նրջանիկ եմ:

Իսկ մտա Ջորջիին վերցնելու, և մենք միասին ճանապարհ քննարկեցինք դեպի Քիստերնացիոնալ: Հին ժխապատ դահլիճն համարյա անճանաչելի էր դարձել: Տոնածառի կրակները պայծառ վառվում էին, և նրանց տաք լույսը անդրադառնում էր բոլոր շշերի, գավաթների և վաճառասեղանի սլոնձե ու նիկելապատ մասերի վրա: Երեկոյան հագուստներով ու կեղծ զարդեղենով պոռնիկները, սպասումով լի, նստած էին սեղաններից մեկի շուրջը:

Ժամը ուղիղ ութին դահլիճում հայտնվեց միացյալ անասնաբուհունաբերողների երգեցիկ խումբը: Նրանք շարվեցին դռան առաջ ըստ ձայների. աջից առաջին տենորը, ձախից երկրորդ բասը, Ստեֆան Գրիգորյայտը, այդ այրին ու խոզավաճառը, գրպանից հանեց կամերտոնը, հնչեցրեց առաջին նոտան և երգն սկսվեց:

— Որքան հուզիչ է, աչքերը սրբելով ասաց Ռոզան: Ավարտվեց երկրորդ քառյակը, փոթորկալից ծափահարություններ հնչեցին: Երգչախումբը շնորհակալությամբ գլուխ տվեց: Ստեֆան Գրիգորյայտը սրբեց ճակատի քրտինքը:

— Բեթհովենը Բեթհովեն է,— հայտարարեց նա: Ոչ ոք նրան չառարկեց: Ստեֆանը գրպանը դրեց թաշկինակը:— Խեղձ աշխարհի գեներ:

Սեղանը բացված էր մեծ սենյակում, ուր սովորաբար հավաքվում էին միության անդամները: Մեջտեղում արծաթե պնակների վրա դրված էին փոքրիկ սպիրտայրոցներ: Շքեղորեն ցուցադրված էին լավ տապակված ու վարմարացված կաթնակեր գոջինները: Նրանց ատամների արանքում կիտրոնի շերտիկներ կային: Մեջքների վրա փոքրիկ լուսավորված տոնածառեր: Նրանք արդեն ոչ մի բանի վրա չէին զարմանում: Տիրոջ ընծայած նոր ներկված ֆրակով երևաց Ալոիսը: Նա մի կես դյուժին գինով լի կավե մեծ սափորներ բերեց ու լցրեց գավաթները: Դիակիզման աշակցող ընկերությունից եկավ Պոտտերը:

— Խաղաղություն աշխարհին,— մեծ արժանապատվությամբ ասաց նա, տեղանց Ռոզայի ձեռքը և նստեց նրա կողքին:

Մտնֆան Գրիգորյայտը, որն անմիջապես Զորքիին հրավիրել էր սեղանի մոտ, վեր կացավ և արտասանեց իր կյանքի ամենակարճ և ամենալավ ճառը։ Նա բարձրացրեց կայծկլտացող «Վահհհհհհհհհ» լի գավաթը, ճառագայթող հայացքը պտտեցրեց բոլորիս վրա և բացականչեց.

— Ողջ լինեք:

Հետո նա նորից նստեց, Եվ Ալոիսը բերեց խոզի ոտքերը, թթու կաղամբ և աղը դրած կարտոֆիլ։ Մատուցարանը ձեռքին մտավ սրճարանի տերը, մատուցարանի վրա շարված էին պիղեկյան ռակհհհհ գարեջրով լի գավաթներ:

— Դանդաղ կեր, Զորք,— ասացի ես:— Քո ստամոքսը դեռ պետք է սովորի յուզոտ մսին:

— Ես ընդհանրապես պետք է ամենից առաջ սովորեմ այս ամենին,— պատասխանեց նա և նայեց ինձ:

— Այդ արագ է կատարվում,— ասացի ես,— միայն թե համեմատություններ հարկավոր չեն: Այդ դեպքում գործն արագ կընթանա:

Նա գլխով արեց և խոնարհվեց ասիսի վրա:

Հանկարծ սեղանի մյուս ծայրին մի վեճ բռնկվեց: Մենք լրեսեցինք Պոտտերի կրկուսն ձայնը: Նա ուզում էր բաժանկ բաժանկ գարկել սիգարետ վաճառող Բուշի հետ, բայց վերջինս հրաժարվեց, հայտարարելով, թե չի ուզում խմել, այլ գերադասում է ավելի շատ ուտել:

— Այդ ամենը հիմարություն է,— չղայնացած փնթփնթաց Պոտտերը:— Երբ ուտում ես, պետք է խմես, մինչև իսկ, ով խմում է, նա ավելի շատ է ուտում:

— Դատարկ բան է,— մրթմրթաց Բուշը՝ տափակ քթով եղջուրե շրջանակներով ակնոց կրող բարձրահասակ բարակ մի մարդ:

Պոտտերը վեր թռավ տեղից:

— Դատարկ բան է, և այդ ասում ես դո՞ւ, քո բոլի մեկը:

— Կամաց,— բղավեց Մտնֆան Գրիգորյայտը:— Թաթխամանը ոչ մի սկանդալ:

Նրան բացատրեցին, թե բանն ինչումն է, և նա Սոզոմոնի վճիռ կայացրեց: Գործը ստոպել կոչվրես: Վիճաբանողների առաջ դրեցին մսով լի երկու ասիս, կարտոֆիլ և կաղամբ: Հսկայական բաժիններ էին: Պոտտերին թույլատրվեց խմել, ինչ որ

ուզենաւ Բուշը պէտք է ցամաք ուտեր: Մրցույթին մի առանձնահատուկ սրտաթոնն տալու համար, Գրիգորեայտը տոտալիզատոր կազմակերպեց, և հյուրերը սկսեցին գրազ բռնել: Պոտտերն իր առջև գարեջրով լի գավաթներով կազմված մի կիսաշրջան սարքեց և նրանց արանքներում դրեց գոհարների նման շողշողացող օղու գավաթներ: Գրազը կապում էին հրեքին մեկ փոխհարաբերութեամբ, հօգուտ Պոտտերի:

— Բուշը խժոռւմ էր կատաղորեն, ցած խոնարհված ափսեի վրա: Պոտտերը մարտնչում էր բացահայտորեն, նա նստել էր ձիգ և ուղիղ: Ամեն մի կումից առաջ նա չաթախնդորեն Բուշին ողջութեան էր մաղթում, որին վերջինս պատասխանում էր ատելութեամբ լի հայացքով:

— Ես սկսում եմ վատ դաւ, — ասաց ինձ Ջորջին:

— Արի դուրս գանք:

Ես նրա հետ միասին զնացի դեպի զուգարան և միջանցքում նստեցի, որպեսզի նրան սպասեմ: Մոմերի քաղցրավուն հոտը խառնվել էր կամացուկ ճթճթոցով այրվող փշատերևի հոտին: Եվ հանկարծ թվաց, թե ես լսում եմ սիրելի փափուկ ոտնաձայները, զգում եմ տաք շնչառութեանը ու մոտիկից տեսնում թուխ աչքերը...

— Սատանան տանի, — ասացի ես ու վեր կացաւ: — Այս ինչ է կատարվում ինձ հետ:

Հենց նույն ակնթարթին լսվեց մի խլացուցիչ աղմուկ:

— Պոտտեր:

— Բռավո, Ալոիզիուս:

Դիակիզումը հաղթանակեց:

Հետևի սենյակում քուլա-քուլա բռնել էր սիգարի ծուխը: Կոնյակ էին բաժանում: Ես դեռևս շարունակում էի նստած մնալ վաճառասեղանի մոտ: Երևացին աղջիկները: Նրանք խմբվեցին ինձից ոչ հեռու և սկսեցին գործնական քննիչներ:

— Այդ ի՞նչ բանի էք, — հարցրեցի ես:

— Մեզ համար նվերներ են պատրաստված, — պատասխանեց Մարինը:

— Ահա թե ինչ:

Ես գլուխս հակեցի վաճառասեղանին և փորձեցի պատկե-

բացնել, թե ինչ է անոսմ հիմա Պատը: Ես տեսնում էի բուժարանի բոցկէտացող բուխարիներով ճեմասրահը, և լուսամուտի առջև Հեկզա Գուտմանի և Վլի ինչ-որ մարդկանց հետ կանգնած Պատին: Այդ բոլորը այնքան վաղուց էր... Երբեմն ես մոտժոռմ էի մի գեղեցիկ առավոտ կարթնանամ և մեկ էլ կպարզվի, որ ամեն ինչ անցել է, մոռացվել, անհետացել: Զկար ոչ մի մնայուն բան, անգամ հիշողությունը:

Ղողանջեց զանգակը: Հավերի վախեցած երամի նման աղջիկներն իրար խառնվեցին և վազեցին բիլյարդանոց: Այնտեղ, մի զանգակ ձեռքին, կանգնած էր Ռոզան: Նա ինձ գլխի շարժումով հասկացրեց, որ մոտենամ: Բիլյարդի սեղանին, մի փոքրիկ տոնածառի տակ, մետաքսե թղթով ծածկված էին ափսեներ: Յուրաքանչյուր ափսեի վրա դրված էր նվերով մի ծրար և վրան անունը գրած մի քարտ: Աղջիկները միմյանց նվերներ էին արել: Ամեն ինչ պատրաստել էր Ռոզան: Նվերները նրան էին հանձնել փաթեթված տեպոկ, և նա դրանք դասավորել էր ափսեների վրա: Հուզված աղջիկները մեկը մյուսին ընդհատելով շատախոսում էին, ցանկանալով որքան հնարավոր է շուտ տեսնել, թե ինչ է պատրաստված իրենց համար, խառնվել էին իրար:

— Դու այդ ի՞նչու չես վերցնում քո ափսե՞ն,— հարցրեց ինձ Ռոզան:

— Ի՞նչ ափսե:

— Քոնը: Դու էլ նվեր ունես:

Թղթի վրա գեղեցիկ, կլոր տառերով, նույնիսկ երկու գույնով գրված էր իմ անունը: Խնձոր, ընկույզ, նարինջ, Ռոզայից՝ մի սվիտեր, որը նա լինքն էր գործել, տիրուհուց՝ փոստի վանաչ գույնի մի փողկապ, Կիկիից՝ արհեստական մետաքսի վարդագույն գուլպաներ, գեղեցիկուհի Վալլիից՝ մի կաշվե գոտի, մատուցող Ալոիսից՝ վես շիշ ռոմ, Վիտայի և Միմիի ընդհանուր նվերն էր կես դուլժին թաշկինակ և տիրոջից՝ երկու շիշ կոնյակ:

— Երեխաներ,— ասացի ես,— երեխաներ, բայց սա բոլորովին անսպասելի մի բան էր:

— Դու զարմացե՞լ ես,— բացականչեց Ռոզան:

— Շատ:

— Ես կանգնած էի նրանց մեջ ամոթահար, մինչև հոգուս խորքը զգացված:

— Երեխաներ,— ասացի ես,— գիտե՞ք, թե վերջին անգամ

և՛րբ եմ նվեր ստացել: Ես ինքս էլ չեմ հիշում: Հավանորեն, դեռ պատերազմից առաջ: Բայց ախր ես քեզ համար ոչինչ չունեմ:

Բոլորն էլ սարսափելի ուրախ էին, որ նվերներն ինձ այդպես ցնցել են:

— Նրա համար, որ դու միշտ մեզ համար դաշնամուր ես նվագել,— ասաց Լինան ու կարմրեց:

— Այո, մի բան նվագիր հիմա մեզ համար. այդ կլինի քո նվերը,— հայտարարեց Ռոզան:

— Ինչ ուզում եք,— ասացի ես:— Ինչ ուզենաք:

— Նվագիր «Իմ ջահելությունը»,— խնդրեց Մարինոն:

— Ոչ, որեւէ ավելի ուրախ մի բան,— բողբոջեց Կիկին:

Նրա ձայնը խեղդվեց ընդհանուր աղմուկի մեջ: Նա իրականում լրջորեն որպես տղամարդ ջէր ընդունվում: Ես նստեցի դաշնամուրի առաջ ու ակսեցի նվագել: Բոլորը երգեցին:

Անցած օրերից մի հին երգ կա,

Որ սիրել է ինձ:

Նա պատանությունից է գալիս,

Պատանությունից իմ:

Տիրուհին անջատեց էլեկտրականությունը: Այժմ, տարածելով փափուկ մի լույս, վառվում էին միայն տոնածառի մոմերը: Ցածրածայն կլկլացրեց զարնջրի ծորակը, հիշեցնելով անտառային հեռավոր առվակի խոխոշյուն, և տափափաթած Ալոիսը ետ ու առաջ էր վազվզում դահլիճում մի սև տեսիլքի նման, ասես. ծուլթաթ Պանը լիներ: Ես նվագեցի երկուրդ քառյակը: Փայլուն աչքերով, քաղցենուհիների բարի դեմքերով, աղքիկները իրար գլխի էին հատվաթիվ դաշնամուրի մոտ: Եվ, օ հրաշք, լինչ-որ մեկը հեկեկալով լաց եղավ: Այդ Կիկին էր, որ հիշել էր իր հարազատ Լյուքենվալդը:

Կամացուկ բացվեց դուռը: Մեղդիկ կրկներգը երգելով, բրավյուսկան սև սիգար ծխող Գրիգորյայտի գլխավորությամբ, իրար հետևից, շարքով դահլիճ մտան երգեցիկ խումբը: Երգիչները շարվեցին աղքիկների հետևում:

Օ, երբան լի էր այս աշխարհը,

Նրբ ևս մեկնում էի:

Այժմ վերադարձն էմ ահա,

Օ, ինչ դատարկ է նա:

Մեղմ մարեց խմբերգը:

— Գեղեցիկ է,— ասաց Լինան:

Ռոզան՝ վառեց բենգալյան կրակները: Նրանք թշնամ էին ու կայծեր ցայտեցնում:

— Ահա, իսկ հիմա որևէ ուրախ մի բան,— բղավեց նա:— Հարկավոր է ուրախացնել Կիկիին:

— Ինձ էլ,— հայտարարեց Ստեֆան Գրիգոլյայտը:

Ժամը տառնմեկին, եկան Կեստերն ու Լենցը: Գունատված Ջորջիի հետ միասին մենք նստեցինք վաճառասեղանի մոտ մի սեղանի շուրջ: Ջորջիին ուռելու բան տվեցինք, նա հազիվ էր ուտի վրա կանգնում: Լենցը շուտով անհետացավ անասնաարդյունաբերողների աղմկալից ընկերության մեջ: Մի քառորդ ժամից մենք նրան տեսանք Գրիգոլյայտի հետ միասին, վաճառասեղանի մոտ: Նրանք փաթաթվում էին իրար և բրուզերշափոխվում:

— Ստեֆան,— բացականչեց Գրիգոլյայտը:

— Գոտֆրիդ,— պատասխանեց Լենցը և երկուսույլ միասին մեկտեղեցին Կոնյակ պարպեցին:

— Գոտֆրիդ, վաղը ես քեզ կուղարկեմ մի կապոց թոքի երշիկ: Պայմանավորվեցինք:

— Պայմանավորվեցինք: Ամեն ինչ կարգին է,— Լենցը թըփփըփացրեց նրա ուսը:— Իմ հին, բարի Ստեֆան:

Ստեֆանը շողշողում էր:

— Դու այնպես լավ ես ծիծաղում,— հիացած ասաց նա,— սիրում եմ, երբ լավ են ծիծաղում: Իսկ ես չափից դուրս հեշտ եմ աժեն հիմար բանի ենթարկվում, այդ իմ թերութունն է:

— Ինչպես և խմը,— պատասխանեց Լենցը,— դրա համար էլ ես ծիծաղում եմ: Այստեղ եկ, Ռորթի, խմենք հանուն այն բանի, որ աշխարհում երբեք չլռի ծիծաղը:

Նա մոտեցա նրանց:

— Իսկ ի՞նչ է պատահել այն պատանուն,— Ջորջիին ցույց տալով, հարցրեց Ստեֆանը,— նա չափից դուրս տխուր տեսք ունի:

— Նրան հեշտ է երջանկացնելը,— ասացի ես:— Նրան մի փոքրիկ աշխատանք է պետք:

— Մեր օրերում դա մի դժվար ֆոկլուս է,— պատասխանեց Գրիգոլյայտը:

- Նա համաձայն է պատահած աշխատանքին:
- Հիմա ամենքն են համաձայն առաջին պատահած աշխատանքին:— Ստեֆանը մի փոքր զգաստացել էր:
- Այդ պատանուն ամսեկան յոթանասունհինգ մարկ է հարկավոր:
- Դատարկ բան: Այդքանով նա չի կարողանա ապրել:
- Կապրի,— ասաց Լենցը:
- Գոտֆրիդ,— հայտարարեց Գրիգորյայտը,— ևս մի հարբեցող եմ: Թող այդպես լինի: Բայց աշխատանքը լուրջ բան է: Զի կարելի աշխատանքը այսօր տալ, իսկ վաղը ետ վերցնել: Այդ ավելի վատ է, քան մարդու ամուսնացնես, իսկ վաղը խլես նրա կնոջը: Բայց եթե այդ պատանին ազնիվ է և կարող է յոթանասունհինգ մարկով ապրել, նշանակում է, նրա բախտը բերեց: Թող երկուշաբթի առավոտյան ութին զա: Ինձ մի օգնական է հարկավոր ամեն տեսակի վազվզուկի, միության գործերի ու նման բաների համար: Ռոճիկից բացի, ժամանակ առ ժամանակ կստանա մի կապոց միս: Կուշտ ուտելուց նրան վնաս չի լինի, արդեն շատ է բարակ:
- Դա հաստատ խոսք է,— հարթեց Լենցը:
- Ստեֆան Գրիգորյայտի խոսքը:
- Զորջի, կանչեցի ես:— Հապա մի եկ այստեղ:
- Երբ նրան ասացինք, թե բանն ինչու՞մ է, նա դողդողաց: Ես վերադարձա Կեստերի մոտ:
- Հսի՛ր, Օտտո,— նսացի ես,— դու կուզենալի՞ր կյանքդ նորից ակսել, եթե հնարավոր լիներ:
- Ե՛լ ապրել նորից այնպես, ինչպես ապրե՞լ եմ:
- Այո:
- Ոչ,— ասաց Կեստերը:
- Ես էլ ոչ,— պատասխանեցի ես:

XXIV

Այդ պատահեց մի երեք շաբաթ անց, հունվարյան մի ցուրտ երեկո: Ես նստած էի «Բնտերնացիոնալում» և տիրոջ հետ խաղում էի «բուանմեկ»: Սրճարանում ոչ ոք չկար, մինչև անգամ պոռնիկներ չկային: Քաղաքը ալեկոծված էր: Փողոցով մի գլուխ անցնում էին ցուցարարաներ. ոմանք քայլում էին զինվորական բարձրա-

գոչ քայլերդների հնչյունների տակ, մյուսները գնում էին «Ինտեր-նացիոնալ» երգելով, Իսկ հետո նորից ձգվում էին երկար, լուռ շարասյուներ: Մարդիկ կրում էին հաց և աշխատանք պահանջող տրանսպորտանոներ: Սալահատակի վրա անհամար քայլերը, վիթխարի, անողոք մի ժամացույցի նման տակտ էին խփում: Երեկոյան դեմ տեղի ունեցավ առաջին ընդհարումը ցուցարարների և ոստիկանության միջև: Տասներկու վիրավոր: Վաղուց արդեն ամբողջ ոստիկանությունը մարտական պատրաստության մեջ էր: Փողոցներում ոռնացին ոստիկանության մեքենաների սիրենաները:

— Հանգիստ չկա,— իր տասնվեց միավորը ցույց տալով, ասաց տերը:— Պատերազմը վաղուց է վերջացել, բայց հանգիստ չկա ու չկա, իսկ չէ՞ որ մեզ հենց միայն հանգիստ ք հարկավոր: Խելագար աշխարհ:

Իմ թղթերը ցույց էին տալիս տասնյոթ միավոր: Ես վերցրի բանկը:

— Աշխարհը խելագար չէ,— ասացի ես:— Միայն մարդիկ են: Տիրոջ աթոռի հետևը կանգնելով, Ալոիսը սկսեց նայել խաղաթղթերին: Տերը առարկեց:

— Մարդիկ խելագար չեն: Պարզապես ագահ են: Նրանք նախանձում են ուրիշին: Աշխարհի վրա ամեն տեսակ բարիք՝ ինչքան ուզես, իսկ մարդկանց մեծամասնությունը ոչինչ չունի: Այստեղ հարցը բաշխման մեջ է:

— Ճիշտ է,— ասացի ես թղթերը խառնելով:— Ահա արդեն մի քանի հազար տարի է, ինչ բանը հենց դրանումն է:

Տերը բաց արեց խաղաքարտերը: Նա տասնհինգ միավոր ուներ ու անվստահ նայեց ինձ: Մի թաքանոց գնելով, նա կործանեց իրեն: Ես ցույց տվեցի իմ խաղաթղթերը: Միայն տասներկու միավոր ունեի: Ունենալով տասնհինգ միավոր նա կարող էր տանել:

— Գրողի ծոցը, այլևս չեմ խաղում,— հայհոյեց նա:— Ինչպիսի ստոր խաբեություն: Իսկ ես կարծում էի, թե դուք ամենապակասը տասնութ միավոր ունեք:

Ալոիսն ինչ-որ բան մրթմրթաց:

Ես փողերը դրի գրպանս: Տերը հորսնչեց ու նայեց ժամացույցին:

— Շուտով տասնմեկը կլինի: Կարծում եմ ժամանակն է փակելու: Միևնույն է, արդեն ոչ ոք չի դա:

— Բայց ահա ինչ—որ մեկը գալիս է,— ասաց Ալոիսը:

Դուռը բացվեց: Այդ Կեստերն էր:

— Որևէ նոր բան կա, Օտտո:

Նա գլխով արեց:

— «Բորուսսիայի» դահլիճներում ջարդ է: Երկու ծանր վիրավորված, մի քանի տասնյակ թեթև վիրավորվածներ, մոտ հարյուր ձերբակալված: Քաղաքի հյուսիսային մասում երկու տեղ չիոխհրածգություն է: Մի հոգու ոստիկանները վերջ տվին: Զգիտեմ, թե որքան վիրավորներ կան: Իսկ երբ կվերջանան խոշոր միտինգները, նոր միայն ամեն ինչ կսկսվի: Դու այստեղ էլ գործ չունե՞ս:

— Չունեմ,— ասացի ես:— Մենք էլ հենց պատրաստվում էինք փակել:

— Այդ դեպքում արի հետս:

Ես հարցական նայեցի տիրոջը: Նա գլխով արեց:

— Դե, մնաք բարով,— ասացի ես:

— Գնաք բարով,— ծուլորեն պատասխանեց տերը:— Զգույշ եղև:

Մենք դուրս եկանք: Փողոցում ձյան հոտ վեր գալիս: Սալահատակն ամբողջովին ծածկված էր սպիտակ թռուցիկներով, թրվում էր, թե դրանք մեռած թիթեռներ են:

— Գոտֆրիդը չկա,— ասաց Կեստերը:— Քարշ է գալիս այդ ժողովներից մեկում: Ես լսեցի, որ նրանց պետք է ցրեն, ու մտածում եմ, որ ամեն բան կարող է պատահել: Լավ կլինի հասցնեինք գտնել նրան: Թե չէ մեկ չէլ տեսար՝ տուրուզմիոցի մեջ կիցկվի:

— Իսկ դու գիտե՞ս, թե նա որտեղ է,— հարցրեցի ես:

— Ստույգ չեմ իմանում: Բայց ամենայն հավանականությանմբայմբ այդ երեք գլխավոր ժողովներից մեկում կլինի: Բոլոր երեքն էլ հարկավոր է նայել: Գոտֆրիդին նրա ծղոտե մազախրձով դժվար չէ ճանաչելը:

— Լավ:

Կեստերը աշխատեցրեց մոտորը, և մենք սլացանք դեպի այն վայրը, ուր տեղի էր ունենում այդ ժողովներից մեկը:

Փողոցում կանգնած էր ոստիկաններով լի մի բեռնատար։ Համազգեստի գլխարկների փուկերը ցած էին իջեցված։ Կարաբի-
ների փողերը աղոտ փայլում էին լապտերների լույսից։ Լուսա-
մուտներին կախված էին գույնզգույն դրոշներ։ Մուտքի մոտ խառ-
նըվել էին համազգեստավոր մարդիկ։ Համարյա բոլորն էլ շատ
երիտասարդ էին։

Մենք մուտքի տոմսակներ վերցրինք։ Հրաժարվելով բրոշ-
յուրներից, ոչ մի պֆեննինգ չնետելով գանձանակը և չգրանցելով
մեր կուսակցական պատկանելությունը, մենք մտանք դահլիճ։
Դահլիճը լեփ-լեցուն էր և լավ լուսավորված, որպեսզի ֆիանգամից-
երևա ամեն մեկը, ով տեղից ձայն կտա քվեարկելիս։ Մենք մը-
նացինք մուտքի մոտ, և Կեստերը, որ շատ սուր աչքեր ուներ,
սկսեց ուշադրությամբ դիտել շարքերը։

Բեմում կանգնած էր լայնաթիկունք, ուժեղ մի մարդ ու
խոսում էր։ Նա բարձր, կրծքային ձայն ուներ, որը լավ լսվում
էր դահլիճի ամենահեռավոր անկյուններում։ Այդ ձայնը համո-
զիչ էր, շնայած, որ ոչ ոք առանձնապես չէր լսում, թե ինչ է
ասում նա։ Իսկ նա ասում էր այնպիսի բաներ, որ առանձնապես
դժվար չէր հատկանալ։ Ճառախոսն անկաշկանդ ետ ու առաջ էր
քայլում բեմում, թեթևալի շարժելով ձեռքերը։ Ժամանակ առ
ժամանակ նա մի կում ջուր էր խմում...ու կատարում։ Բայց հետո
նա անսպասելիորեն դեմքը դարձնելով դեպի հասարակությունը,
մեխվում էր տեղում և փոխված, կտրուկ ձայնով մեկը մյուսի
հետևից մտրակող նախադասություններ արտասանում։ Այդ ա-
մենքին հայտնի ճշմարտություններ էին՝ կարիքի, սովի, գործա-
զրկության մասին։ Նրա ձայնը աճում էր ավելի ու ավելի, առինք-
նելով ունեկնդիրներին, նրա ձայնը հնչում էր ֆորտիսսիմո, և
ճառախոսը գազազած դեպի լսարանն էր նետում։ «Այլևս այսպես-
չի կարող շարունակվել։ Այս պետք է փոխվի» խոսքերը։ Հա-
սարակությունն աղմկալից արտահայտում էր իր հավանությունը,
ծափահարում էր ու ըղձվում, կարծես թե շնորհիվ այդ խոսքերի
ամեն ինչ արդեն փոխվել է։ Ճառախոսը սպասում էր։ Նրա դեմքը
փայլում էր։ Իսկ այսուհետև հանգամանալից, համոզիչ ու անդի-
մադրելի, բեմից հնչում էին մի խոստում մյուսի հետևից։ Խոս-
տումները կարկտի նման թափվում էին մարդկանց գլխներին, ու
մարդկանց գլխավերևում ծաղկում էր դրախտի գույնզգույն, հրա-
շալի դմբեթը. այդ մի լիճակախաղ էր, որում ամեն մի տոմսի

ընկնում էր գլխավոր շահումը, որում ամեն ոք ձևոք էր բերում անձնական երջանկությանը, անձի իրավունքները և կարող էր ի կատար ածել իր անձնական վրեժը:

Ես նայում էի ունկնդիրներին: Այստեղ ամեն սյրոֆեսիա- չի մարդ կար. հաշվապահներ, մանր արհեստավորներ, զինվոր- ներ, մի քանի բաժնիկներ և շատ կանայք: Նրանք նստել էին հեղձուցիչ դահլիճում ետ ընկած, կամ առաջ թեքված շարք շարքի հասկից, գլուխ գլխի: Բեմից թափվում էին բասերի հե- ղեղներ. և տարօրինակ էր, չնայած մարդկանց այդ բազմությա- նը, բոլոր դեմքերի վրա միանման բացակայող, երազային ար- տահայտություն կար, որ ուղղված էր ինչ-որ մշուշապատ մի հեռվի, ուր շքեղ ծածկոցի տակ նշմարվում էր ամեն մեկի փայ- փայած հույսը. այդ հայացքներում կար դատարկություն ու միե- նույն ժամանակ ինչ-որ մեծ մի վերափոխության սպասում: Այդ սպասումի մեջ հալվում-տարալուծվում էր ամեն բան. քննադա- տություն, կապածանք, հակասություններ, ցավոտ հարցեր, ա- տօրյա, ժամանակ, իրականություն: Բեմի վրայի մարդը իմանում էր ամեն մի հարցի պատասխանը, նա կարող էր օգնել ամեն մի դժբախտությանը: Հաճելի էր նրան վստահելը: Հաճելի էր տես- նել ինչ-որ մեկի, որը մտածում էր քո մասին: Հաճելի էր հա- վատալը:

Լենցը այստեղ չէր: Կեստերը ինձ հրեց ու գլխով ցույց տը- վեց դռան կողմը: Մենք դուրս եկանք: Դռնի մեջ կանգնած ջա- հնները մռայլ ու կասկածանքով նայեցին մեզ: Շքամուտքի հար- թակում, դահլիճ մտնելուն պատրաստ՝ շարքի էր կանգնել նվա- դախումբը: Նրա հետևում ալեկոծվում էր դրոշների անտառը և նշմարվում էին անթիվ-անհամար կրծքանշաններ:

— Շատ լավ է սարքված, դու ինչպե՞ս ես կարծում,— փո- ղոցում հարցրեց Կեստերը:

— Առաջին կարգի է: Այդ մասին կարող եմ դատել, որպես ուկրաին բաժնի նախկին ղեկավար:

Մի քանի կվարտալ Կյոն կողմ մեկ այլ քաղաքական ժողով էր տեղի ունենում: Ուրիշ դրոշներ, այլ համազգեստներ, ուրիշ դահլիճ, բայց մյուս բաները միե՛նույնն էին: Դեմքերի վրա անո- րոշ հույսի, հավատի և ամայության միևնույն արտահայտությու- նը: Շարքերի առջև սպիտակ սփռոցով ծածկված նախագահու- թյան սեղանն էր: Սեղանի առջև կուսակցության քարտուղարներն

էին, նախագահութեան անդամները և մի քանի ժրաջան պառաւած օրիորդներ: Զինովնիկի տեսքով ճառախոսը նախորդից թույլ է: Նա խոսում էր ճապաղ գերմաներենով, մեջ էր բերում թվեր, փաստարկներ. ամեն ինչ ճիշտ էր և այնուամենայնիւ ոչ այնքան համոզիչ, ինչպես նախորդը, չնայած որ նա ընդհանրապես ոչինչ չէր ապացուցում, այլ միայն հավաստիացնում էր: Սեղանի մոտ կուսակցութեան հոգնած քարտուղարները քթով տանձ էին կշռում. նրանք արդեն հարյուրավոր այսպիսի ժողովների էին եղել:

— Գնանք,— քիչ հետո ասաց Կեստերը,— Նա այստեղ էլ չկա: Ասենք, ես այդպես էլ կարծում էի:

Մենք շարունակեցինք ճանապարհը: Լեցուն դահլիճների խեղդուկից հետո մենք նորից թարմ օդ էինք շնչում: Մեքենան սլանում էր փողոցներով: Մենք անցնում էինք մի ջրանցքի մոտով: Լապտերների յուղոտ-դեղնավուն լույսն անդրադառնում էր հանդարտիկ ճողփյունով բնտոնե ափին զարկվող գաղջ ջրում: Կանգաղորեն մեզ ընդառաջ լողաց սև տափակ հատակով մի թարժա: Նրան քարշ էր տալիս աղդանշանային կարմիր ու կանաչ լույսերով բուքսիրային մի փոքրիկ շոգենավ: Բութաիրային տախտակամածի վրա մի շուն հաշեց և ինչ-որ մի մարդ, լապտերի տակով անցնելով, թաքնվեց նավամբարում, որը մի ակընթարթ բռնկվեց ոսկեգույն լույսով: Մյուս ափի երկայնքով մեկ ձգվում էին արևմտյան շրջանի վառ լուսավորված տները: Դեպի այդ ափն էր ձգվում լայն կամարով մի կամուրջ: Երկու կողմերից անընդմեջ դեպի կամուրջն էին շարժվում ռավտմեքենաներ, ավտոբուսներ ու տրամվայներ: Ծուլլ, սև այդ ջրի վրայի կամուրջը նմանվում էր խայտաբղետ, կայծկւտացող մի օձի:

— Եկ մեքենան այստեղ կանգնեցնենք ու մի քիչ ոտքով գնանք,— ասաց Կեստերը:— Հարկավոր չէ աչքի ընկնել:

Մենք «Կառլին» կանգնեցրինք մի գարեջրատան լապտերի մոտ: Երբ ես դուրս էի գալիս մեքենայից՝ ոտքիս տակից ցատկեց-անցաւ մի կատու: Քիչ այն կողմ՝ կամարի տակ կանգնած էին գոգնոցներով մի քանի պոռնիկներ: Երբ մենք անցանք նըրանց մոտով, նրանք լռեցին: Անկյունում կանգնած էր մի երգահոնահար: Նա տան պատին հենված՝ քնել էր: Ինչ-որ մի պառավ քչիորում էր մայթեզդրին թափթփված ուտելիքի մնացորդները: Մենք մոտեցանք բաղմամբիվ նախամուտքերով, բակերով ու

անցումներով հսկայական կեղտոտ ղորանոցատիպ մի տան: Յածի հարկում տեղավորվել էին կրպակներ ու հացի խանութ: Հենց կողքը փալասների ու մետաղի լոմի ընդունման կետն էր: Դարպասի առաջ, փողոցում կանգնած էին ոստիկաններով լի երկու բեռնատար:

Առաջին բակի անկյուններից մեկում փայտե մի վահանակ կար պատրաստված, որի վրա փակցված էր աստղային երկնքի երկու քարտեզ: Թղթերով ծանրաբեռնված սեղանի հետևում, մի փոքրիկ բարձրության վրա կանգնած էր շալմայավոր մի մարդ: Նրա գլխավերևում աչքի էր ընկնում մի պլակատ. «Աստղաբանությունը, գրաֆոբանությունը ապագայի գուշակություն է: Ձեզ համար գուշակությունը 50 պֆեննինգ է»: Շուրջը ամբոխ էր կանգնած: Կարբիդի լապտերի սուր լույսն ընկնում էր աստղագուշակի դեղին, խորշումած դեմքին: Նա համառորեն ինչ-որ բան էր համոզում լոնչյայն իրեն նայող ունկնդիրներին: Միևնույն կուրած, բացակա հայացքները մարդկանց, որոնք ցանկանում են մի հրաշք տեսնել, Նույն մարդկանց հայացքները, ինչ-որ դրոշակներով ու նվազախմբերով ժողովներում:

— Օտտո,— ասացի ես իմ առջևից ընթացող Կեստերին,— այժմ ես դիտեմ, թե ինչ են ուզում այս մարդիկ: Նրանց բոլորովին էլ քաղաքականություն հարկավոր չէ: Նրանց հարկավոր է կրոնին փոխարինող որևէ բան:

Նա շրջվեց:

— Իհարկե: Նրանք ուզում են նորից հավատալ: Միևնույն է, թե ինչին: Հենց դրա համար էլ նրանք այդպիսի ֆանատիկոսներ են:

Մենք անցանք երկրորդ բակը, որտեղից գարեջրատան մուտքն էր: Բոլոր պատուհանները լուսավորված էին: Հանկարծ այդտեղից լսվեց ազմուկ և անմիջապես, բակի վրա բացվող կողքի մըթին դռնից, ասես ինչ-որ ազդանշանով, սպորտային անջրանցիկ բաճկոնակները հադին դուրս վազեցին մի քանի երիտասարդների Պատին սեղմվելով, նրանք առաջ մղվեցին դեպի դուռը, որը տանում էր դահլիճը, ուր տեղի էր ունենում ժողովը: Առջևիցը թափով դեպի փրեն քաշեց դուռը, և քողորդ ներս թափվեցին:

— Հարվածային խումբն է,— ասաց Կեստերը:— Նկ այստեղ, պատի մոտ, կանգնենք գարեջրի տակառների հետևում:

Դահլիճում ծայր առավ ոռնոցն ու դրդոցը: Հաջորդ ակնթար-

թին զընգաց ապական և ինչ-որ մեկը դուռ թռավ լուսամուտից։ Դուռը լայնորեն բացվեց և նրա միջով սկսեց դուրս ժայթքել խիտ կերպով իրար գլխի թափված մարդկանց խումբը։ Առաջինները գետին տապալվեցին, հետևյալները թափվում էին նրանց վրա։ Մի կին, հուսահատորեն օգնություն ճշարտվ, վազեց դեպի դարպասը։ Հետո դուրս գլորվեց մի երկրորդ խումբ։ Բոլորը զինված էին աթոռների ոտքերով ու գարեջրի գավաթներով։ Նրանք կատաղորեն միմյանց կռույած կռվում էին։ Վիթխարահասակ մի ատաղձագործ, պոկվելով կռվողների խմբից, հարմար դիրք գրավելով, շարունակում էր մարտը։ ամեն անգամ, հակառակորդի գլուխը նկատելով, նա նրկար թևի պտտած մի շարժումով խրհում էր այդ գլխին ու նորից նետում մարդկային կույտի մեջ։ Նա ուղ անում էր միանգամայն հանգիստ, ասես փայտ էր ջարդում։

Մարդկային մի նոր կծիկ գլորվեց դեպի դուռը, և հանկարծ մեզանից մի երեք մետրի վրա մենք տեսանք ինչ-որ կատաղի մի բեղավորի ձեռքն ընկած Գոտֆրիդի գզգզված դեղին քաշը։

Կեստերը կոացավ ու անհետացավ այդ կույտի մեջ։ Մի քանի վայրկյանից բեղավորը բաց թողեց Գոտֆրիդին։ Մայրահող զարմանքի արտահայտություն մե ձեռքերը վեր բարձրացրեց և, ասես արմատից կտրված ծառ, նորից փլվեց ամբողջի վրա։ Դրանից անմիջապես հետո ես տեսա լենցի վզակոթից քարշ տվող Կեստերին։

Լենցը դիմադրում էր։

— Թող ինձ, Օտտո, թող գնամ էնտեղ... միայն մի բռնեով... — շնչակտուր լինելով, խոսում էր նա։

— Հիմարություններ, — բղավում էր Կեստերը, — հիմա վրա կտա ոստիկանությունը։ Վազենք։ Ահա այս կողմ։

Մենք բակի միջով գլխապատառ վաղցինք դեպի խավար շքամուտքը։ Այդ շտապողականությունն ամենևին էլ անտեղի չէր։ Հենց նույն ակնթարթին բակում հնչեցին ականջ ծակող սուլոցներ, երևացին համազգեստային սև գլխարկներ, և ոստիկանությունը շրջապատեց բակը։ Դեպքերի հետագա ընթացքը մենք դիտեցինք աստիճանների վրայի պատուհաններից։ Ոստիկանները փայլուն էին աշխատում։ Փակելով ելքերը նրանք խրվեցին մարդկային կույտի մեջ, անդամահատեցին այն և հենց տեղն ու տեղը ըսկրսեցին մողովորին տանիլ մեքենաներով։ Նրանք ամենից առաջ

վերցրին գլուխը կորցրած աստղծագործին, որն ինչ-որ բան էր փորձում բացատրել:

Մեր հետևից մի դուռ բացվեց: Մի տակ շապիկով, բոբիկ, նիհար ոտքերով, մոմը ձեռքին մի կին գլուխը դուրս հանեց:

— Այդ գո՞ւ ես,— մռայլ հարցրեց նա:

— Ոչ,— պատասխանեց արդեն ուշքի եկած լենցը:

Կինը չրփկացրեց դուռը: Լենցը շրջվեց ու գրպանի լապտերիկով լուսավորեց դռան վրայի ցուցանակը: Այստեղ սպասում էին քարտաշ Գերհարդ Պեշկեին:

Ցածում ամեն ինչ լուց: Ոստիկանությունը գնաց իր բանին, և բակը դատարկվեց: Մենք մի փոքր էլ սպասեցինք և աստիճան-նեքով իջանք: Ինչ-որ մի դռան հետևում կամացուկ ու խղճալի լաց էր լինում մի երեխա:

Մենք անցանք նախաբակով: Ամենքի կողմից լքված աստղագուլակը կանգնել էր աստղային շրկների քարտեզների մոտ:

— Պարոնները կհաճե՞ն ունենալ իրենց փուլակությունը աստղերով,— ձայն տվեց նա: — Թե իմանալ ձեռքի ափի ակոսնեքով:

— Դե սկսիր, պատմիր,— ասաց Գոտֆրիդն ու նրան մեկ-նեց ձեռքը:

Աստղագուլակը ոչ շատ երկար, բայց ուշադրությամբ դիտեց նրա ձեռքը:

— Դուք սրտի արատ ունեք,— առարկություն չվերցնող տոնով հայտարարեց նա:— Ձեր ղգացմունքներն ուժեղ են զարգացած, մտածողության գծիկը շատ կարճ է: Դրա փոխարեն դուք երաժշտություն սիրող եք: Դուք սիրում եք երազել, բայց որպես ամուսին մի բան չարժեք: Բայց և այդպես, ես այստեղ իրեք երեխա եմ տեսնում: Դուք ձեր խառնվածքով դիվանագետ եք, հակված եք գաղտնապահության և կապերեք ամիսն ու թսուսն տարեկանը:

— Ծիշտ է,— ասաց Գոտֆրիդը:— Իմ ֆրոյլայն մայրիկը միշտ ասում էր. ով չար է, նա երկար կապրի: Բարոյախոսությունը, այդ մարդկության հնարածն է, բայց կյանքի փորձից արված եզրակացությունն ընէ:

Նա փող տվեց աստղագուլակին, և մենք շարունակեցինք մեր ճամփան: Փողոցը դատարկ էր: Մի սև կատու կտրեց-անցավ մեր ճանապարհը: Լենցը ձեռքով ցույց տվեց նրան:

— Հիմա, եթե կուզեք իմանալ, մենք պարտավոր ենք ետ վերադառնալ:

— Ուշինչ,— ասացի ես:— Ավելի առաջ մենք մի սպիտակը տեսանք: Մեկը մյուսին կշեզբացնի:

Մենք շարունակեցինք քայլել: Փողոցի մյուս կողմից մեզ ընդառաջ էին գալիս մի քանի մարդ: Դրանք շորս երիտասարդ էին: Նրանցից մեկը քաց-դեղնավուն ճտքակալներով էր, մնացածները զինվորական սապոգներով: Նրանք կանգ առան ու լարված նայեցին մեզ:

— Ահա նա,— հանկարծ բղավեց ճտքակալով տղան և, փողոցն անցնելով, վազեց մեր կողմը: Հնչեց երկու կրակոց, տղան մի կողմ ցատկեց և բոլոր շորսն էլ, որքան ուժները պատում էր, սկսեցին փախչել: Ես տեսա, թե ինչպես Կեստերն ուզում էր առաջ նետվել նրանց հետևից, բայց տեղն ու տեղը տարօրինակ կերպով շրջվեց, արձակեց մի վայրենի խեղդված ճիչ և, ձեռքերն առաջ նետելով, փորձեց բռնել կենցին, որը ծանր թրմփոցով վայր ընկավ:

Մի ականթարթ ինձ թվաց, թե կենցը պարզապես վայր ընկավ: Հետո ես արյուն տեսա: Կեստերը արձակեց կենցի պիչակը և պատառտեց նրա շապիկը:

— Արյունը դուրս էր հոսում ուժգին շիթով: Ես թաշկինակս սեղմեցի վերքին:

— Մնա այստեղ, ես մեքենան մոտ կբերեմ,— նետեց Կեստերն ու վազեց:

— Գոտֆրիդ, դու լսո՞ւմ ես ինձ,— հարցրի ես:

Նրա դեմքը մոխրագույն էր դարձել: Աչքերը կիսափակ էին: Կոպերը չէին շարժվում: Մի ձեռքով պահելով նրա գլուխը, մյուսով ես թաշկինակն էի սեղմում վերքին: Ես նրա կողքին ծնկի եկած, աշխատում էի որսալ թնկուղ հոգոց կամ խոխոց. բայց ոչինչ չէի լսում, շուրջը լիակատար լուսթյուն էր, անվերջանալի փողոց, տների անվերջանալի շարք, անվերջանալի գիշեր. միայն լսում էի, թե ինչպես է քարերի վրա թափվում արյունը, և գիտեի, որ այդպիսի բան նրան շատ անգամ կարող էր պատահած լինել, բայց այժմ ես չէի հավատում, որ այս իրականությունն է:

Կեստերը լրիվ գազով եկավ: Նա ետ գցեց ձախ նստիքի թիկնատեղը: Մենք զգուշորեն բարձրացրինք Գոտֆրիդին և պառկեցրինք: Ես թռա մեքենան, ու Կեստերը մեքենան ամբողջ թա-

փով քշեց դեպի շտապ օգնութեան մոտակա կայանը։ Այստեղ նա ղգուշորեն արգելակեց։

— Մի նայիր, թե այդտեղ բոխի կա՞, Հակառակ դեպքում ստիպված կլինենք ավելի հեռուն գնալ։

Նա ներս վաղեցի շենք։ Ինձ դիմավորեց մի սանիտար։

— Ձեզ մոտ բոխի կա՞։

— Այո։ Դուք որեւէ մա՞րդ եք բերել։

— Այո։ Հապա եկեք հետս։ Պատգարակ վերցրեք։

Մենք Գոտֆրիդին դրեցինք պատգարակի վրա ու ներս տանք։ Քեները վեր քշտած, բոխիկն արդեն սպասում էր մեզ։ Մենք պատգարակը դրեցինք սեղանի վրա։ Բոխիկը վայր իջեցնելով լամպը, այն մոտեցրեց վերքին։

— Աա ի՞նչ բան է։

— Հրազենով է վիրավորվել։

Նա մի գունդ բամբակ վերցրեց, սրածո արյունո, շոշափեց զարկնրակը, լսեց սիրտը և ուղղվեց։

— Ոչինչ հնարավոր չի անել։

Կեստերը աչքը նրանից չէր հեռացնում։

— Բայց ախր, զնդակը շատ կողքից է անցել։ Ախր այդ չի կարող այդքան վառանգավոր լինել։

— Այստեղ երկու գնդակ կա,— ասաց բոխիկը։

Նա նորից սրբեց արյունը։ Մենք խոնարհվեցինք և այն վերքից ավելի ցած, տրից ուժեղ կերպով արյուն էր հոսում, տեսանք մեկ ուրիշը. սրտի մոտ մի փոքրիկ մուգ անցք։

— Նա, ինչպես երևում է, ակնթարթաբար է մեռել,— ասաց բոխիկը։ Կեստերն ուղղվեց։ Նա նայեց Գոտֆրիդին։ Բոխիկը տամպոնով խցանեց վերքերը և կայրեց պլաստիկի շերտիկներով։ Լվացվել ուզո՞ւմ եք,— հարցրեց նա ինձ։

— Ոչ,— ասացի ես։

Գոտֆրիդի դեմքն այժմ դեղնել էր ու փոս ընկել։ Բերանը հազիվ նկատելի ծովել էր, աչքերը կիսափակ էին, մեկը մյուսից մի փոքր ավելի ամուր էր փակված։ Նա մեզ էր նայում։ Նա անընդհատ մեզ էր նայում։

— Ինչպե՞ս պատահեց այդ,— հարցրեց բոխիկը։

Ոչ ոք չպատասխանեց։ Գոտֆրիդը՝ մեզ էր նայում։ Նա առանց հայացքը մեզնից կտրելու նայում էր։

— Նրան կարելի է այստեղ թողնել,— ասաց բժիշկը:
Կեստերը շարժվեց:

— Ոչ,— առարկեց նա:— Մենք նրան կվերցնենք:

— Զի կարելի,— ասաց բժիշկը:— Մենք պետք է ուստիկանատուն զանգահարենք: Ինչպես նաև քրեական հետաքննություն: Հարկավոր է միանգամից ամեն ինչ ձեռնարկել՝ հանցագործին գտնելու համար:

— Հանցագործի՞ն,— Կեստերը շհասկացող հայացքով նայեց բժիշկին: Հետո նա ասաց,— յա՛վ, ես կգնամ ուստիկանոթյան հետևից:

— Կարող եք զանգահարել: Այդ դեպքում նրանք ավելի արագ կգան:

Կեստերը դանդաղ օրորեց գլուխը:

— Ոչ, ես կգնամ:

Նա դուրս գնաց: Ես լսեցի, թե ինչպես աշխատեց «Կառլի» մոտորը: Բժիշկը ինձ մոտ քաշեց մի աթոռ:

— Առայժմ չե՞ք ուզում նստել:

— Շնորհակալ եմ,— ասացի ես ու շնստեցի:

Պայծառ լույսը դեռ շարունակում էր ընկած մնալ Գոտֆրիդի արյունոտ կրծքի վրա: Բժիշկն ավելի վեր բարձրացրեց լամպը:

— Ինչպե՞ս պատահեց,— հարցրեց նա նորից:

— Զգիտեմ: Հավանորեն նրան ուրիշի տեղ դրին:

— Նա ռազմաճակատում եղե՞լ է,— հարցրեց բժիշկը:

Ես գլխով արեցի:

— Սպիներից է երևում,— ասաց նա:— Ընդ գնդակից խեղված ձեռքից: Նա մի քանի անգամ է վիրավորված եղել:

— Այո: Զորս անգամ:

— Ինչպիսի ստորոմթյուն,— ասաց սանիտարը:— Ոչլոտ կաթնակերները: Այն ժամանակ սրանք, երևի, բարուրի մեջ են ձղել:

Ես՝ ոչինչ չպատասխանեցի: Գոտֆրիդն ինձ էր նայում: Նայում էր առանց աչքը կտրելու:

Կեստերը երկար ժամանակ չկար: Նա վերադարձավ մենակ: Բժիշկը մի կողմ դրեց լրագիրը, որ կարդում էր:

— Օրենքի ներկայացուցիչները եկա՞ն,— հարցրեց նա:

Կեստերը լռում էր: Նա չէր լսում բժիշկի խոսքերը:

— Ուտիկանուկությունն այստե՞ղ է,— մի անգամ էլ հարցրեց բժիշկը:

— Հա,— խոսեց Կեստերը:— Ուտիկանուկությունը: Հարկավոր է զանգահարել, թող գան:

Բժիշկը նայեց նրան, բայց ոչինչ չասաց և գնաց հեռախոսի մոտ: Մի քանի բուպե անց եկան ուտիկանադան երկու շինովնիկ: Նրանք նստեցին սեղանի մոտ ու սկսեցին գրի առնել տվյալներ՝ Գոտֆրիդի մասին: Զգիտեմ ինչու, բայց հիմա, երբ նա մեռած էր, անմտություն էր թվում ինձ խռան, թե ինչպես էր նրա անունը, երբ էր նա ծնվել ու որտեղ էր ապրում: Ես պատասխանում էի մեքենայաբար, աչքս չկտրեիով սև մատիտի այն փոքրիկ կտորից, որը շինովնիկը մի գրութի թքոտում էր:

Երկրորդ շինովնիկը՝ ձեռնամուկս եղավ արձանագրությունը: Կեստերը նրան տալիս էր անհրաժեշտ ցուցմունքները:

— Դո՛ւք կարո՞ղ եք մոտավորապես ասել, թե ինչ արտաքին ունեք մարդասպանը,— հարցրեց շինովնիկը:

— Ոչ,— պատասխանեց Կեստերը,— ուշադրություն չեմ դարձրել:

Ես արագ նայեցի նրան: Միտս էի պահել դեղին ճտքակալներն ու համազգեստները:

— Դուք չգիտե՞ք, թե քաղաքական ո՞ր կուսակցությանն էր նա պատկանում: Դուք չե՞ք նկատել կրծքանշաններ կամ համազգեստ:

— Ոչ,— ասաց Կեստերը:— Մինչև կրակոցը ես ոչինչ չեմ տեսել, Իսկ հետո ես միայն... — նա մի ակնթարթ կապ ընկավ,— հետո ես տարված էի միայն ընկերոջս հոգսով:

— Դուք պատկանե՞մ եք քաղաքական որևէ կուսակցության:

— Ոչ:

— Ես հարցրի նրա համար, որ ինչպես դուք ասացիք, նա ձեր ընկերն էր...

— Նա իմ ընկերն էր ռազմաճակատից,— ասաց Կեստերը: Զինովնիկը դարձավ ինձ:

— Դուք կարո՞ղ եք մարդասպանին նկարագրել:

Կեստերը խառորեն նայեց ինձ:

— Ոչ,— ասացի ես:— Ես լիկ ոչինչ չեմ տեսել:

— Տարօրինակ է,— նկատեց շինովնիկը:

— Մենք զրուցում էինք ու յշ մի բանի ուշագրութիւն չէինք դարձնում: Ամեն ինչ կատարվեց այնքան արագ:

Չինովնիկը հոգոց հանեց:

— Այդ դեպքում հույս քիչ կա, թե մենք կրօնենք այդ տը-
ղաներին:

Նա ստորագրեց արձանագրութիւնը:

— Մենք կարո՞ղ ենք նրան հետեւեալ տանել,— հարցրեց Կես-
տերը:

— Ժիշտն ասած...— չինովնիկը նայեց բժշկին:— Մահվան
պատճառը ճշտորեն որոշված է:

Բժիշկը գլխով արեց:

— Ես արդեն արձանագրութիւն կազմել եմ:

— Իսկ որտե՞ղ է գնալը: Ես պետք է հետս վերցնեմ զըն-
դակը:

— Երկու գնդակ է: Երկուան էլ մարմնի մեջ են մնացել: Ես
պետք է ստիպված լինեմ...

Բժիշկը հապաղում էր:

— Երկուսն էլ պետք են ինձ,— ասաց չինովնիկը:— Ես
պետք է տեսնեմ, թե երկուան էլ արձակված են միևնույն դեմքի՞ց:

— Այո,— ասաց Կեստերը անտառախանելով բժշկի հարցա-
կան հայացքին:

Սանիտարը մոտ քաշեց պատգարակը և ցած իջեցրեց լամպը:
Բժիշկը վերցրեց գործիքներն ու ունելին մացրեց վերքի մեջ: Առա-
ջին գնդակը նա արագ գտավ, այն խորը չէր մտել: Երկրորդը
հանելու համար հարկ եղավ կտրվածք անել: Նա ռետինե ձեռնոց-
ները բարձրացրեց մինչև արմուկները, փերցրեց վիրաբուժա-
կան դանակն ու ունելին: Կեւտերն արագ մոտեցավ նպատգարակին
և փախեց Գոտֆրիդի աչքերը: Լսելով դանակի կամացուկ կրճտո-
ցը, ես շրջվեցի: Հանկարծ ջանկութիւնն ունեցա նետվելու դեպի
բժիշկն ու նրան հրելու. մի ակնթարթ ինձ թվաց, թե Գոտֆրիդը
պարզապէս ուշագնաց վիճակում է, և որ այժմ բժիշկը իսկակա-
նից սպանում է նրան. բայց հենց նույն պահին սթափվեցի և նո-
րից գիտակցեցի ամեն բան: Մենք բավականաչափ մեռելներ էինք
տեսել...

— Ահա այն,— յղովելով, ասաց բժիշկը: Նա գնդակը սրբեց
ու հանձնեց չինովնիկին:

— Նույն տեսակն է: Երկուսն էլ միևնույն զենքից են, ճի՞շտ է: Կեստերը խոնարհվեց և ուշադրութեամբ զննեց փոքրիկ, բուժ գնդակները: Չինովնիկի ձեռքի ափի վրա այս ու այն կողմ գլորվելով, նրանք աղոտ փայլում էին:

— Այո,— ասաց նա:

Չինովնիկը գնդակները փաթաթեց թղթի մեջ ու խցկեց քրոպանը:

— Ընդհանրապես այդ չի թույլատրվում,— դրանից հետո ասաց նա,— բայց եթե ուզում եք նրան տուն տանել... բանի էությունը պարզ է, այնպես չէ՞, պարոն բժիշկ:— Բժիշկը գլխով արեց:— Մանավանդ, որ դուք դատական բժիշկ եք,— շարունակեց չինովնիկը,— այնպես որ... ինչպես կուզեք... Դուք միայն պետք է... Կարող է պատահել, որ վաղը մի հանձնաժողով էլ գա:

— Ես գիտեմ,— ասաց Կեստերը:— Ամեն ինչ կամա այնպես, ինչպես կա:

Չինովնիկները գնացին: Բժիշկը նորից ծածկեց ու կպցրեց Գոտֆրիդի վերքերը:

— Դուք ինչպե՞ս եք ռազում,— հարցրեց նա:— Կարող եք պատգարակը վերցնել: Միայն թե վաղը ետ ուղարկեք:

— Այո, շնորհակալություն,— ասաց Կեստերը:— Գնանք, Ռոբերտ:

— Ես կարող եմ օգնել ձեզ,— ասաց երիտասարդ տանիտարը:

— Ես գլուխս օրորեցի:

— Ոչինչ, ինքնինքնս պլուս կհանենք:

Մենք վերցրինք պատգարակը, դուրս տարանք և դրեցինք ձախ կողմի երկու նստիքների վրա, որոնք ետ գցած թիվնատեղով մի հարթություն էին կազմել: Սանիտարն ու բժիշկը դուրս էին եկել ու նայում էին մեզ: Մենք Գոտֆրիդին ծածկեցինք նրա վերարկուով և շարժվեցինք: Մի թուպից Կեստերը դարձավ ինձ:

— Մի անգամ էլ նորից գնանք այդ փողոցով: Ես այնտեղ արդեն եղել եմ, բայց դա շատ շճատ էր: Գուցե նրանք հիմա արդեն գալիս են:

Մեղմորեն ձյուն էր գալիս: Կեստերը մեքենան վարում էր համարյա անաղմուկ, մի գլուխ անջատելով գազն ու հանգցնելով այրման սխտեմը: Նա չէր ռազում, որ մեզ լսեն, շնայած որ այն չորս հոգին, որոնց փնտրում էինք, չգիտեին, որ մենք մեքենա ունենք: Անաղմուկ, ասեա մի ճեմակ ուրվափան, մենք սա-

հում էինք ձյան թանձրացող փաթիլների միջով: Ես գործիքների արկղից հանեցի մուրճն ու դրեցի մոտս, որպեսզի խփեմ միանգամից, մեքենայից դուրս թռչելուն պես: Մենք շարժվում էինք այն փողոցով, որտեղ այդ պատահեց: Լապտերի տակ դեռ սևին էր տալիս արյան բիծը: Կեստերը անջատեց լույսերը: Ոչ ոք չէր երեւում: Միայն լուսավորված գարեջրատնից գալիս էին ձայներ:

Կեստերը արգելակեց խալմերովի մոտ:

— Մնա այստեղ, — ասաց նա: — Ես մի նայեմ գարեջրատունը:

— Ես քեզ հետ կգամ, — պատասխանեցի ես:

Նա նայեց ինձ մի հայացքով, որը ես հիշում էի դեռ այն ժամանակներից, երբ նա միայնակ գնում էր հետախուզության:

— Գարեջրատունը ես ոչինչ չեմ տես, — ասաց Կեստերը, — թե չէ նա, ինչ իմանաս, մեկ էլ տեսար՝ ծլկեց: Միայն տեսեմ, այնտեղ է: Այդ դեպքում կհսկենք: Մնա այստեղ՝ Գոտֆրիդի հետ:

Ես գլխով արեցի և Օտտոն անհետացավ ձյոսնամրրիկի մեջ: Փաթիլները հալլում էին իմ դեմքի վրա: Մեկ վր ինձ անտանելի ցավ պատճառեց այն, որ Գոտֆրիդը ծածկված է, այդ կարծես նշանակում էր, որ նա արդեն մեքը չի: Ես նրա գլխից ետ քաշեցի վերարկուն: Այժմ ձյունն իջնում էր նաև նրա դեմքին, աչքերին ու շրթունքներին, բայց չէր հալլում: Ես հանեցի թաշկինակս, նրբանով թափ տվեցի ձյունն ու վերարկուի ծայրով ծածկեցի Լենցի գլուխը:

Կեստերը վերադարձավ:

— Ոչ մի բան:

— Ոչ մի, — ասաց նա:

Նա նստեց դեկի առջև:

— Աբի դեռ ուրիշ փողոցներով էլ քնանք: Ես զգում եմ, որ մենք նրանց կարող ենք ամեն ռոպե հանդիպել:

Մոտորը հռնդաց, բայց և անմիջապես սկսեց աշխատել փոքրիկ պտույտներով: Մենք դանդաղ ընթանում էինք սպիտակախոփ գիշերի միջով, մի փողոցից մյուսն անցնելով, շրջապատուտի ժամանակ ես բռնում էի Գոտֆրիդին, որ չսահի: Ժամանակ առ ժամանակ մենք կանգ էինք առնում որեւէ գարեջրատնից մի հարյուր մետրի վրա, և Կեստերը լայն քայլերով վազում էր տեսնելու, թե նրանք հո այնտեղ չեն: Նա համակված էր սառը, մրուռ մի կատաղումով: Երկու անգամ նա պատրաստվեց տան

կողմը գնալու, որ Գոտֆրիդին տանի, բայց երկու անգամ էլ հոգարձալ, նրան թվաց, թե հատկապես այդ ընկերին քառյակը ինչ-որ տեղ՝ մոտերքում պետք է լինի:

Հանկարծ երկար, ամաչի փողոցում, մեզանից շատ առաջ տեսանք մարդկանց գորշ մի խումբ: Կեստերն անմիջապես անշատեց այրումը, և մենք անաղմուկ հանգցրած լույսերով գնացինք նրանց հետևից: Նրանք մեզ չքսեցին և խոսում էին:

— Զորս հոգի են,— շշնջացի են Կեստերին:

Հենց նույն ակնթարթին մոտորը ոռնաց և մեքենան նետի պես սլացավ վերջին երկու հարյուր մետրը, ցատկեց մայրի վրա, կրճատցրեց արգելափակերը և կողքի քաշվելով, կանգ առավ վախից ճշացող անցորդներին մեկ մետրի վրա:

Կեստերը կիսով չափ քուրս խցկվեց մեքենայից: Նրա մարմինը պողպատե մի զսպանակի նման պատրաստ էր առաջ նետվել, իսկ դեմքը մահվան անողորմություն էր արտաշնչում:

Մենք տեսանք չորս խաղաղ, հասակն առած մարդկանց: Նրանցից մեկը հարբած էր: Նրանք մեզ հայնչեցին: Կեստերը նրանց չպատասխանեց: Մենք շարունակեցինք մեր ճամփան:

— Օտտո,— ասացի ես,— այսօր մենք չենք կարողանա նրանց գտնել: Զեմ կարծում, թե այսօր նրանք կհամարձակվեն երևալ փողոցում:

— Այո, կարող է պատահել,— մի փոքր հապաղելով պատասխանեց նա և մեքենայի ղեկը թափով պատեցրեց: Մենք փնացինք Կեստերի բնակարանը: Նրա անյաղն առանձին մուտք ուներ և կարելի էր այնտեղ մտնել՝ ոչ ոքի անհանգիստ չանելով: Սրբ քուրս եկանք մեքենայից, ես ասացի.

— Դու ինչո՞ւ քննիչներին չհաղորդեցիր նշանները: Այդ կօգներ որոնումներին: Զէ՞ որ մենք բավական մանրամասն ու պարզ էինք տեսել նրան:

Կեստերը նայեց ինձ:

— Որովհետև այդ մենք ինքներս կանենք, առանց ոստիկանության: Դու այդ ինչպես ես մտածում:— Նրա ձայնը դարձավ բռնորոշ ցածր, խեղդված ու սարսափելի:— Կարծում ես ես այդ բանը կհանձնարարեմ ոստիկանությանը: Որպեսզի նա դուրս պրծնի մի քանի տարվա բանտարկության՝ մե: Ինքդ գիտես, թե

ինչպես ինն ավարտվում նման դատավարությունները: Այդ տղաները գիտեն, որ ՀՀանդիպեն գթառատ դատավորների: Այդ բանը չի լինի: Եթե նույնիսկ ոստիկանությունը նրան գտներ, ես կհայտարարեի, որ այդ նա չէ: Ես ինքս նրան կփնտրեմ-կգտնեմ: Գոտֆրիդը մեռած է, իսկ նա ողջ: Այդ բանը չի լինի:

Մեքենայից դուրս բերեցինք պատգարակը, քամու և ձյունամորրիկի միջով տարանք տուն, և թվում էր, թե մենք կովում ենք Ֆլանդրիայում և առաջավոր դիրքերից մեր սպանված ընկերոջը բերեցինք թիկունք:

Մենք գնեցինք դազադ և տեղ՝ համայնքի գերեզմանատանը: Գոտֆրիդի թաղումը կատարվեց մի պարզկա, արևոտ օր: Մենք լինեցինք կափարիչն ամրացրինք և աստիճաններով իջեցրինք դազադը: Ուղեկցողները շատ էին: Ֆերդինանդը, Վալենտինը, Ալֆոնսը, պանդուկապան Ֆրեդը, Ջորջին, Կուպարը, Ֆրանս Շտոսսը, Գուստավը, Ստեֆան Գրիգուլայտը և Ռոզան: Գերեզմանատան դարպասի առջև ստիպված եղանք մի փոքր սպասել: Առջևում ես երկու թաղման թափոր կար: Մեկն ընթանում էր մի սև ավտոմեքենայի հետևից, իսկ մյուսը՝ սև ու արծաթե կրեպներով զարդարված ձիերով կառքի հետևից: Կառքի հետևից ընթանում էր միմյանց հետ աշխուժորեն զրուցող ուղեկցողների անվերջանալի շարանը:

Մենք դազադը վերցրինք մեքենայից ու ինքներս պարանկերով իջեցրինք գերեզմանափոսը: Գերեզմանափոսը դրանից գոհ մնաց, առանց այդ էլ նա բավական գործ ուներ: Մենք տերտեր հրավիրեցինք: Ծիշտ է, մենք չգիտեինք, թե այդ բանին ինչպես կնայի Գոտֆրիդը, քայց Վալենտինը ասաց, որ այդ հարկավոր է: Ինչ որ է, մենք տերտերին խնդրեցինք դամբանակառն ճառ չարտասանել: Նա պետք է միայն մի փոքրիկ հատված կարդար Աստվածաշնչից: Տերտերը մի ժեր, կարճատես մարդ էր: Գերեզմանին մոտենալիս, նրա ոտքը դիպավ մի հողակոշտի, նա սայթաքեց և փոսը կգլորվեք, թե չլինեին Կեստերն ու Վալենտինը, որոնք բռնեցին նրան: Բայց սայթաքելիս նա ձեռքից բաց թողեց Աստվածաշունչն ու ակնոցը, որը պատրաստվում էր գնել: Շփոթված ու տխուր նա աչքերը կկոցելով, նայում էր փոսի մեջ:

— Մի անհանգստացեք, պարոն տերտեր,— ասաց Վալենտինը,— մենք կհատուցենք ձեր կորուստը:

— Բանը գիրքը չէ,— ցածր ձայնով պատասխանեց տերտերը,— այլ ակնոցը,— այն ինձ հարկավոր է:

Վալենտինը գերեզմանատան ցանկապատից մի ճյուղ կոտրից: Նա ծուկն էր չորացրել գերեզմանի մոտ և հնար գտավ ճյուղն անցկացնել ակնոցի աղեղի տակ և դուրս քաշել այն: Շրջանակը ոսկուց էր: Գուցե տերտերը դրա համար էր ուզում ետ ստանալ այն: Ավետարանը կողքի սահեց և հայտնվեց դաճաղի տակ. այն հանելու համար պետք էլիներ իջնել փոսն ու դաճաղը բարձրացնել: Այդ բանը ինքը՝ տերտերն էլ չցանկացավ: Նա կանգնած էր լիակատար շփոթության մեջ:

— Ես, համենայն դեպս, մի քանի խոսք չասե՞մ,— հարցրեց նա:

— Մի անհանգստացեք, պարոն տերտեր,— ասաց Ֆերդինանդը:— Այժմ նրա մոտ, դաճաղի տակ են ամբողջ հին ու նոր կտակարանները:

Սուր բուրում էր նոր փորված հողը: Հողակոշտերից մեկում շարժվում էր մի թրթռու: Ես մտածեցի. «Գերեզմանը կծածկեն, իսկ թրթռուն այնտեղ՝ ցածում կապիի. նա կդառնա բոժոժ և եկող տարի կծակի հողի շերտն ու երկրի երես դուրս կգա: Իսկ Գոտֆրիդը մնալու է: Նա հանգել էր»: Մենք կանգնած գերեզմանի մոտ, փոսերինք, որ նրա մարմինը, աչքերն ու մազերը դեռ գոյություն ունեն, ճիշտ է, արդեն փոփոխված, բայց և այնպես դեռ գոյություն ունեն, և որ չնայած դրան, նա փնացել է ու այլևս ետ չի դառնա: Այդ անըմբռնելի էր: Մեր մաշկը՝ տաք էր, ուղեղն աշխատում էր, սիրտն արյուն էր մղում երակներով, մենք այնպիսին էինք, ինչպիսին առաջ էինք, երեկ, մենք ունեինք երկուական ձեռք, մենք չէինք կուրացել ու համրացել, ամեն ինչ մնում էր այնպես, ինչպես միշտ... Բայց մենք պետք է հեռանայինք այստեղից, իսկ Գոտֆրիդը մնար այստեղ և այլևս երբեք չգար մեր հետևից: Այդ անըմբռնելի էր:

Հողակոշտերը թմբկահարեցին դաճաղի կափարիչը: Գերեզմանափորը մեզ բահեր տվեց և ահա մենք, Վալենտինը, Կեստերը, Ալֆոնսն ու ես թաղում էինք նրան, ինչպես մի ժամանակ թաղել էինք շատ ընկերների: Հանկարծ ինձ թվաց, թե մոտերքում

թնդաց զինվորական մի հին երգ, հին ու տխուր, զինվորական
աղն երգը, որ Գոտֆրիդը հաճախ էր երգում:

Արգոնյան անտառ, Արգոնյան անտառ,
Գերեզմանային խաչ ես դու հիմի...

Ալֆոնսը փայտե մի սև խաչ բերեց, հասարակ մի խաչ, որի
նման հազարները կան Ֆրանսիայում, անվերջանալի շարքերով
ձգվող գերեզմանների վրա: Մենք այն ամրացրինք Գոտֆրիդի գե-
րեզմանի գլխավերևում:

— Գնանք,— վերջապես խուլոտ խոսեց Վալենտինը:

— Այո,— ասաց Կեստերը: Բայց նա՞ մնաց տեղում: Ոչ ոք
չլարժվեց: Վալենտինը հայացքը սահեցրեց բոլորիս վրայով:

— Ինչո՞ւ,— դանդաղ արտասանեց նա:— Ախր ինչո՞ւ...
Անեծք:

Նրան չպատասխանեցին:

Վալենտինը հոգնած ձեռքը թափահարեց:

— Գնանք:

Մենք քայլեցինք խճաքարերով ծածկված ճանապարհով: Դար-
պասի մոտ ապաստում էին Ֆրեդը, Ջորջին ու մյուսները:

— Ինչ հրաշալի էր նա՞ ծիծաղում,— ասաց Ստեֆան Գրիգու-
լայտը, և արցունքները հոսեցին նրա անօգնական, տխուր դեմքի
վրայով:

Ես ետ նայեցի: Ոչ ոք չէր գալիս մեր հետևից:

XXV

Փետրվարին ես ու Կեստերը վերջին անգամ նստած էինք մեր
արհեստանոցում: Մենք ստիպված էինք այն վաճառել և այժմ
սպասում էինք աճուրդի տնօրենին, որը պետք էր տաքսուց սկսած
մինչև վերջին չոփը՝ ամեն ինչ վաճառքի հաներ: Կեստերը հույս
ուներ գարնանից դասավորվել ավտոմոբիլային մի փոքրիկ ֆիր-
մայում որպես մրցավազքային վարորդ: Ծա առաջվա նման նվա-
զում էի «Ինտերնացիոնալ» սրճարանում և փորձում էի ճարել էլի
որեւէ, ցերեկային զբաղմունք՝ ավելի շատ վաստակելու համար:
Բակում մի քանի մարդ էր հավաքվել: Ծկավ աճուրդը տնօ-
րինողը:

— Դու դուրս կգա՞ս, Օտտո,— հարցրի ես:

— Ինչո՞ւ: Ամեն ինչ ցուցադրված է, խսկ գները նա ինքք գիտե:

Կեստերը հոգնած տեսք ուներ: Նրա հոգնածությունը կողմ-նակի մարդկանց աչքին չէր երևում, բայց նրանք, ովքեր նրան լավ գիտեին, այդ հոգնածությունը նկատում էին միանգամից, նրա դեմքի ավելի լարված ու խիստ արտահայտությունից: Երեկո երեկոյի հետևից նա ետ ու առաջ էր անում նույն շրջանում: Նա արդեն վաղուց էր խմացել Գոտֆրիդին սպանող տղայի՝ ազգանունը, բայց չէր կարողանում նրան գտնել, որովհետև ոստիկանության հետապնդումից վախենալով, մարդասպանը տեղափոխվել էր ուրիշ քնակարան ու թաքնվել: Բուրդր այս մանրամասնությունները պարզել էր Ալֆոնսը: Նա էլ էր միշտ պատրաստ սպասում: Ծիշտ է, կարող էր պատահել, որ հանցագործը մեկնած լիներ քաղաքից: Նա չգիտեր, որ Կեստերն ու Ալֆոնսը հետևում են իրեն: Իսկ սրանք այն հույսով էին, թե նա կվերադառնա, երբ իրեն ապահով զգա:

— Օտտո, ես դուրս գամ նայեմ,— ասացի ես:

— Կալ:

Ես դուրս եկա: Մեր դազգահներն ու մյուս սարքավորումները դասավորված էին բակի մեջտեղում: Աջ կողմում՝ պատի տակ կանգնած էր տաքսին: Մենք այն լավ լվացել էինք: Ես նայեցի անիվներին ու նստատեղերին: Գոտֆրիդը հաճախ այս մեքենային անվանում էր «Մեր պառավ կթու կովը»: Դժվար էր նրանից բաժանվելու:

Ինչ-որ մեկը թրմփաջրեց ուսիս: Ես արագ շրջվեցի: Իմ առաջ, գոտիավոր վերարկուով, քաջարի տեսքով մի ջահել էր կանգնած: Պատեցնելով բամբուկե ձեռնափայտը, նա աչքով արեց ինձ:

— Ալլու Ախր, մենք արդեն ծանոթ ենք:

Ես սկսեցի մտաբերել:

— Գվիդո Տիսսը, «Աուհեկա» ընկերությունից:

— Ահա, տեսնո՞ւմ եք,— ինքնաբավականությամբ հայտարարեց Գվիդոն:— Մենք այն ժամանակ հանդիպեցինք հենց այս ջաբախանի մոտ: Ծիշտ է՝ ձեզ հետ ինչ-որ մի նողկալի տիպ կար: Քիչ էր մնում, որ ես նրա մոտեցին հասցնեի:

Պատկերացնելով, թե այս փալեքոտն ինչպես կկարողանար ձեռք բարձրացնել Կեստերի վրա, ես ակամայից դեմքս ծռեցի:

Տիսսը այդ ընդունեց ժպիտի տեղ և նույնպես ունիւր բացեց, մերկացնելով իր բավական գարշելի ատամները:

— Լավ, մոռանանք: Գվիդոն հիշաշար չէ: Ախր դուք այն ժամանակ հսկայական գումար վճարեցիք ավտոմոբիլային այս պապիկի համար: Գոնե որևէ բան շահեցի՞ք դրանից:

— Այո,— ասացի ես:— Մեքենան վատը չէ:

Տիսսը ճովողեց.

— Եթե ինձ լսեիք, ավելի շատ կստանայիք: Եվ ես էլ: Լավ, մոռանանք: Ներում ենք ու մոռանում: Բայց այսօր մենք կարող ենք մի գործ գտնուի բերել: Հինգ հարյուր մարկ՝ ու մեքենան մերը կըլինի: Ամենայն վստահությամբ: Մեզանից բացի, սա էլ առնող չկա: Պայմանավորվեցինք:

Ես ամեն ինչ հասկացա: Նա ենթադրում էր, որ այն ժամանակ մենք՝ վերավաճառել ենք մեքենան ու չգիտեիր, որ արհեստանոցը պատկանում է մեզ: Ընդհակառակը, նա կարծում էր, որ մենք մտադիր ենք նորից գնել այդ տաքսին:

— Նա դեռ այսօր էլ հազար հինգ հարյուր արժե,— ասացի ես:— Զիտսելով արդեն շահագործման արտոնաթղթի մասին:

— Բանն էլ հենց այդ է,— տաքացած միացավ ինձ Գվիդոն:— Գինը կբարձրացնենք մինչև հինգ հարյուր: Այդ ես կանեմ: Եթե մեքենան այդ գումարով տան մեզ, ես ձեզ կանխիկ կվճարեմ երեք հարյուր հիսուն:

— Բան դուրս չի գա,— ասացի ես:— Ես արդեն գնորդ ունեմ:

— Բայց և այնպես... — Նա ուզում էր մեկ ուրիշ տարբերակ առաջարկել:

— Ոչ, դա իմաստ չո՞ւնի... — Ըս անցա թակի մեջտեղը: Այժմ ես գիտեի, որ նա գինը կբարձրացնի մինչև հազար երկու հարյուր:

Աճուրդախոսն անցավ գործի: Սկզբում գնացին սարքավորման դետալները: Նրանք մի առանձին փող չբերեցին: Գործիքները նույնպես չնչին գներով գնացին: Հասավ տաքսու հերթը: Ինչ-որ մեկը երեք հարյուր մարկ առաջարկեց:

— Զորս հարյուր,— ասաց Գվիդոն:

— Զորս հարյուր հիսուն,— երկար տատառվելուց հետո, ասաց բանվորական կապույտ բլուզով այդ գնորդը:

Գվիդոն գինը բարձրացրեց մինչև հինգ հարյուր: Աճուրդախոսը հայացքը պտտեցրեց բուրդիս վրա: Բլուզով մարդը լռում էր: Գվիդոն աչքով արեց ինձ ու բարձրացրեց չորս մատը:

— Վեց հարյուր,— ասացի ես:

Գվիդոն դժգոհ օրորեց գլուխը—և առաջարկեց յոթ հարյուր: Սա շարունակեցի գինը բարձրացնել: Գվիդոն հուսահատ ավելացնում էր: Երբ հասանք հազարին, նա մի աղաչական շարժում արեց, մատներով ցույց տալով ինձ, որ ես դեռ կարող եմ մի հարյուրանոց վաստակել: Նա առաջարկեց հազար տասը մարկ: Իմ հաջորդ ավելացումից հետո, որով ճշ հասցրեցի մինչև հազար հարյուր մարկ, նա կարմրեց և շարացած ծղրտաց:

— Հազար հարյուր տասը:

Սա առաջարկեցի հազար հարյուր իննսուն մարկ, հուսալով, որ Գվիդոն կասի իր վերջին գինը՝ հազար երկու հարյուր: Սա վճռեցի դրանից հետո դուրս գալ խաղից:

Բայց Գվիդոն զազազել էր: Կարծելով, թե ուզում եմ վերջնականապես գուրս մղել իրեն, նա անսպասելիորեն առաջարկեց հազար երեք հարյուր: Սա սկսեցի շտապ ծանր ու թեթև անել: Եթե նա իսկապես ցանկութուն ուներ գնել մեքենան, ապա, անշուշտ, կանգ կառներ հազար երկու հարյուրի վրա: Իսկ հիմա գինը քոքելով, նա պարզապես վրեժ է լուծում խնձանից: Մեր խոսակցութունից նա իմանում էր, որ իմ սահմանը հազար հինգ հարյուրն է, և իր համար ոչ մի վտանգ չէր տեսնում:

— Հազար երեք հարյուր տասը,— ասացի ես:

— Հազար չորս հարյուր,— շտապ առաջարկեց Գվիդոն:

— Հազար չորս հարյուր տասը,— անվճռականորեն արտասանեցի ես, վախենալով ընկնել հիմար վիճակի մեջ:

— Հազար չորս հարյուր իննսուն,— Գվիդոն հաղթական ու ծաղրալի նայեց ինձ: Նա սխառ էր, որ եկավ հախիցս:

Գիմանալով նրա հայացքին, ես լռում էի:

— Ո՞վ ավել,— հարցրեց աճուրդախոսը:

Լռութուն:

— Ո՞վ ավել,— հարցրեց նա երկրորդ անգամ: Հետո նա մուրճը բարձրացրեց: Այն թուփին, երբ Գվիդոն դարձավ մեքենայի տերը, նրա դեմքի հաղթական արտահայտությունը փոխվեց անօգնական զարմանքի: Լիակատար շփոթություն մեջ նա մոտեցավ ինձ:

— Իսկ ես կարծում էի, թե դուք ուզում եք...

— Ոչ,— ասացի ես:

Ուշքի գալով, նա ծոծրակը քորեց:

— Սատանան տանի: Հեշտ չի լինի այսպիսի մի ապրանքն իմ ֆիրմայի վզին փաթաթելը: Կարծում էի, թե դուք մեկ ու կես հազարի կհասնեք: Բայց այս՝ անգամ, ես համենայն դեպս ձեր քթի տակից փախցրի այս արկղը:

— Դուք հենց այդ էլ պետք է անեիք, — ասացի ես:

Գվիդոն աչքերը թարթեց: Միայն այն ժամանակ, երբ երևաց Կեստերը, Գվիդոն ամեն ինչ հատկացավ ու գլուխը բռնեց:

— Տե՛ր իմ աստված: Ուրեմն սա ձե՛ր մեքենան էր: Ես ի՛նչ էշն եմ, անխելք էշի մեկը: Այսպես էլ խրվե՛լ: Թակարդը ընկա: Խեղճ Գվիդո: Քեզ հետ այդպիսի բա՛ն պատահեր: Ամենահիմար ձևով ծուղակն ընկա: Լավ, մոռանանք: Ամենաթրծված տղերքն էլ միշտ ընկնում են երեխաներին հայտնի թակարդները: Հաջորդ անգամ որևէ կերպ տեղը դուրս կբերեմ: Ես փմը կվերցնեմ:

Նա նստեց դեկի առաջ ու գնաց: Մանր զգացմունքով մենք նայում էինք հեռացող մեքենայի հետևից:

Ցերեկը եկավ Մաթիլդա Շտոսսը: Հարկավոր էր նրա հաշիվը մաքրել վերջին ամսվա համար: Կեստերը նրան տվեց փողն ու խորհուրդ տվեց նոր տիրոջը խնդրել, որպեսզի թողնի արհեստանոցում որպես հավաքարարուհի: Մեզ արդեն հաջողվել էր նրա մոտ տեղավորել Ցուպպին: Բայց Մաթիլդան գլուխն օրորեց:

— Ոչ, պարոն Կեստեր, ինձ արդեն հերիք է: Իմ պառավ ոսկորները ցավում են:

— Իսկ ի՛նչ պետք է անեք դուք, — հարցրեցի ես:

— Կգնամ աղջկաս մոտ: Նա ապրում է Բունցլաույում: Մարդի է գնացել: Դուք Բունցլաույում եղե՛լ եք:

— Բայց պարոն Կեստերն այդ քաղաքը գիտե, ճի՞շտ է:

— Ես էլ այնտեղ չեմ եղել, Ֆրաու Շտոսս:

— Տարօրինակ է, — ասաց Մաթիլդան: — Ոչ ոք չի իմանում այդ Բունցլաույի մասին: Մինչդեռ իմ աղջիկը ամբողջ տասներկու տարի այնտեղ է ապրում: Նա ամուսնացել է մի գրասենյակի քարտուղարի հետ:

— Նշանակում է՝ Բունցլաու քաղաք կա: Կարող եք չկասկածել: Քանի որ այնտեղ ապրում է գրասենյակի քարտուղար...

— Այդ, իհարկե: Բայց և այնպէս բավական տարօրինակ է, որ ոչ ոք չի իմանում այդ Բունցլաույի մասին:

Մենք համաձայնվեցինք:

— Հապա ինչո՞ւ, այսքան տարվա մեջ ոչ մի անգամ դուք չեք գնացել այնտեղ,— հարցրեցի ես:

Մաթիլդան քմծիծաղ տվեց:

— Այդ մի ամբողջ պատմություն է: Բայց այժմ ես պետք է թոռնիկներինս մոտ գնամ: Չորս թոռ ունեմ:

— Կարծեմ, այն կողմերում սքանչելի շնապս են պատրաստում,— ասացի ես:— Սալորից, թե դրա նման ինչ-որ մի բանից...

Մաթիլդան ձեռքը թափահարեց:

— Բա՛նն էլ հենց այդ է: Իմ փեսան, տեսնո՞ւմ եք դրան, ժուժկալ է: Ոչինչ չի խմում:

Կեստերը դատարկված դարակից վերցրեց վերջին շիշը:

— Էհ, ինչ արած, Ֆրանու Շտոսս, ստիպված ենք մեկական գավաթ խմել հրաժեշտի համար:

— Ես պատրաստ եմ,— ասաց Մաթիլդան:

Կեստերը սեղանին դրեց գավաթներն ու լցրեց: Մաթիլդան այնպիսի արագութեամբ խմեց ումը, որ թվաց, թե պարզապես այն լցրեց մաղի մեջ: Նրա վերին շրթունքը ցնցվում էր, բեղիկները դողդողում էին:

— Մի հատ է՞լ,— հարցրի ես:

— Զեմ հրաժարվի:

— Ես մի մեծ գավաթ էլ բերնեբերան լցրի: Հետո Մաթիլդան հրաժեշտ տվեց:

— Ամեն տեսակ բարիք՝ նոր տեղում,— ասացի ես:

— Անչափ շնորհակալ եմ: Ձեզ էլ ամեն տեսակ հաջողութեան: Բայց տարօրինակ է, չէ՞, որ ոչ ոք չի իմանում այդ Բունցլաույի մասին, այնպէս չէ՞:

Նա դուրս գնաց անհաստատ քայլերով: Մենք մի քիչ էլ կանգնեցինք ամայացած արհեստանոցում:

— Ճիշտն ասած, մենք էլ կարող ենք գնալ,— ասաց Կեստերը:

— Այո,— համաձայնվեցի ես:— Այստեղ արդեն բան չունենք անելու:

Մենք դուռը կողպեցինք ու գնացինք «Կաուլի» հետեից: «Կաուլին» լէ՛ինք ծախել, ու հիմա այն գտնվում էր հարևան գարաժում:

Մենք գնացինք փոստ, ապա քանկ, որտեղ կեստերը գերբի հասանելիքը մոտժեց ամուլթի վարչության վարիչին:

— Հիմա ես կգնամ քնելու, — ասաց նա: — Դու քո սենյակում կլինե՞ս:

— Այսօր իմ ամբողջ երեկոն ազատ է:

— Լավ: Ութի մոտերքը ես կգամ քո հետևից:

Մենք մի բան կերանք քաղաքի արվարձանի պանդոկներից մեկում ու վերադարձանք: — Հենց առաջին փողոցում մեր առաջին դռը պայթեց: Մենք փոխեցինք այն: «Կառլը» վաղուց լվացման չէր եղել, ու ես կարգին կեղտոտվեցի:

— Ես կուզենայի ձեռքերս լվալ, Օտտո, — ասացի ես:

Մոտերքում մի բավական խոշոր սրճարան կար: Մենք մըտանք ու նստեցինք մուտքի մոտ, մի սեղանի առաջ: Ի վարմանս մեր, համարյա բոլոր տեղերը զբաղված էին: Նվազում էր կանանց անսամբլը և ամենքն աղմկալից ուրախանում էին: Նվազախմբի արտիստուհիները պննվել էին թղթե գլխարկներով, այցելուներից շատերը դիմակահանդեսի զգեստներով էին, սեղանների վերեվում օժազալար ձգվում էին գուլնգուլն ժապավենները, դեպի առաստաղն էին թռչում փուլիկները, ծանր բեռնված մատուցարաններով, դահլիճով մեկ ետ ու առաջ էին փառվզում մատուցողները: Ամեն ինչ շարժման մեջ էր, հյուրերը հեռում էին ու գոռում-գոչում:

— Այստեղ ի՞նչ է տեղի ունենում, — հարցրեց Կեստերը:

Հարևան սեղանից մի ջահել, շեշիկ կին մեզ վրն շարտեց մի բուռ կոնֆետտի:

— Դուք այդ ի՞նչ է, լուսնի՞ց եք ցած ընկել, — ծիծաղեց նա: — Մի՞թե չդիտեք, որ այսօր բարիկենդանի առաջին օրն է:

— Ահա թե ի՞նչ, — ասացի ես: — Դե, այդ դեպքում ես կգնամ ձեռքերս լվանալու:

Ձուգարանին հասնելու համար ես ստիպված էի անցնել ամբողջ ռաչիճի միջով: Մեղաններից մեկի մոտ ես ստիպված եղա կանգ առնել. հարբած հյուրերից մի քանիսը փորձում էին ինչ-որ մի աղբյակ բարձրացնել սեղանին, որպեսզի նա իրենց համար երգի: Աղբյակը ծղրտում էր ու պաշտպանվում: Ըստ որում, նա սեղանը շուտ տվեց, և այդ ամբողջ խումբը թավալվեց հատակին: Ես սպա-

սում էի. միեւն լանցումը կազատվելու: Հանկարծ ինձ կարծես զարկեց էլեկտրական հոսանքը: Ես քարացա, սրճարանն ասես ինչ-որ կողմ՝ հեռու գլորվեց, այլևս ոչ աղմուկ կար, ոչ երաժշտություն: Ամենուրեք աչքիս երևում էին անորոշ, երերուն ստվերներ, բայց անսովոր կերպով հստակ ու որոշակի ընդգծված երևում էր մի սեղան, որի մոտ ծաղրածուի գլխարկով, նստել էր մի երիտասարդ ու գրկում էր գինովացած հարևանուհու մեջքը: Նա ապակե բուժ աչքեր ուներ, շատ բարակ շրթունքներ: Սեղանի տակից դուրս էին ցցվել փայլեցնելու աստիճան մաքուր սրբած վառ դեղին սունապանները...

Ինձ հրեց մի մատուցող: Հարբածի նման ես անցա մի քանի քայլ ու կանգ առա: Անտանելի շոգ էր, բայց ես դողդողում էի, ասես ցրտից կափկափելիս լինեի, ձեռքերս խոնավացել էին: Այժմ ես սեղանի շուրջը նստած մյուսներին էլ տեսա: Դեմքերին մարտահրավերի արտահայտություն, նրանք խմբով ինչ-որ բան էին երգում՝ գարեջրի գավաթներով զարկելով տակտը: Ինձ մտքից հրեցին:

— Ծանապա՞րհ մի փակեք,— լսեցի ես:

Ես մեքենայաբար շարունակեցի քայլել, գտա զուգարանը, սկսեցի ձեռքերս լվանալ, և միայն այն ժամանակ, երբ ծակող ցավ զգացի, գլխի ընկա, որ ձեռքերս բռնել եմ եման ջրի շիթի տակ: Հետո ես վերադարձա Կեստերի մոտ:

— Քե՞զ ի՞նչ է պատահել,— հարցրեց նա:

Ես չէի կարողանում պատասխանել:

— Վա՞տ ես ըզում,— հարցրեց նա:

Ես գլուխս օրորեցի, և նայեցի. հարևան սեղանի կողմը, ուր նստած էր շեկլիկ կինն ու նայում էր մեզ: Կեստերը համկարծ գունատվեց: Նրա աչքերը կկոցվեցին: Նա թեքվեց առաջ:

— Այո՞,— հարցրեց նա շատ կամաց:

— Այո,— պատասխանեցի ես:

— Որտե՞ղ:

Ես գլխով ցույց տվեցի այն սեղանի կողմը, որտեղ նստած էր Գոտֆրիդի դահճը:

Կեստերը դանդաղ վեր կացավ: Կարծես Կորբան էր շտկում իր մարմինը:

— Զգույշ,— շշնջացի ես:— Ոչ այստեղ, Օտտո:

Նա հազիվ նկատելի թափ տվեց ձեռքն ու դանդաղ գնաց ա-

«աջ: Ես պատրաստ էի նետվել նրա հետևից: Ինչ-որ մի կին նրա գլուխը խցկեց կարմիր-կանաչ թղթե մի գլխարկ և կախվեց նրա վզից: Օտտոն մինչև անգամ շնկատեց նրան: Կինը հեռացավ ու զարմանքով նայեց նրա հետևից: Շրջելով հղջ դահլիճը, Օտտոն վերադարձավ մեր սեղանի մոտ:

— Նա այնտեղ չէ,— ասաց նա:

Ես վեր կացա հայացքով շոշափեցի դահլիճը: Կեստերն իր րավացի էր:

— Կարծում ես նա ճանաչե՞ց ինձ,— հարցրի ես:

Կեստերը ուսերը թոթվեց: Միայն այժմ զգաց, որ գլխին թղթե գլխարկ կա ու ձեռքի մի շարժումով դեն նետեց այն:

— Չեմ հասկանում,— ասացի ես:— Ես զուգարանում երկու-երեք րոպեից ավելի չմնացի:

— Քառորդ ժամից ավելի:

— Ի՞նչ... — Էս նորից նայեցի այն սեղանի կողմը:— Մյուս-ներն էլ էին գնացել: Նրանց հետ մի աղջիկ կար. նա էլ չկար: Եթե նա ինձ ճանաչած լիներ, ապա ամենայն հավանականությամբ կանհետանար մենակ:

Կեստերը մոտ կանչեց մատուցողին:

— Այստեղ երկրորդ ելք կա՞:

— Այո, մյուս կողմից մի ելք կա Գարդենբերգշտրասսի վրա:

Կեստերը մի դրամ հանեց, տվեց մատուցողին:

— Գնանք,— ասաց նա:

— Ափսոս,— հարևան սեղանից ասաց շեկվիկ կինը:— Եվ այսպիսի պատկանելի կավալերներ:

Մենք դուրս եկանք: Քամին զարկեց մեր դեմքերին: Սրճարանի տոթ ու խեղդոսկից հետո քամին մեզ թվաց սառցի նման պաղ:

— Տուն գնա,— ասաց Կեստերը:

— Նրանք մի՞ քանի հոգով էին,— պատասխանեցի ես ու նստեցի նրա կողքին:

Մեքենան պոկվեց տեղից: Մենք պատվեցինք սրճարանի շրջակա բոլոր փողոցներով, հետզհետե ավելի ու ավելի հեռանալով սրճարանից, բայց ոչ ոքի չգտանք: Վերջապես Կեստերը մեքենան կանգնեցրեց:

— Դուրս պրծավ,— ասաց նա:— Բայց այդ ոչինչ: Այժմ նա վաղ թե ուշ մեր ձեռքը կընկնի:

— Օտտո, — ասացի ես:— Հարկավոր է ձեռք քաշել այդ գործից:

Նա նայեց ինձ:

— Գոտֆրիդը մեռած է,— ասացի ես և ինքս էլ զարմացա իմ խոսքերի համար:— Դրանից նա հարուժյուն չի առնի:

Կեստերը դեռ շարունակում էր նայել ինձ:

— Ռոբեր, — դանդաղ խոսեց նա,— չեմ հիշում, թե քանիսին եմ ես սպանել: Բայց միտս է, թե ինչպես վայր զցեցի անգլիացի մի շահել օդաչուի: Նրա գնդացրի փամփուշտը խցկվել—մնացել էր, ու նա ոչինչ չկարողացավ անել: Ես իմ գնդացրով նրանից մի քանի մետրի վրա էի և պարզ տեսա սարսափով լի աչքերով նրա վախեցած մանկական դեմքը, հետո պարզվեց, որ այդ նրա առաջին մարտական թո՛ղիքն է, նրա տասնութ տարին հազիվ էր լրացել: Եվ դեպի այդ երեխայի վախեցած, անօգնական ու գեղեցիկ դեմքը ես համարյա դեմ-դիմաց բաց թողեցի գնդացրային կրակահերթը: Նրա գանգը հավի ձվի նման ճաքեց: Ես այդ փոքրիկ տղային չէի ճանաչում, ու նա ինձ ոչ մի վատ բան չէր արել: Ես երկար ժամանակ չէի կարողանում հանգստանալ, անհամեմատ ավելի, քան ուրիշ դեպքերում: Դժվարությամբ խեղդեցի խղճիս ձայնը, ինքս ինձ ասելով. «Պատերազմը՝ պատերազմ է»: Բայց ուսում եմ քեզ, որ եթե ես վերջ չտամ առանց որևէ պատճառի Գոտֆրիդին շան նման գնդակահարած այն սրիկայի՜ն, նշանակում է անգլիացու հետ պատահած այն պատմությունը ահավոր հանցագործություն է: Դու այդ հասկանում ես:

— Այո, — ասացի ես:

— Իսկ հիմա տուն գնա: Ես ուզում եմ գործը մինչև վերջը հասցնել: Այգ՝ ինչպես այս պատը: Չեմ կարող ճամփաս շարունակել, քանի դեռ չեմ քանդել:

— Ես տուն չեմ գնա, Օտտո: Դե քանի որ այդպես է միասին կլինենք:

— Դատարկ բան է,— անհամբերությամբ ասաց նա:— Դու ինձ հարկավոր չես:— Նկատելով, որ ես ուզում եմ առարկել, նա ձեռքը բարձրացրեց:— Ես նրան ձեռքիցս բաց չեմ թողնի: Նրան կրոնացնեմ մենակ, առանց մյուսների: Բոլորովին մենակ: Մի վախենա:

Նա ինձ հրեց նստիքից և անմիջապես սլացաւ: Ես, գիտեի. ոչինչ նրան չէր կարող զսպել: Ինչպես նաև գիտեի, թե նա ինչու ինձ իր հետ չվեցրեց: Պատի համար: Գոտֆրիդին նա չէր հեռացնի:

Ես գնացի Ալֆոնսի մոտ: Այժմ ես միայն նրա հետ կարող էի խոսել: Ուզում էի խորհրդակցել, թե հնարավոր չէ՞ արդյոք որևէ քան նախաձեռնել: Բայց ես Ալֆոնսին չբռնացրի: Քննաթափաղ չի կր ինձ հաղորդեց, թե մի ժամ առաջ նա ժողովի է գնացել: Ես նստեցի սեղանի մոտ ու սկսեցի սպասել:

Պանդոկը դատարկ էր: Գարեջրի վաճառասեղանի տակ մի փոքրիկ լամպ էր վառվում: Աղջիկը նորից նստեց ու քնեց: Ես մտածում էի Օտտոյի ու Գոտֆրիդի մասին և պատուհանից նայում տանիքների հետևից դուրս եկող լուսնով լուսավորված փողոցներին: Ես մտածում էի փայտե սև խաշով ու պողպատե սաղավարտով այն գերեզմանի մասին, ու հանկարծ նկատեցի, որ արտասվում եմ: Ես սրբեցի արցունքներս:

Շուտով լավիցին արագ, փամաքուկ ոտնաձայներ: Հետնամուտքից ներս մտավ Ալֆոնսը: Նրա գեմքը քրտինքից փայլում էր:

— Այդ ես եմ, Ալֆոնս:

— Արի ախտեղ, շուտ,— ասաց նա:

Ես նրա հետևից գնացի վաճառասեղանի ետևը՝ աջ կողմում բացվող սենյակի: Ալֆոնսը մոտեցավ պահարանին և այնտեղից հանեց պատերազմի ժամանակվա երկու հին, սևանիտարական ծրար:

— Կարո՞ղ ես վերք կապել,— շալվարը զգուշորեն ցած իջեցնելով, հարցրեց նա:

Նրա աջ կողքին վերքի մի պատռվածք կար:

— Նման է բերծվածք-վերքի,— ասացի ես:

— Հենց այդպես է,— փնթփնթաց Ալֆոնսը:— Արի կապիր:

— Ալֆոնս,— ուղղվելով ասացի ես,— ո՞ւր է Օտտոն:

— Որպեղի՞ց գիտեմ, ուր է Օտտոն,— վերքից դուրս մղեղելով արյունը, մրթմրթաց նա:

— Դուք միասին չէի՞ք:

— Ոչ:

— Դու նրան չե՞ս տեսել:

— Մտքովս էլ չի անցել: Բայց արա երկրորդ ծրարը ու դիրքայից: Սա միայն քերծվածք է:

Իր վերքերով զբաղված, նա շարունակում էր փնթփնթալ:

— Ալֆոնս,— ասացի ես,— մենք տեսանք նրան... Նրան, որը սպանեց Գոտֆրիդին... Ձե՛ որ դու գիտես... մենք նրան տեսանք այսօր երեկոյան, Օտտոն հետևում էր նրան:

— Ի՞նչ, Օտտո՞ն,— Ալֆոնսը լարվեց:— Հապա ո՞ւր է նա: Հիմա դրա կարիքն իսկի չկա: Թող այնտեղից չքվի:

— Նա չի գնա:

Ալֆոնսը դեն նետեց մկրատը:

— Շտապ գնա՛ այնտեղ: Գիտե՞ս, թե որտեղ է նա: Թող հեռանա: Նրան ասա, որ Գոտֆրիդի համար ես ինչ-որ պետք էր արեցի: Ես դրա մասին ձեզանից առաջ գիտեի: Ինքդ ես տեսնում, որ վիրավորվել եմ: Նա վրա՞կեց, բայց ես խփեցի նրա ձեռքին: Հետո ես կրակեցի: Ո՞ւր է Օտտոն:

— Ինչ-որ տեղ՝ Մենկեշտրասսեի շրջանում:

— Փառք աստծո: Նա արդեն վաղուց այնտեղ չի ապրում: Բայց միևնույն է, Օտտոյին հեռացրու այնտեղից:

Ես մոտեցա հեռախոսին և խնդրեցի տաքսիների այն կանգառը, ուր սովորաբար լինում էր Մուստավը: Պարզվեց, որ նա իր տեղումն է:

— Գուստավ,— ասացի ես,— կարո՞ղ ես գալ Վիգենշտրասսեի և Բեքլյու հրապարակի անկյունը: Միայն թե արագ: Ես ըսպասում եմ:

— Տասը րոպեից կլինեմ:

Ես լսափողը կախեցի և վերադարձա Ալֆոնսի մոտ: Նա ուրիշ շալվար էր հագնում:

— Իսկ ես չգիտեի էլ, որ դուք քաղաքով մեկ ման եք գալիս: Նրա դեմքն ամբողջովին քրտինքի մեջ էր:— Ավելի լավ կլիներ մի տեղ նստեիք: Ալիքի համար: Մեկ էլ տեսար՝ ձեզ հարցրին: Երբեք հնարավոր չէ իմանալ...

— Ավելի լավ է քո մասին մտածես,— ասացի ես:

— Ինձ ի՞նչ կա,— նա խոսում էր սովորականից ավելի աբազ:— Ես նրա հետ մենակ էի: Սենյակումն էի սպասում: Ինչ-որ բնակելի մի բուն էր: Շուրջը շունչ-արարած չկար: Բացի այդ,

հարկադրյալ պաշտպանութիւնն: Նա հենց որ ոտքը շեմքից ներս դրեց՝ կրակեց: Ինձ ալիբի հաղկավոր էլ չի: Իսկ եթէ ուզե՞նամ՝ ամբողջ տասը հարիւր կունենամ:

Աթոռին նստած և իմ կողմը դարձնելով իր լայն, բաց դեմքը, նա նայում էր ինձ: Նրա մազերը խոնավութիւն ից կպել էին, խոշոր քերանը ծովել էր, իսկ հայացքը պարզապէս անտանելի էր՝ այնքան մերկ ու անհուսարի տանջանք, ցավ ու սեփ կար նրա աչքերում:

— Հիմա Գոտֆրիդը կհանգստանա,— ասաց նա կամացով ու խապոտ:— Մինչև հիմա ինձ թվում էր, թե նա անհանգիստ է: Ես նրա դիմաց կանգնած լուռ եմ:

— Իսկ այժմ գնա:— ասաց նա:

Ես անցա դահլիճի միջով: Աղջիկը դեռ քնած էր և աղմուկով շնչում էր: Լուսինը բավական թարձրացել էր, և փողոցում բոլորովին լույս էր: Ես գնացի Բելվյու հրապարակի անկյունը: Լուսնի լույսով տներին պատուհանները շողշողում էին արծաթե հայելիների նման: Քամին նվազել էր: Բոլորովին խաղաղ էր:

Մի քանի րոպեից Գուստավը մոտեցավ:

— Ի՞նչ է պատահել, Ռոբերտ,— հարցրեց նա:

— Այսօր երեկոյան իմ մեքենան տարել են: Հենց նոր ասացին, որ մեքենան տեսել են Մենկեշտրասսեի շրջանում: Գնա՞նք այնտեղ:

— Գնանք, պարզ է,— Գուստավն աշխուժացավ:— Ինչ ասես միայն, որ հիմա չեն գողանում: Ամեն օր մի քանի մեքենա: Բայց ամենից ավելի հաճախ իրենց քեֆին քշում են, մինչև բենզինը վերջանա՝ հետո թողնում են:

— Այո, հավանորեն մերն էլ այդպես լինի:

Գուստավն ասաց, որ պատրաստվում է շուտով ամոսնանալ: Նրա հարսնացունը երեխայի է սպասում և այստեղ արդեն, ոչինչ չես կարող անել: Մենք անցանք Մենկեշտրասսեով ու հարևան փողոցներով:

— Ահա նա,— մեկ էլ բղավեց Գուստավը:

Մեքենան կանգնած էր մի մթին նրբանցքում: Ես մոտեցա նրան, հանեցի իմ բանալին և միացրի այրումը:

— Ամեն ինչ կարգին է, Գուստավ,— ասացի ես:— Շնորհակալ եմ, որ ինձ բերիր:

Մի-մի բաժակ որևէ տեղ չկոնծե՞նք,— հարցրեց նա:

— Ոչ այսօր: Վաղը: Շատ եմ շտապում:

Ես ձեռքս գրպանս տարա, որ ուղևորովթյան համար վճարեմ:

— Դու ինչ է, խելքդ թոցրի՞ր,— հարցրեց նա:

— Որ այդպես է, շնորհակալ եմ, Գուստավ: էլ մի ուշացիր: Ցտեսություն:

— Իսկ լավ չի՞ լինի, եթե ծուղակ սարքենք ու մի լավ Թա-լակը քաշենք էն քաշին, որ տարեղ էր մեքենան:

— Զէ, չէ, նա իհարկե, վաղուց արդեն ճղել է:— Հանկարծ ինձ համարկեց մի վայրենի անհամբերություն:— Ցտեսություն, Գուստավ:

— Իսկ դու բենզին ունե՞ս:

— Այո, բավականաչափ: Ես արդեն ստուգել եմ: Ուրեմն, բարի գիշեր:

Նա մեկնեց: Մի փոքր սպասելով, ես շարժվեցի նրա հետևից, հասա մինչև Մենկեշտրասսե և այնտեղով դանդաղ, երրորդ արագովթամբ անցա: Հետո ես պտույտ կատարեցի ու վերադարձա: Կեստերը անկյունում սպասում էր:

— Այս ի՞նչ է նշանակում:

— Նստիր,— շտապ ասացի ես:— Քեզ արդեն պետք չէ այստեղ կանգնել: Ես հենց Ալֆոնսի մոտից եմ գալիս: Նա նրան... նա արդեն հանդիպել է:

— Եվ ի՞նչ:

— Այո,— ասացի ես:

Կեստերը լուռ բարձրացավ նստիքին: Նա շնտեց դեկի առջև: Մի փոքր կռանալով, նա տեղավորվեց իմ կողքին: Մեքենան շարժվեց:

— Գնա՞նք ինձ մոտ,— հարցրի ես:

Նա զլխով արեց: Ես ավելացրի գազը և շուտ տվի դեպի ջրանցքի առափնյան: Արծաթե լայն մի շերտով ձգվում էր ջուրը: Հանդիպակած ափին, ստվերի մեջ կանգնած էին ածուխի պես սև, ցածրիկ շինություններ, բայց սալահատակի վրա, որով անցնում էինք, ընկել էր բաց-երկնագույն մի լույս, և անիվները սահում էին նրա վրայով, ինչպես աներևույթ մի ձյան վրայով: Բարոկկո ոճի մի տաճարի նարձթականաչավուն զմբեթները բարձրանում էին տանիքների շարքի վրա: Նրանք շողշողում էին:

Ֆոսֆորային լույսով ողողված հրկնքի հեռավոր ֆոնի վրա, ուր լուսային մի խոշոր հրթիռի նման կախված էր լուսինը:

— Ես ուրախ եմ, Օտտո, որ ամեն քան... այդպես եղավ,— ասացի ես:

— Իսկ ես՝ ոչ,— պատասխանեց նա:

Ֆրանու Զալևսկու մոտ դեռ լույսը վառվում էր: Երբ ես մուտքի դուռը բացեցի, նա դուրս եկավ հյուրասենյակից:

— Դուք հեռագիր ունեք,— ասաց նա:

— Հեռագիր,— կրկնեցի ես զարմացած: Ես դեռևս մտածում էի անցած երեկոյի մասին: Բայց հետո հասկացա ու վազեցի իմ սենյակը: Հեռագիրը դրված էր սեղանի մեջտեղը, կավիճի պես ճերմակ փայլ արձակելով լամպի սուր լույսի տակ: Ես պոկեցի սոսնձված կողմը: Միրտս կծկվեց. տառերը երևացին, փախան, նորից երևացին... և այդ ժամանակ ես թեթևացած շունչ քաշեցի, հանգստացա ու հեռագիրը ցույց տվեցի Կեստերին:

— Փառք աստծու: Իսկ ես արդեն կարծում էի, որ...

Հեռագրում երեք բառ կար միայն. «Ռոբեր, շտապ արի»:

Ես նորից նրա ձեռքից վերցրի թերթիկը: Թեթևաֆյան զգացողությունն անէացավ: Վերադարձավ ահը:

— Ի՞նչ կարող է պատահած լինել այնտեղ, Օտտո: Աստված իմ, նա ինչու՞ չի զանգահարել հեռախոսով: Ինչ-որ վատ բան կա: Կեստերը հեռագիրը զրեց սեղանին:

— Վերջին անգամ ե՞րբ ես դու նրա հետ խոսել:

— Մի շաբաթ առաջ... Զէ, ավելի:

— Հնոսախոսով խոսակցություն պատվիրիր: Եթե ինչ-որ վատ բան լինի անմիջապես կմեկնենք: Մեքենայով: Դու երկաթուղային տեղեկատու ունե՞ս:

Ես խոսակցություն պատվիրեցի բուժարանի հետ և հյուրասենյակից բերեցի Ֆրանու Զալևսկու տեղեկատուն: Կեստերը. բաց արեց այն:

— Ամենահարմար գնացքը ճամփա է ընկնում վաղը, կեսօրին,— ասաց նա:— Ավելի լավ է մեքենան նստել և հնարավորին չափ մոտենալ բուժարանին: Իսկ այնտեղից կտեղափոխվենք ամենամոտ գնացքը: Այդպես մենք հաստատ կերպով մի քանի ժամ կշահենք: Դու ինչպե՞ս ես կարծում:

— Այո, այդպես, թե՛րևս, ամենից լավ լինի:— Ես չե՛ի կարողանում պատկերացնել: Թե ինչպես կնստեմ գնացքում լիակատար անգործության վիճակում:

Զրնգաց հեռախոսը: Կեստերը վերցրեց տեղեկատուն և գնաց իմ սենյակը: Բուժարանը պատասխանեց: Ես խնդրեցի կանչել Պատին: Մի րոպեից հերթապահ քույրն ասաց, որ, ավելի լավ կլինի, եթե Պատը շնորհակա հեռախոսին:

— Ինչ է պատահել նրան, — Բղավեցի ես:

— Մի քանի օր առաջ նա մի փոքրիկ արյունահոսություն ունեցավ: Այսօր մի քիչ տաքություն ունի:

— Ասացե՛ք նրան, որ ես գալիս եմ: Կեստերի և «Կառլի» հետ: Մենք հիմա դուրս ենք գալիս: Դուք ինձ հասկացա՞ք:

— Կեստերի և «Կառլի» հետ, — կրկնեց ձայնը:

— Այո: Բայց այդ նրան ասացե՛ք անհապաղ: Մենք հենց հիմա դուրս ենք գալիս:

— Հենց հիմա Կհաղորդեմ:

Ես վերադարձա իմ սենյակը: Ուղեբերս զարմանալի թեթևությունամբ վեր շարժվում: Կեստերը նստել էր սեղանի առաջ և գնացքների շփացումներն էր արտագրում:

— Ճամպրոսիկդ դատավորի, — ասաց նա — Ես տուն եմ գրելում իմը բերելու Կես ժամից կվերադառնամ:

Ես պահապանից դուրս բերեցի ճամպրուկս: Այդ դարձյալ լենցի նույն, հին ճամպրուկն էր՝ հյուրանոցների գույնագույն պիտակներով: Ես շտապ հավաքեցի իրերս և իմ մեկնելու մասին նախազգուշացրի Ֆրանու Զալևսկուն ու «Ինտերնացիոնալի» տիրոջը: Հետո նստեցի պատուհանի մոտ ու քկսեցի սպասել Կեստերին: Շուրջը շատ լուռ էր: Ես մտածեցի, որ վաղը երեկոյան տեսնելու եմ Պատին ու հանկարծ վայրենի, այրող մի անհամբերություն համակեց ինձ: Դրա հանդեպ ամեն ինչ գունազրկվեց. վախը, անհանգստությունը, տխրությունն ու հուսահատությունը: Վաղը երեկոյան կտեսնեմ նրան. այդ անհեթեթ, անպատկերացնելի մի երջանկություն է, որին ես արդեն համարյա չե՛ի հավատում: Զե՛ որ այնքան շատ կորուստ վի՛ ունենեի ես այն պահից, ինչ բաժանվել էիք...

— Ես վերցրի ճամպրուկն ու դուրս եկա քնակարանից: Ամեն ինչ հանկարծ դարձավ տաք ու մտերմիկ, աստիճանները, շքա-

մուտքի սովորական հոտը, սառը ռետինե մոխրագույն փայլփլող ասֆալտը, որի վրայով սրընթաց սլանում էր «Կառլը»:

— Ես մի զուգա ագնալ վերցրի,— ասաց Կեստերը:— Ցուրտ կլինի: Փաթաթվիր ինչպես հարկն է:

— Հերթով կվարենք, լա՞վ,— հարցրի ես:

— Այո: Բայց առայժմ ես կվարեմ: Ես ճաշից հետո քնել եմ:

Մի կես ժամից քաղաքը հետևում մնաց, մեզ կլանեց պարզ-կա լուսնյակ գիշերվա անսահման լուսթյունը: Ինչ-որ տեղ՝ հորի-զոնում կորչելով, մեր առջևից վազում էր սպիտակ ճանապարհը: Այնքան լույս էր, որ կարելի էր գնալ արանց լուսարձակների: Մո-տորի բվվոցը՝ հիշեցնում էր երգահոնի ցածր ձայները. այդ ձայնը չէր կտրատում ու խափանում լուսթյունը, բայց այն դարձնում էր ավելի ու ավելի շոշափելի:

— Մի քիչ քնիր,— ասաց Կեստերը:

— Ես գլուխս օրորեցի:

— Չեմ կարող, Օտտո:

— Այդ դեպքում գոնե մի քիչ. պառկիր, որ առավոտյան թարմ լինես:

— Ես այսպես էլ կհանգստանամ:

Ես նստած էի Կեստերի կողքին: Լուսինը դանդաղ սահում էր երկնքով: Դաշտերը սադափի նման փայլին էին տալիս: Ժամա-նակ առ ժամանակ մեր մոտով թռչում-անցնում էին գյուղերը, երբեմն էլ քնած, ամառի մի քաղաք: Տների արանքներով ձգվող լուսնի տեսլային, սառը լույսով ողողված փողոցներն ասես կիրճեր լինեին, որ այդ գիշերը վեր էին ածել ինչ-որ ֆանտաս-տիկ մի ֆիլմի:

Առավոտյան դեմ ցրտեց: Մարգագետիններում կայծկլտաց ցողը, գունատվող երկնքի ֆոնի վրա նկարվեցին ասես պողպատ-տից ձուլված ծառերը, անտառում քամի բարձրացավ, և այստեղ-այնտեղ տանիքների վրայից ոլորվեց ծոփը: Մենք տեղներս փո-խեցինք, և ես վարեցի մեքենան մինչև ժամը տասը: Հետո շտա-պով նախաճաշեցինք ճանապարհամերձ մի պանդոկում ու շարու-նակեցինք գնալ: Ժամը տասներկուսին նորից Կեստերը նստեց ղեկի մոտ: Օտտոն մեքենան վարում էր ինձանից արագ, և ես այլևս չփոխարինեցի նրան:

Արդեն խավարն իջնում էր, երբ մենք հասանք լեռների փե-շերին: Մենք անիվների համար շղթա ունեինք ու բաժ և սկսեցինք

հարցուփորձ անել, թե որքան դեռ կկարողանանք հեռուն շարժվել մեր ընթացքով:

— Շղթաներով կարող եք ռիսկ անել, — ասաց մի ավտոմոբիլային ակումբի քարտուղար: Այս տարի շատ քիչ ձյուն է եկել: Միայն չեմ կարող ասել, թե վիճակն ինչպես է վերջին կիրոմետրերի վրա: Հնարավոր է, որ այնտեղ խրվեք-մնաք:

Մենք մի փոքր առաջ էինք ընկել գնացքից և որոշեցինք մեքենայով տեղ հասնել: Ցուրտ էր և դրա համար էլ մենք մառախուղից չէինք վախենում: «Կառլը» անարգելք բարձրանում էր զսպանակած և ճանապարհով, Ճանապարհի կեսն անցնելով, մենք անիվներին շղթաներ հագցրինք: Ճանապարհը մաքրված էր ձյունից, բայց շատ տեղերում այն սառցակալել էր: Մեքենան հաճախ ըըշվում էր մի կողմ կամ վեր-վեր թռչում: Երբեմն ստիպված էինք չինում դուրս գալ ու հրել նրան: Երկու անգամ մենք խրվեցինք ու բաճակ անիվները փորեցինք-հանեցինք ձյունից: Վերջին գլուղում մենք մի դուլ ավազ ճարեցինք: Այժմ մենք գտնվում էինք մեծ բարձրավայրի վրա և վախենում էինք դարիվեր, սառցակալած շրջադարձներից: Բոլորովին մթնեց, ուղղաձիգ, մերկ լեռնակողերը ձուլվում էին իրիկնացող երկնքին, ճանապարհը նեղացել էր, մոտորը մոնչում էր առաջին արագության թափով: Ոլորան ոլորանի հետևից հաղթահարելով, մենք խոչնում էինք ցած: Հանկարծ լուսարձակների լույսը պոկվեց քարեղեն պատերից ու անհետացավ դատարկության մեջ, լեռները՝ բացվեցին, ու մենք ներքևում տեսանք գյուղակի լույսերը:

Մեքենան դղրաց գլխավոր փողոցի գույնզգույն ցուցափեղկերի մոտով: Այդ անսովոր տեսարանից վախեցած անցորդներն այս ու այն կողմ նետվեցին, ձիերը ծառս եղան: Ինչ-որ սահնակ քշեց-բարձրացավ ճանապարհաեզրը, մեքենան ոլորապտույտ ճաննապարհով արագ բարձրացավ դեպի բուժարանը և կանգ առավ շքամուտքի առաջ: Ես դուրս ցատկեցի: Ասես կիսաթափանցիկ մի թաղանթի միջով թռան-անցան մարդիկ, հետաքրքրասեր հայացքները, գրասենյակը, լիֆտը, սպիտակ միջանցքը... Ես թափով ինձ քաշեցի դուռը ու տեսա Պատին: Հենց այսպես էլ ես տեսել էի նրան հարյուրավոր անգամներ իմ երազներում ու երազանքներում, և հիմա նա գալիս էր ինձ ընդառաջ, ու ես գրկեցի նրան ձեռքերով ինչպես կյանքը: Ոչ, այդ ավելին չէր, քան կյանքը...

— Փառք աստծու,— մի փոքր ուշքի գալով, ասացի ես,— ես կարծում էի, թե դու անկողնում կլինես:

Նա գլուխը օրորեց, նրա մազերը քվեցին իմ դեմքին: Հետո նա ուղղվեց, ասիերի մեջ առավ իմ դեմքը և նայեց ինձ:

— Դու եկա՛ր,— շնչաց նա:— Պատկերացնու՛մ ես, դու եկա ր:

Նա զգուշորեն, բուրջ ու խնամքով, ասես վախճնալով, չլինի, թե փշրի՝ համբուրեց ինձ: Նրա շրթունքներն զգալով, ես դողով բռնվեցի: Ամեն ինչ խիստ արագ էր տեղի՝ ունեցել, և ես այդ չէի կարողանում մինչև վերջ ըմբռնել: Ես դեռևս իսկականից այդտեղ չէի գտնվում: Դեռևս լեցունչ էի մոտորի հոնդյունով և տեսնում էի ճանապարհի փախչող ժապավենը: Այդպես է զգում այն մարդը, որը ցրտից ու խափարից հետո հանկարծ բնկել է տաք մի սենյակ: Նա տաքովթյունն զգում է իր մաշկով ու աչքերով, բայց դեռ չի տաքացել:

— Մենք շատ արագ էինք գալիս,— ասացի ես:

Նա չպատասխանեց ու շարունակում էր անթարթ, լուռ նայել ինձ, և թվում էր, թե որոնում է և ուզում նորից ինչ-որ շատ կարեւոր մի բան գտնել: Ես շփոթվել էի, գրկեցի նրա ուսերը և հայացքս խոնարհեցի:

— Դու հիմա այստե՞ղ կմնաս,— հարցրեց նա:

Ես գլխով արեցի:

— Միանգամից ինձ ասա: Ասա, հո չե՞ս գնալու... որպեսզի ես գիտենամ:

Ես ուզում էի պատասխանել, որ դեռ այդ չգիտեմ և որ, ինչպես երևում է, մի քանի օրից ստիպված եմ մեկնել, քանի որ փող չունեմ, հրպեսզի լեռներում մնամ: Բայց չկարողացա: Ես չէի կարող այդ ասել, երբ նա այդպես նայում էր ինձ:

— Հա,— ասացի ես,— կմնամ այստեղ: Կմնամ այնքան, մինչև որ կարողանամք միասին գնալ:

Նրա դեմքը շարունակում էր անշարժ մնալ: Բայց հանկարծ լուսավորվեց, ասես ներսից մի լույս ճառագեց:

— Օ,— շնչաց նա,— ես քո փոխարեն չէի կարողանա դրան դիմանալ:

Ես փորձեցի նրա ուսի միջոցով նայել նրա անկողնու գլխավերևում կախված ջերմաստիճանի թերթիկին: Նա այդ նկատեց, արագ պոկեց թերթիկը, ճմրթեց ու նետեց մահճակալի տակ:

— Հիմա արդեն այդ ոչ մի գրող չարժի,— ասաց նա:
Ես նկատեցի, թե ուր գլորվեց թերթիկի գնդիկն ու որոշեցի
հետո աննկատելի վերցնել այն և թաքցնել գրպանումս:

— Դու հիվանդ էիր,— հարցրեց նա:

— Մի քիչ: Արդեն ամեն ինչ անցել է:

— Իսկ ի՞նչ եմ ասում բժիշկները:

Նա ծիծաղեց:

— Հիմա հարցեր մի տուր բժիշկների մասին: Ընդհանրապես
այլևս հարցեր մի տուր: Դու այստեղ ես, և այդ արդեն բավա-
կան է:

Հանկարծ ինձ թվաց, թե նա արդեն առաջվանը չէ: Գուցե
այն պատճառով, որ այդքան վաղուց չէի տեսել, նա ինձ թվաց
բախտավուն ուրիշ տեսակ, քան առաջ էր: Նրա շարժումներն ավելի
սահուն էին դարձել, մաշկն ավելի տաք, և մինչև անգամ քայլ-
վածքը, որով նա ընդառաջ եկավ ինձ. ամեն ինչ մի ուրիշ տեսակ
էր... Նա արդեն սոսկ գեղեցիկ մի աղջիկ չէր, որին հարկավոր էր
պահպանել, նրա մեջ ինչ-որ ճոր մի բան կար, և եթե առաջ ես
չէի իմանում, նա սիրում է ինձ, թե չէ, ապա այժմ դա պարզ ու
հստակ զգացի: Նա արդեն ոչինչ չէր թաքցնում. կենսալից, ինձ
մոտիկ ավելի, քան երբեք, նա մի հրաշք-գեղեցկուհի էր, որ ինձ
ավելի ու ավելի մեծ երջանկություն էր պարգևում... Բայց և այն-
պես, նրանում ինչ-որ տալիս ինձ մի անհանգստություն էր նը-
կատվում:

— Պատ,— ասացի ես,— ինձ հարկավոր է շուտ ցած իջ-
նել, Կեստերը սպասում է ինձ: Մեզ հարկավոր է մի բնակարան
ճարել:

— Կեստե՞րը: Իսկ ո՞ւր է Լենցը:

— Լենցը...— ասացի ես:— Լենցը տանը մնաց:

Նա ոչինչ գլխի չընկավ:

— Դու հետո կկարողանա՞ս ցած իջնել,— հարցրի ես:— Թե՞
մենք բարձրանանք զո սենյակը:

— Ինձ ամեն ինչ կարելի է: Հիմա ինձ ամեն ինչ կարելի է:
Մենք կիջնենք ու մի քիչ կիմենք: Ես կնայեմ, թե դուք ինչպես էք
խմում:

— Լավ: Այդ դեպքում մենք քեզ կսպասենք ցածը՝ ճեմաբա-
հում:

Նա մոտեցավ պահարանին՝ իր համար շոր վերցնելու։ Հարմար բոլոր որսալու՜ էս մահճակալի տակից հանեցի ճմրթած թերթիկն ու խցկեցի գրպանս։

— Ուրեմն, շո՛ւտ կգաս, Պատ։

— Ռոբեր, — նա մոտեցավ ու գրկեց ինձ։ — Ախր ես այնքան բան էի ուզում քեզ ասել։

— Ես էլ քեզ, Պատ։ Հիմա մենք ինչքան ասես ժամանակ ունենք։ Ամբողջ օրը իրար որևէ բան կպատմենք։ Վաղը։ Միանգամից, մի տեսակ, չի ստացվում։

Նա գլխով արեց։

— Հա, մենք ամեն ինչ վպատմենք իրար և դրանից հետո այն ամբողջ ժամանակը, երբ մենք չենք տեսնվել, արդեն մեզ համար անջատում չի լինի։

— Այդ միշտ էլ այդպես էր, — ասացի ես։

Նա ժպտաց։

— Այդ ինձ չի վերաբերում։ Ես այդքան ուժ չունեմ։ Ինձ համար ավելի քանը էր։ Երբ ես մենակ եմ լինում, չեմ կարողանում երազանքներով մխիթարվել։ Այդ վիճակում ես պարզապես մենակ եմ լինում ու վերջ։ Մենակությունը ավելի հեշտ է տանել, երբ չես սիրում։

Նա շարունակում էր ժպտալ, բայց ես տեսնում էի, որ այդ տանջանքով կորզված ժպիտ է։

— Պատ, — ասացի ես, — բարեկամս։

— Վաղուց ես այդ չէի լսել, — ասաց նա, և նրա աչքերը լըցվեցին արցունքով։

Ես իշա Կեստերի մոտ։ Նա արդեն մեքենայից դուրս էր հանել ճամպրուկները։ Մեզ համար ֆլիգելում հատկացրին միմյանց մեջ բացվող երկու սենյակ։

— Նայիր, — ասացի ես ցույց տալով ջերմաստիճանի կորագիծը։ — Ինչպես է վեր, ու վար ցատկոտում։

Մենք աստիճաններով անցանք ֆլիգել։ Զրուե՜ր ճոճում էր մեր ոտքերի տակ։

— Այս կորագիծն ինքնըստինքյան դեռ ոչինչ չի ասում, — ասաց Կեստերը։ — Վաղը բոշկին հարցրու։

— Այսպես էլ հասկանալի է,— պատասխանեցի, ես, ճմրթեցի թերթիկն ու նորից գրպանս դրեցի:

Մենք լվացվեցինք: Հետո Կեստերը անցավ իմ սենյակը: Նրա տեսքն այնպես էր, որ կարծես հենց նոր է քնից վեր կացել:

— Հագնվիր, Ռոբերտ:

— Հա:— Ես սթափվեցի իմ մտքերից ու բաց արեցի ճամպուկս:

Մենք նորից վերադարձանք բուժարան: «Կառլը» դեռ կանգնած էր շքամուտքի առաջ: Կեստերը աղեալով ծածկեց ռադիատորը:

— Ե՞րբ ետ վերադառնանք, Օտտո,— հարցրի ես:

Նա կանգ առավ:

— Իմ կարծիքով ես պետք է դուրս գամ վաղը երեկոյան կամ ձաղը չէ մյուս օրը առավոտյան: Իսկ դու չէ՞ որ մնում ես...

— Բայց ես ինչպես կարող եմ մնալ,— հարցրի ես հուսահատովթյամբ:— Իմ փողը տասը օրից ավելի չի բավականացնի, իսկ Պատի համար վճարված է մինչև տասնհինգը: Ես պետք է վերադառնամ, որ փող աշխատեմ: Այստեղ սրանց հազիվ թե իմ նման վատ մի դաշնակահար հարկավոր լինի:

Կեստերը խոնարհվեց «Կառլի» ռադիատորի վրա և աղեալը բարձրացրեց:

— Ես քեզ համար փող կճարեմ,— ասաց նա շտկվելով,— այնպես որ կարող ես հանգիստ մնալ այստեղ:

— Օտտո,— ասացի ես,— չէ՞ որ ես գիտեմ, թե քեզ մոտ ինչքան է մնացել աճուրդի գումարից:

— Խոսքն այդ մասին չէ: Ուրիշ փող կլինի: Մի անհանգստացիր: Մի շաբաթից դու փողը կնտանաս:

Ես մռայլ կատակեցի.

— Ժառանգովթյան ես սպասում:

— Դրա նման մի բան: Հուլյոզ դիր ինձ վրա: Քեզ հիմա չի կարելի մեկնել:

— Զէ,— ասացի ես:— Ես մինչև անգամ չգիտեմ, թե ինչպե՞ս կկարողանամ նրան ասել այդ մասին:

Կեստերը նորից աղեալով ծածկեց ռադիատորը և շոյեց մեքենայի ծածկոցը: Հետո գնացինք ճեմասրահ և նստեցինք բուխարիկի առջև:

— Փամը քանի՞սն է,— հարցրի ես:

Կեստերը նայեց ժամացույցին:

— Վեցն պնց է Կես:

— Զարմանալի է,— ասացի ես,— իսկ ինձ թվում էր, թե ա-
վելի ուշ է:

Աստիճաններով, մորթե ժակետը հագին, իջնում էր Պատը:
Նա արագ անցավ ճեմասրահով և բարձեց Կեստերին: Ես նոր մի-
այն նկատեցի, թե ինչպես է նա արեւից սկսեցել: Նրա մաշկի բաց
կարմրաբրոնզագույն ձրանդից նրան կարելի էր դնել հնդկուհու
տեղ: Բայց դեմքը նիհարել էր, և աչքերը տենդագին վառվում էին:

— Դու տաքությո՞ւն ունես,— հարցրի ես:

— Մի փոքր:— շտապ և խուսափողական պատասխանեց
նա:— Երեկոները այստեղ բոլորի տաքությունն էլ բարձրանում է:
Ընդհանրապես այդ ձեռք գալու կապակցությամբ է: Դուք շա՞տ եք
հոգնել:

— Ինչի՞ց:

— Այդ դեպքում գնանք բաժ, լա՞վ: Զէ որ դուք իմ առաջին
հյուրերն եք:

— Իսկ մի՞թե այստեղ բար կա:

— Այո: Մի փոքրիկը կա: Դա բար հիշեցնող մի փոքրիկ
անկյուն է: Այդ էլ է ռեժակական պրոցեսի» համար արված: Նրանք
խուսափում են աճառ ամենից, փնչը կարող է հիվանդանոց հիշեց-
նել: Իսկ եթե հիվանդին որեւէ բան արգելված է, ապա, միևնույն
է, այդ նրան չեն տա:

Բարը լեփ-լեցուծ էր: Պատը բարձնեի փոխանակեց մի քանի
այցեկունների հետ: Ես նրանց մեջ նկատեցի մի խառնուրդ Մենք-
նստեցինք մի նոր ազատված տեղանի շուրջը:

— Դու ի՞նչ կխմես:

— Կոկտեյլ ումով: Մենք բարում միշտ դրանից էինք խը-
մում: Դու բաղադրությունը գիտե՞ս:

— Դա դժվար չէ,— ասացի ես մեզ սպասարկող աղջկան:—
Պըրտվեյնը կիսով-կես յամայական ումի հետ:

— Երկու բաժին,— խնդրեց Պատը:— Եվ մեկ հատ էլ «սպե-
ցիալ» կոկտեյլ:

Աղբիկը երկու հատ «պորտո-ուճակո» բերեց և մի հատ էլ ինչ-
որ վարդագույն խմիչք:

— Սա ինձ համար է,— ասաց Պատը մեզ մոտեցնելով զա-
վաթները:— Սալյուտ:

Նա առանց մի կաթիլ անգամ խմելու տեղը դրեց իր գավաթը, ապա շուրջը նայելուց հետո, արագ համշտակեց իմ գավաթն ու խմեց:

— Ինչ լավն էր,— ասաց նա:

— Գու ի՞նչ ես պատվիրել,— ասացի ես, համտես անելով կասկածելի վարդազույն հեղուկը: Դա մորու հյութ էր կիտրոնով, առանց անգամ մի կաթիլ ակոհոլի:— Շատ համեղ է,— ասացի ես:

Պատը նայեց ինձ:

— Մարավ է հագեցնում,— ավելացրի ես:

Նա ծիծաղեց:

— Ապա էլի մեկ հատ «պորտո-ռոնկո» պատվիրի: Միայն թե քեզ համար: Ինձ չեն տա:

Ես կանչեցի աղջկան:

— Մի հատ «պորտո-ռոնկո» և մի հատ «սպեցիալ»,— ասացի ես: Ես նկատեցի, որ սեղանների շուրջը բավական շատ «սպեցիալ» կոկտեյլ էին խմում:

— Այսօր ինձ կարելի է, այնպես չէ՞, Ռոբերի,— ասաց Պատը:— Միայն այսօր: Ինչպես նախկին օրերին: Ծի՜շտ է, Կեստեր:

— «Սպեցիալը», վատը չէ,— ասացի ես և երկրորդ գավաթը խմեցի:

— Ես դա ատում եմ: Խեղճ Ռոբերի, իմ պատճառով դու պետք է այդ վոդկը խմես:

— Ես հետո տեղը կհասցնեմ հանել:

Պատը ծիծաղեց:

— Հետո, ընթրիքի ժամանակ, ես էլի որևէ բան կխմեմ: Կարմիր գինի:

Մենք մի քանի հատ էլ «պորտո-ռոնկո» պատվիրեցինք և անցանք ճաշարան: Պատը հոգակապ էր: Նրա դեմքը շողշողում էր: Մենք նստեցինք պատուհաններից մեկի մոտ դրված փոքրիկ սեղանի՝ շուրջը: Տաք էր: Ներքևում տարածվել էր ձյունից արծաթազօծված փողոցներով գոլոր:

— Ո՛ւր է Հելգա Գուտմանը,— հարցրի ես:

— Մեկնել է,— մի փոքր լռելուց հետո ասաց Պատը:

— Մեկնե՞լ է: Այսքան շո՛ւտ:

— Հա,— ասաց Պատը, և ես հասկացա, թե ինչ նկատի ունի նա:

Աղջիկը մուգ-կարմիր գինի բերեց, Կեստերը լիքը լցրեց գա-
վաթները: Բոլոր սեղաններն արդեն զբաղված էին: Ամեն տեղ
մարդիկ նստած աշխույժ զրուցում էին: Պատը դիպավ իմ ձեռքին:

— Միրելիներս,— ասաց նա շատ կամացուկ և քնքուշ,— ես
պարզապես այլևս չկարողացա:

Ես դուրս եկա գլխավոր բժշկի առանձնասենյակից: Կեստերը
սպասում էր ռեստորանում: Ինձ տեսնելով, նա ոտքի ելավ: Մենք
դուրս եկանք և նստեցինք բուժարանի դիմացը՝ մի նստարանի
վրա:

— Գործերը վատ են, Օտտո,— ասացի ես:— Ավելի վատթար,
քան ես կանխազգում էի:

Դահուկավորների մի աղմկալի խումբ շատ մոտիկից անցավ
մեր մոտով: Նրանց մեջ հաստ շերտով կրեմ քսած արևախանձ
դեմքերով, ճերմակ ատամնաշարով զարդարուն ժպիտներով մի
քանի կին կային: Նրանք գոռգոռում էին, որ գայլի նման քաղ-
ցած են:

Մենք սպասեցինք, մինչև որ նրանք անցան:

— Եվ ահա, այսպիսիները, իհարկե, ապրում են,— ասացի
ես:— Ապրում են և առողջ են մինչև ռզն ու ծուծը: Ահ, որքան
նողկալի է այս ամենը:

— Դու խոսեցի՞ր գլխավոր բժշկի հետ,— հարցրեց Կես-
տերը:

— Այո: Նրա բացատրությունները շատ մշուշապատ էին, մեծ
քանակությամբ վերապահումներով: Բայց եզրափացությունը պարզ
է. վրա է հասել վատթարացումը: Ի միջի այլոց, նա հավատա-
ցնում է, որ Պատի վիճակն հիմա ավելի լավ է:

— Չեմ հասկանում:

— Նա պնդում է, որ եթե Պատը ցածում մնար, ապա արդեն
վաղուց ի վեր ոչ մի հույս մնացած չէր լինի: Իսկ այստեղ ընթաց-
քըն ավելի դանդաղ է զարգանում: Ահա հենց այս էլ նա անվա-
նում է ավելի լավ վիճակ:

Կեստերը կոշիկի կրունկով խզմզում էր ձյան շերտի վրա:
Հետո նա գլուխը բարձրացրեց:

— Ուրեմն նա հույս ունի՞:

— Բժիշկը միշտ էլ հույս ունենում է, այդպիսին է նրա պրո-

Ֆեսիան: Բայց հիմա ես շատ շնչին հույս ունեմ: Ես հարցրի, թե արդյոք նրան ներփչում արե՞լ են, նա ասաց, որ հիմա արդեն չի կարելի: Մի քանի տարի առաջ նրան արդեն արել են: Այժմ երկու թոքն էլ վնասված է: Ահ, թող անիծյալ լինի ամեն բան, Օտտո:

Մշաված կրկնակոշիկներով մի պառավ կանգ առավ մեր նըստարանի առաջ: Նա կապույտ, դալուկ դեմք ուներ, գրաֆիտի գույնի մարած աչքեր, որոնք թվում էր, թե կույր են: Վիզը փաթաթված էր փետուրե հնամուղայիկ մի վզնոցով: Նա դանդաղորեն բարձրացրեց լոռնետոն ու նայեց մեզ: Հետո ոտքերը քարշ տալով, շարունակեց ճամփան:

— Ինչ զզվելի ուրվական էր:

— էլ ի՞նչ ասաց բժիշկը,— հարցրեց Կեստերը:

— Բժիշկը ինձ բացատրեց հիվանդության հավանական պատճառները: Նա այդ տարիքի շատ հիվանդներ ունի: Այդ ամենը, ասում է, պատկառվածի հետևանք է: Թերասնում՝ մանկական և պատանեկան տարիներին: Բայց իմ ի՞նչ գործն է այդ ամենը: Նա պետք է առողջանա:— Ես նայեցի Կեստերին:— Ինքնըստինքյան հասկանալի է, որ բժիշկն ինձ ասաց, թե շատ հրաշքներ է տեսել: Իբր թե, հատկապես այդ հիվանդության ընթացքն երբեմն անսպասելիորեն ընդհատվում է, սկսվում է վերքի փափկելու պրոցես, և նման դեպքերում ապաքինվում են մինչև իսկ ամենաանհուսալի վիճակում գտնվողները: Ժաֆֆեն էլ էր նույնը ասում: Բայց ես չեմ հավատում հրաշքներին:

Կեստերը չպատասխանեց: Մենք դեռ էլի նստեցինք կողք-կողքի: Էլ ինչի՞ մասին կարող էինք մենք խոսել: Մենք չափից դուրս շատ փորձություններ էինք կրել միասին, որպեսզի աշխատեինք մխիթարել իրար:

— Նա ոչինչ չպետք է նկատի, Ռոբերտ,— ասաց վերջապես Կեստերը:

— Հասկանալի է,— պատասխանեցի ես:

Ես ոչինչ չէի մտածում. նույնիսկ հուսահատության զգացում չունեի, ես բոլորովին բթացել էի: Իմ հոգում ամեն ինչ գորշ էր ու մեռած:

Մենք նստել ու սպասում էինք Պատին:

— Ահա նա,— ասաց Կեստերը:

— Այո,— ասացի ես ու վեր կացա:

— Ալլո,— Պատը մոտեցավ մեզ, Նա մի փոքր օրորվում էր ու ծիծաղում:— Ես մի քիչ հարբած եմ: Արեւից: Ամեն անգամ, երբ արեւի տակ պառկում եմ, հետո օրորվում եմ ծեր նավաստու նման:

Ես նայեցի նրան ու հանկարծ ամեն ինչ փոխվեց: Ես այլևս չէի հավատում բժշկին. ես հավատում էի հրաշքին: Նա այստեղ էր, նա ապրում էր, նա կանգնել էր կողքիս ու ծիծաղում էր. այս պատկերի հանդեպ ամեն ինչ ի չիք էր դառնում:

— Այս ի՞նչ տեսք ունեն ձեր դեմքերը,— ասաց Պատը:

— Պարզապես քաղաքային դեմքեր են, որ այստեղ չեն սա-
զում,— պատասխանեց Կեստերը:— Մենք ոչ մի կերպ չենք կա-
րողանում ընտելանալ արեւին:

Նա ծիծաղեց:

— Այսօր ինձ համար լավ օր է: Տաքություն չունեմ, և ինձ թույլ տվեցին դուրս գալ: Գնանք գյուղ և ապերատիվ խմենք:

— Դրանում ոչ մի կասկած:

— Գնանք:

— Իսկ սահնակով չգնանք,— հարցրեց Կեստերը:

— Ես բավական ամրացել եմ,— ասաց Պատը:

— Ես այդ գիտեմ,— պատասխանեց Կեստերը:— Բայց, ես կլանքումս դռնս երեք սահնակով տեղ չեմ գնացել: Կուգենայի փորձել:

Մենք կանչեցինք մի կառապանի, ապա ոլորապտույտ ճանա-
պարհով շարժվեցինք դեպի գյուղ: Մենք կանգ առանք արևով
ողողված մի փոքրիկ պատշգամբ ունեցող սրճարանի դիմաց: Այն-
տեղ շատ մարդիկ էին նստած, որոնց մեջ ես ճանաչեցի բուժա-
րանի բնակիչներից ոմանց: Բարում աշխատող այն փտալացին
Նույնպես այստեղ էր: Անտոնիո անունով, նա մոտեցավ մեր սե-
ղանին, որպեսզի բարեի Պատին: Պատմեց, թե ինչպես անցած
գիշեր մի քանի կատակասերներ, հիվանդներից մեկին, մահճակա-
լով միասին նրա հիվանդասենյակից քարշ են տվել մի պառավ
ուսուցչուհու սենյակ:

— Ինչո՞ւ են նրանք այդ արել,— հարցրի ես:

— Նա արդեն ապաքինվել է և մոտակա օրերս մեկնելու է,—
պատասխանեց Անտոնիոն:— Նման դեպքերում այստեղ միշտ
այդպիսի կատակներ են սարքում:

— Սա կախաղանի դատապարտվածների խղճուկ հումոր է, որով զվարճանում են այստեղ մնացողները,— ավելացրեց Պատը:

— Այո, այստեղ մարդիկ մանկանում են,— ներողութուն հայցող տոնով նկատեց Անտոնիոն:

«Ապաքինվել է,— մտածեցի ես:— Ահա, ինչ-որ մեկը ապաքինվել է և տուն է վերադառնում»:

— Դու ի՞նչ կուգենայիր խմել, Պատ,— հարցրի ես:

— Մի գավաթ Մարտինի, դառը Մարտինի:

Ռադիոն միացրեցին: Վիեննական վալսեր: Նրանք թեթև, պայծառ դրոշակների նման ծածանվեցին ու թևածեցին օդում: Մատուցողը մեզ համար Մարտինի բերեց: Գավաթները սառն էին, նրանց վրա նստած ցողը արևի շողերի տակ կայծկլտում էր:

— Կավ է այսպես նստելը, ճի՞շտ է,— հարցրեց Պատը:

— Հոյակապ է,— պատասխանեցի ես:

— Բայց երբեմն այդ անտանելի է լինում,— ասաց նա:

Մենք մնացինք մինչև ճաշ: Պատը շատ էր ուզում այդ: Վերջերս ամբողջ ժամանակ նա ստիպված էր եղել մնալ բուժարանում և այսօր առաջին անգամ էր դուրս գալիս: Նա ասաց, որ կրկնակի առողջ կգա իրեն, եթե ճաշի գոտղում: Անտոնիոն ճաշեց մեզ հետ միասին: Հետո մենք նորից սարը փնացինք, իսկ Պատը գնաց իր սենյակը: Նա պարտավոր էր երկու ժամ պառկել: Ես ու Կեստերը «Կառլին» դուրս բերեցինք զարածից ու ղնեցինք: Հարկավոր էր փոխել ռեսորի երկու կոտրված թիթեղիկները: Գարածի տերը գործիքներ ռաներ, և մենք անցնաք աշխատանքի: Հետո մենք յուզ լցրեցինք և յուղեցինք սոճիները: Այս բոլորը վերջացնելուց հետո մենք նրան դուրս տարանք: Նա կանգնած էր ձյան վրա ցիխի ու կեղտի բծերով, թևերը կախ՝ լոշտո ականջների նման:

— Գուցե լվա՞նք սրան,— հարցրի ես:

— Զէ, ճամփի վրա չի կարելի,— ասաց Կեստերը,— նա այդ բանը չի սիրում:

Մոտեցավ Պատը: Նա քունն առել էր ու հանգստացել: Շուներ պտտվում էր նրա ոտքերի շուրջը:

— Բիլլի,— կանչեցի ես:

Շունը կանգ առավ, բայց այնքան էլ բարեկամական չէր նայում, նա ինձ չճանաչեց, Եվ շատ շփոթվեց, երբ Պատը մատնացույց արեց ինձ:

— Լավ,— ասացի ես:— Փառք աստծու, որ մարդկանց հիշողությունն ավելի լավ է: Իսկ որտե՞ղ էր նա երեկոյան:

Պատը ծիծաղեց:

— Նա ամբողջ ժամանակ պառկած էր մահճակալիս տակ: Շատ է խանդում, երբ ինձ մոտ մեկն ու մեկը գալիս է: Եվ միշտ ջղայնությունից որեւէ տեղ է թաքնվում:

— Քո տեսքը հրաշալի է,— ասացի ես:

Նա երջանիկ հայացքով նայեց ինձ: Հետո մոտեցավ «Կառլին»:

— Ես կուզենայի մի անգամ նորից նստել այստեղ ու մի քիչ մասն գալ:

— Ինչ խոսք,— ասացի ես:— Դու ի՞նչ կարծիքի ես, Օտտո:

— Ինքնըստինքյան հասկանալի է: Ձեր հագին էլ տաք վերարկու կա: Ասենք, մենք էլ այստեղ բավական աղեպաներ ու շարժիկներ ունենք:

Պատը նստեց առջևում՝ Կեստերի կողքին: «Կառլը» մռնչաց, Դուրս ժայթքող գազը սառը օդում կապտաճերմակ ամպեր բարձրացրեց: Մոտորը դեռ չէր տաքացել: Շղթաները, խրթխրթալով սկսեցին դանդաղորեն աղալ ձյունը: Փրթկացնելով, դղրդոցով ու մրթմրթոցով, ասես ձիերի դոփյունից ու բոժոժների զնգզնգոցից գլուխը կորցրած մի նիհար գայլ, «Կառլը» գլխավոր փողոցի երկայնքով սողաց գլուղը:

Մենք դուրս եկանք գլուղից: Արդեն երեկոյանում էր, և ձյունապատ դաշտերը կաթկելտում էին մայր մտնող արեգակի կարմրավուն անդրադարձումների տակ: Լեռնակողերին մի քանի սարայ համարյա մինչև կտուրները ձյան մեջ էին: Փոքրիկ ստորակենտներ հիշեցնելով, ցածում, հարթավայրում սբանում էին վերջին դահուկորդները: Նրանք սահում էին արևի կարմիր սկավառակի վրայով, որը նորից երևացել էր սարալանջի մյուս կողմում որպես մարող կրակների վիթխարի մի շրջանակ:

— Դուք երեկ անցե՞լ եք այստեղով,— հարցրեց Պատը:

— Այո:

Մեքենան բարձրացավ դեպի առաջին կատարը տանող վեդելքով: Կեստերը կանգնեցրեց մեքենան: Այստեղից բացվում էր մի ապշեցուցիչ, հոյակապ տեսարան: Նախօրյակին, երբ մենք

դղրդոցներով բարձրանում էինք ապակե կապույտ այս երեկոյի միջով, ոչ մի բան չէինք նկատել: Այն ժամանակ մենք միայն ճանապարհին էինք հետևում:

Լեռների զառիթափներից այն կողմ, հեռվում ծայր էր առնում մի խորդուբորդ հովիտ: Հեռավոր բարձունքները սրածայր և պարզորոշ խոյանում էին բաց-կանաչ երկիրքը: Նրանք սկեզույն փայլեր էին անդրադարձնում: Ոսկեզույն բծերը, փոշու նման պատել էին լեռնալանքերը մինչև համարյա զազաթները: Կարմիր ու ճերմակ զառիթափները ամեն ակնթարթ ավելի ու ավելի վառվեցնում էին դառնում, ավելի ու ավելի էին թանձրանում կապույտ ստվերները: Արևը կանգնել էր երկու շողշողացող զազաթների մեջ, և ամբողջ այդ ընդարձակ հովիտն իր բլուրներով ու զառիթափերով կարծես դուրս էր Կել մի հզոր ու լուռ զորահանդեսի, որը ընդունում էր այդ հեռացող տիրակալը: Ճանապարհի մանիշակագույն ժապավենը, օղակ-օղակ պտտվելով բլուրների շուրջը, մերթ ահհետանալով, մերթ նորից Կելալով, շրջապտույտների վրա մուգանալով, խուսափելով գլուղներից, ապա շիփ-շիտակ ձգվելով, սլանում էր դեպի հորիզոնի մոտ գտնվող լեռնանցքը:

— Ես դեռ ոչ մի անգամ զրուդից այսքան հեռու չէի եղել,— ասաց Պատը:— Կարծես այս ճանապարհը տանում է դեպի մեր տո՞ւն:

— Այո:

Նա լուռ նայեց ցած: Հետո դուրս եկավ մեքենայից և աչքերը ձեռքի ափով՝ ասես վահանով, պաշտպանելով նայեց դեպի հյուսիս, կարծես, թե այնտեղ նշմարում էր քաղաքի աշտարակները:

— Դա այստեղից հեռո՞ւ է,— հարցրեց նա:

— Այո, այսպես՝ մի հազար կիլոմետր: Մայիսին մենք ճամփա կրկնենք դեպի այն կողմ: Օտտոն կգա մեր հետևից:

— Մայիսին,— կրկնեց նա:— Աստված իմ, մայիսին:

Արևը դանդաղ մայր էր մտնում: Հովիտը կենդանացավ, ըստվերները, որ մինչ այժմ անշարժ սեղմվել էին տեղանքի կնճռոտ մակերեսին, լուռ սկսվեցին դուրս սողոսկել իրենց խոռոչներից, հսկայական կապույտ սարդերի նման դեպի վեր ու վեր մագլցել: Սկսեց ցրտել:

— Հարկավոր է վերադառնալ, Պատ,— ասացի ես:

Նա նայեց ինձ, և նրա դեմքը հանկարծ ցավագին արտա-

հայտնություն ընդունեց: Ես միանգամից գլխի ընկա, որ նա ամեն ինչ գիտե: Նա գիտե, որ այլևս երբեք չի անցնի այնտեղ՝ հորիզոնում մոլագացող դաժան իննաշղթայի վրայով. նա այդ բանը գիտեր և ուզում էր թաքցնել մեզանից, ինչպես մենք էինք իրենից թաքցնում, բայց մի ակնթարթ կորցրել էր իշխանությունն իր վրա և աշխարհի ամբողջ ցավն ու վիշտը ասես պատեցին նրա աչքերը:

— Մի քիչ տեղ էլ գնանք,— ասաց նա:— էլի մի քիչ, շատ քիչ ներքև:

— Դնացինք,— հայացքներ՝ փոխանակելով Կեստերի հետ, ասացի ես:

Նա նստեց հետևի նստիքին, ինձ հետ միասին, ես նրան զբոսայգիի ու երկուսիս վրա մի աղեալ գցեցի: Մեքենան սկսեց դանդաղ սահել դեպի հովիտը, ստվերները:

— Ռոբերի, սիրելիս,— իմ ուսի վրա շշնջում էր Պատը:— Այ հիմա ամեն ինչ այնպես է, կարծես, թե մենք տուն ենք գնում, նորից դեպի մեր կյանքը:

— Այո,— ասացի ես: Եվ աղեալը քաշելով, ծածկեցի նրան ոտքից գլուխ:

Մթնում էր: Որքան ավելի ցած էինք իջնում, այնքան ավելի էր թանձրանում մթնշաղը: Աղեալով ծածկված, Պատը պառկել էր: Նա ձեռքը դրել էր իմ կրծքին, բուռն տակ, և ես զգում էի նրա ափի ջերմութունը, հետո նրա շնչառությունը, հետո նրա շրթունքները, և հետո նրա արցունքները:

Զգույշ, որպեսզի նա չըջադարձը չզգա, հաջորդ գլուխում Կեստերը մեքենան դարձեց շուկայի հրապարակի շուրջը՝ մի մեծ աղեղ գծելով, և դանդաղ վարեց դեպի ետ:

Երբ մենք հասանք մինչև զագաթները, արևն արդեն բուլորովին թաքնվել էր և արևելքում՝ վեր բարձրացող ամպերի արանքում կանգնել էր մաքուր ու գունատ լուսինը: Մենք վերադառնում էինք ետ: Միալար աղմուկով շղթաները գլորվում էին գետնի վրայով: Շուրջը խիստ լռություն էր: Ես նստել էի անշարժ, տեղս քար կտրած և սրտիս վրա զգում էի Պատի արցունքները, ասես վերքից արյուն էր ժորում:

Մի ժամ հետո ես նստած էի ռեստորանում: Պատը նստած էր փր սենյակում, իսկ Կեստեղը գնացել էր օդերևութաբանական կայան իմանալու, թե այսօր նորից ձյուն լինելու է: Արդեն մըթնել էր, լուսինը ծածկվել էր բացակ ամպերի շղարշով և պատուհանից այն կողմ թավիշի պես փափուկ ու գորշ երեկոն էր: Քիչ անց եկավ Անտոնիոն ու նստեց ինձ մոտ: Հեռավոր սեղաններից մեկի մոտ անգլիական մահուդից կարված պիջակով և շատ կարճ գոլֆ շալվարով նստած էր ծանր թնդանոթի մի ռումբ: Նա ծծկեր երեխայի դեմք ուներ՝ ուռած շրթունքներով և սառը աչքերով, բոլորովին ճաղատ՝ բիլիարդի գնդակի նման շողշողացող գլուխ: Նրա հետ միասին նստած էր աչքերի տակ խոր փոսերով, վշտի ու աղաչանքի արտահայտությամբ մի շատ նիհար կին: Թնդանոթային ռումբը շատ ժիր էր: Նրա գլուխը շարունակ շարժվում էր և ամբողջ ժամանակ կլոր ու սահուն շարժումներով այս ու այն կողմ էր մեկնում իր վարդապույն տափակ թափերը:

— Այստեղ՝ վերևում սքանչելի է: Պարզապես հոյակապ է: Այս տեսարանը, այս օդը, այս սնունդը, Քեզ համար այստեղ իսկապես որ լավ է:

— Բերնհարդ,— կամացուկ ասաց կինը:

— Իսկապես, ես էլ կուզեմայի այստեղ ապրել, որպեսզի ինձանով էլ զբաղվեին, ինձ խնամեին...— Մի յուզոտ ժպիտ:— Դե, դու լավն ես, արժանի ես դրան:

— Ահ, Բերնհարդ,— վեհերոտ ասաց կինը:

— Հապա ինչպե՞ս, հապա ինչպե՞ս,— ուրախ աղմկեց թընդանոթային ռումբը,— ախր, ավելի լավ բան չի էլ կարող լինել: Դու այստեղ ասես դրախտում լինես: Իսկ կարո՞ղ ես պատկերացնել, թե ինչ է կատարվում այնտեղ՝ ցածում: Վաղը ես նորից պետք է լինեմ այդ սատանայական խառնափնթորի մեջ: Ուրախացիր, որ դու այդ ամենը չես զգում: Իսկ ես ուրախությամբ համոզվում եմ, որ քեզ համար այստեղ այսքան լավ է:

— Բերնհարդ, ես ամենևին էլ լավ չեմ զգում ինձ,— ասաց կինը:

— Բայց, մանկիկս,— ձայնը գլուխն էր գցել Բերնհարդը,— թնկթնկալու բան չկա: Այդ դեպքում ի՞նչ ասես իմ նմաններին: Ամբողջ ժամանակ գործերի մեջ, ամենևուրեք սնանկացումներ, հարկեր: Չնայած որ, ուրախությամբ եմ աշխատում:

Կինը լռում էր:

— Ժիր տղա է երևում,— ասացի ես:

— Այն էլ ինչպես,— պատասխանեց Անտոնիոն:— Նա այստեղ է երեկվանից և կնոջ ամեն մի առարկություն հերքում է իր՝ «դու այստեղ սքանչելի ես ապրում»-ով: Նա ոչինչ չի ուզում տեսնել, հասկանում եք: Ոչ կնոջ ահը, ոչ նրա հիվանդությունը, ոչ միայնակությունը: Հավանորեն իր մոտ, այնտեղ՝ Բեռլինում, նա արդեն վաղուց մի ուրիշ կնոջ հետ է ապրում, նույնպիսի մի թընդանոթային ռումբի հետ, ինչպիսին ինքն է, ամեն կիսամյակի հարկադիր այցելությամբ գալիս է այստեղ, ձեռքերն է շփում, վերան բաց կատակներ անում, մտահոգված է միայն իր հարմարություններով: Միայն թե ոչինչ չլսի: Այստեղ հաճախ է այդպես պատահում:

— Իսկ նրա կինը վաղուց է այստեղ:

— Մոտ երկու տարի կլինի:

Մի խումբ շահելներ քրքշալով անցան դահլիճով: Անտոնիոն ծիծաղեց:

— Նրանք փոստից են վերադառնում: Հեռագիր են ուղարկել Ռոտին:

— Ո՞վ է այդ Ռոտը:

— Նա է, ով մոտ օրերս մեկնելու է: Սրանք նրան հեռագրեցին, թե այն կողմերում գրիպի համաճարակի պատճառով, նա իրավունք չունի մեկնելու և պետք է մնա այստեղ: Սրանք բոլորը սովորական կատակներ են: Ախր չէ՞ որ իրենք ստիպված են դեռ մնալ, հասկանո՞ւմ եք:

Ես լուսամուտից նայեցի մթնոլ լեռների գորշ թավիշին: «Այս ամենը,— մտածեցի ես,— իրականություն չէ: Այս ամենը գոյություն չունի: Ախր, այսպես չի կարող լինել: Սա պարզապես բնմ է, որտեղ կատակային մի պիես են խաղում մահվան մասին: Զէ՞ որ երբ իսկականից են մեռնում, ապա դա սարսափելի լուրջ է լինում: Ես ի՞նչում էի մոտենալ այն երիտասարդներին, թփթփացնել նրանց ուսերին ու ասել. «Ժիշտ չեմ ասում, այստեղ մահը սոսկ սալոնային է. և դուք մեռնել-մեռնել խաղի սիրողներ եք: Իսկ հետո դուք ոտքի կենեք ու գլուխ կտաք հասարակությանը: Զէ՞ որ չի կարելի մեռնել այսպես, մի փոքրիկ տաքությամբ ու մի փոքրիկ անկանոն շնչառությամբ, չէ որ դրա համար հարկավոր են կրակոցներ ու վերքեր: Զէ որ ես այդ գիտեմ...»:

— Դուք է՞լ եք հիվանդ,— հարցրի ես Անտոնիոն:

— Իհարկե,— ժպտալով պատասխանեց նա:

— Իսկապես որ, սուրճը հիանալի է,— մեզնից ոչ հեռու աղմկում էր թնդանդթային ռումբը:— Մեզ մոտ այսպիսի սուրճ ընդհանրապես չի լինում: Հիրավի, սա մի դրախտային անկյուն է:

Կեստերը վերադարձավ օդերևութաբանական կայանից:

— Ես պետք է մեկնեմ, Ռոբերի,—ասաց նա:— Մանրաչափն ընկնում է, և գիշերը հավանորեն ձյուն կգա: Այդ դեպքում ես ընդհանրապես չեմ կարողանա առավոտյան դուրս գալ: Միայն այսօր դեռևս հնարավոր է:

— Լավ: Մենք դեռ կհասցնե՞նք միասին ընթրել:

— Այո: Ես հիմա արագ պատրաստվեմ:

— Գնանք, ես կօգնեմ,— ասացի ես:

Մենք հավաքեցինք Կեստերի իրերը ու տարանք գարած: Հետո գնացինք Պատի հետևից:

— Եթե որևէ բան հարկավոր լինի, զանգահարիր ինձ, Ռոբերի,— ասաց Օտտոն:

Ես գլխով արեցի:

— Փողը դու կստանաս մի քանի օրից: Այնքան որ մի որոշ ժամանակ բավականացնի: Ինչ հարկավոր է, արա:

— Հա, Օտտո,— ես մի փոքր հապաղեցի:— Մեր տանը մի քանի ամպուլ մորֆի է մնացել: Դու չէի՞ր կարող դրանք ուղարկել:

Նա նայեց ինձ:

— Դրանք քո ինչի՞ն են պետք:

— Ջգիտեմ, թե՞ ֆորժերն այստեղ ինչպես կընթանա: Գուցե պետք էլ չգան: Չնայած ամեն բանին, ես դեռևս հույս ունեմ: Ամեն անգամ, երբ նրան տեսնում եմ, հույսով եմ լցվում: Իսկ երբ մենակ եմ մնում՝ կորցնում եմ: Բայց ես չեի ուզենա, որ նա տանջվի, Օտտո: Որ նա այստեղ պառկած լինի և ոչինչ այլևս չլինի՝ ցավից բացի: Գուցե նրան այդ իրենք կտան, եթե հարկավոր լինի: Բայց և այնպես, ես ավելի հանգիստ կլինեմ, իմանալով, որ նրան կարող եմ օգնել:

— Հենց միայն դրա՞ համար, Ռոբերի,— հարցրեց՝ Կեստերը:

— Միայն դրա համար, Օտտո՛ Միանգամայն որոշակի՛ չա-
կառակ դեպքում ես քեզ այդ շէի արհի՛

Նա գլխով արեց։

— Զէ՛ որ հիմա մենք երկուսով ենք մնացել,— դանդաղ խո-
սեց նա։

— Այո՛,

— Լավ, Ռոբերտ։

— Մենք գնացինք ռեստորան, և ճանապարհին ձս գնացի
Պատի հետեից։ Մենք արագ ընթրեցինք, որովհետև երկինքը ավե-
լի ու ավելի էր ծածկվում ամպերով, Կեստերը «Կառլին» հանեց
գարաժից և մոտեցրեց գլխավոր շքամուտքին։

— Մնաս բարով, Ռոբերտ,— ասաց նա։

— Բարի ճանապարհ, Օտտո։

— Ցտեսություն, Պատ,— նա ձեռքը մեկնեց ու նայեց Պա-
տին։— Գարնանը ես կգամ ձեր հետեից։

— Գնաս բարով, Կեստեր,— Պատը ամուր բռնել էր նրա
ձեռքը։— Ես շատ ուրախ եմ, որ տեսա քեզ։ Իմ ողջույնը հաղոր-
դեցեք Գոտֆրիդ Լենցին։

— Այո,— ասաց Կեստերը։

Պատը դեռ շարունակում էր բռնած պահել նրա ձեռքը։ Նրա
շրթունքները դողում էին։ Եվ մեկ էլ նա ձգվեց դեպի Կեստերն
ու համբուրեց նրան։

— Գնաք բարով,— խեղդված ձայնով շշնջաց նա։

Կեստերի դեմքով ասես հրակարմիր մի բոց անցավ։ Նա ինչ-
որ բան ուզեց ասել, բայց շրջվեց, նստեց մեքենան, թափով պոկ-
վեց տեղից և առանց հտ նայելու, ուրապատույտ ճանապարհով
սլացավ ցած։ Մենք նայում էինք նրա հետևից։ Մեքենան դղրդում
էր ճանապարհի երկայնքով, բարձրանալով վերելքները և մենա-
վոր մի լուսատուիկի նման իր առջևում տանում էր աղոտ՝ ձյան
վրայով սահող լուսարձակների լույսը։ Առաջին բարձրությունն վրա
մեքենան կանգնեց, ու Կեստերը ձեռքը թափահարեց, նրա կեր-
պարանքը սևին էր տալիս ձյան վրա։ Հետո նա անհետացավ և
մենք դեռևս երկար ժամանակ լսում էինք մեքենայի հետզհետե
մարող բվվոցը։

Պատը ամբողջ մարմնով առաջ թեքվեց, կանգնած լսում էր այնքան ժամանակ, քանի դեռ հնարավոր էր մի բան լսել: Հետո նա դարձավ իմ կողմը:

— Եվ այդպես, մեկնեց վերջին նավը, Ռոբբի:

— Նախավերջինը,— առարկեցի ես:— Վերջինը՝ այդ ես եմ: Գիտե՞ս ինչ եմ պատրաստվում անել: Ուղում եմ խարիսխ գցելու ինձ համար մեկ ուրիշ կայան ընտրել: Ֆլիգելի սենյակն ինձ այլևս դուր չի գալիս: Որևէ պատճառ չեմ տեսնում, թե ինչո՞ւ չենք կարող մենք միասին ապրել: Ես կփորձեմ քեզ ավելի մոտիկ մի սենյակ ձարել:

Նա ժպտաց:

— Բացառված է: Այդ քեզ չի հաջողվի: Ի՞նչ ես մտադիր ձեռնարկել:

— Իսկ դու գո՞հ կլինես, եթե ես, այնուամենայնիվ, դասավորեմ այդ:

— Այդ ի՞նչ հարց է: Դա սքանչելի կլիներ, սիրելիս: Համարյա թե ինչպես մայրիկ Զալևսկու մոտ:

— Հավ, այդ դեպքում թույլ տուր ինձ մի կես ժամի շափ զբաղվել այդ հարցով:

Ես գնացի գրասենյակ ու հայտարարեցի, որ մտադիր եմ երկար ժամանակ մնալ այստեղ և որ ուզում եմ մի սենյակ ստանալ նույն հարկում, ուր գտնվում է Պատը: Բոլորովին անկուրժք տարեց մի տիկին, վկայակոչելով տեղի կարգականները, մերժեց իմ խնդրանքը:

— Ո՞վ է սահմանել այս կարգուկանոնը:

— Դիրեկցիան,— ուղղելով շրջազգեստի ծալքերը, պատասխանեց տիկինը:

Վերջում նա բավական գրգռված տոնով ինձ հայտնեց, որ բացառությու՜ն անելու խնդիրքը կարող է քննության առնել միայն գլխավոր բժիշկը:

— Բայց նա արդեն գնացել է,— ավելացրեց նա:— Եվ չի թույլատրվում երեկոները տանը նրան անհանգստացնել աշխատանքային հարցերով:

— Շատ լավ,— ասացի ես:— Իսկ ես համենայն դեպս մի անգամ նրան կանհանգստացնեմ աշխատանքային հարցով: Տեղի կարգականների հարցով:

Գլխավոր բժիշկը ապրում էր բուժարանի կողքին՝ մի փոքրիկ

տնակում: Նա անմիջապես ընդունեց ինձ և անհապաղ թույլտվություն տվեց:

— Սկզբում ես չէի կարծում, թե դա այդքան հեշտ կստացվի,— ասացի ես:

Նա ժպտաց:

— Ահա, դուք, հավանաբար, պառավ Ռեկստոտի՞ն եք դեմ առել:

Ես հիմա կզանգահարեմ:

Ես վերադարձա գրասենյակ: Պառավ Ռեկստոտը, տեսնելով իմ դեմքի հաղթական արտահայտությունը, արժանապատվությամբ հեռացավ: Ես ամեն բան քարտուղարուհու հետ կարգավորեցի և ղոնապանին հանձնարարեցի տեղափոխել իմ իրերը և սենյակս բերել երկու շիշ ռոմ: Հետո գնացի ռեստորան Պատի մոտ:

— Բեզ հաջողվե՞ց,— հարցրեց նա:

— Առայժմ դեռ չէ, բայց մոտակա օրերս ես կհասնեմ դրան:

— Ափսո՛ս!— Նա խառնեց սեղանին դարսված շախմատի ֆիգուրները և ոտքի ելավ:

— Ի՞նչ անենք,— հարցրի ես:— Գնա՞նք պանդոկ:

— Երեկոները մենք հաճախ թուրթ ենք խաղում,— ասաց Անտոնիոն:— Շուտով կլինի ֆյուն, արդեն զգացվում է: Այգալիսի ժամանակ ամենահարմար զբաղմունքը թղթախաղն է:

— Դու թո՞ւղթ չես խաղում, Պատ,— զարմացա ես:— Ի՞նչ խաղեր գիտես:

— Փոկեր, սիրելիս,— հայտարարեց Պատը:

Ես ծիծաղեցի:

— Զե, ճիշտ որ,— ասաց Անտոնիոն,— նա իմանում է: Միայն թե շափից ավելի է համարձակ: Բլյոֆ է անում առանց շափ ու սահմանի:

— Ես էլ,— առարկեցի ես:— Նշանակում է, թեկուզ մեկ անգամ հարկավոր է փորձել:

Մենք հավաքվեցինք մի անկյուն և սկսեցինք խաղալ: Պատը վատ չէր գլուխ հանում փոկերից: Նա, իսկապես որ, բախտեա էր բլյոֆ անում, որ մարդ ուղղակի զարմացած էր մնում: Մի ժամից Անտոնիոն ցույց տվեց պատուհանը: Զյուն էր գալիս: Դանդաղ, ասես տատանվելով, ձյան խոշոր փաթիլները ընկնում էին համարյա ուղղահայաց:

— Բոլորովին քամի չկա,— ասաց Անտոնիոն։— Նշանակում է շատ ձյուն կգա։

— Որտե՞ղ կլինի հիմա Կեստերը,— հարցրեց Պատը։

— Նա արդեն անցել է գլխավոր լեռնանցքը,— պատասխանեցի ես։

Մի ակնթարթ ես աչքիս առաջ պարզորոշ տեսա «Կառվին», և Կեստերին, որը մեքենան վարում էր ձյունաշատ սպիտակ գիշերի միջով։ Եվ հանկարծ ինձ անհավատալի թվաց, որ ես նստած եմ այստեղ, որ Կեստերն ինչ-որ տեղ է՝ ճամփի վրա, որ Պատը իմ կողքին է, ինձ հետ։ Նա երջանիկ ժպիտով նայում էր ինձ, խաղաթղթերը բռնած նրա ձեռքը հանգիստ հանգչում էր սեղանի վրա։

— Քո քայլն է, Ռորբի։

Թնդանոթային ռումբն անցավ ամբողջ դահլիճի միջով, կանգ առավ մեր սեղանի մոտ և բարեհոգովթյամբ սկսեց նախել խաղաթղթերին։ Հավանորեն, նրա կինն արդեն քնել էր, իսկ նա զրուցակից էր որոնում։ Ծա խաղաթղթերս դրի սեղանին, շարունակաբար նայեցի նրան, մինչև որ նա գնաց։

— Դու շատ էլ սիրալիր չես,— ուրախ ասաց Պատը։

— Զէ, ես չեմ ուզում սիրալիր լինել,— առարկեցի ես։

Հետո մենք նորից մտանք պանդոկ և մի երկու հատ կոկտեյլ խմեցինք, որից հետո Պատը պետք է գնար քնելու։ Ծա նրան հրաժեշտ տվեցի ռեստորանում։ Նա դանդաղ բարձրացավ աստիճաններով, միջանցքով թեքվելուց առաջ կանգ առավ ու ետ նայեց։ Ծա մի փոքր սպասեցի և անցա գրասենյակ՝ իմ սենյակի բանալին ստանալու համար։ Փոքրամարմին քարտուղարուհին ժպտում էր։

— Յոթանասունութ համարը,— ասաց նա։

Դա գտնվում էր Պատի սենյակի կողքին։

— Մի՞թե մադամուզել Ռեկսրոտի կարգադրությամբ,— հարցրի ես։

— Ոչ։ Մադամուզել Ռեկսրոտը աղոթարան է գնացել,— պատասխանեց նա։

— Ճիշտ որ, աղոթարանները երթեմն բարի փորձ էլ են անում,— ասացի ես և արագ վեր բարձրացա։ Իմ իրերն արդեն տեղավորված էին։ Մի կես ժամից ես թակեցի կողքի դուռը, որը բացվում էր հարեան սենյակի վրա։

— Այդ ո՞վ է,— փռեց Պատը։

— Բարձրերի ոստիկանությունը,— պատասխանեցի ես։

Բանալին շրխկաց, և դուռը լայնորեն բացվեց:

— Այդ դո՞ւ ես, Ռորբի,— զարմացած թոթովեց Պատը:

— Այո, այդ ես եմ, մադամեազել Ռեկսորտին հաղթողը և ևկոնյակի ու «պորտո-ռոնկոյի» տերը:— Իսկ երկու շիշն էլ հանեցի իմ խալաթի գրպանից:— Իսկ հիմա անհապաղ պատասխանիր. քանի՞ տղամարդ են այստեղ արդեն հղել:

— Ոչ մեկը, բացի ֆուտբոլային մի թիմից և ֆիլհարմոնիայի նվագախմբից,— ծիծաղելով հայտարարեց Պատը:— Ախ, սիրելիս, հիմա նորից ակսվեցին նախկին ժամանակները:

Նա քնեց իմ ուսերի վրա: Դեռ էլի երկար ժամանակ ես չէի կարողանում քնել: Սենյակի անկյունում վառվում էր փոքրիկ մի լամպ: Ձյան փաթիլներն անաղմուկ զարկվում էին լուսամուտին և թվում էր, թե շագանակատակեզույն այդ երեւումն կիսախավաբում ժամանակը կանգ է առել: Սենյակում շատ տաք էր: Երբեմն երբեմն ճրթճրթում էին կենտրոնական ջեռուցման խողովակները: Պատը քնի մեջ շարժվեց, և ադեալը շրշյունով դանդաղ հատակին սահեց: «Ահ,— մտածեցի ես:— Ինչպիսի բրոնզե հրաշափայլ մաշկ ունի: Ինչպիսի հրաշք են այս նուրբ ծնկները: Եվ կրծքի քնքուշ գաղտնիքը:— Ուսիս վրա զգում էի նրա մազերը, և շրթունքներով՝ նրա թևի զարկերակը:— Եվ դու պետք է մեռնե՞ս: Դու չես կարող մեռնել: Զէ՛ որ դու երջանկով յոմեն ես»:

Ես զգուշորեն նորից վրա քաշեցի ադեալը: Պատը ինչ-որ բան քրթմնջաց քնի մեջ, լոեց և առանց արթնանալու դանդաղ գրկեց իմ վիզը:

XXVII

Զետազա բոլոր օրերին անդադար ձևն էր գալիս: Պատի ջերմաստիճանը բարձրացավ, և նա պետք է մնար անկողնում: Այդ տանը շատերը տաքով յոն ունեին:

— Դա եղանակից է,— ասաց Անտոնիոն:— Չափից ափեկ տաք է և ֆյուն է փչում, Իսկախան ջերմելու եղանակ է:

— Սիրելիս, ախր, դուրս գնա, զբոսնիր,— ասաց Պատը:— Դու դահուկ քշել իմանո՞ւմ ես:

— Զէ: Ես որտեղ կարող էի սովորել: Զէ՛ որ ես երբեք սարերում չեմ հղել:

— Անտոնիոն քեզ կսովորեցնէի: Նրան այդ դուր է գալիս, և նա լավ է վերաբերւում քեզ:

— Ինձ ավելի հաճելի է այստեղ մնալ:

Նա տեղից բարձրացավ ու նստեց անկողնում: Գիշերաշապիկը ցած սահեց նրա ուսերից: Նզովքը, Որքան էին նիհարել նրա ուսերը: Նզովքը, Որքան է բարակել նրա վիզը:

— Ռոբերի,— ասաց նա,— Արա այդ իմ խաթեր: Ինձ դուր չի գալիս, որ դու ամբողջ ժամանակ նստում աս այստեղ հիվանդանոցային մահճակալի կողքին: Երեկ և մյուս օրը. այդ ավելի է, քան շափազանց:

— Իսկ ինձ դուր է գալիս այստեղ նստելը,— պատասխանեցի ես:— Ձյունների վրա քարշ գալու ոչ մի ցանկութիւն չունեմ:

Նա շնչում էր աղմուկով, և ես լսում էի նրա շնչառութեան անկանոն ձայնը:

— Այս հարցում աս ավելի շատ փորձ ունեմ, քան դու,— ասաց նա, արմունկով հենվելով քարձին:— Այդպես մեզ երկուսիս համար էլ ավելի լավ կլինի: Այդ բանում դու ինքդ հետո կհամոզվես: Նա դժվարութեամբ ժպտաց:— Այսօր ճաշից հետո կամ երեկոյան դու դեռ կհասցնես բոլ-բոլ նստել, այստեղ: Բայց առավոտները դա ինձ անհանգստացնում է, սիրելիս: Առավոտները, երբ մարդ ջերմութիւն է ունենում, սարսափելի է լինում նրա տեսքը: Իսկ երեկոյան բոլորովին այլ է: Ես թեթեամիտ ու հիմար եմ, չեմ ուզում տգեղ լինել, երբ դու նայում աս ինձ:

— Բայց, Պատ...— Ես վեր կացաւ:— Լավ, ես մի քիչ ժամանակով դուրս կգամ Անտոնիոյի հետ: Ծաշի մոտերքը նորից այստեղ կլինեմ: Արի հուսանք, որ ես իմ ոսկորները ջարդ ու փշուր չեմ անի դահուկ կռշիւած այդ տախտակների վրա:

— Դու շո՞ւտ կսովորես, սիրելիս:— Նրա դեմքից անհետացավ տագնապալից լարվածութեան արտահայտութիւնը:— Շատ շուտով դու սքանչելի դահուկ կքշես:

— Եվ դու ուզում ես, որպեսզի ես բոլոր առաջ սքանչելի կերպով չըվեմ այստեղից,— ասացի ես և համբուրեցի նրան: Նրա ձեռքերը խոնավ էին ու տաք, իսկ շրթունքները շոր ու բորբոքված:

Անտոնիոն ապրում էր երրորդ հարկում: Նա ինձ գիշերց մի գուլջ դահուկ ու կռշիկներ: Նրանք հարմար եկան ինձ, քանի որ

մենք մի հասակի էինք: Մենք շարժվեցինք դեպի գլուղից ոչ հեռու գտնվող վարժական հրապարակը: Ճանապարհին Անտոնիոն քըն-նարկու հայացքով նայում էր ինձ:

— Զերմաստիճանի բարձրացումը անհանգստութիւն է առաջացնում,— ասաց նա:— Այդպիսի օրերին այստեղ արդեն տեղի են ունեցել զանազան անսովոր դեպքեր:— Նա դահուկները ցած դրեց և սկսեց դրանք ամրացնել:— Ամենից վատթարն այն է, երբ պետք է սպասես և շես կարող ոչինչ անել: Դրանից մարդ կարող է խելքը թռցնել:

— Առողջներն էլ են այդպես,— պատասխանեցի ես:— Երբ գտնվում են այստեղ, և ոչինչ չեն կարող անել:

Նա գլխով արեց:

— Մեզանից ոմանք աշխատում են,— շարունակեց նա,— ոմանք կարդում ու նորից են կարդում ամբողջ գրադարաններ, իսկ շատերը նորից վեր են ածվում դպրոցականների, որոնք աշխատում են փախչել բուժումից, ինչպես առաջներում փախել են ֆիզկուլտուրայի դասերից. պատահաբար հանդիպելով բժշկին, նրանք վախեցած քթջարով թաքնվում են խանութներում ու հրուշակարաններում: Մածոսկ ծխում են, ծածուկ խմում, խաղում են արգելված խաղեր, բամբասում են, հորինում են հիմար, անկարգ օյիններ. այդ ամենով ձգտում են փրկվել ամայութունից: Եւ ճշմարիտ իրականութիւնից: Մահվան նկատմամբ մի տեսակ մանկական, թեթևամիտ, բայց արի ու տես, որ միաժամանակ հերոսական արհամարանք: Վերջ ի վերջո, ուրիշ ի՞նչ է մնում անել նրանց:

«Այո,— մտածեցի ես:— Մեզ էլ, վերջ ի վերջո, ուրիշ ոչինչ չի մնում անել»:

— Հը, ի՞նչ կասեք, չփորձե՞նք,— հարցրեց Անտոնիոն և ձողափայտերը խրեց ձյան մեջ:

— Թող այդպես լինի:

Նա ինձ ցույց տվեց, թե ինչպես են ամրացնում դահուկները և ինչպես է հարկավոր պահպանել հավատարակչութիւնը: Այդ դժվար չէր: Իսկ լավականին հաճախ էի վայր ընկնում, բայց հետո, աստիճանաբար սկսեցի սովորել, և գործն աստիճանաբար սկսեց ըսվ գնալ: Մի ժամից մենք ավարտեցինք:

— Բավական է,— ասաց Անտոնիոն։— Այսօր երեկոյան դուք դեռ ձեր բոլոր մկանները կզգաք։

Սա դահուկները հանեցի և զգացի, թե ինչպիսի ուժով է իմ մեջ հորդում արյունս։

— Լավ էր, որ զոռանեցինք, Անտոնիո,— ասացի ես։

Նա գլխով արեց։

— Մենք այդ կարող ենք անել ամեն առավոտ։ Միայն այդպես է հնարավոր լինում ցրվել, մտածել որևէ այլ բան։

— Ի՞նչ եք ասում, շմտնենք որևէ տեղ մի բան խմելու,— արցրի ես։

— Կարելի է։ Մեկական գավաթ Դյուբոննե Ֆորստերի մոտ։

Մենք մեկական գավաթ Դյուբոննե խմեցինք ու բարձրացանք վերև՝ բուժարան։ Գրասենյակում քարտուղարուհին ինձ ասաց, որ ցրիչը եկել է և հաղորդել, որպեսզի ես փոստ անցնեմ։ Այնտեղ իմ անունով փող է ստացվել, Սա նայեցի ժամացույցին։ Դեռևս ժամանակ կար և ես գլուղ վերադարձա։ Փոստում ինձ տվեցին երկու հազար մարկ։ Դրա հետ մեկտեղ ինձ հանձնեցին Կեստերի նամակը։ Նա գրում էր, որ ես շանհանգստանամ, որ ինքը դեռ փող ունի։ Հարկավոր դեպքում ինձ մեռում է միայն իմաց տալ։

Սա նայեցի փողերին։ Այսքան արագ որտեղից է նա ճարել այս գումարը։ Սա մեր բոլոր աղքատները գիտեի։ Սվ հանկարծ մի միտք ցնցեց ինձ։ Սա հիշեցի մրցավազքի՝ այն սիրողին, թե ինչպիսի ազահ հայացքով էր նայում այն երեկոյան, պաճուղի մոտ մեր «Կառլին», երբ տարվեց գրազը, ինչպես էր հիացած հավատացնում. «Այս մեքենան ես կգնեմ ուզած ակնթարթին...»։ Նղովք։ Կեստերը ծախել է «Կառլին»։ Ահա թե որտեղից է այդքան փողը միանգամից։ «Կառլին», որի մասին նա ասում էր, թե ավելի հեշտովթյամբ ինքը կկորցնի մի ձեռքը, քան թե այդ մեքենան, «Կառլը» այլևս չկար նրա համար։ «Կառլը» հիմա կոստյումների ֆաբրիկանտի հասուլիկ թաթերում էր, և Օտտոն, որը կիրմետրերի հետվից չսողովթյամբ ճանաչում էր նրա մոտոցը, այժմ նրա ձայնը կլսի փողոցային աղմուկների միջից, ինչպես լքված մի շան ռոնոց։

Սա գրպանս դրի Կեստերի՝ նամակն ու մորֆիի ամպուլներով ծրարը։ Անօգնական կանգնել էի ես փոստի մի անկյտանում։ Ամե-

նից ավելի մեծ հաճույքով ես հենց նույն բոպեին այդ փողը ետ կուղարկեի: Բայց չէր կարելի այդ անել: Այդ փողը անհրաժեշտ էր մեզ: Ես նայեցի թղթադրամներին, ապա գրպանս խցկեցի ու յուրս եկա: Նզովք: Հիմա ես միայն հեռվից կանգնեմ ամեն մի պատահած մեքենայի մոտով: Առաջ ավտոմեքենաները մեր բարեկամներն էին, բայց «Կառլը» ավելի էր, քան բարեկամ: Նա մի մարտական ընկեր էր: «Կառլը» — ճանապարհների ուրվական: Մենք անբաժան էինք միմյանցից. «Կառլն» ու Կեստերը, «Կառլն» ու Լենցը, «Կառլն» ու Պատրե Անզոր կատաղությամբ ես ոտքերս գետին էի խփում՝ թափ տալով ձյունը: Լենցը սպանված էր: «Կառլը» ծախված էր, իսկ Պատրե Չտեանող աչքերով ես նայում էի երկնքին, այդ գորշ ու անեզրական երկնքի տեղ աստծոն, որը հնարել էր կյանքն ու մահը, որպեսզի զվարճանա:

Երեկոյան դեմ քամին փոխվեց, երկինքը պարզվեց ու ցրտեց: Եվ Պատն ավելի լավ ղգաց: Հաջորդ առավոտյան նրան արդեն Բուլլ տվեցին վեր կենալ, իսկ մի քանի օր անց, երբ Ռոտը, այն ապաքինված մարդը մեկնում էր, նա մինչև անգամ գնաց կայարան նրան ուղեկցելու:

Ռոտին ուղեկցում էր մի մեծ ամբոխ: Մեկնումեկի մեկնելու ղեպքում այստեղ այդպես էր ընդունված: Բայց ինքը՝ Ռոտը այնքան էլ շատ չէր ուրախանում: Նա մի բացառիկ անհաջողութուն էր ունեցել: Երկու տարի առաջ, բժշկական ինչ-որ մի աստղ, պատասխանելով Ռոտի հարցին, թե վչի որքան է մնացել նրան ապրել, հայտարարել էր, որ երկու տարուց ոչ ավելի, այն էլ, եթե ինչպես հարկն է հետևի իրեն: Ավելի հաստատ համոզվելու համար նա այդ հարցով դիմեց էլի մի ուրիշ բժշկի, խնդրելով, որ վերջինս պատասխանի ամենայն բարեխղճությամբ ու անկեղծորեն: Սա մի ավելի կարճ ժամկետ նշանակեց: Այդ ժամանակը Ռոտը իր ամբողջ ունեցվածքը բաժանեց երկու տարվա ժամանակամիջոցի վրա և սկսեց ուզածի պես քեֆ քաղել, ոչ մի հոգ չտանելով վաղվա համար: Վերջապես ծանր արյունահոսությամբ նրան բերեցին այս բուժարանը: Բայց այստեղ, փոխանակ մեռնելու, նա սկսեց ամենաբուռն կերպով գիրանալ: Այստեղ գալուց նա ընդամենը 45 կիլոգրամ էր, իսկ այժմ նա կշռում է 75 և այն աս-

տիճանն առողջ էր, որ կարող էր տոնն փնալ: Բայց արի ու տես, որ նա արդեն փող չունի:

— Հիմա ես այնտեղ՝ ցածում ի՞նչ անեմ,— ուղղակի քերելով շիկավուն մազերով ծածկված գլուխը, հարցնում էր նա ինձ:— Դուք, ախր, օրերս եք այնտեղից եկել: Ի՞նչ է հիմա կատարվում այնտեղ:

— Այս ժամանակաշրջանում շատ բան է փոխվել,— պատասխանում էի ես, նայելով նրա անգույն թարթիչներով, կլոր, ասես փքված դեմքին: Նա առողջացել էր, չնայած որ բուրորովին անհույս էր եղել, նա ինձ ուրիշ ոչինչով չէր հետաքրքրում:

— Ստիպված եմ որևէ աշխատանք որոնել,— ասաց նա:— Հիմա ինչպե՞ս է աշխատանքի հարցը:

Ես ուսերս թոթվեցի, ինչ հարկ կար բացատրելու, որ հավանորեն ոչ մի աշխատանք չէլ չի կարողանա ճարել: Նա ինքը շուտով կհամոզվի դրանում:

— Դուք այնտեղ քիչ թե շատ կապեր, բարեկամներ չունե՞ք:

— Բարեկամներ՝ Գիտե՞ք ինչ,— նա շարացած ծիծաղեց,— երբ հանկարծ անփող ես մնում, բարեկամները մի կողմ են նետվում, ինչպես լվերը սատկած շան վրայից:

— Այդ դեպքում ձեզ համար դժվար կլինի:

Նա կնճռոտեց ճակատը:

— Ամենևին չեմ պատկերացնում, թե ինչպես կլինի: Զեռքիս մի քանի հարյուր մարկ է մնացել: Եվ ես ոչինչ չգիտեմ, միայն իմանում եմ փող ծախսել: Ինչպես երևում է, իմ պրոֆեսորը համենայն դեպս ճիշտ է դուրս գալու, չնայած մի փոքր այլ իմաստով. երկու տարուց ես շան պես կսատկեմ: Համենայն դեպս գնդակից:

Եվ այդ ժամանակ ես մի խելագար կատաղությամբ համակվեցի այդ բնորոշաց ապուշի նկատմամբ: Մի՞թե նա չէր հասկանում, թե ինչ բան է կյանքը: Ես նայում էի Պատին. նա քայլում էր առջևից՝ Անտոնիոյի հետ միասին, ես տեսնում էի հիվանդության հետ օրհասական կովից այդքան բարակած նրա վիզը, ես սիրտի, թե նա որքան է սիրում կյանքը և այդ պահին առանց հաուաղեղու կարող էի սպանել մոտին, եթե միայն իմանայի, որ այդ առողջություն կբերի Պատին:

Գնացքը ջարժվեց: Ռոսը գլխարկն էր թափահարում: Ուղեվորները նրա հետևից խնդ-որ բաներ էին գոռգոռում և լծիծաղում:

էին: Ինչ-որ մի աղջիկ գայթեւով վազեց գնացքի հետեւից, նա բարձրը, խզվող ձայնով բղավում էր.

— Յտեսություն, ցտեսություն,— հետո նա վերադարձավ ու հեկեկաց:

Բոլորի դեմքերին շփոթություն կար:

— Ալլո,— բղավեց Անտոնին:— Ով որ կայարանում լաց է լինում, պետք է տուգանք վճարի: Դա բուժարանի հին օրենքն է: Տուգանք՝ հաշորդ տոնի ծախսերի գանձարկղի օգտին:

Անտոնին լայն շարժումով նրան մեկնեց ձեռքը: Բոլորը նորից ծիծաղեցին: Աղջիկն վէլ արցունքների արանքից ժպտաց և վերարկուի գրպանից հանեց հանամաշ դրամապանակը:

Սաստիկ տխրություն իջավ վրաս: Այդ դեմքերին ես տեսնում էի ոչ թե ծիծաղ, այլ ջղաձիգ, տանջալից մի ուրախություն, նրանք ծամածռություններ վէրն անում:

— Գնանք,— ասացի ես Պատին և ամուր բռնեցի նրա թևը:

Մենք լուռ քայլեցինք գյուղական փողոցով: Մոտակա հրուշակարանում ես մի տոպի կոնֆետ գնեցի:

— Սա բոված տոպ է,— փաթեթը նրան մեկնելով, ասացի ես:— Չէ՛ որ դու սա սիրում ես, այդպես չէ՞:

— Ռոբբի,— ասաց նա և նրա ջրթունքները դողացին:

— Մի րոպե,— պատասխանեցի ես և արագ մտա մոտիկ գրտնըվող ծաղկի խանութը: Արդեն մի փոքր համազտատնալուց հետո, ես դուրս եկա անտեղից մի փունջ վարդեր ձեռքիս:

— Ռոբբի,— ասաց Պատը:

Իմ դեմքի արտահայտութեանը պետք է, որ բավական խղճուկ լինեի:

— Խոր ծերության տարիներիս ես դեռ գալանտ կավալեր էլ կդառնամ:

Զգիտեմ, թե հանկարծ ինչ էր պատահել մեզ: Հավանորեն այդ ամենի պատճառը քիչ առաջ մեկնած այն անիծյալ գնացքն էր: Ասես կապարե մի տուփի վրա թևառում շտրջը, ասես գորշ մի քամի եկավ անցավ, հիմքից քանդելով այն ամենը, ինչ այդքան դժվարությամբ աշխատում էինք պահպանել: Մի՞թե մենք հանկարծակի չդարձանք սոսկ մոլորված երեխաներ, որոնք չեն իմանում ուր գնալ և աշխատում վէժն քաջ երևալ:

— Մի քիչ ավելի արագ քայլի, գնանք որեւէ բան խմենք,— ասացի ես:

Նա գլխով արեց: Մենք մտաճք մոտակա սրճարանը և նստեցինք պատուհանի մոտ մի դատարկ սեղանի շուրջը:

— Գու ի՞նչ կուզենայիր, Պատ:

— Ռոմ,— ասաց Պատը ու նայեց ինձ:

— Ռոմ,— կրկնեցի ես և սեղանի տակ որոնեցի նրա ձեռքը: Նա ամուր սեղմեց իմ ձեռքը:

Մեզ համար ռոմ քերեցին: Դա կիտրոնով Բակկարդի էր:

— Քո կենացը, սիրելիս,— ասաց Պատը և բարձրացրեց գավաթը:

— Իմ լավ, իմ հին բարեկամ,— ասացի ես:

Մենք էլի մի փոքր նստեցինք:

— Մեկ-մեկ տարօրինակ բաներ են, չէ՞, մարդու հետ կատարվում:

— Այո, լինում է: Բայց հետո՝ նորից ամեն ինչ անցնում է:

Նա գլխով արեց: Մենք ամուր սեղմված միմյանց շարունակեցինք քայլել: Հոգնած, քրտնած ձիերը դոփեցին—անցան մեր մոտով, քարշ տալով մի սահնակ: Սպիտակ ու կարմիր զոլերով սվիտերներ հագած անցան արևավառ դեմքերով դահուկորդներ, այդ խոկեյի մի թիմ էր. ամբողջովին աղմկալից կյանքի մարմնացում:

— Ինչպե՞ս ես քեզ զգում, Պատ,— հարցրի ես:

— Լավ, Ռոբբի:

— Մենք մեղ լավ ենք զգում, այնպես չէ՞:

— Իհարկե, սիրելիս:— Նա կրծքին սեղմեց իմ ձեռքը:

Փողոցը դատարկվեց: Մայրամուտը վարդագույն աղեակով էր ծածկել ձյունապատ սարերը:

— Պատ,— ասացի ես,— բայց ախր, դու դեռ չգիտես, որ մենք մի ամբողջ կույտ փող ունենք: Կեստերն է ուղարկել:

Նա կանգ առավ:

— Այ դա հրաշալի է, Ռոբբի: Նշամեկում է մենք կկարողանանք գոնե մեկ անգամ իսկական քեֆ անել:

— Ինչ խոսք կարող է լինել,— ասացի ես,— և այնքան անգամ, ինչքան սիրտներս ուզի:

— Այդ դեպքում շաբաթ օրը մենք կգնանք ժամանցի դահլիճը: Սնտեղ լինելու է այս տարվա վերջին մեծ պարահամագեսը:

— Բայց ախր, քեզ չի կարելի երեկոները դուրս գալ:

— Այստեղ եղածների մեծ մասին էլ չի կարելի, բայց և այնպես նրանք դուրս են գալիս:

Ես տատանվելով խոժոռվեցի:

— Ռոբերի,— ասաց Պատը,— Այնքան ժամանակ քանի դու աշտեղ չէիր, ես կատարում էի այն ամենը, ինչ սահմանված էր: Ես դեղատոմսերին հետևող մի վախեցած փոքրիկ աղջիկ էի և ուշիշ ոչինչ: Բայց այս այդ ամենը չօգնեց: Եվ ավելի վատացա: Ինձ մի ընդհատի, ես գիտեմ, թե ինչ ես ասելու: Բացի այդ, ես նաև իմանում եմ, թե ինչով կվերջանա այս բոլորը: Բայց այնքան ժամանակ, որը մնացել է ինձ, այնքան ժամանակ, որքան մենք միասին ենք, թույլ տուր ինձ անել այն, ինչ ես ուզում եմ:

Նրա դեմքին, ընկել վեր մայր մտնող արևի հրացուրի անդրադարձումը: Նրա հայացքը լուրջ էր, հանգիստ ու շատ քնքուշ: «Այդ ի՞նչ ենք խոսում մենք,— մտածեցի ես: Ու իմ բերանը շորացավ:— Զէ՞ որ սա անհավանական մի բան է, որ մենք ահա այսպես կանգնել ենք այստեղ ու վստում ենք մի բանի մասին, որը չի կարող ու չպետք է պատահի: Ախր այդ խոսքերը Պատն է արտասանում. այնքան անկոթորեն, համարյա առանց տխրության, կարծես թե այլևս ոչինչ հնարավոր չէր անել ու կարծես մեզ համար չէր մնացել խափուսիկ հույսի ամենափոքրիկ մի բեկոր անգամ: Զէ՞ որ դա Պատն է, համարյա մի երեխա, տրին ես պետք է պահպանեի, Պատը, որն անսպասելիորեն դարձել էր այնպես հեռավոր ու դատապարտված, գերված այն անանունի կողմից, որը պտնվում է կյանքի սահմաններից դուրս»:

— Դու չպետք է այդպես փոսես,— մրմնջացի ես վերջնականապես:— Ես կարծում եմ, որ մենք լավ կլինի նախ մի խորհրդալեզ ենք բժշկի հետ:

— Մենք այլևս երբեք ոչ ոքի և ոչինչ չենք հարցնի:— Նա քնեց իր փոքրիկ, գեղեցիկ գլուխը, Նրա սիրող աչքերը նայում էին ինձ:— Ես այլևս ոչինչ չեմ ուզում իմանալ: Հիմա ես միայն երջանիկ եմ ուզում լինել:

Երեկոյան բուժարանի միջանցքներում իրարանցում էր տիրում. բոլորը շշուկներ էին փոխանակում, ետ ու առաջ վազվզում: Անտոնիոն եկավ և հայտնեց հրավերի մասին: Պետք է երեկույթ տեղի ունենար մի ռուս մարդու սենյակում:

— Դու հարմար կհամարես, որ ես հենց այնպես, քեզ հետ միասին գամ,— հարցրի ես:

— Իսկ ինչու չէ՞ որ,— առարկեց Պատը:

— Շատ բաներ կան, որոնք ուրիշ տեղերում անընդունելի են, իսկ այստեղ ընդունված են,— ժպտալով ասաց Անտոնիոն:

Այդ ուսը թոփս դեմքով, հասակն առած մի մարդ էր: Նա գրադեցնում էր ամբողջովին գորգերով պատված երկու սենյակ: Սնդակի վրա շարված էին օղիով շշեր: Սենյակներում կիսախավար էր: Միայն մոմեր էին վառվում: Հյուրերի մեջ մի շատ գեղեցիկ, շահել իսպանուհի կար: Պարզվեց, որ նշում են նրա ծրնրնդյան օրը:

Խիստ յուրահատուկ մի տրամադրություն էր տիրում թրթռուն լույսերով ողողված այդ սենյակներում: Կիսախավարով և այստեղ հավաքված մարդկանց եղբայրական հարաբերություններով այն հիշեցնում էր ռադամականատային բլինդած:

— Դուք ի՞նչ կուղենայիք փմել,— հարցրեց ինձ ուսը: Նրա խոր, լիքը ձախը շատ տաք էր հնչում:

— Ամեն բան, ինչ կառաջարկեիր:

Նա բերեց շշով կոնյակ և մի գրաֆին օղի:

— Դուք առո՞ղջ եք,— հարցրեց նա:

— Այո,— շփոթված պատասխանեցի ես:

Նա ինձ մեկնեց գլանակներ: Մենք խմեցինք:

— Ձեզ համար, փհարկե, շատ քան այստեղ տառօրինա՞կ է թվում,— հարցրեց նա:

— Ոչ այնքան՝ էլ,— պատասխանեցի ես:— Ես սովոր չեմ նորմալ կյանքի:

— Այո,— ասաց նա և մոռյլ հայացքով նայեց իսպանուհուն:— Այստեղ՝ մեր սարերի վրա, աշխարհը յուրատեսակ է: Նա վերափոխում է մարդկանց:

Ես գլխով արեցի:

— Եվ հիվանդությունն էլ յուրատեսակ է,— մտածկոտ ավելացրեց նա:— Այն ավելի քան սրում կլանքի զգացողությունը, Եվ երբեմն մարդիկ դառնում են ավելի լավը, քան եղել են: Միստիկ հիվանդություն է: Նա անպետք խարամն էլ է հալեցնում:

Նա վեր կացավ, գլոփս տվեց ինձ ու մոտեցավ իրեն ժպտացող իսպանուհուն:

— Ինքն իրենով հիացած շատախոսի մեկն և, չէ՞,— հետևից հարցրեց ինձ ինչ-որ մեկը:

Կզակից դուրկ մի դեմք: Կոնաձև անհարթություններով ճակատ: Տենդագին, անհանգիստ աչքեր:

— Ես հյուր եմ այստեղ,— պատասխանեցի ես:— Իսկ մի՞թե դուք հյուր չեք:

— Ահա թե ինչպես է նա որսում կանանց,— առանց ինձ լսելու, շարունակեց նա:— Այո, հենց այսպես էլ նա որսում է կանանց: Հենց այսպես էլ ձեռքն է զցել այս աղջնակին:

Ես չպատասխանեցի:

— Դա ո՞վ էր,— հարցրի ես Պատին, երբ նա հեռացավ:

— Երաժիշտ է: Զուլթակահար. նա անհույս սիրահարված է: այդ իսպանուհուն: Ինքնամոռաց սիրով, ինչպես սիրահարվում են այստեղ ընդհանրապես: Բայց աղջիկը չի էլ ուզում նրան ճանաչել: Նա ոռւսին է սիրում:

— Ես էլ նրա տեղ այդպես կվարվեի:

— Պատը ծիծաղեց:

— Իմ կարծիքով այդ տղային կարելի ւէ սիրահարվել,— ասացի ես:— Դու այդ կարծիքի՞ն չես:

— Զէ,— պատասխանեց նա:

— Դու այստեղ չե՞ս սիրահարվել:

— Ոչ չատ:

— Ինձ համար այդ ոչ մի նշանակություն չէր ունենա,— ասացի ես:

— Հիանալի վստահականություն:— Պատը ուղղվեց:— Այ, այդ սեղանի վրա կարող քեզ համար ոչ մի նշանակություն չունենալ:

— Ախր, ես այդ մտքով չեմ ասում: Ես իսկի վսելքը գլխին բացատրել էլ չեմ կարող, թե ինչպես եմ այդ հասկանում: Զեմ կարողանում, քանի որ դեռևս չգիտեմ, թե ի՞նչ ես գտել դու իմ մեջ:

— Այդ հոգսը թող ինձ,— պատասխանեց նա:

— Իսկ դու գիտե՞ս այդ:

— Ոչ բուրբուրով,— ժպտալով ասաց նա:— Հակառակ դեպքում այդ սեր չէր լինի:

Ռուսի բերած շշերը մնացել էին այստեղ: Ես միմյանց հետևելից մի քանի գավաթ պարպեցի: Շուրջը ամեն ինչ կսկիծ էր պատահում ինձ: Տհաճ էր Պատին տեսնելը այդ հիվանդ մարդկանց շրջանում:

- Քեզ այստեղ դուր չի՞ գալիս,— հարցրեց նա:
- Այնքան էլ ոչ: Ես դեռ պետք է ընտելանամ:
- Իմ սիրելի խղճուկս... — նա շոյեց իմ ձեռքը:
- Երբ դու իմ կողքին ես, ես խղճուկ չեմ:
- Մի՞թե Ռիտան գեղեցիկ չէ:
- Ձէ,— ասացի ես:— Դու ավելի գեղեցիկ ես:

Ջահել իսպանուհին ծնկների վրա պահում էր մի կիթաու: Նա մի քանի ակորդ վերցրեց: Հետո սկսեց երգել ու թվաց, թե մեր գլխավերևում սավառնում է ինչ-որ մի թռչուն: Հիվանդի խզված, կոտրված ձայնով նա երգում էր իսպանական երգեր: Եվ չգիտեմ թե ինչից. գուցե իսպանական մեղանխուրիկ եղանակներից, գուցե և աղջկա մռայլ, տալն ու վրա անող ձայնից, գուցե բազկաթոռներին և պարզապես հատակին նստոտած մարդկանց ստվերներից կամ թե ռուս մարդու առաջ խոնհարված թոփս դեմքի պատճառով, միայն թե հանկարծ ինձ թվաց, այս ամենը լուկ ճակատագրի հեկեկացող նզովքն է, ճակատագրի, որը կանգնած է այնտեղ, եղյամապատ պատուհաններից այն կողմ, կանգնել և սպասում է. ինձ թվաց, թե այդ սարսափելի աղաղակ է, սարսափ, որ առաջանում է անէություն ամենակույ ուժերին անօգնական, լուռ դիմագրուծյուն ցուլց տալուց:

Հաջորդ առավոտյան Պատը ուրախ էր ու շարաճճիորեն էր տրամագրված: Նա ջարտունակ զբաղված էր իր հագուստներով:

— Չափից դուրս լացն է դարձել վրաս, չափից դուրս,— մըրմընջում էր նա, ինքն իրեն նայելով հայելու մեջ: Հետո դարձավ ինձ,— դու հետո՞ սմոկինգ վերցրե՞լ ես, սիրելիս:

— Ձէ,— ասացի ես:— Չգիտեի, թե այստեղ նման բան հարկավոր կլինի:

— Այդ դեպքում գնա Անտոնիոյի մոտ: Նա քեզ փոխարինաբար կտա: Դու և նա միատեսակ կազմվածք ունեք:

— Նրան իրեն կարող է պետք գալ:

— Նա ֆրակ կհագնի,— փոթ էր անում շրջազգեստն ու քորոցներով ամրացնում:— Իսկ հետո գնա մի քիչ դահուկ քշիր: Ես դեռ այստեղ մի քիչ գործ ունեմ: Իսկ քո ներկայությամբ ես չեմ կարող:

— Ի՞նչ պետք է անեմ այդ Անտոնիոյին,— ասացի ես:— Ախր

սլարվապես թալանում եմ նրան: Ի՞նչ կանեինք առանց նրա:

— Նա լավ տղա է, չէ՞:

— Այո,— պատասխանեցի ես,— այդ նրան ամենից ավելի սազող բնորոշումը կլինի,— նա լավ տղա է:

— Ես չգիտեմ, թե ինչ կանես, եթե նա այստեղ չլիներ, երբ մենակ էի:

— Եկ այդ մասին այլևս չմտածենք,— ասացի ես:— Այդ արդեն վաղուց անցած բան է:

— Այո,— նա համբուրեց ինձ:— Հիմա գնա մի քիչ վազվզի դահուկներով:

Անտոնիոն սպասում էր ինձ:

— Ես ինքս էի գլխի ընկել, որ դուք ձեզ հետ սմոկինգ վերցրած չեք լինի,— ասաց նա:— Հապա մի վրաններդ շափեք այս բաճկոնակը:

Սմոկինգը մի փոքր նեղլիկ էր, բայց ընդհանրապես հարմարվում էր: Անտոնիոն գոհունակությամբ սուլեց և դուրս հանեց ամբողջ կոստյումը:

— Վաղը շատ ուրախ կլինի,— հայտարարեց նա:— Բարեբախտաբար երեկոյան գրասենյակում հերթապահեու է այն փոքրիկ քարտուղարուհին: Պառավ Ռեկստոնը մեզ դուրս չէր թողնի: Չէ՞ որ պաշտոնապես այդ ամենը արգելվում է: Բայց թե ոչ պաշտոնապես... Մենք, հասկանալի է, որ արդեն երեխաներ չենք:

Մենք գնացինք դահուկներով գրոսնեու: Ես արդեն հասցրել էի սովորել և արդեն հարկ չկար վարժական հրապարակ գնալու: Ծանապարհին մենք հանդիպեցինք ադամանդե մատանիներով, պոլավոր շավարով և նկարիչի պես վզին բանտ կապած մի տղամարդու:

— Կոմիկական անձնավորություններ են այստեղ հանդիպում,— ասացի ես:

Անտոնիոն ծեծաղեց:

— Նա կարևոր անձ է: Դիակներ ուղեկցող:

— Ինչպե՞ս,— հարցրի ես ապշած:

— Դիակներ ուղեկցող,— կրկնեց Անտոնիոն:— Չէ՞ որ այստեղ հիվանդներ կան աղքատի բոլոր կողմերից: Հատկապես շատ են լինում Հարավային Ամերիկայից: Իսկ այնտեղի ընտանիքներն ամենից ավելի շատ են ուզում իրենց հարազատներին թաղել իրենց հայրենիքում: Եվ ահա այսպիսի ուղեկցողի մեկը կարգին

վարձատրութեամբ նրանց մարմինները ցինկե դազաղներով փոխադրում է ուր որ հարկն է։ Իրենց զբաղմունքի շնորհիվ այս մարդիկ դառնում են ունեւոր և շատ են ճանապարհորդում։ Այ, սա, օրինակ, մահվան մոտ ծառայելով, ինչպես տեսնում եք, իսկական դենդի է դարձել։

Մենք էլի մի փոքր ժամանակ բարձրացանք սարն ի վեր, հետո հազանք դահուկներն ու ցած սահեցինք։ Ծերմակ բլրակները մեկ բարձրանում էին, մեկ իջնում, մեր հետևից, հաշոցներով սլանում էր կարմրադականակագուրն գնդակի նմանվող Բիլլին, որ շարունակ կրծքով թաղվում էր ձյան մեջ։ Հիմա նա նորից էր ինձ սովորել, ընայած որ մեկ-մեկ շրջվում էր ճանապարհի վրայից և ականջները ետ՝ գլխին սեղմած, գրիպատառ սլանում էր դեպի բուժարան։

Սա սովորում էի կատարել, այսպես կոչված «Քրիստոնեական» շրջադարձը ու ամեն անգամ զառիթափից ցած սահելով և առաջ նետվելու համար մարմինս թուլացնելով, մտածում էի. «Այ, ի՞նչ հիմա այդ ինձ հաջողվի ու ես չընկնեմ, ապա Պատը կառողչանա»։ Քամին սուղում էր իմ ականջներում, ձյունը ծանր էր, լուպը ծոն և ամեն անգամ նորից ու նորից բարձրանալով ես որոնում էի ավելի ու ավելի զառիթափ վայրէջքներ, ամենից ավելի դժվարին հատվածներ և, երբ նորից ու նորից ինձ հաջողվում էր այդ շրջապատն անել առանց ընկնելու, ես մտածում էի. «Նա փրկված է»։ Գիտեի, որ դա հիմարութուն է, բայց և այնպես ուրախանում էի, ուրախանում էի առաջին անգամ երկար ժամանակից ի վեր։

Շաբաթ օրը երեկոյան տեղի ունեցավ մասսայական գաղտնի փախուստ։ Անտոնիոյի պատվերով զառիթափից մի փոքր ցած՝ բուժարանից մի կողմ սահնակներ էին պատրաստված։ Նա ինքը գվարթ երգելով լաքած կիսակողիկներով, վերարկուի կոճակները արձակած ու տակից ցուցադրելով սպիտակ վերնաշապիկը, գլխապատառ ցած սահեց զառիթափից։

— Նա խելքը թռցրել է,— ասացի ես։

— Նա հաճախ է այդպես անում,— ասաց Պատը։— Անշափ թեթևամիտ է։ Դրա շնորհիվ է նա դիմանում, թե չէ նրա համար դժվար կլիներ միշտ լավ տրամադրություն պահպանելը։

— Իսկ դրա հակառակ մենք քեզ մի լավ կփաթաթենք։

Ես նրան փաթաթեցի այն բոլոր աղեալներով ու շաւերով, որ մեզ մոտ կային: Եվ ահա սահնակները դեպի ներքե գլորվեցին: Գոյացավ մի երկար թափոր: Ով կարողացել էր, փախել էր: Կարելի էր կասկածել, թե դեպի հովիտն է իջնում հարսանեկան մի թափոր, այնքան տոնականորեն էին լուսնի լույսի տակ օրորվում ձիերի գլուխները զարդարող պսակները, այնքան ջատ էին ուրախ օրծաղում ու միմյանց բացականչություններ ներում:

Գահլիճը շքեղորեն զարդարված էր: Շատ մարդիկ էին հաշվաթվել: Նրանց հետ էին ուսւը, Ռիտան, շութակահարը, սպիտակ, կմախք հիշեցնող դեմքով մի պառավ տիկին, որի կողքին բազմել էր վարձու պարողի շարժունակ մի պիժոն, ինչպես նաև Անտոնիոն և լէլի մի քանի մարդ:

— Գնանք, Ռոբբի,— ասաց Պատը:— Փորձենք պարել:

Մեր շուրջը դանդաղ պտտվում էր պարի հրապարակը: Զութակըն ու թավջութակը ձգել էին մի քնքուշ ու երգեցիկ մեղեդի, որ լողում էր նվազախմբի խլացած հնչյունների տակ: Հատակի վրա կամացուկ շրջում էին պարողների ոտքերը:

— Սիրեկիս, լիմ միրեկի, ախր դու, պարզվում է, որ հրաշալի ես պարում,— զարմացած ասաց Պատը:

— Զէ մի... հրաշալի...

— Իհարկե: Որտե՞ղ ես գու սովորել:

— Այդ դեռ Գոտֆրիդն է ինձ սովորեցրել,— ասացի ես:

— Զեր արհեստանոցո՞ւմ:

— Այո, եվ ռինտերնացիոնալ» սրճարանում: Դրա համար մենք պետք է դամաներ էլ ունենայինք: Ռոզան, Մարիոնը և Վալլին վերջնականապես մշակեցին ինձ: Միայն վախենում եմ, որ հենց դրա համար էլ ինձ մոտ այնքան նրբագեղ չի ստացվում:

— Ընդհակառակը!— Նրա աչքերը շողարձակում էին:— Բայց չէ որ մենք միասին առաջին անգամ ենք պարում, Ռոբբի:

Մեր կողքին պարում էին ուսն ու իսպանուհին: Ռուսը ժրպտաց ու գլխով արեց մեզ: Իսպանուհին շատ գունատ էր: Սե ու փայլուն մազերը ազդավի զույգ թևերի նման ընկել էին նրա ճակատին: Նա պարում էր լուռ, անշարժ դեմքով: Նրա բիլակին ղմրուխտե մեծ քառանիստ քարերով ապարանջան կար: Նա տասնութ տարեկան էր: Զութակահարը փր սեղանի հետևից ազահ աչքերով նայում էր նրան:

Մենք վերադարձանք սեղանի մոտ:

— Իսկ հիմա ինձ մի սիգարետ տուր,— ասաց Պատր:

— Ավելի լավ կլինի շուգես,— զգույշ առարկեցի ես:

— Միայն մի քանի անգամ ներս քաշեմ ծովար, Ռոբեր: Ախր, ծաւայնքան վաղուց է, ինչ չեմ ծխել:— Նա վերցրեց մի սիգարետ, բայց շուտով մի կողմ դրեց: Գիտես, բոլորովին համեղ չի: Պարզապես անհամ բաճ է:

Ես ծիծաղեցի:

— Միշտ այդպես է լինում, երբ երկար ժամանակով ինչ-որ քանից զրկում ես քեզ:

— Իսկ չէ՞ որ դու ինձանից էլ ես քեզ երկար ժամանակով զրկել,— հարցրեց նա:

— Բայց այդ վերաբերում է միայն թույներին,— առարկեցի ես,— միայն օդին և ծխախոտին:

— Մարդիկ, սիրելիս, անհամեմատ ավելի վտանգավոր թույն են, քան օդին ու ծխախոտը:

Ես ծիծաղեցի:

— Դու խելացի ազգիկ ես, Պատր:

Պատր արմտնկով հենվեց սեղանին ու նայեց ինձ:

— Իսկ եթե ճիշտը խոսենք, ապա դու երբեք լուրջ չես վերաբերվել ինձ, այնպես չէ՞:

— Ես ինքս ինձ երբեք լուրջ չեմ վերաբերվել, Պատր,— պատասխանեցի ես:

— Եվ ինձ նույնպես: Ճշմարիտն ասա:

— Արի ու տես, որ ես այդ չգիտեմ: Բայց երկուսիս մեկտեղ վերցրած, ես միշտ վէ սոսկալի լուրջ եմ վերաբերվել: Այդ ես որոշակի գիտեմ:

Նա ժպտաց: Հաջորդ պարի համար նրան հրավիրեց Անտոնին: Նրանք դուրս եկան պարի հրապարակը: Պարի ժամանակ ես հետևում էի նրան: Նա ժպտում է ինձ, ամեն անգամ, երբ մոտենում էր: Նրա արժաթազօծ կոշիկները հազիվ էին դիպչում հատակին, նրա շարժումները հղճիկ էին հիշեցնում:

Ռուսը դարձյալ պարում էր իսպառնուհու հետ: Երկուսն էլ լուռ էին: Տղամարդու խոշոր, թուփ գեմքի մեջ մի մեծ քնքշանք կար: Զուլթակահարը փորձ արեց հրավիրել իսպառնուհուն: Նա միայն գլուխն օրորեց ու ռուսի հետ միասին գնաց դեպի հրապարակը: Զուլթակահարը կոտրեց սիգարետը և փշրեց իր երկարուկ,

ոսկրոտ մատեներով: Հանկարծ ես սկսեցի խղճալ նրան: Միգարեոս առաջարկեցին: Նա հրաժարվեց:

— Ես պետք է ինձ պահպանեմ,— ասաց նա ընդոստ:

Ես գլխով արեցի:

— Իսկ նա,— շարունակեց նա քրքջալով և մատնանշելով ուռսին,— օրական հիսուն հատ ծխում է:

— Ի՞նչ կա որ, մեկն այդպես է վարվում, մյուսը՝ այլ կերպ,— նկատեցի ես:

— Նա թող հիմա ինձ հետ չպարի, բայց, միևնույն է, դեռևս ինձ է հասնելու:

— Ո՞վ:

— Ռիտան:

Նա ավելի մոտ նստեց ինձ:

— Ես ու նա մտերիմներ էինք: Մենք միասին խաղում էինք: Միասին նվագում էինք: Հետո երևան եկավ այս ոռուսը և նրան դրավեց իր մեծ-մեծ խոսելով: Բայց նա նորից ինձ կհասնի:

— Դրա համար դուք ստիպված պետք է լինեք շատ ջանք թափել,— ասացի ես: Այդ մարդը դուր չէր գալիս ինձ:

Նա բռնկվեց հիմար մի քրքիչով:

— Շատ ջանք թափել: Էհ դու, անմեղ հրեշտակ: Ինձ միայն սպասել է հարկավոր:

— Դե ուրեմն սպասեցեք:

— Հիսուն հատ սիգարետ,— շնչաց նա:— Ամեն օր: Երեկ. ես տեսա նրա ռենտգենյան նկարահանումը: Մի օջախը մյուսի վրա: Կարելի է ասել, որ նա արդեն պատրաստ է:— Նա նորից ծխողեց:— Սկզբում իմ ու նրա մոտ. միատեսակ էր: Կարելի էր մեր. ռենտգենյան նկարները շփոթել միմյանց հետ: Բայց մի տեսակիք, թե այժմ ինչպիսի տարբերություն կա: Իմ քաշն արդեն երկու ֆունտով ավելացել է: Ոչ, սիրելիս, ինձ հարկավոր է միայն սպասել ու պահպանվել: Ես արդեն ուրախանում եմ առաջիկա նկարահանման համար: Քույրն ամեն անգամ ցույց է տալիս իմ նկարահանումները: Այժմ միայն սպասել է հարկավոր: Երբ նա այլևս չի լինի, կհասնի իմ հերթը:

— Ի՞նչ կա որ, այդ էլ է միջոց,— ասացի ես:

— Ասացիք այդ և՛ է միջոց,— նորից հարցրեց նա:— Այդ միակ միջոցն է, կաթնակերի մեկը: Եթե ես փորձեի նրա ճանապարհի վրա կանգնել, ապա ապագայի իմ բոլոր շանսերը կկորց-

նեի: Ոչ, սիրելի իմ նորեկ, ես պետք է խաղաղ ու համբերությամբ սպասեմ:

Օդը ծանրանում էր ու թանձրանում: Պատը հազաց, Ծա նկատեցի, թե նա հազալիս ինչպես նայեց ինձ վախեցած, և այնպես ձեռացրի, թե իբր ոչինչ չլսեցի: Գոհարներով զարդարված պառավը նստել էր ինքն իր մեջ խորասուզված: Երբեմն-երբեմն նա բռնկվում էր շոր քրքիչով: Հետո նորից դառնում էր հանգիստ ու անշարժ: Կմախքադեմ տիկինը վեճի էր բռնվել իր ալֆոնսի հետ: Ռուսը ծխում էր սիգարետը սիգարետի հետևից, Զուլթակահարը նրան կրակ էր հրամայում: Ինչ-որ մի աղջիկ հանկարծ ջղաձգորեն շնչակտուր եղավ, հետո թաշկինակը մոտեցրեց բերանին, նայեց թաշկինակին ու գունատվեց:

Ես հայացքս պտտեցրի դահլիճով մեկ: Այստեղ սպորտսմեններն սեղաններն էին, մի կողմում առողջ տեղացիներն էին, մի կողմում ֆրանսիացիները, մի կողմում անգլիացիները, փոքր-ինչ այն կողմում հոլանդացիները, որոնց խոսելու ժամանակ երկարացված վանկերը հիշեցնում էին մարգագետիններ ու ծով: Եվ նրանց ամենքի արանքում կուշ էր եկել տենդագին, գեղեցիկ ու դատարարական հիվանդության ու մահվան փոքրիկ այս գաղութը: «Մարգագետիններ ու ծով,— ես նայեցի Պատին,— մարգագետիններ ու ծով՝ փրփրաշատ ալիքներ, ավազ ու լող... Ա՛խ,— մտածեցի ես,— սիրելի իմ մաքուր ճակատ, իմ սիրելի ձեռքեր, դու իմ սիրելի, դու իմ միակ կյանք, և ես քեզ կարող եմ միայն սիրել, բայց փրկել չեմ կարող»:

Ես վեր կացա ու դուրս եկա գահլիճից: Անճարակությունից խեղդվում էի: Դանդաղորեն քայլեցի փողոցներով: Ինձ իր հորձանքն առավ ցուրտը, և տների հետևից հարձակվող քամուց մաշկս փշաքաղվեց: Ես բռունցքներս սեղմեցի և երկար նայում էի անտարբեր սպիտակ լեռներին, և իմ մեջ ծովյանում էր հուսահատությունը, կատաղությունն ու ցավը:

Ցածում, ճանապարհի վրայով զանգակները հնչեցնելով անցավ մի սահնակ: Ես վերադարձա: Ինձ ընդառաջ էր գալիս Պատը:

— Դու որտե՞ղ էիր:

— Մի քիչ մաքուր օդ շնչեցի:

— Քո տրամադրությունը վա՞տ է:

— Բոլորովին էլ ոչ:

— Սիրելիս, ուրախ եղիր: Այսօր լինենք ուրախ: Իմ խաթերս

Ո՞վ է իմանում, թե ես մեկ էլ . երբ կկարողանամ գնալ պարահանդես:

— Դեռ էլի չատ, շատ անգամներ:

Նա գլուխը սեղմեց իմ ուսին:

— Եթե այդ բանը դու ես ասում, ապա, իհարկե, ճիշտ է: Գնանք էլի մի քիչ պարենք: Ձէ՞ որ այսօր առաջին անգամն ենք միասին պարում:

Մենք պարում էինք, և տաքուկ, մեղմ լույսը զթագորով ողորդել էր մեզ: Նա մեզանից թաքցրել էր այն ստվերները, որ վրահանող գիշերն էր անկարելի փողոցներում:

— Ինչպե՞ս ես քեզ զգում,— հարցրեցի ես:

— Լավ, Ռոբեր:

— Ինչ լավն ես դու, Պատ:

Նրա աչքերը շողշողում էին:

— Ինչ լավ է, որ դու ես այդ ասում:

Ես իմ ալտին զգացի նրա չոր տաք շրթունքները:

Որդեն ուշ էր, երբ մենք վերադարձանք առողջարան:

— Հապա մի նայեցեք, թե ինչպիսի՞ տեսք ունի նա, գաղափարողի մատնացույց անելով ուսին, քրքչաց ջութակահար:

— Ձեր տեսքն էլ է հենց այդպիսին,— չարությամբ ասացի ես:

Նա շփոթված նայեց ինձ ու կատաղորեն ֆշացրեց:

— Դն իհարկե, իսկ դուք ինքներդ կոճղի նման առողջ եք:

Ես հրաժեշտ տվեցի ուսին: ամուր սեղմելով նրա ձեռքը: Նա գլուխ տվեց ինձ և խիստ քնքշությամբ ու հոգատարությամբ ջահել իսպանուհուն աստիճաններով ուղեկցեց դեպի վեր: Գիշերային ճրագների թույլ լույսի տակ թվում էր, թե նրա լայն, մի փոքր կոր ուսերն ու աղջկա նեղիկ ուսերը իրենց վրա կրում են աշխարհի ամբողջ ծանրությունը: Կմախք-տիկիներ իր հետևից միջանցքով մեկ քարշ էր տալիս թնգթնագացող ալֆոնսին: Անտոնիոն բարի գիշեր մաղթեց մեզ: Ինչ-որ անիրական մի բան կար այդ համարյա անխելի հրաժեշտի շուրջի մեջ:

Պատը գլխի վրայով հանեց շրջագեստը: Նա կանգնել էր խոնարհված և քաշքշելով հանում էր այն: Ուսերի մոտ դիպակը այատուվեց: Նա նայեց պատուածքին:

— Երեկ մաշվել է,— ասացի ես:

— Այդ կարևոր շէ,— ասաց Պատը,— Սա երեւի այլևս ինձ հարկավոր չլինի:

Նա դանդաղ ծալօձից շրջազգեստը, բայց պահարանում չկախեց, խցկեց ճամպուռկի մեջ: Եվ հանկարծ նկատեցի, որ նա ըստ է հոգնել:

— Մի նայիր, թե ես քիչ տնեմ այստեղ,— շտապեցի ասել ես, վերաբերուիս գրպանից հանելով մի շիշ շամպայն:— Հիմա մենք մեր սեփական փոքրիկ տոնը կսարքենք:

Ես բաժակները բերի ու լցրեցի: Նա ժպտաց ու խմեց:

— Մեր երկուսի կենացը, Պատ:

— Այո, սիրեցիս, մեր հրաշալի կյանքի կենացը:

Որքան տարօրինակ էր ամեն ինչ, այս սենյակը, լուսթյունն ու այս թախիծը, իսկ այնտեղ, դռան մյուս կողմում ծաղկուն ու անհանգիստ սփռվել էր անվերջանալի կյանքը, անտառներով ու դեռերով, իր հուժկու շնչառութեամբ: Եվ ճերմակ լեռների այն կողմում արդեն դուռ էր բախում, անհանգստացնելով արթնացող հողին:

— Դու գիշերը ինձ հետ կմնա՞ս, Ռոբեր:

— Այո, Կպառկենք անկողնում: Մենք այնքան մոտիկ կըլինենք, որքան կարող են լինել միայն մարդիկ, իսկ զավաթները դենք ադեալի վրա ու խմենք:

Դինի, Մուգ ոսկեգույն մաշկ, Սպասում, Անքնություն, Անդոր ու կամացուկ խախուռցներ սիրելի կրծքի տակ:

XXVIII

Մորից փչեց ֆյունը: Հովիտով մեկ տարածվում էր տաք, չարժուն խոնավությունը: Ձյունը փխրուն էր դառնում: Տանիքներից կաթում էր: Հիվանդների ջերմությունը բարձրանում էր: Պատը պետք է անկողնում մնար: Բժիշկը յուրաքանչյուր երկու-երեք ժամը մեկ գալիս էր: Նրա դեմքը ավելի ու ավելի մտահոգ էր դառնում:

Մի անգամ, երբ ես ճաշում փի, ինձ մոտեցավ Անտոնիոն ու նստեց կողքիս:

— Ռիտան մեռավ,— ասաց նա:

— Ռիտա՞ն: Դուք ուզում էիք ասել ուր՝ ուր:

— Ոչ, Ռիտան՝ խապանուհին:

— Բայց դա անհնար է,— ասացի ես զգալով, թե ինչպես է սառչում իմ արյունը, Ռիտայի վիճակը բոլորովին էլ այնքան լուրջ չէր, ինչպես Պատիւը:

— Այստեղ միակ հնարավոր բանն է այդ,— մեկամաղձոտ տոնով առարկեց Անտոնիոն:— Նա մեռավ այսօր առավոտյան: Ամեն ինչին ավելացել էր նաև թոքերի բորբոքումը:

— Թոքերի բորբոքում: Այդ արդեն ուրիշ բան է,— ասացի ես թեթևացած:

— Տասնութ տարեկան էր, Այդ սարսափելի է: Եվ այնքան տանջանքներով մեռավ:

— Իսկ ու՞՞սը:

— Ավելի լավ է մի հարցրեք: Նա չի ուզում հավատալ, որ Ռիտան մեռել է: Շարունակ ասում է, թե այդ լեթարգիան քուն է: Նա նստած է Ռիտայի անկողնի մոտ և ոչ ոք չի կարողանում նրան դուրս բերել այդ սենյակից:

Անտոնիոն գնաց: Ես առանց շարժվելու նայում էի կրակին: Ռիտան մեռավ, Բայց ես միայն մի բան էի մտածում. այդ Պատը չի, Այդ Պատը չի:

Միջանցքի ապակեպատ դռան հետևում ես նկատեցի ջութակահարին: Մինչ ես կհասցնեի վեր կենալ, նա մտավ: Նրա տեսքը սոսկալի էր:

— Դուք ծխո՞ւմ եք,— հարցրեցի ես գեթ որևէ բան ասելու համար:

Նա ծիծաղեց:

— Ի՞նչ խոսք: Իսկ ինչո՞ւ չէ: Հիմա՞: Չէ՞ որ հիմա ամեն ինչ միևնույն է:

Ես ուսերս թոթվեցի:

— Երևի ձեզ համար ծիծաղելի է, բարեհոգի ապուշի մեկը,— ծաղրանքով հարցրեց նա:

— Դուք խելքներդ թոցրել եք,— ասացի ես:

— Խելքս թոցրե՞լ եմ: Ոչ, բայց ես խրվել եմ:— Նա նստեց սեղանի մոտ ու դեմքիս արտաշնչեց կոնյակի թթու հոտը:— Ես խրվել եմ:— Այդ նրանք ինձ այսպես խրեցին: Խոզեր: Բոլորն էլ խոզեր են: Եվ դուք էլ մի բարերար խոզ եք:

— Եթե դուք հիվանդ չլինեիք, ես ձեզ դուրս կնետեի լուսամուտից,— ասացի ես:

— Հիվա՞նդ, Հիվա՞նդ,— ծաղրեց նա ինձ:— Ես առողջ եմ, հա-

մարյա թե առողջ: Ահա հենց դրա համար էլ եկել եմ: Սքանչելի առիթ է արագ կիր դառնալու համար: Կատակ է, ճիշտ չէ՞:

— Դե, ուրեմն, ուրախացեք,— ասացի ես:— Երբ դուք այստեղից մեկնեք, կմոռանաք ձեր բոլոր դառնութիւնները:

— Ահա թե ինչ,— պատասխանեց նա:— Դուք այդպե՞ս եք կարծում: Որքան գործնական է ձեր պատիկ ուղեղը: Է՛ի, դուք, առողջ հիմարի մեկը: Թող աստված պահպանի ձեր կարմրաթուշ հոգին:— Նա օրորվելով հեռացավ, բայց հետո նորից վերադարձավ:

— Եկեք ինձ հետ: Մի քիչ հետո եղեք, եկեք խմենք: Ամեն ինչի համար ես եմ վճարում: Ես չեմ կարող մենակ մնալ:

— Ես ժամանակ չունեմ,— պատասխանեցի ես:— Ուրիշ որեէ մեկին գտեք:

Ես նորից բարձրացա Պատի մոտ: Բարձերի մի ամբողջ բլրի վրա թեք ընկած, նա ծանր շնչում էր:

— Դու դահուկ քշելու չե՞ս գնա,— հարցրեց նա:

Ես գլուխս օրորեցի:

— Ձյունը շատ վատն է, ամեն տեղ հալլում է:

— Գուցե դու Անտոնիոյի հետ շախմատ խաղաս:

— Ոչ, ես ուզում եմ մոտդ նստել:

— Իմ խեղճ Ռորբի,— նա փորձեց ինչ-որ շարժում կատարել:— Այդ դեպքում քեզ համար խմելու որեէ բան ճարիր:

— Այդ մեկը կարող եմ:— Կանցնեմ իմ սենյակը և այնտեղից կբերեմ մի շիշ կոնյակ ու բաժակներ:— Անցնելով իմ սենյակը այնտեղից բերեցի մի շիշ կոնյակ ու բաժակ:— Մի քիչ ուղո՞ւմ ես,— հարցրի ես:— Ախր, քեզ մի քիչ կանքի է, դու այդ գիտե՞ս:

Նա մի փոքրիկ կում արեց, սպասեց, հետո էլի մի փոքրիկ կում արեց, Հետո ինձ տվեց գավաթը: Ես գավաթը լցրեցի մինչև պռունկն ու խմեցի:

— Դու ինձ հետ միասին նույն գավաթից չպետք է խմես,— ասաց Պատը:

— Հենց միայն այդ էր պակաս,— ես նորից գավաթը լցրեցի պռնկեպռունկ ու մի շնչով խմեցի:

Նա գլուխս օրորեց:

— Դու այդ չպետք է անես, Ռորբի: Եվ այլևս չպետք է ինձ

համբուրեալ: Եվ ընդհանրապէս չպետք է այդքան շատ լինես ինձ հետ: Զհամարձակվես հիվանդանալ:

— Իսկ ես քեզ կհամբուրեմ ու թքել եմ ամեն բանի վրա,— առարկեցի ես:

— Ոչ, չպետք է: Եվ դու այլևս չպետք է պառկես իմ անկողնի մէջ:

— Հա՛վ: Այդ դեպքում դու քնիր իմ անկողնում:

Նա համառորեն սեղմեց շուրթերը:

— Վերջ տուր, Ռոբերտ: Դու պետք է դռնէս շատ երկար ապրես: Ես ուզում եմ, որ դու առողջ լինես և կին ու երեխաներ ունենաս:

— Ես ոչ մի կին ու ոչ մի երեխա չեմ ուզում քեզանից բացի: Դու ես իմ երեխան ու իմ կինը:

Մի քանի րոպե նա պառկել էր լուռ:

— Ես շատ կուզենայի քեզանից մի երեխա ունենալ,—ասաց նա ու հետո դեմքը հենեց իմ ուսին,— առաջներում ես երբեք այդպիսի բան չէի ուզենում: Ես մինչև անգամ չէի կարողանում այդ պատկերացնել, իսկ այժմ ես հաճախ եմ այդ մասին մտածում: Հա՛վ կլինի, եթե մարդ իրենից հետո թեկուզ մի բան թողնի: Երեխան կնայե՞ր քեզ ու դու երբեմն կմտաբերեիր ինձ: Եվ այդ դեպքում ես նորից քեզ հետ կլինեմ:

— Մենք դեռ երեխա կուենանք,—ասացի ես:— Երբ դու կառողջանաս: Ես շատ եմ ուզում, որ դու ինձ համար մի երեխա բերես, Պատ: Բայց նա պետք է աղջիկ լինի, որին մենք նույնպէս Պատ կանվանենք:

Նա վերցրեց իմ գալաթը և վրայից մի կում խմեց:

— Իսկ գուցե այդպես ավելի լավ է, որ մենք երեխա չունենք, սիրելիս: Թող ոչինչ ինձանից քեզ չմնա: Դու պետք է ինձ մոռանաս: Իսկ եթե պատահի, որ հիշես, ապա պետք է միայն մի բան հիշես, որ մեզ համար միասին շատ լավ է եղել, և ուրիշ ոչինչ: Այն, որ այդ լավն այլևս վերջացել է, մենք երբեք չենք կարողանա հասկանալ: Եվ դու երբեք տխուր չպետք է լինես:

— Ես տխրում եմ, երբ դու այդպես ես խոսում:

Մի որոշ ժամանակ նա ինձ էր նայում:

— Գիտե՞ս, երբ մարդ այ, այսպես պառկում է՝ շատ բան է մտածում: Եվ այդ ժամանակ շատ բան, որ առաջներում բոլորովին աննկատ էր՝ սկսում է թվալ արտակարգ: Եվ գիտե՞ս, թե

ինչ, ես հիմա չեմ կարողանում պարզապես հասկանալ: Որ երկու հոգի այ, այսպես, ինչպես ես ու դու, սիրում են միմյանց և մեկը պետք է մեռնի:

— Լոկր,— ասացի ես:— Միշտ էլ որեւէ մեկը առաջինն է մեռնում: Կյանքում միշտ այդպես է լինում: Բայց մենք դեռ շատ ժամանակ ունենք մինչև այդ:

— Պետք է որ մեռնեն միայն մեռնակ մարդիկ: Կամ թե՛ երբ միմյանց ատում են, Բայց ոչ այն դեպքերում, երբ միմյանց սիրում են:

Ես ինքս ինձ ստիպեցի ժպտալ:

— Այո, Պատ,— ասացի ես ու բռնեցի նրա տաք ձեռքը:— Եթե ես ու դու ստեղծած լինեիրք այս աշխարհը, ապա այն ավելի լավը կլինեիր, այնպես չէ՞:

Նա գլխով արեց:

— Այո, սիրելիս:— Մենք որ նման բան թույլ չէինք տա: Եթե իմանայինք, թե ի՞նչ կա հետո: Դու հավատո՞ւմ ես, որ հետո էլի ինչ-որ բան կա:

— Այո պատասխանեցի ես:— Կյանքն այնքան վատ է սարքված, որ չի կարող ամեն ինչ սրանով ավարտվել:

Նա ժպտաց:

— Ի՞նչ կա որ, այդ էլ պատճառաբանություն է: Բայց դու գտնում ես, որ սրա՞նք էլ են վատ սարքված:

Նա ցույց տվեց իր մահճակալի մոտի դեղին վարդերով լի զամբյուղը:

— Ահա, բանն էլ հենց այդ է,— առարկեցի ես:— Առանձին մասնիկները սքանչելի են, բայց ամբողջը միասին միանգամայն անմիտ բան է: Այնպես որ, կարծես, մեր աշխարհը սարքել է մի խելագար, որը նայելով, թե որքան հրաշալի կերպով բազմազան է կյանքը, ոչ մի ավելի լավ բան չի մտածել, քան այն ունենալը:

— Իսկ հետո նորից ստեղծելը,— ասաց Պատը:

— Դրա մեջ էլ ես ոչ մի միտք չեմ տեսնում,— առարկեցի ես:— Այդ դրանից ավելի լավը չի դառնի:

— Ճիշտ չէ, սիրելիս,— ասաց Պատը:— Մեր հարցում, նա շատ լավ է հաշտեցրել: Ախր, ավելի լավ բան չէր էլ կարող լինել: Միայն թե կարճատև է, չափից դուրս կարճատև:

Մի քանի օր անց ես ծակոցներ զգացի կրծքիս մեջ և սկսեցի հազալ: Միշանցքով անցնելիս գլխավոր բժիշկը լսեց այդ և գլուխը խցկեց իմ սենյակը:

— Հապա մի անցեք իմ առանձնասենյակը:

— Զե, ես առանձին ոչինչ չունեմ,— ասացի ես:

— Միե՛նույն է,— պատասխանեց նա:— Ձեր այդ հազով դուք չպետք է մոտենաք մադմուազել Խոլմանին: Հենց հիմա եկեք ինձ հետ:

Նրա առանձնասենյակում ես մի առանձին բավականությամբ հանեցի շապիկս: Այստեղ առողջ լինելը թվում էր ինչ-որ օրենքից դուրս մի առավելություն: Ինքս ինձ սկսել էի զգալ որպես մի սիմուլյանտ կամ դասալիք:

Գլխավոր բժիշկը զարմանքով նայեց ինձ:

— Դուք կարծես թե դեռ ուրախանո՞ւմ եք,— ճակատը կնճռոտելով, հարցրեց նա:

Հետո ինձ ամենայն բժախնդրությամբ լսեց: Ես նայում էի պատերից կախված ինչ-որ փայլուն առարկաների և շնչում էի խորրը և դանդաղ, կարճ ու արագ, ներշնչում և արտաշնչում, մի խոսքով, ինչպես որ նա կարգադրում էր: Այդ միջոցին ես նորից ծակոցներ զգացի և զոհ էի: Գոնե ինչ-որ հարցում ես կկարողանայի մրցել Պատի հետ:

— Դուք մրսել եք,— ասաց գլխավոր բժիշկը:— Մեկ երկու օր պառկեցեք անկողնում, կամ ծայրահեղ դեպքում դուրս մի եկեք սենյակից: Մադմուազել Խոլմանին դուք չպետք է մոտենաք: Այդ ոչ թե հանուն ձեզ, այլ նրա:

— Իսկ ինձ «կարելի» է նրա հետ խոսել դռան հետևից,— հարցրի ես:— Կամ թե պատշգամբից:

— Պատշգամբից կարելի է, բայց թե մի քանի րոպեից ոչ ավելի:— Այո, կարելի է թերևս, դռնից էլ, եթե լավ ողողեք ձեր կոկորդը: Մրսածությունից բացի դուք նաև ծխողին բնորոշ բորբոքում ունեք:

— Իսկ ինչպե՞ս են թոքերս,— ես մի վեհերոտ հույս ունեի, թե միգուցե թոքերումս ինչ-որ բան կարգին չէ: Այդ դեպքում ես ինձ Պատի կողքին ավելի լավ կզգայի:

— Ձեր յուրաքանչյուր թոքից կարելի է երեքը պատրաստել,— հայտարարեց գլխավոր բժիշկը:— Դուք ամենաառողջ

մարդն եք, որին տեսնում եմ վերջին ժամանակներս: Ձեր միայն փայծաղն է բավական մեծացած: Հավանորեն շատ եք խմում: Նա ինչ-որ դեղեր գրեց ինձ, ու ես գնացի իմ սենյակը:

— Ռոբերի,— հարցրեց ինձ Պատը իր սենյակից,— ի՞նչ ասաց նա:

— Մի որոշ ժամանակ էլ ինձ չի կարելի անցնել քեզ մոտ,— սխառասխանեցի ես դուան միջից,— Խստագույն արգելք: Վարակվելու վտանգ կա:

— Ահա, տեսնո՞ւմ ես,— ասաց նա վախեցած:— Ես հո ամբողջ ժամանակ ասում էի, որ դու այդ շանես:

— Քեզ համար է վտանգավոր, Պատ, և ոչ թե ինձ համար:

— Դատարկ բաներ դուրս մի տուր,— ասաց նա:— Անա, քեզ ի՞նչ է պատահել:

— Այդ իսկապես այդպես է: Փո՛ւյր:— Ես մոտ կանչեցի քրոջը, որը ինձ համար դեղեր էր բերում:— Մաղմուազել Խոլմանին ասացեք, թե մեզանից ո՞ւմ հիվանդությունն է ավելի վարակիչ:

— Պարոն Լոկամպինը,— ասաց քույրը:— Նրան չի կարելի ձեզ մոտ դալ, որպեսզի չվարակի:

Պատը թերահավատությամբ նայում էր մեկ քրոջը, մեկ՝ ինձ: Ես դուան արանքից նրան ցույց տվեցի դեղերս: Նա գլխի ընկավ, որ այդ ճիշտ է ու ծիծաղեց: Ծիծաղեց արցունքակալվելու աստիճան, ապա սկսեց այնպես տանջալից հազալ, որ քույրը նետվեց նրա կողմը օգնություն:

— Աստված իմ,— շշնջում էր նա,— սիրելիս, ախր այդ ծիծաղելի է: Դու այնքան հպարտ տեսք ես ընդունել:

Ամբողջ երեկոյան նա ուրախ էր: Հասկանալի է, որ ես նրան մենակ չէի թողել: Վրաս օգնելով տաք վերարկուն և վիզս փաթաթելով շարֆով, ես մինչև կես գիշեր նստել եմ պատշգամբում, մի ձեռքիս սիգարետ, մյուսում գավաթը, ոտքերիս մոտ կոնյակի շիշը: Ես նրան դեպքեր էի պատմում իմ կյանքից, և ինձ շարունակ ընդհատում և ողևորում էր նրա թռչնային ցածրաձայն ծիծաղը. ես ուզածիս չափ հորինում էի, միայն թե առաջ բերեմ նրա ամենափոքրիկ ժպիտը: Ուրախանում էի հազոցի նմանվող իմ հազի համար, խմեցի ամբողջ շիշը և առավոտյան արդեն առողջ էի:

Նորից փշեց ֆյունը։ Քամուց զրնգում էին լուսամուտները, ամպերն ավելի ու ավելի էին ցած կախվում, ձյունը սկսեց շարժվել, գիշերները լեռներում աղմկում էին փլուզումները։ Հիվանդները պառկած էին գրգռված, շղայնանում էին, չէին քնում և ականջ էին դնում։ Քամուց պատսպարված զառիթափների վրա արգեն սկսել էին ծաղկել քրքումները և ճանապարհի վրա, սահնակների միջև երևաց անիվներով առաջին սայլը։

Պատը գնալով ավելի էր թուլանում։ Նա արդեն չէր կարողանում ոտքի կանգնել։ Դիշերները հաճախակի շնչարգելությամբ նոսրաներ էր ունենում։ Այդ նոսրաների ընթացքում վախից նա ամբողջովին մոխրագույն էր դառնում։ Ես սեղմում էի նրա խոնավ, անուժ ձեռքերը։

— Միայն թե այս մի ժամը դիմանամ,— խոխուսցնում էր նա,— միայն այս մի ժամը, Ռոբբի։ Հենց այս ժամին ես նրանք մեռնում...

Նա վախենում էր լուսաբացին նախորդող վերջին ժամից։ Նա հավատացած էր, որ կյանքի թաքուն հոսանքը անհամեմատ թուլանում և համարյա թե հանգչում է գիշերվա հենց այդ վերջին ժամին։ Եվ միայն այդ ժամից էր նա վախենում և չէր ուզում մեռակ մնալ։ Մյուս ժամանակներում նա այնքան քաջ էր լինում, որ ես շատ անգամ եմ ատամներս կրճատցրել նրան նայելով։

Ես իմ մահճակալը տեղափոխել էի Պատի սենյակը, և ամեն անգամ, երբ նա արթնանում էր ու նրա աչքերում գոյանում էր հուսահատ մի աղաչանք, ես նստում էի նրա կողքին։ Հաճախ էի ես մտածում իմ ճամպրուկում եղած մորֆիի սրվակների մասին։ Ես նրանք գործի կդնեի, եթե շտեպներ, թե ինչպիսի շնորհակալ ուրախությամբ է դիմավորում Պատը ամեն մի նոր օրը։

Նրա անկողնու մոտ նստած ես նրան պատմում էի այն ամենը, ինչ գալիս էր գլուխս։ Նրան չէր կարելի շատ խոսել, և նա հաճույքով լսում էր, երբ ես զանազան դեպքեր էի պատմում իմ կյանքից։ Նրան ամենից առաջ դուր էին գալիս պատմություններ իմ դպրոցական կյանքից և շատ էր պատահում, որ նույնից հետո հազիվ ուշքի եկած, գունատ ու ջարդված, բարձերի վրա թուլացած ընկած, նա ինձ ստիպում էր, որ ես պատկերեի մեր ուսուցիչներից որևէ մեկին։ Ձեռքերս թափահարելով, քթիս մեջ ֆսֆսացնելով և սղալելով երևակայական շեկ մորուքս,

ես ետ ու առաջ էի քայլում սենյակում և ճոճուան ձայնով արտասանում էի ամեն տեսակ մանկավարժական իմաստություններ։ Ամեն օր ես որեւէ նոր մի բան էի հորինում։ Եվ կամաց-կամաց Պատը արդեն հիանալի էր ճանաչում բոլորին, գիտեր մեր գասարանի բոլոր կովարարներին և այն շարձիչներին, որոնք ամեն օր մի նոր բան էին հորինում ուսուցիչներին զայրացնելու համար։ Մի անգամ գիշերային հերթապահ քույրը, ուշադրություն դարձնելով դիրեկտորի որոտընդոստ բասին, մտավ մեզ մոտ և բավական ժամանակ պետք եղավ, մինչև որ ես, ի մեծ բավականություն Պատի, ապացուցեցի նրան, որ չեմ խանգարվել, չնայած, որ գիշերվա կեսին թուկոտում էի սենյակով մեկ, վրաս զցած Պատի թիկնոցներից մեկը, դուփս խցկած մի փափուկ շլյակա, ես ամենախստագույն կերպով դատափնտում էի ոմն Կարլ Օսսենհեի այն բանի համար, որ նա նենգաբար սղոցել է ուսուցչական ամբիոնը։

Իսկ հետո աստիճանաբար պատուհաններից թափանցում էր վաղորդյան լույսը։ Լեռնաշղթայի գագաթները վեր էին ածվում սև, մթին ուրվականների, եվ նրանց հետևում երկինքը՝ սառը և գունատ նահանջում էր ավելի և ավելի հեռու։ Գիշերային սեղանի վրա ճրագն աղոտաւում էր դեղնելու աստիճան, և Պատը խոնավ դեմքը սեղմում էր իմ ափերին։

— Ահա և անցավ, Ռոբերտ։ Ահա ես դարձյալ նորից մեկ օր ունեմ։

Անտոնիոն ինձ բերեց իր ռադիո ընդունիչը։ Ես այն միացրեցի լուսավորության ցանցին, իսկ որպես հոգ միացրեցի ջեռուցման մարտկոցին։ Երեկոյան ես սկսեցի կայաններ որսալ Պատի համար։ Ընդունիչը խռխուցնում էր, կռկռում, բայց հանկարծ աղմուկից անշատվեց քնքուշ, մաքուր մի մեղեդի։

— Այդ ի՞նչ բան է, սիրելիս,— հարցրեց Պատը։

Անտոնիոն ինձ տվել էր նաև ռադիոժուռնալ։ Ես թերթեցի այն։

— Կարծեմ Հռոմն է։

Եվ ահա լսվեց մի խոր, մետաղահնչուն կաճացի ձայն.

— Ռադիո Ռոմա-Նապոլի-Ֆիրենցե...

Ես բռնակը պտտեցրի. մենանվագ էր դաշնամուրով։

— Դե աշատեղ արդեն ես նայելու բան էլ չունեմ,— ասացի ես: — Այդ Բեթհովենի Վալդտեյնյան սոնատն է: Մի ժամանակ ես էլ էի իմանում այդ նվագել: Այն ժամանակներում, երբ դեռ ես հավատում էի, թե կարող եմ դառնալ ուսուցիչ, պրոֆեսոր կամ վոմպոզիտոր: Հիմա արդեն չեի կարողանա: Ավելի լավ կլինի մի ուրիշ բան փնտրենք, այդ այնքան էլ հաճելի մի հիշողություն չէ:

Տաքուկ մի ալտ կամացուկ ու հաճելի երգեց. «Parlez moi d'amour»¹:

— Սա Փարիզն է, Պատ:

Ինչ-որ մեկը պատմում էր խաղողի վնասատուների դեմ պայքարի մեթոդների մասին: Ըն շարունակում էի պատեցնել կարգավորիչ բռնակը: Հաղորդում էին ռեկլամային նյութեր: Հետո լավեց մի կվարտետի նվագ:

— Սա ի՞նչ է,— հարցրեց Պատը:

— «Պրազա», Բեթհովենի լարային կվարտետը: «Օպուս Հիսունինը, երկու»,— բարձրաձայն կարդացի ես:

Ըս պասեյի մինչև որ երաժշտական ֆրազն ավարտվեց, նորից պատեցի կարգավորիչը, և հանկարծ հնչեց ջութակը, սքանչելի մի ջութակ:

— Սա պետք է որ Բուդապեշտը լինի, Պատ: Գնչուական երաժշտություն է:

Ըս ավելի ճշտորեն ուղղեցի ակիբը: Եվ այժմ մեղեդին հորդում էր ավելի լիահնչուն ու քնքուշ, թևածում ինչ-որ տեղ, նրա հետևից սուրաքող ցիմբալների, ջութակների և հովվական սրինգների գլխավերևում:

— Սքանչելի է, Պատ, ճիշտ չե՞մ ասում:

Նա լռում էր: Ըս շրջեցի նրա կողմը: Նա լաց էր լինում, աչքերը լայնորեն բացված էին: Ըս անմիջապես անշատեցի ընդունիչը:

— Քեղ ի՞նչ պատահեց, Պատ,— Ըս գրկեցի նրա նիհարիկ ուսերը:

— Ոչինչ, Ռոբեր: Սա հիմարություն է, իհարկե: Բայց միայն թե, երբ այ, այսպես լսում ես Փարիզը, Հռոմը, Բուդապեշտը...

¹ Ասացեք ինձ սիրո մասին (ֆր.):

Աստված իմ, իսկ ես այնքան ուրախ կլինեի, եթե կարողանայի
էլի թեկուզ մեկ անգամ իջնել միջև ամենամոտակա գյուղը:

— Բայց, Պատ...

Ես նրան ամեն ինչ ասացի, ասացի այն ամենը, ինչով կա-
րող էի նրա մտքերը ցրել: Բայց նա միայն գլուխն էր օրորում:

— Ես չեմ վշտանում, սիրելիս: Դու չպետք է այդպես մտա-
ծես: Ես ամենևին էլ վշտանալուց չեմ լալիս: Այդպես պատա-
հում է, ճիշտ է, սակայն ոչ երկար ժամանակով: Բայց դրա փո-
խարեն ես շատ մտածում եմ:

— Ի՞նչ ես մտածում դու,— հարցրեցի ես համբուրելով նրա
մազերը:

— Այն միակ բանի մասին, որ ես դեռևս կարող եմ մտա-
ծել. կյանքի և մահվան մասին: Եվ երբ ես արդեն շատ եմ տըխ-
րում, երբ արդեն ոչինչ չեմ հասկանում, այն ժամանակ ինքս ինձ
ասում եմ, որ ավելի լավ է մեռնել այն ժամանակ, երբ դեռ ապ-
րել ես ուզում, քան ապրել միջև այն պահը, երբ արդեն մեռնել
ես ուզում: Դու ի՞նչ ես կարծում:

— Զգիտեմ:

— Զէ, իսկապես:— Նա գլուխը հենեց իմ ուսին:— Երբ ու-
զում ես ապրել, նշանակում է, ինչ-որ բան կա, որը սիրելի է
քեզ: Այդպես ավելի դժվար է, բայց և ավելի հեշտ է: Ստաժիր,
չէ՞ որ միևնույն է, ես պետք է մեռնեի: Զէ որ ես կարող էի լինել
և մենակ և դժբախտ: Այդ դեպքում ես կմեռնեի սիրով: Իսկ հի-
մա ինձ համար ավելի դժվար է: Բայց դրա փոխարեն ես հիմա
լիքն եմ սիրով, ինչպես մեղուն երեկոյան, երբ վերադառնում է
իր փեթակը: Եվ եթե ես հարկադրված լինեի ընտրել երկուսից
մեկը, նորից ու նորից կընտրեի այս, ինչպես որ կա:

Նա նայեց ինձ:

— Պատ,— ասացի ես:— Բայց չէ որ մի երրորդ հանգա-
մանքն էլ կա: Երբ Ֆյոնը ընդհատվի, և դու ավելի լավ զգաս,
ու մենք գնանք այստեղից:

Նա շարունակում էր փորձող հայացքով նայել ինձ:

— Այ, ես քեզ համար եմ վախենում, Ռոբբի: Այս ամենը
քեզ համար անհամեմատ ավելի դժվար է, քան ինձ համար:

— Եկ այլևս շխոսենք այդ մասին,— ասացի ես:

— Իսկ ես խոսում էի միայն այն պատճառով, որ դու չմտա-
ծես, թե ես վշտանում եմ,— առարկեց նա:

— Իսկ ես ամենեւին էլ չեմ մտածում, թե դու վշտանում ես,—
ասացի ես:

Նա ձեռքը դրեց իմ ուսին:

— Իսկ դու կարո՞ղ ես այնպես անել, որ այդ գնշումները նո-
րից նվազեն:

— Դու ուզում ես լսե՞լ:

— Այո, սիրելիս:

Ես նորից միացրեցի ընդունիչը և սկզբում կամացուկ, ապա
գնալով ավելի ուժգին ու ջրահանողն սենյակում հնչեցին ջովթակ-
ներն ու ֆլեյտաները և ցիմբալաների փոքր-ինչ խլացած արպե-
ջոն:

— Լավ է,— ասաց Պատր:— Ասես հողմ լինի: Հողմ, որը
քշում տանում է ինչ-որ հեռունեք:

Այդ Բուդապեշտի զբոսայգիներից մեկի մի ռեստորանի երե-
կոյան համերգն էր: Երաժշտության հնչյունների միջից երբեմն
լսվում էին սեղանների շուրջը նստուած մարդկանց ձայները,
ժամանակ առ ժամանակ լսվում էր զրնգուն, ուրախ մի բացա-
կանչություն: Մարդ կարող էր ինքն իրեն պատկերացնել, թե ինչ-
պես այնտեղ՝ Մարգարտի կղզում հիմա շաղանակենինները ծածկ-
վել են առաջին սաղարթով, որը աղոտ կերպով առկայծում է
լուսնի լույսի տակ և ճռվում է ասես ջովթակի առաջացրած քա-
մուց: Գուցե հիմա այնտեղ տաք երեկո է, և մարդիկ նստած են
բացօդյա, և նրանց առջև դրված են հոնգարական դեղնավուն
գինով բաժակներ, վազվզում են սպիտակ բաճկոնակներով մա-
տուցողները, ու գնշումները նվազում են. իսկ հետո զարնանային
կանաչ մթնշաղին խոնջացած գնում ես տուն. իսկ այստեղ նստած
է Պատր ու ժպտում է, և նա այլևս երբեք դուրս չի գա այս սեն-
յակից, երբեք այլևս վեր չի կենա այս անկողնուց:

Հետո հանկարծակի ամեն ինչ ընթացավ շատ արագ: Սիրե-
լի դեմքի վրա հալչում էր մարմնի կենդանի հյուսվածքը: Այտ-
ոսկրները դուրս ցցվեցին և քունքերի մոտ հայտնվեցին ոսկոր-
ները: Թևերը դարձան բարակ, ասես երեխայի լինեին, կողոս-
կրների վրա պրկվել էր մաշկը, և ջերմը ավելի ու ավելի հաճախ
էր ցնցում նրա նիհարած մարմինը: Քույրը թթվածնի բարձե-
բերեց, և բժիշկը այցելում էր ժամը մեկ:

Մի անգամ, օրվա վերջում, նրա ջերմաստիճանը անհասկա-
նալիորեն սրընթաց իջավ, Պատը ուշքի եկավ ու երկար նայում
էր ինձ:

— Տուր ինձ հայելին,— շնչաց նա:

— Քո ինչի՞ն է հարկավոր հայելին,— հարցրեցի ես:— Հան-
գըստացիր, Պատ: Ես կարծում եմ, որ հիմա կսկսես ապաքին-
վել: Դու համարյա թե տաքություն չունես:

— Ոչ,— շնչաց նա իր խզված, ասես այրված ձայնով:—
Հայելին տուր ինձ:

Ես անցա մահճակալի մոտով, վայր իջեցրի պատից հայե-
լին ու ցած գցեցի այն: Հայելին փշրվեց:

— Ներիր, խնդրում եմ,— ասացի ես:— Ինչ անշնորհքն եմ
ես: Ահա ընկավ ու հազար կտոր եղավ:

— Իմ պայուսակում մի հատ էլ կա, Ռոբերտ:

Այդ քրոմապատ նիկելից պատրաստված մի փոքրիկ հայե-
լի էր: Ես ձեռքս քսմսեցի նրան, որ թեկուզ մի փոքր աղոտ
դարձնեմ և նոր տվեցի Պատին: Նա դժվարությամբ սրբեց այն
ու սկսեց լարված դիտել ինքն իրեն:

— Դու պետք է մեկնես այստեղից, սիրելիս,— շնչաց նա:

— Ինչու՞: Միթե դու այլևս ինձ չես սիրում:

— Դու այլևս չպետք է ինձ նայես: Չէ՞ որ այդ ես չեմ այլևս:
Ես նրանից վերցրեցի հայելին:

— Այս մետաղի բաները ոչնչի պետք չեն: Մի նայիր, թե
ինչ տեսք եմ ընդունում ես սրա մեջ: Դունատ ու նիհար: Իսկ չէ՞
որ ես արևից սևացած, առողջ ու պինդ մարդ եմ: Այս անպետքն
ամբողջովին փորշոտմած է:

— Դու պետք է ինձ այլ կերպ հիշես,— շնչաց նա,— գնա
այստեղից, սիրելիս: Ես արդեն ինքս յուր կտանեմ այս բանը:

Ես Պատին հանգստացրի: Նա նորից պահանջեց փոքրիկ
հայելին ու պայուսակը: Հետո սկսեց դիմափոշի քսել. դալուկ,
հյուժված դեմք, ճաքճքված շրթունքներ, աչքերի տակ շականա-
կագույն փոսեր:

— Ահա, այսպես թեկուզ մի փոքր, սիրելիս,— ասաց նա և
փորձեց ծպտալ:— Դու չպետք է ինձ տեսնես տեղադրած:

— Դու ինչ ուզես, կարող ես անել,— ասացի ես:— Դու եր-
բեք տգեղ չես լինի: Ինձ համար դու երբևէ տեսածս ամենագե-
ղեցիկ կինն ես:

Ես նրա ձեռքից առա դիմափոշու տուփն ու հայելին և զգուշորեն երկու ձեռքերս դրեցի նրա գլխի տակ։ Մի քանի րոպե անց նա անհանգիստ շարժվեց տեղում։

— Քեզ ի՞նչ պատահեց, Պատ,— հարցրեցի ես։

— Չափից դուրս բարձր է շխչխկում,— շշնջաց նա։

— Ժամացո՞ւյցս։

Նա գլխով արեց։

Ես թևիցս հանեցի ժամացույցը։

Նա վախեցած նայեց վայրկյանացույցի սլաքին։

— Հեռու տար այդ։

Ես ժամացույցս շարտեցի դեպի պատը։

— Այ հիմա նա արդեն չի շխչխկաւ։ Հիմա ժամանակը կանգ առավ։ Մենք մեջտեղից կես արեցինք ժամանակը։ Հիմա գոյուն-թյուն ունենք միայն մենք երկուսով։ Միայն մենք երկուսով՝ ես ու դու և այլևս մեզանից բացի ոչ ոք։

Պատը նայեց ինձ։ Նրա աչքերը շատ խոշոր էին։

— Միրելիս,— շշնջաց նա։

Ես չէի կարողանում նրա հայացքը տանել։ Այն գոլանում էր ինչ-որ տեղ՝ հեռվում և թափանցում-անցնում էր ինձ, հեռանում դեպի անհիմանալի հեռուներ։

— Բարեկամս,— մրմնջում էի ես։— Իմ սիրելի, քաջ, հին բարեկամ։

Նա մեռավ գիշերվա վերջին ժամին, ավելի վաղ, քան կսկըսվեր արշալույսը։ Նա մեռնում էր դժվարությամբ ու դանդաղորեն, և ոչ ոք չէր կարողանում օգնել նրան։ Նա ամուր սեղմել էր իմ ձեռքը, բայց արդեն չէր ճանաչում ինձ։

Ինչ-որ մեկը մի ժամանակ ասաց.

— Նա մեռավ։

— Ոչ,— առարկեցի ես։— Նա դեռ չի մեռել։ Նա դեռ ամուր է բռնել իմ ձեռքը։

Լույս։ Անտանելի պայծառ լույս։ Մարդիկ։ Բժիշկ։ Ես դանդաղորեն բաց եմ անում նրա մատները։ Եվ նրա ձեռքը վայր է ընկնում։ Արյուն։ Շնչահեղձությունից աղավաղված դեմք։ Տառապանքով սառած աչքեր։ Շագանակագույն, մետաքսե մազեր։

— Պատ,— ասում եմ ես,— Պատ:

Եվ սուղին անգամն է, որ նա ինձ չի պատասխանում:

— Ուզում եմ մենակ մնալ,— ասում եմ ես:

— Իսկ հարկավոր չէ՞ նախ և առաջ...— խոսում է ինչ-որ մեկը:

— Չէ,— պատասխանում եմ ես:— Հեռացեք, ձեռք մի տվեք:

Հետո ես նրա վրայից լվացի արյունը: Ես փայտ էի դարձել: Ես սանրեցի նրան: Նրան տեղափոխեցի իմ անկողինը ու ծածկեցի վերմակներով: Ես նստել էի նրա մոտ և ոչ մի բանի մասին չէի կարողանում մտածել: Նստել էի աթոռին ու նայում էի նրան: Ներս մտավ շունը ու նստեց իմ կողքին: Ես տեսնում էի, թե ինչպես էր փոխվում Պատի դեմքը: Ես ոչինչ չէի կարողանում անել: Միայն ահա այսպես, ամայացած նստել ու նայել նրան: Հետո վրա հասավ առավոտը, և նա արդեն չկար:

Հանձնված է արտադրության 19/X 1971 թ.:
Ստորագրված է տպագրության 8/II 1972 թ.:
Թուղթ № 2, $84 \times 108^{1/32}$, հրատ. 25,7 մամ.՝
տպ. 16,62 մամ. = 26,25 պայմ. մամ.:

Գինը՝ 91 կ.:

Պատվեր 1157 Տպաքանակ 10 000

«Հայաստան» հրատարակչություն, Երևան—9,
Տերյան 91:

ՀՍՍՀ Մինիստրների սովետի մամուլի պետա-
կան կոմիտեի պոլիգրաֆարդյունաբերության
վարչության Հակոբ Մեղապարտի անվան պո-
լիգրաֆկոմբինատ, Երևան, Տերյան 91:

ՈՒՄԱՐԿ

ԵՐԵԶ ԸՆԿԵՐ

Խմբագիր՝ Գ. Վ. Վիքրապյան
Նկարիչ՝ Ռ. Ս. Բաքալյան
Գեղ. խմբագիր՝ Սև. Վ. Գառապտյան
Տեխ. խմբագիր՝ Վ. Մ. Եգաեյան
Վերստուգող սրբագրիչ՝ Լ. Ա. Ղուկասյան